" ಶ್ರೀ ಮಧ್ವನಾಥೋ ವಿಜಯತೇ "

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮೂಲ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮಾಲಿಕೆಯ

ಯಮಕ ಭಾರತ

ತಂತ್ರಸಾರ

ಯತಿ ಪ್ರಣವ ಕಲ್ಪ

ಮತ್ತು

ಋಗ್ಭಾಷ್ಯ

ಕನ್ನಡ ಟೀಕಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ವಿಶೇಷಾಂಕ, ಮೂಲಾರ್ಥ ಭಾಷಾಂತರ ಸಹಿತ

ವೇದಾಂತ ವಾಚಸ್ಪತಿ, ವೇದಮೂರ್ತಿ ಶ್ರೀ ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತ

ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರು

ಯಮಕ ಭಾರತ

ತಂತ್ರಸಾರ

ಯತಿ ಪ್ರಣವ ಕಲ್ಪ

ಮತ್ತು

ಋಗ್ಭಾಷ್ಯ

ಪ್ರತಿ ಪದಾರ್ಥ, ಮೂಲಾರ್ಥ
ವಿಶೇಷಾಂಶ, ಭಾವಾನುವಾದ
ತಾತ್ಪರ್ಯ ಸಹಿತ
ಕನ್ನಡ ಟೀಕಾ ಭಾಷಾಂತರ

ವೇದಮೂರ್ತಿ, ವೇದಾಂತ ವಾಚಸ್ಪತಿ
ಶ್ರೀ ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗಳು

6195

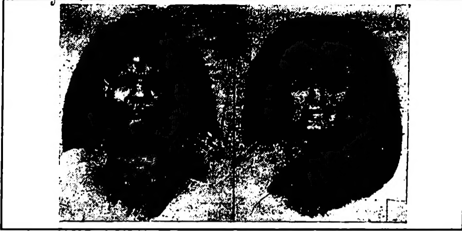
ಪ್ರಕಾಶಕರು : ಅಗ್ರಹಾರ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ರಥಬೀದಿ, ಉಡುಪಿ
(ಸಂಪೂರ್ಣ ಹಕ್ಕು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವು ಪ್ರಕಾಶಕರದ್ದಾಗಿರುತ್ತದೆ)

ಮುದ್ರಕರು : ಮನೋರಮಾ ಆಫ್‌ಸೆಟ್ಸ್, ಯೆಯ್ಯಾಡಿ, ಮಂಗಳೂರು - 8

ಬೆಲೆ : ರೂ 200=00
ಪುಟಗಳು : XII + 566

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಹಕ್ಕುಗಳು ಕಾದಿರಿಸಲ್ಪಟ್ಟದೆ.

ಅರ್ಪಣೆ

ಅಲ್ಪವೇತನವನ್ನು ಪಡೆದು, ಶೈಶವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಬಾಲಚೇಷ್ಟೆ, ಹಟಮಾರಿತನ,
ಅಹಂಕಾರ, ಮಮಕಾರ, ಗರ್ವ, ಉದ್ಧಟತನಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಲವಲೇಶವೂ ಕೋಪ
ತಾಳದೆ ಮುದ್ದುಮುದ್ದಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ನುಡಿಮುತ್ತುಗಳನ್ನು ದುರ್ಗುಣಗಳನ್ನು
ದೂರೀಕರಿಸಲು ಬೋಧಿಸಿ ಸುಗಮ ಜೀವನ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಸೂಕ್ತ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವನ್ನಿತ್ತು
ಸುಖ ಸಂತಸಮಯ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸಲು ದಿವ್ಯಜ್ಯೋತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿದ
ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯ ತೀರ್ಥರೂಪ ಶ್ರೀ ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗಳು- ಹಾಗೂ
ಪೂಜ್ಯ ಮಾತೃಶ್ರೀ ಶ್ರೀಮತಿ ರಾಜಮ್ಮ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿ
ಅವರ ಚರಣ ಕಮಲಗಳಿಗೆ ತುಂಬು ಹೃದಯದಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುವ

- ಅವರ ಮಕ್ಕಳು -

ಅಗ್ರಹಾರ ಕೆ. ಕೆ. ತಂತ್ರಿ
ಅಗ್ರಹಾರ ಕೆ. ಮಾಧವ ತಂತ್ರಿ
ಅಗ್ರಹಾರ ರಘುಪತಿ ತಂತ್ರಿ
ಅಗ್ರಹಾರ ಕೆ. ಶ್ರೀಪತಿ ತಂತ್ರಿ
ಶ್ರೀಮತಿ ವನಜಾಕ್ಷಿ ಕೆ. ಆಚಾರ್ಯ
ಶ್ರೀಮತಿ ಸುಲೋಚನಾ ಆರ್. ಸರಳಾಯ
ಶ್ರೀಮತಿ ಶಕುಂತಳ ಭಾ. ರಾವ್
ಶ್ರೀಮತಿ ಪುಷ್ಪ ಬಿ. ಆಚಾರ್ಯ

ಪ್ರಕಾಶಕರ ಅರಿಕೆ

ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಾ ಗುರವಃ ಸಾಕ್ಷಾದಿಷ್ಟಂ ದೈವಂ ಶ್ರಿಯಃ ಪತಿಃ ।
ಆಚಾರ್ಯಾಃ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯಾಃ ಸಂತು ಮೇ ಜನ್ಮಜನ್ಮನಿ ॥
ಅಭ್ರಮಂ ಭಂಗರಹಿತಮಜಡಂ ವಿಮಲಂ ಸದಾ ।
ಆನಂದತೀರ್ಥಮತುಲಂ ಭಜೇ ತಾಪತ್ರಯಾಪಹಮ್ ॥

ಶ್ರೀ ಸೋದೆ ಮಠ ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವೋತ್ತಮ ತೀರ್ಥ ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರ ಸೊಗಸಾದ ಮುನ್ನುಡಿಯೊಡನೆ ಇದೀಗ ತಾನೆ ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಂಥಗಳು ಪುನರ್ ಮುದ್ರಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು ಸಂತೋಷಪಡುತ್ತೇವೆ. ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮಹಿಮೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಪರ್ಯಾಯ ಶ್ರೀ ಸೋದೆ ಮಠದ ಶ್ರೀಗಳವರೇ ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಆಚಾರ್ಯ ಮಧ್ವರ ಗ್ರಂಥಗಳ ವಿಷಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಕ್ರಮ ಅಸದೃಶವಾದುದು, ಅನುಪಮವಾದುದು. ಇದೀಗ ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಯತಿಪ್ರಣವ ಕಲ್ಪ, ಋಗ್ಭಾಷ್ಯ, ಯಮಕ ಭಾರತ, ತಂತ್ರಸಾರ - ಈ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಂಥಗಳ ಕುರಿತೂ ಶ್ರೀಗಳವರು ಸುಂದರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀಗಳವರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಂಥವೂ ಅನರ್ಘ್ಯರತ್ನ. ಅವುಗಳ ಪಠನ-ಪಾಠನಗಳಿಂದ ಜನ್ಮಸಾಫಲ್ಯವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸಿದ್ಧಾಂತ, ತತ್ತ್ವವಿಚಾರಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಸಂಸ್ಕೃತವರಿಯದ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೆ ಆಚಾರ್ಯರ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಬೇರೆ ಮಾರ್ಗವಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಮನಗಂಡು ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣ 60 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮುನಿ ಸೇವಾ ಸಂಘ ಎಂಬ ಸಂಸ್ಥೆಯೊಂದು ಜನ್ಮತಳೆದು ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರ ಎಲ್ಲಾ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ಅನುವಾದ-ತಾತ್ಪರ್ಯ ಸಹಿತ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಮುಂದಾಗಿ, ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಕಟಿಸಿತು. ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರ 37 ಗ್ರಂಥಗಳ ಅನುವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಡುಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಪಾಠ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ವೇದಾಂತ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೂ ಪಂಡಿತೋತ್ತಮರೂ ನಮ್ಮ ತೀರ್ಥರೂಪರೂ ಆಗಿರತಕ್ಕ ದಿ. ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗಳು ವಹಿಸಿ ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿರುವರು. ತಂತ್ರಿಗಳು ಹೆಸರುವಾಸಿಯಾದ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ, ಆಸ್ಥಾನ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಆಗಿದ್ದರು. ಇವರ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದಾಗಿ, ಇವರು ಅನುವಾದಿಸಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಕೆಲವೇ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಖರ್ಚಾಗಿ ಹೋದವು. ಆ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಷ್ಟು ಜನಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿದ್ದವು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅವರ ಪಾಂಡಿತ್ಯವೆಂದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಆ ಪ್ರತಿಗಳೆಲ್ಲಾ ಖರ್ಚಾಗಿ ಸುಮಾರು ಇಂದಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ವರ್ಷಗಳಾಗಬಹುದು. ನಾವು ಪರವೂರಿಗೆ ಹೋದಾಗ, ನಾವು ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗಳ ಮಕ್ಕಳೆಂದು ಗೊತ್ತಾದಾಗ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ತಂತ್ರಿಗಳ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಕೇಳಿದ್ದುಂಟು. ಇದರ ಪುನರ್ ಮುದ್ರಣ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಮತಿ ಇತ್ತು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದವರು ಮಧ್ವಮುನಿ ಸೇವಾ ಸಂಘದ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾಗಿರುವ ಶ್ರೀ ಕೆ.ಕೆ. ಪೈಯವರು.

ನಾವೀಗ ನಿವೃತ್ತ ಶಿಕ್ಷಕರ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದೇವೆ. ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಏನನ್ನಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂಬ ಹಂಬಲ.

ತೀರ್ಥರೂಪರು ಅನುವಾದಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣ ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಆಸೆ ಅಂಕುರಿಸಿತು. ಬಹುಧನವ್ಯಯಸಾಧ್ಯವಾದ ಈ ಮಹಾಕಾರ್ಯ ನಮ್ಮಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೇ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬಾರದಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಸತ್ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ದಾನಿಗಳ ಉದಾರ ಧನ ಸಹಾಯ ಸಿಗಬಹುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದ ಈ ಮಹಾಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕೈ ಹಾಕಿದ್ದೇವೆ, ಮಹಾ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಇಳಿದಿದ್ದೇವೆ. ಶ್ರೀ ಹರಿ-ವಾಯುಗಳ ಅನುಗ್ರಹವಿದ್ದರೆ ಯಾವುದೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು. ನಮ್ಮ ಈ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ನಮ್ಮ ತೀರ್ಥರೂಪರಿಗೂ ಸಂತೋಷವಾಗಿ, ಅವರ ಆಶೀರ್ವಾದವೂ ದೊರೆಯದಿರಲಾರದು.

ಸಜ್ಜನರ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ-ಸಹಾಯ ದೊರೆತಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರ 37 ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಳಿಸಬೇಕೆಂಬ ಮಹದಾಸೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇವೆ. ಈವಾಗಲೇ ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಜನತೆಯ ಮುಂದೆ ಇಟ್ಟಿದ್ದೇವೆ. ಪ್ರತಿಗಳು ಮುಗಿಯುತ್ತಾ ಬಂದಿರುವುದು ಸಂತಸದ ಸಂಗತಿ. ಈಗ ಎರಡನೆಯ ಸಂಪುಟವಾಗಿ ೧ ಯತಿ ಪ್ರಣವಕಲ್ಪ ೨. ಋಗ್ಭಾಷ್ಯ, ೩. ಯಮಕ ಭಾರತ ೪. ತಂತ್ರಸಾರ - ಈ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಂಥಗಳು ಪುನರ್ಮುದ್ರಣಗೊಂಡಿವೆ. ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಹಾಭಾರತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ನಿರ್ಣಯದಂತೆ ಈ ಪುಸ್ತಕವೂ ಆಸ್ತಿಕರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಶೋಭಿಸುವಂತಾಗಲಿ.

ಪ್ರೂಫ್ ತಿದ್ದಲು ಸಹಕರಿಸಿರುವವರು : ಶ್ರೀ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಪುರಾಣಿಕ, ಸಾಹಿತ್ಯ ವಿದ್ವತ್ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಮತ್ತು ಪರ್ಯಾಯ ಶ್ರೀ ಸೋದೆ ವಾದಿರಾಜ ಮಠದ ಪುರಾಣ ಪ್ರವಚಕ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಮುದ್ರಾಡಿ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಆಚಾರ್ಯ, ನಿವೃತ್ತ ಪಂಡಿತರು, ಸಂಸ್ಕೃತ ಕಾಲೇಜು ಪ್ರೌಢಶಾಲೆ, ಉಡುಪಿ.

ಮುದ್ರಣ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಹಕರಿಸಿದವರು - ಮನೋರಮಾ ಆಫ್‌ಸೆಟ್ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್, ಯೆಯ್ಯಾಡಿ, ಮಂಗಳೂರು ಇದರ ಮಾಲಕರಾದ ಶ್ರೀ ರವಿ ಕುಮಾರ್ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀ ಶಶಿ ಕುಮಾರ್ ಸಹೋದರರು.

ಅಗ್ರಹಾರ ಮುದ್ರಣಾಲಯ, ರಥಬೀದಿ, ಉಡುಪಿ ಇದರ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸುವ ಪಾಲುದಾರ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಮೂರ್ತಿ ಕೆ. ತಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಪಾಲುದಾರ ಶ್ರೀ ಅನಂತಮೂರ್ತಿ ಕೆ. ತಂತ್ರಿ

ಇವರುಗಳೆಲ್ಲರಿಗೂ ನಮ್ಮ ಆತ್ಮೀಯ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು.

ನಮ್ಮ ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕಟಣೆ - ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ

ಇತೀ ಸಜ್ಜನ ವಿಧೇಯ

ಅಗ್ರಹಾರ ಕೆ.ಕೆ. ತಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಸಹೋದರರು

ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಮಠ

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀ ಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯ ಸಂಸ್ಥಾನಂ
ಪರ್ಯಾಯ ಶ್ರೀ ಸೋದೆ ವಾದಿರಾಜ ಮಠ,
ಉಡುಪಿ - 576 101, ದ.ಕ. ಫೋನ್ : 20598

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವೇಶ ಹಯವದನಾಯ ನಮಃ

ನಿರ್ಮಥ್ಯೋಗ್ರಭವಾರ್ಣವೇ ನಿಜಮನ್ಯೋಽಭೀಷ್ಟಂ ದಿಶಾಮೀತಿಯಃ
ಸಮ್ಯಗ್‌ಜ್ಞಾಪಯಿತುಂ ಕರೇಣ ವಿಲಸನ್ಮಂಥಾನಮನ್ಯೇನ ಚ ।
ರಮ್ಯಂ ದಾಮ ದಧನ್ಮಹೇಶರಜತಗ್ರಾಮಶ್ರಿಯೋಽಲಂಕೃತಿಃ
ಕರ್ಮಂದೀಶ್ವರಭಕ್ತಬಂಧನವಶಃ ಪ್ರೀತೋಽಸ್ತು ಕೃಷ್ಣಃ ಪ್ರಭುಃ ॥
ವ್ಯಾಸಾಯ ಭವನಾಶಾಯ ಶ್ರೀಶಾಯ ಗುಣರಾಶಯೇ ।
ಹೃದ್ಯಾಯ ಶುದ್ಧವಿದ್ಯಾಯ ಮಧ್ವಾಯ ಚ ನಮೋ ನಮಃ ॥
ಕಾಮಧೇನುರ್ಯಥಾ ಪೂರ್ವಂ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಫಲಪ್ರದಾ ।
ತಥಾ ಕಲೌ ವಾದಿರಾಜ ಶ್ರೀಪಾದೋಽಭೀಷ್ಟದಃ ಸತಾಮ್ ॥

ಶ್ರೀ ಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದರ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದುದು. ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದ ಅನೇಕ ಮತಗಳು ಈ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತಲೆಯೆತ್ತಿದಾಗ ಯೋಗ್ಯಜೀವರಿಗೆ ತತ್ತ್ವಾಮೃತವನ್ನು ನೀಡುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಪ್ಪಣೆಯಂತೆ ವಾಯುದೇವರೇ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದರು. ಪರಮ ಪುರುಷಾರ್ಥವೆನಿಸಿದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ನಿಜವಾದ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರು. ಅದರ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲೋಪದೋಷಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದರು. ಈ ರೀತಿ ಅವರು ವಾಸ್ತವ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಅರಿತಿರುವುದರಿಂದಲೇ ತಮ್ಮ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ನಾಸ್ಮದುಕ್ತಿಸದೃಶಂ ಹಿತರೂಪಮ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಸ ಏನಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಗಮಯತಿ' ಎಂದು ಉಪನಿಷತ್ತು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದಂತೆ ಭಗವಂತನ ಬಳಿಗೆ ಕೊಂಡೊಯ್ಯುವವರು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು. ಅಂತಹ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಾಗುವ ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಸತ್ಯವಾದುದು ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮಾತಿಲ್ಲ.

ಆಚಾರ್ಯರು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳೆಂದೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಅವರ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಸಮಾನ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದವುಗಳು. ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಂದಮತಿಯವರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತಹವುಗಳು. ಪಂಡಿತರಿಗೂ ದುರವಗಾಹಗಳೆನಿಸುವವುಗಳು. ಅವರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ

ಮಾತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಅವರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಗ್ರಂಥಗಳೇ ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೂ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ಮೃತಿಗಳ ಆಧಾರಕೊಟ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅವರೊಂದು ಮುಳುಗದ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಇರುವವರು. ಭಗವಂತನನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ತಿಳಿದು ರಚಿಸಿದ ಅವರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಆಚಾರ್ಯರ ಪ್ರತೀಕಗಳಂತಿವೆ. ಗುರುಗಳ ಅನುಗ್ರಹ ಅವಶ್ಯಕವಾದುದರಿಂದ, ಅವರ ಅನುಗ್ರಹವನ್ನು ಅವರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಪಡೆಯಬಹುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಅತ್ಯಂತ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ಆ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ, ಆ ಭಾಷೆಯ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅವುಗಳ ಅಧ್ಯಯನ ಸುಕರವಾಗದು. ಅಂತಹವರೂ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ವಂಚಿತರಾಗಬಾರದೆಂಬ ಸದುದ್ದೇಶವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮುನಿಸೇವಾ ಸಂಘ ಸ್ತುತ್ಯರ್ಹ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿದೆ. ಅಂತಹ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಘ ಕೈಗೊಂಡ ಸಾಹಸ ಕಾರ್ಯ ನಿಜಕ್ಕೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯ. ಅನುವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪಂಡಿತವರ್ಯರಾದ ಶ್ರೀಯುತ ದಿವಂಗತ ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗಳು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ನೆರವೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ಸರ್ವಮೂಲ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಗೆ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ ಕೀರ್ತಿ ಶ್ರೀಯುತ ತಂತ್ರಿಗಳಿಗೆ ಸಂದಿದೆ.

ಈಗ ಅವರಿಂದ ಅನುವಾದಿತ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅನುಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿ ಅವರ ಸುಪುತ್ರರಾದ ಶ್ರೀಯುತ ಕೆ.ಕೆ. ತಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಹೋದರರು ಅವುಗಳನ್ನು ಪುನರ್ಮುದ್ರಿಸುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿರುವುದು ಅಭಿನಂದನೀಯ. ಈ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಯಮಕಭಾರತ, ತಂತ್ರಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ, ಯತಿಪ್ರಣವಕಲ್ಪ ಮತ್ತು ಋಗ್ಭಾಷ್ಯ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳ ಕುರಿತಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸಮುಚಿತವೆನಿಸುವುದು.

ಯಮಕಭಾರತ ಗ್ರಂಥ ಆಚಾರ್ಯರ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರೌಢಿಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಥಾಲಂಕಾರಗಳಿರುವ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಪಂಡಿತರೂ ಬರೆಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಯಮಕ ಮುಂತಾದ ಕ್ಲಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಗಳಿರುವ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸುವುದು ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮತಿಯಂತಹವರಿಗೇನೇ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುವುದು. ಲೌಕಿಕವಾಗಿಯೂ ಚಿತ್ರ ಕವಿತಾ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದ ಕೃತಿಯಿದು ಎಂಬುದಾಗಿ ನಾರಾಯಣ ಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು ಹೊಗಳಿದ್ದಾರೆ. `ಗೋಪ್ಯಂ ಭಾರತ ಸಂಕ್ಷೇಪಮ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಕೇವಲ ಎಂಭತ್ತೊಂದು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ `ಸಂಕ್ಷೇಪ' ಎನಿಸಿದ ಭಾರತವನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಸಂಕ್ಷೇಪಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆಚಾರ ವಿಚಾರಗಳ ಕುರಿತಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅನೇಕ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಗ್ರಂಥ ತಂತ್ರಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ. ಭಗವಂತನೇ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರಿಗೆ ಉಪದೇಶ ಮಾಡಿದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕವಾದವುಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರು. `ಪ್ರಣವ'ದ ಕುರಿತಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಇಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ತಾಂತ್ರಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಭಗವತ್ಸಮ್ಮತವಾದ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮೇಯಗಳಿವೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಧಾನ ವಿಷ್ಣುಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಮೊದಲಾದ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಅಂಗನ್ಯಾಸ, ಧ್ಯಾನಶ್ಲೋಕಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆಚಾರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಂತೆ ಆಚಾರ್ಯರ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥ `ಯತಿಪ್ರಣವ ಕಲ್ಪ' ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮದ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾಗುವವನ ಅರ್ಹತೆ, ಆಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕಾರದ ಆಚರಣಾರೀತಿಗಳು, ಸಂನ್ಯಾಸಿಯಾದವನಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕಾದ ಕ್ರಮ ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಗ್ರಂಥ ನೀಡುವುದು.

ವೇದದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಬ್ದವೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ಭಗವಂತನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿದವರೇ ಆಚಾರ್ಯರು. ಆಪಾತತಃ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲವೂ ಪರಮ ಮುಖ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ತಿಳಿಸುವವು ಎನ್ನುವುದು ಆಚಾರ್ಯರ ಪರಮ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ಈ ಎರಡು ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಋಗ್ಭಾಷ್ಯಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವೇದಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವಾಗ ಇತಿಹಾಸ, ಪುರಾಣ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ನಿರುಕ್ತ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ತಾವೇ ನಡೆದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. `ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾಭ್ಯಾಂ ವೇದಂ ಸಮುಪಬೃಂಹಯೇತ್' ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಮನ್ವಯಗೊಳ್ಳುವುದು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಮೂಲಕ ವೇದವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ರೀತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ನಲ್ವತ್ತು ಸೂಕ್ತಗಳ ಮೂಲಕ ಸಮಗ್ರ ವೇದ ವಾಙ್ಮಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ತೆರೆದು ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಆಚಾರ್ಯರ ಒಂದೊಂದು ಕೃತಿಯೂ ಅನರ್ಘ್ಯ. ಅಂತಹ ನಾಲ್ಕು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸಂಪುಟದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವಂತೆ ಶ್ರೀಯುತ ಕೆ.ಕೆ. ತಂತ್ರಿ ಮತ್ತು ಸಹೋದರರು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಅನುವಾದಿತ ಕೃತಿರತ್ನಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗುವಂತಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಉತ್ಸಾಹ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮೀರಗುರುರಾಜ ವಂದಿತ ಹಯಗ್ರೀವವೇದವ್ಯಾಸ ಭೂವರಾಹಾತ್ಮಕ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ದಯಪಾಲಿಸಲಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಇತಿ ನಾರಾಯಣ ಸ್ಮರಣೆಗಳು

(ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ವಿಶ್ವೋತ್ತಮ ತೀರ್ಥ ಶ್ರೀ ಪಾದಂಗಳವರು)
ಮಠಾಧೀಶರು
ಪರ್ಯಾಯ ಶ್ರೀ ಸೋದೆ ವಾದಿರಾಜ ಮಠ, ಉಡುಪಿ.

॥ಶ್ರೀಃ॥

ಗ್ರಂಥಗಳ ಉದ್ದೇಶ, ಪರಿಚಯ.

- ಯಮಕ ಭಾರತಂ -

'ಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಭಾರತಂ ಸಾರಂ', 'ನ ಭಾರತಸಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ', ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಭಾರತವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ಬೇರೆ ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಇಲ್ಲ. 'ಯದಿಹಾಸ್ತಿ ತದನ್ಯತ್ರ ಯನ್ನೇಹಾಸ್ತಿ ನ ಕುತ್ರಚಿತ್'- ಬೇರೆ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವೆಲ್ಲವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿದ್ದ ಪ್ರಮೇಯವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದ ಕಾರಣ 'ತಜ್ಜ್ಞಾನಾನ್ಮುಚ್ಯತೇಂಽಜಸಾ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ತಮವಾದ ಭಾರತದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ಭಾರತವು ಅತಿವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯಾಸ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಾಸಬದ್ಧವಾದ ಕಾವ್ಯರಚನೆಗೆ ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬ ದುರ್ಜನರ ಕುಶಂಕೆಗೆ ಅವಕಾಶ ಕೊಡದೆ ವಿಶ್ವತೋಮುಖ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟೀಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಶಿಷ್ಯರ ಪ್ರಾರ್ಥನಾನುಸಾರ ಇಡೀ ಭಾರತದ ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಯಮಕ ಭಾರತ'ವೆಂಬ ಈ ಪುಟ್ಟ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಪದಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳು ಬರುವಂತೆ ಅನೇಕಾವರ್ತಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಯಮಕವು. ಯಮಕ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಬದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಯಮಕ ಭಾರತವೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಭಗವನ್ ಚಿತ್ರಕವಿತಾಂ ಲೌಕಿಕೀಂ ದರ್ಶಯನ್ ಕಿಲ । ಗೋಪ್ಯಂ ಭಾರತಸಂಕ್ಷೇಪಮಕೃಥಾ ವಿಶ್ವವಿಸ್ಮಯಂ (ಮಧ್ವ, ಸ. ೧೫ ಶ್ಲೋ 83) ಆಚಾರ್ಯರೇ ! ಲೋಕವಿಷಯಕವಾದ ವಿಚಿತ್ರ ಕವಿತ್ವವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡತಕ್ಕ, ಇಡೀ ಭಾರತದ ಸಂಕ್ಷೇಪರೂಪವಾದ ಕಾವ್ಯರೂಪ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಮಾಡಿರುವಿರಿ, ಎಂದು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗದಂತೆ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿರುವೆನು. ಆದ ಕಾರಣ ಈ ಯಮಕಭಾರತವನ್ನು ನಿತ್ಯ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭಾರತಪಾರಾಯಣದ ಫಲವು ಲಭಿಸುವುದೆಂಬ ಮಾತು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮ್ಮತವಾಗಿದೆ.

___ ತಂತ್ರಸಾರ __

ಕಸ್ತಂತ್ರಸಾರಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ನ ಸ್ಯಾತ್ಪರ್ಯಾಪ್ತವಾಂಛಿತಃ ।

ಅಮರ್ತ್ಯರಾಶ್ರಿತಛಾಯಂ ಕಲ್ಪದ್ರುಮಮಿವೋತ್ತಮಮ್ ॥ (ಮ.ಸ. ೧೫, ಶ್ಲೋ. ೭೮) ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ನೆರಳು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಹೇಗೆ ಆಶ್ರಿತವಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಈ ತಂತ್ರಸಾರದ ವರ್ಣ ಪಙ್ಕ್ತಿಗಳು ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ತುಂಬಿವೆ ಮತ್ತು ವರ್ಣಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ಆಶ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಮತ್ತು ತಂತ್ರಸಾರದ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಆಶ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಗ್ರಂಥೋತ್ತಮವಾದ; ತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ತಂತ್ರಸಾರಾಖ್ಯ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರು ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂಶಯಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲ, ಎಂದು ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸುಮಧ್ವ ವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ತಂತ್ರಸಾರವು ಸಜ್ಜನರ ಸದಾಚಾರಗಳಿಗೆ (ಜಪಪೂಜಾ ಹೋಮಾದಿಗಳಿಗೆ) ಮುಖ್ಯವಾದುದು. 'ತಂತ್ರಂ ವೈ ವೇದ ಸಮ್ಮಿತಂ' = ಈ ಗ್ರಂಥವು ವೇದಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವು. ತನೋತಿ ತ್ರಾಯತೇಚ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಸಂಸಾರಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರಗೊಳಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ರಕ್ಷಿಸುವುದು, ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ 'ತಂತ್ರ' ಎನಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ಅಥವಾ ತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ತಂತ್ರಸಾರ ಗ್ರಂಥವು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಮೂಲ ರೂಪದಿಂದ ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವ ಅತಿವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರುವ ತಂತ್ರಸಾರ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮೂಲ ತಂತ್ರಸಾರ ಗ್ರಂಥದ ಸಾರ ಸಂಗ್ರಹರೂಪವಾದ ಈ ತಂತ್ರಸಾರ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿರುವರು. ಇದರಲ್ಲಿ ೪ ಅಧ್ಯಾಯಗಳು. ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ

೭೫ ಶ್ಲೋಕ. ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೨೪ ಶ್ಲೋಕ. ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧೬೧ ಶ್ಲೋಕಗಳು. ೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧೭೮ ಶ್ಲೋಕಗಳು. ಒಟ್ಟು ೪೩೮ ಶ್ಲೋಕಗಳು. ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೫೦ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳು, ೨೪ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳೂ, ಮಹಾ ಮಂತ್ರಗಳ ಪ್ರಶಂಸೆ, ಪೂಜಾಕ್ರಮ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೂ ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳ ನ್ಯಾಸಸ್ಥಾನಾದಿಗಳೂ ಕಲಶ ಪೂಜಾ ಕ್ರಮ, ಅನುಯಾಗ ಕ್ರಮ ಹೋಮಪದ್ಧತಿ, ಕುಂಡದ ಅಳತೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೂ ೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳೂ ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಸ್ಥಳ, ಚಕ್ರಾಬ್ಜ ಮಂಡಲಾದಿಗಳೂ, ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರವಿಧಿ, ಇತರ ದೇವತಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೂ, ೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಭೂವರಾಹಮಂತ್ರಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮಂತ್ರಗಳೂ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಮಂತ್ರಾದಿಗಳೂ, ಶಿವಪಂಚಾಕ್ಷರ, ಕ್ಷಿಪ್ರಪ್ರಸಾದ ಮಂತ್ರ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೂ, ಗ್ರಂಥದ ಮಹಿಮೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೂ ನಿರೂಪಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ಗ್ರಂಥ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು "ಗ್ರಂಥೋಽಯಂ ಪಾಠಮಾತ್ರೇಣ" ಎಂಬ ಅಂತಿಮ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ ಕಾರಣ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಆಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದಕಾರಣ ಸಜ್ಜನರು ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅರ್ಥಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಗಲೀ, ಮಂತ್ರತುಲ್ಯವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವೇದದ ಹಾಗೆ ನಿತ್ಯ ಪಠನವನ್ನಾದರೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹರಿವಾಯುಗಳ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ, ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

- ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿ.

॥ ॐ ॥

॥ ಓಂ ಶ್ರೀಃ ಓಂ ॥

ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಮಕ ಭಾರತಂ

॥ಶ್ರೀಃ ॥

ವ್ಯಾಸಂ ಭಾರತಕರ್ತಾರಂ ಮಧ್ವಂ ಮೂಲಕೃತಂ ತಥಾ ।
ಚೇತೋವಾಗ್ದೇವತಾಂ ವಾಣೀಂ ಗುರೂಂಶ್ಚ ಪ್ರಣಮಾಮ್ಯಹಂ ॥

ಶ್ರೀ ಮದ್ಧನುಮದ್ಭೀಮಮಧ್ವಾಂತರ್ಗತ ರಾಮಕೃಷ್ಣವೇದವ್ಯಾಸಾತ್ಮಕ
ಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವಾಯ ನಮ: ॥ ಹರಿ: ಓಂ ॥

ಮೂಲ ॥ ಧ್ಯಾಯೇತ್ತಂ ಪರಮಾನಂದಂ ಯನ್ಮಾತಾ ಪತಿಮಯದಪರಮಾಽಽನಂದಂ ।
ಉಜ್ಝಿತಪರಮಾನಂ ದಂಪತ್ಯಾದ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ರಮ್ಯೈ: ಸದೈವ ಪರಮಾನಂದಂ ॥ ॥೧॥

ಅರ್ಥ ॥ ಜಗನ್ಮಾತೆಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದುತ್ತಮಳಾದಾಗ್ಯೂ, ತನಗೆ ಆನಂದ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯಾವ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವಳೋ, ಅಂತಹ, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪರಮಾನಂದರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವವನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದ್ಯಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ವಿಹಿತಗಳಾದ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಾತನೂ, ಆದ ಪರಮಾನಂದರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೧॥

ಮೂ॥ ಯಸ್ಯ ಕರಾಲೋಽಲಂ ಚಕ್ರಂ ಕಾಲ: ಪರಸ್ಯ ಹಿ ಕರಾಲೋಲಂ ।
ಯಸ್ಯ ಗದಾ ಪವಮಾನ: ಸನ್ಯೋ ವ್ಯಾಸೋಽಭವತ್ಸದಾಪವಮಾನ: । ॥೨॥

ಅ॥ ಅತ್ಯಂತ ಭಯಜನಕಳಾದ ಕಾಲನಾಮಕದುರ್ಗಾದೇವಿಯೇ ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರತಕ್ಕ ಯಾವ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಚಕ್ರಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾಗಿರುವಳೋ, ಸರ್ವಜ್ಞರಾದ ವಾಯುದೇವರು ಗದಾಭಿಮಾನಿಯಾಗಿರುವರೋ, ಯಾವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಪರ್ಯಂತ ತನ್ನ ಉದರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವನೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ವೇದವ್ಯಾಸರಾಗಿ ಪರಮಪವಿತ್ರವಾದ ವಾಸಿಸ್ಥರ ವಂಶದಲ್ಲಿ ಅವತರಿಸಿದನು.

ಮೂ॥ ಯಸ್ಯ ರಮಾ ನ ಮನೋಗಂ ಜಗೃಹೇ ವಿಶ್ವಂಭರಾಽಪೀ ನಮನೋಽಗಂ।
ಯಸ್ಯಪುಮಾನಾನಂದಂ ಭುಂಕ್ತೇ ಯದ್ಧಾಮ ಕಪತಿಮಾನಾನಂದಂ ॥ ॥೩॥

ಅ॥ ಸರ್ವಜ್ಞಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಸರ್ವಜಗದ್ಧಾರಕಳಾದಾಗ್ಯೂ ಯಾವ ವ್ಯಾಸರು ತಿಳಿದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಯಾರ ನಮಸ್ಕಾರಸ್ತೋತ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರೇ ಶಾಶ್ವತವಾದ ಆನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವರೋ, ಯಾರು ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ರಮಾ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಿಗೆ ಆನಂದದಾಯಕರೋ, ಅಂತಹ ವ್ಯಾಸರೇ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟದಾಯಕರು.

ಮೂ॥ ಪರಮೇಷು ಯದಾ ತೇಜ: ಪರಮೇಷು ಚಕಾರ ವಾಸೋದೇವ್ಯೋ ಜ: ॥
ಮಾನಧಿ ಬಿಭ್ರತ್ಸು ಮನೋ ಮಾಽನಧಿಮಾಽಽಸೀನ್ನ ವಾಸುದೇವ್ಯೋಽಜ: ॥೪॥

ಅ॥ (ಜಃ=ಯಃ) ಯಾವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನಾದರೂ, ಇಂದ್ರಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲೌಕಿಕ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿರುವನೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ತುತಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ವಂದ್ಯನಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ವಾಸುದೇವನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಹೊರತು ವಸುದೇವನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಾಸುದೇವನೆನಿಸಿಕೊಂಡದ್ದಲ್ಲ.) ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಧಿಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕರುಣಿಸಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ ಆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ವಾಸುದೇವನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ॥೪॥

ಮೂ॥ ಸೋಽಜನಿ ದೇವಕ್ಯಂತೇ ಯಸ್ಮಾದನುಕಂಪನಾಽವ ದೇವಕ್ಯಂತೇ ।
ಅವದನ್ ದೇವ ಕ್ಯಂ ತೇ ಭುವನಂ ಹಿ ಸುರಾಃ ಸದೈವ ದೇವಕ್ಯಂತೇ॥ ॥೫॥

ಅ॥ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಆನಂದವನ್ನು ಹೇಳಿ ದೇವಾಧಿಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಪೂರ್ಣಾನಂದವನ್ನು ವೇದಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು ಹೇಳಿರುವ ಕಾರಣ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ದೇವತೆಗಳ ವಿರೋಧಿಗಳಾದ ದೈತ್ಯರ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ದೇವಕಿಯ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಾದುರ್ಭವಿಸಿರುವವನು ಹೊರತು ದೇವಕಿಯ ಮಲದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವನಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು (ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಾನಂತರದಲ್ಲಿ) ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೃಷ್ಟವಾದ ಜಗತ್ತನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು. ನಾವು ಸರ್ವದಾ ನಿನ್ನ ಅಧೀನರೇ. ಆದಕಾರಣ ಭುವನಾಂತರ್ಗತರಾದ ಸಜ್ಜನರಾದ ನಮಗೆ ದೈತ್ಯರಿಂದ ನಾಶವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಲು ಕರುಣೆಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸು. ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದರು. ॥೫॥

ಮೂ॥ ನೀತೋ ವಸುದೇವೇನ ಸ್ವತತೇನ ಸ ಗೋಕುಲಂ ಸುವಸುದೇವೇನ ।
ತತ್ರ ಯಶೋದಾ ತನಯಂ ಮೇನೇ ಕೃಷ್ಣಂ ಸ್ವಕೀಯಮವದಾತನಯಂ ॥೬॥

ಅ॥ ತಂದೆಯೆಂದೆನಿಸಿದ ವಸುದೇವನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ನಂದಗೋಕುಲಕ್ಕೆ ಒಯ್ದನು. ನಂದಗೋಪನ ಹೆಂಡತಿಯಾದ ಯಶೋದಾದೇವಿಯೂ ದ್ರೋಣನೆಂಬ ವಸುವಿನ ಸ್ವರೂಪನಾದ ನಂದಗೋಪನೂ ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ತಮ್ಮ ಮಗನೆಂದೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರು. ॥೬॥

ಮೂ॥ ವವೃಧೇ ಗೋಕುಲಮಧ್ಯಾ ದ್ಯೋ ದೇವೋ ವಿಶ್ವಮದ್ಭುತಾಕುಲಮಧ್ಯಾತ್ ।
ತತ್ರ ಚ ಪೂತನಿಕಾಯಾ ವಧಮಕರೋದ್ಯನ್ನಿಜಾಃ ಪೂತನಿಕಾಯಾಃ॥ ॥೭॥

ಅ॥ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಸರ್ವಲೋಕಗಳಿಗೂ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಅಜ್ಞರ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಂತೆ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. (ವಸ್ತುತಃ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸ ಶೂನ್ಯನು.) (ಏಕೆಂದರೆ) ಹೇಳಲಶಕ್ಯವಾಗುವಂತೆ ವ್ಯಾಕುಲೀಭೂತವಾದ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಸಂಹರಿಸುವ, ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಈಗ ವೃದ್ಧಿಹ್ರಾಸಾದಿಗಳು ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದು? ಹಾಗೆಯೇ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಪೂತನಿಕಾ ಎಂಬ ರಾಕ್ಷಸಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ತ್ರೀ ಹತ್ಯಾದೋಷವು ಹೇಗೆ ಬರುವುದು? ಸರ್ವಥಾ ಬರಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ - ಶುದ್ಧರಾದ ತನ್ನ ಭಕ್ತರು ಕರ್ಮವಶಾತ್ ನೀಚಯೋನಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದರೂ ಯಾವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೆ ಪೂತರಾಗುತ್ತಾರೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀಹತ್ಯಾ ಪಾಪವು ಹೇಗೆ ಸಂಭವಿಸುವುದು? ॥೭॥

ಮೂ॥ ಅಧುನೋಚ್ಛಕಟಂ ಲೋಲೀ ಪಾದಾಂಗುಷ್ಠೇನ ವಾತಪೇಶಶಕಟಂ ಲೋಲೀ ।
ಅತನೋದ್ರಕ್ಷಾಮಸ್ಯ ಸ್ವಾಜ್ಞಾನಾದ್ಗೋಪಿಕಾ ಸದೇರಕ್ಷಾಮಸ್ಯ॥ ॥೮॥

ಅ॥ ಬಂಡಿಯ ಕೆಳಗಡೆ ಮಲಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಂಡಿಯ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಚಲಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಕಾಲಿನ ಹೆಬ್ಬೆರಳೊಂದರಿಂದಲೇ ಶಕಟಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಶೇಷಶಾಯಿಯೂ, ಸರ್ವಜಗತ್ಪ್ರವರ್ತಕನೂ, ಪ್ರಾಣೋತ್ತಮನೂ, ರಮಾರಕ್ಷಕನೂ, ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನೂ, ಆದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನರಿಯದೆ ಭಯನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಯಶೋದಾದೇವಿಯು ಮಂತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ರಕ್ಷೆಮಾಡಿದಳಂತೆ. ॥೮॥

ಮೂ|| ಮುಖಲಾಲನಲೋಲಾ ತನ್ಮುಖಗಂ ಜಗದಚಷ್ಟ ಸಾಲನಲೋಲಾತತ್ |
ನಾಧ್ಯೈನ್ಮಾಯಾಮಸ್ಯ ಜಗತ್ಸ್ರಭೋಃ ಸ್ಕಾಧಿಕತತತಮಾಯಾಮಸ್ಯ|| ||೯||

ಅ|| ಯಶೋದೆಯು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಮುದ್ದು ಮುಖದ ಚುಂಬನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಳಾಗಿರುವಾಗ ಭಗವದ್ರಕ್ಷಿತ ಚೇತನಾಚೇತನಾತ್ಮಕ ಆವರಣ ಸಹಿತ ಇಡೀ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನೇ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಪುಟ್ಟಬಾಯಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಡು ಬೆಚ್ಚಿ ಬೆರಗಾದಳು. ಹೀಗಾದರೂ ಯಶೋದೆಯು ಅತ್ಯುತ್ತಮವೂ ವ್ಯಾಪ್ತವೂ ಆದ ಗುಣಕ್ರಿಯಾದಿಗಳ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ, ಸರ್ವಜಗತ್ಸ್ರಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತನಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅರಿತುಕೊಂಡಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ||೯||

ಮೂ || ತಸ್ಯ ಸುಶರ್ಮಾಣ್ಯಕರೋ ದರಿಣೋ ಗರ್ಗ ಸದುಕ್ತಿಕರ್ಮಾಣ್ಯಕರೋತ್ |
ಅವದನ್ನಾಮಾನಮಯಂ ಜಗದಾದಿಂ ವಾಸುದೇವನಾಮಾನಮಯಂ|| ||೧೦||

ಅ|| ಮುಕ್ತರಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ಯನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿರುವ (ಯಾದವರಿಗೆ ಪುರೋಹಿತರಾದ) ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಶಂಖಪಾಣಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವೇದೋಕ್ತಪ್ರಕಾರ ಜಾತಕರ್ಮಾದಿ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ವೇದಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಅಜ್ಞೇಯನೂ, ಸರ್ವಜಗತ್ಪ್ರೇರಕನೂ, ಸರ್ವಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ, ಆದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ವಾಸುದೇವನೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನಿಟ್ಟು, ನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನ ಅವತಾರಭೂತನೆಂದುಪದೇಶಿಸಿದರು. ||೧೦||

ಮೂ|| ತಸ್ಯ ಸಖಾ ಬಲನಾಮಾ ಜ್ಯೇಷ್ಠೋ ಭ್ರಾತಾಽಥ ಯನ್ನಿಜಾ ಬಲನಾ ಮಾ|
ಯಸ್ಯ ಚ ಪರ್ಯಂಕೋಽಯಂ ಪೂರ್ವತನೋ ವಿಷ್ಣುಮಜಸಪರ್ಯಂ ಕೋಽಯಂ|| ||೧೧||

ಅ || ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಅಣ್ಣನಿಗೆ ಬಲನೆಂಬ ಹೆಸರನ್ನು (ಗರ್ಗಾಚಾರ್ಯರು ಇಟ್ಟರು.) ಆ ಬಲರಾಮನು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರಿಯನೂ, ಜ್ಯೇಷ್ಠನೂ ಆಗಿದ್ದನು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಯಾವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಆವರಣರೂಪಳೋ, ಪ್ರಿಯಪತ್ನಿಯೋ ಯಾವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಬಲರಾಮನು ಮೂಲರೂಪದಲ್ಲಿ ಶಯ್ಯಾರೂಪನೋ, ಅಂತಹ ಹಾಸಿಗೆಯಾಗಿದ್ದ ಶೇಷರೂಪನಾದ ಬಲರಾಮನೆಲ್ಲಿ? ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೆಲ್ಲಿ? (ಆದ ಕಾರಣ ಪ್ರಿಯತ್ವ ಜ್ಯೇಷ್ಠತ್ವಾದಿಗಳು ಅವತಾರ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಹೊರತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದುದಲ್ಲ.)

ಮೂ|| ತೇನ ಹತೋ ವಾತರಯಸ್ತೃಣಚಕ್ರೋ ನಾಮ ದಿತಿಸುತೋಽವಾತರಯಃ |
ಹರಮಾಣೋ ಬಾಲತಮಂ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಕಂಠರೋಧಿನಾಽಬಾಲತಮಂ|| ||೧೨||

ಅ|| ವಾಯುವಂತೆ ವೇಗವುಳ್ಳ ತೃಣಾವರ್ತನೆಂಬ ದೈತ್ಯನು ವ್ಯಾಪ್ತಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಒಯ್ಯಲಶಕ್ಯನಾದ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಚಿಕ್ಕಮಗುವೆಂದು ತಿಳಿದು ವಾಯುವೇಗದಿಂದ ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ಒಯ್ದು ಆತನ ಕುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಅಮುಕಿ ಹಿಡಿದು ಕೊಲ್ಲಲಿಚ್ಛಿಸಿದಾಗ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ದೈತ್ಯನ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸವಾಯುವನ್ನು ನಿರೋಧಿಸಿ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಛ್ವಾಸವಿಲ್ಲದವನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಸಂಹರಿಸಿದನು. ||೧೨||

ಮೂ || ಸೋಽವನಿಮಧ್ಯೇ ರಂಗನ್ನರಿದರಯುಕ್ ಬಾಲರೂಪಮಧ್ಯೇರಂ ಗನ್ |
ಅಮುಷನ್ನವನೀತಮದಃ ಸಗೋಕುಲೇ ಗೋಪಿಕಾಸುನವನೀತಮದಃ|| ||೧೩||

ಅ|| ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಗೃಹ ಪ್ರದೇಶದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಇತರ ಬಾಲಕರಂತೆ ಆಡುತ್ತಿದ್ದು ಚಕ್ರ ಶಂಖಧಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಾಲರೂಪಿವಾಯುವನ್ನೇರಿ ಸುತ್ತಲೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸ್ತೋತ್ರದಿಂದ ಮತ್ತನಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ಅವರಿಗೆ ಚೌರ್ಯದಿಂದ ಅನುಗ್ರಹ ಸುಖವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮೇಲೆ ಸಿಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿಟ್ಟಿದ್ದ ಬೆಣ್ಣೆಯ ಮುದ್ದೆಯನ್ನು ಕದ್ದನು.

ಮೂ|| ತನ್ಮಾತಾ ಕೋಪಮಿತಾ ತಮನುಸಸಾರಾತ್ಮವಾದ ವಾಕೋಪಮಿತಾ |
ಜಗೃಹೇ ಸಾಽನಮನಂ ತಂ ದೇವಂ ತಚ್ಚಿಂತಯೈವ ಸಾನಮನಂತಂ|| ||೧೪||

ಅ|| ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಕಳ್ಳತನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಸಿಟ್ಟುಗೊಂಡ ತಾಯಿಯಾದ ಯಶೋದೆಯು ಓಡುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು, ಆಪಾತತ: ತೋರುವ ಕರ್ಮಾದಿರೂಪವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತೊರೆದು ಮುಖ್ಯತಃ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕವೇ ಆದ ವೇದವಾಕ್ಯದಂತೆ ಗೃಹಕೃತ್ಯಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಬೆನ್ನಟ್ಟಿ ಓಡಿದಳು. ಯಾರಿಗೂ ಹಿಡಿಯಲಶಕ್ಯನೂ ಯಾರಿಗೂ ನಮಸ್ಕರಿಸದವನೂ, ಜಗದ್ವ್ಯಾಪಾರಯುಕ್ತನೂ, ಸ್ವತಂತ್ರೇಚ್ಛನೂ, ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಯಶೋದೆಯು ತನ್ನನ್ನು ಹಿಡಿಯಲಿ, ಎಂಬ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಹಿಡಿಯುವವಳಾದಳು. ||೧೪||

ಮೂ|| ಅಥ ಸಾಽಂತರಿತಾಮಾನಂ ವಿಷ್ಣುಂ ವಿಶ್ವೋದ್ಭವಂ ಸದಾಽಂತರಿತಾಮಾನಂ |
ಅನಯದ್ದಾಮೋದರತಾಂ ಯೋಽರಮಯತ್ಸುಂದರೀಂ ನಿಜಾಮೋದರತಾಂ|| ||೧೫||

ಅ|| ಆ ಮೇಲೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಸ್ವರೂಪನಾದ ತನ್ನಲ್ಲಿ (ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ)ಯೇ ಸ್ನೇಹಭರಿತಳಾದ ಸುಂದರಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪದುರ್ಗೆಯನ್ನೇ ಸದಾ ಯಾವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ರಮಿಸುತ್ತಿರುವನೋ, ಅಂತಹ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೂ, (ಬ್ರಹ್ಮ ರಮಾಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣರನ್ನುದರದೊಳಗೆ ಧರಿಸಿರುವವನೂ) ವ್ಯಾಪ್ತನೂ, ಸರ್ವಜಗತ್ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ, ಸದಾ ಬಂಧಕ್ಕೆ ಸಿಗಲಾರದವನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಯಶೋದೆಯು ಹಗ್ಗದಿಂದ ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದಳು. ||೧೫||

ಮೂ|| ಚಕ್ರೇ ಸೋಽರ್ಜುನನಾಶಂ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಯತ್ಸ್ಮೃತಿಃ ಸದಾಽರ್ಜುನನಾಂ ಶಂ|
ತೌ ಚ ಗತೌ ನಿಜಮೋಕಃ ತೇನೈವ ನುತೇನ ಯನ್ನಿಜಾನಿಜಮೋಕಃ|| ||೧೬||

ಅ|| ಯಾವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಸ್ಮರಣೆಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಪುರುಷನು ಶುದ್ಧನಾಗಿ ನಿತ್ಯ ಸುಖ ಸ್ವರೂಪ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ೨ ಸರಳೀ ವೃಕ್ಷ (ಮತ್ತಿಮರ)ಗಳನ್ನು ಮುರಿದನು. ಆ ವೃಕ್ಷ ಶರೀರರೂಪರಾದ ಶಾಪಗ್ರಸ್ತರಾದ ನಲಕೂಬರ ಮಣಿಗ್ರೀವನೆಂಬ ಸುರರು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿ ಆತನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಶಾಪದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಹೊಂದಿ ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ಅವರಲ್ಲಿ ಆವಿಷ್ಟರಾದ ಧುನಿ, ಚಮು ಎಂಬ ದೈತ್ಯರು ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿದರು. ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೂ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೂ ಅವರವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನಗೊಳಿಸುವುದು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವಭಾವವು. ||೧೬||

ಮೂ|| ಅಥ ವೃಂದಾವನವಾಸಂ ಗೋಪಾಃ ಚಕ್ರುರ್ಜಗಚ್ಛ್ರಿತಾಽವನವಾಸಂ |
ತತ್ರ ಬಕಾಸುರಮಾರಃ ಶೌರಿರಭೂನ್ನಿತ್ಯಸಂಶ್ರಿತಾಸುರಮಾರಃ|| ||೧೭||

ಅ|| ಸರಳೀವೃಕ್ಷಗಳು ಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಗೊಲ್ಲರು (ಆ ಊರನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟು) ಸರ್ವಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ (ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಆವಾಸದಿಂದ) ಸ್ವರ್ಗತುಲ್ಯವಾದ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಆವಾಸ ಮಾಡಿದರು. ಶ್ರೀ ವೃಂದಾವನದಲ್ಲಿ ಜಗನ್ನಾಶಕರಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ, ತಮೋಭಿಮಾನಿಯಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿ ಇವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೂ, ರತಿಪ್ರದನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಕಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು.||೧೭||

ಮೂ|| ಅಹನದ್ವತ್ಸತನೂಕಂ ಯೋಽಪಾಲ್ಲೋಕಂ ಸ್ವಯತ್ನವತ್ಸತನೂಕಂ |
ಸೋಽಪಾದ್ವತ್ಸಾನಮರಃ ಸಹಾಗ್ರಜೋ ಗೋಪವತ್ಸವತ್ಸಾನನಮರಃ|| ||೧೮||

ಅ|| ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಅಧಮರಾದ ರುದ್ರ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಚೇತನಾ ಚೇತನಾತ್ಮಕ ನಿಖಿಲಜಗತ್ತನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದ ಪುರುಷನಂತೆ ಅನಾಯಾಸದಿಂದಲೇ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವವನೂ, ಮರಣಶೂನ್ಯನೂ, ಪ್ರಾಣ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯವರಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಸುಖವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವನೂ ಆದ ಯಾವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಗೊಲ್ಲರ ಮಕ್ಕಳಂತೆ ಅಣ್ಣನಾದ ಬಲರಾಮನಿಂದ

ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕರುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದನೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಕರುವಿನ ರೂಪತಾಳಿ ಬಂದ ವತ್ಸಾಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ||೧೮||

ಮೂ|| ಸ ವಿಭುಃ ಶ್ರೀಮಾನಹಿಕೇ ನನರ್ತ ಯಸ್ಯ ಶ್ರಮಾನಮಾ ಮಾ ನ ಹಿ ಕೇ ।
ಅಕರೋನ್ನದ್ಯುದಕಾಂತಂ ಕಾಂತಂ ನೀತ್ವೋರಗಂ ಸ ನಾऽऽದ್ಯುದಕಾಂತಂ|| ||೧೯||

ಅ|| ಸರ್ವಸಮರ್ಥನಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಕಾಳಿಂಗಸರ್ಪದ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಕುಣಿದಾಡಿದವನಾದಾಗ್ಯೂ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೇ ಆದನು. (ಅಂದರೆ ಸರ್ಪನ ವಿಷದಿಂದ ಶರೀರದ ಕಾಂತಿಯು ಕೆಡಲಿಲ್ಲ.) ಪ್ರಲಯೋದಕದಲ್ಲಿ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಶರೀರ ಕಾಂತಿಯು ಶ್ರಮಪ್ರಯುಕ್ತ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಸಂಕೋಚವುಳ್ಳದ್ದೂ ಆಗಲಿಲ್ಲವೋ, ಅಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಸರ್ಪಮಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ನರ್ತನಮಾತ್ರದಿಂದ ಶೋಭೆಗೆ ಹಾನಿ ಬಂದಿಲ್ಲವೆಂಬುವದು ಆಶ್ಚರ್ಯಕರವಲ್ಲ. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಯಮುನಾನದಿಯ ನೀರನ್ನು ವಿಷದಿಂದ ಕೆಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಳಿಂಗನನ್ನು ಸಮುದ್ರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ರಮಣಕದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿಕೊಟ್ಟು ನದಿಯ ನೀರನ್ನು ನಿರ್ವಿಷವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು. ||೧೯||

ಮೂ|| ಹತ್ವಾ ಧೇನುಕಮೂಢಂ ಬಲಾತ್ಪ್ರಲಂಬಂ ಭ ಖೇಟ್ ಸಧೇನುಕಮೂಢಂ ।
ವಜ್ರಮಾವೀದಮೃತಾಶಃ ಪೀತ್ವಾ ವಹ್ನಿಂ ಚರಸ್ಥಿರಾದಮೃತಾಶಃ|| ||೨೦||

ಅ || ಧೇನುಕಾಸುರನಿಗೆ ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವರವಿತ್ತ ಆಕಾಶಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಗಣಪತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೂ, ಸತ್ಯಸಂಕಲ್ಪನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ತಾನೇ ಮೂರ್ಖನಾದ ಧೇನುಕಾಸುರನನ್ನೂ, ಬಲರಾಮನನ್ನು ಹೊತ್ತಿರುವ ಪ್ರಲಂಬಾಸುರನನ್ನು ಬಲರಾಮನಲ್ಲಿ ಅವಿಷ್ಟವಾದ ತನ್ನ ಶುಕ್ಲಕೇಶರೂಪದಿಂದಲೂ ಸಂಹರಿಸಿ ಆನಂದಾಮೃತವನ್ನು ಉಣ್ಣುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಚರಾಚರವಸ್ತುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಭಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಕಾಡುಕಿಚ್ಚನ್ನು ಕುಡಿದು ನಂದಗೋಕುಲವನ್ನೂ, ಗೋವುಗಳ ಗುಂಪನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿದನು. ||೨೦||

ಮೂ|| ಗಿರಿಣಾ ರಕ್ಷಾऽಪಿ ಕೃತಾ ವ್ರಜಸ್ಯ ತೇನ ಸ್ವರಕ್ಷರಕ್ಷಾಪಿಕೃತಾ ।
ಶಕ್ರಾಯ ವ್ಯಂಜಯತಾ ಸ್ವಾಂ ಶಕ್ತಿಂ ವಿಶ್ವಮಾತ್ಮನಾऽವ್ಯಂ ವ್ಯಂಜಯತಾ|| ||೨೧||

ಅ|| ಆನಂದರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನಗಾಗಿ ಹಾಲು ಸುರಿಸುವ ಗೋವುಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ಮೇಘಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವ ಇಂದ್ರನಿಗೆ ಮೇಘಾಧಿಪತಿತ್ವರೂಪ ಅಧಿಕಾರಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನಾದಾಗ್ಯೂ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಮರೆತಿರುವ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ತಾನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಭಗವದವತಾರಭೂತನೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವವನಾಗಿ ಗೋವರ್ಧನಪರ್ವತವನ್ನೆತ್ತಿ ಇಂದ್ರನ ಆಜ್ಞಾಪ್ರಕಾರ ಮೇಘಗಳಿಂದ ಪೀಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಗೋವುಗಳ ಸಮೂಹವನ್ನೂ ಗೋಪಾಲಕರನ್ನೂ ರಕ್ಷಿಸಿ ತನ್ನ ಅದ್ಭುತಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ತಾನೇ ಜಗದ್ರಕ್ಷಕನೆಂಬುದನ್ನು ಗೋಪಾಲಕರಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದನು. ||೨೧||

ಮೂ|| ರೇಮೇ ಗೋಪೀಷ್ವರಿಹಾ ಸ ಮನ್ಮಥಾಕ್ರಾಂತಸುಂದರೀಪೀಷ್ವರಿಹಾ ।
ಪೂರ್ಣಾನಂದೈಕತನುಃ ಸ ವಿಶ್ವರುಕ್ಪಾವನೋऽಪ್ಯಾನಂದೈಕತನುಃ|| ||೨೨||

ಅ|| ಯದ್ಯಪಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಅತ್ಯಧಿಕ ಆನಂದಾತ್ಮಕ ಮುಖ್ಯ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು, (ಸಮಸ್ತ ಕಾಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವನು.) ಎಲ್ಲಾ ಭಕ್ತರ ಕಾಮಾದ್ಯುಪದ್ರವಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವವನು. ಭಕ್ತರಿಗೆ ದುಃಖವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಮುಖ್ಯತಃ ಆನಂದ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದವನು. ಆದರೂ ಸರ್ವದಾ ಪೂರ್ಣಾನಂದವುಳ್ಳ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಂಖಚೂಡನೆಂಬ ಅಸುರನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ಕಾಮಪೀಡಿತರಾದ, ಸುಂದರಿಯರಾದ ಗೋಪಿಕಾ ಸ್ತ್ರೀಯರೊಡನೆ ವಿಹರಿಸಿ ತಾನು ನಿರ್ಲಿಪ್ತನಾಗಿ ಅವರ ಕಾಮವನ್ನು ಪೂರಯಿಸಿ ಆನಂದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟುದ್ಧರಿಸಿದನು. ||೨೨||

ಮೂ॥ ಅಥ ಹತಯೋರ್ಗಳಿಕೇಶ್ಯೋಃ ಶ್ವಫಲ್ಕಜಪ್ರಾಪಿತಃ ಪುರೀಂ ಗಳಿಕೇಶ್ಯೋಃ ।
ಭಂಕ್ತ್ವಾ ಧನುರಾಜವರಂ ಜಘಾನ ತೇನೈವ ಚ ಸ್ವಯಂ ರಾಜವರಂ॥ ॥೨೩॥

ಅ ॥ ಆ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವೃಷಭಾಕಾರನಾದ ಅರಿಷ್ಟಾಸುರ, ತುರಗರೂಪಿಯಾದ ಕೇಶಿನಾಮಕ ದೈತ್ಯ ಇವರಿಬ್ಬರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮಧುರಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಅಕ್ರೂರನೊಡನೆ ಹೋಗಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರ ವರಬಲವುಳ್ಳ ರುದ್ರನ ಧನುಸ್ಸನ್ನು ಮುರಿದು ಆ ಬಿಲ್ಲಿನ ತುಂಡಿನಿಂದಲೇ ಕಂಸನ ಸೈನ್ಯವನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿಬಿಟ್ಟನು. ॥೨೩॥

ಮೂ॥ ಮೃತ್ವನ್ ಗಜಮುಗ್ರಬಲಂ ಸಬಲೋ ರಂಗಂ ವಿವೇಶ ಸ್ಮತಿಮುಕ್ ರಬಲಂ ।
ಹತ್ವಾ ಮಲ್ಲೌ ಬಲಿನೌ ಕಂಸಂ ಚ ವಿಮೋಕ್ಷಿತೌ ತತೌ ರೌ ಬಲಿನೌ॥ ॥೨೪॥

ಅ ॥ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಲರಾಮನೊಡನೆ ರುದ್ರನ ವರಬಲವುಳ್ಳ ಕುವಲಯಾಪೀಡ ಎಂಬ ಆನೆಯನ್ನು ಮರ್ದಿಸಿ ವಾದ್ಯಧ್ವನಿ ವಿಶೇಷದಿಂದ ರಮಣೀಯವಾದ ರಣರಂಗಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ಚಾಣೂರ ಮುಷ್ಟಿಕರನ್ನೂ, ಕಂಸನನ್ನೂ, ಅವನ ಸೈನವನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟನು. ಆ ಮೇಲೆ ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂಸಾರಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣಗಳುಳ್ಳವರೂ, ವರಬಲವುಳ್ಳವರೂ, ಕಂಸನಿಂದ ಬಂಧಿತರೂ ಆದ ತನ್ನ ಪಿತೃಗಳಾದ ದೇವಕೀ ವಸುದೇವರನ್ನು ಕಾರಾಗೃಹದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಗೊಳಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಉಪವೀತನಾಗಿ ಸಾಂದೀಪಿಗುರುಗಳಿಂದ ಸಮಸ್ತ ವೇದಾಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದನು. ॥೨೪॥

ಮೂ ॥ ಪ್ರಾದಾತ್ಸಾಂದೀಪನಯೇ ಮೃತಪುತ್ರಂ ಜ್ಞಾನದೀಪಸಾಂದೀಪನಯೇ ।
ಗುರ್ವರ್ಥೇಽಜ್ಞಾನತಮಃಪ್ರಭೇದಿತಾ ನಿತ್ಯಸಂಭೃತಾಜ್ಞಾನತಮಃ॥ ॥೨೫॥

ಅ॥ ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಮಸ್ತಸಜ್ಜನರ ಅಜ್ಞಾನವೆಂಬ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಛೇದಿಸಿರುವನೋ, ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರ ಅಜ್ಞಾನಪರಿಹಾರಕಳಾದ, ಸಕಲವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯು ನಮಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾಳೋ, ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಲರಾಮನೊಡನೆ ಲೋಕಶಿಕ್ಷಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಪಂಡಿತೋತ್ತಮರಿಗೂ ಶಿಕ್ಷಕರಾದ ಗುರುಗಳಾದ ಸಾಂದೀಪಿನ್ಯಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾರೂಪವಾಗಿ ಮೃತಪುತ್ರನನ್ನು ಬದುಕಿಸಿ ತಂದುಕೊಟ್ಟನು. ॥೨೫॥

ಮೂ॥ ಜಿತ್ವಾ ಮಾಗಧರಾಜಂ ತೋಷಿತಮಕರೋತ್ಸದಾಽಽತ್ಮಯೋಗಧರಾಜಂ ।
ಅನುಕುರ್ವನ್ನಿಜಸದನಂ ಚಕ್ರೇ ರಮ್ಯಂ ಪುರಂ ಸುಬೋಧನಿಜಸದನಂ॥ ॥೨೬॥

ಅ॥ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮಗಧದೇಶಾಧಿಪತಿಯಾದ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಗೆದ್ದು ಸದಾ ತನ್ನಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದನು. (ಅಂದರೆ ತಾನು ಜರಾಸಂಧನಿಗೆ ಅಜೇಯತ್ವ ವರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟ ಪ್ರಯುಕ್ತ ತನ್ನಲ್ಲಿ ಗೌರವದಿಂದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗೆಲ್ಲದೆ ಹೋದರೆ ಮಹಾನರ್ಥನವು ಸಂಭವಿಸುವುದು ಎಂದು ಭಯಗ್ರಸ್ತನಾಗಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಭಯವನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ಗೆದ್ದು ಪರಿಹರಿಸಿದನು.) ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಾವಿರ್ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಆವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪದಂತಿರುವುದು, ಸಮೀಚೀನಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಯಾದವಾದಿಗಳಿಗೆ ಮಂದಿರವಾದುದು ಮನೋಹರವೂ ಆದ ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಸಮುದ್ರದ ನಡುವೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದನು ॥೨೬॥

ಮೂ॥ ಪ್ರಸಭಂ ಸ ಗಜಬಲಸ್ಯ ಕ್ಷತ್ರಸ್ಯೋಚ್ಚೈಃ ಸಮಗಧರಾಜಬಲಸ್ಯ ।
ಮಾನಂ ಶಿಶುಪಾಲವರಂ ಹತ್ವಾ ಭೈಷ್ಮೀಮವಾಪ ಶಿಶುಪಾಲವರಂ॥ ॥೨೭॥

ಅ॥ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಆನೆ ಮೊದಲಾದ ಚತುರಂಗಸೈನ್ಯವುಳ್ಳ, ಜರಾಸಂಧನ ಸೈನ್ಯದ ಸಹಾಯ ಪಡೆದ, ಶಿಶುಪಾಲನಿಗೆ

ರುಕ್ಮಿಣಿದೇವಿಯನ್ನು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಸಬೇಕೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸಿ ಕೃಷ್ಣನೊಡನೆ ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಸನ್ನದ್ಧರಾದ ರುಕ್ಮಿ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟಶಕ್ತಿಯರ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳ ವರದಿಂದುಂಟಾದ ದುರಹಂಕಾರವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ರುಕ್ಮಿಣೀದೇವಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು. ||೨೭||

ಮೂ|| ಹಂಸೋ ಡಿಭಿಕಶ್ಚಪಲಾವಮುನಾ ಸಂಸೂದಿತೌ ಯವನಕಶ್ಚ ಪಲಾ ।
ಕೀರ್ತಿರ್ವಿಮಲಾ ವಿರತಾ ಪ್ರತತಾ ವಿಶ್ವಾಧಿಪಾವನೀಽಽಲಾವಿರತಾ|| ||೨೮||

ಅ|| ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ ಹಂಸ ಡಿಭಿಕರನ್ನೂ, ಕಾಲಯವನನ್ನೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂಹರಿಸಿದಾಗ ನಿರ್ಮಲವೂ, ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯವೂ, ಭಾಗೀರಥ್ಯಾದಿತೀರ್ಥಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿ ಜಗತ್ತನ್ನು ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸತಕ್ಕುದೂ, ಆದ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಕೀರ್ತಿಯು ಮುಖ್ಯವಾಯುವಿನಿಂದ ಉಪದೇಶಾದಿಗಳ ದ್ವಾರಾ ಪ್ರಸಿದ್ಧೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಸರ್ವತ್ರ ಹಬ್ಬಿಸಿತು.||೨೮||

ಮೂ|| ಸತ್ಯಾಜಾಂಬವತೀರ್ಯಾ ಭಾರ್ಯಾ ವಿಂದಾದ್ಯಾ: ಭಾನುಸಾಂಬವತೀರ್ಯಾ ।
ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಂ ಮೋದರತಃ ಪ್ರಾಪ ಜ್ಯೇಷ್ಠಂ ಹರಿಃ ಸುತಂ ಮೋದರತಃ|| ||೨೯||

ಅ|| ರುಕ್ಮಿಣೀ ಸತ್ಯಭಾಮಾ ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೇನೇ ಆನಂದಭರಿನಾಗಿ ಸ್ವರಮಣನಾದರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸತ್ಯಭಾಮೆ ಜಾಂಬವತಿಯರೇ ಪ್ರಧಾನರಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಮಿತ್ರವಿಂದಾ ಮೊದಲಾದ ೧೬೦೦೦ ಸುಂದರಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸತ್ಯಭಾಮೆಯಲ್ಲಿ ಭಾನು, ಜಾಂಬವತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಂಬ ಮೊದಲಾದ ಮಕ್ಕಳನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷ್ಯಾದ್ರಮಾರೂಪಳಾದ ರುಕ್ಮಿಣೀದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನೆಂಬ ಜ್ಯೇಷ್ಠಪುತ್ರನನ್ನೂ ಪಡೆದನು. ||೨೯||

ಮೂ|| ಯತ್ಪರಿವಾರತಯೇಶಾಃ ಜಾತಾ ದೇವಾಃ ನೃಪಾತ್ಮನಾಽರತಯೇಶಾಃ ।
ಯದ್ಭರಿತಂ ವಿಷಸರ್ಪಪ್ರಭೃತಿ ಧ್ವಾಂತಂ ನ ಮಾರುತಿಂ ವಿಷಸರ್ಪ|| ||೩೦||

ಅ|| ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಂಗಭೂತ ಶತ್ರು ಸಂಹಾರಕ ಸೇವಾನಿಮಿತ್ತದಿಂದ ಸರ್ವಲೋಕಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕರೂ, ಸರ್ವದಾ ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾದ ಸದಾಗುತಿಯುಳ್ಳ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಂದ ನಿಯಮ್ಯರೂ ಆದ ಶೇಷಾದಿದೇವತೆಗಳು ಪರಿವಾರರಾಗಿ ಕ್ಷತ್ರಿಯರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವರೋ, ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣಪಾತ್ರನಾದ ಭೀಮಸೇನನನ್ನು ಶತ್ರುಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ, ವಿಷ, ಸರ್ಪ, ಅಗಾಧಜಲ, ವಿಷಾನ್ನ, ಲಾಕ್ಷಾಗೃಹ, ಬೆಂಕಿ ಮೊದಲಾದ ಮಾರಕ ವಸ್ತುಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಪೀಡಿಸಲು ಶಕ್ತಗಳಾಗಲಿಲ್ಲವೋ, (ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡನು) ||೩೦||

ಮೂ|| ಯೇನ ಹಿಡಿಂಬಬಕಾದ್ಯಾ ರಕ್ಷೋಧೀಶಾಃ ನಿಪಾತಿತಾಃ ಬಬಕಾದ್ಯಾಃ ।
ಭೀಮೇ ಪ್ರೀತಿಮಮೇಯಾಂ ವ್ಯಂಜಯತಾ ತೇನ ಶೇಷಪಾತಿ ಮಮೇ ಯಾಂ|| ||೩೧||

ಅ|| ಶೇಷ ರುದ್ರ ಗರುಡ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯವೂ, ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೀತಿಗಿಂತ ಎಷ್ಟೋ ಅಧಿಕವೂ ಆದ ಯಾವ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಬೀಮಸೇನನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತೋರಿಸಿರುವನೋ ಅಂತಹ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಭೀಮನಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಂಸ ಭಕ್ಷಕರಾದ ಹಿಡಿಂಬ, ಬಕ ಮೊದಲಾದ ರಾಕ್ಷಸೇಶ್ವರರನ್ನು ಭೀಮಸೇನನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಕೊಲ್ಲಿಸಿದನು. ||೩೧||

ಮೂ || ಅಥ ಕೃಷ್ಣಾವರಣೇತಾನ್ ಪ್ರಾಪ್ತಾನ್ ರಾಜ್ಞೋಽಶೃಣೋತ್ಸದಾವರಣೇತಾನ್ ।
ದೃಷ್ಟ್ವಂ ಯಾತಸ್ಸಬಲಸ್ತಾಂ ಚಾನ್ವೈಷೀತ್ಪೃಥಾಸುತಾನ್ ತತಸ್ಸಬಲಃ|| ||೩೨||

ಅ|| ಆ ಮೇಲೆ ಯೋಗ್ಯರೂ ಬಲಿಷ್ಠರೂ ಆದ ಭೀಮಾದಿಗಳಿಂದ ತಮಗೆ ಮಾನಭಂಗವಾಗುವುದೆಂಬ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿದ್ದು

ಅಜ್ಞಾನ ಮೋಹಿತರಾಗಿ ತಾವೇ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ವರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದ ದುಷ್ಟರಾಜರು ಸ್ವಯಂವರ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ಬಂದಿರುತ್ತಾರೆಂಬ ವರ್ತಮಾನವನ್ನು ಕೇಳಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಬಲರಾಮನೊಡನೆ ಪಾಂಡವರನ್ನೂ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನೂ ನೋಡಲೋಸುಗ ಬಂದು ಆ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿ ದ್ರೌಪದಿಗೂ ಸರ್ವದಾ ನಿರುಪಾಧಿಕ ಪ್ರೀತಿಪಾತ್ರರಾದ ಪಾಂಡವರಿಗೂ ಆಶೀರ್ವಾದರೂಪ ವರವನ್ನಿತ್ತು (ಅವರನ್ನು ಪಾಂಚಾಲಪುರದಿಂದ ಹಸ್ತಿನಾವತೀಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದನು). ||೩೨||

ಮೂ|| ತಾನಿಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥವಾಸಾನ್ ಚಕ್ರೇ ಕೃಷ್ಣಃ ಪರೋ ನಿಜಸ್ಥಲವಾಸಾನ್ ।
ಸ್ವಬಲೋದ್ರೇಚಿತಮಾನ್ಯೈಃ ಜುಗೋಪ ಧರ್ಮಂ ಚ ತೈಃ ಪರಾಚಿತಮಾನ್ಯೈಃ|| ||೩೩||

ಅ|| ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ತನ್ನ ಅಜ್ಞಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಇರುವ ಪಾಂಡವರನ್ನು ತಮ್ಮ ಪಾಲಿನ ರಾಜ್ಯದ ಏಕದೇಶವಾದ ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸಿ, ಪಾಂಡವರಿಗೆ ತನ್ನ ಅನುಗ್ರಹರೂಪ ಬಲದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ರಾಜರೂ ವಂದಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿಸಿ, ಉತ್ತಮರಿಂದಲೂ ಶತ್ರುಗಳಿಂದಲೂ ಸರ್ವಸನ್ಮಾನವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಿರುವ ಪಾಂಡವರಿಂದ ವರ್ಣಾಶ್ರಮೋಚಿತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದನು. ||೩೩||

ಮೂ|| ವಾಲಿವಧಾನುನಯಾಯ ಪ್ರಣಯೀ ಸಖ್ಯಂ ಸುಸಂದಧೇ ನು ನಯಾಯ ।
ವಾಸವಜೇನ ವಿಶೇಷತ್ತ್ರೇನೈವ ಪುನರ್ನೃಜನ್ಮಜೇನ ವಿಶೇಷಾತ್|| ||೩೪||

ಅ|| ರಾಮರೂಪದಲ್ಲಿ ವಾಲಿಯನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದುದರಿಂದುಂಟಾದ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನಂತೆಯೇ, ವಾಲಿಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲಿಸಿದ ಸುಗ್ರೀವನೇ ಕರ್ಣನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಆತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಲೋಕನೀತಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸರ್ವಲೋಕಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಮೊದಲು ವಾಲಿಯಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದ ಇಂದ್ರನೇ ಕೃಷ್ಣಾವತಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಆತನಲ್ಲಿ ಧರ್ಮರಾಜ ನಕುಲ ಸಹದೇವರಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಧಿಕ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಅತಿದೃಢವಾಗಿ ಅನೇಕ ಪ್ರಕಾರ ತೋರಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ವಸ್ತುತಸ್ತು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಪರಾಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಚತುರ್ಮುಖ ಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ಪ್ರಾಣಿ ಸಮುದಾಯವನ್ನೇ ಸಂಹರಿಸುವ ಭಕ್ತವತ್ಸಲನಾದ ಶ್ರೀ ನೃಸಿಂಹರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಯದಿಂದುಂಟಾದ ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪವು ಸರ್ವಥಾ ಅಸಂಭಾವಿತವೇ ಆಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ||೩೪||

ಮೂ|| ಮಾತುಃ ಪರಿಭವಹಾಽನ್ಯೈ ರಾಜ್ಞಾ ದ್ಯುಸದಾಮಿತಶ್ಚ ಪರಿಭವಹಾನ್ಯೈ ।
ಅಭವನ್ನರಕಮುರಾರಿರ್ಯೋಽವಾತ್ಸೀದತ್ರಸಮಸ್ತನರಕಮುರಾರಿಃ|| ||೩೫||

ಅ|| ಭೂದೇವತೆಯಾದ ಧರಾದೇವಿಗೆ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ವರಾಹರೂಪಿಯೂ, ಭೂ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಅವತಾರಭೂತಳಾದ ಸತ್ಯಭಾಮೆಗೆ ಪತಿಯೂ ಆದ ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದ ಮಹಾ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವುಳ್ಳವನೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧ್ಯೇಯನಾಗಿ ಆವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವನೋ ಅಂತಹ, ಸ್ವರ್ಗವೇ ಮಂದಿರವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಇಂದ್ರನಿಂದಲೂ, ಇತರ ಮುನಿಗಳಿಂದಲೂ ತಾಯಿಯಾದ ಅದಿತಿದೇವಿಯ ಕುಂಡಲವನ್ನಪರಹರಿಸಿದ ನರಕಾಸುರನ ನಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿತನೂ ಸಂಸಾರದುಃಖಪರಿಹಾರಕನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ನರಕಾಸುರನನ್ನೂ ಮುರಾಸುರನನ್ನೂ, ವಿನಾಶಗೊಳಿಸಿದನು. ||೩೫||

ಮೂ|| ನೀತೋ ದಿವಿ ದೇವವರ್ಯೈ ರೇಮೇ ಸತ್ಯಾಸಮನ್ವಿತೋಽದೇವವರ್ಯೈಃ ।
ಸರ್ವರ್ತುವನೇ ಶಶಿನಾ ನಿಶಿ ಸತ್ಯಾಂ ವಾಸರೇ ವನೇಽಶಶಿನಾ|| ||೩೬||

ಅ|| ಅಸುರರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಬಲವುಳ್ಳ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ಇಂದ್ರಾದಿದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು

ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಋತುಗಳ ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ರಮಣೀಯವಾದ ನಂದನವನದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕಲಂಕನಾದ ಚಂದ್ರನಪ್ರಭೆಗಳಿಂದ (ಅಂಧಕಾರಲೇಶವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ) ರಾತ್ರಿಯು ಹಗಲಿಗೆ ಸಮನಾಗಿ ಬೆಳಗುತ್ತಿರಲು ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯೊಡನೆ ಕ್ರೀಡಿಸಿದನು. ||೩೭||

ಮೂ|| ಸುರತರುಮಾಪಾಲಿಮತಾತ್ಪ್ರಕಾಶಯನ್ ಶಕ್ತಿಮಾತ್ಮನಃ ಪಾಲಿಮತಾತ್ |
ಸುರವರವೀರೇಷು ದರೀ ಪ್ರಧಾನಜೀವೇಶ್ವರಃ ಪರೇಷುದರೀ|| ||೩೭||

ಅ|| ಲೋಕಪಾಲಕರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ಇಂದ್ರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದವನೂ, ಒಡಜೀವರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೂ, ಸಮಸ್ತದೇವತೆಗಳ ನಾನಾವಿಧ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ ಸೋಲಿಸಿದವನೂ, ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಶಂಖವನ್ನೂದಿ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರಿಗೆಲ್ಲಾ ತನ್ನ ಅದ್ಭುತಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಸತ್ಯಭಾಮೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯಾನುಸಾರವಾಗಿ ಪಾರಿಜಾತ ವೃಕ್ಷವನ್ನು ಕಿತ್ತೊಯ್ದನು. ||೩೭||

ಮೂ|| ಪುರಮಭಿಯಾಯಾರಿದರೀ ದತ್ವಾ ಭದ್ರಾಂ ಪೃಥಾಸುತಾಯಾರಿದರೀ |
ಶಕ್ರಪುರೀಮಭಿಯಾತಃ ಪ್ರಾದಾದ್ವಹ್ನೇರ್ವನಂಸತಾಮಭಿಯಾತಃ|| ||೩೮||

ಅ|| ಚಕ್ರಶಂಖಧಾರಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದ್ವಾರಕಾಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ತನ್ನ ತಂಗಿಯಾದ ಸುಭದ್ರಾದೇವಿಯನ್ನು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಸಿ ಸುಭದ್ರೆಯು ತನಗೆ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬ ದುರ್ಯೋಧನನ ಆಶೆಯನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿ ಇಂದ್ರಪ್ರಸ್ಥಕ್ಕೆ ಬಂದು ಖಾಂಡವವನದಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದ ಜರಿತಾರಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಬೆಂಕಿಯಿಂದ ರಕ್ಷಿಸಿ ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತುಚ್ಛೀಕರಿಸಿ ಇಡೀ ಖಾಂಡವವನವನ್ನೇ ಅಗ್ನಿಗೆ ಆಹುತಿಯಾಗಿ ಕೊಟ್ಟನು. ||೩೮||

ಮೂ|| ಶಿವಭಕ್ತಪ್ರವರಾರ್ಯಂ ಪುಮಾನ್ನ ಸೇಹೇ ಗಿರೀಶವಿಪ್ರವರಾದ್ಯಂ |
ತಂ ಸ್ವಾತ್ಮೇಂದ್ರವರೇಣ ವ್ಯಧುನೋದ್ಭೀಮೇನ ಧೂತರುದ್ರವರೇಣ|| ||೩೯||

ಅ|| ಶಿವಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ ಯಾವ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ರುದ್ರ ದುರ್ವಾಸರ ವರಬಲದಿಂದ ದೃಪ್ತನಾದ ಕಾರಣ ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಸಹಿಸಲು ಶಕ್ತನಾಗಲಿಲ್ಲವೋ ಅಂತಹ ಜರಾಸಂಧನನ್ನು ರುದ್ರನ ವರವನ್ನು ಬಹುಧಾ ತಿರಸ್ಕರಿಸಿರುವವನೂ, ಮತ್ತೂ ಬಹುಧಾ ಪರಾಜಿತನಾದ ರುದ್ರನಿಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠನೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನೂ ಆದ ಭೀಮನ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಸಿದನು. ||೩೯||

ಮೂ|| ಯಸ್ಯಾऽಜ್ಞಾಬಲಸಾರೈಃ ಪಾರ್ಥೈರ್ದಿಗ್ಭ್ಯೋ ಹೃತಂ ಧನಂ ಬಲಸಾರೈಃ |
ಜಿತ್ವಾ ಕ್ಷ್ಮಾಮವಿಶೇಷಾಂ ಪ್ರಸಹ್ಯ ಭೂಪಾನ್ ಸಮಸ್ತಕಾಮವಿಶೇಷಾಂ|| ||೪೦||

ಅ|| ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದಲೇ ಲಬ್ಧವಾದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಓಡಿಸುತ್ತಿರುವ, ಅತಿ ಬಲಿಷ್ಠರಾದ ಪಾಂಡವರು ಸಮಸ್ತರಾಜರನ್ನು ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಗೆಲಿದು ಮೋಕ್ಷೇತರ ಸಮಸ್ತ ಕಾಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ವಶೀಕರಿಸಿಕೊಂಡು ದಿಗ್ದೇಶಗಳಿಂದ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ದ್ರವ್ಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ತಂದು ಹಾಕಿದರೋ, (ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ದೇವೋತ್ತಮನು.) ||೪೦||

ಮೂ|| ಅಥ ಪಾರ್ಥಾನ್ ಕ್ರತುರಾಜಂ ಪ್ರಾಪಯದಮರೇಟ್ ಸರುದ್ರಶಕ್ರತುರಾಜಂ |
ಪೂಜಾ ತೇನಾವಾಪಿ ಭಿನ್ನಶ್ಚೈದ್ಯಃ ಸ್ಮೃತಿಂ ಗತೇನಾವಾಪಿ|| ||೪೧||

ಅ|| ದಿಗ್ವಿಜಯಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಒಡೆಯನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪರಿವಾರತ್ವೇನ ಪೂಜ್ಯರಾದ ರುದ್ರ

ದೇವೇಂದ್ರ ವಾಯು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳುಳ್ಳ ರಾಜಸೂಯ ಯಜ್ಞವನ್ನೂ, ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞಶ್ರೇಷ್ಠವನ್ನೂ ಪಾಂಡವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿ ಆ ರಾಜಸೂಯ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಅಗ್ರಪೂಜೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅದಕ್ಕೆ ನಿರೋಧಕನಾದ ಶಿಶುಪಾಲನನ್ನು ಚಕ್ರಾಯುಧದಿಂದ ಸಂಹರಿಸಿದನು. ಶಿಶುಪಾಲನಲ್ಲಿ ಅವಿಷ್ಟನಾದ ಜಯನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಹೊಂದಿದನು. ||೪೧||

ಮೂ|| ನಿಹತೌ ಸೌಭಕರೂಶೌ ಶೀತೋ ಭಾತಶ್ಚ ಯೇನ ತೌ ಭಕರೂಶೌ ।
ಅಜಯದ್ರುದ್ರಂ ಚ ರಣೇ ಬಾಣಾರ್ಥೇಽವನತಿಪತಿತಕಚಂದ್ರಂ ಚರಣೇ|| ||೪೨||

ಅ|| ಸಾಲ್ವ ದಂತವಕ್ರರನ್ನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸಂಹರಿಸಿರುವನು. ಶಾಂತ ಕ್ರೂರಪ್ರಕಾರವುಳ್ಳ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ತಂತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. (ಅದು ಕಾರಣ ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯಾದಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಪ್ರವರ್ತಕನೆಂದಾದ ಮೇಲೆ ಅಂತಹವನು ಸಾಲ್ವನ ಮಾಯೆಯಿಂದ ಮೋಹಿತನಾದನೆಂದು ಭಾರತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಅಸುರಜನ ಮೋಹನಾರ್ಥವಾಗಿಯೇ) ರುದ್ರನು ತನ್ನ ಭಕ್ತನಾದ ಬಾಣಾಸುರನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಚರಣಾರವಿಂದಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಚಂದ್ರಶಿರಸ್ಕನಾಗಿಯೇ ಮೊರೆಹೊಕ್ಕು ಕಾಲಿಗೆರಗಿದಾಗ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಚಂದ್ರನೂ ಕೂಡ ಕಾಲಿನ ಬುಡಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದಿರುವನಷ್ಟೆ. ಹೀಗೆ ಬಾಣಾಸುರನ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ರುದ್ರನನ್ನು ಯಾವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಸೋಲಿಸಿರುವನೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ದೇವೋತ್ತಮನು. ||೪೨||

ಮೂ|| ಅಸೃಜಜ್ಜ್ವರಮುಗ್ರತಮಃಕ್ಷಯಪ್ರದೋ ಲೀಲಯಾಽಧಿವರಮುಗ್ರತಮಃ ।
ಕ್ರೀಡಾಮಾತ್ರಂ ವಿಶ್ವಂ ಪ್ರಕಾಶಯನ್ನಾತ್ಮನಃ ಸವಿಹರಕಮಾತ್ರಂ ವಿಶ್ವಂ|| ||೪೩||

ಅ|| ಅನೇಕಾನೇಕ ಬಾಣಾಸುರನ ಭೃತ್ಯರಾದ ಉಗ್ರದೈತ್ಯರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಯುದ್ಧಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದ ರುದ್ರನ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದ ರಮಾರಮಣನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಗರುಡರುದ್ರಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಸರ್ವಜಗತ್ತನ್ನು ಕ್ರೀಡಾಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಮತ್ತು ರಕ್ಷಿಸುವ, ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದವನು ಬಾಣಾಸುರನ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶಿವಪ್ರೇರಿತವಾದ ಶೈವಜ್ವರವನ್ನೂ ಜಯಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೈಷ್ಣವಜ್ವರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಸೋಲಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಬಾಣಾಸುರನಿಂದ ಬದ್ಧನಾದ ಉಷಾಪತಿಯಾದ ಅನಿರುದ್ಧನನ್ನು ಬಾಣಾಸುರನ ಬಂಧನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿದನು. ||೪೩||

ಮೂ|| ಯಸ್ಯಾವೇಶೋರುಬಲಾನ್ನ್ಯಹನತ್ಪಾರ್ಥೋಽಸುರಾನ್ ಪ್ರಜೇಶೋರುಬಲಾನ್ ।
ವರದಾನಾದಸ್ಯೈವ ಜಗತ್ಪ್ರಭೋರೀರಣಾತ್ಸಮನುಗತನಾದಸ್ಯೈವ|| ||೪೪||

ಅ|| ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆವೇಶನಿಮಿತ್ತಕವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೂ, (ನಾನು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪರ್ಯಂತ ಅರ್ಜುನನನ್ನು ಯಾವನೊಬ್ಬನೂ ಗೆಲ್ಲುವವನಿಲ್ಲ ಎಂಬ) ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ವರದಿಂದಲೂ, ಪಾರ್ಥಶಬ್ದಮುಖ್ಯವಾಚ್ಯನಾದ ಜಗತ್ಪ್ರಭುವಾದ ತನ್ನ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೂ, ಅರ್ಜುನನು ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳಾದ ರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ವರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ನಿವಾತಕವಚಾದಿಅಸುರರನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿರುವನೋ, (ಅಂದರೆ - ಭೀಮ ಅರ್ಜುನಾದಿಗಳು ಅಸುರಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ಅವರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೇ ಸಂಹರಿಸಿದ್ದು, ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ, ಅವರು ನಿಮಿತ್ತಭೂತರು ಮಾತ್ರ) (ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮನು.) ||೪೪||

ಮೂ || ಯಸ್ಯಾವೇಶಾತ್ಸ ಬಲಃ ಪ್ರಚಕರ್ಷ ಪುರಂ ಪ್ರಸಹ್ಯ ಚೇಶಾತ್ಸಬಲಃ ।
ಕುರುಪತಿನಾಮ ನು ಯಮುನಾಽಽಕೃಷ್ಟಾ ಯೇನಾಯರರ್ಘ್ಯಮತನು ಯಮುನಾ|| ||೪೫||

ಅ|| ಯಾವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಶುಕ್ಲಕೇಶರೂಪದ ಆವೇಶ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಬಲರಾಮನು ಹಸ್ತಿನಾವತೀ ಎಂಬ ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು

ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಸೆಳೆದನೋ, ಆಮೇಲೆ ದುರ್ಯೋಧನನ ಮಗಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮಣೆಯ ವರನಾದ ಸಾಂಬನಿಂದ ಕೂಡಿಯೇ ಹಸ್ತಿನಾವತಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನಾದ ದುರ್ಯೋಧನನಿಂದ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿಯೇ ಹೋಗಿರುವನೋ ಅನಂತರ ಗೋಕುಲದಲ್ಲಿ ಯಮುನಾ ನದಿಯನ್ನು ನೇಗಿಲಿನಿಂದ ಸೆಳೆದಿರುವನೋ, ಆ ಬಲರಾಮನನ್ನು ರುದ್ರನಿಂದಲೂ ಪೂಜ್ಯನನ್ನಾಗಿ ವೈದಿಕರು ಹೇಳುತ್ತಾರೋ, ಬಲರಾಮನು (ಅಂತಹ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲೇ ಮಹಾಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದು.) ||೪೫||

ಮೂ|| ಯದ್ಬಲವಾನ್ ಕ್ರೋಧವಶಾನ್ನಿನಾಯ ನಾಶಂ ವೃಕೋದರಃ ಕ್ರೋಧವಶಾನ್ ।
ಲೇಭೇಽಚಾನ್ಯಾ ಗಮ್ಯಂ ಸ್ಥಾನಂ ಪುಷ್ಪಾಣಿ ಧಾಮ ಚಾನ್ಯಾಗಮ್ಯಂ|| ||೪೬||

ಅ|| ಯಾವ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹಬಲವುಳ್ಳ ಭೀಮಸೇನನು, ಕ್ರೋಧವಶಾಖ್ಯ ಅಸುರರು ಹರಿದ್ರೋಹಿಗಳೆಂಬ ಸಿಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ಅವರನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿರುವನೋ, ಬರುವ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖನ ಪತ್ನಿಯಾಗುವ ದ್ರೌಪದಿಯ ಪ್ರೇರಣಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಬೇರೆ ಯಾರಿಂದಲೂ ಹೊಂದಲಶಕ್ಯವಾದ ಕುಬೇರನ ಅಲಕಾಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದಲೇ ಗಮ್ಯವಾದ ಸೌಗಂಧಿಕ ಪುಷ್ಪಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನೋ (ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನೇ ಸರ್ವದೇವೋತ್ತಮನು) ||೪೬||

ಮೂ|| ಯದ್ಬಲಭಾರವಹತ್ವಾನ್ನಾಚಲದುರಗಾದಿಭಿಃ ಸುಭಾರವಹತ್ವಾತ್ ।
ಧರ್ಮಾದರಿಹಾಽಪಿ ಪದಂ ಭೀಮೋ ಯೇನೈವ ಸಾಹಸಂ ರಿಹಾಽಪಿ ಪದಂ|| ||೪೭||

ಅ|| ನಹುಷನ ಧರ್ಮವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹೊಂದಲಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಯಾವ ಭೀಮನು ಮುನಿಮೊದಲಾದವರು ಕೊಟ್ಟ ಸಾಹಸೀ ಎಂಬ ಬಿರುದನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನೋ, ಅಶಕ್ತನಾಗಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದುದಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಆ ಮುನಿಗಳು ಭೀಮನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದೇನೇ ಭ್ರಮೆಯಿಂದ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು.) ಅಂತಹ ಭೀಮನು ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ನಿಂತಿರಬೇಕೆಂಬ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಆಜ್ಞಾರೂಪಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಸರ್ಪರೂಪನಹುಷ, ಯಕ್ಷರೂಪಿ ಧರ್ಮ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮ ಇವರಿಂದ (ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಮರ್ಥನಾದಾಗ್ಯೂ) ಬದ್ಧನಂತೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದರೂ ಚಲಿಸಲಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವೈರಿಗಳನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತನಾದರೂ ಕ್ಷತ್ರಿಯನಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಸಂಪಾದಿತ ತೇಜಸ್ಸನ್ನು ತನ್ನ ಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮುಖ್ಯ ಧರ್ಮವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ನಹುಷ ಧರ್ಮರು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಪರಿಹಾರ ಹೇಳಿಯೂ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿಯೂ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸಲಿಲ್ಲ ||೪೭||

ಮೂ|| ನ ಹಿ ನಹಷೋಽಲಂ ನಹಿತುಂ ಧರ್ಮೋದ್ರೌಣಿಸ್ತಥೇತರೋಽಲಂ ನಹಿತುಂ ।
ನೋ ರಾಟ್ಕರ್ಣೋ ಬ್ರಹ್ಮವರೀ ಯೇನ ಧ್ವಸ್ತೋಽಸ್ತ್ರಮುಗ್ರಹೀತ್ಸ ಬ್ರಹ್ಮ ವರೀ|| ||೪೮||

ಅ|| ಭೀಮನು ಉಪೇಕ್ಷಾ ಮಾಡದಿದ್ದುದರಿಂದ ದುರ್ಯೋಧನ, ಜರಾಸಂಧಾದಿಗಳು ವರಬಲವುಳ್ಳವರಾದರೂ ಭೀಮನನ್ನು ಬಂಧಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಸಮರ್ಥರಾಗದೆ ತಾವೇ ಹೇಗೆ ಧ್ವಸ್ತರಾದರೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಉಪೇಕ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಹುಷನಾಗಲೀ, ಧರ್ಮರೂಪಯಕ್ಷನಾಗಲೀ, ನಾರಾಯಣಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನಾಗಲೀ ಆ ಭೀಮನನ್ನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಬಂಧಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತರಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ - ದುರ್ಯೋಧನ ಮೊದಲಾದ ದುಷ್ಟರಾಜರ ಸಮುದಾಯವು, ಪರಶುರಾಮನ ವರವುಳ್ಳ ಕರ್ಣನು, ಬ್ರಹ್ಮನ ವರವುಳ್ಳ ಜರಾಸಂಧನೂ ಕೂಡಾ ಭೀಮನಿಂದಲೇ ಪರಾಜಿತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಬಲಿಷ್ಠನಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಜಾತಿಯಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನೂ ಪರಾಜಿತನಾಗಿಯೇ ತನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟಿರುವನು. (ಅಂದರೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನ ವಧವು ನಿಂದ್ಯವಾದ ಕಾರಣ ಭೀಮನು ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನೆಂಬಂತೆ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನನ್ನು ಕೊಂದದ್ದಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಪರಾಜಿತನಾಗಿಯೇ ಪಾಂಡವರ ವಂಶವನ್ನೇ ನಾಶಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಾಗ ಭೀಮನು ಅಸ್ತ್ರದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಗೌರವದಿಂದಲೇ ಬದ್ಧನಂತೆ ತೋರಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು. ಭೀಮನು ಉಪೇಕ್ಷಾ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನು ಭೀಮನನ್ನು ಬಂಧಿಸಿದ್ದಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದಲ್ಲ.) ||೪೮||

ಮೂ|| ಕ್ಷಾತ್ರಂ ಧರ್ಮಂ ಸ್ವವತಾ ಗುರುವೃತ್ತ್ಯೆ ಕೇಶವಾಜ್ಞಯಾ ಚ ಚರಮಂ ಸ್ವವತಾ ।
ಸರ್ವಂ ಸೇಹೇಽಮನಸಾ (ಮನಸಾ) ಭೀಮೇನೇಶೈಕಮಾನಿನಾ ಹೇಮನಸಾ|| ||೪೯||

ಅ|| ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬದ್ಧದೀಕ್ಷರೂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಬುದ್ಧ್ಯನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುವವರೂ, ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಿಯರೂ, ಆದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ವಾಯ್ವವತಾರಭೂತರಾದ ಭೀಮಸೇನದೇವರು ಮಹಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರಾದರೂ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಆಜ್ಞೆ ಪರಿಪಾಲನೆಗಾಗಿಯೂ, ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮದ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿಯೂ ಧರ್ಮರಾಜಾದಿಗುರುಗಳ ಅನುಸರಣೆಗಾಗಿಯೂ ವೈರಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಅನಿಷ್ಟವು ತುಚ್ಛ ಎಂಬ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ವೈರಿಗಳು ಮಾಡಿದ ದಂಡಾದ್ಯುಪದ್ರವಗಳನ್ನು ತಾನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ರಾಜಾದಿಗಳು ಮಾಡಿದ ಅನಿಷ್ಟವನ್ನನುಭವಿಸುವವನಂತೆಯೇ ಸಹಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ||೪೯||

ಮೂ || ಯದ್ಭಕ್ತಪ್ರವರೇಣ ಪ್ರೋತಃ ಸ್ವಸ್ಮಿನ್ ಸ ಕೀಚಕಃ ಪ್ರವರೇಣ ।
ಪತಿತಾಸ್ತಸ್ಯ ಸಹಾಯಾಃ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಥೇ ಮಾನಿನಃ ಸಮಸ್ಯ ಸಹಾಯಾಃ|| ||೫೦||

ಅ || ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನೂ, ಬಲಿಷ್ಠನೂ ಆದ ಭೀಮನು ದ್ರೌಪದಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ಕೀಚಕನನ್ನು ಶರೀರದಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ಶಿರಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಗುದದಲ್ಲಿ) ಹುದುಗಿಸಿ ಸಂಹರಿಸಿರುವನು. ಆಗ ಕೀಚಕನ ಸಹಾಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ಗರ್ವಿಷ್ಠರಾದ ಉಪಕೀಚಕರು ದ್ರೌಪದೀ ಸಮೇತ ಕೀಚಕನ ಶರೀರವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗಲುದ್ಯುಕ್ತರಾದಾಗ ಅವರನ್ನು ಭೀಮನು ದ್ರೌಪದಿಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಸಂಹರಿಸಿದನು. ||೫೦||

ಮೂ|| ಯದ್ಭಕ್ತ್ಯಾಽನುಗೃಹೀತೌ ಪಾರ್ಥೌ ಭೀಮಶ್ಚ ಗೋಽನ್ನಪೌ ನು ಗೃಹೀತೌ ।
ಋಣಮುಕ್ತ್ಯೈ ಸುವ್ಯತ್ಯಸ್ತ್ಯೈ ಕ್ರಮಶೋ ವೀರಾವಮುಂಚತಾಂ ಸುವ್ಯತ್ಯಸ್ತ್ಯೈ|| ||೫೧||

ಅ|| ವೀರರಾದ ಭೀಮಾರ್ಜುನರು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದುಂಟಾದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹವುಳ್ಳವರಾಗಿ ೧ ಸಂವತ್ಸರಪರ್ಯಂತ ಅಜ್ಞಾತವಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿರಾಟರಾಜನು ತಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡು ಇದ್ದ ಕಾರಣ ಆ ಋಣಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿಯೂ, ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾತವಾಸಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿರಾಟರಾಜನು ಸ್ವಾಮಿಯೂ, ಪಾಂಡವರು ಭೃತ್ಯರೂ ಆಗಿರುವರು. ಅದು ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಪಾಂಡವರು ತಂತಮ್ಮ ರೂಪದಿಂದ ಇರುತ್ತಿರಲು ಪಾಂಡವರು ಪ್ರಭುಗಳೂ ವಿರಾಟರಾಜನು ಭೃತ್ಯರೂ ಆಗುವರು, ಹೀಗೆ ಸ್ವಾಮಿ ಭೃತ್ಯಭಾವವು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ತಮ್ಮ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಕೌರವರು ಸೆರೆಹಿಡಿದ ಗೋವುಗಳ ಸಮುದಾಯ, ಮತ್ಸ್ಯರಾಜ ಇವರನ್ನು ಪ್ರಥಮದಿನ ಭೀಮಸೇನನು ಬಿಡಿಸಿದನು. ಮರುದಿನ ಅರ್ಜುನನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದನು. ||೫೧||

ಮೂ || ಯದ್ಭಕ್ತ್ಯಾಽಮಿತಯಾಽಲಂ ಕೃಷ್ಣಾ ಕಾರ್ಯೇ ವಿವೇಶ ಕೃಷ್ಣಾಕಾರ್ಯೇ ।
ಯಾಮಿರಾರ್ಧತನುತ್ವಾನ್ನಾಪಾದ್ಭೀಮಾದ್ಯತೇಽಪಿ ನಾಽಪಾದ್ಭೀಮಾತ್|| ||೫೨||

ಅ|| ವಾಯುದೇವರ ಅರ್ಧಾಂಗಿಯಾದ ಕಾರಣವೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬಪಾಲಕನಿಲ್ಲದಿರುವ ಶತ್ರುಭಯಂಕರನಾದ ಅಕಾರ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ "ತ್ವಾಂ ನಾನ್ಯೋ ಮಾರುತಾತ್ ಸ್ಪೃಶೇತ್" ಎಂಬ ಸಂಕಲ್ಪಾನುಸಾರವಾಗಿಯೂ, ಯಾವ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಭೀಮನು ಹೊರತು ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಯಾವ ಪುರುಷನೂ ಸ್ಪರ್ಶಿಸಲಾರನೋ, ಅಂತಹ ದ್ರೌಪದಿಯು ದುಶ್ಯಾಸನನು ತನ್ನ ಸೀರೆ ಸೆಳೆದಾಗ ಅಮಿತವಾದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯಿಂದ "ಹಾ ಕೃಷ್ಣ ದ್ವಾರಕವಾಸ ಕ್ವಾಸಿ ಯಾದವನಂದನ" ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾದ ಉತ್ತಮವಾದ ಭಗವದಾಹ್ವಾನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತಳಾದಳು. ||೫೨||

ಮೂ|| ಯಾಂ ಸ್ಪ್ರಷ್ಟುಮಿಚ್ಛಂಮಜಾತಶತ್ರುಂ ನ್ಯವಾರಯತ್ಸ್ವಃಸ್ಥಮಜಾತಶತ್ರುಂ ।
ಶಂರೂಪಾನೇ ನಿತ್ಯರತೇರಿಯಂ ಶ್ರೀರಿತಿ ಸ್ಮ ದೇವೇಟ್ ಯದಿತೇರಿಯಂ ಶ್ರೀಃ|| ||೫೩||

ಅ|| ಸುಖಸ್ವರೂಪನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ರಮಿಸುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಭಾರತಿಯನ್ನು ಶತ್ರುಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಧರ್ಮರಾಜನು ಸ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿರುವಾಗ ದ್ರೌಪದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಮಲಾದಿಗಳ ಆವೇಶವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಮೊದಲಿನ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಮುಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸಿದಾಗ ಆತನನ್ನು ದೇವೇಂದ್ರನು ಇತರರ ಸ್ಪರ್ಶಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯಳಾದುದರಿಂದ ತಡೆದನು. ಧರ್ಮರಾಜಾದಿಗಳು ಮೊದಲು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ದ್ರೌಪದಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ಯಾಮಲಾದಿಗಳ ಆವೇಶವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಧರ್ಮರಾಜಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯುದೇವರ ಆವೇಶವಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ದ್ರೌಪದಿಯು ಆ ಧರ್ಮರಾಜಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಪರ್ಶಯೋಗ್ಯಳಾಗಿದ್ದಳು. ||೫೩||

ಮೂ|| ಮನಸಾಮನಸಾಽಮನಸಾ ಮನಸಾಯಮನಂತಮಜಸ್ರಮವೇದನುಯಾ ।
ವಿಲಯಂ ವಿಲಯಂವಿಲಯಂವಿಲಯನ್ನಿಖಿಲಂ ತ್ವಶುಭಂ ಪ್ರಚಕಾರ ಚ ಯಾ|| ||೫೪||

ಅ|| (ತನ್ನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವವರ) ದುಃಖವನ್ನು ವಿಶೇಷತಃ ಕೊಡತಕ್ಕದ್ದೂ, ಜ್ಞಾನಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸತಕ್ಕದ್ದೂ ಆದ ಪಾಪವನ್ನು ವಿನಾಶಗೊಳಿಸುವವನೂ, ತ್ರಿವಿಧಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದವನೂ ಆದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಆಘ್ರಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನೂ ಸರ್ವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಆಶ್ರಯನೂ ಆದ ತನ್ನ ಪತಿಯಾದ ವಾಯುದೇವರನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಅನುಸರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವರಿಂದೊಡಗೂಡಿಯೇ ಫಲೇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದೇನೇ ಸರ್ವಥಾ ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಳಾದ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಇಚ್ಛಿಸುವ ಧರ್ಮರಾಜನನ್ನೂ ದೇವೇಂದ್ರನು ತಡೆದನು. ||೫೪||

ಮೂ|| ಸೋಽಗಾದ್ದೂತಮುಖೇನ ಪ್ರಭುಣೇದಂ ವರ್ತತೇ ಯದೂತಮುಖೇನ ।
ಪಾರ್ಥಾರ್ಥೇ ಬಹುತನುತಾಂ ಯತ್ರ ಪ್ರಾಕಾಶಯತ್ಸ್ವಯಂ ಸಬಹುತನುತಾಂ|| ||೫೫||

ಅ|| ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ ಜಗನ್ನಿಯಾಮಕನಾದ ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾರ್ಥಸಂತಾನಕ್ಕಾಗಿ ಪಾಂಡವರ ಕುಲವನ್ನೇ ರಕ್ಷಿಸಿರುವನೋ, ಕೌರವರ ಸಭೆಯಲ್ಲಿ (ತಾನು ಬಂಧಕ್ಕೆ ಅಯೋಗ್ಯನೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಕಟೀಕರಿಸಲೋಸುಗ) ಗುಣಪೂರ್ಣಗಳಾದ, ಅನಂತರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸಿರುವನೋ, ಯಾವ ೨ ಸೈನ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಜುನನಿಗಾಗಿ ವಿಶ್ವರೂಪವನ್ನು (ತಾನೇ ಸರ್ವಸಂಹಾರಕನೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲೋಸುಗ) ಪ್ರಕಟೀಕರಿಸಿರುವನೋ ಅಂತಹ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರ ದೌತ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಕುರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕೌರವರ ಆಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿರುವನು ||೫೫||

ಮೂ|| ಗುರುಕರ್ಣನದೀಜಾದೀನವಧೀಚ್ಚಕ್ಷುರ್ಬಲೇನ ಜನದೀಜಾದೀಽಽನ್ ।
ಶಕ್ತ್ಯಾ ನಿಜಯಾ ಪರವಾನ್ ಸ್ವಜನಾನುದ್ರೇಚಯನ್ನನಂತಯಾಽಪರವಾನ್|| ||೫೬||

ಅ|| ಲೋಕಮಾತೆಯಾದ ರಮಾದೇವಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಹರಿಸುವವನೂ, ಸ್ವಜನರಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು (ಸಂಪತ್ತನ್ನು) ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವವನೂ, ಶತ್ರು ಸಂಹಾರಕನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಶತ್ರುಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ಹೇಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನೂ, ವಸ್ತುತಸ್ತು ದ್ವೇಷಾದಿದೋಷಗಳಿಲ್ಲದವನಾದುದರಿಂದ ದ್ವೇಷ್ಯಶತ್ರುಗಳಿಲ್ಲದವನೂ, ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳವರನ್ನಾಗಿ ತೋರಿಸುವವನೂ, ವಸ್ತುತಃ ಅನಂತಾನಂತಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ, ಆದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ದ್ರೋಣ ಕರ್ಣ ಭೀಷ್ಮಾದಿಗಳ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಕಣ್ಣಿನ ನೋಟದಿಂದಲೇ ಹರಣಮಾಡಿ ಸಂಹರಿಸಿದನು. ||೫೬||

ಮೂ|| ಯಸ್ಯ ಸುನೀತಿಸಹಾಯಾನ್ನರಿಪೂನ್ಮೇನೇಽರ್ಜನಃ ಸಮೇತಸಹಾಯಾನ್ ।
ಅಕರೋಚ್ಚಾಸು ಪರಾಸುಪ್ರತತಿಂ ಸೇನಾಸು ಧಾವನಾಸುಪರಾಸು|| ||೫೭||

ಅ|| ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಾರಥ್ಯದಿಂದಲೂ, ತತ್ತತ್ಕಾಲೋಚಿತ ಶೋಭನ ನೀತಿರೂಪ ಸಹಾಯದಿಂದಲೂ ಸೇನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಬಂದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಡದೆ ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತಿರುವ ಅರ್ಜುನನು ಇದಿರುಬರುವ ಎಲ್ಲಾ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಇವರು ತನಗೆ ಯುದ್ಧ

ಮಾಡಲು ಯೋಗ್ಯರೆಂದು ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮತ್ತೂ ಓಡಿ ಹೋಗಿಯಾದರೂ ಪ್ರಾಣರಕ್ಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಅಂತ ಮನಸ್ಸುಳ್ಳ ಕ್ಷಾತ್ರಧರ್ಮನಿರತರಾಗಿ ಇದಿರು ಬಂದ ಈ ಸೇನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಜನರನ್ನು ಮೃತರಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದನು. ||೫೭||

ಮೂ|| ಯೇನ ಜಯದ್ರಥಮಾರಃ ಪಾರ್ಥಾ ಶತ್ರೂನವಾಪತದ್ರಥಮಾರಃ |
ಯದ್ವಿರಹಾದಪಿ ದೇಹೇ ಸ ರಥಃ ಶಶ್ವತ್ಸ್ಥಿತೇಃ ಸದಾದಪಿ ದೇಹೇ|| ||೫೮||

ಅ|| ಸಾರಥಿಯಾದ ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಲೇ ಅರ್ಜುನನು ರಥದ ಶೋಭೆಯಿಂದುಂಟಾದ ಸುಖವಿಶೇಷವುಳ್ಳವನೋ ಅಂತಹ ಸಾರಥಿಯಾಗಿದ್ದು ರಕ್ಷಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದಲೇ ಅರ್ಜುನನು ಜಯದ್ರಥನನ್ನೂ, ಬೇರೆ ಶತ್ರುಗಳನ್ನೂ ಸಂಹರಿಸಿರುವನು. ಹರಿಯ ಅಧೀನ ಶೋಭೆಯುಳ್ಳ ಆ ರಥವು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಲೇ ಯುದ್ಧದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸುಟ್ಟು ಹೋಯಿತು. (ಅರ್ಜುನನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಬಾಹ್ಯರಥದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸುಖವುಳ್ಳವನಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ) ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಥಾ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಯುದ್ಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಜಯಶಾಲಿಯಾಗಿ ಸುಖವಿಶೇಷವನ್ನನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ||೫೮||

ಮೂ|| ಯದ್ಭರಿತೋ ಭರತಾಭಃ ಪ್ರಭುರಂಭಾಭಾವಿತೋಽಭಿಭರತಾಭಃ |
ಭೀಮೋ ರಭಸಾಽಭಿಭವೀ ಪ್ರಸಭಂ ಭಾಭಾಭಿಭೂರ್ಭಾಸಾ ಭಿಭವೀ|| ||೫೯||

ಅ|| ಭೀಮಸೇನನು ಭರತನಾಮಕ ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಿಂದ ಪೋಷಿತನಾಗಿಯೇ ತಾನು ಭರತ ಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಭರತಕುಲವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೊಳಿಸಿರುವನೋ ಸರ್ವದಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ರಮಾದೇವಿಯ ಕೃಪಾಪಾತ್ರನೋ, ಭಾರತಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮೆರೆದವನೋ, ತನ್ನ ತೇಜಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ಅಟ್ಟಹಾಸದಿಂದಲೂ ಬಲಾತ್ಕಾರವಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದವನೋ, ಪ್ರಕಾಶ ಸ್ವರೂಪನಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪನಾದರುದ್ರಾದಿಗಳಿಗೂ ಆಶ್ರಯನೋ, ಅತಿಸೌಂದರ್ಯ, ಮಹಾಕ್ರೌರ್ಯಗಳಿರುವ ಅಭಿಮನ್ಯು ಘಟೋತ್ಕಚರನ್ನು ಅಧೀನರನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೋ, (ಅಂತಹ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸನ್ನಿಧಾನದಿಂದಲೇ ಭೀಮನು ಇಂತಹ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು.) ||೫೯||

ಮೂ|| ಯದನುಗ್ರಹಿಪೂರ್ಣತ್ವಾದ್ಭೀಮಃ ಸರ್ವಾನರೀನನಹಿಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ |
ಅದಹದ್ವಾಹುಬಲೇನ ಕ್ರೋಧಾಗ್ನಾವಾಹಿತಾನ್ನಿಜಾಹುಬಲೇನ|| ||೬೦||

ಅ|| ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರನ್ನು ತನ್ನ ದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವವನೂ, 'ನಾಹಂ ಕರ್ತಾ ಹರಿಃ ಕರ್ತಾ ತತ್ಪೂಜಾ ಕರ್ಮಚಾಖಿಲಂ' ಎಂಬ ಅನುಸಂಧಾನದಿಂದಲೇ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನೂ, ಆದ ಭೀಮನು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಅನುಗ್ರಹವುಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯನಾದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಬಾಹುಬಲದಿಂದಲೇ ನರಸಿಂಹನ ಆಹ್ವಾನರೂಪವಾದ ಮನ್ಯುಸೂಕ್ತದಿಂದ ನೃಸಿಂಹರೂಪವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ (ವೈರಿಬಲವೆಂಬ ಹವಿಸ್ಸನ್ನು ಹೋಮಿಸಿ) ವೈರಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದನು. ||೬೦||

ಮೂ|| ಕೃಷ್ಣಾಭೀಮಾಪ್ತತಮಃ ಶೀರ್ಣಂ ಯೇನ ಸ್ವಕೀಯಹೃದಯಮಾಪ್ತತಮಃ |
ಧೃತರಾಷ್ಟ್ರಸುತಾನವಧೀದ್ಭೀಮೇನ ಸ್ಥಾಪಿತೋ ಮನಸಿ ಸುಸುತಾನವಧೀತ್|| ||೬೧||

ಅ|| ಯಾವ ಭೀಮಸೇನನು ತನ್ನ ಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿರುವನೋ ಯಾವನು ತನ್ನ ಯಾ ಸ್ವಕೀಯರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಹಿತವಾದುದನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಇರಿಸಿರುವನೋ ಅಂತಹ ಭೀಮನ ಕೈಯಿಂದ ದ್ರೌಪದೀ ಭೀಮರಿಗೆ ಅತ್ಯಾಪ್ತನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಜರ್ಝರಿತವಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಹಾರ ಮಾಡಿಸಿ ಧರ್ಮವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿದನು. ||೬೧||

ಮೂ॥ ಭೀಮವಿಪಾಟಿತದೇಹಾನದರ್ಶಯತ್ಸ್ವನರೀನ್ವಿಪಾಟಿತದೇಹಾನ್ ।
ಕೃಷ್ಣಾಯಾ ಹಿತಕಾರೀ ಸಮ್ಯಗೀರಪ್ರಿಯಃ ಸದಾಽಹಿತಕಾರೀ॥ ॥೬೨॥

ಅ॥ ಸದಾ ತನ್ನ ಭಕ್ತಳಾದ ದ್ರೌಪದಿಯ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವವನೂ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಮುಖ್ಯತಃ ಪ್ರಿಯನಾದ ಕಾರಣ ಅವನ ಪತ್ನಿಯಾದ ದ್ರೌಪದಿಗೆ ಹಿತಕಾರಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಭೀಮನಿಂದ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ದೇಹಗಳುಳ್ಳವರೂ, ಅಂತಹ ದೇಹಗಳನ್ನು ಭಕ್ಷಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಬಂದ ಕಾಗೆ ನರಿನಾಯಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹಸ್ತಾದಿಚೇಷ್ಟೆಗಳಿಂದ ನಿವಾರಿಸುವವರೂ ಆದ ಪತಿತರಾದ ದುರ್ಯೋಧನಾದಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ದ್ರೌಪದಿಗೆ ತೋರಿಸಿದನು. ॥೬೨॥

ಮೂ॥ ಅಥ ಹರಿಣಾಽಪೀತಬಲಂ ದ್ರೌಣೇರಸ್ತ್ರಂ ಮಹಾರಿಣಾ ಪೀತಬಲಂ ।
ದಧತಾ ವಾಸೋಽಮರಣಂ ನೀತಂ ಚಕ್ರೇಽಭಿಮನ್ಯುಜಂ ಸೋಮರಣಂ॥ ॥೬೩॥

ಅ॥ ವೈರಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಯಾವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಉತ್ತರಾದೇವಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗಲೂ ತಾನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಮರಣರಹಿತನೂ, ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಅಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯಭೂತನೂ ಆದ ಅಭಿಮನ್ಯು ಪುತ್ರನಾದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನನ್ನು ಗರ್ಭದಿಂದ ಸುರಕ್ಷಿತವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಿರುವನೋ, ಅಂತಹ ಗರ್ಭಪೋಷಕನೂ, ಸುದರ್ಶನಧಾರಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಮಹಾಸಾಮರ್ಥ್ಯೋಪೇತವಾದ ಅಶ್ವತ್ಥಾಮನ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತ್ರದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಕುಂದಿಸಿದನು. ॥೬೩॥

ಮೂ॥ ತಸ್ಯ ಚ ರಕ್ಷಾ ಸುಕೃತಾ ಜನಾರ್ದನೇನೇಶಶೇಷಕೇಕ್ಷಾಸುಕೃತಾ ।
ಪಾರ್ಥೇಷು ಪ್ರೇಮವತಾ ನಿತ್ಯಂ ಭರ್ತ್ರಾಽಸುತಾಸುವಿಪ್ರೇಮವತಾ॥ ॥೬೪॥

ಅ॥ ರುದ್ರ ಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮರನ್ನು ಕೃಪಾಕಟಾಕ್ಷದಿಂದಲೇ ರಕ್ಷಿಸುವವನೂ, ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರೀತಿಯಿರುವವನೂ, ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯೂ, ಕ್ರೋಧಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಶಾಪವನ್ನು ಸತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದವನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರೇಮಾತಿಶಯದಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ರಕ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. (ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪರೀಕ್ಷಿದ್ರಾಜನು ವಿಷ್ಣುರಾತನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದನು) ॥೬೪॥

ಮೂ॥ ಜ್ಞಾನಂ ಪರಮಂ ಪ್ರಾದಾದ್ಭೀಷ್ಮಗತಃ ಸ್ವತಿವಿಮೋಕ್ಷಚರಮಂ ಪ್ರಾದಾತ್ ।
ಪಾಂಡುಸುತಾನಾಮಧಿಕಂ ಚಕ್ರೇ ವೇದಂ ಗುಣೋತ್ತರಂ ಸ್ವನಾಮಧಿಕಂ॥ ॥೬೫॥

ಅ॥ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಕೊಡದಿರುವ ಕೌರವರನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭೀಷ್ಮಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿ ಅವರ ಮೂಲಕ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣನಾದ ಉತ್ತಮಜ್ಞಾನವನ್ನುಪದೇಶಿಸಿದನು. ಮತ್ತು ಋಗಾದಿಪ್ರಸಿದ್ಧ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರುವ ಕೆಲವು ಭಗವದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದೂ, ಪಾಂಡವರ ಚರಿತ್ರೆ ಪ್ರತಿಪಾದಕವೂ, ಬಹ್ವರ್ಥ ಸಹಸ್ರನಾಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೂ ಇತಿಹಾಸ ರೂಪವೂ ಆದ ಭಾರತವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಋಗಾದಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವನ್ನಾಗಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು.

ವಿ॥ "ಅಧಿಕಂ = ಋಗಾದಿವೇದಾಪೇಕ್ಷಯಾ ಉತ್ತಮಂ............... ಗುಣೋತ್ತರಂ = ಉತ್ತರಾಃ = ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಃ ಗುಣಾಃ = ಭಗವದ್ಗುಣಾಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಾಃ = ಯಸ್ಯ ಸಃ=ಗುಣೋತ್ತರಃ =, ತಂ ಋಗಾದಿವೇದಾನುಕ್ತಸ್ವಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಕಮಿತಿಯಾವತ್. ಸ್ವನಾಮಧಿಕಂ=ಸ್ವಸ್ಯ ನಾಮಾನಿ=ವಿಶ್ವಂ ವಿಷ್ಣುಃ = ಇತ್ಯಾದಿ ಸಹಸ್ರನಾಮಾದಿ ಧೀಯಂತೇ ಅಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ಸ್ವನಾಮಧಿಃ, ಸ್ವನಾಮಧಿರೇವ ಸ್ವನಾಮಧಿಕಃ, ... ತಥಾ ಚ ಭಾರತರೂಪೋ ವೇದಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವೇದಾನುಕ್ತಸ್ವಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಕತ್ವಾತ್ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಬಹ್ವರ್ಥಸಹಸ್ರನಾಮವತ್ತ್ವಾಚ್ಚ ಋಗಾದ್ಯಪೇಕ್ಷಯೋತ್ತಮಃ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾನಿತಿ ಭಾವಃ " ಎಂದು ಯಾದಪತ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ॥೬೫॥

ಮೂ॥ ತೇನಾವಾಪಿ ಸುಜಾತ್ಯೈರ್ಹಯಮೇಧಸ್ತುರಗಾವರ್ತನೇऽಪಿ ಸುಜಾತ್ಯೈ: ।
ಪಾಂಡುಸುತೈಸ್ಸವಸೂಕ್ತೈರಾಪ್ತೈರ್ವ್ಯಾಸಾತ್ಮನಾ ಸುಸವಸೂಕ್ತೈ:॥ ॥೬೬॥

ಅ॥ ಸಮೀಚೀನವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರೂ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೆಡುಕು ಇಲ್ಲದೆ ಹೊಂದಿದವರೂ, ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞಕ್ಕಾಗಿ ಧನಾಧಿಪರುದ್ರದೇಹಾಂತರ್ಗತ ಪರಶುರಾಮನಿಂದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವರೂ, ಅಥವಾ ಧನಾಧಿಪರುದ್ರಾಂತರ್ಗತನಾದ ಪರಶುರಾಮನೇ ಕಾರ್ಯಕರ್ತನಾಗಿ ಉಳ್ಳವರೂ, ಶ್ರೀ ಪರಶುರಾಮನನ್ನೇ ಶರಣುಹೊಂದಿ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವರೂ, ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವರೂ ಆದ ಪಾಂಡವರು ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ವೇದವ್ಯಾಸರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞವನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ॥೬೬॥

ಮೂ॥ ತದನು ಸುಪಾಂಡುತನೂಜೈ: ರೇಮೇ ಕ್ಷ್ಮಾಂ ಪಾಲಯನ್ ಸುಪಾಂಡುತನೂಜೈ:।
ಅನುಪಮಸುಖರೂಪೋ ಜ: ಪರಮ: ಶ್ರೀ ವಲ್ಲಭ: ಸತಿ ಸುಖರೂಪೋऽಜ: ॥ ॥೬೭॥

ಅ॥ ಅಸದೃಶಸುಖಸ್ವರೂಪಶರೀರವುಳ್ಳವನೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ಆಕಾಶದಂತೆ ಸಮಸ್ತ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವಿಷ್ಟನೆಂದು ಜ್ಞೇಯನೂ, ನಿತ್ಯಮುಕ್ತನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನೂ, ಆದ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಶುದ್ಧ ಬಾಹ್ಯ ದೇಹಗಳಿಂದ ಸ್ವರೂಪ ದೇಹವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಪಾಂಡವರಿಂದ ಭೂಮಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥೬೭॥

ಮೂ॥ ಸುಗತಿಂ ಚರಮಾಮದದಾನ್ನಿಜಯೋಗ್ಯಾಂ ಜ್ಞಾನಿಸುತತಿಂ ಪರಮಾಮದದಾತ್ ।
ಪಾರ್ಥಾನಾಂ ಸಯದೂನಾಂ ಸ ಪಿತೃಪ್ರೇಷ್ಯಾದಿನಾಮಿನಾಂ ಸಯದೂನಾಂ॥ ॥೬೮॥

ಅ॥ ಲಯಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಾಯು ಶೇಷ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗರುಡಾದಿಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೂ ಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ವಸುದೇವಾದಿ ಪಿತೃಗಳೂ, ಉದ್ಧವಾದಿ ದೂತರೂ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾದಿ ಪುತ್ರರೂ, ಬಲರಾಮಾದಿ ಭ್ರಾತೃಗಳೂ ಇರುವ ಯಾದವರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ತಮವಾದ ಸ್ವಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಾಯುಜ್ಯ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಶಸ್ತಗತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ॥೬೮॥

ಮೂ॥ ರೇಮೇ ತತ್ರಾಪಿ ಸುಖೀ ಪರಮೋऽನಂತೋ ನನಂದ ತತ್ರಾಪಿ ಸುಖೀ ।
ಪ್ರಾಣೇನೇಂದಿರಯಾ ಚ ಪ್ರಯುತೋ ನಿತ್ಯಂ ಮಹಾಗುಣೇಂದಿರಯಾ ಚ॥ ॥೬೯॥

ಅ॥ ಸರ್ವಥಾ ದು:ಖಸ್ಪರ್ಶವಿಲ್ಲದವನೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ದೇಶ ಕಾಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಅಂತಶೂನ್ಯನೂ ನಿತ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತ ಆನಂದವುಳ್ಳವನೂ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ರಮಾದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಸಂಬಂಧವಿರುವವನೂ ಪ್ರಾಣನಿಗಿಂತಲೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಗುಣಗಳುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ, ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಪಾಂಡವರೊಡನೆ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದು ವೈಕುಂಠಾದಿಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಹಾಗುಣಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿಯೇ ರಮೆಯೊಡನೇ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ॥೬೯॥

ಮೂ॥ ಏವಂ ಸರ್ವಾಣಿ ಹರೇರೂಪಾಣಿ ಶ್ರೀಪತೇ: ಸುಪರ್ವಾಣಿಹರೇ: ।
ಪೂರ್ಣಸುಖಾನಿ ಸುಭಾಂತಿ ಪ್ರತತಾನಿ ನಿರಂತರಾಣಿ ಸುಭಾಂತಿ॥ ॥೭೦॥

ಅ॥ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯಾಶ್ರಯನೂ, ದೈತ್ಯರನ್ನು ಸ್ಥಾನಭ್ರಷ್ಟರನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಹರಿ ಎನಿಸಿಕೊಂಡವನೂ ಆದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸುಖ ಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಪ್ರಭೆಯುಳ್ಳವುಗಳೂ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತಗಳೂ, ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿಲ್ಲದವುಗಳೂ, ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದಿಗಳ ಹೃದಯದೊಳಗೂ, ಹೊರಗೂ, ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವವುಗಳೂ ಆದ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ಎಲ್ಲಾ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಭಾರತಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಕೃಷ್ಣರೂಪದಂತೆ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ॥೭೦॥

ಮೂ|| ರಾಮ ರಾಮ ಮಹಾಬಾಹೋ ಮಾಯಾ ತೇ ಸುದುರಾಸದಾ |
ಪಾದ ಸಾದದ ಕೋ ಲೋಕೇ ಪಾದಾವೇವ ತವಾಸಜೇತ್|| ||೨೦||

ಅ|| ದುಷ್ಟ ಶಿಕ್ಷಕನೂ, ಭಕ್ತರ ತಾಪತ್ರಯಪರಿಹಾರಕನೂ, ಕ್ರೀಡಾರೂಪನೂ, ಸಾಕಲ್ಯೇನ ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯನೂ, ಮಹಾಬಲಿಷ್ಠನೂ, ಮಹಾಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೂ, ಆಜಾನುಪರಿಮಿತಬಾಹುಗಳುಳ್ಳವನೂ, ಆದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ನಿನ್ನ ಮಹಿಮೆಯು ಮುಕ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೂ ಹೊಂದಲಸಾಧ್ಯವು. ಜ್ಞಾನದಾಯಕನೂ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಭೋಗದಾಯಕನೂ, ದೇವತೆಗಳ ಶತ್ರುಗಳಾದ ದೈತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ತಮಃ ಪ್ರಾಪಕನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸತ್ಯಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಕೂಡಾ ನಿನ್ನ ಪಾದಗಳನ್ನಾಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿರುವನು. ||೨೦||

ಮೂ|| ಜೇತ್ಸಪಾತವ ವೇದಾಪಾಽಕೇ ಲೋಕೋದದ ಸಾದಪ |
ದಾಸರಾದುಸುತೇಯಾಮಾಹೋವಾಹಾ ಮಮ ರಾಮ ರಾಃ|| ||೨೨||

ಅ|| ಸರ್ವರನ್ನು ಜಯಿಸುವವನೂ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಸರ್ವಜಗತ್ಪ್ರವರ್ತಕನೂ, ವ್ಯಾಸರೂಪದಿಂದ ವೇದವಿಭಾಜಕನೂ, ಸಾಕಲ್ಯೇನ ವೇದಾಗೋಚರನೂ, ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನೂ, ಸರ್ವದೋಷವಿದೂರನೂ, ಸರ್ವಜಗದ್ಭಿನ್ನನೂ, ಜಗತ್ತಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಾಯಕನೂ, ಭಕ್ತರ ಭಯಪರಿಹಾರಕನೂ, ಶಾಸ್ತ್ರದಸ್ಯುಗಳ ದಾಹಕನೂ, ಅಥವಾ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸುಖದಾಯಕನೂ, ಸೌರ, ಶೈವ, ಗಾಣಪತ, ಶಾಕ್ತೇಯಮತ ನಿರಾಸಕನೂ, ಅನಿಂದ್ಯನೂ, ಕದಾಚಿತ್ ಮೇಷರೂಪ ಶಂಕರನುವಾಹನನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೂ, ಇಂತಹ ಶ್ರೀರಾಮನೇ ನೀನೇ ನನಗೆ ಧನರೂಪನು ||೨೨||

ಮೂ|| ದೇವಾನಾಂ ಪತಯೋ ನಿತ್ಯಂ ಮತಂ ಯಸ್ಯ ನ ಜಾನತೇ |
ತಸ್ಮೈ ದೇವ ನಮಸ್ಯೇಽಹಂ ಭವತೇಽಸುರಮಾರಯೇ|| ||೨೩||

ಅ|| ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರೂ ಕೂಡ ಯಾವ ಬುದ್ಧರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೋ, (ದೇವತೆಗಳುಃ ದಾನವಾದಿಗಳು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧ-) ಬುದ್ಧರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ನಾನು ಅಂತಹ, ಅಸುರಘಾತಕನೂ, ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಾಯಕನೂ, ಆದ ನಿನ್ನನ್ನು ಸದಾ ನಮಸ್ಕರಿಸುವೆನು. ||೨೩||

ಮೂ|| ಸಮಸ್ತದೇವಜನ ಕವಾಸುದೇವಪರಾಮೃತ |
ವಾಸುದೇವ ಪರಾಮೃತ ಜ್ಞಾನಮೂರ್ತೇ ನಮೋಽಸ್ತುತೇ|| ||೨೪||

ಅ|| ಕಲಿಯುಗಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ದುಷ್ಟರಾಜರಿಗೆ ಘಾತುಕನೂ, ಸುಖ ಜ್ಞಾನ ಪ್ರಾಣ ಕ್ರೀಡಾದಿ ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವನೂ, ಅತ್ಯಂತ ಸುಖಸ್ವರೂಪನೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ಮರಣರಹಿತನೂ, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನೂ, ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನಸುಖಗಳಿರುವುದರಿಂದ ವಾಸುದೇವನೆನಿಸಿಕೊಂಡವನೂ ಆದ ಕಲ್ಕಿರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು. ಅಥವಾ ಸರ್ವದೇವೋತ್ಪಾದಕನೂ, ಸರ್ವರಿಂದುತ್ತಮೋತ್ತಮನೂ, ಶಶ್ವದೇಕಪ್ರಕಾರನೂ, ಆದಿಯುಗಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ವಾಸುದೇವನಾಮಕನೂ, ಉತ್ತಮರಿಗೆ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕನೂ ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪಿಯೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ನಿನಗೆ ನಮಸ್ಕಾರವು ||೨೪||

ಮೂ|| ದೇವಾದೇ ದೇವಲೋಕಪ ಪೂರ್ಣಾನಂದಮಹೋದಧೇ |
ಸರ್ವಜ್ಞೇಶ ರಮಾನಾಥ ದೇವಾದೇಽದೇವಲೋಕಪ|| ||೨೫||

ಅ|| ಆದಿದೇವನೂ, ಮಹಾಪತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ದೇವಸಮೂಹರಕ್ಷಕನೂ, ಪೂರ್ಣಾನಂದದಿಂದ ಸಮುದ್ರತುಲ್ಯನೂ, ತನ್ನಲ್ಲಿಯೂ, ಪರರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಸಮಸ್ತ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೂ, ಸರ್ವಸ್ವಾಮಿಯೂ, ಸರ್ವಪ್ರೇರಕನೂ, ಕ್ರೀಡಾದಿ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನೂ, ಸರ್ವಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿಕರ್ತನೂ, ವಿನಾಶವಿಲ್ಲದವನೂ, ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಸುಖವನ್ನಿತ್ತು ರಕ್ಷಿಸುವವನೂ, ಅಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನೀನು ನಮ್ಮನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು. ||೨೫||

ಮೂ|| ಯೋ ನಿರ್ಮಮೇಽಶೇಷಪುರಾಣವಿದ್ಯಾಂ ಯೋನಿರ್ಮಮೇಶೇಷಪುರಾಣವಿದ್ಯಾಂ |
ಯೋಽನಿರ್ಮಮೇಶೇಷಪುರಾಣವಿದ್ಯಾಂ ಯೋ ನಿರ್ಮಮೇಶೇ ಷಪುರಾಣವಿದ್ಯಾಂ|| ||೭೬||

ಅ|| ಶುಕಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಅವಿಷ್ಟರಾದ ಸೂತ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ವಾಯುದೇವರ ಜನಕನೂ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶೇಷರನ್ನು ಅಥವಾ ರೋಮಹರ್ಷಣ ಪೈಲರಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕಾಮಶೇಷರನ್ನು ಪವಿತ್ರೀಕರಿಸುವವನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ, ಬಲಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದವನೂ, ಕಾಮವಿಲ್ಲದವನೂ, ಅಕಾರವಾಚ್ಯನಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಭೃತ್ಯರಿಗೆ ಶರೀರಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟವನೂ, ಮಮತಾ ಇಲ್ಲದಿರುವವರಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನೂ, ಪ್ರಾಣನಿಗೆ ಶರೀರವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ತಿಳಿದಿರುವ ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿರುವ ಅಶೇಷಪುರಾಣ ವಿದ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭಾರತಿಯರಿಗೆ ಉತ್ಪಾದಕನೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀವೇದವ್ಯಾಸರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಗುಣವಿಶಿಷ್ಟನೆಂದು ವೇದಾದಿಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ವಿಷ್ಣುಸ್ವರೂಪರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಶರಣುಹೊಂದುವೆನು. ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು. ||೭೬||

ಮೂ|| ಅನಂತಪಾರಾಮಿತವಿಕ್ರಮೇಶ ಪ್ರಭೋ ರಮಾಪಾರಮನಂತಪಾರ |
ಮಹಾಗುಣಾಢ್ಯಾಪರಿಮೇಯಸತ್ವ ರಮಾಲಯಾಶೇಷಮಹಾಗುಣಾಢ್ಯ|| ||೭೭||

ಅ|| ದೇಶ ಕಾಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪರಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದವನೂ, ಅಸಂಖ್ಯೇಯಾದ್ಭುತ ಅನಾದಿ ಪರಾಕ್ರಮಗಳುಳ್ಳವನೂ, ಸರ್ವಸಮರ್ಥನೂ, ಸರ್ವಜಗತ್ಸ್ವಾಮಿಯೂ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪಾಲಕನೂ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿ ನಿತ್ಯವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಪಾಲಕನೂ, ನಾಶವಿಲ್ಲದವನೂ, ಬಲಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಗುಣಪೂರ್ಣನೂ, ಅನಂತಬಲಜ್ಞಾನಸಮುದಾಯಸ್ವರೂಪನೂ, ರಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಸ್ವಭಾವತಃ ಸರ್ವಗುಣಗಳ ಆಧಿಕ್ಯವುಳ್ಳವನೂ, ಚತುಮುಖಾದಿಗಳೂ ಭೃತ್ಯರಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೂ, ಇಂತಹ ಶ್ರೀನಿವಾಸನೇ (ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಶರಣು ಹೊಂದುವೆ. ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು.) ||೭೭||

ಮೂ|| ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ |
ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ ಭಾ|| ||೭೮||

ಅ|| ಸರ್ವಪ್ರಕಾಶಕನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ, ಭೂಮ್ಯಾದಿಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರನೂ, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟದಾಯಕನೂ, ತತ್ತದ್ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಸರ್ವಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವವನೂ, ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಾದಾನಕಾರಣತ್ವಪ್ರದನೂ, ಸ್ವಕೀಯರ ಅತಿ ಸಮೀಪವರ್ತಿಯೂ, ಸುರಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವ್ಯನೂ, ಸುರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟದಾಯಕನೂ, ತತ್ತದ್ಯೋಗತಾನುಸಾರ ನಾನಾಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಪ್ರೇರೇಪಿಸುವವನೂ, ಸಜ್ಜನರಿಂದ ವಿಶೇಷತಃ ನಮ್ಯನೂ, ಸರ್ವಜಗದ್ವಿಲಕ್ಷಣನೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನೂ, ಆನಂದಪೂರ್ಣನೂ, ಸರ್ವದಾ ಸದುಪದೇಶಕನೂ, ಸರ್ವಪೂಜ್ಯನೂ, ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಆನಂದ ವಿಸ್ತಾರಕರ್ತನೂ, ತಾನೇ ಪೂಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವನೂ, ದುರ್ಜನರ ವಿನಾಶಕನೂ, ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೂ, ಭಕ್ತರಿಂದ ಗಾನಮಾಡಲ್ಪಡುವವನೂ, ದುರ್ಜನರಿಗೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮೋಹಕನೂ, ಸರ್ವರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವವನೂ, ಸರ್ವಗುಣಪೂರ್ಣನೂ, ಭಕ್ತರ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅಜ್ಞಾನ ತಮೋವಿದಾರಕನೂ, ನಾನೇ ಸರ್ವೇಶನು ನನ್ನಿಂದ ಬೇರೆ ಸರ್ವೇಶನಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವವರನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವವನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಂಪೂರ್ಣ ತಿಳಿಯಲಶಕ್ಯನೂ, ಸರ್ವರು ಮಾಡತಕ್ಕ ಕರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾದವನೂ, ಸಜ್ಜನರಿಂದ ಸ್ತುತ್ಯನೂ, ದೇವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಸುಂದರ ಸ್ವರೂಪಿಯೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶಕನೂ, ಭಕ್ತರಿಂದ ಸ್ಮರಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ, ಭಕ್ತರಿಂದ ಕೇಳಲ್ಪಡುವವನೂ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಿಗೆ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನೂ, ಆದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ (ನಿನ್ನನ್ನು ನಾನು ಶರಣು ಹೊಂದುವೆ. ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು.) ||೭೮||

ಮೂ|| ನೈವ ಪರಃ ಕೇಶವತಃ ಪರಮಾದಸ್ಮಾತ್ಸಮಶ್ಚ ಸುಕೇಶವತಃ |
ಸೋಽಯಂ ಶಪಥವರೋ ನಃ ಶಶ್ವತ್ಸಂಧಾರಿತಃ ಸುಶಪಥವರೋಽನಃ|| ||೭೯||

ಅ॥ ಗರುಡಧ್ವಜನೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗಿಂತ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಸರ್ವೋತ್ತಮರಿಲ್ಲ. ಈ ಅರ್ಥವು ಶ್ರುತಿಯುಕ್ತಿಗಳಿಂದ ತಪ್ತಪರಶುಧಾರಣಾದಿರೂಪ ಶಪಥದಿಂದ ಅವತಾರದಲ್ಲಿಯೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನೂ ಪೂರ್ಣಸುಖಸ್ವರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಆಜ್ಞಾನುಸಾರವೇ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕನು. ಆದಕಾರಣ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಅವತಾರಭೂತರಾದ ನಾವೂ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಾರ್ಗೋಪದೇಶಕರಾದ ಕಾರಣ ಹೀಗೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿರುವೆವು. ॥೭೯॥

ಮೂ॥ ಕೃಷ್ಣಕಥೇಯಂ ಯಮಿತಾ ಸುಖತೀರ್ಥೇನೋದಿತಾऽನೇನೇಯಂ ಯಮಿತಾ ।
ಭಕ್ತಿಮತಾ ಪರಮೇಶೇ ಸರ್ವೋದ್ರೇಕಾತ್ಸದಾ ನುವಾತಾऽऽಪ ರಮೇಶೇ॥ ॥೮೦॥

ಅ॥ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಅವತಾರಭೂತನಾದ ತನಗೆ ಪ್ರೇರಕನೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮಸ್ವಾಮಿಯೂ, ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಭಕ್ತಿಯಿರುವವನೂ, ಸರ್ವದಾ ಸ್ತುತಿಸುವವನೂ ಆದ, ಆನಂದದಾಯಕಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವ ಪೂರ್ಣಪ್ರಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿರುವ ಯಮಕಮಾಲಿಕಾರೂಪವಾದ (ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವರ್ಣಗಳನ್ನೇ ತಿರುಗಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ಥಾನ ಭೇದದಿಂದ ಹೇಳುವಿಕೆಯು ಯಮಕವು) ಈ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಕಥೆಯು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಅಕಾರವಾಚ್ಯನಾದ ಯಾವ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೋ ಅಂತಹ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ನಾನು ಹೊಂದಿರುವೆನು. (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ನನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶೇಷತಃ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.) ॥೮೦॥

ಮೂ॥ ಇತಿ ನಾರಾಯಣನಾಮಾ ಸುಖತೀರ್ಥಸುಪೂಜಿತಃ ಸು ನಾರಾಯಣನಾ ಮಾ ।
ಪೂರ್ಣಗುಣೈರಧಿಕ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನೇಚ್ಛಾಭಕ್ತಿಭಿಃ ಸ್ವಧಿಕಪೂರ್ಣಃ॥ ॥೮೧॥

ಅ॥ ಆನಂದಾದಿಗುಣಪೂರ್ಣನೂ, ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ, ದೋಷವಿರುದ್ಧ ಗುಣಾಶ್ರಯನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ನಾರಾಯಣನಾಮ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಧಾರಭೂತನೂ, ಪರಮಪುರುಷನೂ, ಉತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನೂ, ಆದ ನೀನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನ ಇಚ್ಛಾ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಆನಂದತೀರ್ಥನಾಮಕನಾದ ನನ್ನಿಂದ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಪ್ರಯುಕ್ತ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸು ॥೮೧॥

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತಂ ಶ್ರೀಮದ್ಯಮಕಭಾರತಂ ಸಂಪೂರ್ಣಂ ॥

ಸುರಶಿಖಾಮಣಿ ಮಧ್ವವಿನಿರ್ಮಿತಂ ಯಮಕಭಾರತಮೇತದಶೇಷತಃ ।
ವಿವರಿತುಂ ನ ಹಿ ಶಕ್ಯಮಥಾಪಿ ತತ್ಕರುಣಯಾ ಕೃತಿರೀಷದಿಯಂ ಮಯಾ ॥

ತಂತ್ರಿನಾರಾಯಣೇನಾಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಕಾರ್ನಾಟಕೀ ಕೃತಾ ।
ಭೂಯಾತ್ಕುಸುಮಮಾಲೇವ ಪ್ರೀತ್ಯೈ ಮಾಧವಮಧ್ವಯೋಃ ॥

ವ್ಯಾಸಂ ಸರ್ವಗುಣಾವಾಸಂ ವಾಸವೀನಂದನಂ ಪ್ರಭುಂ ।
ಶ್ರೀನಿವಾಸಂ ಸದಾ ವಂದೇ ಭಾಸಮಾನಂ ಹೃದಂಬರೇ ॥

॥ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣಮಸ್ತು ॥

|| ಶ್ರೀ: ||

ತಂತ್ರಸಾರ

|| ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯೇಭ್ಯೋ ನಮ: ||

|| ಹರಿ: ಓಂ ||

ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಂ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಸದ್ಗುಣಂ |
ಮಂತ್ರವರ್ಣಾಭಿಧೇಯಂ ಚ ವಂದೇ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿವಂದಿತಂ ||

ಮೂಲ || ಓಂ || ಜಯತ್ಯಬ್ಜಭವೇಶೇಂದ್ರವಂದಿತ: ಕಮಲಾಪತಿ: |
ಅನಂತವಿಭವಾನಂದಶಕ್ತಿಜ್ಞಾನಾದಿಸದ್ಗುಣ:|| ||೧||

ಅ|| ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರಾದಿದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ತೋತ್ರ, ನಮಸ್ಕಾರಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡವನೂ, ಪೂರ್ಣಗಳಾದ ಐಶ್ವರ್ಯ. ಆನಂದ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಜ್ಞಾನ ಮೊದಲಾದ ನಿರ್ದೋಷ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ ||೧||

ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥ || ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಸರ್ವರೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಮಂತ್ರ ಜಪ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಮಾಡಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾಯುಷ್ಯ, ಅಲ್ಪಪ್ರಜ್ಞೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳುಳ್ಳ ಜನರಿಗೆ ಅತಿವಿಸ್ತೃತವಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ತಿಳಿದು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸರ್ವಥಾ ಅಶಕ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಜನರಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹಿಸಲೋಸುಗ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಆ ತಂತ್ರಸಾರದ ಸಾರಸಂಗ್ರಹ ರೂಪವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಭಕ್ತರನ್ನು ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ವಿಧಿಂ ವಿಧಾಯ ಸರ್ಗಾದೌ ತೇನ ಪೃಷ್ಟೋಽಬ್ಜಲೋಚನ: |
ಆಹ ದೇವೋ ರಮೋತ್ಸಂಗವಿಲಸತ್ಪಾದಪಲ್ಲವ: ||೨||

ಅ|| ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶಮಾನಗಳಾದ ಚಿಗುರು ಎಲೆಗಳಂತೆ ಇರುವ ಪಾದಗಳುಳ್ಳ (ಅಂದರೆ - ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ತನ್ನ ಕೈಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಚರಣಗಳನ್ನು ಒತ್ತುತ್ತಾ ಇರುತ್ತಾಳೆ.) ತಾವರೆಯಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸರ್ವರಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಚತುರ್ಮುಖವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅವನಿಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಕೊಂಡವನಾಗಿ ಅವನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದನು. ||೨||

ಮೂ|| ಅಹಮೇಕೋಽಖಿಲಗುಣೋ ವಾಚಕ: ಪ್ರಣವೋ ಮಮ |
ಅಕಾರಾದ್ಯತಿಶಾಂತಾಂತ: ಸೋಽಯಮಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮತ:|| ||೩||

ಅ|| ನಾನು ಒಬ್ಬನೇ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನು (ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ.) ಪ್ರಣವವು ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು. ಆ ಈ ಪ್ರಣವವು ಅಕಾರ, ಉಕಾರ, ಮಕಾರ, ನಾದ, ಬಿಂದು, ಘೋಷ, ಶಾಂತ, ಅತಿಶಾಂತ, ಎಂಬ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳದೆಂದು ತಿಳಿದಿದೆ.||೩||

ಮೂ|| ಸ ವಿಶ್ವತೈಜಸ ಪ್ರಾಜ್ಞತುರೀಯಾತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮನಾಂ |
ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾತ್ಮಯುಜಾಂ ಮದ್ರೂಪಾಣಾಂ ಚ ವಾಚಕಃ|| ||೪||

ಅ|| ಆ ಎಂಟು ವರ್ಣಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಣವವು (ತನ್ನ ಅವಯವಗಳಾದ ೮ ವರ್ಣಗಳಿಂದ) ವಿಶ್ವತೈಜಸ ಪ್ರಾಜ್ಞ ತುರೀಯ ಆತ್ಮ ಅಂತರಾತ್ಮ ಪರಮಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ಎಂಬೀ ನನ್ನ ೮ ರೂಪಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ||೪||

ಮೂ|| ತದ್ರೂಪಭೇದಾಃ ಪಂಚಾಶನ್ಮೂರ್ತಯೋ ಮಮ ಚಾಪರಾಃ |
ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣವಾಚ್ಯಾಸ್ತಾ ವರ್ಣಾಸ್ತಾರಾರ್ಣಭೇದಿತಾಃ
ದ್ವಿರಷ್ಟಪಂಚಕಚತುಃ ಪಂಚೇತ್ಯೇವಾಷ್ಟವರ್ಗಗಾಃ || ||೫||

ಅ|| ಅ ವಿಶ್ವಾದಿ ೮ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾದ ೫೦ ನನ್ನ ರೂಪಗಳಿವೆ. ಆ ೫೦ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಕಾರ ಮೊದಲಾದ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಆ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರಣವದ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಗಳು. (ದ್ವಿರಷ್ಟ=) ೧೬ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳು, (ಪಂಚಕ) ಕ ವರ್ಗ ಮೊದಲಾದುದು ೫ ವರ್ಗ, (೨೫ ಅಕ್ಷರಗಳು) (ಚತುಃ =)ಯ ರ ಲ ವ, ಎಂದು ೪ ವರ್ಣಗಳು, (ಪಂಚ) ಶ ಷ ಸ ಹ ಳ, ಎಂದು ೫ ಅಕ್ಷರ, ಹೀಗೆ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರಣವದ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳು. ಏವಂಚ ವಿಶ್ವಾದಿ ೮ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅಜಾದಿ ೫೦ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾದುವು. ||೫||

ಮೂ|| ಅಜ ಆನಂದ ಇಂದ್ರೇಶಾವುಗ್ರ ಊರ್ಜ ಋತಂಭರಃ ||೬||
ಋಘಲೃಶೌಲ್ಲ್ವಜಿರೇಕಾತ್ಮೈರ ಓಜೋಭೃದೌರಸಃ |
ಅಂತೋऽರ್ಧಗರ್ಭ ಕಪಿಲಃ ಖಪತಿರ್ಗರುಡಾಸನಃ|| ||೭||
ಘರ್ಮೋ ಜಸಾರಶ್ಚಾರ್ವಂಗಶ್ಛಂದೋಗಮ್ಯೋ ಜನಾರ್ದನಃ |
ಝಾಟಿತಾರಿರ್ಞಮಷ್ಟಂಕೀ ಠಲಕೋ ಡರಕೋ ಢರೀ|| ||೮||
ಣಾತ್ಮಾ ತಾರಸ್ಥಭೋ ದಂಡೀ ಧನ್ವೀ ನಮ್ಯಃ ಪರಃ ಫಲೀ |
ಬಲೀ ಭಗೋ ಮನುರ್ಯಜ್ಞೋ ರಾಮೋ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿರ್ವರಃ|| ||೯||
ಶಾಂತಸಂವಿತ್‌ಷಡ್ಗುಣಶ್ಚ ಸಾರಾತ್ಮಾ ಹಂಸಳಾಳುಕೌ |
ಪಂಚಾಶನ್ಮೂರ್ತಯಸ್ತ್ವೇತಾಃ ಮಮಾಕಾರಾದಿಲಕ್ಷಕಾಃ|| ||೧೦||

ಅ|| ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅಕಾರ ಮೊದಲಾದ ೮ ವರ್ಣಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಕಾರದಿಂದ ೧೬ ಸ್ವರ ವರ್ಣಾತ್ಮಕ ೪ ವರ್ಗವು ವ್ಯಕ್ತವಾಯ್ತು. 1) ಅಜ 2) ಆನಂದ 3) ಇಂದ್ರ 4) ಈಶ 5) ಉಗ್ರ 6) ಊರ್ಜ 7) ಋತಂಭರ 8) ೠಘ 9) ಲೃಶ 10) ಲೄಜಿ 11) ಏಕಾತ್ಮಾ 12) ಐರ 13) ಓಜೋಭೃತ್ 14) ಔರಸ 15) ಅಂತ 16) ಅರ್ಧಗರ್ಭ, ಎಂದೂ (೨) ಉಕಾರದಿಂದ 17 ಕಪಿಲ, 18) ಖಪತಿ, 19) ಗರುಡಾಸನ, 20) ಘರ್ಮ 21) ಜಸಾರ (೩) ಮಕಾರದಿಂದ 22) ಚಾರ್ವಂಗ 23) ಛಂದೋಗಮ್ಯ 24) ಜನಾರ್ದನ, 25) ಝಾಟಿತಾರಿ 26) ಞಮ, (೪) ನಾದದಿಂದ 27) ಟಂಕೀ, 28) ಠಲಕ, 29) ಡರಕ 30) ಢರೀ 31) ಣಾತ್ಮಾ ೫) ಬಿಂದುವಿನಿಂದ 32) ತಾರ 33) ಥಭಃ 34) ದಂಡೀ 35) ಧನ್ವೀ 36) ನಮ್ಯ (೬) ಘೋಷದಿಂದ 37) ಪರ, 38) ಫಲೀ, 39) ಬಲೀ 40) ಭಗ, 41) ಮನು, ೭) ಶಾಂತದಿಂದ 42) ಯಜ್ಞ 43) ರಾಮ 44) ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿ 45) ವರ, (೮) ಅತಿಶಾಂತದಿಂದ 46) ಶಾಂತಸಂವಿತ್ 47) ಷಡ್ಗುಣ 48) ಸಾರಾತ್ಮಾ 49) ಹಂಸ 50) ಳಾಳುಕ ಎಂಬೀ ನನ್ನ ೫೦ ರೂಪಗಳು ಆಕಾರ ಮೊದಲಾದ ೫೦ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡತಕ್ಕವುಗಳು. ||೬-೧೦||

ಮೂ || ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಶ್ಚ ತಾರಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಭೇದವಾನ್ |
ಆದ್ಯೈಸ್ತ್ರಿಚತುರ್ವರ್ಣೈರ್ಭಿನ್ನಾ ವ್ಯಾಹೃತಯಃ ಕ್ರಮಾತ್|| ||೧೧||

ಅ।। 'ಓಂ ನಮೋ ನಾರಾಯಣಾಯ' ಎಂಬ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಮಂತ್ರವು ಪ್ರಣವಮಂತ್ರದ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವು. (ಅಂದರೆ ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರದ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರಣವದ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತವೆ.) ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರ ನಾದಗಳೆಂಬ ಪ್ರಣವದ ಪ್ರಥಮ ೪ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಭೂಃ, ಭುವಃ, ಸ್ವಃ, ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಃ, ಎಂಬೀ ೪ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗಿವೆ. ||೧೧||

ಮೂ।। ಅನಿರುದ್ಧಾದಿಕಾಸ್ತಾಸಾಂ ದೇವತಾ ವ್ಯತ್ಕ್ರಮೇಣ ವಾ ।
ತಾಶ್ಚತುರ್ಮೂರ್ತಯಸ್ತ್ವೇವ ದ್ವಾದಶಾರ್ಣಪದೋದಿತಾಃ ||೧೨||

ಅ।। ಆ ಭೂರಾದಿ ೪ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಂದ ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ೪ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಥವಾ ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂದು ವ್ಯತ್ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳು, ಅನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ಆ ೪ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೇ 'ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ' ಎಂಬ ವಾಸುದೇವ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದ ಓಂಕಾರಾದಿ ೪ ಪದಗಳಿಂದ (ಅಂದರೆ ಓಂಕಾರದಿಂದ ವಾಸುದೇವ, ನಮಃ ಪದದಿಂದ ಸಂಕರ್ಷಣ, ಭಗವತೇ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ವಾಸುದೇವಾಯ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂದು) ವಾಸುದೇವಾದಿ ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.||೧೨||

ಮೂ।। ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಚ್ಚ ವ್ಯಾಹೃತಿಭ್ಯಸ್ತಥೈವ ಚ ।
ವಿಭೇದೋ ದ್ವಾದಶಾರ್ಣಾನಾಂ ಕೇಶವಾದ್ಯಾಶ್ಚ ದೇವತಾಃ।। ||೧೩||

ಅ।। ನಾರಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೂ, ಭೂರಾದಿ ೪ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಹೀಗೆ ೧೨ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ವಾಸುದೇವ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೧೨ ಅಕ್ಷರಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾದುವು. ಆ ೧೨ ಅಕ್ಷರಗಳು ಕ್ರಮದಿಂದ ಕೇಶವ ಮೊದಲಾದ ೧೨ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ||೧೩||

ಮೂ।। ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಚ್ಚ ವ್ಯಾಹೃತಿತ್ರಿಗುಣಾತ್ಪುನಃ ।
ವೇದಮಾತಾ ತು ಗಾಯತ್ರೀ ದ್ವಿಗುಣಾ ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಾತ್।। ||೧೪||

ಅ।। ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೂ, ಮೂರಾವರ್ತಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಂದಲೂ, ತಿರುಗಿ ಒಂದಾವರ್ತಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ವ್ಯಾಹೃತಿಯಿಂದಲೂ (ಅಂದರೆ ೧೬ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಂದಲೂ) ಹೀಗೆ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ವೇದಗಳನ್ನಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ವೇದಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದರಿಂದ ವೇದಮಾತೃ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಗಾಯತ್ರಿ ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಯ್ತು. ||೧೪||

ಮೂ।। ಚತುರ್ವಿಂಶನ್ಮೂರ್ತಯೋಽಸ್ಯಾಃ ಕಥಿತಾ ವರ್ಣದೇವತಾಃ ।
ತದ್ವೇದಃ ಪೌರುಷಂ ಸೂಕ್ತಂ ವೇದಾಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಗಾಃ।। ||೧೫||

ಅ।। ಕೇಶವಾದಿ ೧೨, ಸಂಕರ್ಷಣಾದಿ ೧೨, ಹೀಗೆ ೨೪ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳು ಗಾಯತ್ರಿಯ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯದೇವತೆಗಳು. ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ೩ ವರ್ಗಗಳುಳ್ಳ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತವು ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದುದು. (ಅಂದರೆ ಪುರುಷಸೂಕ್ತವು ೩ ವರ್ಗಗಳಿಂದ ಗಾಯತ್ರಿಯ ೩ ಪಾದಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.) ವೇದಗಳು ಪುರುಷಸೂಕ್ತದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳು. (ಅಂದರೆ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪಗಳು) ||೧೫||

ಮೂ ।। ವೈದಿಕಾಃ ಸರ್ವಶಬ್ದಾಶ್ಚ ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಾಭಿಧೋಽಸ್ಮ್ಯಹಂ ।
ಪಂಚಾಶತ್ವರ್ಣಭಿನ್ನಾಶ್ಚ ಸರ್ವಶಬ್ದಾ ಅತೋಽಪಿ ಚ।। ||೧೬||

ಅ|| ಪುರಾಣ ಇತಿಹಾಸಾದಿರೂಪಗಳಾದ ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಬ್ದಗಳೆಲ್ಲವೂ ವೇದಗಳಿಂದಲೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳು. (ವೇದಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪಗಳು) ವೈದಿಕ ಲೌಕಿಕ ಎಲ್ಲಾ ಶಬ್ದಗಳೂ ಪ್ರಣವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಭೂತಗಳಾದ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದಲೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳು. ಧ್ವನ್ಯಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಗಳೂ ಭಗವದ್ವಾಚಕಗಳು. ಆದ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ನಾನೇ ಸರ್ವಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು. ||೧೬||

ಅವ || "ಯೋ ಹ ವಾ ಅವಿದಿತಾರ್ಷಚ್ಛಂದಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಋಷಿ ಛಂದಸ್ಸು ದೇವತೆಗಳ ಜ್ಞಾನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಕಾರಣ ಅವುಗಳನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ಋಷಿಶ್ಚ ದೇವತ್ಯೈಕೋಽಹಂ ತಾರಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷತಃ |
ಛಂದೋ ಮದೀಯಾ ಗಾಯತ್ರೀ ತಾರಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಯೋರ್ಮತಾ ||೧೭||

ಅ|| ಪ್ರಣವ ಮೊದಲಾದ ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ನಾನೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ದ್ರಷ್ಟೃ ಮತ್ತು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯದೇವತೆಯು. ನನ್ನನ್ನಾಶ್ರಯಿಸಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನನಾದ ದೈವೀಗಾಯತ್ರಿಯು ಪ್ರಣವ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಛಂದಸ್ಸು. (ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯತಃ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ದ್ರಷ್ಟೃ, ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ದೇವತೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಸೂಕ್ತ, ವಾಯುಸೂಕ್ತ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದಿಗಳು ಅಮುಖ್ಯತಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯೊಬ್ಬನೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು.) ||೧೭||

ಮೂ || ಉದ್ಯದ್ಭಾಸ್ವತ್ಸಮಾಭಾಸಶ್ಚಿದಾನಂದೈಕದೇಹವಾನ್ |
ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾಪದ್ಮಧರೋ ಧ್ಯೇಯೋಽಹಮೀಶ್ವರಃ|| ||೧೮||
ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರಾಭ್ಯಾಮಾಶ್ಲಿಷ್ಟಃ ಸ್ವಮೂರ್ತಿಗಣಮಧ್ಯಗಃ |
ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಶಿವಾಹೀಶವಿಪೈಃ ಶಕ್ರಾದಿಕೈರಪಿ|| ||೧೯||
ಸೇವ್ಯಮಾನೋಽಧಿಕಂ ಭಕ್ತ್ಯಾ ನಿತ್ಯನಿಃಶೇಷಶಕ್ತಿಮಾನ್|
ಮೂರ್ತಯೋಽಷ್ಟಾವಪಿ ಧ್ಯೇಯಾಶ್ಚಕ್ರಶಂಖವರಾಭಯೈಃ|| ||೨೦||
ಯುಕ್ತಾಃ ಪ್ರದೀಪವರ್ಣಾಶ್ಚ ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತಾಃ |
ತಾದೃಗ್ರೂಪಾಶ್ಚ ಪಂಚಾಶಜ್ಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾಭಯೋದ್ಯತಾಃ|| ||೨೧||

ಅ|| ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನೂ, ಜ್ಞಾನಾನಂದಾತ್ಮಕದೇಹವುಳ್ಳವನೂ (ಬಲಕೈ ಮೊದಲಾದ ೪ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ) ಚಕ್ರ ಶಂಖ ಗದಾ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೂ, (ಎಡ ಬಲ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ) ಶ್ರೀ ಭೂಮಿಯರಿಂದ ಆಲಿಂಗಿತನೂ, ವಿಶ್ವ ತೈಜಸ ಮೊದಲಾದ ೮ ಮೂರ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವವನೂ ಅಥವಾ ಐದು ಆವರಣಭೂತಗಳಾದ ತನ್ನ ರೂಪಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವವನೂ, ೨ನೇ ಆವರಣಭೂತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯು ರುದ್ರ ಶೇಷ ಗರುಡರಿಂದಲೂ, ೩ನೇ ಆವರಣಭೂತರಾದ ಇಂದ್ರ ಮೊದಲಾದ ೧೦ ಮಂದಿ ಲೋಕಪಾಲಕರಿಂದಲೂ ಪರಮಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ, ನಿತ್ಯವಾದ ಪರಿಪೂರ್ಣ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ, ಸರ್ವೇಶ್ವರನೂ ಆದ ನನ್ನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. (ಎಂದು ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನ ವಾಕ್ಯವು) ದೀಪದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವುಗಳೂ, ಸಮಸ್ತ ಆಭರಣಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತಗಳೂ, ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ವರ, ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಕೈಗಳಿಂದ ಧರಿಸಿದವುಗಳೂ ಆದ ಆ ವಿಶ್ವಾದಿ ೮ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಮತ್ತು ಅಜಾದಿ ೫೦ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಮೂಲ ರೂಪ ಸದೃಶಗಳಾದ ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವುಗಳು. ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ ಅಭಯಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಧರಿಸಿದವುಗಳು. ||೧೮-೨೧||

ಮೂ || ಟಂಕೀ ದಂಡೀ ಚ ಧನ್ವೀ ಚ ತತ್ತದ್ಯುಕ್ತಾಸ್ತು ವಾಮತಃ |
ವಾಸುದೇವಾದಿಕಾಃ ಶುಕ್ಲರಕ್ತಪೀತಾಸಿತೋಜ್ವಲಾಃ|| ||೨೨||
ಚಕ್ರ ಶಂಖ ಗದಾಜ್ಜೇತಃ ಪ್ರಥಮೋ ಮುಸಲೀ ಹಲೀ |

ಸಚಕ್ರಶಂಖಸ್ತ್ವಪರಸ್ತೃತೀಯಃ ಶಾರ್ಙ್ಗಬಾಣವಾನ್॥ ||೨೩||

ಸಶಂಖಚಕ್ರಸ್ತುರ್ಯಸ್ತು ಚಕ್ರಶಂಖಾಸಿಚರ್ಮವಾನ್। ||೨೪||

ಅ॥ ಆದರೆ ಅಜಾದಿ ೨೦ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಟಂಕೀ, ದಂಡೀ, ಧನ್ವೀ, ಎಂಬ ೩ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು, ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಅಭಯ, ಮುದ್ರಾಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಟಂಕ (ಕಲ್ಲು ಚೇಣು)ವನ್ನೂ, ದಂಡವನ್ನೂ, ಧನುಸ್ಸನ್ನೂ ಧರಿಸಿವೆ. ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವನಿಗೆ ಬಿಳಿಪು, ಸಂಕರ್ಷಣನಿಗೆ ಕೆಂಪು, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ ಹಳದಿ, ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ ನೀಲ ರೂಪಗಳಿವೆ. ವಾಸುದೇವನು ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಗದಾಪದ್ಮಗಳನ್ನೂ, ಸಂಕರ್ಷಣನು ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಮುಸಲ, ಹಲಾಯುಧಗಳನ್ನೂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನು ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಧನುಸ್ಸು ಬಾಣಗಳನ್ನೂ, ಅನಿರುದ್ಧನು ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಖಡ್ಗ, ಚರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಹೀಗೆ ಈ ನಾಲ್ವರೂ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಭುಜಗಳಿಂದ ಧರಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ||೨೨-೨೪||

ಮೂ ॥ ಕೇಶವೋ ಮಧುಸೂದನಃ ಸಂಕರ್ಷಣದಾಮೋದರೌ ।

ಸವಾಸುದೇವಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋ ದಕ್ಷೋಚ್ಚಕರಶಂಖಿನಃ॥ ||೨೫||

ಅ ॥ ಕೇಶವ, ಮಧುಸೂದನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ದಾಮೋದರ, ವಾಸುದೇವ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಈ ೬ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳು ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವನ್ನು ಧರಿಸಿರುತ್ತವೆ. ||೨೫||

ಮೂ॥ ವಿಷ್ಣುಮಾಧವಾನಿರುದ್ಧಪುರುಷೋತ್ತಮಾಧೋಕ್ಷಜಾಃ ।

ಜನಾರ್ದನಶ್ಚ ವಾಮೋಚ್ಚಕರಸ್ಥಿತದರಾ ಮತಾಃ॥ ||೨೬||

ಅ॥ ವಿಷ್ಣು, ಮಾಧವ, ಅನಿರುದ್ಧ, ಪುರುಷೋತ್ತಮ, ಅಧೋಕ್ಷಜ, ಜನಾರ್ದನ ಈ ೬ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳ ಮೇಲಿನ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವಿದೆ.

ಮೂ॥ ಗೋವಿಂದಶ್ಚ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಃ ಸಶ್ರೀಧರಹೃಷೀಕಪಾಃ ।

ನೃಸಿಂಹಶ್ಚಾಚ್ಯುತಶ್ಚೈವ ವಾಮಾಧಃಕರಶಂಖಿನಃ॥ ||೨೭||

ಅ॥ ಗೋವಿಂದ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ, ಶ್ರೀಧರ, ಹೃಷಿಕೇಶ, ನೃಸಿಂಹ, ಅಚ್ಯುತ, ಈ ೬ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳ ಕೆಳಗಿನ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವಿದೆ. ||೨೭||

ಮೂ॥ ವಾಮನಃ ಸನಾರಾಯಣಃ ಪದ್ಮನಾಭ ಉಪೇಂದ್ರಕಃ ।

ಹರಿಃಕೃಷ್ಣಶ್ಚ ದಕ್ಷಾಧಃಕರೇ ಶಂಖಧರಾ ಮತಾಃ । ||೨೮||

ಅ॥ ವಾಮನ, ನಾರಾಯಣ, ಪದ್ಮನಾಭ, ಉಪೇಂದ್ರ, ಹರಿ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಈ ೬ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಕೆಳಗಿನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವಿದೆ. ||೨೮||

ಮೂ॥ ಶಂಖ ಚಕ್ರ ಗದಾ ಪದ್ಮಧರಾಶ್ಚೈತೇ ಹಿ ಸರ್ವಶಃ ।

ಕ್ರಮವ್ಯುತ್ಕ್ರಮಪದ್ಮಾದಿ ಗದಾದಿ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮಸ್ತಥಾ ।

ಅರ್ಧಕ್ರಮಃ ಸಾಂತರಶ್ಚ ಷಟ್ಸು ಷಟ್ಸ್ವರಿಪೂರ್ವಿಣಾಮ್ ||೨೯||

ಅ॥ ಕೇಶವ ಮೊದಲಾದ ೨೪ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೂ ಶಂಖ ಚಕ್ರ ಗದಾ ಪದ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ೪, ೪, ಕೈಯುಳ್ಳವುಗಳು. (೬, ೬ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ೪ ಗುಂಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು) ಕ್ರಮ-ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಚಕ್ರ ಗದಾ

ಪದ್ಮಗಳು, ವ್ಯತ್ಕ್ರಮ = ಪದ್ಮಗದಾಚಕ್ರಗಳು, ಪದ್ಮಾದಿ ಕ್ರಮ = ಪದ್ಮ ಚಕ್ರ ಗದೆಗಳು, ಗದಾದಿವ್ಯತ್ಕ್ರಮ =ಗದಾ ಚಕ್ರ ಪದ್ಮಗಳು. ಅರ್ಧಕ್ರಮ =ಚಕ್ರ ಪದ್ಮಗದೆಗಳು, ಸಾಂತರಃಕ್ರಮಃ=ಗದಾ ಪದ್ಮಚಕ್ರಗಳು, ಹೀಗೆ ೬ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಕೇಶವ ಮೊದಲಾದ ೬, ೬, ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ನಾಲ್ಕು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿಯೂ ಚಕ್ರ ಗದಾ ಪದ್ಮಗಳೆಂಬ ಆಯುಧಗಳನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಚಕ್ರ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದ ಆರು ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿ ೬, ೬ರಲ್ಲಿಯಲ್ಲಿಯೂ ೬ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಹೇಗೆಂದರೆ - ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈ, ಮೇಲಿನ ಎಡಗೈ, ಕೆಳಗಿನ ಎಡಗೈ, ಕೆಳಗಿನ ಬಲಗೈ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ (೧) ಕೇಶವನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮಗಳೆಂದು ಕ್ರಮವು (೨) ಮಧುಸೂದನನಿಗೆ - ಶಂಖ ಪದ್ಮ, ಗದಾ, ಚಕ್ರಗಳು, ಎಂದು ವ್ಯತ್ಕ್ರಮವು (೩) ಸಂಕರ್ಷಣನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರ, ಗದೆಗಳು ಎಂದು ಪದ್ಮಾದಿಕ್ರಮವು (೪) ದಾಮೋದರನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಗದಾ, ಚಕ್ರ, ಪದ್ಮಗಳು ಎಂದು ಗದಾದಿವ್ಯತ್ಕ್ರಮವು (೫) ವಾಸುದೇವನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಪದ್ಮ, ಗದೆಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಧಕ್ರಮವು (೬) ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರಗಳು, ಎಂದು ಸಾಂತರ ಕ್ರಮವು, ಹೀಗೆ ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಕೇಶವಾದಿ ೬ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಮೇಲಿನ ಎಡಗೈ, ಕೆಳ ಎಡಗೈ, ಬಲ ಕೆಳಗೈ, ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ (೧) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ - ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮಗಳು (೨) ಮಾಧವನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಪದ್ಮ, ಗದಾ, ಚಕ್ರಗಳು (೩) ಅನಿರುದ್ಧನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರ, ಗದೆಗಳು (೪) ಪುರುಷೋತ್ತಮನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಗದಾ, ಚಕ್ರ, ಪದ್ಮಗಳು (೫) ಅಧೋಕ್ಷಜನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಪದ್ಮ, ಗದೆಗಳು (೬) ಜನಾರ್ದನನಿಗೆ ಶಂಖ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರಗಳು, ಹೀಗೆ ಎಡ ಮೇಲಿನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖವುಳ್ಳ ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿ ೬ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು.

ಕೆಳ ಎಡಗೈ, ಕೆಳಬಲಗೈ, ಬಲ ಮೇಲಿನ ಕೈ, ಮೇಲಿನ ಎಡ ಕೈ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ (೧) ಗೋವಿಂದನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮಗಳು (೨) ತ್ರಿವಿಕ್ರಮನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಪದ್ಮ, ಗದಾ, ಚಕ್ರಗಳು (೩) ಶ್ರೀಧರನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರ, ಗದೆಗಳು (೪) ಹೃಷೀಕೇಶನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಗದಾ, ಚಕ್ರ, ಪದ್ಮಗಳು (೫) ನರಸಿಂಹನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಪದ್ಮ, ಗದೆಗಳು (೬) ಅಚ್ಯುತನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರಗಳು, ಹೀಗೆ ಎಡ ಕೆಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖಧಾರಿಗಳಾದ ಗೋವಿಂದಾದಿ ೬ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು.

ಬಲ ಕೆಳಗೈ, ಮೇಲಿನ ಬಲಗೈ, ಮೇಲಿನ ಎಡಗೈ, ಎಡ ಕೆಳಗಿನ ಕೈ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ, (೧) ವಾಮನನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ, ಪದ್ಮಗಳು (೨) ನಾರಾಯಣನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಪದ್ಮ, ಗದಾ, ಚಕ್ರಗಳು (೩) ಪದ್ಮನಾಭನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರ, ಗದೆಗಳು (೪) ಉಪೇಂದ್ರನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಗದಾ, ಚಕ್ರ, ಪದ್ಮಗಳು (೫) ಹರಿಗೆ - ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಪದ್ಮ, ಗದೆಗಳು (೬) ಕೃಷ್ಣನಿಗೆ - ಶಂಖ, ಗದಾ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರಗಳು ಹೀಗೆ ಬಲ ಕೆಳ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಶಂಖಧಾರಿಗಳಾದ ವಾಮನಾದಿ ೬ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.॥೨೯॥

ಮೂ॥ ವರ್ಣಾನಾಂ ದೇವತಾನಾಂ ಚ ನಿತ್ಯತ್ವಾನ್ನ ಕ್ರಮಃ ಸ್ಮೃತಃ ।
ವ್ಯಕ್ತಿಕ್ರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮಬುದ್ಧಾವಪೇಕ್ಷ್ಯ ಕ್ರಮ ಉಚ್ಯತೇ॥ ॥೩೦॥

ಅ॥ ಯದ್ಯಪಿ ಅಕರಾದಿ ವರ್ಣಗಳೂ ಅವುಗಳ ದೇವತೆಗಳೂ ನಿತ್ಯಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ, ವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ದೈಶಿಕ ಕ್ರಮವಾಗಲೀ, ಕಾಲಿಕಕ್ರಮವಾಗಲೀ ಇಲ್ಲ. (ಅಂದರೆ ಇಂತಹ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಣದ ಮೇಲೆ ಇದು ಹುಟ್ಟಿತೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಣಾದಿಗಳೂ ಇವೆ.) ಆದರೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಯಾವ ವರ್ಣಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಥಮತಃ ವಿಷಯೀಕರಿಸಿರುತ್ತಾನೋ ಅದು ಒಂದನೇದ್ದು. ಮೇಲಿನದ್ದು ಎರಡನೇದ್ದು. ಹೀಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿಕ್ರಮವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ವರ್ಣಗಳಿಗೂ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಪೂರ್ವಾಪರೀಭಾವಕ್ರಮವು ॥೩೦॥

ಮೂ || ಸಮಾಸವ್ಯಾಸಯೋಗೇನ ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಂ ಚತುಷ್ಟಯಂ |
ಸತ್ಯಂ ಚಾಂಗಾನಿ ತಾರಸ್ಯ ಪ್ರೋಚ್ಯಂತೇಽಷ್ಟಾಕ್ಷರಸ್ಯ ಚ ||೨೧||
ಕ್ರುದ್ಧಮಹಾವೀರದ್ಯುಸಹಸ್ರಸಹಿತೋಲ್ಕಕಾಃ |
ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಾ ಹೃದಾದೀನಿ ಪೃಥಗ್ರೂಪಾಣಿ ತಾನಿ ಚ ||
ವಿಷ್ಣೋರೇವಾತ್ಯಭೇದೇಽಪಿ ತದೈಶ್ವರ್ಯಾತ್ತದನ್ಯವತ್| ||೨೨||

ಅ|| ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ - ಒಟ್ಟು ಸೇರುವಿಕೆ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವಿಕೆ ಎಂಬ ಉಪಾಯದಿಂದ ಅಂದರೆ `ಭೂರ್ಭುಸ್ವಃ' ಎಂದು ಒಟ್ಟು ಸೇರಿ ೧ ವ್ಯಾಹೃತಿಯು, ಭೂಃ ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ, ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೩ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಹೀಗೆ ೪ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು, `ಸತ್ಯಂ' ಎಂಬ ಪದವೂ ಹೀಗೆ ೫ ಪದಗಳು ಹೃದಯಾದಿ ಪಂಚಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರಗಳೆಂತ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ಓಂ ಭೂಃ ಅನಿರುದ್ಧಾಯ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ, ಓಂ ಭುವಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾಯ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ | ಓಂ ಸ್ವಃ ಸಂಕರ್ಷಣಾಯ ಶಿಖಾಯೈ ವೌಷಟ್ | ಓಂ ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವಃ ವಾಸುದೇವಾಯ ಕವಚಾಯ ಹುಂ | ಓಂ ಸತ್ಯಂ ನಾರಾಯಣಾಯಾಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪಂಚಾಂಗ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ - ಚತುರ್ಥೀ ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಗಳಾದ ಕ್ರುದ್ಧಾದಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಉಲ್ಕಗಳು. ಅಂದರೆ `ಕ್ರುದ್ಧೋಲ್ಕಾಯ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ' `ಮಹೋಲ್ಕಾಯ' `ವೀರೋಲ್ಕಾಯ' `ದ್ಯೂಲ್ಕಾಯ' `ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕಾಯ' ಇವು ಐದು ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರಗಳು. ಈ ಕ್ರುದ್ಧೋಲ್ಕಾದಿ ನಾಮವುಳ್ಳವುಗಳು, ಹೃದಯಾದ್ಯಂಗಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಹೃದಯಾದಿನಾಮವುಳ್ಳವುಗಳೂ ಆದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ರೂಪಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಐದು ರೂಪಗಳೂ ಇವೆ. ವಸ್ತುತಃ ಎಲ್ಲಾ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವಿದ್ದರೂ ಆತನ ಅಚಿಂತ್ಯ ಐಶ್ವರ್ಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆಂದೇ ಹೇಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ||೨೧-೨೨||

ಮೂ || ಚಕ್ರ ಶಂಖ ವರಾಭೀತಿಹಸ್ತಾನ್ಯೇತಾನಿ ಸರ್ವಶಃ|| ||೨೩||
ಮೂಲರೂಪಸವರ್ಣಾನಿ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣಾ ಶಿಖೋಚ್ಯತೇ |
ಚತುರ್ವಿಂಶನ್ಮೂರ್ತಯಶ್ಚ ಮೂಲರೂಪಸವರ್ಣಕಾಃ|| ||೨೪||

ಅ|| ಕ್ರುದ್ಧೋಲ್ಕ ಮೊದಲಾದ ೫ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೂ ೪ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ ಶಂಖ ವರ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕ್ರುದ್ಧೋಲ್ಕ ಮೊದಲಾದ ೪ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಮೂಲ ರೂಪದಂತೆ ಸೂರ್ಯಸದೃಶ ಪ್ರಕಾಶವು. ಶಿಖೆಯಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿರುವ `ವೀರೋಲ್ಕ'ವೆಂಬ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕೃಷ್ಣವರ್ಣವು ಗಾಯತ್ರಿಯ ಅಕ್ಷರ ದೇವತೆಗಳಾದ ಕೇಶವಾದಿ ೨೪ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೂ ಮೂಲರೂಪದಂತೆ ಸೂರ್ಯಸದೃಶಪ್ರಕಾಶವು. ||೨೩-೨೪||

ಮೂ|| ಆದಿವರ್ಣತ್ರಯಂ ನಾಭಿಹೃಚ್ಛಿರಸ್ಸು ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ |
ನ್ಯಸನೀಯಂ ಚ ತದ್ವರ್ಣದೇವತಾಧ್ಯಾನಪೂರ್ವಕಂ|| ||೨೫||

ಅ|| ಪ್ರಣವದ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದ ವಿಶ್ವತೈಜಸ ಪ್ರಾಜ್ಞರೆಂಬ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ನಾಭಿ ಹೃದಯ ಶಿರಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರಗಳ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೨೫||

ಮೂ|| ಪಜ್ಞಾನುನಾಭಿಹೃದಯವಾಙ್ನಾಸಾನೇತ್ರಕೇಷುಚ |
ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ನ್ಯಾಸಃ ಸ್ಯಾದ್ವ್ಯಾಹೃತೀನಾಂ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ|| ||೨೬||

ಮುನಿಶ್ಛಂದಸ್ತು ಗಾಯತ್ರೀ ದೇವತಾ ಭಗವಾನ್ ಹರಿಃ ।
ಉದ್ಯದಾದಿತ್ಯವರ್ಣಶ್ಚ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರಾಭಯೋದ್ಯತಃ॥ ॥೩೭॥

ಅ॥ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದ ಓಂಕಾರ ಮೊದಲಾದ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಾದ, ಮೊಣಕಾಲು, ನಾಭಿ, ಹೃದಯ, ವಾಕ್, ಮೂಗು, ನೇತ್ರ, ಶಿರಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಓಂ ಓಂ ವಿಶ್ವಾಯ ನಮಃ ಪಾದಯೋಃ, ಓಂ ನಂ ತೈಜಸಾಯ ನಮಃ ಜಾನ್ವೋಃ , ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖನು ಋಷಿಯ (ಮಂತ್ರದೃಷ್ಟನು), ಛಂದಸ್ಸು ಗಾಯತ್ರಿಯು, ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನೂ, ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ, ಅಭಯಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನೂ ಆದ ಹರಿಯೇ ದೇವತೆಯು. ॥೩೬, ೩೭॥

ಮೂ॥ತಾರೇಣ ವ್ಯಾಹೃತೀಭಿಶ್ಚ ಜ್ಞೇಯಾನ್ಯಂಗಾನಿ ಪಂಚ ಚ ।
ನಾಭಿಹೃತ್ಕೇಷು ಸರ್ವೇಷು ಚತಸ್ರೋ ವ್ಯಾಹೃತೀರ್ನ್ಯಸೇತ್॥ ॥೩೮॥

ಅ॥ ಪ್ರಣವದಿಂದಲೂ, ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಹೀಗೆ ಐದು ಪದಗಳಿಂದ `ಓಂ ಓಂ ನಾರಾಯಣಾಯ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ' `ಓಂ ಭೂಃ ವಾಸುದೇವಾಯ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಹೃದಯ ಮೊದಲಾದ ೫ ನ್ಯಾಸ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಥವಾ ನಾಭಿ, ಎದೆ, ಶಿರಸ್ಸು, ನಾಭ್ಯಾದಿ ಸರ್ವಾಂಗ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಓಂ ಭೂಃ ಅನಿರುದ್ಧಾಯ ನಮಃ ನಾಭೌ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥೩೮॥

ಮೂ॥ ದ್ವಾದಶಾರ್ಣಸ್ಯ ಜಗತೀ ಛಂದೋಽನ್ಯತ್ತಾರವತ್ಸ್ಮೃತಂ ।
ಅಚ್ಛವರ್ಣೋಽಭಯವರಕರೋ ಧ್ಯೇಯೋಽಮಿತದ್ಯುತಿಃ॥ ॥೩೯॥

ಅ॥ ೧೨ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ವಾಸುದೇವ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಜಗತೀ ಛಂದಸ್ಸು, ಋಷ್ಯಾದಿಗಳೂ ದೇವತಾದಿಗಳೂ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರದಂತೆ, ವಾಸುದೇವನು ದೇವತೆಯು, ಶುಭ್ರವರ್ಣನೂ, ೨ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆ ವರಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೂ, ಅಪರಿಮಿತ ಪ್ರಕಾಶವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ವಾಸುದೇವನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ॥೩೯॥

ಮೂ॥ ಪದೈರ್ವ್ಯಸ್ತೈಃ ಸಮಸ್ತೈಶ್ಚ ಜ್ಞೇಯಾನ್ಯಂಗಾನಿಪಂಚ ಚ ।
ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಾಣಾಂ ಸ್ಥಾನೇಷು ಬಾಹ್ವೋರೂರ್ವೋಶ್ಚ ವಿನ್ಯಸೇತ್॥ ॥೪೦॥

ಅ॥ ವಾಸುದೇವದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದ ಒಂದೊಂದು ಪದದಿಂದಲೂ (೪ರಿಂದಲೂ) ಒಟ್ಟು ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಪದದಿಂದಲೂ, ಹೀಗೆ ಐದು ಪದಗಳಿಂದ (ಅಂದರೆ ಓಂ ಓಂ ವಾಸುದೇವಾಯ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ, ಓಂ ನಮಃ ಸಂಕರ್ಷಣಾಯ ಶಿರಸೇಸ್ವಾಹಾ, ಓಂಭಗವತೇ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾ ಯ ಶಿಖಾಯೈ ವೌಷಟ್, ಓಂ ವಾಸುದೇವಾಯ ಅನಿರುದ್ಧಾಯ ಕವಚಾಯ ಹುಂ, ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ನಾರಾಯಣಾಯಾಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್ ಎಂದು) ಹೃದಯಾದಿ ೫ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ವಾಸುದೇವ ಮಂತ್ರದ ೧೨ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವ ಪಾದಾದಿ ೮ ಸ್ಥಾನ, ೨ ಬಾಹು, ೨ ತೊಡೆ, ಹೀಗೆ ೧೨ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಓಂ ಓಂ ಕೇಶವಾಯ ನಮಃ ಪಾದಯೋಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ವಾಸುದೇವ ಮಂತ್ರದ ೧೨ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ಕೇಶವಾದಿ ೧೨ ಮಂದಿ ದೇವತೆಗಳು ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ॥೪೦॥

ಮೂ॥ ವಿಶ್ವಮಿತ್ರಸ್ತು ಸಂಧ್ಯಾರ್ಥೇ ತದನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ ।
ಮುನಿರ್ದೇವಸ್ತು ಸವಿತೃನಾಮಾ ಸ್ರಷ್ಟ್ಯತ್ವತೋ ಹರಿಃ॥ ॥೪೧॥

ಅ॥ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜಪಿಸುವ ವ್ಯಾಹೃತಿಸಹಿತವಾದ ಗಾಯತ್ರಿಗೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನೂ, ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ

ವ್ಯಾಹೃತಿಯಿಲ್ಲದ ಬ್ರಹ್ಮಗಾಯತ್ರಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖನೂ ಋಷಿಯೂ, ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದರಿಂದ ಸವಿತಾ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ||೪೧||

ಮೂ || ಪ್ರೋದ್ಯದಾದಿತ್ಯವರ್ಣಶ್ಚ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಮಧ್ಯಗಃ |
ಚಕ್ರಶಂಖಧರೋಽಂಕಸ್ಥದೋರ್ದ್ವಯೋ ಧ್ಯೇಯ ಏವ ಚ|| ||೪೨||

ಅ|| ಉದಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿ ಕೊಂಡಿರುವವನೂ, ಸೂರ್ಯಮಂಡಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನೂ, ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ ಶಂಖಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೂ, ಉಳಿದ ೨ ಕೈಗಳನ್ನು ಉತ್ತಾನವಾಗಿ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ||೪೨||

ಮೂ|| ಸತಾರಾಶ್ಚ ವ್ಯಾಹೃತಯೋ ಗಾಯತ್ರ್ಯಂಗಾನಿ ಪಂಚ ಚ |
ದೋಃಪತ್ಸಂಧಿಷು ಸಾಗ್ರೇಷು ನಾಭಿಹೃನ್ಮುಖಕೇಷು ಚ | ||೪೩||

ವರ್ಣನ್ಯಾಸಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯಸ್ತಾರವನ್ನಿಖಿಲಂ ಸ್ಮೃತಂ |
ಪಂಚಾಶದಕ್ಷರಾಣಾಂ ಚ ಪುಂಸೂಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ಸರ್ವಶಃ ||೪೪||

ಅ|| ಓಂಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ನಾಲ್ಕು ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ಹೀಗೆ ಐದು, ಗಾಯತ್ರಿಗೆ ಹೃದಯಾದ್ಯಂಗ ನ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಕೈ, ಕಾಲು, ಬೆರಳುಗಳ ಸಂಧಿ, ತುದಿ ಒಟ್ಟಿಗೆ ೨೦, ಮತ್ತು ನಾಭಿ, ಎದೆ, ಮುಖ, ಶಿರಸ್ಸು ಹೀಗೆ ೪, ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ೨೪ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿಯ ೨೪ ವರ್ಣಗಳ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ `ಓಂ ತಂ ಕೇಶವಾಯ ನಮಃ ' ಓಂ ತ್ಸಂ ನಾರಾಯಣಾಯ ನಮಃ ' ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು. ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಮಾತೃಕಾಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ, ಪುರುಷಸೂಕ್ತಕ್ಕೂ ಪ್ರಣವಮಂತ್ರದಂತೆ ಋಷಿ ದೇವತೆ ಛಂದಸ್ಸು ಧ್ಯಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ||೪೩-೪೪||

ಮೂ|| ಅನುಷ್ಟುಭಶ್ಚ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ಚ ಛಂದೋಽಸ್ಯ ತ್ರಿಷ್ಟುಭೋಪಿವಾ |
ವಿಷ್ಣುಶಬ್ದಶ್ಚತುರ್ಥ್ಯಂತೋ ಹೃದಯೇತಃ ಷಡಕ್ಷರಃ|| ||೪೫||

ಅ|| ಋಕ್‌ಶಾಖೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ೧೬ ಋಕ್ಕುಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ೧೫ ಋಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸು, ೧೬ನೇ ಋಕ್ಕಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸು. ಋಜು ಶ್ಯಾಖೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ೧೮ ಋಕ್ಕುಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನ ೧೫ ಋಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸು, ಕೊನೆಯ ೩ ಋಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸು. ಚತುರ್ಥೀ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳ ವಿಷ್ಣು ಶಬ್ದವು ನಮಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೇರಿದರೆ `ವಿಷ್ಣವೇ ನಮಃ' ಎಂದು ವಿಷ್ಣು ಷಡಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. (ಓಂಕಾರ ಸೇರಿದರೆ ೭ ಅಕ್ಷರಗಳು. ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ವಿಷ್ಣುಮಂತ್ರವು ಓಂಕಾರವಿಲ್ಲದಿದ್ದುದು.) ||೪೫||

ಮೂ|| ತಾರವತ್ಸರ್ವಮಸ್ಯಾಪಿ ಶ್ಯಾಮೋ ಧ್ಯೇಯೋ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಂ |
ವರ್ಣಾ ಏವ ಷಡಂಗಾನಿ ಷಣ್ಣಯೋರ್ಭೇದಯೋಗತಃ|| ||೪೬||

ಅ|| ಈ ವಿಷ್ಣು ಷಡಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಋಷಿ, ಛಂದಸ್ಸು, ದೇವತಾ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪ್ರಣವದಂತೆ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. `ಷ್ಣು' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಷಕಾರ, ಣಕಾರಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಎಣಿಸಿಕೊಂಡು ೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ `ಓಂ ವಿಂ ವಿಶ್ವಾಯ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ ಓಂ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಹೃದಯಾದಿ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ||೪೬||

ಮೂ॥ ಪಜ್ಜಾನುನಾಭಿಹೃನ್ನಾಸಾಕೇಷು ನ್ಯಾಸಶ್ಚ ವರ್ಣಶಃ ।
ಏತೇ ತು ಸರ್ವಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಮೂಲಮಂತ್ರಾ ವಿಶೇಷತಃ॥ ॥೪೭॥

ಅ॥ ಪಾದ, ಮೊಣಕಾಲು, ಹೊಕ್ಕಳು, ಹೃದಯ, ಮೂಗು, ಶಿರಸ್ಸು ಎಂಬ ೬ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೬ ವರ್ಣಗಳಿಂದ `ಓಂ ವಿಂ ವಿಶ್ವಾಯ ನಮಃ ಇತಿ ಪಾದಯೋಃ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಣವ ಮೊದಲಾದ ಈ ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಗಳೇ ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ವರಾಹಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮೂಲಭೂತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ (ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ರೂಪಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ) ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನೇ ತ್ರಿಸಂಧ್ಯಾಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿಯಮೇನ ಜಪಿಸಬೇಕು. ॥೪೭॥

ಮೂ॥ ಏತಜ್ಜ್ಞಾನಾತ್ಸಮಸ್ತಂ ಚಜ್ಞಾತಂ ಸ್ಯಾಚ್ಛಬ್ದಗೋಚರಂ ।
ಏತಜ್ಜಪಾತ್ಸಮಸ್ತಾನಾಂ ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಜಾಪಕೋ ಭವೇತ್॥ ॥೪೮॥

ಅ॥ ಈ ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುವುದು. (ಸರ್ವಮಂತ್ರಾರ್ಥ ಜ್ಞಾನಫಲವೂ ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಕವಾಗುತ್ತದೆ) ಮತ್ತು ಈ ಅಷ್ಟಮಹಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿದರೆ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದು. (ಇವುಗಳ ಜಪಫಲದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳ ಜಪಫಲವು ಅಡಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೂ ತ್ರಿಸಂಧ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವುಗಳನ್ನೇ ಜಪಿಸಬೇಕು.) ॥೪೮॥

ಮೂ॥ ಪೂಜ್ಯಶ್ಚ ಭಗವಾನ್ನಿತ್ಯಂ ಚಕ್ರಬ್ಜಾದಿಕಮಂಡಲೇ ।
ಅಚಲೇ ಹೃದಯೇವಾಪಿ ಚಲೇ ವಾ ಕೇವಲಸ್ಥಲೇ॥ ॥೪೯॥

ಅ॥ ಚಕ್ರ, ಅಬ್ಜ, ಭದ್ರಕ, ಆವಾವ ದೇವತಾಯಂತ್ರಮೊದಲಾದ ಮಂಡಲ, ಅಗ್ನಿ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳು, ಶಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದ ಅಚಲ ಪ್ರತಿಮೆಯು, ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸ್ಥಿರಪ್ರತಿಮೆಯು, ಸನ್ಯಾಸಿ ಗುರು ಮೊದಲಾದ ಚಲಪ್ರತಿಮೆಯು ಹೃದಯ, ನೀರು, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮಂಡಲ, ಸ್ಥಂಡಿಲ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದರಲ್ಲಾದರೂ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥೪೯॥

ಮೂ॥ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರೇಣ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಪ್ರಥಮಂ ದೇವತಾಂ ಪರಾಂ ।
ಮಧ್ಯೇ ಸವ್ಯೇ ಗೂರುಂಶ್ಚೈವ ದಕ್ಷಿಣೇ ಸರ್ವದೇವತಾಃ॥ ॥೫೦॥

ಪುನಃ ಸವ್ಯೇ ಸರ್ವಗುರೂನಾಗ್ನೇಯಾದಿಷು ಚ ಕ್ರಮಾತ್ ।
ಗರುಡಂ ವ್ಯಾಸದೇವಂ ಚ ದುರ್ಗಾಂ ಚೈವ ಸರಸ್ವತೀಂ॥ ॥೫೧॥

ಧರ್ಮಂ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ವೈರಾಗ್ಯಮೈಶ್ವರ್ಯಂ ಚೈವ ಕೋಣಗಾನ್ ।
ತದಂತಃ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಪೂರ್ವಮಧರ್ಮಾದೀಂಶ್ಚ ಪೂಜಯೇತ್॥ ॥೫೨॥

ಅಪೂಜಿತಾ ಅಧರ್ಮಾದಿದಾತಾರಸ್ತೇ ತಥಾಽಭಿಧಾಃ ।
ನಿರ್ಋತಿಶ್ಚೈವ ದುರ್ಗಾ ಚ ಕಾಮೋ ರುದ್ರಶ್ಚ ದೇವತಾಃ॥ ॥೫೩॥

ಅ॥ ಪೀಠ ಸ್ಥಾಪನ ಪ್ರದೇಶದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮತಃ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಮೂಲಮಂತ್ರದಿಂದ ಆವಾಹನ ಮಾಡಿ ಪೀಠಸ್ಥಾಪನಪ್ರದೇಶದ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನೂ, ಬಲಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರರನ್ನೂ, ಪುನಃ ॥೫೧॥ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸನತ್ಕುಮಾರ, ಸನಕ, ಸನಂದನ, ಸನಾತನರನ್ನೂ, ಆಗ್ನೇಯ, ನೈರ್ಋತ್ಯ, ವಾಯವ್ಯ, ಈಶಾನ್ಯಗಳೆಂಬ ೪

ಕೋಣ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಕೆಳಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗರುಡ, ವೇದವ್ಯಾಸ, ದುರ್ಗಾದೇವಿ, ಸರಸ್ವತಿಯರನ್ನು, ||೫೧|| ೪ ಕೋಣದಿಕ್ಕುಗಳ ಊರ್ಧ್ವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಧರ್ಮ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಐಶ್ವರ್ಯಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ೪ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಆ ಕೋಣದಿಕ್ಕುಗಳ ಮಧ್ಯವಾದ ಪೂರ್ವಾದಿ ಪ್ರಧಾನ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಧರ್ಮ, ಅಜ್ಞಾನ, ಅವೈರಾಗ್ಯ, ಅನೈಶ್ವರ್ಯಗಳ ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ||೫೨|| ಆ ಅಧರ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿರ್ಋತಿ, ದುರ್ಗಾ, ಕಾಮ, ರುದ್ರರು ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು. ಅವರನ್ನು ಪೂಜಿಸದಿದ್ದರೆ ನಮಗೆ ಅಧರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವರು. ಅದರಿಂದಲೇ ಅವರಿಗೂ ಅಧರ್ಮಾದಿನಾಮಗಳು. ||೫೧ ೫೩||

ಮೂ || ಯಮವಾಯುಶಿವೇಂದ್ರಾಶ್ಚ ಜ್ಞೇಯಾ ಧರ್ಮಾದಿದೇವತಾಃ ।
ಪರಮಃ ಪುರುಷೋ ಮಧ್ಯೇ ಶಕ್ತಿರಾಧಾರರೂಪಿಣೀ|| ||೫೪||

ಅ|| ಧರ್ಮ, ಜ್ಞಾನ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಐಶ್ವರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಯಮ, ವಾಯು, ರುದ್ರ, ಇಂದ್ರರನ್ನು ಅಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪೀಠಸ್ಥಾಪನ ಮಧ್ಯದೇಶದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಕೆಳಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಆವರಣಾಧಾರರೂಪಳಾದ ಶಕ್ತಿನಾಮಕಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ||೫೪||

ಮೂ|| ಕೂರ್ಮೋಽನಂತಶ್ಚ ಪೃಥಿವೀ ಕ್ಷೀರಸಾಗರ ಏವ ಚ ।
ಶ್ವೇತದ್ವೀಪೋ ಮಂಟಪಶ್ಚ ದಿವ್ಯರತ್ನಮಯೋ ಮಹಾನ್|| ||೫೫||

ಪದ್ಮಮೇತತ್ತ್ರಯಂ ದೇವೀ ರಮೈವ ಬಹುರೂಪಿಣೀ ।
ಸೂರ್ಯಸೋಮಹುತಾಶಾಶ್ಚ ಪದ್ಮೇ ಶ್ರೀ ಸ್ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಿಕಾ|| ||೫೬||

ಅ|| ಶಕ್ತಿನಾಮಕಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಯ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಆಧಾರಭೂತನಾದ ವಿಷ್ಣುಕೂರ್ಮನನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೆ ಅಗಾಧ ಜಲಾಧಾರಭೂತನಾದ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ವಿಷ್ಣುಕೂರ್ಮನನ್ನೂ, ಆ ಕೂರ್ಮರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪುಚ್ಛವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಕೂರ್ಮರೂಪಿಯಾದ ವಾಯುವನ್ನೂ, ಆ ವಾಯುವಿನ ಪುಚ್ಛವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಶೇಷನನ್ನೂ, ಆ ಶೇಷನ ಹೆಡೆಯ ಮೇಲೆ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಮವಾದ ಪೃಥಿವಿಯನ್ನೂ, ಪೃಥಿವ್ಯಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭೂದೇವಿಯನ್ನೂ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಕ್ಷೀರಸಾಗರಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ವರುಣನನ್ನೂ, ಆತನ ಮೇಲೆ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪವನ್ನೂ ಅದರ ಮೇಲೆ ದಿವ್ಯನಾನಾವಿಧ ರತ್ನಖಚಿತ ಪದ್ಮವನ್ನೂ, ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ೮ ದಲಗಳುಳ್ಳ ಪದ್ಮವನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಿಕೊಂಡು, ಆ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು ||೫೫|| ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಮಂಟಪ, ಪದ್ಮ ಇವು ಮೂರಕ್ಕೆ ಬಹುರೂಪಿಯೂ, ನಿರ್ವಿಕಾರಳೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯೇ ದೇವತೆಯು. ಆ ಪದ್ಮದ ೬ ದಲಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದುರು ಭಾಗದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೩ ದಲಗಳಲ್ಲಿ ದೀಪರೂಪಗಳಾದ ಸೂರ್ಯ, ಚಂದ್ರ, ಅಗ್ನಿಮಂಡಲಗಳನ್ನೂ ಪೃಷ್ಠಭಾಗಗಳಲ್ಲಿರುವ ೩ದಲಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ವಾಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿ, ರಜೋಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭೂದೇವಿ, ತಮೋಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ದುರ್ಗಾದೇವಿ ಇವರನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ||೫೬||

ಮೂ|| ಆತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾನಶ್ಚ ಮೂರ್ತಯಃ ।
ವಿಮಲೋತ್ಕರ್ಷಿಣೀ ಜ್ಞಾನಾ ಕ್ರಿಯಾ ಯೋಗಾ ತಥೈವ ಚ|| ||೫೭||

ಪ್ರಹ್ವೀ ಸತ್ಯಾ ತಥೇಶಾನಾಽನುಗ್ರಹಾ ಚೇತಿ ಶಕ್ತಯಃ ।
ಅಷ್ಟದಿಕ್ಷು ಚ ಮಧ್ಯೇ ಚ ಸ್ವರೂಪಾಣ್ಯೇವ ತಾ ಹರೇಃ|| ||೫೮||

ಅ|| (ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಮೊದಲಾದ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ) ಆತ್ಮಾ, ಅಂತರಾತ್ಮಾ, ಪರಮಾತ್ಮಾ, ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಎಂಬ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ೮ ದಲಗಳುಳ್ಳ ಪದ್ಮದ ಪೂರ್ವಾದಿ ೮ ದಲಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಮಲಾ, ಉತ್ಕರ್ಷಿಣೀ, ಜ್ಞಾನಾ, ಕ್ರಿಯಾ, ಯೋಗಾ, ಪ್ರಹ್ವೀ, ಸತ್ಯಾ, ಈಶಾನಾ, ಎಂದೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಾ, ಎಂದೂ, ಹೀಗೆ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ವಿಮಲಾ

ಮೊದಲಾದ ಸ್ತ್ರೀರೂಪಗಳಾದ ೯ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಭಗವಂತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಸ್ವರೂಪಗಳೆಂದೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ||೫೭-೫೮||

ಮೂ || ತತೋಽನಂತಂ ಯೋಗಪೀಠಸ್ವರೂಪಂ ಪೂಜಯೇದ್ವರೇಃ |
ತತ್ರಾಽವಾಹ್ಯ ಹರಿಂ ಚಾರ್ಘ್ಯಂ ಪಾದ್ಯಮಾಚಮನೀಯಕಂ|| ||೫೯||

ಮಧುಪರ್ಕಂ ಪುನಶ್ಚಾಽಚಾಂ ಸ್ನಾನಂ ವಾಸೋವಿಭೂಷಣೇ |
ಉಪವೀತಾಸನೇ ದತ್ವಾ ಗಂಧಪುಷ್ಪೇ ತಥೈವ ಚ|| ||೬೦||

ಅ|| ಪೀಠದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪದ್ಮದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಆಸನರೂಪವಾದ ಅನುಗ್ರಹಾಖ್ಯಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಯೋಗಾಸನರೂಪನಾದ ಶಯ್ಯಾಕಾರನಾದ ಶೇಷನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಆ ಯೋಗಪೀಠ ಸ್ವರೂಪನಾದ ಅನಂತಾಸನದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬಿಂಬಭೂತನಾದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಅವಾಹನ ಮಾಡಿ (ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನ್ನರ್ಪಿಸಿ) ಶಂಖೋದಕದಿಂದ ಅರ್ಘ್ಯ, ಪಾದ್ಯ, ಆಚಮನ, ಮಧುಪರ್ಕಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪುನಃ ಆಚಮನೀಯವನ್ನಿತ್ತು ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ವಸ್ತ್ರವನ್ನರ್ಪಿಸಿ, ಆಭರಣದಿಂದಲಂಕರಿಸಿ ಯಜ್ಞೋಪವೀತ, ಆಸನ, ಗಂಧ, ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿ (ಆವರಣ ಪೂಜೆ ಮಾಡಬೇಕು). ||೫೯-೬೦||

ಮೂ || ಲಕ್ಷ್ಮೀಧರೇ ಯಜೇತ್ತತ್ರ ಪಾರ್ಶ್ವಯೋರುಭಯೋರ್ಹರೇಃ |
ಹೃದಯಾದೀಂಸ್ತಥೇಂದ್ರಾದಿದಿಕ್ಷ್ವಸ್ತ್ರಂ ಕೋಣಕೇಷು ಚ|| ||೬೧||

ಅ|| ಆ ಯೋಗಪೀಠದ ಮೇಲೆ (೧) ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನೂ, ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಭೂದೇವಿಯನ್ನೂ, ೨ನೇ ಆವರಣ (ಸುತ್ತು) ರೂಪವಾಗಿ (ಪೀಠದಿಂದ ಹೊರಗೆ) ಪೂರ್ವಾದಿ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹೃದಯಾದಿ ನಾಮವುಳ್ಳಕ್ರುದ್ಧೋಲ್ಕ, ಮಹೋಲ್ಕ, ವೀರೋಲ್ಕ, ದ್ಯೂಲ್ಕ ರೂಪಗಳನ್ನೂ, ಆಗ್ನೇಯಾದಿ ೪ ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಅಸ್ತ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಸಹಸ್ರೋಲ್ಕವೆಂಬ ರೂಪವನ್ನೂ, ೪ ಸಲ ಹೇಳಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ||೬೧||

ಮೂ|| ವಾಸುದೇವಾದಿಕಾನ್ ದಿಕ್ಷು ಕೇಶವಾದೀಂಸ್ತತಃಪರಂ |
ಮತ್ಸ್ಯಕೂರ್ಮವರಾಹಾಂಶ್ಚ ನಾರಸಿಂಹಂ ಚ ವಾಮನಂ|| ||೬೨||

ಭಾರ್ಗವಂ ರಾಘುವಂ ಕೃಷ್ಣಂ ಬುದ್ಧಂ ಕಲ್ಕಿನಮೇವ ಚ|
ಅನಂತಂ ವಿಶ್ವರೂಪಂ ಚ ತದ್ಬಹಿಃ ಪೂಜಯೇತ್ಕ್ರಮಾತ್|| ||೬೩||

ಅ|| (೩ನೇ ಆವರಣರೂಪವಾಗಿ) ಪೂರ್ವಾದಿ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸುದೇವ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಅನಿರುದ್ಧರನ್ನೂ, ಕೋಣದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಯಾ, ಜಯಾ, ಕೃತಿ, ಶಾಂತಿ, ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪಗಳನ್ನೂ, (೪ನೇ ಆವರಣರೂಪವಾಗಿ) ಕೇಶವಾದಿ ೧೨ ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು, ಕೋಣದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಮೂರ್ತಿಯನ್ನೂ, (೫ನೇ ಆವರಣರೂಪವಾಗಿ) ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನಾರಸಿಂಹ, ವಾಮನ, ಪರಶುರಾಮ, ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣ, ಬುದ್ಧ, ಕಲ್ಕಿ, ಅನಂತ, ವಿಶ್ವರೂಪ, ಈ ೧೨ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನೂ, ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ||೬೨-೬೩||

ಮೂ|| ಅನಂತ ಬ್ರಹ್ಮವಾಯ್ವೀಶಾನ್ ವೀಶಂ ಚಾಗ್ರೇ ಪ್ರಪೂಜಯೇತ್ |
ವಾರುಣೀಂ ಚೈವ ಗಾಯತ್ರೀಂ ಭಾರತೀಂ ಗಿರಿಜಾಮಪಿ|| ||೬೪||

ಕೋಣೇಷು ವಿಂದ್ರವಾಮೇಚ ಸುಪರ್ಣೀಂ ಪ್ರಯಜೇದಪಿ ।
ಇಂದ್ರಾದೀನ್ ಶೇಷವಿಧ್ಯಂತಾನ್ ಸಭಾರ್ಯಾನ್ ಸಪರಿಗ್ರಹಾನ್॥ ॥೬೫॥

ಅ॥ (೭ನೇ ಆವರಣ ರೂಪವಾಗಿ) (೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ) ಶೇಷ, ಚತುರ್ಮುಖ, ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ, ರುದ್ರರನ್ನೂ, ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗರುಡನನ್ನೂ, ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವಾರುಣೀ, ಗಾಯತ್ರೀ, ಭಾರತೀ, ಪಾರ್ವತಿಯರನ್ನೂ, ಗರುಡನ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುಪರ್ಣೀದೇವಿಯನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. (೭ನೇ ಆವರಣವಾಗಿ ಪೂರ್ವಾದಿ ೮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ) ಅವರವರ ಪತ್ನಿಯರು, ಆಯುಧಗಳು, ಪರಿವಾರಾದಿಗಳೂ ಇವರಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಇಂದ್ರಾದ್ಯಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರು, ಕೆಳ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಶೇಷ, ಊರ್ಧ್ವಲೋಕಕ್ಕೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖ, ಈ ಆವರಣ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥೬೪-೬೫॥

ಮೂ ॥ ಧೂಪದೀಪೌ ತತೋ ದತ್ವಾ ನೈವೇದ್ಯಂ ಮೂಲಮಂತ್ರತಃ ।
ಅನೇನ ಕ್ರಮಯೋಗೇನ ಜುಹುಯಾತ್ಸಂಸ್ಕೃತೇಽನಲೇ॥ ॥೬೬॥

ಅ॥ ಹೀಗೆ ಆವರಣ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಧೂಪದೀಪಗಳನ್ನರ್ಪಿಸಿ ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದಿಂದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿ ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮೂಲಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪೀಠಪೂಜಾದಿಕ್ರಮರೂಪ ಉಪಾಯದಿಂದ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪರಶುರಾಮನನ್ನಾವಾಹಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂಜಾಂಗವಾದ ಅನುಯಾಗ ಹೋಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥೬೬॥

ಮೂ॥ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಶ್ಚ ಹೋಮಶ್ಚ ಮೂಲೇನಾಷ್ಟೋತ್ತರಂ ಶತಂ ।
ಸಕೃತ್ಸಕೃತ್ಪುಷ್ಪಮನ್ಯೈರ್ಹೋಮಸ್ತ್ವಸ್ಯ ಚತುರ್ಗುಣಃ॥ ॥೬೭॥

ಅ॥ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದಿಂದ ೧೦೮ ಸಲ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನ್ನೂ, ಹೋಮವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಇತರ ಪೀಠದೇವತಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ, ಆವರಣದೇವತಾಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಒಂದೊಂದು ಸಲ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನ್ನೂ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಸಲ ಹೋಮವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ॥೬೭॥

ಮೂ॥ ವಿಸರ್ಜಯಿತ್ವಾ ನೈವೇದ್ಯಂ ಮೂಲೇನ ತ್ರಿಃಸಮರ್ಚ್ಯ ಚ।
ಧೂಪದೀಪೌ ಪುನರ್ದತ್ವಾ ಪುನರ್ಮೂಲೇನ ಪೂರ್ವವತ್॥ ॥೬೮॥

ಅ॥ ಆಮೇಲೆ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು ವಿಸರ್ಜಿಸಿ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದಿಂದ ಮೂರು ಸಲ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಯನ್ನರ್ಪಿಸಿ, ಪುನಃ ಧೂಪದೀಪಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ ತಿರುಗಿ ಮೂಲ ಮಂತ್ರದಿಂದಲೂ ವೈಷ್ಣವ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಮೂರಾವರ್ತಿ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥೬೮॥

ಮೂ॥ ಅರ್ಚಯಿತ್ವಾ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಜಪೇದಷ್ಟೋತ್ತರಂ ಶತಂ।
ಪುನರ್ಧ್ಯಾಯೇದ್ಧರಿಂ ಸರ್ವದೇವದೇವೇಶ್ವರಂ ಪ್ರಭುಂ॥ ॥೬೯॥

ಅ॥ ಅನಂತರ ಸ್ತೋತ್ರಪಾಠಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣನಮಸ್ಕಾರಾದಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮೂರು ಸಲ ಪುಷ್ಪಾಂಜಲಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ "ಉದ್ಯದ್ಭಾಸ್ವತ್" ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರವನ್ನು ೧೦೮ ಸಲ ಜಪಿಸಿ ಆ ಮೇಲೆ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣ ಬಿಟ್ಟು "ಆ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಆವಾಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಮಸ್ತ ದೇವದೇವೋತ್ತಮನೂ, ಸರ್ವಜಗತ್ಪ್ರಭುವೂ ಆದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೬೯॥

ಮೂ || ಜಪಧ್ಯಾನಹುತಾರ್ಚಾದೀನೇವಂ ಯಃ ಕುರುತೇ ಸದಾ |
ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಂ ಭಾಜನಂ ಸ್ಯಾತ್ಸ ಏವ ಹಿ|| ||೭೦||

ಅ || ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಯಾವನು ಸದಾ ಜಪ ಧ್ಯಾನ ಹೋಮ ಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೋ, ಆತನೇ ಧರ್ಮ ಅರ್ಥ, ಕಾಮ, ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಹೊಂದಲು ಯೋಗ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ||೭೦||

ಮೂ || ಸರ್ವೋತ್ತಮಂ ಹರಿಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಯ ಏವಂ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ |
ಜಪಧ್ಯಾನಾದಿಭಿರ್ನಿತ್ಯಂ ಪೂಜಯೇನ್ನಾಸ್ಯ ದುರ್ಲಭಂ|| ||೭೧||

ಅ || ಯಾವನು ಹೀಗೆ ಭಕ್ತಿ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿದು ಜಪಧ್ಯಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಸದಾ ಪೂಜಿಸುವನೋ, ಈತನಿಗೆ ಹೊಂದಲಶಕ್ಯವು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲ. ||೭೧||

ಮೂ || ಭಕ್ತಿಂ ಕೃತ್ವಾಽನ್ಯದೇವೇಷು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಕೇಷ್ವಪಿ |
ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಮವಿಜ್ಞಾಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಯಾತಿ ತಮೋ ಧ್ರುವಂ|| ||೭೨||

ಅ || ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳು ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಜಪಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವನಾದರೂ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ||೭೨||

ಮೂ || ನ ಯಜ್ಞಾ ನ ಚ ತೀರ್ಥಾನಿ ನೋಪವಾಸವ್ರತಾನಿ ಚ |
ದೈವತಾನಿ ಚ ಸರ್ವಾಣಿ ತ್ರಾತುಂ ತಂ ಶಕ್ನುಯುಃ ಕ್ವಚಿತ್|| ||೭೩||

ಅ || ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ ಮಾಡಿದ ಯಜ್ಞಗಳೂ, ಸ್ನಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಭಾಗೀರಥ್ಯಾದಿ ತೀರ್ಥಗಳೂ, ಮಾಸೋಪವಾಸಾದಿಗಳೂ ಚಾಂದ್ರಾಯಣಾದಿ ವ್ರತಗಳೂ, ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳೂ ಎಲ್ಲರೂ ಮಿಲಿತರಾದರೂ, ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನಿಯಾದ ಅಭಕ್ತನಿಗೆ ಬರತಕ್ಕ ಅನರ್ಥವನ್ನು ಪರಹರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥರಲ್ಲ. ||೭೩||

ಮೂ || ಹರಿರ್ಹಿ ಸರ್ವದೇವಾನಾಂ ಪರಮಃ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಮಾನ್ |
ಸ್ವತಂತ್ರೋಽನ್ಯೇ ತದ್ವಶಾ ಹಿ ಸರ್ವೇಽತಃ ಸ ಜಗದ್ಗುರುಃ|| ||೭೪||

ಅ || ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಅತಿಶಯಿತಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾದುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವ ದೇವತೆಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನಾದುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ಆತನ ಅಧೀನರು. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಜಗದ್ಗುರುವೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ||೭೪||

ಮೂ || ಬ್ರಹ್ಮಾದಯಶ್ಚ ತದ್ಭಕ್ತ್ಯಾ ಭಾಗಿನೋ ಭೋಗಮೋಕ್ಷಯೋಃ |
ತಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞೇಯಶ್ಚ ಪೂಜ್ಯಶ್ಚ ವಂದ್ಯೋ ಧ್ಯೇಯಃ ಸದಾ ಹರಿಃ|| ||೭೫||

ಅ || ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಾಂಸಾರಿಕಫಲಾತಿಶಯ, ನಿತ್ಯಾನಂದಾನುಭವರೂಪ ಮೋಕ್ಷ ಇವುಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಿಂದ ಪೂಜಾ ನಮಸ್ಕಾರ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಸರ್ವದಾ ನೀನು ನನ್ನ ಸ್ವಾಮಿಯು, ನಾನು ನಿನ್ನ ಭೃತ್ಯನು ಎಂದು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ||೭೫||

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯವಿರಚಿತೇ
ತಂತ್ರಸಾರೇ ಪ್ರಥಮೋಽಧ್ಯಾಯಃ ||

॥ಶ್ರೀಃ॥

೨ನೆ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಮೂ॥ ಯಸ್ಯಕಸ್ಯಾಪಿ ಮಂತ್ರಸ್ಯ ನ್ಯಾಸಃ ಪಂಚಾಶದಕ್ಷರೈಃ ।
ವೀರ್ಯದಃ ಕೇಶಭಿತೋ ವಕ್ತ್ರಮಕ್ಷಿಕರ್ಣೇಷು ನಾಸಯೋಃ॥ ॥೧॥

ಗಂಡಯೋರೋಷ್ಠಯೋರ್ದಂತಪಂಕ್ತ್ಯೋರ್ಮೂರ್ಧನಿ ವಾಚಿ ಚ॥
ದೋಃಪತ್ಸಂಧಿಷು ಸಾಗ್ರೇಷು ಪಾರ್ಶ್ವಯೋಃ ಪೃಷ್ಠಗುಹ್ಯಯೋಃ॥ ॥೨॥

ತುಂದೇ ಚ ಹೃದಿ ಧಾತೂನಾಂ ಸಪ್ತಕೇ ಪ್ರಾಣಜೀವಯೋಃ ।
ಸಕ್ಷಕಾರಾನ್ನೃಸೇದ್ವರ್ಣಾನ್ನೃಸಿಂಹಃ ಕ್ಷಸ್ಯ ದೇವತಾ॥ ॥೩॥

ಅ॥ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳ ಜಪದ ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ `ಅಂ ಅಜಾಯ ನಮಃ ' ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾತ್ಮಕ ಮಾತೃಕಾಮಂತ್ರಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಕ್ಷಕಾರದಿಂದಲೂ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮಂತ್ರಜಪದಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಅಭೀಷ್ಟಫಲವು ಸಿಗುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಜಪಗಳ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತೃಕಾನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. (೫೦ ವರ್ಣಗಳ ನ್ಯಾಸಸ್ಥಾನಗಳು) ಹಣೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗ (1) ಮುಖ, (2) ೨ ಕಣ್ಣು (4) ೨ ಕಿವಿ, (6) ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆ, ೨ (8) ೨ ಕೆನ್ನೆ, (10) ೨ ತುಟಿ, (12) ಹಲ್ಲುಗಳ ೨ ಸಾಲು, (1+) ಶಿಖೆಯ ಇದುರು ಭಾಗ, (15) ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ, (16) ೫ ಕೈಬೆರಳುಗಳ ಸಂಧಿ, (21) ೫ ಕೈಬೆರಳುಗಳ ತುದಿ, (26) ಪಾದದ ೫ ಬೆರಳುಗಳ ಸಂಧಿ, (31) ೫ ತುದಿ, (36) ಹೊಟ್ಟೆಯ ಬಲ ಎಡ ತುದಿಗಳು, (38) ಹೊಟ್ಟೆಯ ಹಿಂದಿನ ಬದಿ, (39) ಗುಹ್ಯಸ್ಥಾನ (40) ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೆಳಭಾಗ, (41) ಹೃದಯ (42) ತ್ವಕ್, ಚರ್ಮ, ಮಾಂಸ, ರುಧಿರ, ಮೇದಸ್ಸು, ಮಜ್ಜಾ, ಅಸ್ಥಿ, ಹೀಗೆ ೭ ಧಾತು, (49) ಮುಖ್ಯವಾಯು, (50) ಜೀವನು, (51) ಈ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅಕಾರ ಮೊದಲಾದ ೫೧ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು.) ಕ್ಷಕಾರಕ್ಕೆ ನರಸಿಂಹನು ದೇವತೆಯು. (ಅಕಾರಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಜಾದಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ದೇವತೆ.) ॥೧-೩॥

ಮೂ ॥ ಜಪೇ ನ್ಯಾಸೇ ಚ ವಿಹಿತಃ ಕ್ಷೋಽಕ್ಷರಾಣಾಂ ಸದಾಽಂತತಃ ।
ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೋ ರೇಚಯಿತ್ವಾ ಪೂರಯಿತ್ವಾ ಚ ಕುಂಭಕೇ॥ ॥೪॥

ಅ॥ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳ ಜಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆಯೇ ಯಾವಾಗಲೂ ಕ್ಷಕಾರದ ಜಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಬಲ ಮೂಗಿದ ರಂಧ್ರದಿಂದ ಶ್ವಾಸವಾಯುವನ್ನು ಹೊರಪಡಿಸಿ ಎಡಮೂಗಿನರಂಧ್ರದಿಂದ ವಾಯುವನ್ನು ಒಳಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು (ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮೂಗಿನ ೨ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಸುಷುಮ್ನಾಡಿನಲ್ಲಿ) ಕುಂಭಕದಲ್ಲಿ ವಾಯುವನ್ನು ನಿರೋಧಿಸುವುದು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ॥೪॥

ಮೂ॥ ತಾರ್ಕೈಸ್ತ್ರಿದ್ವಾದಶಾವೃತ್ತೈರ್ದ್ವ್ಯೇಕ ದ್ವಾದಶಕೇನ ವಾ॥
ತತ್ತನ್ಮಂತ್ರೇಣ ವಾ ಕಾರ್ಯೋ ಗಾಯತ್ರ್ಯಾ ದಶತಾರಕೈಃ॥ ॥೫॥

ಅ॥ (ಪ್ರಾಣ ನಿರೋಧ ಸಮಯದಲ್ಲಿ) ೩೬, ೨೪, ಅಥವಾ ೧೨, ಪ್ರಣವಗಳಿಂದ, ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದಲೇ ನಾವು ಜಪಿಸುವ ಆಯಾವ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ, ಅಥವಾ ೧೦ ಪ್ರಣವ, ವ್ಯಾಹೃತಿ, ಗಾಯತ್ರೀಶಿರಸ್ಸು, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ (ಅಂದರೆ ಓಂಭೂಃ, ಓಂಭುವಃ, ಓಂಸ್ವಃ, ಓಂಮಹಃ, ಓಂ ಜನಃ, ಓಂತಪಃ, ಓಂಸತ್ಯಂ, ಓಂತತ್ಸವಿತುರ್ವರೇಣ್ಯಂ ಭರ್ಗೋ

ದೇವಸ್ಯ ಧೀಮಹಿ ಧಿಯೋ ಯೋ ನಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್, ಓಮಾಪೋ ಜ್ಯೋತೀರಸೋಽಮೃತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವರೋಮ್ ಎಂಬ ೭ ವ್ಯಾಹೃತಿ, ೧೦ ಪ್ರಣವ, ಗಾಯತ್ರೀ ಶಿರಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ) ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.॥೫॥

ಮೂ ॥ ಆದಾವೇವ ಜಪೇ ಕುರ್ಯಾಚ್ಛೋಷಣಂ ದಹನಂ ಪ್ಲುತಿಂ ।
ವಾಯ್ವಗ್ನಿವಾರುಣೈರ್ಬೀಜೈರ್ಧ್ಯಾತ್ವಾ ತನ್ಮಂಡಲೇ ಹರಿಂ॥ ॥೬॥

ಅ ॥ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ವಾಯು ಅಗ್ನಿ ವರುಣರ ಬೀಜಾಕ್ಷರಗಳಾದ ಯರವಗಳ ಜಪಗಳಿಂದ (ನಾಭಿದೇಶ, ಹೃದಯ ಶಿರಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಡಳದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ) ವಾಯು, ಅಗ್ನಿ, ವರುಣರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ (ವಾಯ್ವಗ್ನಿ ಬೀಜಗಳಿಂದ) ಪಾಪ ಪುರುಷನ ಶೋಷಣವನ್ನೂ, ದಹನವನ್ನೂ, (ವರುಣ ಬೀಜದಿಂದ) ಶರೀರ ಕ್ಷಾಳನ (ತೊಳೆಯುವಿಕೆ)ವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥೬॥

ಮೂ ॥ ಏಕಪಂಚಾಶದರ್ಣಾನಾಂ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಮೂರ್ತಯಃ ।
ಆತ್ಮಾದ್ಯಾ ವಾಸುದೇವಾದ್ಯಾಃ ವಿಶ್ವಾದ್ಯಾ ಮತ್ಸ್ಯ ಕಚ್ಛಪೌ॥ ॥೭॥

ಕೋಲೋ ನೃಸಿಂಹಃ ಸವಟುರ್ಜಾಮದಗ್ನ್ಯ ರಘೂದ್ವಹೌ ।
ವಾಸಿಷ್ಠಯಾದವೌ ಕೃಷ್ಣಾವಾತ್ರೇಯೋ ಬುದ್ಧಕಲ್ಕಿನೌ॥ ॥೮॥

ಶಿಂಶುಮಾರಶ್ಚೇತಿ ಶತಂ ಕಲಾಃ ಕಲಶನಾಮಕಾಃ ।
ಏತಾಭಿಃ ಸಹಿತಾಂ ಮೂಲಮೂರ್ತಿಂ ಕುಂಭೋದಕೇ ಸುಧೀಃ॥ ॥೯॥

ಅ ॥ (ಕಲಶ ಪೂಜಾ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಅಕಾರಾದಿ ಕ್ಷಕಾರಾಂತ ೫೧ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಅಜಾದಿ ನರಸಿಂಹ ಪರ್ಯಂತ ೫೧ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳು ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಕೇಶವಾದಿ ೨೪, ಆತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮ, ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ಎಂಬ ೪, ವಾಸುದೇವ ಸಂಕರ್ಷಣ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಅನಿರುದ್ಧ, ಎಂಬ ೪, ವಿಶ್ವ, ತೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ, ತುರೀಯ ಎಂಬ ೪, ಮತ್ಸ್ಯ, ಕೂರ್ಮ, ವರಾಹ, ನರಸಿಂಹ, ವಾಮನ, ಪರಶುರಾಮ, ರಾಮ, ವೇದವ್ಯಾಸ, ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ಬುದ್ಧ, ಕಲ್ಕಿ, ಶಿಂಶುಮಾರ ಎಂಬ ೧೩ ಈ ೧೦೦ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸ್ವರೂಪಾಂಶಗಳು, ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತರಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕಲಶ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳವುಗಳು. ಈ ೧೦೦ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಬುಧ ವರುಣರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಕುಂಭೋದಕದಲ್ಲಿ ಪೂಜಕನು ಆವಾಹಿಸಬೇಕು. ॥೭-೮-೯॥

ಮೂ ॥ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿನಾಽಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಪ್ರತಿಮಾಂ ಶಿಷ್ಯಮೇವ ವಾ ।
ಸ್ನಾಪಯೇತ್ಪೂರ್ವಮರ್ಚಾಯಾಂ ಜಪೋಽನೂನಃ ಸಹಸ್ರತಃ॥ ॥೧೦॥

ಮೂಲಮಂತ್ರಸ್ಯ ಚಾಂಗಾನಾಂ ನ್ಯಾಸಃ ಸ್ನಾನಾದನಂತರಂ ।
ಪ್ರತಿಮಾಯಾಂ ಸನ್ನಿಧಿಕೃಚ್ಛಿಷ್ಯೇ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಕೃದ್ಭವೇತ್॥ ॥೧೧॥

ಅ ॥ ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಿಂದ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಪವಿತ್ರಗಳಾದ ಆ ಕಲಶೋದಕಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡವೇಕು. ಮಂತ್ರ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವ ಶಿಷ್ಯನಿಗೂ ಹೀಗೆಯೇ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ೧೦೦೦ಕ್ಕೆ ಕಮ್ಮಿಯಾಗದೆ ಮೂಲಮಂತ್ರದ ಜಪವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ವನ್ಯಾಸ, ಮಾತೃಕಾನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ತತ್ವನ್ಯಾಸ ಮಾತೃಕಾನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭಗವತ್ಸನ್ನಿಧಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಭಿಷೇಕಾದಿಯು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಗುಣ..ಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಶ್ರೈಷ್ಠ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ॥೧೦-೧೧॥

ಮೂ || ಕಲಶ: ಕೀರ್ತಿಮಾಯುಶ್ಚ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಮೇಧಾಂ ಶ್ರಿಯಂ ಭಗಂ |
ಯೋಗ್ಯತಾಂ ಪಾಪಹಾನಿಂ ಚ ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಿಂ ಚ ಸಾಧಯೇತ್ ||೧೨||

ಅ || ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ ಪೂಜಿತವಾದ ಕಲಶವು ಅಥವಾ ಕಲಶಾಭಿಷೇಕವು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಕೀರ್ತಿ, ಆಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ, ವಿಶೇಷಜ್ಞಾನ, ಧಾರಣಾಶಕ್ತಿ, ಕಾಂತಿ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಯೋಗ್ಯತಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಪಾಪಪರಿಹಾರ, ಪುಣ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದು. ||೧೨||

ಮೂ || ಉಪಸರ್ಗೇಷು ಜಾತೇಷು ದೈವಭೂತಾತ್ಮಹೇತುಷು |
ಆಯುಷೇ ವಾಥ ಶಾಂತ್ಯೈವಾ ಶ್ರಿಯೈ ವಾ ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಯೇ|| ||೧೩||
ಯೋಗ್ಯತಾಯೈ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧ್ಯೈ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರೀತ್ಯರ್ಥಮೇವ ವಾ |
ಜುಹುಯಾತ್ಸಹಸ್ರಮಯುತಂ ಲಕ್ಷಂ ಕೋಟಿಮಥಾಪಿ ವಾ|| ||೧೪||
ಪೂರ್ವವತ್ಸಂಸ್ಕೃತೇ ವಹ್ನೌ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ದೇವಂ ಜನಾರ್ದನಂ ||೧೫||

ಅ || ದೈವಯೋಗದಿಂದುಟಾದ ದುರ್ಭಿಕ್ಷಾದಿಗಳು, ಭೌತಿಕಗಳಾದ ಜ್ವರಾದಿಗಳು, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದುಂಟಾದ ದುಃಸ್ವಪ್ನಾದಿಗಳು, ಇಂತಹ ದುಃಖಗಳುಂಟಾದಾಗ ಅಂತಹ ದುಃಖಗಳ ಪರಿಹಾರ, ಅಪಮೃತ್ಯು ಪರಿಹಾರವಾಗಿ ಪೂರ್ಣಾಯುಷ್ಯ ಸಿದ್ಧಿ, ಐಶ್ವರ್ಯ, ಪುಣ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ, ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟಫಲವನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿ, ಸಿದ್ಧಿ, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರೀತಿ ಇವುಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪೀಠಪೂಜಾದಿಗಳಿಂದ ಪವಿತ್ರವಾದ ಕುಂಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ತಂತಮ್ಮ ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ ೧೦೦೦, ೧೦೦೦೦, ೧೦೦೦೦೦, ೧೦೦೦೦೦೦, ಆಹುತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೩-೧೫||

ಮೂ || ಕೃತ್ವಾ ತ್ರಿಮೇಖಲಂ ಕುಂಡಂ ಚತುರ್ವಿಂಶಾಂಗುಲೋಚ್ಛ್ರಿತಂ |
ತಾವತ್ಖಾತಂ ಚತುಷ್ಕೋಣಮುಚ್ಛ್ರಿತಂ ದ್ವಾದಶೈವ ವಾ|| ||೧೬||

ಅ || (ಆ ಕುಂಡದ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಮೂರುಮೇಖಲೆ=(ಕುಂಡದಸುತ್ತಲೂ ಮಾಡತಕ್ಕ ಚತುರಸ್ರಾಕಾರವಾದ ದಂಡೆ)ಯುಳ್ಳದ್ದೂ, ಕುಂಡದ ಮೇಲುಭಾಗ ಭೂಮಿಗಿಂತ ೨೪ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರವಿರಬೇಕು ಕೆಳಭಾಗವೂ ಭೂಮಿಗಿಂತ ೨೪ ಅಂಗುಲ ಅಗೆಯಬೇಕು. ಇಂತಹ ಚತುಷ್ಕೋಣಾಕಾರವಾದ ಕುಂಡವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ಭೂಮಿಗಿಂತ ೧೨ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರವಿದ್ದರೂ ಸಾಕು, (ಗರ್ತ (ಗುಳಿ) ೨೪ ಅಂಗುಲವೇ, ಎಂದೂ ಒಂದು ಪಕ್ಷವಿದೆ.) ||೧೬||

ಮೂ || ದ್ವ್ಯಂಗುಲಂ ತ್ರ್ಯಂಗುಲಂ ವಾಪಿ ಚತುರಂಗುಲಮೇವ ವಾ |
ವಿಸ್ತಾರೋ ಮೇಖಲಾನಾಂ ಸ್ಯಾದಂತ್ಯಾ ವಾ ಚತುರಂಗುಲಾ ||
ಚತುರ್ವಿಂಶಾಂಗುಲಂ ವಾ ತದ್ವಿಸ್ತಾರೋ ದ್ವಾದಶೈವ ವಾ| ||೧೭||

ಅ || ೩ ಮೇಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರ ಅಗಲವು, ೨ ಅಂಗುಲ, ೩ ಅಂಗುಲ, ಅಥವಾ ೪ ಅಂಗುಲವು ಇರಬೇಕು. ಕೊನೆಯ ಮೇಖಲೆ (ದಂಡೆ) ಮಾತ್ರ ೪ ಅಂಗುಲದ್ದೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಅಥವಾ ಒಟ್ಟಿಗೆ ೩ ಮೇಖಲೆಗಳ ಅಗಲವು ೨೪ ಅಂಗುಲ, ಅಥವಾ ೧೨ ಅಂಗುಲವಿರಬೇಕು. ||೧೭||

ಮೂ || ಅಶ್ವತ್ಥಪತ್ರಾಕೃತಿಃ ಸ್ಯಾನ್ಮೂಲತೋ ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲಾ |
ಯೋನಿಃ ಖಾತೇ ಚ ವಿನತಾ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ದ್ವ್ಯಂಗುಲಂ ತಥಾ| ||೧೮||

ತದಾತ್ಮನಿ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಕುಂಡೇ ದೇವೀಂ ಶ್ರಿಯಂ ತಥಾ ।
ವಿಷ್ಣುವೀರ್ಯಾತ್ಮಕಂ ವಹ್ನಿಂ ನಿಕ್ಷಿಪೇತ್ಪ್ರಣವೇನ ಹ॥ ॥೧೯॥

ಅ ॥ ಮೇಖಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಆಜ್ಯಾಹುತಿಕೊಡುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ) ಅಶ್ವತ್ಥದ ಎಲೆಯ ಆಕಾರವಾಗಿ, ಮೂಲಾರಭ್ಯ ೧೨ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದವಾದ ಯೋನಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕು. ಅದು ಪೂರ್ವ ಪಶ್ಚಿಮಗಳಲ್ಲಿ ೧೦ ಅಂಗುಲ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ೨ ಅಂಗುಲವಿದ್ದು ಕುಂಡದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಗ್ಗಿರಬೇಕು. ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುವ ಭಗವಂತನ ಸನ್ನಿಧಾನಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೂ ಅವನೊಡನೆ ಕ್ರೀಡಿಸುತ್ತಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಿ ವಿಷ್ಣು ವೀರ್ಯಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ವಹ್ನಿಯಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಓಂಕಾರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಮಾಡಬೇಕು. ॥೧೮+೧೯॥

ಮೂ ॥ ಕುರ್ಯಾತ್ಕ್ರಿಯಾಃ ಷೋಡಶ ಚ ವ್ಯಾಹೃತೀಭಿಃ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್ ।
ವಹ್ನೇಸ್ತದ್ಗಹರೇಃ ಪ್ರೀತಿಂ ಕುರ್ವನ್ ದ್ರವ್ಯೈರ್ಯಜೇತ್ತತಃ ॥೨೦॥

ಅ ॥ ೪ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ (ಪುಷ್ಪವನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ ಭೂರಾದಿವ್ಯಾಹೃತಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ) ವ್ಯಾಹೃತಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ (ಅಗ್ನಿಗೆ) ಗರ್ಭಾಧಾನಾದಿ ಷೋಡಶ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. (ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ) ಅಗ್ನಿಯ ಮತ್ತು ಅಗ್ನ್ಯಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಶುರಾಮನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ॥೨೦॥

ಮೂ ॥ ಆಜ್ಯೇನ ವಾ ಪಾಯಸೇನ ಸಮಿದ್ಭಿಃ ಕ್ಷೀರಿಣಾಮಥ ।
ತಿಲೈರ್ವಾ ತಂಡುಲೈರ್ವಾಽಥ ಮಧುರೈಸ್ತ್ರಿಭಿರೇವ ವಾ॥ ॥೨೧॥

ಬ್ರಹ್ಮವೃಕ್ಷಸಮಿದ್ಭಿರ್ವಾ ಸಮಿದ್ಭಿರ್ವಾಽಮೃತೋದ್ಭವೈಃ ।
ಅಮೃತಾಸ್ಸಮಿಧೋ ಜ್ಞೇಯಾಸ್ಸರ್ವತ್ರ ಚತುರಂಗುಲಾಃ॥ ॥೨೨॥

ಅ ॥ ಆಜ್ಯ, ಪಾಯಸ, ಅಶ್ವತ್ಥ, ಗೋಳೀಮರ ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಮಿಧೆಗಳು, ಎಳ್ಳು, ಅಕ್ಕಿ, ಜೇನು, ಶರ್ಕರಾ, ಬೆಲ್ಲ ಮತ್ತು ೪ ಪಲಾಶವೃಕ್ಷದ ಸಮಿಧೆಗಳು, ಅಮೃತಬಳ್ಳಿಯ ಸಮಿಧೆಗಳು, (ಇವುಗಳು ಹೋಮ ದ್ರವ್ಯಗಳು) ಎಲ್ಲಾ ಶಾಂತಿಕಾದಿ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೃತಬಳ್ಳಿಯ ಸಮಿಧೆಗಳು ಮಾತ್ರ ೪ ಅಂಗುಲದವುಗಳೇ ಆಗಬೇಕು. ॥೨೧, ೨೨॥

ಮೂ ॥ ಏವಮೇವ ತು ದೀಕ್ಷಾಯಾಮಾಜ್ಯೇನೈವಾಹುತಿಕ್ರಿಯಾ ।
ಪೂಜಾ ಚ ಕಾರ್ಯಾ ವಿಧಿವತ್ಪೂರ್ವಂ ಸರ್ವಹುತೇಷ್ವಪಿ॥ ॥೨೩॥

ಅ ॥ ವೈಷ್ಣವದೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆಯೇ ಕುಂಡನಿರ್ಮಾಣ, ಗರ್ಭಾಧಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ತುಪ್ಪದಿಂದಲೇ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ಎಲ್ಲಾ ಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ ಗಣಪತಿ, ಪ್ರಧಾನ ದೇವತಾ, ನವಗ್ರಹ ಇವರ ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥೨೩॥

ಮೂ ॥ ಗುರವೇ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದದ್ಯಾಲ್ಲಕ್ಷೇ ಲಕ್ಷೇ ಶತಂ ಸುಧೀಃ ।
ಆತ್ಮನ್ಯೆವ ಕೃತೇ ಹೋಮೇ ಶಕ್ತಿತೋ ಗುರುದಕ್ಷಿಣಾಂ॥ ॥೨೪॥

ಅ ॥ ಜ್ಞಾನಿಯು ಪ್ರತಿಲಕ್ಷ ಹೋಮದಲ್ಲಿ ೧೦೦, ೧೦೦, ಗೋವುಗಳನ್ನು ಪುರೋಹಿತರಿಗೆ ಗುರುದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಯಜಮಾನನೇ ಹೋಮ ಮಾಡಿದ್ದಾದರೆ ಶಕ್ತ್ಯಾನುಸಾರ ಗುರುಗಳಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ಸಾಕು. ॥೨೪॥

॥ದ್ವಿತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ಸಮಾಪ್ತಃ॥

||ಶ್ರೀಃ||

೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣವು

ಮೂ || ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಂ ಕಾರಯನ್ನಿಷ್ಣೋಃ ಕುರ್ಯಾತ್ಸುಪ್ರತಿಮಾಂ ಬುಧಃ |
ಲೋಹೈರ್ವಾ ಶಿಲಯಾ ದಾರ್ವಾ ಮೃದಾ ವಾಽಪಿ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ||೧||

ಷಣ್ಣವತ್ಯಂಗುಲಾಂ ಯೋಗ ಆಸೀನಾಮಥವಾ ಸ್ಥಿತಾಂ |
ಶಯಾನಾಂ ವಾ ಮುಮುಕ್ಷೂಣಾಂ ವ್ಯಾಚಕ್ಷಾಣಾಂ ನಿಜಾಂ ಸ್ಥಿತಿಂ ||೨||

ಮುಖಾದೂರ್ಧ್ವಂ ದ್ವ್ಯಂಗುಲೋಚ್ಚಾಂ ನವಾಂಗುಲಲಸನ್ಮುಖಾಂ |
ಸುವೃತ್ತತ್ರ್ಯಂಗುಲಗ್ರೀವಾಮಾಸ್ತನಾಚ್ಚ ಷಡಂಗುಲಾಂ ||೩||

ಪಂಚಾದಶಾಂಗುಲಾಂ ನಾಭೇರಾ ಸಾರ್ಧದಶಕಾಂಗುಲಾಂ |
ವೃಷಣಾದಾ ಮೂಲತಶ್ಚ ಸಾರ್ಧದ್ವ್ಯಂಗುಲಮಾಯತಾಂ ||೪||

ತಾವದಾ ಗುದತೋ ದೀರ್ಘಾಂ ಚೈತ್ಯಾದಾಽಷ್ಟಾದ ಶಾಂಗುಲಾಂ|
ತಥಾ ದ್ವ್ಯಂಗುಲಚೈತ್ಯಾಂ ಚ ದ್ವಾವಿಂಶಜ್ಜಂಘಯಾ ಯುತಾಂ ||೫||

ಆರಭ್ಯ ಗುಲ್ಫಮಧ್ಯಂತ ಸಹಾರ್ಧಚತುರಂಗುಲಾಂ |
ಷಡಂಗುಲೋಚ್ಚಪ್ರಪದಾಂ ಸಾರ್ಧತ್ರ್ಯಂಗುಲಮೇವ ಚ ||೬||

ಪ್ರಪದೋಚ್ಚಯುತಾಮಂತೇ ದ್ವ್ಯಂಗುಲಪ್ರಪದೋಚ್ಛ್ರಯಾಂ |
ತ್ರ್ಯಂಗುಲದ್ವ್ಯಂಗುಲಾಮರ್ಧಹೀನಮಧ್ಯಾಂಗುಲಾಮಪಿ ||೭||

ತ್ರಿಪಾದಾಂಗುಲಹೀನಾನ್ಯಾಂ ತತಸ್ತಾದೃಶತತ್ಪರಾಂ |
ಪಾದೋನೋಚ್ಚಾಂಗುಷ್ಠನಖಾಂ ತದರ್ಧತದನಂತರಾಂ ||೮||

ಕ್ರಮಶಃ ಪಾದಹೀನಾನ್ಯಾಂ ರಕ್ತಪಾದನಖಾಂ ಶುಭಾಂ |
ವಿಸ್ತಾರಃ ಪ್ರಪದಸ್ಯಾಪಿ ಷಡಂಗುಲ ಉದಾಹೃತಃ ||೯||

ಅಂಗುಷ್ಠಪರಿಣಾಹಸ್ತು ಚತುರಂಗುಲ ಈರಿತಃ |
ತ್ರ್ಯಂಗುಲಸ್ತು ತದನ್ಯಸ್ಯ ವ್ರೀಹ್ಯರ್ಧೋನಾಃ ಕ್ರಮಾತ್ಪರಾಃ ||೧೦||

ದಶಾಂಗುಲಂ ಜಂಘಮೂಲಂ ಮಧ್ಯಂ ತತ್ರ್ಯಂಗುಲಾಧಿಕಂ |
ಸಪ್ತದಶಾಂಗುಲಂ ತೂರ್ಧ್ವಂ ಜಾನುರಷ್ಟಾದಶಾಂಗುಲಃ ||೧೧||

ಊರ್ವತೋಽಪಿ ತಥಾ ಜ್ಞೇಯೋ ಮಧ್ಯಂ ದ್ವಿದ್ವಾದಶಾಂಗುಲಂ |
ಚತುರಂಗುಲಾಧಿಕಂ ಮೂಲಂ ಗುಹ್ಯಂ ಸಾರ್ಧಚತುಷ್ಟಯಂ ||೧೨||

ಸಾರ್ಧತ್ರಯಂ ಪರೀಣಾಹಾದ್ವೃಷಣಂ ಚತುರಂಗುಲಂ ।
ಸಪ್ತಾಂಗುಲಂ ಪರೀಣಾಹಾದ್ವೃತ್ತಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಸಮಸ್ತಶ: ॥೧೩॥

ಅಷ್ಟತ್ರಿಂಶಾಂಗುಲ: ಕಟ್ಯಾ: ಪರಿಣಾಹ ಉದಾಹೃತ: ।
ಸುವೃತ್ತತ್ವಂ ತಥಾ ಶ್ರೋಣ್ಯೋ: ಪೀನತ್ವಂ ಚ ಸಮಸ್ತಶ: ॥೧೪॥

ವಿಸ್ತಾರಶ್ಚ ತಥಾ ಕಟ್ಯಾ: ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತತಾ ಪದೋ: ।
ಕಟ್ಯಾಶ್ಚೈವಾಂಗುಲಾಧಿಕ್ಯಂ ನಾಭೇರಧ ಉದಾಹೃತಂ ॥೧೫॥

ನಾಭಿ: ಸಾರ್ಧಾಂಗುಲಶ್ಚೈವ ಗಂಭೀರೋರ್ಧಾಂಗುಲೋನ್ನತ: ।
ವೃತ್ತ: ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಶ್ಚೈವ ದ್ವಿಚತ್ವಾರಿಂಶದಂಗುಲಂ ॥೧೬॥

ಮಧ್ಯಂ ಸ್ತನೇ ಪರೀಣಾಹ: ಷಡಂಗುಲಮತೋಽಧಿಕ: ।
ಏಕೋನವಿಂಶಾಂಗುಲಂ ತದುರೋ ವಿಸ್ತಾರಲಕ್ಷಣಂ ॥೧೭॥

ಪಾದೋನಮಂಗುಲಂ ಚೈವ ಭುಜಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ಸಾರ್ಧಕಂ ।
ಅಸಂಯೋರ್ವಿಸ್ತೃತಿಶ್ಚೈವ ಪೃಥಗಷ್ಟಾಂಗುಲಾ ಮತಾ ॥೧೮॥

ಸಪ್ತಾಂಗುಲೋಚ್ಛ್ರಯ: ಕಕ್ಷಾದುಪರಿ ಸ್ಕಂಧಯೋರ್ಮತ: ।
ಅಷ್ಟತ್ರಿಂಶಾಂಗುಲಂ ಚೈವ ಹಸ್ತಯೋರ್ಮಾನಮುಚ್ಯತೇ ॥೧೯॥

ಅಷ್ಟಾದಶಾಂಗುಲೋ ಬಾಹ್ವೋ: ಪರಿಣಾಹ ಉದಾಹೃತ: ।
ಕ್ರಮಾದೂನಂ ತದಂತೇ ತು ಸಾರ್ಧಾಷ್ಟಾಂಗುಲಮೀರಿತಂ ॥೨೦॥

ಸಾಂಗುಲಸ್ತು ತಲ: ಸಾರ್ಧನವಾಂಗುಲ ಉದಾಹೃತ: ।
ಸಮಂ ತದುಭಯಂ ಜ್ಞೇಯಂ ತಥೈವ ತಲವಿಸ್ತೃತಿ: ॥೨೧॥

ಅರ್ಧಾಂಗುಲೋನ್ನತಾ ಮಧ್ಯಾ ದ್ವಯೋ: ಸಾರ್ಧಾಂಗುಲೋನ್ನತಾ ।
ಕನಿಷ್ಠಿಕಾಯಾಸ್ತಸ್ಯಾಸ್ತು ವ್ರೀಹಿಮಾನಾಧಿಕ: ಪರ: ॥೨೨॥

ಸಾರ್ಧತ್ರಯ ಪರೀಣಾಹೌ ಮಧ್ಯಜೇಷ್ಠಾವುದಾಹೃತೌ ।
ಅನ್ಯೌ ವ್ರೀಹಿತದರ್ಧೋನಾವನ್ಯಾ ಸಾರ್ಧದ್ವಯಾಂಗುಲಾ ॥೨೩॥

ಪಾದೋನಾಂತಪರೀಣಾಹಾ: ಸರ್ವಾ ಜ್ಯೇಷ್ಠಾಂ ವಿನಾ ಸ್ಮೃತಾ: ।
ವಕ್ಷೋ ವಿಸ್ತಾರಸದೃಶ: ಪರಿಣಾಹೋ ಗಲಸ್ಯ ಚ ॥೨೪॥

ಲಲಾಟಕುಕ್ಷಿಕಂಠಾಸ್ತು ದೀರ್ಘರೇಖಾತ್ರಯಾನ್ವಿತಾ: ।
ವೃತ್ತೋ ಗಲೋ ಬಾಹವಶ್ಚ ಸ್ತನಾವಂಗುಲಯಸ್ತಥಾ ॥೨೫॥

ರಕ್ತಾಸ್ತಲನಖಾಶ್ಚೈವ ನೇತ್ರಾಂತೋಽಧರ ಏವಚ ।
ಉತ್ತರೋಷ್ಠಶ್ಚ ಜಿಹ್ವಾ ಚ ನಖೌ ಪಾದೋನಕಾಂಗುಲೌ ॥೨೬॥

ಅರ್ಧಾಂಗುಲೌ ತಥಾ ಮಧ್ಯಾವನ್ಯೇಽಪ್ಯಾಂಶಕ್ರಮೋನಕಾಃ ॥
ನಾಸಿಕಾಯಾ ಅಧಸ್ತಾತ್ತು ನಾಸಿಕಾ ಚ ರರಾಟಿಕಾ ॥೨೭॥

ಸಮಾ ಮಾನೇನ ನಾಸಾಯಃ ಉಚ್ಚತ್ವೇನೈವ ಮಾಪನೇ ।
ಅರ್ಧಾಂಗುಲಾಧಿಕಂ ಸರ್ವಮುಖಸ್ಯತು ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥೨೮॥

ಚತುರಂಗುಲಂ ತಥೈವಾಽಸ್ಯಂ ಸಾರ್ಧವ್ರೀಹ್ಯಧರಂ ಸ್ಮೃತಂ ।
ಉತ್ತರಂ ವ್ರೀಹಿಮಾತ್ರಂ ತು ತದೂರ್ಧ್ವಂ ಚಾಧರೋಪಮಂ ॥೨೯॥

ಸಾರ್ಧಾಂಗುಲಮಧಃ ಪ್ರೋಕ್ತಮಧರಾದಧ ಏವಚ ।
ಆಸ್ಯಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮಾಕರ್ಣಾತ್ತು ಷಡಂಗುಲಂ ॥೩೦॥

ಸಪ್ತಾಂಗುಲಂ ನಾಸಿಕಾಯಾಃ ಪಾರ್ಶ್ವಮಾ ಕರ್ಣತಃ ಸ್ಮೃತಂ ।
ಸಪಾದಾಂಗುಲಮುಚ್ಚಾ ಚ ನಾಸಿಕಾ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ ॥೩೧॥

ಅರ್ಧಾಂಗುಲೇ ಪುಟೇ ತಸ್ಯಾ ಮಧ್ಯಂ ಚ ಸಮುದಾಹೃತಂ ।
ನಾಸಿಕಾ ವ್ರೀಹಿವಿಸ್ತಾರಾ ಚಕ್ಷುಷೀ ಚಾಂಗುಲತ್ರಯೇ ॥೩೨॥

ಅಂಗುಲಂ ಚೈವ ವಿಸ್ತೀರ್ಣೇ ಫುಲ್ಲೇಽರ್ಧಂ ಚ ತದನ್ಯಥಾ ।
ಚತುರಂಗುಲೌ ಭ್ರುವೌ ಚೈವ ತಥಾಽರ್ಧಾಂಗುಲ ವಿಸ್ತೃತೌ ॥೩೩॥

ಅಸಂಹತೌ ಚ ನಿಬಿಡೌ ತಥಾ ಪಕ್ಷ್ಮ ಸುನೀಲಕಂ ।
ಕರ್ಣೌಚ ತ್ರ್ಯಂಗುಲೌ ಸಾರ್ಧದ್ವಯವಿಸ್ತಾರಸಂಯುತೌ ॥೩೪॥

ಸಕುಂಡಲಂ ತಾವದೇವ ವಿವರಂ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ ।
ತಥಾ ದ್ವ್ಯಂಗುಲವಿಸ್ತಾರೋ ಲತಾಭ್ಯಾಂ ಸಹ ಕಥ್ಯತೇ ॥೩೫॥

ಕರ್ಣಪೂರಯುತೌ ಕರ್ಣಾವುತ್ಪಲಾಭ್ಯಾಂ ಚ ಸಂ ಯುತೌ ।
ನೀಲಾಲಕಸಹಸ್ರೇಣ ಯುಕ್ತಂ ತನ್ಮುಖಪಂಕಜಂ ॥೩೬॥

ಲಲಾಟಂ ಸುವಿಶಾಲಂ ಚ ತಥಾ ಸಾರ್ಧನವಾಂಗುಲಂ ।
ವಿಸ್ತಾರೋ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ವೃತ್ತಂ ಚ ಶಿರಃ ಛತ್ರಾಕೃತಿ ಸ್ಮೃತಂ ॥೩೭॥

ದೀರ್ಘಾಶ್ಚ ಕುಂಚಿತಾಗ್ರಾಶ್ಚ ನೀಲಾಃಕೇಶಾಃ ಹರೇರ್ಮತಾಃ ॥
ಮುಖಮಾನೇನ ಚೈವೋಚ್ಚಂ ಕಿರೀಟಂ ಕೇಶವಸ್ಯ ಹಿ ॥೩೮॥

ಕುಂಡಲೇ ಮಕರಾಕಾರೇ ವಕ್ಷಶ್ಚೈವ ಸಕೌಸ್ತುಭಂ ।
ಸಶ್ರೀವತ್ಸಂ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಪೀನಂ ತುಂಗಮುದಾಹೃತಂ ॥೩೯॥

ಹಾರಗ್ರೈವೇಯಸಹಿತಮುಪವೀತಯುತಂ ತಥಾ ।
ಬಾಹವಶ್ಚ ಸಕೇಯೂರಕಂಕಣಾಂಗದಮುದ್ರಿತಾಃ ॥೪೦॥

ಸಮಧ್ಯಬಂಧಂ ಮಧ್ಯಂ ಚ ನಿತಂಬೇ ಪೀತಮಂಬರಂ ।
ಕಾಂಚೀಗುಣಶ್ಚ ಪದಯೋರ್ನೂಪುರೇ ಚಾತಿಸುಸ್ವರೇ ॥೪೧॥

ಅಂಗುಲೀಯಾನಿಚ ಪದೋಃ ಕೃತಿಭಿಃ ಸಾಧು ಕಾರಯೇತ್ ।
ಸೋತ್ತರೀಯಂ ಚ ಚಕ್ರಾದ್ಯೈರಾಯುಧೈಶ್ಚ ಸಮನ್ವಿತಂ ॥೪೨॥

ಅನುನ್ನತೈರವಿರಲೈರ್ದಂತ್ಯೈರ್ಯುಕ್ತಂ ಚ ಸುಸ್ಮಿತಂ ।
ಸಮದೃಷ್ಟಿಯುತಂ ಕಾರ್ಯಂ ಶ್ಲಕ್ಷ್ಣ ಚೈವ ಮನೋಹರಂ ॥೪೩॥

ಅ ॥ ("ಊರ್ಧ್ವದೃಷ್ಟಿಮಧೋದೃಷ್ಟಿಂ ತಿರ್ಯಗ್ದೃಷ್ಟಿಂ ವಿವರ್ಜಯೇತ್" ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷಣವಿಲ್ಲದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಸಲಕ್ಷಣವಾದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನೇ ಪೂಜಿಸಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡಿಸಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಅಥವಾ ಮಾಡುವ ಜ್ಞಾನಿಯು ಸುವರ್ಣ, ರಜತ, ತಾಮ್ರ, ಶಿಲೆ, ಮರ, ಮಣ್ಣು ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ (ಮೊದಲು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ್ದು ಸಿಗದಿದ್ದರೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ) ಲಕ್ಷಣವತ್ತಾದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂದ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣ ಜ್ಞಾನವಿದ್ದು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ತಿಳಿದವನಾದರೆ ತಾನೇ ಮಾಡಬಹುದು ॥೧॥ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಕುಳಿತಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ ನರಸಿಂಹಾದಿಪ್ರತಿಮೆ, ಅಥವಾ ನಿಂತಿರುವ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಪ್ರತಿಮೆ, ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛುಗಳಿಗಾಗಿ ಶೇಷಶಾಯಿಯಾದ ರಂಗನಾಥ ಅನಂತಶಯನಾದಿಪ್ರತಿಮೆ, ಜ್ಞಾನ ಮುದ್ರೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಉಪದೇಶಿಸುವ ವೇದವ್ಯಾಸ ಹಯಗ್ರೀವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರತಿಮೆ ಇಂತಹ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮೆಯು ಒಟ್ಟಿಗೆ ೯೬ ಅಂಗುಲ (೪ ಮೊಳ) ದೀರ್ಘವಾಗಿರಬೇಕು. ॥೨॥ (ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ೯೬ ಅಂಗುಲವು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಗಡ್ಡವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಲಲಾಟ ಪರ್ಯಂತ ಪ್ರದೇಶವು ಮುಖವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮುಖದಿಂದ ಮೇಲಿನ ಶೀರ್ಷವು ೨ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ, ಶೀರ್ಷದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ೯ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದವಿರುವ ಸುಂದರವಾದ ಮುಖವೂ' ಅತಿ ಉರುಟಾದ ೩ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದವಿರುವ ಕುತ್ತಿಗೆಯೂ, ಕುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಸ್ತನಪರ್ಯಂತ ೬ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ (॥೩॥) ಎದೆಯಿಂದ ಹೊಕ್ಕಳವರೇಗೆ ೧೫ ಅಂಗುಲವೂ, ಹೊಕ್ಕಳಿನಿಂದ ವೃಷಣಪರ್ಯಂತ ೧೦ ಅಂಗುಲವೂ, ವೃಷಣದ ಮೂಲಪ್ರದೇಶವು ೨॥ ಅಂಗುಲವೂ (॥೪॥) ವೃಷಣದ ಮೂಲಪ್ರದೇಶದಿಂದ ಅಪಾನವಾಯುದ್ವಾರ ಪರ್ಯಂತ ೨॥ ಅಂಗುಲವೂ, ಗುದದಿಂದ ಮೊಣಕಾಲಿನ ಪರ್ಯಂತ ೧೮ ಅಂಗುಲವೂ, ೨ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ ಮೊಣಗಂಟು, ಮೊಣಗಂಟಿನಿಂದ ಕೆಳಗೆ ೨೨ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದವಿರುವ ಮೊಣಕಾಲಿನಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದೂ (॥೫॥) ಮೊಣಗಂಟಿನ ಕೆಳಭಾಗವಾದ ಪಾದಗಳ ಎರಡು ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಗೋಲಾಕಾರಗಳಾದ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಿಗಳಿಗೆ ಗುಲ್ಫ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆ ಗುಲ್ಫದಿಂದ ಕೆಳಪಾದತಲ ಪರ್ಯಂತ ೪॥ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ, ಗುಲ್ಫ ಸಹಿತವಾದ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಾಲಿನ ಬುಡದಿಂದ ಗುಲ್ಫದ ತುದಿಯವರೆಗೆ ೬ ಅಂಗುಲ ಉನ್ನತ ಪಾದಾಗ್ರವಿರಬೇಕು, ಕಾಲಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ೩॥ ಅಂಗುಲ, ಕಾಲಿನ ತುದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ೨ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರವಿರಬೇಕು॥ (॥೬1/2॥) ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಪಾದದ ಹೆಬ್ಬೆರಳು, ತೋರುಬೆರಳು ೩ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ, ನಡುಬೆರಳು ೨॥ ಉದ್ದ, ಅನಾಮಿಕಾ ಬೆರಳು ೨। ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ, ಕಿರಿಬೆರಳು ೧। ಅಂಗುಲ ಉದ್ದವಿರಬೇಕು. (॥೭1/2॥) ಅಂಗುಷ್ಠದ ಉಗುರು ॥। ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ, ತರ್ಜನೀ ಬೆರಳಿನ ಉಗುರು 3/8 ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ. ನಡುಬೆರಳು, ಅನಾಮಿಕಾ ಬೆರಳು, ಕಿರಿಬೆರಳು ಇವುಗಳ ಉಗುರುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪೂರ್ವ ಪೂರ್ವಕ್ಕಿಂತ ಕಾಲು ಕಾಲು ಅಂಶಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಕಡಿಮೆ ಉದ್ದವಿರಬೇಕು. ಪಾದಗಳ ಉಗುರುಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ಪುಷ್ಟ ಅವಯವಾದಿಗಳುಳ್ಳವುಗಳಾದುದರಿಂದ ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಪಾದಾಗ್ರದ ವಿಸ್ತಾರವು ೬ ಅಂಗುಲವಿರಬೇಕು. ॥೬॥ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಸುತ್ತಳತೆಯ ಸ್ಥೌಲ್ಯವು ೪ ಅಂಗಲ,ತರ್ಜನಿಯ ಸ್ಥೌಲ್ಯವು ೩ ಅಂಗುಲ, ಉಳಿದ ೩ ಅಂಗುಲಿಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅರ್ಧವ್ರೀಹಿಯಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಕಡಿಮೆ ಸ್ಥೌಲ್ಯ ಪರಿಮಾಣಉಳ್ಳವುಗಳು. (॥೧೦॥) ಮೊಣಕಾಲಿನ ಗಂಟಿನ ಕೆಳಭಾಗದ ತುದಿಯ ಸ್ಥೌಲ್ಯವು ೧೦ ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದು. ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ ಸ್ಥೌಲ್ಯವು ೧೩ ಅಂಗುಲ, ಊರ್ಧ್ವ ಭಾಗವು (ಸುತ್ತಳತೆ) ೧೭ ಅಂಗುಲ, ಮೊಣಗಂಟಿನ ಸ್ಥೌಲ್ಯವು ೧೮ ಅಂಗುಲ.

(॥೧೧॥) ತೊಡೆಯ ಕೆಳಭಾಗವು ೧೮ ಅಂಗುಲ, ಮಧ್ಯಭಾಗವು ೨೪ ಅಂಗುಲ, ಮೂಲಭಾಗದ ಸುತ್ತಳತೆ ೨೮ ಅಂಗುಲ, ಶಿಶ್ನದ ದೈರ್ಘ್ಯವು ೪॥ ಅಂಗುಲ (॥೧೨॥) ಶಿಶ್ನದ ಸ್ಥೌಲ್ಯವು. (ಸುತ್ತಳತೆ) ೩॥ ಅಂಗುಲ, ಅಂಡಕೋಶದ ದೈರ್ಘ್ಯವು ೪ ಅಂಗುಲ ಸ್ಥೌಲ್ಯವು. (ಸುತ್ತಳತೆ) ೭ ಅಂಗುಲ. ಮೊಣಗಂಟು, ತೊಡೆ, ಶಿಶ್ನ, ಅಂಡ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಉರುಟಾಗಿರಬೇಕು. (॥೧೩॥) ಕಟಿಯ ಸುತ್ತಳತೆ, ೩೮ ಅಂಗುಲ, ಜಘನ (ಸೊಂಟ) ಉರುಟಾಗಿರಬೇಕು. ಮೊಣಕಾಲು ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳೂ ಪುಷ್ಟವಾಗಿರಬೇಕು. (॥೧೪॥) ಸೊಂಟವು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರಬೇಕು. ಪಾದತಲಗಳು ಎಡೆಬಿಡದೆ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವಂತಹ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಹೊಕ್ಕಳಿನ ಕೆಳಗೆ ಕಳಹೊಟ್ಟೆಯ ಸ್ಥೌಲ್ಯವು ಕಟಿಗಿಂತ ೧ ಅಂಗುಲ ಹೆಚ್ಚು. ಅಂದರೆ ೩೯ ಅಂಗುಲವು. (॥೧೫॥) ಹೊಕ್ಕಳಿನ ಹೊರಪ್ರದೇಶದ ದೈರ್ಘ್ಯವು ॥ ಅಂಗುಲ, ಹೊಕ್ಕಳಿನ ಆಳವು ೧॥ ಅಂಗುಲ, ನಾಭಿಯು ಉರುಟಾಗಿರಬೇಕು. ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಸುಳಿಯಿರಬೇಕು. ನಾಭಿಸ್ತನಗಳ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದ (ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮಧ್ಯದ) ಸುತ್ತಳತೆ ೪೨ ಅಂಗುಲ. (॥೧೬॥) ಎದೆಯ ದೈರ್ಘ್ಯವು ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶಕ್ಕಿಂತಲೂ ೬ ಅಂಗುಲ ಹೆಚ್ಚು. (ಅಂದರೆ ೪೮ ಅಂಗುಲ.) ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳದ ವಿಸ್ತಾರವು ೧೯ ಅಂಗುಲ. (॥೧೭॥) ೨ ತೋಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಕ್ಷಃಸ್ಥಳದ ವಿಸ್ತಾರವು ೨೯।. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭುಜಶಿರಸ್ಸಿನ ವಿಸ್ತಾರವು ೮.೮. ಅಂಗುಲ. (॥೧೮॥) ಕಂಕುಳಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭುಜ ಶಿರಸ್ಸಿನವರೇಗೆ ೭.೭. ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರವು-೨. ಹಸ್ತಗಳ ಉದ್ದವು ೩೮ ಅಂಗುಲ. (॥೧೯॥) ಭುಜಗಳ ಊರ್ಧ್ವಭಾಗದ (ಬುಡದ) ಸುತ್ತಳತೆಯು ೧೮ ಅಂಗುಲ. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಪ್ರಪ್ರತ್ಯೇಕ ೨ ಬಾಹುಗಳು ಕೊನೆಗೆ (ಕೈ ಆಭರಣ ಇಡುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ)೮॥ ಅಂಗುಲ ಸ್ಥೌಲ್ಯವು (॥೨೦॥) ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಹಸ್ತತಲವು ೯॥ ಅಂಗುಲ ದೀರ್ಘವು. ನಡುಬೆರಳೂ ಹಸ್ತ ತಲವೂ ಎರಡೂ ಸಮವಾಗಿರಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಪ್ರಪ್ರತ್ಯೇಕ೪॥ ಅಂಗುಲ ದೀರ್ಘವಾಗಿರಬೇಕು.) ಅಂಗೈಯ ಅಗಲವೂ ದೈರ್ಘ್ಯದಂತೆಯೇ ೪॥ ಅಂಗುಲ. (॥೨೧॥) ನಡುಬೆರಳು, ತರ್ಜನೀ ಅನಾಮಿಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಅರ್ಧ ಅಂಗುಲ ಹೆಚ್ಚು ದೀರ್ಘ. (ಅಂದರೆ ೪॥। ಅಂಗುಲ ದೀರ್ಘವು.) ಕಿರಿಬೆರಳುಗಳಿಗಿಂತ ನಡುಬೆರಳು ೧॥ ಅಂಗುಲ ದೀರ್ಘ. ಅಂಗುಷ್ಠವು ಕಿರಿಬೆರಳುಗಿಂತ ವ್ರೀಹಿಪರಿಮಾಣದಷ್ಟು ದೀರ್ಘವು. (ಅಂದರೆ ತರ್ಜನೀ ಅನಾಮಿಕೆಗಳು ೪। ಅಂಗುಲ ದೀರ್ಘ. ಕಿರಿಬೆರಳು ೩। ಅಂಗುಲ ದೀರ್ಘ.) (॥೨೨॥) ನಡುಬೆರಳು ಹೆಬ್ಬೆಟ್ಟುಗಳು ೩॥ ಅಂಗುಲ ಸ್ಥೂಲ. ತರ್ಜನೀ ಮನಾಮಿಕೆಗಳ ಸುತ್ತಳತೆ ೩ ಅಂಗುಲ. ಕಿರಿಬೆರಳು ೨॥ ಅಂಗುಲ ಸುತ್ತಳತೆಯುಳ್ಳದ್ದು. (॥೨೩॥) ಅಂಗುಷ್ಠ ವಿನಹ ಬೇರೆ ಬೆರಳುಗಳ (ಅಂದರೆ ತೋರಬೆರಳು, ನಡು ಬೆರಳು, ಉಂಗುರಬೆರಳುಗಳ) ಆದಿಭಾಗವಲ್ಲಿ ೩॥ ಅಂಗುಲ ಸುತ್ತಳತೆ. ಅಂತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ೩। ಅಂಗುಲ ಕನಿಷ್ಠಕೆಯ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ೨॥ ಅಂಗುಲ, ಅಂತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ೨। ಅಂಗುಲ. ಅಂಗುಷ್ಠಕ್ಕೆ ಆದಿಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯು. ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಸುತ್ತಳತೆಯು ಎದೆಯ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಸದೃಶವು. (ಅಂದರೆ ೧೯॥ ಅಂಗುಲ ಸುತ್ತಳತೆಯು) ॥೨೪॥ ಹಣೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಕುತ್ತಿಗೆಗಳು ದೀರ್ಘಗಳಾದ ೩ ರೇಖೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿರಬೇಕು. ಕುತ್ತಿಗೆ ಬಾಹು ಸ್ತನ ಬೆರಳುಗಳು ಉಂಟಾಗಿರಬೇಕು. (॥೨೫॥) ಅಂಗೈಗಳು, ಉಗುರುಗಳು, ಕಣ್ಣಿನ ಪ್ರಾಂತಭಾಗ, ಕೆಳತುಟಿ, ಮೇಲ್ತುಟಿ, ನಾಲಿಗೆ, ಇವು ಕೆಂಪಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂಗೈಗಳ ಹೆಬ್ಬೆರಳುಗಳ ಉಗುರುಗಳು ॥। ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ. (॥೨೬॥) ನಡು ಬೆರಳುಗಳ ಉಗುರುಗಳು ॥ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ, ಅವುಗಳಿಂದ ತೋರುಬೆರಳುಗಳ ಉಗುರುಗಳೂ, ಅವುಗಳಿಂದ ಉಂಗುರ ಬೆರಳುಗಳ ಉಗುರುಗಳೂ ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಕಿರಿಬೆರಳುಗಳ ಉಗುರುಗಳೂ, ೮,೮ ಅಂಶ ಗಿಡ್ಡ. ಮೂಗಿನ ಕೆಳಭಾಗವು, (ಮೂಗಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಗಲ್ಲದ ವರೇಗಿನ ಪ್ರದೇಶ) ಮೂಗು, ಹಣೆ, ಇವು ಮೂರೂ ಸಮಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳವುಗಳು. (ಅಂದರೆ ೩-೩ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ) ಮೂಗಿನ ಎತ್ತರವನ್ನು ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಗಲ್ಲವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಕೇಶಪರ್ಯಂತ ಒಟ್ಟು ಮುಖವು ೯॥ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ ॥೨೭-೨೮॥ ಬಾಯಿಯು ಅಡ್ಡವಾಗಿ ೪ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ ಕೆಳತುಟಿಯು ೧॥ ವ್ರೀಹಿ ಪರಿಮಾಣವು. (ಅಂದರೆ ॥ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರ) ಮೇಲ್ತುಟಿಯು ೧ ವ್ರೀಹಿ ಪರಿಮಾಣವು. ಮೇಲ್ತುಟಿಯಿಂದ ಮೂಗಿನವರೆಗಿನ ಮೇಲುಭಾಗವು ಕೆಳತುಟಿಗೆ ಸದೃಶವು. (॥ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಿತವು) (॥೨೯॥) ಕೆಳತುಟಿಯಿಂದ ಗಲ್ಲದ ವರೆಗಿನ ಕೆಳಭಾಗವು ೧॥ ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಿತವು. ೨ ಕಿವಿಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಬಾಯಿಯ ೨ ಬದಿಗಳಳೂ ೬೬ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ. (॥೩೦॥) ೨ ಕಿವಿಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಮೂಗಿನ ೨ ಬದಿಗಳೂ ೭೭ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ. ಮೂಗು ೧। ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರ (॥೩೧॥) ೨ ಕಿವಿಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಮೂಗಿನ ೨ ಬದಿಗಳೂ ೭೭ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ. ಮೂಗು ೧। ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರ (॥೩೧॥) ೨ ಕಿವಿಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಮೂಗಿನ ೨ ಬದಿಗಳೂ ೭ ೭ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ. ಮೂಗು ೧। ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರ (॥೩೧॥ ಮೂಗಿನ

ಸೊಳ್ಳೆಗಳೂ, ಸೊಳ್ಳೆಗಳ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶವೂ ॥ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರ ಮೂಗು ಅಗ್ರಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧ ವ್ರೀಹಿಯಷ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವು. ಕಣ್ಣುಗಳು ೩ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ. (॥೩೨॥) ಅರಳಿದ ಕಣ್ಣುಗಳು ೧ ಅಂಗುಲ ವಿಸ್ತಾರ, ಅರಳದಿದ್ದ ಕಣ್ಣುಗಳು ॥ ಅಂಗುಲ. ಹುಬ್ಬುಗಳು ೪ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ, ॥ ಅಂಗುಲ ಅಗಲ. (॥೩೩॥) ಹುಬ್ಬಿನ ರೋಮಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಮುಟ್ಟದಿದ್ದರೂ ನಿಬಿಡಗಳಾಗಿರಬೇಕು. ಕಣ್ಣಿನ ರೆಪ್ಪೆಯು ಅತಿ ಕಪ್ಪಾಗಿರಬೇಕು. ಕಿವಿಗಳು ೩ ಅಂಗುಲ ಉದ್ದ. ೨॥ ಅಂಗುಲ ವಿಸ್ತಾರ (॥೩೪॥) ಕುಂಡಲಾಕಾರ ಪ್ರದೇಶ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರ್ಣರಂಧ್ರವು ೨॥ ಅಂಗುಲ ಉದ್ಧ. ಕಿವಿಯ ಬಳ್ಳಿ ಸಮೇತ ಕಿವಿಯ ಒಳಭಾಗವು ೨ ಅಂಗುಲ ಅಗಲ. (॥೨೫॥) ಕಿವಿಗಳು ಕರ್ಣಾಭರಣ, ನೀಲಕಮಲಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮುಖಕಮಲವು ಸಾವಿರಾರು ನೀಲ ಮುಂಗುರುಳುಗಳಿರುವ ಕೂದಲುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. (॥೩೬॥) ಹಣೆಯು ೯ ಅಂಗುಲ ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಿರಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮೆಯ ಶಿರಸ್ಸು ಬಲ ಎಡಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ೯॥ ಅಂಗುಲ. ಶಿರಸ್ಸು ಛತ್ರಾಕಾರವಾಗಿ ಉರುಟಾಗಿರಬೇಕು. ಮಧ್ಯಭಾಗವು ಎತ್ತರವಾಗಿರಬೇಕು. (॥೩೭॥) ಶ್ರೀಹರಿಯ ಕೂದಲುಗಳು ದೀರ್ಘಗಳಾಗಿಯೂ ಕಪ್ಪಾಗಿಯೂ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಗುರದಂತೆ ಗುಂಗುರಗಳಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಕಿರೀಟವು ಮುಖದ ಪರಿಮಾಣದಂತೆ ೯ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರವಿರಬೇಕು. (॥೩೮॥) ಕರ್ಣ ಕುಂಡಲಗಳು ಮೊಸಳೆಯ ಆಕಾರವುಳ್ಳವುಗಳಾಗಿರಬೇಕು. ವಕ್ಷಃ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿ ಬಲಸ್ತನದ ಊರ್ಧ್ವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವತ್ಸ ಚಿಹ್ನೆಯೂ ಇರಬೇಕು. ಅದು ಪುಷ್ಪವಾಗಿಯೂ ಎತ್ತರವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. (॥೩೯॥) ಮುತ್ತಿನ ಸರ, ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಆಭರಣ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. (ತೋಳುಸರಿಗೆ, ಬಳೆ, ಮುರುಗಿ, ಬಾಹುಮೂಲಾಭರಣ, ಮುದ್ರಾಂಗುರ ಇವುಗಳು ಬಾಹುಗಳಲ್ಲಿರಬೇಕು.(॥೪೦॥) ಉದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನಡಕಟ್ಟಾಭರಣವೂ, ಸೊಂಟದಲ್ಲಿ ಪೀತಾಂಬರವೂ ಅದರ ಮೇಲೆ ಒಡ್ಯಾಣವೂ, ಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಸರಪಳಿಗಳೂ (॥೪೧॥) ಪಾದಗಳ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಗುರಗಳೂ, ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೇ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮೆಯು ಉತ್ತರೀಯ ವಸ್ತ್ರ, ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಗದಾ, ಪದ್ಮಗಳೆಂಬ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. (॥೪೨॥) ಪ್ರತಿಮೆಯು ದೀರ್ಘಗಳಾದ ಪರಸ್ಪರ ಕೂಡಿರುವ ದಂತಗಳಿಂದಲೂ, ಮುಗುಳು ನಗೆಯಿಂದಲೂ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಕಣ್ಣಿನ ದೃಷ್ಟಿಯು ಸರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಅತಿನಯವಾಗಿಯೂ ಮನೋಹರವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. (॥೪೩॥) ॥೧-೪೩॥

ಅವ ॥ ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಆ ಶಿಲಾದಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡತಕ್ಕ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ ॥ ಪ್ರತಿಮಾರ್ಥಂ ವ್ರಜನ್ಪಂಚಧ್ವನಿಭಿರ್ಮಂಗಲ್ಯೈರ್ಯುತಃ ।
ಗತ್ವಾ ಶುಚಿ ಸ್ಥಲಂ ತತ್ರ ಶಿಲಾಂ ಚೈವ ಪರೀಕ್ಷಯೇತ್॥ ॥೪೪॥

ಧ್ವನಿಭೇದೇನ ವಿಜ್ಞಾಯ ಶಿಲಾಂ ಗರ್ಭವತೀಂ ತ್ಯಜೇತ್ ।
ಮೂಲಮಂತ್ರಂ ಜಪನ್ ವಿಷ್ಣುಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ತಿಷ್ಠೇದುಪೋಷಿತಃ॥ ॥೪೫॥

ವಾಕ್ಷ್ಮೇ ಚೇದ್ಯಜ್ಞವೃಕ್ಷಸ್ಯ ಸಾರೇಣೈವ ತು ಕಾರಯೇತ್ ।
ಬಲಿದಾನಂ ಚ ಸಂಕ್ಷೇಪವಿಧಾನೇನೈವ ಕಥ್ಯತೇ॥ ॥೪೬॥

ಅಸ್ಯ ಸಂಕ್ಷೇಪಶಾಸ್ತ್ರತ್ವಾನ್ನ ವಿಸ್ತರವಿರೋಧಿತಾ ।
ದತ್ವೋಪಹಾರಂ ಹರಯೇ ತದ್ಭೂತೇಭ್ಯೋ ಬಲಿಂ ಹರೇತ್॥ ॥೪೭॥

ಪ್ರಾಚ್ಯೇಭ್ಯೋ ವಿಷ್ಣುಭೂತೇಭ್ಯ ಇತ್ಯಾದ್ಯಖಿಲದಿಕ್ಷು ಚ।
ಆದಾಯ ವಿಷ್ಣುಭೂತೇಭ್ಯೋ ಲೋಕಪೇಭ್ಯಸ್ತಥಾ ಹರೇಃ॥ ॥೪೮॥

ಅನುಜ್ಞಾಮುದ್ಧರೇದ್ವೃಕ್ಷಂ ಶಿಲಾಂ ವಾ ಪ್ರತಿಮಾಕೃತೇ ।
ಪ್ರತಿಮಾಂ ಪಿಂಡಿಕಾಂ ಪೀಠಂ ಶಿಲಾಭಿಸ್ತು ತ್ರಿಜಾತಿಭಿಃ॥ ॥೪೯॥

ಸ್ವರಸ್ಫೂಲತ್ವಭೇದೇನ ಪುಂಸ್ತ್ರ್ಯಾದ್ಯಾ ಜಾತಿತಃ ಶಿಲಾಃ ।
ಪುಂಶಿಲಾ ಪ್ರತಿಮಾರ್ಥಂ ತು ಸ್ತ್ರೀಶಿಲಾ ಪೀಠಕ್ಲೃಪ್ತಯೇ ॥೫೦॥

ವೇದಮಂಗಲಘೋಷೇಣ ವಾದ್ಯೈಸ್ತತ್ಪ್ರತಿಮಾಂ ಹರೇತ್ ॥೫೧॥

ಅ॥ ಪ್ರತಿಮಾನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯ ಶಿಲಾದಿಗಳನ್ನು ತರಲಿಕ್ಕೆ ಹೊರಟ ಪುರುಷನು (ಸುವರ್ಣಂ, ರಜತಂ ದೂರ್ವಾಹರಿದ್ರಾ ಮಧುಸರ್ಪಿಷೀ। ಅಕ್ಷತಾಃ ಸರ್ಷಪಾಶ್ಚೈವ ಮಂಗಲಾಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾಃ । ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ) ಮಂಗಲದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು (1) ಕೋಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುವ ನಗಾರಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, (2) ಕೈಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವ ಮದ್ದಳೆ ಮೊದಲಾದುದು, (3) ಬೆರಳಿನ ತುದಿಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವ ವೀಣೆ ಮೊದಲಾದುದು, (4) ತಾಳ ಮೊದಲಾದುದು, (5) ಮುಖದಿಂದ ಧ್ವನಿಗೈಯುವ ಕೊಳಲು ಮೊದಲಾದುದು. ಈ ಐದು ಮಹಾವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾ ಪವಿತ್ರವಾದ ಶಿಲೆಯಿರುವ ದೇಶಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ (ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂದ) ಶಿಲೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ॥೪೪॥ ಶಬ್ದ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ (ಗರ್ಭಾಶ್ಯಾಂತರವಸ್ಥಿತಾಃ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಕಾರ ಶಿಲಾದಿಗಳೊಳಗಿರುವ ಮಂಡೂಕ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳು ಗರ್ಭ ಎನಿಸುತ್ತವೆ.) ಅಂತಹ ಗರ್ಭವುಳ್ಳ ಶಿಲೆಯನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಆ ರಾತ್ರಿ ಉಪವಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರವನ್ನು ಜಪಿಸಿಕೊಂಡು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಆವಾಸಮಾಡಬೇಕು. ॥೪೫॥ ಮರದಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಯಜ್ಞಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ವೃಕ್ಷಗಳ ಸಾರಭಾಗದಿಂದಲೇ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ॥೪೬॥ ಶಿಲೆಯನ್ನು ತೆಗೆಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಬಲಿಯನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಧಿಯು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಸರ್ವವಿಧಿಗಳನ್ನು ಹೇಳತಕ್ಕುದಾದುದರಿಂದ ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಿಹರಣವಿಧಿಯು ಅತಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಮೂಲಮಂತ್ರದಿಂದ ನೈವೇದ್ಯವನ್ನರ್ಪಿಸಿ ಕುಮುದಾದಿ ವಿಷ್ಣುಪಾರ್ಷದವರಿಗೂ, ಪೂರ್ವಾದಿ ೮ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ವಿಷ್ಣುದೂತರಿಗೂ, ಇಂದ್ರಾದ್ಯಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಿಗೂ ಶಿಲಾದಿಗಳ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲೂ, ಪೂರ್ವಾದಿ ೮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ ಹರಿ, ವಿಷ್ಣುದೂತರು, ಅಷ್ಟ ದಿಕ್ಪಾಲಕರು, ಇವರಿಂದ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ॥೪೭-೪೮॥ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವೃಕ್ಷವನ್ನಾದರೆ ಛೇದಿಸಬೇಕು. ಶಿಲೆಯನ್ನಾದರೆ ಕೀಳಬೇಕು. ಪುರುಷಶಿಲಾ, ಸ್ತ್ರೀಶಿಲಾ, ನಪುಂಸಕ ಶಿಲಾ, ಎಂಬ ೩ ಜಾತಿ ಶಿಲೆಗಳಿಂದ, ಪ್ರತಿಮಾ, ಪೀಠ, ಪಿಂಡಿಕಾಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು ॥೪೯॥ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಧ್ವನಿ, ನೀಚಧ್ವನಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಪುರುಷ ಶಿಲಾದಿ ಜಾತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪುಂಶಿಲೆಯಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನೂ, ಸ್ತ್ರೀಶಿಲೆಯಿಂದ ಪೀಠವನ್ನೂ, ನಪುಂಸಕಶಿಲೆಯಿಂದ ಪಿಂಡಿಕೆಯನ್ನೂ (ಪೀಠದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿಡತಕ್ಕ ಅಡಿಗಲನ್ನೂ) ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ॥೫೦॥ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ವಿಧಿವತ್ತಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಶಿಲಾದಿ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ವೇದಘೋಷ, ಶಂಖಧ್ವನಿ, ಗಾನ, ವಾದ್ಯ ಮೊದಲಾದ ವೈಭವಗಳಿಂದ ಆಲಯಕ್ಕೆ ತರಬೇಕು. ॥೫೧॥

ಅವ ॥ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ॥ ಪ್ರಾಗುದಕ್ಪ್ರವಣೇ ದೇಶೇ ಕುರ್ಯಾದ್ದೇವಾಲಯಂ ಸುಧೀಃ ।
ರಾಮಾವೃತೇ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಪಶ್ಚಾದ್ಗಿರ್ಯಗ್ರ ಏವ ವಾ ।
ಮಧ್ಯೇ ವಾ ಗ್ರಾಮ ಪುರಯೋರ್ವಿಶಾಲೇ ಸುಶುಚೌ ತಥಾ॥ ॥೫೨॥

ಐಶಾನೀಂ ದಿಶಾಮೇಕಾಂ ತು ವಿನೋದಕವಿವರ್ಜಿತೇ ।
ಜಲಾಶಯಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ವಾ ಶಿಲಾವೃಕ್ಷಾದಿವರ್ಜಿತೇ॥ ॥೫೩॥

ಶ್ಮಶಾನಾದಿಕದೇಶಾನಾಂ ವಿದೂರೇ ಸುಮನೋಹರೇ ।
ಕಿಷ್ಕುದ್ವಾದಶತೋऽನೂನಂ ಕುರ್ಯಾದ್ದೇವಾಲಯಸ್ಥಲಂ॥ ॥೫೪॥

ದ್ವಿಗುಣಂ ಚತುರ್ಗುಣಂ ವಾಽಪಿ ಶತಕಿಷ್ಕು ಪ್ರಮಾಣಕಂ ।
ಕೃತ್ವಾ ಭೂಶೋಧನಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಾರ್ಧಪುಂಮಾನತಸ್ತ್ವಧಃ॥ ||೫೫||

ಕೇಶಾಂಗಾರಾಸ್ಥಿವಲ್ಮೀಕಲೋಷ್ಟಾಶ್ಮಾದಿವಿವರ್ಜಿತೇ ।
ಹರಿಂ ತತ್ರಾಪಿ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಬಲಿಂ ದತ್ವಾ ಚ ಪೂರ್ವವತ್॥ ||೫೬||

ಮೃದ್ದಾರುಶೈಲೈರ್ಲೋಹೈರ್ವಾ ಕುರ್ಯಾದ್ದೇವಾಲಯಂ ದೃಢಂ ।
ದೀರ್ಘಾಸ್ತು ಕಲಮಾಸ್ತಿಸ್ರಸ್ತಿರ್ಯಗಷ್ಟಯವೋದರಾಃ॥ ||೫೭||

ಅಂಗುಲ್ಯಾ ಮಧ್ಯರೇಖಾಯಾಃ ಸಮಾ ಲಕ್ಷಣತಃ ಸ್ಮೃತಾಃ ।
ಸ್ವಾಂಗುಲ್ಯಾ ಮಧ್ಯರೇಖಾ ತು ಪ್ರತಿಮಾದಿಷು ಲಕ್ಷಣಂ॥ ||೫೮||

ಹ್ರಸ್ವ ಮಧ್ಯೋಚ್ಚಭೇದೇನ ತತ್ತನ್ಮಾನಂ ಸಮಸ್ತಶಃ ।
ಪ್ರಾದೇಶಹಸ್ತಪುರುಷಮಾನಂ ಸಾಮಾನ್ಯಲಕ್ಷಣಂ॥ ||೫೯||

ಅ || ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಬಿದ್ದ ನೀರು ಪೂರ್ವ, ಉತ್ತರ, ಈಶಾನ್ಯ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಹರಿದು ಹೋಗುವುದೋ ಅಂತಹ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಯು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು. ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ವನಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಬೆಟ್ಟದ ಮೇಲೆ, ಬೆಟ್ಟದ ಪೂರ್ವ, ದಕ್ಷಿಣ, ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ, ಗ್ರಾಮ ಪಟ್ಟಣಗಳ ನಡುವೆ, ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಕು ಹೊರತು ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ನೀರು ನಿಲ್ಲದಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧವಾದ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ, ಸರೋವರಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಮರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪೀಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇರುವ ದೇಶದಲ್ಲಿ ||೫೨-೫೩|| ಶ್ಮಶಾನ, ಅಂತ್ಯಜಾದಿಗಳ ಮನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಬಹು ದೂರವಿದ್ದು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂತೋಷವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಪ್ರದೇಶ ವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ಕಿಷ್ಕು (೪೨ ಅಂಗುಲ)ಗಳ ೧೨ಕ್ಕೆ (ಅಂದರೆ ೫೦೪ ಅಂಗುಲಗಳಿಗೆ) ಕಮ್ಮಿಯಾಗದಂತೆ ದೇವಾಲಯ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಆರಿಸಿ ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು. ||೫೪|| ಅಥವಾ ೨೪ ಕಿಷ್ಕು (೧೦೦೮ ಅಂಗುಲ) ೪೮ ಕಿಷ್ಕು (೨೦೧೬ ಅಂಗುಲ) ೧೦೦ ಕಿಷ್ಕು (೪೨೦೦ ಅಂಗುಲ) ಗಳಷ್ಟು ದೇವಾಲಯ ಕಟ್ಟಲಿಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಆರಿಸಿ ೧ || ಪುರುಷ ಪ್ರಮಾಣದಷ್ಟು (೭|| ಮೊಳದಷ್ಟು) ನೆಲದಡಿಯನ್ನು ಅಗಿಸಿ, ಅಥವಾ ನೀರು ಸಿಗುವ ಪರ್ಯಂತ, ಕಲ್ಲು ಸಿಗುವ ಪರ್ಯಂತ, ಕೂದಲು, ಅಂಗಾರ, ಎಲುಬು, ಹುತ್ತ, ಮಣ್ಣಿನ ಹೆಂಟೆ, ಕಲ್ಲು ಮೊದಲಾದುದು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ (ಹಾರೆ, ಪಿಕ್ಕಾಸು ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ) ಭೂಶುದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ, ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೂ, ಅಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಿ ಹಿಂದಿನಂತೆಯೇ ಬಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮಣ್ಣು, ಮರ, ಕಲ್ಲುಗಳ ಗುಂಪು, ಸುವರ್ಣ, ರಜತ, ತಾಮ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ, ಅನುಕೂಲವಿದ್ದಂತೆ ದೃಢವಾಗಿ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಶಿಲ್ಪಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು. ||೫೫-೫೬ 1/2) (ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣದ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ನೆಲದಲ್ಲಿ ಒಂದರ ತುದಿ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಉದ್ದವಾಗಿಟ್ಟ ೩ ಶಾಲಿ ಅಕ್ಕಿಗಳೂ, ಒಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ತಗಲಿಸಿ ಅಡ್ಡವಾಗಿಟ್ಟ ೮ ಜವೆ ಗೋಧಿಗಳ ಮಧ್ಯಭಾಗಗಳೂ, ||೫೭|| ಮಹಾಪುರುಷನ ಅಂಗುಷ್ಠದ ಮಧ್ಯರೇಖೆಯೂ, ನಡುಬೆರಳಿನ ಮಧ್ಯಪರ್ವವೂ, ಇವು ನಾಲ್ಕೂ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಗಳಾಗಿವೆ. (ಪರಿಮಾಣಭೂತವಾದ ಅಂಗುಲವೆನಿಸುತ್ತವೆ.) ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಸತಕ್ಕ ಪುರುಷನ ಹೆಬ್ಬೆರಳಿನ ಮಧ್ಯರೇಖಾರೂಪವಾದ ಅಂಗುಲವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪ್ರತಿಮಾ ಪೀಠಾದಿಗಳ ನಿರ್ಮಾಣ ಕಾರ್ಯಗಳ ಅಳತೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಇಂತಹ ಅಂಗುಲ ಪರಿಮಾಣದಿಂದಲೇ ೯೬ ಅಂಗುಲ ಪುರುಷ ಪ್ರಮಾಣ ರೂಪ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ||೫೮|| ೬ ಯವ ಪರಿಮಿತ ಅಂಗುಲಿಯು ಅಧಮ ಪರಿಮಾಣ. ೭ ಯವ ಪರಿಮಿತಿ ಅಂಗುಲಿಯು ಮಧ್ಯಮ ಪರಿಮಾಣ. ೮ ಯವ ಪರಿಮಿತ ಅಂಗುಲಿಯು ಉತ್ತಮ ಪರಿಮಾಣ. ಹೀಗೆ ೩ ವಿಧಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮಾಂಗುಲಿ ಪರಿಮಾಣದಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವುದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅದನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದು. ಪ್ರಾದೇಶ (ಗೇಣು, ೧೨ ಅಂಗುಲ) ಪರಿಮಿತ ಪ್ರತಿಮೆಯು ಹ್ರಸ್ವ ಪ್ರತಿಮೆಯು, ಹಸ್ತ (೧ ಮೊಳ, ೨೪ ಅಂಗುಲ) ಪರಿಮಿತ ಪ್ರತಿಮೆಯು ಮಧ್ಯಮ

ಪ್ರತಿಮೆಯು. ಪುರುಷ ಪ್ರಮಾಣ (೫ ಮೊಳ, ೧೨೦ ಅಂಗುಲ,) ಪರಿಮಿತ ಪ್ರತಿಮೆಯು ಉತ್ತಮ ಪ್ರತಿಮೆಯು. ಹ್ರಸ್ವಾದಿ ಪರಿಮಾಣಭೇದವಿರುವ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ಅಂಗುಲವನ್ನೇ ಪರಿಮಾಣವೆಂದು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಾದೇಶಾದಿಪರಿಮಾಣವು ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವು. ೯೬ ಅಂಗುಲಾದಿಗಳಿರಬೇಕೆಂಬುವುದು ವಿಶೇಷ ಲಕ್ಷಣವು. (ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದೇಶ ಪರಿಮಿತ ಪ್ರತಿಮೆಯೇ ಪೂಜ್ಯವು.) ||೫೮-೫೯||

ಅವ|| ಗರ್ಭಗೃಹದ್ವಾರದ ದೈರ್ಘ್ಯ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ಪ್ರತಿಮಾರ್ಧ್ಯರ್ಧಕಂ ದ್ವಾರಮೂರ್ಧ್ವಮರ್ಧಂಚ ವಿಸ್ತೃತಿಃ ।
ಪ್ರತಿಮಾರ್ಧಪ್ರಮಾಣೇನ ಪೀಠಸ್ಯೋಚ್ಚತ್ವಮಿಷ್ಯತೇ|| ||೬೦||

ಉನ್ನತಿಃ ಪಿಂಡಿಕಾಯಾಸ್ತ್ವಚ್ಚತುರಂಗುಲಮಾನತಃ ।
ತ್ರ್ಯಂಗುಲಂ ದ್ವ್ಯಂಗುಲಂ ವಾಽಪಿ ಗೃಹಾಂತಃ ಪ್ರತಿಮಾಸಮಂ|| ||೬೧||

ಊರ್ಧ್ವಂ (ಉಚ್ಚಂ) ಪರ್ಯಕ್ಕ ಕ್ರಮಶಃ ಉಚ್ಚತ್ವಂ ಮಧ್ಯತಃ ಸ್ಮೃತಂ ||
ತಾವದುಚ್ಚಂ ಬಹಿಶ್ಚೈವ ಯದ್ಯೇಕಂ ಶಿಖರಂ ಭವೇತ್|| ||೬೨||

ಅರ್ಧೋಚ್ಚಮಥವಾಽಪಿ ಸ್ಯಾದಧಸ್ತಾತ್ಪ್ರತಿಮೋನ್ನತಂ ।
ತತೋ ದ್ವಿಗುಣಮಾನಂ ವಾ ಸಾರ್ಧಪ್ರತಿಮಮೇವ ವಾ|| ||೬೩||

ಶಿಖರಾಂತರೇ ತು ಪ್ರತಿಮಾಮಾನಂ ತದ್ಗಲಮುಚ್ಯತೇ ।
ತತ್ತ್ರಿಪಾದಂ ತದರ್ಧಂ ವಾ ತದರ್ಧ್ಯಮಥಾಪಿ ವಾ|| ||೬೪||

ವರ್ತುಲಂ ಪದ್ಮಸದೃಶಂ ಹಸ್ತಿಪೃಷ್ಠಸಮಂ ತಥಾ ।
ಚತುರಸ್ರಂ ಚಾಷ್ಟಕೋಣಂ ವಿಮಾನಂ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಂ|| ||೬೫||

ಪ್ರತಿಮಾಯಾ ದಶಗುಣಂ ವಿಂಶದ್ಗುಣಮಥಾಪಿ ವಾ ।
ವರ್ತುಲಂ ಶಿಖರಂ ತ್ವೇಕಂ ಕಿರೀಟಾಕೃತಿಮದ್ಭವೇತ್|| ||೬೬||

ಅ || ಗರ್ಭಗೃಹದ ಬಾಗಿಲು ಪುರುಷ ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳ (೧೨೦ ಅಂಗುಲವಿರುವ) ಪ್ರತಿಮೆಯಿಂದ ೧|| ಪಾಲು ಎತ್ತರವಿರಬೇಕು. ಬಾಗಿಲಿನ ಅಗಲವು ಎತ್ತರದ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಇರಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮೆಯು ಅರ್ಧ ಪ್ರಮಾಣದಷ್ಟು ಪೀಠವು ಎತ್ತರವಿರಬೇಕು. ||೬೦|| ಪ್ರತಿಮೆಯ ಅಂಗುಲದ ಅಳತೆಗಿಂತ, ೪, ೩, ಅಥವಾ ೨, ಅಂಗುಲದಷ್ಟು ಪೀಠದ ಅಡಿಗಲ್ಲಿನ ಎತ್ತರವಿರಬೇಕು. ಗರ್ಭಗೃಹದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮೇಲುಗಡೆಯ ಅವಕಾಶವು ಪ್ರತಿಮೆಯ ಪರಿಮಾಣದಷ್ಟು ದೀರ್ಘವಾಗಿರಬೇಕು. ನಡುವಿಗಿಂತ ಕೆಳಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳ ಮೂಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಪರಿಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಕ್ರಮವಾಗಿ ದೈರ್ಘ್ಯವು ಕುಗ್ಗುತ್ತಾ ಬಂದು ಬದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಸಮಪ್ರಮಾಣವಿರಬೇಕು. ದೇವಸ್ಥಾನದ ಮೇಲಿನ ಶಿಖರವು ಒಂದೇ ಅಂತಸ್ತಿನದ್ದಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಶಿಖರವೂ ಪ್ರತಿಮೆಯಷ್ಟು ಎತ್ತರವಿರಬೇಕು. ||೬೧-೬೨|| ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಎತ್ತರವಿರಬೇಕು. ಗರ್ಭಗುಡಿಯೊಳಗೆ ವರ್ತುಲಾಕಾರ ವಿಮಾನಕ್ಕಿಂತ ಕೆಳಗಿನ ಭೂಮಿಪರ್ಯಂತ ಗೋಡೆಯ ಪ್ರದೇಶವು, ಪ್ರತಿಮೆಯಷ್ಟೇ ಎತ್ತರವಾಗಲೀ, ಪ್ರತಿಮೆಗಿಂತ ಇಮ್ಮಡಿ ಎತ್ತರವಾಗಲೀ ೧ || ಪಾಲಿನಷ್ಟು ಎತ್ತರವಾಗಲೀ ಇರಬೇಕು. ||೬೩|| ೨ ಅಂತಸ್ತಿನ ಗರ್ಭಗುಡಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ವಿಮಾನ ಶಿಖರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕಂಠ ಸದೃಶಾಕಾರವಾದ ೨ ಅಂತಸ್ತಿನ ಗೋಡೆಯೂ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಪರಿಮಾಣದಷ್ಟೇ ಆಗಬೇಕು. ಶಿಖರವು ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮುಕ್ಕಾಲು ಪಾಲು, ಅರ್ಧಪಾಲು, ಕಾಲುಪಾಲು ಇದ್ದರೂ ಸಾಕು. ||೬೪|| ದೇವಸ್ಥಾನದ ಗರ್ಭಗುಡಿಯು ಉರುಟಾಗಲೀ, ಕಮಲಪುಷ್ಪದಂತಾಗಲೀ, ಆನೆಯ ಬೆನ್ನಿನಂತೆ ಆಗಲೀ, ಚಚ್ಚೌಕವಾಗಿ ಆಗಲೀ, ೮ ಮೂಲೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿ ಆಗಲೀ, ಮಾಡಲ್ಪಡಬೇಕು. ||೬೫|| ಗರ್ಭಗುಡಿಯು ಅನೇಕ ಶಿಖರಗಳುಳ್ಳದ್ದಾದರೆ

ಪ್ರತಿಮಾ ಪರಿಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಅದು ೧೦ ಪಾಲು ಅಥವಾ ೨೦ ಪಾಲು ಹೆಚ್ಚು ಎತ್ತರವಿರಬೇಕು. ಆ ಅನೇಕ ಶಿಖರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಿಖರವು ಎತ್ತರವಾಗಿ ಕಿರೀಟದಂತೆಯೇ ಉರುಟಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ||೬೭||

ಅವ || ಹೀಗೆ ಗರ್ಭಗುಡಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಇದಿರು ಮಾಡಬೇಕಾದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಭಯಾಽಪಿ ಸಮೇತಂ ವಾ ಪೃಥಕ್ ಸಭಮಥಾಪಿ ವಾ |
ದ್ವಿಸಭಂ ತ್ರಿಸಭಂ ವಾಽಪಿ ಸಗೋಪುರಮಥಾಪಿ ವಾ|| ||೬೭||

ಪ್ರಾಕಾರವೃತ್ತಯುಕ್ತಂ ವಾ ಸಪ್ತಪ್ರಾಕಾರಮೇವವಾ |
ಸಮ (ಸದ್ಮ) ವೃತ್ತಂ ಕಿಷ್ಕುಮಾತ್ರಂ ಬಹಿರ್ವಾ ಚತುರಸ್ರಕಂ|| ||೬೮||

ತತಃ ಪರಂ ಕಿಷ್ಕುಮಾತ್ರಂ ಸಭಾಯಾ ಅಂತರಂ ಯದಿ |
ತತಸ್ತಾವತೃತೀಯಾಯಾಃ ಸಾರ್ಧಮೇವ ಹ್ಯುದಾಹೃತಂ|| ||೬೯||

ಕಿಷ್ಕುತ್ರಯಂ ಚ ಶಕ್ರಾದೇಃ ಸ್ಥಾನಂ ತದ್ವೃತ್ತತಃ ಸ್ಮೃತಂ |
ತತಸ್ತು ಮಂಟಪಂ ಕುರ್ಯಾತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾಃ ಸುಲಕ್ಷಣಂ|| ||೭೦||

ಅ|| ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಇದಿರು ಮಂಟಪವನ್ನು ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ತಾಗಿಕೊಂಡು, ಅಥವಾ ತಾಗಿಕೊಳ್ಳದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೂ ಕಟ್ಟಿಸಬಹುದು. ತಂತಮ್ಮ ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ ೨ ಅಥವಾ ೩ ಮಂಟಪಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು. ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ಗೋಪುರವು (ಹೊರಬಾಗಿಲು) ಇರಬೇಕು. ||೬೭|| ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ಉರುಟಾದ ೧ ಸುತ್ತು ಗೋಡೆಯಾಗಲೀ, ೭ ಸುತ್ತು ಗೋಡೆಯಾಗಲೀ ಇರಬೇಕು. ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ಹೊರಗೆ ೨ ಮೊಳದಷ್ಟು ಉರುಟಾದ ಗೋಡೆ, ಅಥವಾ ಚಚ್ಚೌಕ ಗೋಡೆಯಿರಬೇಕು. (೭ ಪ್ರಾಕಾರಗಳಾದರೆ ಒಳಗಿನದ್ದು ೬ ಉರುಟು, ೭ನೇದ್ದು ಚಚ್ಚೌಕ) ||೬೮|| ಗರ್ಭಗುಡಿಗಿಂತ ಮುಖಮಂಟಪಕ್ಕೆ ವ್ಯವಧಾನವು ಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ೧ನೇ ಮುಖಮಂಟಪವು ೨ ಮೊಳ ದೂರವಾಗಿಯೂ, ೨ನೇ ಮುಖಮಂಟಪವು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನು ೨ ಮೊಳ ದೂರವಾಗಿಯೂ, ೩ನೇ ಮಂಟಪವು ೨ನೇಕ್ಕಿಂತ ೨|| ಮೊಳ ದೂರವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ||೬೯|| ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ಪೂರ್ವಾದಿ ೮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಾದ್ಯಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಿಗಾಗಿ ೬,೬ ಮೊಳವುಳ್ಳ ಮಂಟಪವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷಣವತ್ತಾದ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು ||೭೦|| ||೬೭-೭೦||

ಅವ || ಗರ್ಭಗುಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಂಗಭೂತವಾದ ವಾಸ್ತುಪುರುಷನ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| **ಪೂಜಯೇದ್ವಾಸ್ತುಪುರುಷಸ್ಯೋಪರಿಸ್ಥಾಂಸ್ತು ಸರ್ವದಾ |**
ದೇವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಕಾನ್ ವಾಸ್ತುರ್ವರಾಹಸ್ಯ ಹರೇಃ ಸುತಃ|| ||೭೧||

ಪಾತಿತೋ ದೈವತೈರ್ಭೂಮೌ ಚತುರಸ್ರಾಕೃತಿಃ ಸ್ಥಿತಃ |
ಕೃತ್ವಾಽಷ್ಟಕಾಷ್ಟಕೋಷ್ಠಾನಿ ಮಧ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚತುಷ್ಟಯೇ|| ||೭೨||

ಪೂಜ್ಯೋ ದ್ವಯೇ ದ್ವಯೇ ಶಕ್ರೋ ಯಮೋ ವರುಣ ಏವ ಚ|
ಸೋಮಶ್ಚ ಪೂಜ್ಯಾಃ ಕೋಣೇಷು ವಹ್ನ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಕೋಣದೇವತಾಃ|| ||೭೩||

ಪುನಸ್ತ್ರಯೇ ತ್ರಯೇ ಕಾಮಂ ಧಾತಾರಂ ಸವಿಧಾತೃಕಂ |
ಸ್ಕಂದಂ ಚ ಪೂಜಯೇತ್ಕೋಣೇ ಸೂರ್ಯಂ ಚೈವ ವಿನಾಯಕಂ|| ||೭೪||

ಕಾಲಂ ಕುಬೇರಂ ಚ ಬಹಿಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದಿಕ್ಷು ಪೂಜಯೇತ್ ।
ಹಾರಿಂ ಹರಿಂ ಗಭೀರಂ ಚ ಗಾಹನಂ ಗಹನಂ ಶುಭಂ॥ ॥೭೫॥

ತ್ರಾತಮಂಗಾರಕಂ ಚೈವ ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಂ ದಿಶಿ ಪೂಜಯೇತ್ ।
ದಾರಣಂ ವಿದರಿಂ ದೂತಂ ಪ್ರದ್ಯೋತಂ ದ್ಯೋತನಂ ದರಿಂ॥ ॥೭೬॥

ಮೃತ್ಯುಂ ಶನೈಶ್ಚರಂ ಚೈವ ದಕ್ಷಿಣಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಪೂಜಯೇತ್ ।
ಪುಷ್ಕರಂ ಕ್ಷರಣಂ ಕ್ಷಾರಿಂ ವಿಕ್ಷಣಂ ಕ್ಷೋಭಣಂ ಕ್ಷಣಂ॥ ॥೭೭॥

ಚಾರ್ವಂಗಂ ಭಾರ್ಗವಂ ಚೈವ ಪಶ್ಚಿಮಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಪೂಜಯೇತ್ ।
ಚಾರಂ ವಿಚಾರಂ ಪ್ರಚರಂ ಸಂಚರಂ ಚಾರಣಂ ಚರಂ॥ ॥೭೮॥

ಬೃಹಸ್ಪತಿಂ ಬುಧಂ ಚೈವಾಪ್ಯುತ್ತರಸ್ಯಾಂ ಪ್ರಪೂಜಯೇತ್ ।
ಏವಮೇವ ವಿಮಾನಸ್ಯ ಕೃತೇಃ ಪ್ರಾಗಪಿ ಪೂಜಯೇತ್॥ ॥೭೯॥

ಅ॥ ವಾಸ್ತುಪುರುಷನ ಮೇಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ವಾಸ್ತುಪುರುಷನನ್ನೂ ಕೂಡ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ವರಾಹರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪುತ್ರನಾದ ವಾಸ್ತುಪುರುಷನು ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ತಳ್ಳಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಚತುಷ್ಕೋಣಾಕಾರನಾಗಿ ಇರುವನು. ಸಮಚತುಷ್ಕೋಣಾಕಾರವಾದ ವಾಸ್ತುಪೀಠದಲ್ಲಿ ೬೪ ಕೋಣೆಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಅದರ ನಡುವಿನ ೪ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು, ॥೭೧॥೭೨॥ ಅದರ ಹೊರಗಿನ ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿನ ೨ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರ, ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನ ೨ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಮ, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ವರುಣ. ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸೋಮ, ಅಗ್ನೇಯಾದಿ ೪ ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಗ್ನಿ, ನಿರ್ಋತಿ, ವಾಯು;ಈಶಾನ, ಇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು ॥೭೩॥ ಆ ಇಂದ್ರಾದಿ ಕೋಣೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೊರಗಿನ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರತಿದಿಕ್ಕಿನ ೩,೩, ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಮ ಧಾತೃ ವಿಧಾತೃ ಈ ಮೂರು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಈಶಾನ್ಯ, ಆಗ್ನೇಯ, ನೈಋತ್ಯ, ವಾಯವೀಯ ಈ ೪ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹಾರಿ, ಹರಿ, ಗಭೀರ, ಗಾಹನ, ಗಹನ, ಶುಭ, ತ್ರಾತ, ಅಂಗಾರಕ ಈ ೮ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು ॥೭೫1/2॥ ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ದಾರಣ, ವಿದರಿ, ದೂತ, ಪ್ರದ್ಯೋತದ್ಯೋತನ, ದರಿ, ಮೃತ್ಯು, ಶನೈಶ್ಚರ ಈ ೮ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು ॥ ೭೬ 1/2॥ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಕರ, ಕ್ಷರಣ, ಕ್ಷಾರಿ, ವಿಕ್ಷಣ, ಕ್ಷೋಭಣ, ಕ್ಷಣ, ಚಾರ್ವಂಗ, ಭಾರ್ಗವ, ಇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥೭೭1/2॥ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಚಾರ, ವಿಚಾರ, ಪ್ರಚರ, ಸಂಚರ, ಚಾರಣ, ಚರ, ಬೃಹಸ್ಪತಿ, ಬುಧ ಈ ೮ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೂ ಭೂಶುದ್ಧಿ ಮಾಡಿ ಚತುಷ್ಕೋಣಾಕಾರದ ಪೀಠವನ್ನು ಬರೆದು ಆ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಈ ೬೪ ವಾಸ್ತುದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು ॥೭೧-೭೯॥

ಅವ ॥ ಹೀಗೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಕ್ತವ್ಯಾಂಶವನ್ನು ಹೇಳಿ ಪ್ರಕೃತ ಮಂಟಪವನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ॥ ಸಪ್ತಪರ್ಣಮಯಂ ಸಾಧು ಕಾರಯೇನ್ಮಂಟಪಂ ತತಃ ।
ಸಪ್ತಹಸ್ತಂ ದ್ವಿಷಡ್ಡಸ್ತಂ ಅಥವಾ ದ್ವಿಗುಣಂ ತತಃ॥ ॥೮೦॥

ಚತುರ್ಗುಣಂ ವಾ ಸಮ್ಯಕ್ತು ಚತುರಸ್ರಂ ಸಹಾಜಿರಂ ।
ಅನ್ಯಚ್ಚ ಮಂಟಪಂ ದೀರ್ಘಂ ಪಂಚಹಸ್ತಂ ತು ಕಾರಯೇತ್॥ ॥೮೧॥

ತ್ರಿಚತುಷ್ಕೋಷ್ಠಕಂ ತತ್ರ ಮಧ್ಯೇ ಪ್ರಾಗಾಯತಂ ಶುಭಂ ।
ಕಾರಯೇನ್ಮಂಡಲಂ ಸಾಧು ಹಸ್ತಮಾತ್ರಸುವಿಸ್ತೃತಂ॥ ॥೮೨॥

ತತ್ರ ದ್ವಾದಶ ಪಾತ್ರಾಣಿ ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ಪಾಲಿಕಾದಿಕಂ ।
ಪಾಲಿಕಾಸ್ತು ಚತುರ್ವಿಂಶತ್ಯಂಗುಲೋಚ್ಛ್ರಯಸಂಯುತಾಃ॥ ॥೮೩॥

ಅಷ್ಟಾದಶಾಂಗುಲಶ್ಚೈವ ತಥಾ ಪಂಚಮುಖಾ ಇತಿ ।
ದ್ವಾದಶಾಂಗುಲಕಾಶ್ಚೈವ ಶರಾವಾಃ ಪಶ್ಚಿಮಾನುಗಾಃ॥ ॥೮೪॥

ತತ್ರ ವಿಷ್ಣುಂ ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಂ ಪೂಜಯೇದ್ಪಕ್ತಿತಸ್ತ್ರಿಶಃ ।
ಸಪ್ತಧಾನ್ಯಾನಿ ತೇಷ್ವೇವ ಪೂರಯೇದಂಕುರಾರ್ಥತಃ॥ ॥೮೫॥
ತತ್ರ ನಿತ್ಯಂ ಬಲಿಂ ದದ್ಯಾದ್ವಿಷ್ಣವೇ ದಶರಾತ್ರಕಂ ।
ಬ್ರಹ್ಮ ಶಂಕರ ಗೀರ್ವಾಣ ಪಿತೃಗಂಧರ್ವಯಕ್ಷಕೈಃ॥ ॥೮೬॥

ಭೂತೈಶ್ಚ ಪಾಯಸೇನೈವ ತಥಾ ಪದ್ಮಾಕ್ಷತೇನಚ ।
ಅನ್ನಾಪೂಪೇನ ಪುಷ್ಪಾನ್ನೈರನ್ನಲಾಜಾಕ್ಷತೈರಪಿ ।
ಸಕ್ತುಭಿಶ್ಚಕ್ರಮೇಣೈವ ದೇವಾಂತಂ ಪಾಯಸೇನ ವಾ ॥೮೭॥

ಅ॥ ವಾಸ್ತುಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಭೂರ್ಜವೃಕ್ಷದಿಂದ ೭, ೧೨, ೨೪ ಅಥವಾ ೪೮ ಮೊಳಗಳಿದ್ದೂ ಸಮಚತುಷ್ಕೋಣಾಕಾರವಾಗಿ ಹೊರಬದಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಗಣಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಧಾನ ಮಂಟಪದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣೆಗಾಗಿ ೫ ಮೊಳ ವಿಸ್ತಾರವೂ ೭॥ ದೀರ್ಘವೂ ಆದ ಇನ್ನೊಂದು ಮಂಟಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಬೇಕು॥೮೦॥೮೧॥ ಆ ಮಂಟಪದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ೧೨ ಮೊಳ ದೀರ್ಘವೂ, ೧೨ ಕೋಣೆಗಳೂ, ಚಚ್ಚೌಕವಾಗಿಯೂ, ಅವುಗಳ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ೨ ವೀಥಿಗಳೂ, ಶ್ವೇತ, ಪೀತ, ಅರುಣ, ಸಿತ ಎಂಬ ರಂಗೋಲೆಹುಡಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತವಾಗಿಯೂ ವಕ್ರಾದಿದೋಷರಹಿತವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ವಿಸ್ತೃತವಾದ ಮಂಡಲವನ್ನು ವಿರಚಿಸಬೇಕು. ಆ ಒಂದೊಂದು ಕೋಣೆಯು ೧,೧, ಮೊಳ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಚಚ್ಚೌಕವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ॥೮೨॥ಆ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿದ್ದ ೧೨ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದ ೪ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದ ೪ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ೪, ಪಾಲಿಕೆ (ತಪ್ಪಲೆಯಂತಿರುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಎತ್ತರವಾಗಿರುವ ದೊಡ್ಡದಾದ ಪಾತ್ರೆ)ಗಳನ್ನು ಮಧ್ಯದ ೪ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ೫ ಪಂಚಮುಖ (೪ ಬದಿಗಳಲ್ಲಿ ಗಿಂಡಿಯ ಮುಖ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ೧ ಮುಖ ಹೀಗೆ ಐದು ಮುಖಗಳುಳ್ಳ) ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಪಶ್ಚಿಮದ ೪ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ೪ ಶರಾವ (ದಧ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಇಡತಕ್ಕ ಪಾತ್ರೆ)ಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ೧೨ ಕೋಣೆಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಇಡಬೇಕು. ಆ ಪಾತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಾಲಿಕೆಗಳು ೨೪ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರವಾಗಿರಬೇಕು. ॥೮೩॥ ಪಂಚಮುಖಗಳು ೧೮ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರ, ಶರಾವಗಳು ೧೨ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರಗಳಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ॥೮೪॥ ಅ ೩ ಕೋಣೆಗಳಿದ್ದ ೩ ವಿಧಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿರುದ್ಧ, ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ, ಸಂಕರ್ಷಣ, ವಾಸುದೇವ, ಎಂಬ ೪ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದಾವರ್ತಿ, ಅಂದರೆ ೪ ಪಾಲಿಕಾಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾವರ್ತಿ, ೪ ಪಂಚಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾವರ್ತಿ, ೪ ಶರಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾವರ್ತಿ ಹೀಗೆ ಮೂರಾವರ್ತಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಆ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿಗಳ ಪೂಜೆಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಅ ೧೨ ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಕುರಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗಾಗಿ ಹೆಸರು ಮೊದಲಾದ ೭ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು (ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಷ್ಟು ಬೇರೆ ಧಾನ್ಯಗಳನ್ನು) ರಾತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ತುಂಬಿಸಬೇಕು. ॥೮೫॥ ಆ ಪಾಲಿಕಾದಿ ಪಾತ್ರಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ, ಬ್ರಹ್ಮ, ರುದ್ರ, ದೇವತೆಗಳು, ಪಿತೃಗಳು, ಗಂಧರ್ವರು, ಯಕ್ಷರು, ಭೂತಗಳು, ಇವರಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ೧೦ ದಿನ ಪರ್ಯಂತ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಬಲಿಯನ್ನು (ನೈವೇದ್ಯವನ್ನು) ಕೊಡಬೇಕು. ॥೮೬॥ ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪಾಯಸವೇ; ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕಮಲ ಪುಷ್ಪ ಅಕ್ಕಿ ಕಾಳು ಇವುಗಳೇ; ರುದ್ರನಿಗೆ ಅನ್ನ, ಅಪ್ಪ; ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪುಷ್ಪ, ಅನ್ನ; ಪಿತೃಗಳಿಗೆ ಅನ್ನ; ಗಂಧರ್ವರಿಗೆ ಅರಳು; ಯಕ್ಷರಿಗೆ ಅಕ್ಕಿಕಾಳು; ಭೂತಗಳಿಗೆ ಹಿಟ್ಟು; ಇವುಗಳನ್ನು ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ, ದೇವತಾಕ್ರಮದಿಂದಲೂ, ದ್ರವ್ಯಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅಥವಾ ವಿಷ್ಣು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರಿಗೆ ಪಾಯಸ, ಇತರರಾದ ಗೀರ್ವಾಣಾದಿ ೫ ಮಂದಿಗೆ ಪದ್ಮಾಕ್ಷತ ಮೊದಲಾದ ೫ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ॥೮೭॥

ಅವ ॥ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಅಧಿವಾಸವು ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಧಿವಾಸನವಿಧಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ॥ ತದೈವ ಪ್ರತಿಮಾಯಾಶ್ಚ ಕಾರಯೇದಧಿವಾಸನಂ। ॥೮೮॥

ಪಂಚಗವ್ಯೇ ಸಪ್ತರಾತ್ರಂ ಕ್ಷಿಪ್ತ್ವಾ ಪುರುಷಸೂಕ್ತತಃ ।
ವೇದಾಂಶ್ಚ ಚತುರಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಪಾರಯೇಯುರ್ದ್ವಿಜೋತ್ತಮಾಃ॥ ॥೮೯॥

ಪ್ರಾಚ್ಯಾದಿದ್ವಾರಗೌ ದ್ವೌದ್ವಾವೇಕೈಕಂ ತು ದಶಾವರಾಃ ।
ಯಥಾಲಬ್ಧಂ ಯಥಾವಿತ್ತಮಥವಾ ವಿಷ್ಣುತತ್ಪರಾಃ॥ ॥೯೦॥

ಅ॥ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪಂಚಗವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಜಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ೭,೭, ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಅಧಿವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋತ್ತಮರಿಂದ ಋಗಾದಿ ೪ ವೇದಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ॥೮೯॥ ಪೂರ್ವಾದಿ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳ ೪ ದ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ೨,೨, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಅಂದರೆ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಋಕ್ ಶಾಖಿಗಳು ೨, ದಕ್ಷಿಣದಲ್ಲಿ ಯಜುರ್ವೇದಿಗಳು ೨, ಪಶ್ಚಿಮದಲ್ಲಿ ಸಾಮವೇದಿಗಳು ೨, ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಅಥರ್ವಣವೇದಿಗಳು ೨, ಹೀಗೆ ೮ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಇಬ್ಬರಿಬ್ಬರು ಸಿಗದಿದ್ದರೆ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರಿಂದ ಋಗಾದಿವೇದಗಳಿಗೆ ಪಾರಾಯಣವನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ವೇದಮಂತ್ರ ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗಾಗಿ ೧೦ ಮಂದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗದಂತೆ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ೧೦ ಮಂದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಯೋಗ್ಯರೂ ದೊರೆಯದಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಮಂದಿ ಯೋಗ್ಯರು ದೊರೆಯುತ್ತಾರೋ, ಅಷ್ಟು ಮಂದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದಲೇ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಬಹುಮಂದಿ ದೊರೆತರೂ ದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೆ ತನಗೆ ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ವೇದ ಪಾರಾಯಣ ಮಾಡತಕ್ಕ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೆಲ್ಲರೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ॥೯೦॥

ಅವ ॥ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಅಂಗಭೂತವಾದ ಹೋಮ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಕುಂಡ ನಿರ್ಮಾಣ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಹೋಮ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ॥ ತ್ರಯೋದಶಾತ್ರ ಕುಂಡಾನಿ ಪರಿತಃ ಕಾರಯೇದ್ಬುಧಃ।
ಉಕ್ತಲಕ್ಷಣಯುಕ್ತಾನಿ ಪ್ರಧಾನಂ ತ್ವಗ್ನಿಕೋಣಕೇ॥ ॥೯೧॥

ಸಾಕ್ಷಾತ್ತು ಕೋಣಕಾದ್ಧಸ್ತಮಾತ್ರಮಂತರತಃ ಸುಧೀಃ ।
ಆಜ್ಯಾಹುತೀಸ್ತೇಷು ಕುರ್ಯಾತ್ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಲಕ್ಷಸಂಖ್ಯಕಂ॥ ॥೯೨॥

ಪ್ರತ್ಯೇಕಮಯುತಂ ವಾಽಪಿ ಪ್ರಧಾನೇ ಲಕ್ಷಸಂಖ್ಯಕಂ ।
ಅರ್ಧಂ ತದರ್ಧಮಥವಾ ಮೂಲಮಂತ್ರೇಣ ಮಂತ್ರವಿತ್॥ ॥೯೩॥

ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ತ್ವಾರ್ಥೇ ಪ್ರಧಾನೇ ಜುಹುಯಾತ್ಪುರಃ ।
ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ತು ಸಹಸ್ರಂ ವಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಶತಮೇವ ವಾ॥ ॥೯೪॥

ಶತಂ ಪುರುಷಸೂಕ್ತೇನ ಗಾಯತ್ರ್ಯಾ ಚ ಸಹಸ್ರಕಂ ।
ಕೃತ್ವಾ ಜಲಾಧಿವಾಸಂ ಚ ಪೂರ್ವಂ ವಾ ಪಂಚಗವ್ಯತಃ॥ ॥೯೫॥

ಅ॥ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾದಿ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕುಂಡ, ಆಗ್ನೇಯ ಕೋಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನ ಕುಂಡ, ೫ ಕುಂಡಗಳಿಗಿಂತ ಹೊರಗೆ ಸುತ್ತಲೂ ೮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಕುಂಡ, ಹೀಗೆ ೧೩

ಕುಂಡಗಳನ್ನು ೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವತ್ತಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಯು ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ||೯೧|| ಅಗ್ನೇಯ ಕೋಣದಲ್ಲಿರುವ ಕುಂಡದಿಂದ ೨೪ ಅಂಗುಲ ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನೇಯ ಕೋಣದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಧಾನ ಕುಂಡವನ್ನು ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ಆ ೧೩ ಕುಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಒಂದೊಂದು ಲಕ್ಷ್ಯ, ಅಥವಾ ೧೦ ಸಹಸ್ರ, ಅಜ್ಯಾಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ಪ್ರಧಾನ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷ ಹೋಮ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರಧಾನಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಹೋಮ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯಾದಿಗಳ ಅನುಕೂಲ್ಯವಿಲ್ಲವಾದರೆ ೫೦ ಸಹಸ್ರ ಅಥವಾ ೨೫ ಸಹಸ್ರ ಅಜ್ಯಾಹುತಿಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರಾಭಿಜ್ಞನು ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದಿಂದಲೇ ಕೊಡಬೇಕು. ||೯೨|| ೯೩|| ಮೂಲಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೋಮಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲೇ ೨೫ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬರ ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಪ್ರಧಾನ ಕುಂಡದಲ್ಲಿ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ತಿರುಗಿ ಮೂಲಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೋಮಿಸಿದ ಮೇಲೆ ೨೫ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಆವಾವ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರಧಾನ ಕುಂಡದಲ್ಲಿಯೇ ೧೦೦೦ ಆವೃತ್ತಿ ಅಥವಾ ೧೦೦ ಆವೃತ್ತಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ೧೦೦ ಸಲ, ಗಾಯತ್ರಿಯಿಂದ ೧೦೦೦ ಆವೃತ್ತಿ ಹೋಮ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಪಂಚಗವ್ಯಾಧಿವಾಸದಿಂದ ಮೊದಲು ಅಥವಾ ಮೇಲೆ ಜಲಾಧಿವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಿಯೇ ಕುಂಡಗಳಲ್ಲಿ ಅಜ್ಯಾಹುತಿಯನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ||೯೪-೯೫ || ||೯೧-೯೫||

ಅವ || ಅಭಿಷೇಕಕ್ಕಾಗಿ ಕಲಶ ಸ್ಥಾಪನವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ಚಕ್ರಾಬ್ಜಂ ಭದ್ರಕಂ ವಾಽಪಿ ಮಂಟಪೇ ಮಂಡಲಂ ಶುಭಂ ।
ಪದ್ಮಂ ವೃತ್ತತ್ರಯಂ ಚಕ್ರಂ ರಾಶಯೋ ವೀಥಿಕಾಸ್ತಥಾ|| ||೯೬||

ಶೋಭೋಪಶೋಭಿಕಾಶ್ಚೈವ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಸ್ಯ ತು ಲಕ್ಷಣಂ ।
ಚತುರಸ್ರಂ ವಿನಾ ಚಕ್ರಂ ವಿಶೇಷೋ ಭದ್ರಕೇ ಸ್ಮೃತಃ|| ||೯೭||

ಸಹಸ್ರಮರ್ಧಂ ಪಾದಂ ವಾ ಕಲಶಾಂಸ್ತತ್ರ ಪೂರಯೇತ್ ।
ಶತಂ ತದರ್ಧಂ ಪಾದಂ ವಾ ವಿತ್ತಾಭಾವೇ ನಿಗದ್ಯತೇ|| ||೯೮||

ಕ್ವಾಥೇನ ಕ್ಷೀರಿವೃಕ್ಷಾಣಾಂ ತಥಾ ಪಂಚಾಮೃತೈರಪಿ ।
ಪಂಚಗವ್ಯೇನ ಶುದ್ಧೇನ ಜಲೇನ ಚ ಪೃಥಕ್ ಪೃಥಕ್|| ||೯೯||

ಪೂರಯೇತ್ಕಲಶಾನ್ಮಧ್ಯಂ ಶುದ್ಧೋದೇನೈವ ಪೂರಯೇತ್ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮಸ್ಯೈವ ಚತುರ್ದಿಕ್ಷು ಗಂಧೋದಾನಾಂ ಚತುಷ್ಟಯಂ|| ||೧೦೦||

ಚತುರ್ದಲಶ್ವೇತಪದ್ಮಚತುಷ್ಕೇ ಮಂಡಲಸ್ಥಿತೇ ।
ಪೂರ್ವಾದಿಕ್ರಮಯೋಗೇನ ರಸ ಕ್ವಾಥಶುಭೋದಕಾನ್|| ||೧೦೧||

ಗಂಧಾಂಶ್ಚ ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ಪಂಚಗವ್ಯಂ ಶುದ್ಧಾಂತರೇ ನ್ಯಸೇತ್ ।
ಪೃಥಕ್ಚತುರ್ದಲಂ ಪದ್ಮಂ ರಕ್ತಂ ಕೃತ್ವಾಽಲ್ಪಕಂ ಸುಧೀಃ|| ||೧೦೨||

ಪಂಚಾಶತ್ತ್ರೇತು ಗಂಧೋದಂ ಸರ್ವಮಧ್ಯೇ ನಿಧಾಪಯೇತ್ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮಸ್ಯ ಪುರುತಸ್ತ್ವೇಕಂ ಸಾರ್ವಂ ಸಂಸ್ಥಾಪಯೇದ್ಬೃಹತ್|| ||೧೦೩||

ಅಷ್ಟದಿಕ್ಷ್ವಷ್ಟಪದ್ಮೇಷು ಪಂಚಕಂ ಪಂಚಕಂನ್ಯಸೇತ್ ।
ಅನೇನ ಕ್ರಮಯೋಗೇನ ಕಲಶಾ ಅಖಿಲಾ ಅಪಿ|| ||೧೦೪||

ತತ್ತದ್ದ್ರವ್ಯಮಯಾಸ್ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಾಪ್ಯಾಸ್ತು ಬಾಹ್ಯತಃ ।
ತದ್ವೈವಾಂಕುರಪಾತ್ರಾಣಿ ಪರಿತಸ್ತತ್ರ ವಿನ್ಯಸೇತ್॥ ॥೧೦೫॥

ಕುಶೋದಕಂ ಚ ಕಾರ್ಪೂರಂ ಕೌಂಕುಮಂ ಚಾಂದನಂ ತಥಾ ।
ತುಹಿನೋದಂ ಹ್ಯೆರಿಬೇರಮೌಶೀರಂ ಕೋಷ್ಠಸಾರ್ಷಪಂ॥ ॥೧೦೬॥

ನದೀಸಂಗಮಜಂ ಚೈವ ತಾಟಾಕಂ ಕೌಪ್ಯಮೇವ ಚ।
ನಿರ್ಝರೋದಮಿತಿಪ್ರೋಕ್ತಾ ವಿಶೇಷಕಲಶಾಸ್ತ್ವಿಮೇ॥ ॥೧೦೭॥

ಶುದ್ಧೋದದ್ವಯಮಂಪ್ಯೇತನ್ಮಹಾತೀರ್ಥಸಮುದ್ಭವಂ ।
ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಮೂರ್ತೀನಾಂ ವರ್ಣಮೂರ್ತೀಸ್ತಥಾಽಪರಾಃ॥ ॥೧೦೮॥

ಆವಾಹಯೇಚ್ಛತತ್ವೇ ತು ಕ್ರಮವ್ಯುತ್ಕ್ರಮತಸ್ತು ತಾಃ ।
ವರ್ಣಮೂರ್ತೀಃ ಪುನಶ್ಚೈವ ದ್ವಿಚತುರ್ವಾರಮೇವ ಚ॥ ॥೧೦೯॥

ಸಹಸ್ರಕಲಶಾದಿತ್ವೇ ಜಪೇನ್ಮಂತ್ರಾಂಶ್ಚ ಭಕ್ತಿತಃ॥ ॥೧೧೦॥

ಆ॥ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮಂಟಪದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಾಬ್ಜ, ಅಥವಾ ಭದ್ರಕ ಎಂಬ ಅಂದವಾದ ಮಂಡಲವನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ, ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ವರ್ತುಲಾಕಾರವಾದ ೩ ರೇಖೆಗಳು, ಅದರ ಹೊರಗೆ ಚಕ್ರ, ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ಮೇಷಾದಿರಾಶಿಗಳು ವೀಥಿಗಳು, ॥೯೬॥ ಶೋಭೆ ಉಪಶೋಭಗಳು, ದ್ವಾರಗಳು (ಪಾದಪೀಠಗಳು) ಇವು ಚಕ್ರಾಬ್ಜ ಮಂಡಲದ ಲಕ್ಷಣವು. ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮವನ್ನು ಬರೆದು ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ, ವೃತ್ತ ರೇಖೆಗಳ ಬದಲು ಚತುರಸ್ರ ೩ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಚಕ್ರವನ್ನು ಬರೆಯದೆ ರಾಶ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಬರೆದರೆ ಭದ್ರಕವೆನಿಸುತ್ತದೆ ॥೯೭॥ ಅ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ೧೦೦೦, ಅಥವಾ ೫೦೦ ಅಥವಾ ೨೫೦, ದ್ರವ್ಯಾದಿ ಸಂಪತ್ತು ಇಲ್ಲವಾದರೆ ೧೦೦, ೫೦, ೨೫, ಕಲಶವನ್ನಾದರೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು ॥ ೯೮॥ ಗೋಳಿ, ಅಶ್ವತ್ಥ ಮೊದಲಾದ ವೃಕ್ಷಗಳ ತೊಗಟೆಯ ರಸದಿಂದ ಮಿಶ್ರಿತವಾದ ಕಷಾಯದಿಂದ ೧ನೇ ಕಲಶವನ್ನೂ, ಪಂಚಾಮೃತಗಳಿಂದ ೨ನೇ ಕಲಶವನ್ನೂ, ಪಂಚಗವ್ಯದಿಂದ ೩ನೇ ಕಲಶವನ್ನೂ ಶುದ್ಧ ಜಲದಿಂದ ೪ನೇ ಕಲಶವನ್ನೂ ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ॥೯೯॥ ಬದಿಯ ೪ ಕಲಶಗಳನ್ನು ತುಂಬಿಸಿ ಮಧ್ಯ ಕಲಶವನ್ನು ಶುದ್ಧೋದಕದಿಂದಲೇ ತುಂಬಿಸಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯುಮಾನವಾದ ಆ ಬ್ರಾಹ್ಮಕಲಶದ ಸುತ್ತಲೂ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ೪ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಗಂಧೋದಕದಿಂದ ತುಂಬಿಸಬೇಕು. ॥೧೦೦॥ (ಅಂದರೆ ೨೫ ಕಲಶಗಳೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಾಬ್ಜಾದಿ ಮಂಡಲವನ್ನು ಬರೆದು ಆ ಮಂಡಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಕಲಶವನ್ನೂ, ಅದರ ಪೂರ್ವಾದಿ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಧೋದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣ ೪ ಕಲಶಗಳನ್ನೂ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ) ಚಕ್ರಾಬ್ಜಾದಿ ಮಂಡಲಗಳ ವೀಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಶುಭ್ರರಂಗವಲ್ಲಿಯಿಂದ ೪ ದಲಗಳುಳ್ಳ ೪ ಪದ್ಮಗಳನ್ನೂ ಬರೆದು ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪದ್ಮ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ೧, ೪ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ೪ ಹೀಗೆ ಪಂಚಾಮೃತಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣ ೫ ಕಲಶಗಳನ್ನೂ, ಹೀಗೆ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿದ್ದ ಕ್ಷೀರ ವೃಕ್ಷಗಳ ಕಶಾಯೋಧಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣಗಳಾದ ಐದು ಕಲಶಗಳನ್ನು ಪಶ್ಚಿಮದ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧೋದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣ ೫ ಕಲಶಗಳನ್ನೂ ಉತ್ತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಗಂಧೋದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣ ೫ ಕಲಶಗಳನ್ನೂ ಹೀಗೆ ೨೫ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ ಪಶ್ಚಿಮಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಪದ್ಮದ ೪ ದಲಗಳಲ್ಲಿ ೪ ಶುದ್ಧೋದಕ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಆ ೪ ಕಲಶಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಕಾರವಾದ, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಪದ್ಮವನ್ನು ಬರೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಪಂಚಗವ್ಯದಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾದ ಕಲಶವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. ॥೧೦೧-೧೦೨॥ ೫೦ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಕಲಶದ ಸುತ್ತಲೂ ಇರುವ ೪೦ ಕಲಶಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಂಧೋದಕದಿಂದ ಪೂರ್ಣಗಳಾದ ೮ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮ ಕಲಶದ ಇದಿರು ರುದ್ರನಿಂದ ಅಥವಾ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ಶಾರ್ವ (ಸಾರ್ವ) ಕಲಶವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. (ಏವಂಚ ೧, ಬ್ರಾಹ್ಮ ಕಲಶ ೨, ಶಾರ್ವ ಕಲಶ, ಗಳ ಸುತ್ತಲೂ ೮ ಗಂಧೋದಕದ ಕಲಶಗಳು. ಹೀಗೆ ೧೦ ಕಲಶಗಳು) ॥೧೦೩॥ ಆ ಕಲಶಗಳ ಹೊರಬದಿಯಲ್ಲಿ ೮ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ೪,೪,

ದಲಗಳುಳ್ಳ, ೮ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿ ೫,೫ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. (ಅಂದರೆ - ಪೂರ್ವ ಆಗ್ನೇಯ ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ೫,೫ ಪಂಚಾಮೃತ ಕಲಶಗಳೂ, ದಕ್ಷಿಣ ನೈಋತ್ಯ ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ೫,೫ ಕ್ವಾಥ ಕಲಶಗಳೂ ಪಶ್ಚಿಮ, ವಾಯವೀಯ ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ೪,೪, ಶುದ್ಧೋದಕ ಕಲಶಗಳೂ, ಉತ್ತರ ಈಶಾನ್ಯ ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ೫,೫, ಗಂಧೋಧಕ ಕಲಶಗಳೂ ಪಶ್ಚಿಮ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ೨ ಪಂಚಗವ್ಯ ಕಲಶಗಳೂ ಹೀಗೆ ೪೦ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು) ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ೧೦೦ ಆರಂಭಿಸಿ ೧೦೦೦ ಪರ್ಯಂತ ಕಲಶಗಳೂ ||೧೦೪|| ಪಂಚಾಮೃತಾದಿ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಪೂರ್ಣಗಳಾದ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಮಂಡಲದ ಸುತ್ತಲೂ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಮದಂತೆ ಇಡಬೇಕು. ಕಲಶ ಸ್ಥಾಪನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕಲಶಗಳ ಸುತ್ತಲೂ (ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ೨-೨, ವಿದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ೧, ೧ ಹೀಗೆ ೧೨) ಪಾಲಿಕಾ, ಪಂಚ ಮುಖ, ಶರಾವ, ಎಂಬ ಅಂಕುರಾರ್ಪಣ ಪಾತ್ರಗಳನ್ನು ಇಡಬೇಕು. ||೧೦೫||

ಸರ್ವಕಲ್ಪದಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾದ ವಿಶೇಷ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೧ ದರ್ಭೆ ಯುಕ್ತ ಜಲ, ೨ ಕರ್ಪೂರ ಮಿಶ್ರಿತ, ೩ ಕುಂಕುಮ ಕುಸುಮೋದಕ, ೪ ಚಂದನ ಮಿಶ್ರಿತ, ೫ ಹಿಮ ನೀರು, ೬ ಮುಡಿವಾಳದ ನೀರು, ೭ ಲವಂಚ ಮಿಶ್ರಿತ ನೀರು, ೮ ಕಂಕುಷ್ಠ ಸಾಸಿವೆ ಮಿಶ್ರಿತ ನೀರು, ||೧೦೬|| ೯ ನದೀ ಸಂಗಮದ ನೀರು, ೧೦ ಸರೋವರದ ನೀರು, ೧೧ ಬಾವಿಯ ನೀರು, ೧೨ ಪ್ರವಾಹದ ನೀರು, ಈ ೧೨ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಅಂಕುರ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಒಳಗಡೆ ಸುತ್ತಲೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. ||೧೦೭|| ಬ್ರಾಹ್ಮ ಶಾರ್ವ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಾ ತೀರ್ಥಗಳಿಂದ ತಂದ ಶುದ್ಧೋದಕವನ್ನು ತುಂಬಿಸಬೇಕು. ೨೫ ಕಲಶಗಳೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಮೂಲ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಬೇರೆ ೨೪ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಶವ ಮೊದಲಾದ ೨೪ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು, ೫೦ ಕಲಶಗಳೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಜಾದಿ ೫೦ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಜಾದಿಳಾಳುಕ ಪರಿಯಂತ ೫೦ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ ||೧೦೮|| ೧೦೦ ಕಲಶಗಳೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಕಾರ ವಾಚ್ಯ ನರಸಿಂಹ ಮೂರ್ತಿ, ಅಜಾದಿ ೫೦ ಮೂರ್ತಿ, ಹೀಗೆ ೫೧, ಕೇಶವಾದಿ ೨೪, ಆತ್ಮಾದಿ ೪, ವಾಸುದೇವಾದಿ ೪, ವಿಶ್ವಾದಿ ೪, ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ೧೩, ಹೀಗೆ ೧೦೦ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ೨೫೦ ಎಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಜಾದಿ ಶಿಂಶುಮಾರಾಂತ ೧೦೦ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿಯೂ ಪೂರ್ವ ಕ್ರಮ ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಶಿಂಶುಮಾರಾದಿ ಅಜಾದಿ ೧೦೦ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ಆ ಮೇಲೆ ೫೦ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ಅಜಾದಿ ೫೦ ವರ್ಣ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ಹೀಗೆ ೨೫೦ ವರ್ಣ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ, ೫೦೦ ಕಲಶಗಳೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ೨೫೦ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ೨ ಆವರ್ತಿ ಮತ್ತು ೧೦೦೦ ಕಲಶಗಳೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ೪ ಆವರ್ತಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಆವಾಹಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆವಾಹಿಸಿ ಆ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಕೈಯಿಂದ ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾತೃಕಾಮಂತ್ರ ಪ್ರಣವಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕು ||೧೦೯|| ||೯೬-೧೦೯||

ಮೂ || ತತಸ್ತು ಪಂಚಘೋಷೈಶ್ಚ ವೇದಘೋಷೈಸ್ತಥಾऽऽದರಾತ್ ||೧೧೦||

ಆನೀಯ ಪ್ರತಿಮಾಂ ಸ್ನಾನಂ ಕಾರಯೇತ್ಪ್ರಣವೇನ ತು|
ಮಂತ್ರೈಃ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಾಂತ್ಯೈರ್ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುಷಾ ತಥಾ|| ||೧೧೧||

ಪುನಶ್ಚಾಷ್ಟಾಕ್ಷರೇಣೈವ ಪ್ರಣವೇನೈವ ಭಕ್ತಿತಃ |
ಸ್ನಾಪಯಿತ್ವಾ ಗಂಧಜಲೈರ್ಗಂಧಪುಷ್ಪಾದಿಭಿಃ ಪುನಃ|| ||೧೧೨||

ಅಲಂಕೃತ್ಯ ಸ್ಥಾಪಯೇತ್ತು ಪ್ರತಿಮಾಂ ಪ್ರಣವೇನ ತು |
ಜಪೇದಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ ಮಂತ್ರಂ ತತ್ತನ್ಮೂರ್ತಿವನುಂ ತಥಾ|| ||೧೧೩||

ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತಂ ಮಂತ್ರೀ ಧ್ಯಾಯೇತ್ತೇಜೋಮಯೀಂ ಪುನಃ |
ಪ್ರತಿಮಾಂ ಪ್ರತಿಮಾಂತಸ್ಥಾಂ ತನ್ಮಧ್ಯೇ ಪರಮಂ ವಪುಃ|| ||೧೧೪||

ಚಿದಾನಂದರಸಂ ಸರ್ವಗುಣಸಂಪೂರ್ಣಮುತ್ತಮಂ ।
ಪಂಚವಿಂಶತಿತತ್ವಾನಾಂ ದೇವತಾಸ್ತದನಂತರಂ॥ ॥೧೧೫॥

ಸ್ನಾಪಯೇತ್ಪ್ರತಿಮಾಮಧ್ಯೇ ಪರಿತಃ ಕೇಶವಸ್ಯ ತು।
ತತ್ರಾತ್ಯಾಹಾರ್ಷಸೂಕ್ತಂ ಚ ಘರ್ಮಸೂಕ್ತಂ ಚ ವೈಷ್ಣವಂ॥ ॥೧೧೬॥

ಸೂಕ್ತಂ ಚ ವಿಶ್ವಕರ್ಮೀಯಂ ಪೌರುಷಂ ಸೂಕ್ತಮೇವ ಚ।
ಜಪ್ತ್ವಾ ಚೈವ ನಿಜಂ ಮಂತ್ರಂ ಪುನರಷ್ಟಾಕ್ಷರಂ ಸುಧೀಃ॥ ॥೧೧೭॥

ಪ್ರಣವಂ ಚ ಜಪೇದ್ವಿಷ್ಣುಂ ಧ್ಯಾಯನ್ನುತ್ತಮರೂಪಿಣಂ ।
ತತಸ್ತು ಕಲಶೈರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಕ್ರಮೇಣೈವ ಜನಾರ್ದನಂ॥ ॥೧೧೮॥

ಸ್ನಾಪಯೇದುಕ್ತಮಂತ್ರೈಸ್ತು ಮಧ್ಯಮಂ ಪ್ರಣವೇನ ತು।
ಅಷ್ಟಾರ್ಣೇನ ನಿಜೇನಾಪಿ ತಥಾ ಪುರುಷಸೂಕ್ತತಃ॥ ॥೧೧೯॥

ಆವಾಹನಂ ಚ ಸ್ನಪನಂ ಪಂಚಗವ್ಯೇನ ಮಧ್ಯವತ್ ।
ಪೂರ್ವಾದ್ಯುತ್ತರಪರ್ಯಂತಃ ಕಲಶಕ್ರಮ ಉಚ್ಯತೇ॥ ॥೧೨೦॥

ಅ॥ ಕಲಶ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ವೇದಘೋಷ, ಪಂಚವಾದ್ಯಘೋಷಗಳು ಆಗುತ್ತಿರಲು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಸ್ನಾನಮಂಟಪಕ್ಕೆ ತಂದು ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರ, ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ಮಂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ "ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರುತ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಃ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಪಂಚಗವ್ಯೋದಕದಿಂದ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ॥೧೧೦-೧೧೧॥ ಪುನಃ ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ವಿಶೇಷ ಕಲಶಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಗಂಧ ಜಲಗಳಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ ಗಂಧ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನಲಂಕರಿಸಿ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪಿಂಡಿಕಾದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಬೇಕು. ॥೧೧೨॥ ಆ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಆಯಾಯದೇವತಾ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ ಮಂತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನವುಳ್ಳ, ಮಂತ್ರ ಸಿದ್ಧಿಯುಳ್ಳ ಪುರುಷನು ೧೦೮ ಸಲ ಜಪಿಸಬೇಕು. ಅನಂತರ ಪ್ರತಿಮೆಯೊಳಗೆ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವ ತೇಜೋಮಯವಾದ ಮುಖ್ಯ ವಾಯು ಪ್ರತಿಮಾ, ಅದರೊಳಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ರೂಪಪ್ರತಿಮಾ, ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಚಿದಾನಂದಾತ್ಮಕವಾದ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದ ನಿರತಿಶಯೋತ್ತಮವಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ದಿವ್ಯರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೧೧೩॥೧೧೪॥ ಆ ಮೇಲೆ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ೨೫ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ೧೧ ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಆವಾಹನ ಮಾಡಬೇಕು ॥೧೧೫॥ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭಗವತ್ಸನ್ನಿಧಾನವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಹೃದಯವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು "ಅತ್ಯಾಹಾರ್ಷಮಂಥರೇಧಿ" ಎಂಬ ಅತ್ಯಾಹಾರ್ಷ ಸೂಕ್ತ, "ಘರ್ಮಾ ಸಮಂತಾ ತ್ರಿವೃತಂ" ಎಂಬ ಘರ್ಮಸೂಕ್ತ, "ವಿಷ್ಣೋರ್ನುಕಂ ವೀರ್ಯಾಣಿ" ಎಂಬ ವಿಷ್ಣು ಸೂಕ್ತ, "ವಿಶ್ವತಶ್ಚಕ್ಷುರುತ" ಎಂಬ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಸೂಕ್ತ, ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಾ ಪುರುಷಃ" ಎಂಬ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತ, ಇವುಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿಕೊಂಡು ಆಯಾಯಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳ ಮಂತ್ರ, ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ, ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕು. ॥೧೧೬॥೧೧೭॥ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಇಟ್ಟು ಜಪಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರ ಪಙ್ಕ್ತಿಯಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಕಲಶ, ಆ ಮೇಲೆ ಅದರದರೊಳ ಪಙ್ಕ್ತಿಯ ಕಲಶ, ಈ ಕ್ರಮವಾಗಿ ೧೦೦೦, ೫೦೦ ಮೊದಲಾದ ಕಲಶಗಳಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅತ್ಯಾಹಾರ್ಷ ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕು. ಮಧ್ಯದ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಕಲಶದಿಂದ ಪ್ರಣವ, ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ, ಆಯಾಯ ಮೂರ್ತಿಮಂತ್ರ, ಪುರುಷಸೂಕ್ತ ಈ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಅಭಿಷೇಚಿಸಬೇಕು. ಮಧ್ಯದ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಕಲಶದಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೇವತೆಗೆ ಆವಾಹನವೋ ಪಂಚಗವ್ಯ ಕಲಶದಲ್ಲಿಯೂ ಆ ದೇವತೆಯನ್ನೇ ಆವಾಹಿಸಬೇಕು. ಬ್ರಾಹ್ಮ ಕಲಶದಿಂದ ಯಾವ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾ ಅಭಿಷೇಚಿಸಬೇಕೋ ಆ ಪ್ರಣವಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ

ಪಂಚಗವ್ಯ ಕಲಶದಿಂದಲೂ ಅಭಿಷೇಚಿಸಬೇಕು. (ಏವಂಚ ಬ್ರಾಹ್ಮ ಪಂಚಗವ್ಯಕಲಶ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ದೇವತೆಯು) ||೧೧೯|| ಪ್ರತಿ ಪಂಚಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಕಲಶವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿ ಉತ್ತರ ದಿಕ್ಕಿನ ಕಲಶಪರ್ಯಂತ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಒಂದೊಂದರಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕು. ಕೊನೆಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಕಲಶದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕವು. ||೧೨೦||

||೧೧೦-೧೨೦||

ಮೂ|| ಜಪ್ತ್ವಾ ಪುನಶ್ಚ ತನ್ಮಂತ್ರಾನ್ ಪೂಜಯೇಚ್ಚ ವಿಧಾನತಃ |
ದ್ವಾರಲೋಕಪತಿಭ್ಯಶ್ಚ ಬಲಿಂ ದತ್ವಾ ಯಥಾಕ್ರಮಂ|| ||೧೨೧||

ವಸ್ತ್ರರತ್ನ ಹಿರಣ್ಯಾದ್ಯೈರಲಂಕೃತ್ಯ ವಿಭೂತಿತಃ |
ಗುರವೇ ದಕ್ಷಿಣಾಂ ದದ್ಯಾತ್ಕೋಟಿಂ ಲಕ್ಷಂ ಸಹಸ್ರಕಂ|| ||೧೨೨||

ಶತಮರ್ಧಂ ತದರ್ಧಂ ವಾ ನಿಃಸ್ವೋ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಕ್ಷಮಾಪಯೇತ್ |
ತದರ್ಧಮೃತ್ವಿಜಾಂ ಚೈವ ತದರ್ಧಂ ಪಾರಣಾಕೃತಾಂ|| ||೧೨೩||

ಆ ಶ್ವಭ್ಯ ಆಶ್ವಪಾಕೇಭ್ಯೋದದ್ಯಾದನ್ನಂ ಸಮಸ್ತಶಃ |
ಪುರಸ್ತ್ಯಾಪರತ ಶ್ಚೈವ ಸಪ್ತರಾತ್ರಂ ನಿರಂತರಂ|| ||೧೨೪||

ಸುವರ್ಣವಸ್ತ್ರರತ್ನಾದ್ಯೈರಾಗತಾಭ್ಯಾಗತಾನಪಿ |
ಪೂಜಯೇ ಚ್ಛಕ್ತಿತೊ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಭಗವಾನಿತಿ|| ||೧೨೫||

ಗೀತನೃತ್ಯೈಶ್ಚ ವಾದ್ಯೈಶ್ಚ ಪುರಾಣೈರಿತಿಹಾಸಕೈಃ |
ಸ್ತೋತ್ರೈರ್ಮಂಗಲಘೋಷೈಶ್ಚ ವೈದಿಕೈರ್ದಿನಸಪ್ತಕಂ|| ||೧೨೬||

ನಯೇತ್ತತೋ ಮಹಾರಾಜವಿಭೂತ್ಯಾऽವಭೃಥಂ ಸುಧೀಃ |
ಕಾರಯೇದ್ದೇವದೇವಸ್ಯ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೈರ್ಗೀತನರ್ತನೈಃ|| ||೧೨೭||

ಮಹಾನದೀಸಂಗಮೇತು ತೀರ್ಥೇ ಚಾತಿ ಪ್ರಶಸ್ತಕೇ |
ಸ್ನಾಪಯೇತ್ಪೂರ್ವವನ್ಮಂತ್ರೈಃ ಪುಂಸೂಕ್ತಾಂತೈಃ ಸ್ಮರನ್ ಹರಿಂ|| ||೧೨೮||

ತತಃ ಪೂರ್ವವದಾಗತ್ಯ ಪ್ರವೇಶ್ಯ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ |
ಪೂಜಯಿತ್ವಾ ವಿಧಾನೇನ ದತ್ವಾ ದಾನಾನಿ ಶಕ್ತಿತಃ|| ||೧೨೯||

ಗುರುಂ ಚ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಸ್ವೀಕುರ್ಯಾದಾಶಿಷಸ್ತತಃ |
ಶತಪ್ರಸ್ಥಾದನೂನಂ ತು ನೈವೇದ್ಯಂ ಪಾಯಸೋತ್ತರಂ|| ||೧೩೦||

ದಿನೇಷ್ವೇತೇಷು ದಾತವ್ಯಂ ಸಘೃತಂ ಸಸಿತಾದಿಕಂ |
ಪಶ್ಚಾದಪಿ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ಪೂಜಾ ಕಾರ್ಯಾ ಹರೇಃ ಸದಾ|| ||೧೩೧||

ಅ|| ಕಲಶಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ, "ಅತ್ಯಾಹಾರ್ಷಂ" ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ತಿರುಗಿ ಪಠಿಸಿ ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ದ್ವಾರಪಾಲಕರಾದ ಜಯವಿಜಯಾದಿಗಳಿಗೂ, ಇಂದ್ರಾದ್ಯಷ್ಟದಿಕ್ಪಾಲಕರಿಗೂ ಕ್ರಮಪ್ರಕಾರ ಬಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ||೧೨೧|| ವಸ್ತ್ರ, ರತ್ನ, ಹಿರಣ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಗುರುಗಳನ್ನಲಂಕರಿಸಿ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಕೋಟಿ ನಾಣ್ಯ, ಲಕ್ಷ, ಸಹಸ್ರ ||೧೨೨|| ನೂರು, ಐವತ್ತು, ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನಾದರೂ ದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಅಷ್ಟೂ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ

ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆ ನಿರ್ಧನನಾಗಿದ್ದರೆ, ತನ್ನ ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ ದಕ್ಷಿಣೆ ಕೊಟ್ಟು ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಗುರುಗಳ ದಕ್ಷಿಣೆಗಿಂತ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಋತ್ವಿಜರಿಗೂ, ಅದರ ಅರ್ಧ ವೇದಪಾರಾಯಣ ಮಾಡಿದವರಿಗೂ, ಮಂತ್ರಾದಿ ಜಪ ಮಾಡಿದವರಿಗೂ ಕೊಡಬೇಕು. ||೧೨೩|| (ಉತ್ಸವ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಜಾತಿಗೂ ಅನ್ನವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ಸಮಸ್ತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೂ, ಅನ್ನದಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಚ್ಛಿಷ್ಟದಿಂದ ನಾಯಿ ಚಂಡಾಲ ಮೊದಲಾದವರು ತೃಪ್ತರಾಗುವಂತೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಪರಿವೇಷಿಸಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಿಂತ ಮೊದಲು ೭ ದಿನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ನಂತರ ೭ ದಿನ, ವಿಚ್ಛೇದವಿಲ್ಲದೆ ||೧೨೪|| ಅತಿಥಿ ಅಭ್ಯಾಗತರನ್ನು ಸುವರ್ಣ ವಸ್ತ್ರ ರತ್ನಾದಿಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರೀತನಾಗಲಿ, ಎಂದು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ||೧೨೫|| ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾದ ಮೇಲೆಯೂ ೭ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಗಾನ ನರ್ತನ ವಾದ್ಯಘೋಷ ಪುರಾಣ ಭಾರತ ಇತಿಹಾಸಗಳ ಪಠನ ವಾಚನ, ಸೂಕ್ತ ಪಾರಾಯಣ, ಋಗಾದಿ ವೇದಗಳ ಮಂಗಲಧ್ವನಿ, ಇವುಗಳಿಂದ ಮಹೋತ್ಸವವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ||೧೨೬|| ೭ ದಿನಗಳು ಆದ ಮೇಲೆ ಛತ್ರ ಚಾಮರ ಮೊದಲಾದ ರಾಜೋಪಚಾರ ಗಾನ ನರ್ತನಾದಿಗಳಿಂದ ಮಹಾನದ್ಯಾದಿಗಳ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಜ್ಞಾನಿಯು ವೇದಾದಿಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುತ್ತಾ ಭಗತ್ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಅವಭೃಥ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ||೧೨೭|| ಅಂದರೆ ಮಹಾನದೀ ಸಂಗಮ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ ಅತಿ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ "ಅತ್ಯಾಹಾರ್ಷ" ಮೊದಲಾದ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತಾಂತ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಕಲಶದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೨೮|| ಅವಭೃಥ ಸ್ನಾನವಾದ ಮೇಲೆ ಹಿಂದಿನಂತೆ ಮಹಾರಾಜ ವೈಭವಗಳಿಂದ ಗರ್ಭಗುಡಿಗೆ ಬಂದು ಗರ್ಭಗುಡಿಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ಷೋಡಶೋಪಚಾರವಿಧಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಿ ತಂತಮ್ಮ ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಸುವರ್ಣಾದಿದಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ||೧೨೯|| ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತೃಪ್ತಿಗೊಳಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಆಶೀರ್ವಾದಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆ ಉತ್ಸವ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ೧೦೦ ಮಂದಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಭೋಜನಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾಗದಷ್ಟು ಪಕ್ವಾನ್ನ, ಪಾಯಸ, ಘೃತ, ಶರ್ಕರ, ಜೇನುತುಪ್ಪ ಮೊದಲಾದುವನ್ನು ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಉತ್ಸವ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆಯೂ, ಸರ್ವದಾ ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ||೧೩೦|| ||೧೨೧-೧೩೦||

ಅ|| ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮಾಡತಕ್ಕ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಈಗ ಜೀರ್ಣ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಉದ್ಧಾರ ಮಾಡತಕ್ಕ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ಜೀರ್ಣಾಲಯೋದ್ಧೃತೌ ಚೈವ ತತ್ವಮಂತ್ರಾನ್ ಸ್ವಕಂ ತಥಾ |
ಪ್ರಾತಿಲೋಮ್ಯೇನ ಜಪ್ತ್ವೈವ ಮೂರ್ತೌ ಸಂಕೋಚಯೇದ್ಧರಿಂ|| ||೧೩೨||

ಉಕ್ತೇನೈವ ವಿಧಾನೇನ ತದರ್ಧ್ಯರ್ವಿಭವೈ: ಸುಧೀ: |
ಪಾದಮಾತ್ರೈರಪಿ ಹರಿಂ ಸ್ನಾಪಯಿತ್ವಾ ಯಥೋದಿತಂ|| ||೧೩೩||

ಏತೇನೈವ ವಿಧಾನೇನ ಕೃತ್ವಾ ದೇವಾಲಯಂ ಪುನ: |
ಸ್ನಾಪಯೇತ್ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷಂ ದ್ವಿಗುಣೇನ ಪ್ರವಾಹಣಾತ್|| ||೧೩೪||

ವಿಭವೇನಾನುಲೋಮೇನ ಜಪನ್ಮಂತ್ರಾನ್ ಪುನಸ್ತಥಾ|
ಆರಾಧಯೇಜ್ಜಗನ್ನಾಥಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಭಕ್ತ್ಯಾ ಯಥೋದಿತಂ|| ||೧೩೫||

ಯಾತ್ರಾಽಪಿ ಪೂರ್ವವತ್ತತ್ರಾಪ್ಯುತ್ಸವೇಷು ಚ ಸರ್ವಶ: |
ಕಲಶೋಕ್ತವಿಧಾನೇನ ಪೂಜಾ ಬಲಿಹೃತಿಸ್ತಥಾ|| ||೧೩೬||

ಉತ್ಸವೇಷು ಸದಾ ಕಾರ್ಯಾ ಕಲಶಶ್ಚೋತ್ಸವಾದನು |
ಯಾತ್ರಾ ಸ್ನಾನಂ ಚ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಸಮ್ಯಗುಕ್ತವಿಧಾನತ:|| ||೧೩೭||

ಅ॥ ಜೀರ್ಣವಾದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ತಿರುಗಿ ಕಟ್ಟಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಗರ್ಭಗೃಹ ಮಂಟಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವತ್ರ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ತತ್ವದೇವತಾಮಂತ್ರ, ಆಯಾಯ ದೇವತಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವಾಗಿ ಜಪಿಸಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಕೇವಲ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗುವಂತೆ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು ॥೧೩೨॥ ಜ್ಞಾನಿಯು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿಯಿಂದ ಕಲಶಾದಿಗಳನ್ನಿಟ್ಟು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಅರ್ಧ, ಅಥವಾ ಕಾಲು ಪಾಲು ಉಪಚಾರಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಿ (ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣ ಪರ್ಯಂತ ಸ್ಥಳಾಂತರದಲ್ಲಿಡಬೇಕು) ॥೧೩೩॥ ಆ ಮೇಲೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮಾಡಿ ಪ್ರತಿಮೋದ್ಧರಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಉತ್ಸವಕ್ಕಿಂತ ಇಮ್ಮಡಿ ವೈಭವದಿಂದ. ಹೀಗೆಯೇ ತತ್ವದೇವತಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಆವಾವ ಮೂರ್ತಿ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಜಪಿಸಿ ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಪೂಜಿಸಬೇಕು ॥೧೩೪॥ ೧೩೫॥ ಜೀರ್ಣ ದೇವಾಲಯದ ಉದ್ಧಾರಾನಂತರದಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲಾ ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅವಭೃಥ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರತಿ ಉತ್ಸವಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ ಕಲಶಸ್ಥಾಪನ ಮಾಡಿ ಅಭಿಷೇಕಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿ ಬಲಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಉತ್ಸವಾನಂತರ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿಪ್ರಕಾರ ಅವಭೃಥಸ್ನಾನಕ್ಕಾಗಿ ತೀರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಅವಭೃಥ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಕಲಶಾಭಿಶೇಕವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥೧೩೬॥೧೩೭॥ ॥೧೩೨-೧೩೭॥

ಅವ॥ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಅದರ ನಿಮಿತ್ತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ॥ ಚೋರ ಚಂಡಾಲ ಪತಿತಶ್ವೋದಕ್ಯಾದಿಪ್ರವೇಶನೇ ।
ಶವಾದ್ಯುಪಹತೌ ಚೈವ ಪೂಜಾವಿಚ್ಛೇದನೇ ತಥಾ॥ ॥೧೩೮॥

ಸ್ನಪನೋಕ್ತೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವಿಧಿಃಸ್ಮೃತಃ । (ಕೃತಿಃಸ್ಮೃತಾ)
ಸರ್ವತ್ರ ವಿಷ್ಣುಗಾಯತ್ರ್ಯಾ ಹೋಮಃ ಸ್ಯಾದಯುತಾವರಃ॥ ॥೧೩೯॥

ನಾ ವಾ ವ್ಯಾದ್ಯಭಿಧಾನಾನು ವಿದ್ಮಹೇ ಧೀಮಹೇ ತಥಾ ।
ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ತ್ವ ತೀಯಾಧಸ್ತನ್ನೋ ಗಾಯತ್ರಿನಾಮಿಕಾ॥ ॥೧೪೦॥

ದುರ್ಗಾಶಿವಸ್ಕಂದಸೂರ್ಯವಿನಾಯಕಮುಖಾನಪಿ ।
ಸ್ಥಾಪಯೇದುಕ್ತಮಾರ್ಗೇಣ ತತ್ತನ್ಮಂತ್ರೈಃ ಸ್ಮರನ್ ಹರಿಂ॥ ॥೧೪೧॥

ಗೋಲಕಾದ್ವಿತಯಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತ್ರಿತಯಂ ವಾ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ ।
ಅನ್ಯದೇವಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸು ತದಂತಶ್ಚಿಂತಯೇದ್ಧರಿಂ॥ ॥೧೪೨॥

ವಿಷ್ಣುಸ್ಮೃತಿವಿಹೀನಾ ತು ಪೂಜಾ ಸ್ಯಾದಾಸುರೀ ಸದಾ ।
ಗೃಹ್ಣಂತಿ ದೇವತಾ ನೈತಾಂ ತತಸ್ಸ್ಯಾದ್ದೇಶ ವಿಪ್ಲವಃ॥ ॥೧೪೩॥

ವ್ಯಾಧಿಚೋರಾದಿಭಿಸ್ತಸ್ಮಾದಂತರ್ಧೇಯೋ ಹರಿಃ ಸದಾ ।
ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ ವಿಹೀನಸ್ಯ ಗತಿಃ ಸ್ಯಾನ್ನಶುಭಾ ಕ್ವಚಿತ್॥ ॥೧೪೪॥

ಭಕ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯನ್ಯದೇವೇಷು ತಸ್ಮಾದ್ಧ್ಯೇಯೋ ಹರಿಃ ಸದಾ।
ಸಂಸ್ಮೃತೋ ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವಮಂಗಲಮಂಗಲಃ ।
ಸಮಸ್ತಾಭೀಷ್ಟದಾಯೀ ಸ್ಯಾತ್ತೇನ ಧ್ಯೇಯೋಽಖಿಲೈರ್ಜನೈಃ॥ ॥೧೪೫॥

ಕಳ್ಳರು, ಚಂಡಾಲರು, ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯಾದಿ ಮಹಾಪಾತಕದಿಂದ ಜಾತಿಭ್ರಷ್ಟರು, ನಾಯಿ, ಮುಟ್ಟಾದ ಹೆಂಗಸು, ಕತ್ತೆ, ಮೊದಲಾದವರು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೂ, ಶವಾದಿಗಳ ಸಂಪರ್ಕವಾದರೂ, ಪೂಜೆ ಭಂಗ ಬಂದರೂ, ಕಲಶಸ್ಥಾಪನ ಪೂರ್ವಕ ಅಭಿಷೇಕಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೇ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತವೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಜೀರ್ಣದೇವಾಲಯೋದ್ಧಾರ, ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರದಿಂದ ೧೦೦೦೦ (ಹತ್ತು ಸಹಸ್ರಕ್ಕೆ) ಕಡಿಮೆಯಿಲ್ಲದೆ ಹೋಮ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೩೮-೧೩೯|| "ನಾ" - ವಾ" "ವಿ" ಎಂಬೀ ೩ ಅಕ್ಷರಗಳು ಆದಿಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ "ನಾರಾಯಣ" "ವಾಸುದೇವ " "ವಿಷ್ಣು" ಎಂಬ ೩ ನಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ೨ ನಾಮಗಳು ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಗಳಾಗಿಯೂ, ೩ನೇ ನಾಮವು ಪ್ರಥಮಾಂತವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಕ್ರಮವಾಗಿ ಈ ೩ ನಾಮಗಳ ನಂತರ "ವಿದ್ಮಹೇ" "ಧೀಮಹಿ" "ಪ್ರಚೋದಯಾತ್" ಎಂಬುವುದನ್ನೂ ಮತ್ತೂ ೩ನೇ ವಿಷ್ಣು: ಎಂಬ ನಾಮಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು "ತನ್ನೋ" ಎಂಬುವನದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ವಿಷ್ಣು ಗಾಯತ್ರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಏವಂಚ "ನಾರಾಯಣಾಯ ವಿದ್ಮಹೇ ವಾಸುದೇವಾಯ ಧೀಮಹಿ, ತನ್ನೋ ವಿಷ್ಣು: ಪ್ರಚೋದಯಾತ್" ಇದು ವಿಷ್ಣು ಗಾಯತ್ರಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ||೧೪೦|| ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಕಾರ, ದುರ್ಗೆ, ರುದ್ರ, ಸ್ಕಂದ, ಸೂರ್ಯ, ಗಣಪತಿ, ಇಂದ್ರ, ಶೇಷ, ಗರುಡ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು, ಆವಾದ ದೇವತಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಆವಾದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೪೧|| ಹೇಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮಾಡುವಾಗ ಕಾಣತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಮೆಯು ೧ ಗೋಲಕವು. ಅದರೊಳಗೆ ತೇಜೋಮಯನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ, ಹೇಗೆ ೨ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಮಾಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ೧ ಕಾಣತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಮೆ, ೨ ಅದರೊಳಗೆ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ೩ ಅವರೊಳಗೆ ತೇಜೋಮಯನಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ, ಹೀಗೆ ೩ ಗೋಲಕಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಅವರೊಳಗೆ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ||೧೪೨|| ಭಗವಸ್ಸನ್ನಿಧಾನವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸದೆ ಇತರ ದೇವತೆಗಳನ್ನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮರೆಂದು ಪೂಜಿಸಿದರೆ ಸರ್ವಥಾ ಅದರಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯುಂಟಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ದೇವತೆಗಳು ವಿಷ್ಣುಧ್ಯಾನವಿಲ್ಲದೆ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾರರು. ಇಂತಹ ಅಸುರ ಪೂಜೆಯಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ, ಕಳ್ಳರು, ಅನಾವೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಪೀಡೆಗಳಿಂದ ದೇಶಕ್ಕೇನೇ ಉಪದ್ರವವುಂಟಾಗಿ ಐಹಿಕಾನಿಷ್ಟ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿ ನಿಯಮಾಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸದಾ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದವನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಸರ್ವಥಾ ಆಗಲಾರದು. ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಪ್ರಾಪ್ತಿಯೇ ಆಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಪಾರಲೌಕಿಕ ಅನಿಷ್ಟವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತವೂ ಸದಾ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ೧೪೩||೧೪೪|| ಪರಮಮಂಗಲ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದರೆ ಆತನು ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ||೧೪೫|| ||೧೩೮ - ೧೪೫ ||

ಅವ || ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮಾಡುವಾಗ ೨೫ ತತ್ವಗಳ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ತತ್ವಗಳು ಯಾವುವು? ತತ್ವದೇವತೆಗಳು ಯಾರು? ಎಂದರೆ ತತ್ವ, ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ಪುರುಷೋಽವ್ಯಕ್ತಂ ಚ ಮಹಾನಹಂಕಾರೋ ಮನಸ್ತಥಾ ||೧೪೬||

ದಶೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಶಬ್ದಾದ್ಯಾ: ಭೂತೇತಾ: ಪಂಚವಿಂಶತಿ: |
ತತ್ವಾಖ್ಯಾ: ಕಾಲಮಾಯೇ ಚ ನಿಯತಿರ್ಮತಿರೇವ ಚ ||೧೪೭||

ವಿದ್ಯಾ ಕಲಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಶ್ಚ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶತ್ತತ್ವಸಂಗ್ರಹ: |
ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಸಂವಿತ್ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಚ ಶಕ್ತಿರಿತ್ಯಪರಾಣಿ ಚ ||೧೪೮||

ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮ್ಯೇಸ್ಸ್ವರೂಪಾಣಿ ಏಕಾದಶವಿದೋ ವಿದು: |
ವಿಷ್ಣೋರಪಿ ಹಿ ರೂಪಾಣಿ ತನ್ನಾಮ್ನೈಕಾದಶೈವ ತು ||೧೪೯||

ಪ್ರಧಾನೋಪಮವರ್ಣಾನಿ ದ್ವಿಭುಜಾನ್ಯಶೇಷತ: |
ಕೃತಾಂಜಲಿಪುಟಾನ್ಯೇನ ಪ್ರಧಾನಂ ತಂ ಹರಿಂ ಪ್ರತಿ ||೧೫೦||

ಸರ್ವಾಣ್ಯೇತಾನಿ ತತ್ತ್ವಾನಿ ಬ್ರಹ್ಮಾತು ಪುರುಷ: ಸ್ಮೃತ: ।
ಮಹಾಂಶ್ಚಾವ್ಯಕ್ತನಾಮ್ನೀ ತು ಬ್ರಹ್ಮಾಣೀ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ ||೧೫೧||

ಏವಂ ವಾಯುರಪಿ ಜ್ಞೇಯೋ ಭಾರತೀ ಚಾಪಿ ತತ್ತ್ರಯಂ ।
ರುದ್ರೋಽಹಂಕಾರ ಉದ್ದಿಷ್ಟ: ಸ್ಕಂದೇದ್ರೌ ಮನ ಉಚ್ಯತೇ ||೧೫೨||

ಅಹಂಕಾರ: ಶೇಷವೀಂದ್ರಾವಪಿ ವಿದ್ವದ್ಭಿರೀರಿತೌ ।
ದಿಗ್ವಾಯುಸೂನುಸೂರ್ಯಶ್ಚ ವರುಣಶ್ಚಾಶ್ವಿನಾವಪಿ ||೧೫೩||
ವಹ್ನಿದಕ್ಷಾವಿಂದ್ರಸೂನುರ್ಮಿತ್ರಶ್ಚೈವ ಮನುಸ್ತಥಾ ।
ಇಂದ್ರಿಯಾಖ್ಯಾಶ್ಚಬ್ದನಾಮಾ ಬೃಹಸ್ಪತಿರುದಾಹೃತ: ||೧೫೪||

ಅನ್ಯೇ ತು ಸೂನವೋ ವಾಯೋ ರುದ್ರಸ್ಯಾಪಿ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾ: ।
ಏತೇಷು ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣು: ಪ್ರಧಾನತನುರೇವತು (ಧ್ಯೇಯ:) ||೧೫೫||

ಅ॥ ಪುರುಷತತ್ತ್ವ, ಅವ್ಯಕ್ತತತ್ತ್ವ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವ, ಅಹಂಕಾರತತ್ತ್ವ, ಮನಸ್ತತ್ತ್ವ ಶ್ರೋತ್ರಾದಿ (೧೦) ಇಂದ್ರಿಯ, ಶಬ್ದಾದಿ ೫ ವಿಷಯ, ೫ ಭೂತ, ಹೀಗೆ ೨೫ ತತ್ತ್ವಗಳು ಕಾಲ, ಮಾಯೆ, ನಿಯತಿ, ಮತಿ, ವಿದ್ಯೆ, ಕಲೆ, ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಈ ೭-ತತ್ತ್ವಗಳು ಸೇರಿ ೩೨ ತತ್ತ್ವಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಸಂವಿತ್, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ, ಶಕ್ತಿ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ೪ ತತ್ತ್ವಗಳು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ತತ್ತ್ವಗಳೂ, ಸೇರಿದರೆ ೩೬ ತತ್ತ್ವಗಳು ||೧೪೬-೧೪೮|| ಕಾಲ ಮಾಯಾ ಇತ್ಯಾದಿ ೧೧ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯ ಸ್ವರೂಪಗಳು. ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪಗಳು ಕಾಲ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯಗಳು. ಕಾಲಾದಿ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕಗಳು. ಈ ೧೧ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕಗಳಾಗಿ ಕಾಲಾದಿಗಳೆನಿಸುವ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ೧೧ ರೂಪಗಳೂ ಇವೆ. ||೧೪೯|| ತತ್ತ್ವಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯಂತೆ ಉದಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸದೃಶಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವುಗಳು. ೨ ಭುಜಗಳುಳ್ಳವುಗಳು. ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿ ಕೈಮುಗಿದುಕೊಂಡು ನಿಂತಿವೆ. ಜೀವತತ್ತ್ವ, ಮಹತ್ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನು ದೇವತೆಯು, ಸರಸ್ವತಿಯು ಅವ್ಯಕ್ತಳೆನಿಸಿಕೊಂಡವಳಾಗಿ ಅವ್ಯಕ್ತ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯು ||೧೫೦-೧೫೧|| ಈ ೩ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮ ಸರಸ್ವತಿಯರಂತೆ ವಾಯು ಭಾರತಿಯರೂ ದೇವತೆಗಳು, ರುದ್ರ ಶೇಷ ಗರುಡರು ಅಹಂಕಾರ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ, ಕಾಮ ದೇವೇಂದ್ರರು ಮನಸ್ತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ||೧೫೨|| ದಿಗಭಿಮಾನಿ ದೇವತೆಗಳು, ಮುಖ್ಯ ವಾಯು ಪುತ್ರನಾದ ಪ್ರಾಣ, ಸೂರ್ಯ, ವರುಣ, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು, ||೧೫೩|| ಅಗ್ನಿ, ದಕ್ಷಪ್ರಜಾಪತಿ, ಇಂದ್ರಪುತ್ರನಾದ ಜಯಂತ, ಮಿತ್ರ, ಸ್ವಾಯಂಭುವ ಮನು, ಇವರು ಇಂದ್ರಿಯ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯರಾಗಿ ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ, ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ರುದ್ರ ಪುತ್ರನಾದ ಪ್ರಾಣ ಇವರಿಬ್ಬರು ಶಬ್ದತತ್ತ್ವಕ್ಕೂ ||೧೫೪|| ಪ್ರಧಾನ ವಾಯುಪುತ್ರರಾದ ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ ಉದಾನ ಸಮಾನರು. ಮತ್ತು ರುದ್ರಪುತ್ರರಾದ ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನರೆಂಬ ನಾಲ್ವರೂ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧಗಳೆಂಬ ೪ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ, ಗಣಪತಿ, ಮರೀಚಿನಾಮಕ ಭೂತವಾಯು, ವಹ್ನಿ, ವರುಣ, ಪೃಥ್ವೀ ಎಂಬ ೫ ದೇವತೆಗಳು, ಆಕಾಶಾದಿ ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳಿಗೂ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಆವಾವ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯರೂ ಆಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಪುರುಷ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ||೧೫೫||

ಮೂ॥ ಧ್ಯೇಯ: ಪರಾತ್ಮನೋರ್ಮಧ್ಯೇ ತತ್ತ್ವನಾಮ ತದರ್ಥಯೋ: ।
ಜಪೇ ನ್ಯಾಸೇ ನಮೋಽಂತಸ್ತು ಸ್ವಾಹಾಂತೋಹೋ ಮಕರ್ಮಣಿ ||೧೫೬||

ತ್ರಿಚತು:ಷಡ್ದಶಾವೃತ್ತಿರೇತೇಷಾಂ ತು ಹುತಾದಿಕೇ ।
ನ್ಯಾಸೋಽಂಗುಲೀಷೂರುಬಾಹುಮಧ್ಯೇಷು ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇ ಸ್ಮೃತ: ||೧೫೭||

ಕ್ರಮೋ ವಿಪರ್ಯಯೇಣಾತ್ರ ಶಕ್ತ್ಯಾದಿತ್ವಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ ।
ಋಷಿಚ್ಛಂದೋ ದೇವತಾಂಗಧ್ಯಾನಾನುಕ್ತೌ ಪ್ರಧಾನವತ್ ॥೧೫೮॥

ಜ್ಞೇಯಾ ಮಂತ್ರಾಃ ಸಮಸ್ತಾಸ್ತೇ ಪೃಥಕ್ ಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾಯಕಾಃ ।
ತಂತ್ರಮಾಗಾಸ್ತು ಹರಿಣಾ ಹ್ಯಸಂಖ್ಯಾಃಕೀರ್ತಿತಾ ಅಪಿ ॥ ॥೧೫೯॥
ತ್ವೇಷ್ವಯಂ ಸುಗಮೋ ಮಾರ್ಗಃ ಸುಫಲಶ್ಚಾಸು ತಿಷ್ಠತಾಂ ।
ಯಾವತೋ ಹ್ಯನನುಷ್ಠಾನೇ ಕರ್ಮಪೂರ್ತಿರ್ನ ವಿದ್ಯತೇ ॥ ॥೧೬೦॥

ತಾವಸ್ಸಮಸ್ತಂ ಕಥಿತಂ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ತಂತ್ರೇ ಯಥಾವಿಧಿ ।
ಪ್ರೀಯತೇಽನೇನ ಮಾರ್ಗೇಣ ಪೂಜಿತೋ ಮುಕ್ತಿದೋ ಭವೇತ್ ।
ಕಾಮದಶ್ಚ ಸ್ವಭಕ್ತಾನಾಂ ಭಗವಾನ್ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ॥ ॥೧೬೧॥

ಅ॥ ಭಗವದ್ವಾಚಕಗಳಾದ ಪರ ಆತ್ಮ ಶಬ್ದಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತತ್ವವಾಚಕಗಳಾದ ಪುರುಷಾದಿಪದಗಳನ್ನು ಕೊನೆಗೆ ಜಪನ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿ "ನಮಃ" ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಹೋಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ತತ್ವಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು. ॥೧೫೬॥ ತತ್ವಮಂತ್ರಗಳ ಹೋಮ ಜಪನ್ಯಾಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ೩, ೪, ೬ ಅಥವಾ ೧೦ ಸಲ ತತ್ವಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಆವೃತ್ತಿ ಮಾಡಬೇಕು. ೨೦ ಬೆರಳು, ೨ ತೊಡೆ, ೨ ಬಾಹು, ಹೃದಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ವಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ತತ್ವದೇವತೆಗಳನ್ನು ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸುವುದು (ಅಂದರೆ ಎಡಪಾದದ ಕನಿಷ್ಠಾಂಗುಲಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಹೃದಯಪರ್ಯಂತ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಹಾರ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಸ್ಥಾನಗಳು) ಕ್ರಮನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಹೃದಯವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಎಡಕಾಲಿನ ಕಿರಿಬೆರಳಿನ ಪರ್ಯಂತ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಸೃಷ್ಟಿನ್ಯಾಸವೆಂದು ಹೆಸರು. ಕ್ರಮನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ (ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಶಕ್ತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು. (ಸಂಹಾರ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಪೃಥಿವ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು.) ॥೧೫೭॥ ಯಾವ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಋಷಿ, ಛಂದಸ್ಸು, ದೇವತೆ, ಅಂಗನ್ಯಾಸ, ಧ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೋ, ಅಂತಹ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಪ್ರಣವಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಋಷಿ ಛಂದಸ್ಸು, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ಅಂತೂ ತತ್ವಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳೇ ಋಷ್ಯಾದಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.) ॥೧೫೮॥ ಆ ಎಲ್ಲಾ ತತ್ವಮಂತ್ರಗಳೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವುಗಳು. ಯದ್ಯಪಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಪಂಚರಾತ್ರಾದ್ಯಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಗವತ್ಪೂಜಾ ಮಂತ್ರ ಜಪಹೋಮ ಪ್ರತಿಮಾ ನಿರ್ಮಾಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ರೀತಿ ಬಹುಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿರುವನು. ಆದರೂ ಅವುಗಳು ಬಹುವಿಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅತಿ ವಿಸ್ತೃತಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನಾದಿಗಳು ಈಗಿನ ಪುರುಷರಿಗೆ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೂ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಅಶಕ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ॥೧೫೯॥ ಅಂತಹ ತಂತ್ರಮಾರ್ಗಗಳ ಸಾರವಾದ ಈ ನಾವು ಹೇಳಿದ ತಂತ್ರಮಾರ್ಗವು ಅನಾಯಾಸದಿಂದ ತಿಳಿಯಲಿಕ್ಕೂ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೂ ಶಕ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಕರ್ಮವನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ ವಿಶೇಷತಃ ಫಲಪ್ರದವೂ ಆಗಿದೆ. ಎಷ್ಟು ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಕರ್ಮವು ಸಫಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ (॥೧೬೦॥) ಆ ಎಲ್ಲಾ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಆಗಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪೂಜಿತನಾದ ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು, ಅಭೀಷ್ಟಪ್ರದನಾಗುತ್ತಾನೆ. ॥೧೫೭-೧೬೧॥

॥ ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ

ತಂತ್ರಸಾರೇ ತೃತೀಯೋಽಧ್ಯಾಯಃ ॥

॥ ಶ್ರೀಃ ॥

ನಾಲ್ಕನೇ ಅಧ್ಯಾಯವು

ಮೂ॥ ಅಥ ವಿಷ್ಣ್ವಾದಿತೇ ತಂತ್ರಸಾರೇ ಮಂತ್ರಗಣೋ ಹಿ ಯಃ।
ಉದಿತಃ ಸಂಗ್ರಹೇಣಾಸಾವುಚ್ಯತೇಽಖಿಲಸಾಧಕಃ ॥ ॥೧॥

ಅ॥ ಪ್ರತಿಮಾನಿರ್ಮಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಮೂಲರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮಂತ್ರಗಳ ಸಮೂಹವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದೋ, ಆ ಮಂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕ ನಿಖಿಲಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರದವಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು. ॥೧॥

ಮೂ॥ ಯಾಷ್ಟಮಸ್ತೂಯುತೋಽತೇನ ಸಮೇಚಶ್ಚೈವ ಭೂಭೃತಃ।
ಬೀಜಂ ನಮಶ್ಚ ಭಗವಾನುದ್ದೇಶ್ಯೋ ರೂಪಸಂಯುತಃ ॥೨॥

ಸ ಏವ ತಾದೃಶೋ ಲೋಕತ್ರಯಪಾಲೋ ಭುವಃಪತೇಃ।
ಭಾವಂ ಮೇ ದೇಹಿ ದಾಂತೇತು ದಾಪಯ ಸ್ವಾಹಯಾ ಯುತಃ ॥೩॥

ಮನುಸ್ತಸ್ಯಾಪರೋ ನಾಮ ಬೀಜೋದ್ದೇಶ ನಮೋಯುತಃ।
ನಮಃ ಸೋದ್ದೇಶಭಗವಾನ್ ಮಹಾಶಬ್ದಯುತಶ್ಚ ಸಃ ॥೪॥

ತಾದೃಶಃ ಸ್ವಾಹಯಾ ಯುಕ್ತೋ ವರಾಹಸ್ಯಾಪರೋ ಮನುಃ।
ಶ್ಯಾಮಃ ಸುದರ್ಶನದರಾಭಯ ಸದ್ವರೇತೋ
ಭೂಮ್ಯಾ ಯುತೋಽಖಿಲನಿಜೋಕ್ತಪರಿಗ್ರಹೈಶ್ಚ ॥೫॥

ಧ್ಯೇಯೋ ನಿಜೈಶ್ಚ ತನುಭಿಃ ಸಕಲೈರುಪೇತಃ
ಕೋಲೋ ಹರಿಃ ಸಕಲವಾಂಛಿತಸಿದ್ಧಯೇಽಜಃ ॥
ವೈಷ್ಣವಾನಾಂ ಮುನಿರ್ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ವರ್ಣಭೇದತಃ ॥೬॥

ಜ್ಞೇಯಂ ಛಂದೋ ದೈವತ್ಯಕಸ್ತತ್ತದ್ರೂಪೋ ಹರಿಃ ಪರಃ।
ಪ್ರಣವೇನ ಸ್ವನಾಮ್ನಾ ಚ ಭೂದರೇಣ ಪರಾತ್ಮನಾ ॥೭॥

ಸರ್ವಜ್ಞಸರ್ವಶಕ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಷಡಂಗಾನಿ ವಿದೋ ವಿದುಃ।
ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯಪ್ರಭಾನಂದತೇಜಃಶಕ್ತಿಭಿರೇವ ವಾ।
ಪೂರ್ಣಾತ್ಮಮಧ್ಯಗೈಃ ಸರ್ವವೈಷ್ಣಾವಾಂಗಾನ್ಯಥೋ ವಿದುಃ ॥೮॥

೩೩ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಭೂವರಾಹ ಮಂತ್ರವು

ಅ॥ ಯಕಾರಕ್ಕಿಂತ ಆನೇದಾದ ಹಕಾರವಾದರೂ ಉಕಾರ ಬಿಂದುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದರೆ ಭೂವರಾಹರೂಪಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬೀಜಾಕ್ಷರವು. ಹುಂ ಎಂಬ ಬೀಜಾಕ್ಷರದ ಮೇಲೆ ನಮಃ ಶಬ್ದ, ಆ ಮೇಲೆ ಚತುರ್ಥೀ ವಿಭಕ್ತ್ಯಂತವಾದ ಭಗವಚ್ಛಬ್ದ

ವರಾಹರೂಪಶಬ್ದ 3 ಲೋಕಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವ ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಪತಿಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು, ಆ ಮೇಲೆ ಭೂಪತಿತ್ವಂ ಎಂಬ ಪದ, ಆ ಮೇಲೆ ಮೇ ದೇಹಿ ದದಾಪಯ ಎಂಬ ಪದಗಳು, ಇವು ಸ್ವಾಹಾಪದದಿಂದ ಕೂಡಿದರೆ ಭೂವರಾಹರೂಪಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು "ಓಂ ಹುಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ವರಾಹರೂಪಾಯ ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಃ ಪತಯೇ ಭೂಪತಿತ್ವಂ ಮೆ ದೇಹಿ ದಾದಾಪಯ ಸ್ವಾಹಾ" ೮ ಅಕ್ಷರದ ವರಾಹ ಮಂತ್ರವು ಓಂಕಾರ, ಹುಂ ಎಂಬ ಬೀಜಾಕ್ಷರ, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ವಾರಾಹಪದ ನಮಃ ಶಬ್ದ ಇವು ಸೇರಿದರೆ ವರಾಹನ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. "ಓಂ ಹುಂ ವರಾಹಾಯ ನಮಃ" ಎಂದು. (೧೪ ಅಕ್ಷರದವರಾಹ ಮಂತ್ರವು) ನಮಃ ಪದ, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಭಗವತ್ ಶಬ್ದ, ಮಹಾವರಾಹ್ನ ಶಬ್ದ, ಇವು ಸ್ವಾಹಾ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೇರಿದರೆ ೧೪ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ವರಾಹ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. "ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ ಮಹಾವರಾಹಾಯ ಸ್ವಾಹಾ ಓಂ" ಎಂದು ॥ (೩ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವರಾಹರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಚಕ್ರ ಶಂಖ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆ ವರಮುದ್ರೆಗಳಿಂದಲೂ, ಭೂದೇವಿಯಿಂದಲೂ, ಆವರಣಭೂತರಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಧರಾಅನಂತ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದವನು, ತನ್ನ ಹೃದ್ಯೋಲ್ಕಾದಿ ರೂಪಗಳಿಂದ ಸುತ್ತುವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು, ಇಂತಹ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣನಾದ ವರಾಹರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೫೩॥ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ದೇವತೆಯಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಭೂವರಾಹ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಋಷಿಯು. (ಮಂತ್ರಪ್ರಷ್ನು) ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಗಣನೆ ಮಾಡಿ ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆವಾವ ಮಂತ್ರನಾಮಗಳುಳ್ಳ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ದೇವತೆಯು. ಎಲ್ಲಾ ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಪ್ರಣವ, ಆವಾವ ದೇವತಾ ನಾಮ, ಭೂಧರ, ಪರಮಾತ್ಮ, ಸರ್ವಜ್ಞ ಸರ್ವಶಕ್ತಿಪದ, ಈ ೬ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಪೂರ್ಣ ಆತ್ಮಶಬ್ದಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನ ಐಶ್ವರ್ಯ ಪ್ರಭಾ, ಆನಂದ ತೇಜಃ ಶಕ್ತಿ, ಈ ಪದಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಅಂಗನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥೧-೮॥

ಅವ॥ ಶ್ರೀಕರಾಷ್ಟಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ॥ ತಿಷ್ಠೋದಾದಿಃ ಸ್ವಜಾಯಾಯಾಃ ಕಾರಣಂ ಸ್ವಾಹಯಾ ಯುತಃ
ಶ್ರೀಕರೋऽಷ್ಟಾರ್ಣಕೋ ಮಂತ್ರೋ ಗರುಡಾರೂಢಸಂಸ್ಕೃತಿಃ । ॥೯॥

ಭೀರ್ಭೀಷಯ ತ್ರಾಸಯ ಚ ಪ್ರಮರ್ದಯ ತಥೈವ ಚ॥
ಪ್ರಧ್ವಂಸಯಾಥೋ ರಕ್ಷೇತಿ ಪಂಚಾಂಗಶ್ಚೇದುದಾಹೃತಃ ॥೧೦॥

ಅ॥ ಉತ್ ಆದಿಯಾಗುಳ್ಳ ತಿಷ್ಠಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಸಂಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಶ್ರೀಕರ ಶಬ್ದದ ಮೇಲೆ ಸ್ವಾಹಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ "ಓಂ ಉತ್ತಿಷ್ಠ ಶ್ರೀಕರ ಸ್ವಾಹಾ" ಎಂದು ಶ್ರೀಕರಾಷ್ಟಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಗರುಡಾರೂಢನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆದಿತ್ಯ ಚಂದ್ರಾವಪಿ ಚಕ್ರಶಂಖೌ ಶಂಖ ಪ್ರಸುನಾಖ್ಯನಿಧೀ ದಧಾನಃ । ಧ್ಯಾಭ್ಯಾಂ ಕರಾಭ್ಯಾಂ ವಸುತಪರ್ಯನ್ನಃಧ್ಯೇಯೋऽಂಕಗಶ್ರೀಃಗರುಡಾಂಸಸಂಸ್ಥಃ।" ಎಂದು ಧ್ಯಾನಮಂತ್ರವು. ಭೀಷಯ ಭೀಷಯ ಹೃದಯಾಯಃ ನಮಃ ತ್ರಾಸಯ ತ್ರಾಸಯ ಶಿರಸೇ ಸ್ವಾಹಾ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನೈಶ್ವರ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ॥೧॥

೩೨ ಅಕ್ಷರದ ನರಸಿಂಹ ಮಂತ್ರ

ಮೂ॥ ಕ್ರೂರಂ ವೀರಂ ಬೃಹದ್ವಿಷ್ಣುಂ ದೀಪ್ಯಂತಂ ವಿಶ್ವತೋಮುಖಂ ॥೧೧॥

ಪುಂಮೃಗೇಂದ್ರಂ ಭಯಕರಂ ಶುಭಂ ಮೃತ್ಯೋಶ್ಚ ಮಾರಕಂ ।
ನಮಾಮಿ ಸ್ವಯಮಿತ್ಯೇಷಃ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಾರ್ಣೋ ಮನುರ್ಹರೇಃ॥ ॥೧೨॥

ದ್ವಿರ್ಜಯಸ್ಯೋಪರಿ ನಿಜಂ ಸೋದ್ದೇಶಂ ಸರ್ವವಿತ್ತಥಾ ।
ಮಹಾತೇಜೋ ಬಲಂ ವೀರ್ಯಂ ತಾದೃಶಂ ಸ್ವಾಹಯಾ ಯುತಂ ।
ಚತುರ್ವಿಂಶಾಕ್ಷರೋ ಮಂತ್ರೋ ನಿಖಿಲೇಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕಃ॥ ||೧೩||

ವಿದ್ಮಹೇಧೀಮಹೇ ಪೂರ್ವಂ ಸ್ವಯಂ ಚೈವ ಮಹಾಬಲಃ ॥
ಪ್ರೇರಯೇತ್ತನ್ನ ಇತ್ಯೇತನ್ಮಧ್ಯೇಽನಂತಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ॥ ||೧೪||

ಪಾದೈರ್ವ್ಯಸ್ತೈಃ ಸಮಸ್ತೈಶ್ಚ ಪದೈಶ್ಚಾಂಗಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ। ||೧೫||

ಪೂರ್ವಯೋಸ್ತತ್ರ ಪೂರ್ವಂತು ಸರ್ವಜ್ಞೇನ ಷಡಂಗಕಂ ।
ತೃತೀಯಂ ತು ದ್ವಿರಾವೃತ್ತೈಃ ಪಾದೈರಂಗಸಮನ್ವಿತಂ॥ ||೧೬||

ಧ್ಯಾಯೇನ್ನೃಸಿಂಹಮುರುವೃತ್ತರವಿತ್ರಿನೇತ್ರಂ
ಜಾನುಪ್ರಸಕ್ತ ಕರಯುಗ್ಮಮಥಾಪರಾಭ್ಯಾಂ ।

ಚಕ್ರಂ ದರಂ ಚ ದಧತಂ ಪ್ರಿಯಯಾ ಸಮೇತಂ
ತಿಗ್ಮಾಂಶುಕೋಟ್ಯಧಿಕತೇಜಸಮಗ್ರ್ಯತಕ್ತಂ॥ ||೧೭||

೨|| ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರೂರ ಎಂದರ್ಥವುಳ್ಳ "ಉಗ್ರಂ" ಎಂಬ ಪದ, ಆಮೇಲೆ "ವೀರಂ" ಎಂಬ ಪದ, "ಬೃಹತ್" ಎಂಬ ಅರ್ಥತ "ಮಹಾ"ಶಬ್ದವಿಂದ ಕೂಡಿದ "ವಿಷ್ಣುಂ" ಎಂಬ ಪದ, ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ "ಜ್ವಲಂತಂ" ಎಂಬ ಪದ, ವಿಶ್ವತೋಮುಖ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ "ಸರ್ವತೋಮುಖಂ" ಎಂಬ ಪದ, ಪುರುಷನನ್ನು ಹೇಳುವ ನೃ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ, ಮೃಗೇಂದ್ರನನ್ನು ಹೇಳುವ "ನೃಸಿಂಹಂ" ಎಂಬ ಪದ, ಭಯಂಕರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವ "ಭೀಷಣಂ" ಎಂಬ ಪದ, ಶುಭ ಪರ್ಯಾಯ "ಭದ್ರಂ" ಎಂಬ ಪದ, ಮೃತ್ಯುವಿಗೂ ಮಾರಕ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಮೃತ್ಯುಂಮೃತ್ಯುಂ ಎಂಬ ಪದ, ನಮಾಮಿ ಎಂಬ ಪದ, ಸ್ವಯಂ ಎಂಬುವುದರ ಅರ್ಥವ "ಅಹಂ" ಎಂಬ ಪದ ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿ ೩೨ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ನರಸಿಂಹ ಮಂತ್ರವು ಏವಂಚ - ಓಂ ಉಗ್ರಂ ವೀರಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಂ ಜ್ವಲಂತಂ ಸರ್ವತೋಮುಖಂ । ನೃಸಿಂಹಂ ಭೀಷಣಂ ಭದ್ರಂ ಮೃತ್ಯುಂಮೃತ್ಯುಂ ನಮಾಮ್ಯಹಂ ಎಂದು. ||೧೨|| (೨೪ ಅಕ್ಷರದ ನರಸಿಂಹ ಮಂತ್ರ) ೨ ಸಲ "ಜಯ" ಶಬ್ದ ಹೇಳಿದ ಬಳಿಕ ನರಸಿಂಹಾಯ ಎಂದು, ಹಾಗೆಯೇ ಸರ್ವವಿತ್ ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ "ಸರ್ವಜ್ಞಾಯ" ಎಂದು "ಮಹಾತೇಜೋಬಲವೀರ್ಯಾಯ ಸ್ವಾಹಾ" ಎಂದು ಇಷ್ಟು ಸೇರಿದರೆ ೨೪ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ನರಸಿಂಹ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಈ ಮಂತ್ರವು ನಿಖಿಲ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. "ಓಂ ಜಯ ಜಯ ನರಸಿಂಹಾಯ ಸರ್ವಜ್ಞಾಯ ಮಹಾತೇಜೋಬಲವೀರ್ಯಾಯ ಸ್ವಾಹಾ ಓಂ" ಎಂದು ಮಂತ್ರವು ||೧೩|| (ನೃಸಿಂಹಗಾಯತ್ರೀ) "ವಿದ್ಮಹೇ" ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು "ನರಸಿಂಹಾಯ" ಎಂಬ ಶಬ್ದ, "ಧೀಮಹಿ" ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು "ಮಹಾಬಲಾಯ" ಎಂಬ ಶಬ್ದವು, ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥಕವಾದ "ಪ್ರಚೋದಯಾತ್", "ತನ್ನಃ" ಈ ಶಬ್ದಗಳ ನಡುವೆ "ಅನಂತಃ" ಎಂಬ ಪದವು ಇಷ್ಟು ಸೇರಿದರೆ ನರಸಿಂಹ ಗಾಯತ್ರಿಯು "ಓಂ ನರಸಿಂಹಾಯ ವಿದ್ಮಹೇ ಮಹಾಬಲಾಯ ಧೀಮಹಿ ತನ್ನೋಽನಂತಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ ಓಂ" ಎಂದು ನರಸಿಂಹ ಗಾಯತ್ರಿಯು. ||೧೪|| ಈ ೩ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ "ಉಗ್ರಂ ವೀರಂ ಮಹಾವಿಷ್ಣುಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಮಂತ್ರಗಳ ಪಾದಗಳಿಂದಲೂ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು, ಷಡಂಗನ್ಯಾಸ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ "ಸರ್ವಜ್ಞಾಯ ಅಸ್ತ್ರಾಯ ಫಟ್" ಎಂದೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಜಯ ಜಯ ಎಂಬ ೨ನೇ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಜಯ ಮೊದಲಾದ ೬ ಪದಗಳಿಂದ ಜಯ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ" ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ೩ನೇ ನರಸಿಂಹ ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ೪ ಪಾದಗಳನ್ನು ೨ ಸಲ ಉಚ್ಚರಿಸಿ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೫||೧೬|| (ನರಸಿಂಹನ ಧ್ಯಾನವು) ವಿಶಾಲಗಳೂ ,ವರ್ತುಲಗಳೂ ಆದ, ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾನಗಳಾದ ೩ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನೂ, ಎರಡು ಕೈಗಳನ್ನು ಮೊಣಕಾಲಿನಲ್ಲಿಟ್ಟವನೂ, ಉಳಿದ ಎರಡು ಕೈಗಳಿಂದ ಚಕ್ರ

ಶಂಖಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೂ ಕೋಟಿ ಸೂರ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ತೇಜಸ್ಸುಳ್ಳವನೂ, ಪೂರ್ಣ ಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಹಿತನಾದ ನರಸಿಂಹನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೧೭॥

ಮೂ॥ ಸರ್ವೇಷ್ವಪಿ ಹಿ ಮಂತ್ರೇಷು ದ್ವ್ಯಾದ್ಯನಂತಾಂತಬಾಹುಕಃ ।
ಚೇತನಾಂತಸ್ಥಮಾರಭ್ಯ ಸರ್ವಗಾಂತಸ್ಥರೂಪವಾನ್ ॥ ॥೧೮॥

ಅನಂತರೂಪೋ ಧ್ಯೇಯೋಽತಃ ಸ್ವಗುರೂಕ್ತಾನುಸಾರತಃ ।
ಯಥಾಯೋಗ್ಯಂ ಯಥಾಶಕ್ತಿ ತತ್ತದಾಯುಧಭೂಷಣಃ॥ ॥೧೯॥

ಚಕ್ರಶಂಖಗದಾಪದ್ಮಖಡ್ಗಖೇಟಾಃ ಸಶಾರ್ಙ್ಗಕಾಃ ।
ಶರೋ ಮುಸಲವಜ್ರೌ ಚ ಹಲಃ ಪಾಶಾಂಕುಶೌ ತಥಾ॥ ॥೨೦॥

ಶೂಲಂ ಚ ಭಿಂಡಿಪಾಲಶ್ಚ ಪಟ್ಟಿಸೋಽಗ್ನಿರ್ವರಾಭಯೇ ।
ತತ್ತ್ವಮುದ್ರಾಽಕ್ಷಮಾಲಾ ಚ ಪುಸ್ತಕಂ ಚ ವಿದಾರಣಂ ।
ಇತ್ಯಾದೀನ್ಯಖಿಲಾನ್ಯೇವ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚಿಂತ್ಯಾನಿ ಬಾಹುಷು॥ ॥೨೧॥

ಅ॥ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾದ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಗಳು ೨ ಕೈ, ೪ ಕೈ ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅನಂತಾನಂತ ಬಾಹುಗಳುಳ್ಳವುಗಳು, 'ಅಣೋರಣೀಯಾನ್ ಮಹತೋ ಮಹೀಯಾನ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯನುಸಾರವಾಗಿ ಅಣುರೂಪರಾದ ಜೀವರೊಳಗಿರುವ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ರೂಪವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ಥೂಲ ರೂಪವು. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ದೊಡ್ಡ ರೂಪವು. ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಪರ್ಯಂತ ಇರತಕ್ಕ ಅನೇಕ ಪರಿಮಾಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೧೮॥ ಶಿಷ್ಯನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ಗುರುಗಳ ಉಪದೇಶ ಪ್ರಕಾರ ತನ್ನ ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಅನಂತಾನಂತರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು ಎಂದೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಎಂತಹ ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯಿದೆಯೋ, ಅಂತಹ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದ ಗುರುವು ಎಂತಹ ರೂಪವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುವನೋ ಅಂತಹ ರೂಪವನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು) (ಮತ್ತು ಅಂತಹ ಗುರುಗಳು ಸಿಗುವ ಪರ್ಯಂತ ಬೇರೆ ಗುರುಗಳು, ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಅನೇಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಎಂತಹ ರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ರೂಪವನ್ನೇ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು) ಮತ್ತು ಯಾವ ಭಗವದ್ರೂಪಕ್ಕೆ ಯಾವ ಚಕ್ರ ಮೊದಲಾದ ಆಯುಧಗಳೂ ಕಿರೀಟ ಕುಂಡಲಾದಿ ಆಭರಣಗಳೂ ಯೋಗ್ಯಗಳೆಂದು ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿವೆಯೋ ಅಂತಹ ಆಯುಧ ಆಭರಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂದೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೧೯॥ ಚಕ್ರ, ಶಂಖ, ಗದೆ, ಪದ್ಮ, ಖಡ್ಗ, ಖೇಟ (ಗುರಾಣಿ) ಬಿಲ್ಲು, ಬಾಣ, ಒನಕೆ, ವಜ್ರಾಯುಧ, ನೇಗಿಲು, ಹಗ್ಗ, ಅಂಕುಶ, ಶೂಲಾಯುಧ, ಭಿಂಡಿಪಾಲ, ಯುದ್ಧಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಕೊಡಲಿ, ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ಭಯಜನಕ ಆಯುಧ, ವರಮುದ್ರೆ, ಅಭಯಮುದ್ರೆ, ತತ್ತ್ವಮುದ್ರೆ, ಪದ್ಮಾಕ್ಷಮಾಲಿಕೆ, ಪುಸ್ತಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು (ಅಂದರೆ ಪರಶ್ವಧ, ಶಕ್ತಿ, ಪ್ರಾಸ, ಅಮೃತಪಾತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನ ಒಂದೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆಂದೂ, ವಿದಾರಣವನ್ನು ೨ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆಂದೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೨೦-೨೧॥

ಹಂಸಮಂತ್ರವು

ಮೂ॥ ವಿಯತ್ಸ ಇತಿ ಯುಗ್ಮಾರ್ಣೋ ವಿಪರೀತಶ್ಚ ಸ ಸ್ಮೃತಃ । ॥೨೨॥

ಸಃ ಸರ್ಗಹೀನೋ ವೇತಶ್ಚ ಬಿಂದುಹೀನೋತ್ತರಸ್ತಥಾ ।
ತ್ರಯ ಏತೇ ಮಹಾಮಂತ್ರಾಃ ಪುರುಷಾರ್ಥಚತುಷ್ಟಯೇ॥ ॥೨೩॥

ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಾಃ ಪ್ರಿಯಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಶೇಷಾತ್ ಜ್ಞಾನದಾಯಕಾಃ ।
ಏತ್ಯರೇವ ದ್ವಿರಾವೃತ್ತೈರಂಗಮೇಷಾಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ॥ ॥೨೪॥

ಶ್ವಾಸರೂಪೋ ಜಪೋ ನಿತ್ಯಮುಭಯೋರ್ವಿದ್ವದಜ್ಞಯೋಃ।
ಏಕವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಾತ್ಮಾ ಸಷಟ್‌ಛತಮಹರ್ನಿಶಂ॥ ॥೨೫॥

ಅರ್ಪಣೇಯೋ ಹರೌ ನಿತ್ಯಂ ಪ್ರಾತರ್ಯೋಗೋ ಮಹಾನಯಂ ।
ಅಶೇಷದೋಷದಹನಸ್ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಪ್ರದಾಯಕಃ॥ ॥೨೬॥

ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಪ್ರದಶ್ಚೈವ ಕೃತಾದೌ ಸಮುಪಾಸತಾಂ ।
ತಾರಯೋಗೋಽಪ್ಯೇವಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಾವೇವ ವರ್ತತೇ॥ ॥೨೭॥

ಧ್ಯಾಯೇದ್ರವೀಂದುಕರಮಿಂದುಸಹಸ್ರಲಕ್ಷ ಕಾಂತಿಂ ।
ಪ್ರಿಯಾಸಹಿತಮಾಸ್ಥಿತಮಿಂದುಬಿಂಬೇ ।
ಶಂಖಾರಿದೋರ್ದ್ವಯಮುದರ್ಕಮಹೇಂದುಬಿಂಬಾತ್
ಸಂಸಿಚ್ಯಮಾನಮಮೃತೇನ ರಮಾಧಿನಾಥಂ॥ ॥೨೮॥

ಅಂತ್ಯಸ್ಯ ರಕ್ತವರ್ಣೋ ವಾ ಧ್ಯೇಯೋ ವಿಷ್ಣುಸ್ಸನಾತನಃ ।
ವಿದ್ಯುದ್ವರ್ಣೋಽಥವಾ ಜ್ಞೇಯಃ ಶಕ್ತ್ಯೇತಃ ಪಂಚಮಂತ್ರಯುಕ್॥ ॥೨೯॥

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮಹಾಮಂತ್ರಸ್ವೈರೇವಾಂಗೈಃ ಸಮನ್ವಿತಃ ।
ಅಂತ್ಯಧ್ಯಾನಯುತಶ್ಚೈವ ನಿಶ್ಶೇಷಪುರುಷಾರ್ಥದಃ॥ ॥೩೦॥

ಅ॥ (ಮೂಲಾರೂಪವಾದ ಹಂಸಮಂತ್ರವು) ಅಕಾರಬೀಜವಾದ ಹಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸ್ವಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಸಃ ಎಂದು ಸೇರಿಸಿದರೆ 'ಹಂಸಃ' ಎಂದು ೨ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಮಂತ್ರವೂ, ಆ ಮಂತ್ರವನ್ನೇ ಮುಂದು ಹಿಂದಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ 'ಸೋಹಂ' ಎಂದು ೨ನೇ ಮಂತ್ರವೂ, ಸಕಾರದ ವಿಸರ್ಗವನ್ನೂ, ಅಕಾರವನ್ನೂ ತೆಗೆದು ವಾಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಸ್ವಾ ಎಂದೂ, ಹಂ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಅನುಸ್ವಾರವನ್ನು ತೆಗೆದು ಆಕಾರ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಹಾ ಎಂದೂ ಏವಂಚ 'ಸ್ವಾಹಾ' ಎಂದು ೨ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ೩ನೇ ಮಂತ್ರವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏವಂಚ 'ಓಂ ಹಂಸಃ ಸೋಽಹಂ ಸ್ವಾಹಾ' ಎಂದು ೩ ಮಂತ್ರರೂಪವಾದ ಮಾಲಾರೂಪವಾದ ೬ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಹಂಸಮಂತ್ರವು ಈ ೩ ಮಂತ್ರಗಳು ಧರ್ಮಾದಿ ೪ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷದಂತೆ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಅಶೇಷ ಫಲಪ್ರದಗಳು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಅತಿ ಪ್ರಿಯಗಳು. ವಿಶೇಷತಃ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ವಿಷಯಕ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವವುಗಳು, ೨ ಸಲ ಉಚ್ಚರಿಸಿದ ಈ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವಾಗುವುದು. ॥೨೨॥೨೩॥೨೪॥ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ವಾಯುದೇವರೂ, ಅಜ್ಞರಾದ ಜೀವರೂ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ೨೧,೬೦೦ ಸಲ ಶ್ವಾಸರೂಪವಾದ ಹಂಸಮಂತ್ರ ಜಪವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. ॥೨೫॥ ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಈ ಜಪವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಸೂರ್ಯೋದಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪೂರ್ವೇದ್ಯುಃ ಪ್ರಾತರಾರಭ್ಯಅದ್ಯ ಸೂರ್ಯೋದಯ ಪರ್ಯಂತಂ ಮದ್ದೇಹೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣೇನ ಕೃತೇನ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಪ್ರೇರಿತೇನ ಮಯಾ ಕೃತೇನ ಚ ಷಟ್‌ಶತಾಧಿಕೈಕವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕಶ್ವಾಸರೂಪಹಂಸಮಂತ್ರಜಪೇನ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಪತಿಃ ಹಂಸರೂಪೀ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಃ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಎಂದು ಪ್ರಾತಃ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಪೂರ್ವಸಂಕಲ್ಪಿತ ಜಪವನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಬೇಕು. ಆವಾಗಲೇ, ಅದ್ಯ ಪ್ರಾತರಾರಭ್ಯಶ್ವಃ ಸೂರ್ಯೋದಯಪರ್ಯಂತಂ ಷಟ್‌ಶತಾಧಿಕೈಕವಿಂಶತ್ಸಹಸ್ರಸಂಖ್ಯಾಕ ಶ್ವಾಸರೂಪಹಂಸ ಮಂತ್ರಜಪಂ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣಃ ಮದ್ದೇಹೇ ಸ್ಥಿತ್ವಾ ಕರೋತಿ ತತ್ಪ್ರೇರಿತೋಽಹಂ ಚ ಕರೋಮಿ ಎಂದು ಉತ್ತರಜಪಸಂಕಲ್ಪವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಅತಏವ ಅತಿಶಯಿತ ಫಲಪ್ರದವಾಗಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಕಾರಣ ಈ ಹಂಸಮಂತ್ರಕ್ಕೆ 'ಪ್ರಾತರ್ಯೋಗ' ಎಂದು ಹೆಸರು ಕೃತಾದಿ ೪

ಯುಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ವಾಸರೂಪಹಂಸಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವವರ ಸಮಸ್ತದೋಷಗಳನ್ನು ದಹಿಸಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಅಣಿಮಾದ್ಯಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುವುದು. ಈ ಹಂಸಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಓಂಕಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ೪ ಮಾಲಾ ಮಂತ್ರಗಳು, ಒಟ್ಟಾಗಿ ಸೇರಿ "ಓಂ ಹಂಸಃ ಸೋಹಂ ಸ್ವಾಹಾ" ಎಂದು ೭ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಇನ್ನೊಂದು ಹಂಸಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ೭ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಈ ಹಂಸಮಂತ್ರದ ಜಪಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳು (ಜ್ಞಾನಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ) ||೨೬||೨೭|| (೪ ಹಂಸಮಂತ್ರಗಳ ಧ್ಯಾನ ಪ್ರಕಾರ) ಮೇಲಿನ ೨ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರನ್ನೂ, ಕೆಳಗಿನ ೨ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಶಂಖ ಚಕ್ರಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿರುವವನೂ, ೧೦೦೦, ೧೦೦೦೦೦, ಚಂದ್ರರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಂತಿಯಿರುವವನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾಗಿ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವವನೂ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ಮಹಾಚಂದ್ರಮಂಡಲದ ಏಕದೇಶದಿಂದ ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವ ಅಮೃತದಿಂದ ಅಭಿಷೇಚಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವವನೂ ಆದ ರಮಾದೇವಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ||೨೮|| ೭ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ೫ನೇ ಹಂಸಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಸನಾತನನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ರಕ್ತವರ್ಣನು ಅಥವಾ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ವರ್ಣವುಳ್ಳವನೆಂದೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕೊನೆಯ ಹಂಸ ಮಂತ್ರವು ಶಕ್ತಿಬೀಜವಾದ ಅನುಸ್ವಾರಯುಕ್ತವಾದ ಹ್ರೀಂಕಾರದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದರೆ ೫ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ "ಓಂ ಹ್ರೀಂ ಹಂಸಃ ಸೋಹಂ ಸ್ವಾಹಾ" ಎಂಬ ಹಂಸಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಹಾಮಾಲಾ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಈ ಮಾಲಾ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಓಂಕಾರ ಹ್ರೀಂಕಾರ ಮೊದಲಾದ ೫ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸವಾಗುವುದು. ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಈ ಹಂಸಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ೭ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಹಂಸಮಂತ್ರದಂತೆ ರಕ್ತವರ್ಣ ಅಥವಾ ವಿದ್ಯುದ್ವರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಮಂತ್ರವೂ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರದವು (ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವರಿಗೂ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ.)

ಮಂತ್ರ ಚಿಂತಾಮಣಿ ಮಂತ್ರ ಅಥವಾ ದಧಿವಾಮನ ಮಂತ್ರ.

ಮೂ|| ಮೂಲಂ ನಃ ಪ್ರತಿಷೇಧಶ್ಚ ಸೋದ್ದೇಶೋ ಭಗವಾನಪಿ |
ವಿಷ್ಣುರ್ಭೋಜ್ಯಾಧಿಪಃ ಸ್ವಾಹಾಯುಕ್ತೋऽಷ್ಟಾದಶವರ್ಣಕಃ|| ||೩೧||

ಅಂಗಾನಿ ತತ್ಪದೈರೇವ ಮಂತ್ರಚಿಂತಾಮಣಿಃ ಸ್ವಯಂ |
ಯಥೇಷ್ಟಭಕ್ಷ್ಯಭೋಜ್ಯಾದಿದಾತಾ ಮುಕ್ತಿಪ್ರದಾಯಕಃ|| ||೩೨||

ಧ್ಯಾಯೇತ್ಸುಶುಕ್ಲಮರವಿಂದದಲಾಯತಾಕ್ಷಂ
ಸೌವರ್ಣಪಾತ್ರದಧಿಭೋಜ್ಯಮಥಾಮೃತಂ ಚ |

ದೋರ್ಭ್ಯಾಂ ದಧಾನಮಖಿಲೈಶ್ಚ ಸುರೈಃ ಪರೀತಂ
ಶೀತಾಂಶುಮಂಡಲಗತಂ ರಮಯಾ ಸಮೇತಂ|| ||೩೩||

ಅ|| ಸರ್ವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಓಂಕಾರ, ನಕಾರ, ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವಾದ ಮಃ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಭಗವತೇ, ವಿಷ್ಣವೇ, ಭೋಜ್ಯ ವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿ, ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಅನ್ನಾಧಿಪತಯೇ, ಈ ಶಬ್ದಗಳ ಕೊನೆಗೆ ಸ್ವಾಹಾ ಶಬ್ದ, ಇವೆಲ್ಲಾ ಸೇರಿದರೆ ೧೮ ಅಕ್ಷರದ "ಓಂ ನಮೋ ಭಗವತೇ, ವಿಷ್ಣವೇ ಅನ್ನಾಧಿಪತಯೇ ಸ್ವಾಹಾ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರಚಿಂತಾಮಣಿ ಮಂತ್ರ, ಅಥವಾ ದಧಿವಾಮನ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು ||೩೧|| ಮಂತ್ರದ ೬ ಪದಗಳಿಂದಲೇ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಯಥೇಷ್ಟ ಭಕ್ಷ್ಯ ಭೋಜ್ಯಾದಿ ಐಹಿಕ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನೂ, ಪರತ್ರ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಕೊಡಬಲ್ಲುದು. ||೩೨|| (ಧ್ಯಾನಪ್ರಕಾರ) ಅತಿ ಶುಭ್ರವರ್ಣನೂ, ಕಮಲದಳದಂತೆ ವಿಶಾಲನೇತ್ರನೂ, ಚಿನ್ನದ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ದಧ್ಯನ್ನ, ಅಮೃತಗಳನ್ನು ೨ ಕೈಗಳಿಂದ ಧರಿಸಿರುವವನೂ, ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವನೂ, ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

||೩೧-೩೩||

ವಾಮನ ಮಂತ್ರವು

ಮೂ|| ಅಮೃತಃ ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶಯುತಃ ಸಹೃದಯೋ ಮನುಃ|
ಸತಾರೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರೋಽಂಗಾನಿ ಪದ್ಯೈರ್ವ್ಯಸ್ತಸಮಸ್ತಕೈಃ|| ||೩೪||

ಉದ್ಯದ್ರವಿಪ್ರಭಮರೀಂದ್ರದರೌ ಗದಾಂ ಚ
ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಬಿಭ್ರತಮಜಂ ಪ್ರಿಯಯಾ ಸಮೇತಂ |
ವಿಶ್ವಾವಕಾಶಮಭಿತಃ ಪ್ರತಿಪೂರಯಂತಂ
ಭಾಸಾ ಸ್ವಯಾ ಸ್ಮರತ ವಿಷ್ಣುಮಜಾದಿವಂದ್ಯಂ|| ||೩೫||

ಅ|| ಅಮೃತಬೀಜವಾದ ವಾಂ, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ವಾಮನಾಯ ನಮಃ, ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರ, ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿದರೆ "ಓಂ ವಾಂ ವಾಮನಾಯ ನಮಃ" ಎಂದು ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ವಾಮನ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಈ ಮಂತ್ರದ ೪ ಪದ ವಿಶಿಷ್ಟಮಂತ್ರ ಈ ೫ ಪದಗಳಿಂದ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು. ||೩೪|| (ಧ್ಯಾನವು) ಉದಯಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿರುವವನೂ, ಚಕ್ರ ಶಂಖ ಗದಾ ಜ್ಞಾನ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ೪ ಕೈಗಳಿಂದ ಧರಿಸಿರುವವನೂ, ತನ್ನ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಸಮಸ್ತ ಜಗತ್ತನ್ನು ಸುತ್ತಲೂ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ, ಅನಾದಿನಿತ್ಯನೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಸಮೇತನಾದ ಶ್ರೀ ವಾಮನರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿರಿ. ||೩೪-೩೫||

ವಾಮನ ಗಾಯತ್ರೀ ಅಥವಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮ ಗಾಯತ್ರೀ

ಮೂ|| ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸ್ತು ಸೋದ್ದೇಶೋ ವಿಶ್ವರೂಪಶ್ಚ ತತ್ಪುರಃ |
ಧೀವಿದೌ ಚ ಮಹೇ ವಿಷ್ಣುಸ್ತನ್ನಃ ಪ್ರೇರಣ ಮಧ್ಯಗಃ ||೩೬||

ಅ|| ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಯ, ಆ ಮೇಲೆ ವಿದ್ಮಹೇ, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ವಿಶ್ವರೂಪಾಯ ಧೀಮಹಿ, ಆ ಮೇಲೆ ತನ್ನಃ ಪ್ರೇರಣಾರ್ಥಕವಾದ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್, ಈ ಪದಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಃ ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿಸಿದರೆ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಾಯ ವಿದ್ಮಹೇ ವಿಶ್ವರೂಪಾಯ ಧೀಮಹಿ | ತನ್ನೋವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್, ಎಂಬ ವಾಮನಗಾಯತ್ರಿಯು, ಅಥವಾ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಗಾಯತ್ರಿಯು ಆಗುವುದು. ||೩೬||

ಪರಶುರಾಮ ಮಂತ್ರ, ದಾಶರಥಿ ರಾಮ ಮಂತ್ರಗಳು

ಮೂ|| ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶಸಂಯುಕ್ತಸ್ತದಾದ್ಯರ್ಣಪುರಃ ಸರಃ |
ಸನತಿಃ ಷಡಕ್ಷರೋ ಮಂತ್ರೋ ವರ್ಣೈರಂಗಕ್ರಿಯಾ ಮತಾ ||೩೭||

ಅಂಗಾರವರ್ಣಮಭಿತೋಽಡಬಹಿಃ ಪ್ರಭಾಭಿ |
ವ್ಯಾಪ್ತಂ ಪರಶ್ವಧ ಧನುರ್ಧರಮೇಕವೀರಂ |

ಧ್ಯಾಯೇದಜೇಶ ಪುರುಹೂತಮುಖೈಃಸ್ತುವದ್ಭಿ |
ರಾವೀತಮಾತ್ಮಪದವೀಂ ಪ್ರತಿಪಾದಯಂತಂ ||೩೮||

ಶ್ಯಾಮಂ ರವೀಂದ್ವಮಿತದೀಧಿತಿಕಾಂತಿಯುಕ್ತಂ
ಜ್ಞಾನಂ ಶರಂ ಚ ದಧತಂ ಪ್ರಿಯಯಾ ಸಮೇತಂ |
ಸ್ವಾತ್ಮಸ್ವರೂಪಮಮಿತಂ ಹನುಮನ್ಮುಖೇಷು
ಸಂದರ್ಶಯಂತಮಜಿತಂ ಸ್ಮರತೋರುಗೀರ್ಭಿ ||೩೯||

ನಿಜಗೋತ್ರಂ ತು ಸೋದ್ದೇಶಂ ಪೂರ್ವಾಕ್ಷರಪುರಸ್ಸರಂ ।
ನತ್ಯಂತಂ ತಾರಪೂರ್ವಂ ಚ ಮನುರಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮತಃ ॥೪೦॥

ತೇ ಚ ಬೀಜೇ ಬೀಜಭೂತೇ ಧರ್ಮಾದೀನಾಮಶೇಷತಃ ।
ಏತೇ ವಿಜಯದಾ ಮಂತ್ರಾಃ ಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷಪ್ರದಾಯಕಾಃ ।
ಹಿರಣ್ಯರತ್ನರಾಜ್ಯಾದಿಸಮಭೀಷ್ಟಸುರದ್ರುಮಾಃ ॥೪೧॥

ಅ॥ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ರಾಮಾಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದ, ಅದಕ್ಕೆ ಆದಿಯಾಗಿ ರಾಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದ, ಕೊನೆಗೆ ನಮಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿದರೆ "ರಾಂ ರಾಮಾಯ ನಮಃ " ಎಂಬ ೬ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳದ್ದು ಪರಶುರಾಮ ಮಂತ್ರವೂ ದಾಶರಥಿ ರಾಮಮಂತ್ರವೂ ಆಗುವುದು. ಮಂತ್ರದ ೬ ವರ್ಣಗಳಿಂದಲೇ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವು ॥೩೭॥ (ಪರಶುರಾಮಧ್ಯಾನವು) ಕೆಂಡದಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೂ ಹೊರಗೂ ತನ್ನ ಪ್ರಭೆಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವನೂ, ಕೊಡಲಿ ಬಿಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೂ, ವೀರಾಗ್ರೇಸರನೂ, ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನುಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವವನೂ, ಇಂತಹ ಪರಶುರಾಮರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. (ಎಂದು ಪರಶುರಾಮಧ್ಯಾನವು) ॥೩೮॥ (ದಾಶರಥಿರಾಮಧ್ಯಾನವು) ಅಪರಿಮಿತ ಸೂರ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನೂ, ಅಮಿತ ಚಂದ್ರರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಂತಿಯಿರುವವನೂ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನೂ, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವೇದ ವಚನಗಳಿಂದ ಹನುಮದಾದಿಗಳಿಗೂ ಸಾಕಲ್ಯೇನ ಅಜ್ಞೇಯವಾದ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನುಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವವನೂ, ಪರಾಜಯವಿಲ್ಲದವನೂ, ಶ್ಯಾಮವರ್ಣನೂ, ಆದ ಸೀತಾಸಮೇತನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರನನ್ನು ವೇದೋಕ್ತಗುಣಗಳಿಂದ ಧ್ಯಾನಿಸಿರಿ ॥೩೯॥ (ಭಾರ್ಗವರಾಘವ ಮಂತ್ರಗಳು) ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರ ಭಾರ್ಗವ ಪದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ಭಾಂ ಎಂದೂ, ರಾಘವಪದಕ್ಕಿಂತ ಮೊದಲು ರಾಂ ಎಂದೂ, ಪರಶುರಾಮ ದಾಶರಥಿರಾಮರ ಗೋತ್ರವಾಚಕಗಳಾದ ಚತುರ್ಥಂತಗಳಾದ ಭಾರ್ಗವಾಯ, ರಾಘವಾಯ ಎಂಬ ಪದಗಳು, ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನಮಃ ಪದ ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿದರೆ "ಓಂ ಭಾಂ ಭಾರ್ಗವಾಯ ನಮಃ" ಎಂದು "ಓಂ ರಾಂ ರಾಘವಾಯ ನಮಃ " ಎಂದು ಭಾರ್ಗವಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರ ರಾಘವಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಗಳು ಆಗುವುವು. (ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಹಿಂದಿನಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು) ॥೪೦॥ (ಭಾರ್ಗವ ರಾಘವರ ಏಕಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಗಳು) ಬೀಜಾಕ್ಷರವಾದ ಭಾಂ ಎಂಬುವುದು ಏಕಾಕ್ಷರ ಭಾರ್ಗವ ಮಂತ್ರವು. ರಾಂ ಎಂಬುವುದು ಏಕಾಕ್ಷರ ರಾಘವ ಮಂತ್ರವು. ಇವು ಧರ್ಮಾದಿ ೪ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೂ ಕಾರಣಭೂತಗಳು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳು ವಿಜಯಪ್ರದಗಳು ನಿಷ್ಕಾಮುಕರಿಗೆ ಜ್ಞಾನ, ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವು. ಹಿರಣ್ಯ ರತ್ನರಾಜ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಐಹಿಕ ಅಭೀಷ್ಟ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ ಸದೃಶಗಳು. ॥೪೦॥ ॥೩೭-೪೧॥

ಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರವು

ಮೂ॥ ಕೃಷ್ಣೋ ಗೋವಿಚ್ಚ ಕಾಮೇತೌ ಸೋದ್ದೇಶೋ ವಲ್ಲವೀಜನಃ ॥೪೨॥

ಪ್ರಿಯಶ್ಚ ತಾದೃಶಃ ಸ್ವಾಹಾಯುಗಷ್ಟಾದಶವರ್ಣಕಃ ।
ಪದ್ಮೈರಂಗಾನಿ ಸಂಪ್ರೀತಿಕಾಮಮೋಕ್ಷಪ್ರದೋ ಮನುಃ ॥೪೩॥

ಧ್ಯಾಯೇದ್ಧರಿನ್ಮಣನಿಭಂ ಜಗದೇಕವಂದ್ಯಂ
ಸೌಂದರ್ಯಸಾರಮರಿಶಂಖವರಾಭಯಾನಿ ।

ದೋರ್ಭಿರ್ವಧಾನಮಜಿತಂ ಸರಸಂ ಚ ಭೈಷ್ಮೀ
ಸತ್ಯಾಸಮೇತಮಖಿಲಪ್ರದಮಿಂದಿರೇಶಂ ॥೪೪॥

ಸಕಾಮಃ ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶೀ ನತ್ಯಯೋಽಯಂ ಷಡಕ್ಷರಃ ।
ತದಾದಿರಪಿ ಸರ್ವೇಷ್ಟಚಿಂತಾಮಣಿರುದೀರಿತಃ ॥೪೫॥

ದೃಷ್ಟಾರ್ಥೆ ಏವ ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಕಲೌ ವೀರ್ಯಂ ತಿರಸ್ಕೃತಂ ।
ತತ್ರಾಪ್ಯುದ್ದೀಪ್ತವೀರ್ಯಾ ಹಿ ಮಂತ್ರಾ ಅತ್ರ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ॥
ವಾಸಿಷ್ಠವೃಷ್ಣಿಪ್ರವರಮಂತ್ರಾಸ್ತತ್ರಾಪಿ ವೀರ್ಯದಾಃ ॥೪೬॥

ಅ॥ ಕಾಮ ಬೀಜವಾದ ಕ್ಲೀಂ ಎಂಬ ಶಬ್ದ, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಕೃಷ್ಣಾಯ, ವೇದ ವೇದ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಗೋವಿಂದಾಯ, ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪ್ರಿಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಗೋಪೀಜನವಲ್ಲಭಾಯ, ಕೊನೆಗೆ ಸ್ವಾಹಾ ಶಬ್ದ ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿ ಓಂ ಕ್ಲೀಂ ಕೃಷ್ಣಾಯ ಗೋವಿಂದಾಯ ಗೋಪೀಜನವಲ್ಲಭಾಯ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ೧೮ ಅಕ್ಷರದ ಕೃಷ್ಣ ಮಂತ್ರ, ಅಥವಾ ಮದನಗೋಪಾಲ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಮಂತ್ರದ ಪದಗಳಿಂದ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸವಾಗುವುದು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿ, ಐಹಿಕ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟ, ಮೋಕ್ಷ, ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ॥೪೩॥ (ಧ್ಯಾನವು) ಇಂದ್ರನೀಲಮಣಿಗೆ ಸದೃಶನೂ, ಸಮಸ್ತಜಗತ್ತಿನಿಂದ ವಂದ್ಯನೂ, ಲೋಕೋತ್ತರ ಸೌಂದರ್ಯವುಳ್ಳವನೂ, ೪ ಕೈಗಳಿಂದ ಚಕ್ರ ಶಂಖ, ವರ, ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೂ, ಪರಾಜಯವಿಲ್ಲದವನೂ, (ಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ) ದಯಾ ರಸಪೂರ್ಣನೂ, ರುಗ್ಮಿಣೀ ಸತ್ಯಭಾಮಾಸಮೇತನೂ, ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದನೂ ಆದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ॥೪೪॥ (ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನದ್ದೇ ಮಂತ್ರಾಂತರವು) ಕಾಮಭೀಜವಾದ ಕ್ಲೀಂಕಾರ, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಕೃಷ್ಣಾಯ, ಕೊನೆಗೆ ನಮಃ ಪದ, ಇವಿಷ್ಟು ಸೇರಿ "ಕೀಂ ಕೃಷ್ಣಾಯ ನಮಃ" ಎಂಬ ಕೃಷ್ಣ ಷಡಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವೂ, "ಕ್ಲೀಂ" ಎಂಬುವ ಏಕಾಕ್ಷರ ಕೃಷ್ಣಮಂತ್ರವೂ ಆಗುವುದು. ಈ ಏಕಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವೂ ಚಿಂತಾಮಣಿಯಂತೆ ಸಮಸ್ತ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲುದು ॥೪೫॥ ವೇದ ಪಂಚರಾತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ಐಹಿಕ ಫಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಮಾತ್ರವೇ ತಿರಸ್ಕೃತವಾಗಿದೆ. (ಮತ್ತೆ ಪಾರತ್ರಿಕ ಫಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಇದ್ದೇ ಇದೆ.) (ಕೃತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಐಹಿಕಾ ಮುಷ್ಮಿಕ ನಿಖಿಲಫಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಇದೆ.) ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿಯೂ ಐಹಿಕ ಅಮುಷ್ಮಿಕ ಉಭಯ ಫಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ ಮಂತ್ರಗಳೇ ಇನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೇದವ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರ, ಯಾದವ ಕೃಷ್ಣ ಮಂತ್ರ, ಇವುಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಐಹಿಕ ಫಲವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥಗಳು ॥೪೬॥ ॥೪೨-೪೬॥

ವೇದವ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರವು

ಮೂ॥ ಸ್ವಯಂ ವೇದಪದಾರೂಢಃ ಪೂರ್ವವರ್ಣ ಪುರಸ್ಸರಃ ॥೪೭॥

ನತ್ಯಂತೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮಂತ್ರಃ ಪ್ರಿಯೋ ವಿಜ್ಞಾನ ಗೋಪತೇಃ
ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಶ್ರೀ ಸರ್ವವಿಜ್ಞಾನಕವಿತಾದಿಗುಣಪ್ರದಃ ॥
ವಾದೇ ವಿಜಯದೋ ನಿತ್ಯಂ ಯಥಾ ಯುದ್ಧೇನೃಕೇಸರೀ ॥೪೮॥

ವಿಜ್ಞಾನರೋಚಿಃ ಪ್ರತಿಪೂರಿತಾಂತರ್ಬಾಹ್ಯಾಂಡಕೋಶಂ ಹರಿತೋಪಲಾಭಂ ।
ತರ್ಕಾಭಯೇತಂ ವಿಧಿಶರ್ವಪೂರ್ವಗೀರ್ವಾಣವಿಜ್ಞಾನದಮಾನತೋಽಸ್ಮಿ ॥೪೯॥

ಜ್ಞಾನಾನಂದಪುರಃ ಪೂರ್ಣೋ ವಿದ್ಮಹೇ ಧೀಮಹೇ ತಥಾ ।
ತನ್ನಃ ಪ್ರೇರಣಮದ್ಯೇತು ವ್ಯಾಸೋ ಮಂತ್ರಾಧಿಪಾಧಿಪಃ ॥೫೦॥

ಆದಿಬೀಜಂ ಸ್ಥಿರಾದೋಷಜ್ಞಾನ ಬೀಜಂ ವಿಮುಕ್ತಿದಂ ।
ಸರ್ವಪಾಪಕ್ಷಯಕರಂ ಸರ್ವವ್ಯಾಧಿವಿನಾಶನಂ ॥೫೧॥

ಧ್ಯಾಯೇಚ್ಛಶಾಂಕಶತಕೋಟ್ಯತಿಸೌಖ್ಯಕಾಂತಿಂ
ಸಂಸಿಚ್ಯಮಾನಮಮೃತೋರುಘಟೈಃ ಸುರೇಶೈಃ ।

ವರ್ಣಾಭಿಮಾನಿಭಿರಜೇಶಮುಖೈಃಸಹೈವ
ಪಂಚಾಶತಾ ಪ್ರತಿಗಿರಂತಮಶೇಷವಿದ್ಯಾಃ ॥೫೨॥

ಅ॥ ಮೊದಲು ವ್ಯಾಂ ಎಂಬ ಪದ, ಆ ಮೇಲೆ ವೇದಪದದಿಂದ ಕೂಡಿದ (ಸ್ವಯಂ) ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ವ್ಯಾಸಪದ, ಕೊನೆಗೆ ನಮಃ ಪದ, ಹೀಗೆ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ವ್ಯಾಸಮಂತ್ರವು, ಜ್ಞಾನಸೂರ್ಯರೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾದ ವೇದವ್ಯಾಸರಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು. ಓಂ ವ್ಯಾಂ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ ಓಂ, ಎಂಬೀ ಮಂತ್ರವು ಜಪಿಸುವವನಿಗೆ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಚನಸಂಪತ್ತು, ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಗಳ ಜ್ಞಾನ, ಕಾವ್ಯರಚನಾಪಟುತ್ವ, ಶಿಷ್ಯಸಂಪತ್ತು, ಕೀರ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು. ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ನರಸಿಂಹ ಮಂತ್ರವು ಜಪಿಸುವವರಿಗೆ ಜಯಪ್ರದವಾಗುವಂತೆ ಜಲ್ಪಾದಿ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವೇದವ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರವೂ ನಿಯಮವಾಗಿ ಜಯಪ್ರದವಾಗುತ್ತದೆ. ॥೪೮॥ (ಧ್ಯಾನವು) ವಿಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೂ ಹೊರಗೂ ತುಂಬಿರುವವನೂ, ಮರಕತಮಣಿಯಂತೆ ಸ್ವಚ್ಛಕಾಂತಿಯುಳ್ಳವನೂ, ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನೂ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನುಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವವನೂ, ಇಂತಹ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ॥೪೯॥ (ವೇದವ್ಯಾಸ ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರವು) ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಗಳಾದ ಆನಂದ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಮೊದಲು ಪೂರ್ಣಶಬ್ದವು, ಜ್ಞಾನಶಬ್ದದಿಂದ ಮೇಲೆ ವಿದ್ಮಹೇ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ, ಆನಂದಶಬ್ದ ಮೇಲೆ ಧೀಮಹಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ, ತನ್ನಃ ಶಬ್ದ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ ಶಬ್ದಗಳ ನಡುವೆ ವ್ಯಾಸ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. (ಅಂತೂ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನಾಯ ವಿದ್ಮಹೇ ಪೂರ್ಣಾನಂದಾಯ ಧೀಮಹಿ । ತನ್ನೋ ವ್ಯಾಸಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ ಎಂದು ವ್ಯಾಸ ಗಾಯತ್ರಿಯು ಈ ಮಂತ್ರವು ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರಶ್ರೇಷ್ಠಗಳಿಗೂ ಅತ್ಯುತ್ಕೃಷ್ಟವು. ॥೫೦॥ (ಏಕಾಕ್ಷರ ವೇದವ್ಯಾಸಮಂತ್ರವು) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವ್ಯಾಂ ವೇದವ್ಯಾಸಾಯ ನಮಃ " ಎಂಬ ಮಂತ್ರದ ಆದಿಯಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವ್ಯಾಂ ಎಂಬುವುದು ಬೀಜಾಕ್ಷರವು. ತಥಾಚ ವ್ಯಾಂ ಎಂಬುವುದೇ ಏಕಾಕ್ಷರ ವೇದವ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರವು. ಈ ಮಂತ್ರವು ದುರ್ವಾದಿಗಳ ಕುಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಕೆಡದಿರುವ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು, ಮೋಕ್ಷದಾಯಕವೂ, ಸಮಸ್ತ ಪಾಪಗಳಿಗೆ ನಾಶಕವೂ ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಾದಿಪರಿಹಾರಕವೂ ಆಗಿದೆ. ॥೫೧॥ (೨ ಮಂತ್ರಗಳ ಧ್ಯಾನ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ೧೦೦ ಕೋಟಿ ಚಂದ್ರದ ಕಾಂತಿಗಿಂತಲೂ ಮಿಗಿಲಾದ ಅತ್ಯಾಹ್ಲಾದಕರವಾದ ಕಾಂತಿಯಿರುವವನು, ಅಕಾರ ಮೊದಲಾದ ೫೦ ಅಕ್ಷರಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರ ಮೊದಲಾದ ದೇವಶ್ರೇಷ್ಠರಿಂದ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿದೇಯ ಸುಧಾಪೂರ್ಣ ಸ್ಥೂಲಕಲಶಗಳಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಲ್ಪಡುವವನು, ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನೂ ವೇದಮೊದಲಾದ ಸಕಲ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವವನೂ, ಇಂತಹ ವೇದವ್ಯಾಸರನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೫೨॥ ॥೪೭-೫೨॥

ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ಹಯಗ್ರೀವ ಮಂತ್ರ

ಮೂ॥ ಸೋದ್ದೇಶಸ್ತು ಸ್ವಯಂ ದೀರ್ಘಪೂರ್ವಾರ್ಣಾದ್ಯೋ ನಮೋಯುತಃ ।
ಸರ್ವವಿದ್ಯಾಪ್ರದೋಽಷ್ಟಾರ್ಣ ಪ್ರತಿಪಾದಿಜಯಪ್ರದಃ ॥
ವಿಮುಕ್ತಿಸಾಧನಃ ಕೀರ್ತಿ (ಕಾಂತಿ) ಬುದ್ಧಿಸ್ಥೈರ್ಯಪ್ರದಃ ಸದಾ ॥೫೩॥

ವಂದೇ ತುರಂಗವದನಂ ಶಶಿಬಿಂಬಸಂಸ್ಥಂ
ಚಂದ್ರಾವದಾತಮಮೃತಾತ್ಮಕರೈಃ ಸಮಂತಾತ್ ।
ಅಂಡಾಂತರಂ ಬಹಿರಪಿ ಪ್ರತಿಭಾಸಯಂತಂ
ಶಂಖಾಕ್ಷಪುಸ್ತಕಸುಬೋಧಯುತಾಬ್ಜಬಾಹುಂ ॥೫೪॥

ನಸ್ತೋಮುಖಾದಪಿ ನಿರಂತರಮುದ್ಗಿರಂತಂ
ವಿದ್ಯಾ ಅಶೇಷತ ಉತಾಬ್ಜಭವೇಶಮುಖ್ಯೈಃ ।
ಸಂಸೇವ್ಯಮಾನಮತಿಭಕ್ತಿಭರಾವನಮ್ರೈಃ
ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಮೃತೇನ ಸತತಂ ಪರಿಷಿಚ್ಯಮಾನಂ ||೫೫||

ಅ|| ಹಯಶಿರಃ ಮೊದಲಾದ ೪ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ದೀರ್ಘವಾದ ಹಾಕಾರವು ಬಿಂದು ಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮೊದಲು ಇರಬೇಕು. ಮೇಲೆ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಹಯಗ್ರೀವವಾಚಕವಾದ ಹಯಶಿರಃ ಮೊದಲಾದ ಶಬ್ದಗಳಿರಬೇಕು. ಕೊನೆಗೆ ನಮಃಶಬ್ದವು (ಏವಂಚ (1) ಹಾಯಂ ಹಯಶಿರಸೇ ನಮಃ (2) ಹಾಂ ಹಯಗ್ರೀವಾಯ ನಮಃ (3) ಹಾಂ ಹಯಶೀರ್ಷಾಯ ನಮಃ (4) ಹಾಂ ಹಯಶೀರ್ಷ್ಣೇ ನಮಃ ಎಂದು ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳದ್ದು ೪ ಮಂತ್ರಗಳುದ್ಧೃತಗಳಾದುವು.) ಈ ಮಂತ್ರಗಳು ಸಮಸ್ತವಿದ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯ (ಜಲ್ಪಾದಿ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ) ಪ್ರತಿವಾದಿಗಳನ್ನು ಸೋಲಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಚಸ್ಸೂ, ದುಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಕೆಡದಿರುವ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ, (ಅಥವಾ) ಧಾರಣಾಶಕ್ತಿ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ವಿಶೇಷತಃ ಕೊಡುವುವು. ||೫೪|| (ಧ್ಯಾನವು) ಚಂದ್ರಬಿಂಬದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವನೂ, ಚಂದ್ರನಂತೆ ಶುಭವರ್ಣನೂ, ನಾಶರಹಿತನೂ ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುವವುಗಳೂ, ಮೋಕ್ಷಪ್ರದಗಳೂ ಆದ ಆದ ಸ್ವರೂಪ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದೊಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುವವನೂ, ಶಂಖ ಜಪಮಾಲೆ, ಪುಸ್ತಕ, ಜ್ಞಾನ ಮುದ್ರೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ತಾವರೆಯದಂಡಿನಂತಿರುವ ೪ ಭುಜಗಳುಳ್ಳವನೂ, ಮೂಗಿನಿಂದಲೂ ಮುಖದಿಂದಲೂ ಸರ್ವದಾ ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಿರುವವನೂ, ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಗ್ಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರರೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವವನೂ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ನಿರಂತರವೂ ಅಮೃತದಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಲ್ಪಡುವವನೂ ಇಂತಹ, ಕುದುರೆಯ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖವಿರುವ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತೇನೆ. ||೫೩-೫೫||

ಕಪಿಲ ಮಂತ್ರ, ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಮಂತ್ರಗಳು

ಮೂ|| ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶವಾನ್ ಪೂರ್ವವರ್ಣಪೂರ್ವೋ ನಮೋಯುತಃ ।
ಸತಾರೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರಶ್ಚೈವ ನವಾರ್ಣಶ್ಚ ಮನೂ ಸ್ಮೃತೌ ||೫೬||

ಪ್ರೋದ್ಯದ್ದಿವಾಕರಸಮಾನತನುಂ ಸಹಸ್ರ
ಸೂರ್ಯೋರುದೀಧಿತಿಭಿರಾಪ್ತ ಸಮಸ್ತಲೋಕಂ ।
ಜ್ಞಾನಾಭಯಾಂಕಿತಕರಂ ಕಪಿಲಂ ಚ ದತ್ತಂ
ಧ್ಯಾಯೇದಜಾದಿಸಮಿತಿಂ ಪ್ರತಿಬೋಧಯಂತಂ
ಅಧೃಷ್ಯತಾಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷಪ್ರದೌ ಭಕ್ತೇಷ್ಟಿಮೌ ಸದಾ ||೫೭||

ಅ|| ಸ್ವವಾಚಕವಾದ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಕಪಿಲಾಯ ಎಂಬಶಬ್ದವು, ಇದರ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷರವಾದ ಕಕಾರವು ಬಿಂದುಯುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಮಶ್ಶಬ್ದವು. ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವು, ಏವಂಚ ಓಂ ಕಂ ಕಪಿಲಾಯ ನಮಃ ಎಂಬ ೮ ಅಕ್ಷರದ ಕಪಿಲ ಮಂತ್ರವು. ಹೀಗೆಯೇ ಸ್ವವಾಚಕವಾದ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಾಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು. ಆದಿಯಲ್ಲಿ ದಕಾರವು ಬಿಂದುಯುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಮಶ್ಶಬ್ದವು. ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವು. ಏವಂಚ ಓಂ ದಂ ದತ್ತಾತ್ರೇಯಾಯ ನಮಃ ಎಂದು ೯ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಮಂತ್ರವು. ಹೀಗೆ ೨ ಮಂತ್ರಗಳು ||೫೬|| (ಕಪಿಲ ದತ್ತಾತ್ರೇಯರ ಧ್ಯಾನವು) ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸದೃಶವಾದ ಕೆಂಬಣ್ಣದ ಶರೀರವುಳ್ಳವನೂ ಅಮಿತ ಸೂರ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವನೂ, ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ, ಅಭಯಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ೨ ಕೈಗಳುಳ್ಳವನೂ, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತಾ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವವನೂ, ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟದಾಯಕನೂ, ಸುಖ ಸ್ವರೂಪನೂ ಇಂತಹ ಕಪಿಲರೂಪಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೂ

ದತ್ತಾತ್ರೇಯರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಕಪಿಲ ದತ್ತಾತ್ರೇಯ, ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಈ ಮಂತ್ರೋಪಾಸಕರಿಗೆ ಸದಾ ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಪರಾಜಯರಾಹಿತ್ಯ, ತತ್ವಜ್ಞಾನ, ಮೋಕ್ಷ, ಇವುಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವುಗಳು. ||೫೭||

ವೈದಿಕ ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರಗಳು

ಮೂ|| ಸೂಕ್ತಂ ದೀರ್ಘತಮೋದೃಷ್ಟಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ನುಕಮಿತಿ ಪ್ರಭೋಃ ||೫೮||

ಸರ್ವಾರ್ಥದಂ ಗಾರ್ತ್ಸ್ನಮದಂ ಯೋಜಾತ ಇತಿ ಚಾಪರಂ |
ವಾಷಿಷ್ಠಂ ಚ ಪರೋಮಾತ್ರಯೇತಿ ಜ್ಞಾನವಿಮುಕ್ತಿದಂ ||೫೯||

ಭೌವನೀಯಂ ಸರ್ವಕಾಮಮೋಕ್ಷದಂ ಯ ಇಮೇತ್ಯಪಿ |
ಏವಮೇವಾಖಿಲಾ ವೇದಾಃ ಜ್ಞಾತವ್ಯಾ ವಿಷ್ಣು ತತ್ಪರಾಃ ||೬೦||

ಅ|| ದೀರ್ಘತಮಃ ಎಂಬ ಋಷಿದೃಷ್ಟವಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ, ವಿಷ್ಣೋರ್ನು ಕಂವೀರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರವೋಚಂ (ಋ, ೨-೨-೨೪) ಎಂಬ ಸೂಕ್ತವು ಸಮಸ್ತ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪ್ರದವು. ಗೃತ್ಸಮದ ಋಷಿದೃಷ್ಟವಾದ ಯೋಜಾತ ಏವ ಪ್ರಥಮಃ (ಋ, ೨-೬-೭) ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಪ್ರತಿಪಾದಕ ಮಂತ್ರವೂ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟದಾಯಕವು, ವಸಿಷ್ಠ ಋಷಿಸದೃಷ್ಟವಾದ ಷರೋ ಮಾತ್ರಾಯಾ ತನ್ವಾ ವೃಧಾನ (ಋ, ೫-೬-೨೪) ಎಂಬ ವಿಷ್ಣುಮಂತ್ರವು ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕುದು. ಭುವನನ ಪುತ್ರನಾದ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದಯಇಮಾವಿಶ್ವಾ ಭುವನಾನಿ (ಋ, ೮-೩-೧೬) ಎಂಬೀ ವಿಷ್ಣು ಪ್ರತಿಪಾದಕಮಂತ್ರವು ಸಮಸ್ತ ಐಹಿಕಾಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನೂ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಕೊಡತಕ್ಕುದು. ಹೀಗೆಯೇ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿಯೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳವುಗಳು. ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥದಾಯಕಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ||೫೮-೬೦||

ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಮಂತ್ರಗಳು

ಮೂ|| ಸ್ವದೃಷ್ಟಂ ಸೂಕ್ತಮಖಿಲಕಾಮದಂ ಹರಿತುಷ್ಟಿದಂ |
ವಾಚೋಽಂಬೃಣ್ಯಾಃ ಶ್ರೀಯೋಽಂಗಾನಿ ಶ್ರೀರ್ಲಕ್ಷ್ಮೀರ್ಮೇಂದಿರಾ ರಮಾ ||೬೧||

ಕೌಶೇಯಪೀತವಸನಾಮರವಿಂದನೇತ್ರಾಂ
ಪದ್ಮದ್ವಯಾಭಯವರೋದ್ಯತ ಪದ್ಮಹಸ್ತಾಂ |

ಉದ್ಯಚ್ಛತಾರ್ಕಸದೃಶಾಂ ಪರಮಾಂಕಸಂಸ್ಥಾಂ
ಧ್ಯಾಯೇದ್ವಿಧೀಶನತಪಾದಯುಗಾಂ ಜನಿತ್ರೀಂ ||೬೨||

ಲಜ್ಜಾಬೀಜಂ ಚ ತದ್ಬೀಜಂ ತಸ್ಯಾ ಏವಾಭಿಧಾಯಕಂ |
ಪಾಶಾಂಕುಶೌ ರಕ್ತವಸ್ತ್ರಂ ಲಜ್ಜಬೀಜೇ ವಿಶಿಷ್ಯತೇ ||
ಅಮಧ್ಯಯುಗ್ಮಸ್ವರಗತೇಸ್ಸ್ಯವಾಂಗಮುದಾಹೃತಂ ||೬೩||

ಸತ್ತಾಬೀಜಂ ಚ ದುರ್ಬೀಜಂ ತದ್ವದೇವ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ | ||೬೪||

ವರ್ಣ ಶ್ಯಾಮೋ ವಿಶೇಷೋಽತ್ರ, ತಾಂಬೂಲಂ ನೀಲಮುತ್ಪಲಂ |
ಚಕ್ರ ಶಂಖೌ ತರ್ಜನಂ ಚ ಶೂಲಮಿತ್ಯಪರತ್ರ ಚ ||೬೫||

ನಮೋಽಂತಃ ಸ್ವೇನ ಸಹಿತಸ್ತದೇವಾನ್ಯೋ ಮನುಃ ಸ್ಮೃತಃ ||೬೬||

ದುರ್ಗಾತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಕಶ್ಯಪೋಕ್ತಾ ತತ್ರ ವರ್ಣೋSಗ್ನಿವತ್ ಸ್ಮೃತ: ।
ತ್ರಿನೇತ್ರತ್ವಂ ಚ ದುರ್ಗಾಯಾಃ ಪ್ರಾಯ: ಸರ್ವತ್ರ ಕಥ್ಯತೇ ॥
ಪಾದ್ಯೆ: ಸಮಸ್ತೇನ ತಥಾ ಷಡರ್ಣೇನಾಂಗಮುಚ್ಯತೇ ॥೬೭॥

ರಮಾಯಾ ಏವ ರೂಪಾಣಿ ತ್ವೇತಾನಿ ಹಿ ವಿದೋ ವಿದು: ।
ಮುಖ್ಯತೋ ಜಾಮದಗ್ನ್ಯಸ್ತು ದೇವತಾSಸ್ಯ ಮನೋ: ಸ್ಮೃತ: ॥೬೭॥

ಅ॥ ಮಾತಿಗೆ ನಿಯಮಕಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ವಾಕ್ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ, ಆಕಾರ ವಾಚ್ಯನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಧರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅಂಭ್ರಿಣೀ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದಲೇ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟ, `ಅಹಂ ರುದ್ರೇಭಿ:' (ಋ ೮-೭-೧೧) ಎಂಬೀ ಅಂಭ್ರಿಣೀಸೂಕ್ತವು ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟದಾಯಕವೂ ವಿಷ್ಣುಪ್ರೀತಿಕರವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ: ಲಕ್ಷ್ಮೀ:, ಮಾ ಇಂದಿರಾ, ರಮಾ ಎಂಬೀ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಗಳಾದ ೫ ಪದಗಳು ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ॥೬೧॥ (ಧ್ಯಾನವು) ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದ ರೇಶ್ಮೆಯ ೨ ಬಟ್ಟೆಗಳುಳ್ಳವಳು, ಕಮಲದಳದಂತೆ ಇರುವ ೨ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವಳು, ೨ ಪದ್ಮಗಳಿಂದಲೂ, ಅಭಯ ಮುದ್ರೆ, ವರ ಮುದ್ರೆಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ೪ ಕೈಗಳುಳ್ಳವಳು, (ಅಂದರೆ ಮೇಲಿನ ೨ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ೨ ಪದ್ಮಗಳು, ಕೆಳಗಿನ ಬಲಗೈಯಲ್ಲಿ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆ, ಕೆಳಗಣ ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ವರಮುದ್ರೆ, ಉದಯಿಸುವ ಅನಂತ ಸೂರ್ಯರಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವಳು, ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವಳು, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ನಮಸ್ಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ೨ ಚರಣಗಳುಳ್ಳವಳು, ಸರ್ವ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಉತ್ಪಾದಕಳು, ಇಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೬೨॥ (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಬೇರೆ ೨ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ಲಜ್ಜೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವ ಹ್ರೀಂ ಎಂಬ ಬೀಜಾಕ್ಷರವೂ, ಶ್ರೀಂ ಎಂಬ ಬೀಜಾಕ್ಷರವೂ ಇವೆರಡೂ ಪ್ರ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರತಿಪಾದಕ ಮಂತ್ರಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಈ ಬೀಜಾಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮದ್ವಯದ ಬದಲು ಪಾಶ ಅಂಕುಶಗಳೆಂಬ ಆಯುಧ ವಿಶೇಷಗಳೂ, ಪೀತಾಂಬರದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಾಂಬರವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಆಯುಧ ವಸ್ತ್ರವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶೇಷವು ಏವಂಚ ಧ್ಯಾನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ `ಕೌಶೇಯ ರಕ್ತ ವಸನಾಮರವಿಂದನೇತ್ರಾಂ ಪಾಶಾಂಕುಶಾಭಯವರೋದ್ಯತಪದ್ಮಹಸ್ತಾಂ' ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಯುಗ್ಮಸ್ವರಗಳಿಂದ ಬೇರೆಯಾದವುಗಳು ಅಮಧ್ಯಗಳು. ಅಮಧ್ಯಗಳಾದ ಯುಗ್ಮಸ್ವರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಮಂತ್ರದಿಂದಲೇ ಅಂಗನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಅ, ಆ, ಮೊದಲುಗೊಂಡು, ಅಂ, ಅಃ, ಎಂಬ ಪರ್ಯಂತ ೧೬ ಸ್ವರಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ೧, ೩, ೫, ೭, ೯, ೧೧, ೧೩, ೧೫, ಎಂಬ ೮ ಸ್ವರಗಳು ಆಯುಗ್ಮಗಳು. ೨, ೪, ೬, ೮, ೧೦, ೧೨, ೧೪, ೧೬, ಎಂಬ ೮ ಸ್ವರಗಳು ಯುಗ್ಮಗಳು. ಆ ೮ ಯುಗ್ಮ ಸ್ವರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಲೃ ಲೄ ಎಂಬ ೨ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ಆ, ಈ ಊ, ಐ, ಔ, ಅ: ಎಂಬೀ ೬ ಯುಗ್ಮಸ್ವರಗಳಿಂದ ಸಂಬಂಧ್ಧವಾದ ಲಜ್ಜಾಬೀಜವಾದ ಹ್ರೀ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಶ್ರೀ ಶಬ್ದದಿಂದಲೂ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹ್ರೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಹ್ರಾಂ ಹ್ರೀಂ ಹ್ರೂಂ ಹ್ರೈಂ ಹ್ರೌಂ, ಹ್ರ: ಎಂದೂ ಶ್ರೀ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಶ್ರಾಂ ಶ್ರೀಂ ಶ್ರೂಂ ಶ್ರೈಂ ಶ್ರೌಂ ಶ್ರ:, ಎಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ॥೬೧-೬೩॥ (ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿದ್ದೇ ಬೇರೆ ೨ ಮಂತ್ರಗಳು) ಸತ್ತಾರ್ಥಕವಾದ ಭೂ ಎಂಬ ಬೀಜಾಕ್ಷರವೂ, ದು:ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವುಳ್ಳ ದುರ್ಗಾಬೀಜವೂ, ಇವೆರಡೂ ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರಗಳಂತೆಯೇ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮಂತ್ರಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರಗಳಂತೆ ಅವುಗಳಿಗೂ ಅಂಗನ್ಯಾಸಾದಿಗಳು, ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶ್ಯಾಮವರ್ಣವುಳ್ಳ ಲಕ್ಷ್ಮೀರೂಪವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಭೂಬೀಜ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಧ್ಯೇಯ ಮೂರ್ತಿಯ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ೨ ಪದ್ಮಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಾಂಬೂಲವನ್ನೂ, ನೀಲೋತ್ಪಲವನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ದುರ್ಗಾಬೀಜದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾದಿಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ ಶಂಖ ತರ್ಜನಮುದ್ರೆ ಶೂಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೬೫॥ ಭೂಂ, ದು:, ಎಂಬ ಬೀಜಾಕ್ಷರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಮ: ಶಬ್ದವು. ಅದು ಸ್ವವಾಚಗವಾದ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಭುವೇದುರ್ಗಾಯ್ಯೆ ಎಂಬುವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಏವಂಚ ಭೂಂ ಭುವೇ ನಮ: ಎಂಬ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಭೂ ಮಂತ್ರವೂ, `ದು: ದುರ್ಗಾಯ್ಯೆ ನಮ: ಎಂಬ ಷಡಕ್ಷರ ದುರ್ಗಾಮಂತ್ರವೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿದ್ದೇ ೨ ಮಂತ್ರಗಳು ॥೬೬॥ ತ್ರಿಷ್ಟುಪ್ ಛಂದೋಬದ್ಧವಾದ ಕಶ್ಯಪ ಋಷಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದ `ಜಾತವೇದಸೇ ಸುನವಾಮ (ಋ, ೧-೭-

೭) ಇತ್ಯಾದಿ ಋಙ್ಮಂತ್ರವೂ ದುರ್ಗಾಮಂತ್ರವೇ. ಆ ಮಂತ್ರದೇವತೆಯ ವರ್ಣವು ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ರಕ್ತವರ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು. ಎಲ್ಲಾ ದುರ್ಗಾಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದುರ್ಗಾದೇವಿಗೆ ಪ್ರಾಯಶಃ ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳಿವೆ, ಎಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ವೈದಿಕ ದುರ್ಗಾಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಮಂತ್ರದ ೪ ಪಾದಗಳಿಂದಲೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಷಡಕ್ಷರ ದುರ್ಗಾ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರದ ೬ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥೬೭॥ ಶ್ರೀ ಭೂ ದುರ್ಗಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ರೂಪಗಳು ಎಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಜಾತವೇದಸೇ ಎಂಬ ದುರ್ಗಾಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಪರಶುರಾಮರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ದೇವತೆಯು. ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು ಆ ಮುಖ್ಯ ದೇವತೆಯು. ॥೬೧-೬೭॥

ಚತುರ್ಮುಖ ಮಂತ್ರವು

ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸೂಕ್ತಂ ಚ ಭೃಗುದೃಷ್ಟಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ ।
ಬ್ರಹ್ಮಧಾತೃವಿರಿಂಚಾಜಪಾದ್ಮೈ ರಂಗಮುದಾಹೃತಂ ॥೬೮॥

ಧ್ಯಾಯೇನ್ನಿಷಣ್ಣಮಜಮಚ್ಯುತನಾಭಿಪದ್ಮೇ
ಪ್ರೋದ್ಯದ್ದಿವಾಕರಸಮೂಹನಿಕಾಶಮಗ್ರ್ಯಂ ।
ಮಾತೃಪ್ರಕಾರಕರಮುತ್ತಮಕಾಂತಿಮದ್ಭಿಃ ವಕ್ತ್ರೈಃ
ಸೃಜಂತಮಖಿಲೈಃ ಪರಮಾರ್ಥವಿದ್ಯಾಃ ॥೬೯॥

ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶನತಿಮಾನ್ ತಸ್ಯ ಪಂಚಾಕ್ಷರೋ ಮನುಃ ।
ಸ್ವರಯಮೇವಾಪರೋಽಷ್ಟಾರ್ಣಸ್ತಾದೃಶಃ ಸಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ ॥೭೦॥

ಅ॥ ಭೃಗುಋಷಿಯಿಂದ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಸಮವರ್ತತಾಗ್ರೇ (೮-೭-೩) ಇದು ಮೊದಲಾದ ೧೫ ಋಕ್ಕುಗಳುಳ್ಳ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಸೂಕ್ತವು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರತಿಪಾದಕವು. ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಧಾತೃ ವಿರಿಂಚ ಅಜ, ಪಾದ್ಮ ಈ ೫ ಪದಗಳಿಂದ ಅಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ॥೬೮॥ ಶ್ರೀಹರಿಯ ನಾಭಿಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವನೂ, ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸದೃಶಕಾಂತಿಯಿರುವವನೂ, ಸರ್ವಜೀವೋತ್ತಮನೂ, ತಾಯಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯ ಕೈಗಳಿಗೆ ಸದೃಶಗಳಾದ ೪ ಕೈಗಳುಳ್ಳವನೂ (ಅಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮಿಯಂತೆ ೨ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ೨ ಕಮಲಗಳನ್ನು ೨ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಯ ವರಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೂ) ಪರಮಸುಂದರಗಳಾದ ೪ ಮುಖಗಳಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಋಗಾದಿ ೪ ವೇದಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿರುವವನೂ, ಇಂತಹ ಅಕಾರವಾಚ್ಯ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ॥೬೯॥ (ಬ್ರಹ್ಮನದ್ದೇ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರ) ಸ್ವವಾಚಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಬ್ದವು, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾಗಿ ನತಿವಾಚಕ ನಮಃ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಅದು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಣೇನಮಃ' ಎಂಬ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಸ್ವವಾಚಕವಾದ ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭ ಶಬ್ದವು ಚತುರ್ಥೀ ವಿಭಕ್ತಿ, ನಮಶ್ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ, 'ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಾಯನಮಃ' ಎಂದು ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಇನ್ನೊಂದು ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ॥೬೮-೭೦॥

ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣ ಮಂತ್ರವು

ಮೂ॥ ಬಳಾದ್ಯಂ ಭೃಗುಣಾ ದೃಷ್ಟಂ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನೇಃ ಸೂಕ್ತಮುಚ್ಯತೇ ।
ಪ್ರಾಣಾದ್ಯೈಃ ಪಂಚಭಿಸ್ತಸ್ಯಾಪ್ಯಂಗಾನ್ಯುಕ್ತಾನಿ ಸೂರಿಭಿಃ ॥೭೧॥

ಉದ್ಯದ್ರವಿಪ್ರಕರಸಂನಿಭಮಚ್ಯುತಾಂಕೇ
ಸ್ವಾಸೀನಮಸ್ಯ ನುತಿನಿತ್ಯವಚಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ।

ಧ್ಯಾಯೇದ್ಗದಾಭಯಕರಂ ಸುಕೃತಾಂಜಲಿಂ ತಂ
ಪ್ರಾಣಂ ಯಥೇಷ್ಟತನುಮುನ್ನತಕರ್ಮಶಕ್ತಿಂ ||೭೨||

ಪ್ರಾಣಾದ್ಯಾಃ ಪಂಚ ಮಂತ್ರಾಶ್ಚ ತಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ವಾಚಕಾಃ |
ಉಚ್ಯತೇ ಹರಿರಪ್ಯೇತ್ಯೆಃ ಸಾಕ್ಷಾನ್ನಾರಾಯಣಾದಿಕಃ ||೭೩||

ಅ|| ಭೃಗುಋಷಿಯಿಂದ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟ (ಬಳಿತ್ಥಾ ತದ್ವಪುಷೇ (ಋ. ೨-೨-೮) ಎಂಬ ಸೂಕ್ತವು ಸರ್ವಜಗತ್ತಿನ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಾರಣನೂ, ಸ್ವತಃ ಗಮನಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಸಮರ್ಥವಾದ ಸರ್ವಜಗತ್ತಿಗೆ ಪ್ರೇರಕನೂ, ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಮಂತ್ರವು. ಈ ವಾಯುಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣ ಅಪಾನ ವ್ಯಾನ ಉದಾನ ಸಮಾನ ಎಂಬ ೫ ಪದಗಳಿಂದ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳಿರುವರು. ||೭೧|| (ಧ್ಯಾನವು) ಉದಯಿಸುವ ಸೂರ್ಯರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸದೃಶನೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವನು. ಸರ್ವದಾ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಸ್ತುತಿಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವವನು, (ಅಂದರೆ ಭಗವತ್ಪ್ರತಿಪಾದಕವೇದಗಳನ್ನುಚ್ಚರಿಸುತ್ತಿರುವವನು) ಗದಾ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ೨ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನು, ಅನೇಕಾವತಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಿರುವವನು ಇಂತಹ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಇದಿರು ಕೈಗಳನ್ನು ಜೋಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಿರುವವನು, ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಅದ್ಭುತ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನು. ಇಂತಹ ಬಹುರೂಪಿಯಾದ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ||೭೨|| (ವಾಯು ದೇವರದ್ದೇ ಬೇರೆ ಮಂತ್ರಗಳು) ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮಶ್ಶಬ್ದ, ಚತುರ್ಥೀವಿಭಕ್ತ್ಯಂತಗಳಾದ ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಎಂಬ ೫ ಮಂತ್ರಗಳು (ಪ್ರಾಣಾಯ ನಮಃ ಇದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು) ಆ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವವುಗಳು. ಈ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ ಸಂಕರ್ಷಣ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಅನಿರುದ್ಧ ಎಂಬ ಪಂಚರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಮುಖ್ಯತಃ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. (ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾಗದೇನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ಇದರಿಂದ ನಾರಾಯಣಾದಿ ಪಂಚಾತ್ಮಕವ್ಯೂಹವು ಪ್ರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದುದು ಒಂದು. ಅಂತರ್ಗತವಾಗದಿದ್ದುದು ಇನ್ನೊಂದು ಎಂದುಕ್ತವಾಯ್ತು.) ||೭೦-೭೩||

ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರ ಮಂತ್ರಗಳು

ಮೂ|| ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಯಾ ಅಪಿ ಭಾರತ್ಯಾ ಗೌರೀರ್ಯಸ್ತ ಇತಿ ಶ್ರುತೌ |
ಮಂತ್ರೌ ದೀರ್ಘತಮೋದೃಷ್ಟೌ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಾಯಕೌ ||೭೪||

ಉದ್ಯದ್ದಿವಾಕರಸಮೂಹನಿಭಾಂ ಸ್ವಭರ್ತು-
ರಂಕಸ್ಥಿತಾಮಭಯಸದ್ವರ ಬಾಹುಯುಗ್ಮಾಂ |

ಮುದ್ರಾಂ ಚ ತತ್ಪದೃಶಯೇ ವರಪುಸ್ತಕಂ ಚ
ದೋರ್ಯುಗ್ಮಕೇನ ದಧತೀಂ ಸ್ಮರತ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯಾಂ ||೭೫||

ಪಾದ್ಯೆರ್ವ್ಯಸ್ತೈಃ ಸಮಸ್ತೈಶ್ಚ ತದಂಗಾನಿ ವಿದೋವಿದುಃ
ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶನತ್ಯಂತೌ ಮಂತ್ರೌ ದ್ವಾವಪರೌ ತಯೋಃ ||೭೬||

ಮಂತ್ರಾ ಹ್ಯೇತೇ ಹರಿಪ್ರೀತಿದಾಯಕಾಃ ಸರ್ವಕಾಮದಾಃ |
ಇಷ್ಟಂ ದೈವಂ ಹರಿಃ ಸಾಕ್ಷಾಲ್ಲಕ್ಷ್ಮೀ ರ್ಭಾಗ್ಯಸ್ಯ ದೇವತಾ ||೭೭||

ಗುರುರ್ಬ್ರಹ್ಮಾಽಥ ವಾಯುರ್ವಾ ವಿದ್ಯಾದೇವ್ಯೌ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತೇ ||
ತಸ್ಮಾದೇತೇ ಪ್ರಿಯಾ ವಿಷ್ಣೋಃರಂತರಂಗತಯಾ ಸದಾ ||
ಜ್ಞೇಯಾಶ್ಚೈವ ಪ್ರಪೂಜ್ಯಾಶ್ಚ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರೀತಿಮಭೀಪ್ಸತಾ ||೭೮||

ಅ॥ ಗೌರೀರ್ಮಿಮಾಯ ಸಲಿಲಾನಿ ತಕ್ಷತಿ (ಋ, ೨-೨-೨೨) ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು, ಸರಸ್ವತೀ ಪ್ರತಿಪಾದಕವು. ಯಸ್ತೇಸ್ತನಃ ಶಶಯೋ ಯೋಮಯೋಭೂಃ (ಋ. ೨-೩-೨೩) ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಭಾರತೀ ಪ್ರತಿಪಾದಕವು. ಇವೆರಡೂ ದೀರ್ಘತಮಃ ಎಂಬ ಋಷಿಯಿಂದ ಕಾಣಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳು. ಸಮಸ್ತ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವುಗಳು ॥೭೪॥ (ಇವರಿಬ್ಬರ ಧ್ಯಾನವು) ಉದಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಸೂರ್ಯರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸದೃಶಳೂ, ತನ್ನ ಗಂಡನ ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವಳೂ, ೨ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ವರಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವಳೂ, ಉಳಿದ ೨ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನುಪದೇಶಿಸುವ ಜ್ಞಾನಮುದ್ರೆ ಉತ್ತಮ ಸದ್ಗ್ರಂಥ ಇವುಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವಳೂ, ಇಂತಹ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ವಿದ್ಯೆಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಸರಸ್ವತಿಯನ್ನೂ ಭಾರತಿಯನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆವಾವ ಮಂತ್ರಗಳ ೪ ಪಾದಗಳಿಂದಲೂ ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದಲೂ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಜ್ಞಾನಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ॥೭೫॥ (ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಗಳು) ॥೭೫॥ ನಮಃ ಎಂಬುವುದೇ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಳ್ಳ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಣೀ ಭಾರತೀ ಪದಗಳೇ ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರ ಬೇರೆ ೨ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಗಳು. ಅಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಯೈ ನಮಃ ಭಾರತ್ಯೈನಮಃ ಎಂದು ೨ ಮಂತ್ರಗಳು ॥೭೬॥ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರಸಾದವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊಡುವವುಗಳು. (ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಪ್ರಸನ್ನನಾದರೆ) ಐಹಿಕ ಆಮುಷ್ಮಿಕ ಸಮಸ್ತ ಅಭೀಷ್ಟಗಳನ್ನು ಕೊಡತಕ್ಕವುಗಳು (ಅಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳು ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ಸರ್ವಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ) ಸಮಸ್ತ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾಗಿದ್ದು ಭಕ್ತರ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ದಯಪಾಲಿಸುವ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರ್ವರಿಗೂ ಇಷ್ಟಪ್ರದ ದೇವತೆಯು. ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಸರ್ವರಿಗೂ ಭಾಗ್ಯದಾಯಕ ದೇವತೆಯು. ॥೭೭॥ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೇಗೆ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರದೇಶಿಸುವ ಮೂಲಗುರುವೋ ಹಾಗೆಯೇ ವಾಯುದೇವರೂ ಮೂಲಗುರುಗಳೇ, ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರು ಸಮಸ್ತ ವಿದ್ಯಾಪ್ರತಿಪಾದಕ ದೇವತೆಗಳು ವಿದ್ಯಾಭಿಮಾನಿಯರು. ಆದ ಕಾರಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀ, ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯು, ಸರಸ್ವತೀ ಭಾರತಿಯರು ಇಷ್ಟ ದೇವತೆಯಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಸದಾ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆದಕಾರಣ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಇಚ್ಛಿಸುವ ಪುರುಷನು ಈ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದಿ ೫ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮತ್ತು ಆವಾವ ಮಂತ್ರಗಳ ಜಪದಿಂದ ಇತರ ದೇವತೆಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥೭೮॥ ॥೭೪-೭೮॥

ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಶಿವಮಂತ್ರವು

ಮೂ॥ ಉದ್ದೇಶನತಿಯುಙ್ಮಂತ್ರಃ ಸ್ವಯಮೇವ ಶಿವಸ್ಯ ತು ॥೭೯॥

ವರ್ಣೈರೇತೈಸ್ತದಂಗಾನಿ ವಾಮಗೇವೋ ಮುನಿಃ ಸ್ಮೃತಃ ।
ಪಂಕ್ತಿಶಬ್ದಾರ್ಥವಿಜ್ಞಾನೇ ನ ಹಿ ಚ್ಛಂದಸಿ ಸಂಶಯಃ ॥೮೦॥

ಧ್ಯೇಯಃ ಪಂಚಮುಖೋ ರುದ್ರಃ ಸ್ಫಟಿಕಾಮಲಕಾಂತಿಮಾನ್ ।
ವಿದ್ಯುಚ್ಛುಭ್ರಾಸಿತರಜಃ ಶ್ಯಾಮಾನ್ಯಸ್ಯ ಮುಖಾನಿ ಚ
ಜಟಾಪಬದ್ಧೇಂದುಕಲಃ ಪ್ರಿಯಾಯುಕ್ ನಾಗಭೂಷಣಃ ॥೮೧॥

ಮಂತ್ರೇಷ್ವೇತೇಷು ಸರ್ವೇಷು ವಾಚ್ಯಸ್ತಾತ್ರೇಣ ಕೇಶವಃ ॥೮೨॥

ಅಂತರ್ಯಾಮಿತಯಾ ಧ್ಯೇಯಃ ಸರ್ವದೇವೇಷು ಸರ್ವದಾ ॥೮೩॥

ಅ॥ ಸ್ವವಾಚಕ ಶಿವಶಬ್ದವೇ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾಗಿ ನಮಃ ಶಬ್ದದಿಂದ ಕೂಡಿದರೆ ನಮಃ ಶಿವಾಯ ಎಂದು ಶಿವಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೫ ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ನಂ ಹೃದಯಾಯ ನಮಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಪಂಚಾಂಗನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ವಾಮದೇವನು ಋಷಿಯು, ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಪಂಙ್ತಿ ಛಂದಸ್ಸು. (ಎಂದು ಸುಲಭದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು.

ವಸ್ತುಶಃ ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಛಂದಸ್ಸಿನ ಲಕ್ಷಣವಿದ್ದವನಿಗೆ ಅಕ್ಷರ ಪರಿಗಣನೆಯಿಂದಲೇ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಜ್ಞಾನವು ಬರುವುದು ಹೇಗೆಂದರೆ) ಈ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ೫ ಅಕ್ಷರ, ಇದರಲ್ಲಿ ೬ ಅಕ್ಷರ, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಆವಾವ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಅಕ್ಷರ ಸಂಖ್ಯಾಜ್ಞಾನವು ಬರುವಾಗ ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಯಾವುದು ಛಂದಸ್ಸು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಶಯ ಪಡುವ ಸಂಭವವೇ ಇಲ್ಲ. (ಶಿವ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರಜಪದಿಂದಲೇ ಸಂಶಯ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದು ||೮೦|| (ಧ್ಯಾನವು) ಸ್ಫಟಿಕಮಣಿಯಂತೆ ಶುಭ್ರವಾದ ಕಾಂತಿಯಿರುವವನು, ಪಂಚಮುಖವುಳ್ಳವನು, ಆತನ ೫ ಮುಖಗಳು, ಮಿಂಚಿನಂತೆ ವರ್ಣ, ಕಪ್ಪು, ಕೆಂಪು, ನೀಲ ಬಣ್ಣದವುಗಳು. ಆತನ ಜಟೆಯಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರನ ಕಲೆಯು ಶೋಭಿಸುತ್ತದೆ. ಸರ್ಪರಾಜನು ಆಭರಣನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಿಯಳಾದ ಪಾರ್ವತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು, ಇಂತಹ ರುದ್ರರನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ||೮೧|| ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿರುವ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಎಲ್ಲಾ ಅನ್ಯದೇವತಾ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ (ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರೋಚ್ಚಾರಣವು ಅವಶ್ಯವಾದ ಕಾರಣ ಆ ಓಂಕಾರದಿಂದ ಕೇಶವರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ವಾಚ್ಯನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆವಾವ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರಾದ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಆವಾವ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ, ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಪರಿವಾರ ಭೂತರು, ಎಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು|| ||೭೯-೮೩||

ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಪಾರ್ವತೀ ಮಂತ್ರವು

ಮೂ|| ಸ ಏವ ವನಿತಾಲಿಂಗಃ ಪಾರ್ವತ್ಯಾ ಮನುರುಚ್ಯತೇ ।
ಗೌರೀ ವರಾಭಯಕರಾ ಧ್ಯೇಯಾ ಪೀತಾಂಬರಾ ಚ ಸಾ ||೮೪||

ಅ|| ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶಿವಶಬ್ದವೇ ಸ್ತ್ರೀ ಲಿಂಗಾಂತವಾಗಿ ನಮಃ ಶಿವಯೈ ಎಂದು ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಪಾರ್ವತೀ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. (ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಂತೆಯೇ ನ್ಯಾಸಾದಿಗಳು) (ಧ್ಯಾನವು) ಆ ಪಾರ್ವತಿಯು ವರಾಭಯ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸುವ ಕೈಗಳುಳ್ಳವಳು ಪೀತಾಂಬರ ಧಾರಿಣಿಯು ಎಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ||೮೪||

ಶೇಷ ಮಂತ್ರವು

ಮೂ|| ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶನತ್ಯಂತಃ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವ ಷಡಕ್ಷರಃ ||೮೫||

ಸನತ್ಕುಮಾರದೃಷ್ಟೋಽಯಂ ಮಂತ್ರಃ ಶೇಷಸ್ಯ ಕಾಮದಃ ।
ದಧಾನೋ ಹಲಸೌನಂದೌ ಶ್ವೇತವರ್ಣ ಕೃತಾಂಜಲಿಃ ||೮೬||

ಸಹಸ್ರಮೂರ್ಧಾಽದ್ವಿತೀಯಕರ್ಣಭೂಷಃ ಪ್ರಿಯಾಯುತಃ ।
ವನಮಾಲೀ ನೀಲವಾಸಾಃ ಧ್ಯೇಯೋ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಪೃಷ್ಠತಃ ||೮೭||

ಅ|| ಶೇಷ ಶಬ್ದವು ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾಗಿರಬೇಕು. ಮೊದಲಿನ ವರ್ಣವಾದ ಶೇಕಾರವು ಅನುಸ್ವಾರ ಸಹಿತವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮಃ ಶಬ್ದವು. ಹೀಗೆ 'ಶೇಂ ಶೇಷಾಯ ನಮಃ' ಎಂದು ಶೇಷ ಷಡಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಸನತ್ಕುಮಾರ ಋಷಿಯಿಂದ ದೃಷ್ಟವಾದುದು. ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟದಾಯಕವು. (ಧ್ಯಾನವು) ಆ ಶೇಷನು ಹಲಾಯುಧ ಮುಸಲಾಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು, ಶುಭ್ರವರ್ಣನು, ಸಪತ್ನೀಕನಾಗಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಕೈ ಮುಗಿದುಕೊಂಡಿರುವವನು, ಸಹಸ್ರ ಹೆಡೆಗಳುಳ್ಳವನು, ಒಂದು ಕುಂಡಲ ಧರಿಸಿರುವವನು. ಪಾದಪರ್ಯಂತ ಜೋತಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನೂ ನೀಲವರ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡವನೂ ಇಂತಹ ಶೇಷನು ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಬೆಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ||೮೬-೮೭||

ಗರುಡಮಂತ್ರವು

ಮೂ|| ವ್ಯತ್ಯಸ್ತಪಕ್ಷಿತಾರೌ ಚ ಸ್ವಾಹಾಂತೋ ಗಾರುಡೋ ಮನುಃ |
ಕಾಶ್ಯಪೋಽಸ್ಯ ಮುನಿರ್ದೇಯಃ ಸುಧಾಪೂರ್ಣಂ ಹಿರಣ್ಮಯಂ ||೮೮||

ದಧಾನಃ ಕುಂಭಮಭಯಂ ಪೀತಶುಕ್ಲಾರುಣೋ ಹರಿಃ |
ಕೃಷ್ಣಶ್ಚಾಽಜಾನುತೋ ನಾಭೇಃ ಕಂಠಾತ್ಕಾದಂಶ ಏವ ಚ ||೮೯||

ಪ್ರಿಯಾಯುಕ್ ಪುರತೋ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪಕ್ಷತುಂಡ ಸಮನ್ವಿತಃ |
ಜಂಗಮಸ್ಥಾವರವಿಷಹೃದಯಂ ಸರ್ವಕಾಮದಃ ||೯೦||

ಅ|| ವ್ಯತ್ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಠಿತವಾದ ಪಕ್ಷಿ ಶಬ್ದ, ಆ ಮೇಲೆ ಓಂಕಾರ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಭಾರ್ಯಾವಾಚಕ ಸ್ವಾಹಾ ಶಬ್ದ, ಏವಂಚ `ಕ್ಷಿಪ ಓಂ ಸ್ವಾಹಾ' ಎಂದು ಗರುಡ ಪಂಚಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರವು. ಈ ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟನು ಕಶ್ಯಪ ಋಷಿಯು, ಅಮೃತದಿಂದ ತುಂಬಿರುವ ಹಿರಣ್ಮಯವಾದ ಕಲಶವನ್ನೂ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವವನೂ, ಪಾದವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಮೊಣಗಂಟಿನ ಪರ್ಯಂತ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದವನು, ಜಾನುವಿನಿಂದ ಹೊಕ್ಕಳಿನ ಪರ್ಯಂತ ಬಿಳಿಯಾಗಿರುವವನು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಂಠದ ವರೇಗೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದವನು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಶಿರಸ್ಸಿನ ವರೇಗೆ ಹಸುರು ಬಣ್ಣದವನು, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದವನು, ರೆಕ್ಕೆ ಕೊಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು, ಇಂತಹ ಗರುಡನು ತನ್ನ ಪ್ರಿಯಳಾದ ಸೌಪರ್ಣಿಯಿಂದೊಡಗೂಡಿ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಇದುರು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಗರುಡನನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸಿದರೆ ಸರ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಸಂಚಾರ ಶೀಲಗಳಾದ ಜಂಗಮಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಸಂಚಾರವಿಲ್ಲದ ವೃಕ್ಷಾಧಿಗಳು, ಇವುಗಳ ವಿಷಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಿಹಾರವಾಗುವುವು. ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುವು.

||೮೮-೮೯-೯೦||

ಇಂದ್ರಾದಿ ದಶದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಮಂತ್ರಗಳು

ಮೂ|| ಮಂತ್ರಾಶ್ಚ ಲೋಕಪಾಲಾನಾಂ ನಮೋಽಂತಾಃ ಸರ್ವಕಾಮದಾಃ |
ನೀಲ (ಪೀತ) ರಕ್ತಾಸಿತಶ್ವೇತರಕ್ತಶುಕ್ಲಾಶ್ಚ ವರ್ಣತಃ ||೯೧||

ಸಪ್ರಿಯಾಃ ಸಾಭಯಾಃ ವಜ್ರಶಕ್ತಿದಂಡಾಸಿಪಾಶಿನಃ |
ಗದಾ ಕುಮುದ ಶೂಲೇಷ್ವ (ಶೂಲರ್ಷ್ಟಿ) ಖಡ್ಗಿನೋ ಭೂಷಣೋಜ್ವಲಾಃ ||೯೨||

ಅ|| ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ನಮಃ ಪದವು, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಗಳಾದ ಇಂದ್ರಾದಿ ಶಬ್ದಗಳೂ, ಇಂದ್ರಾಯ ನಮಃ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪವಾಗಿ ಇಂದ್ರಾದಿ ದಶದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಮಂತ್ರಗಳು, ಆ ಮಂತ್ರಗಳು ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಗಳು; ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಸಪತ್ನೀಕರೂ ಆಭರಣಾದಿಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತರೂ ಪೀತಾದಿವರ್ಣವುಳ್ಳವರೂ ಆಗಿ ೧ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಯನ್ನೂ ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ವಜ್ರಾಯುಧಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ - ಇಂದ್ರನಿಗೆ - ನೀಲ (ಹಳದಿ) ಬಣ್ಣ, ವಜ್ರಾಯುಧ, ಅಗ್ನಿಗೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ, ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧ, ಯಮನಿಗೆ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ, ದಂಡಾಯುಧ, ನಿರ್ಋತಿಗೆ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ, ಖಡ್ಗಾಯುಧ, ವರುಣನಿಗೆ ಶ್ವೇತವರ್ಣ ವಿಶೇಷ, ಪಾಶಾಯುಧ, ವಾಯುವಿಗೆ ಕಪ್ಪುಬಣ್ಣ, ಗದಾಯುಧ, ಚಂದ್ರನಿಗೆ ಬಿಳಿಬಣ್ಣ, ಕುಮುದ, ಈಶಾನನಿಗೆ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣ, ಶೂಲಾಯುಧ, ಅನಂತನಿಗೆ ಬಿಳಿ ಬಣ್ಣ, ಋಷ್ಟ್ಯಾಯುಧ, ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ, ಖಡ್ಗಾಯುಧ, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಇಂದ್ರನನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಪರ್ಯಂತ ದೇವತೆಗಳು ಇಂತಹ ರೂಪ ಆಯುಧಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತರಾಗಿ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟದಾಯಕರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು.

||೯೧-೯೨||

ಷಡಕ್ಷರ ಸ್ಕಂದ ಮಂತ್ರವು

ಮೂ|| ಅಗ್ನಿಶ್ಚ ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶೀ ಸನಮಃ ಸ್ಕಂದವಾಚಕಃ ।
ಕೌಶಿಕೋಽಸ್ಯ ಮುನಿರ್ವಹ್ನಿವರ್ಣಾ ಷಣ್ಮುಖ ಉಜ್ವಲಃ
ಧನುಃಶಕ್ತಿಧರೋ ಧ್ಯೇಯಃ ಕಾಮದೋ ಭಯನಾಶನಃ ||೯೩||

ಅ|| ಆದಿಯಲ್ಲಿ ರಂ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯ ಬೀಜಾಸುರ, ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಸ್ಕಂದ ಶಬ್ದ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮಃ ಶಬ್ದ ರಂ ಸ್ಕಂದಾಯ ನಮಃ ಎಂದು ಸ್ಕಂದ ಮಾತ್ರವು, ಈ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಋಷಿಯು ದ್ರಷ್ಟನು, (ಧ್ಯಾನವು) ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ರಕ್ತವರ್ಣನು, ೬ ಮೋರೆಗಳುಳ್ಳವನು, ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು, ಧನುಸ್ಸು ಶಕ್ತ್ಯಾಯುಧಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು, ಎಂದು ಸ್ಕಂದನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟ ಪ್ರದವೂ ಭಯಪರಿಹಾರಕವೂ ಆಗಿದೆ. ||೯೩||

ಸೂರ್ಯ ಮಂತ್ರವು

ಮೂ|| ಪ್ರಸ್ವಃ ಕೃಪಾಲುಃ ಸೇತಶ್ಚ ಸ್ವಯಮನ್ಯಃ ಸ್ವಯಂ ತಥಾ ||೯೪||

ಸತಾರೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರಃ ಸೌರಃ ಕ್ರಮವ್ಯುತ್ಕ್ರಮತಃ ಪದೈಃ
ಅಂಗಾನಿಪದ್ಮಯುಗಲಧರೋ ಧ್ಯೇಯೋಽರುಣೋ ರವಿಃ ।

ಸರ್ವವ್ಯಾಧಿಹರಃ ಶ್ರೀದೋ ವೃಷ್ಟಿದೋಽಯಂ ಮನುಃ ಸ್ಮೃತಃ ||೯೫||

ಅ|| ಕೃಪಾಲು ಎಂಬ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ, ಘೃಣೀಶಬ್ದವು ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿದ್ದು ನಿಸರ್ಗದಿಂದ ಕೂಡಿರಬೇಕು. ಸೂರ್ಯವಾಚಕವಾದ ಸೂರ್ಯದಿ ಶಬ್ದಗಳು ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರ ಏವಂಚ - ಓಂ ಘೃಣಿಃ ಸೂರ್ಯ ಆದಿತ್ಯಃ ಎಂದು, ೮ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಸೂರ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಮಂತ್ರವು. ಓಂಕಾರ ಬಿಟ್ಟು ಉಳಿದ ೩ ಪದಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವಾಗಿ ೩ ಪದಗಳಿಂದ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಘೃಣಿಃ ಸೂರ್ಯ ಆದಿತ್ಯಃ ಎಂದು ಕ್ರಮವು, ಆದಿತ್ಯಃ ಸೂರ್ಯ ಘೃಣಿಃ ಎಂದು ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವು (ಧ್ಯಾನವು) ೨ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ೨ ಪದ್ಮಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು, ಕೆಂಬಣ್ಣದವನು, ಎಂದು ಸೂರ್ಯನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಾಧಿ ಪರಿಹಾರಕವು, ಸರ್ವಸಂಪದ್ದಾಯಕವು, ಮಳೆ ಮೊದಲಾದ ಅಭೀಷ್ಟದಾಯಕವೂ ಆಗಿದೆ. ||೯೪-೯೫||

ವಿಘ್ನೇಶ್ವರ ಮಂತ್ರವು

ಮೂ|| ಮೋನಯದಾಸಾಪ್ರಪ್ರಕ್ಷಿ ವ್ಯತ್ಯಸ್ತೋ ವಿಘ್ನರಾಣ್ಮನುಃ ||೯೬||

ರಕ್ತಾಂಬರೋ ರಕ್ತತನೂ ರಕ್ತಮಾಲ್ಯಾನುಲೇಪನಃ ।
ಲಂಬೋದರೋ (ಮಹೋದರೋ) ಗಜಮುಖಃ ಪಾಶದಂತಾಂಕುಶಾಭಯೇ ||೯೭||

ಬಿಭ್ರದ್ಧ್ಯೇಯೋ ವಿಘ್ನಹರಃ ಕಾಮದಸ್ತ್ವರಯಾ ಹ್ಯಯಂ ।
ತತ್ರತತ್ರಸ್ಥಿತೋ ವಿಘ್ನಸ್ತತ್ತಚ್ಛಕ್ತೀಃ ಪ್ರಬೋಧಯನ್ ।
ಏಕ ಏವ ಮಹಾಶಕ್ತಿಃ ಕುರುತೇ ಸರ್ವಮಂಜಸಾ ||೯೮||

ಅ|| ಮೋನಯದಾಸಾಪ್ರಪ್ರಕ್ಷಿ ಎಂಬ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕೂಡಿರುವ ೮ ವರ್ಣ ಸಮುದಾಯವನ್ನು ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಚ್ಚರಿಸಿದರೆ 'ಕ್ಷಿಪ್ರಪ್ರಸಾದಾಯ ನಮಃ' ಎಂದು ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನ ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ||೯೬|| (ಧ್ಯಾನವು) ಆ ಗಣಪತಿಯು ಕೆಂಪು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನುಂಟುಕೊಂಡವನು, ಕೆಂಪು ಶರೀರವುಳ್ಳವನು, ಕೆಂಪು ಪುಷ್ಪಮಾಲಿಕೆ ಕೆಂಪುಗಂಧವನ್ನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವವನು,

ಡೊಳ್ಳೊಟ್ಟೆಯವನೂ ಆನೆಯ ಮುಖದಂತೆ ಮುಖವುಳ್ಳವನೂ, (೪ ಕೈಗಳಲ್ಲಿ) ಪಾಶದಂತ ಅಂಕುಶ ಅಭಯ ಮುದ್ರೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು, ಇಂತಹ ವಿಘ್ನೇಶ್ವರನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ಮಂತ್ರವು ಸರ್ವವಿಘ್ನಪರಿಹಾರಕವು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟದಾಯಕವು. ಆವಾವ ಮಂತ್ರಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಆವಾವ ಅಭೀಷ್ಟಫಲದಾನಾದಿ ರೂಪಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ಮಹಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಒಬ್ಬನೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸರ್ವಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ.
||೯೬-೯೮||

ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಧನ್ವಂತರಿ ವಿಷ್ಣುಮಂತ್ರವು

ಮೂ|| ಸ್ವಯಮುದ್ದೇಶವಾನ್ ಪೂರ್ವವರ್ಣಪೂರ್ವೋ ನಮೋಯುತ: ||೯೯||

ಧಾನ್ವಂತರೋ ಮಹಾಮಂತ್ರ: ಸಂಸೃತಿವ್ಯಾಧಿನಾಶನ: |
ಅತ್ರೋಕ್ತಸರ್ವಮಂತ್ರಾಣಾಂ ನಾಯಕೋಪಲಸಂನಿಭ: ||೧೦೦||

ಚಂದ್ರೌಘಕಾಂತಿಮಮೃತೋರು (ತಾತ್ಕೃ) ಕರೈರ್ಜಗಂತಿ
ಸಂಜೀವಯಂತಮಮಿತಾತ್ಮ ಸುಖಂ ಪರೇಶಂ |

ಜ್ಞಾನಂ ಸುಧಾಕಲಶಮೇವ ಚ ಸಂದಧಾನಂ
ಶೀತಾಂಶುಮಂಡಲಗತಂ ಸ್ಮರತಾಽತ್ಮಸಂಸ್ಥಂ ||೧೦೧||

ಮೂರ್ಧ್ನಿಸ್ಥಿತಾದಮುತ ಏವ ಸುಧಾಂ ಸ್ರವತೀಂ
ಭ್ರೂಮಧ್ಯಗಾಚ್ಚ ತತ ಏವ ಚ ತಾಲು ಸಂಸ್ಥಾತ್ |
ಹಾರ್ದಾಚ್ಚ ನಾಭಿಸದನಾದಧರಸ್ಥಿತಾಚ್ಚ
ಧ್ಯಾತ್ವಾಽಭಿಪೂರಿತತನುರ್ದುರಿತಂ ನಿಹನ್ಯಾತ್ ||೧೦೨||

ಅಜ್ಞಾನದು:ಖಭಯರೋಗಮಹಾವಿಷಾಣ
ಯೋಗೋಽಯಮಾಶು ವಿನಿಹಂತಿ ಸುಖಂ ಚ ದದ್ಯಾತ್ |
ಉನ್ಮಾದ ವಿಭ್ರಮ ಹರ: ಪರತಶ್ಚ ಸಾಂದ್ರ
ಮಾನಂದಮೇವ ಪದಮಾಪಯತಿ ಸ್ಮ ನಿತ್ಯಂ ||೧೦೩||

ಧ್ಯಾತ್ವೈವ ಹಸ್ತತಲಗಂ ಸ್ವಮೃತಂ ಸ್ರವಂತಂ
ದೇವಂ ಸ ಯಸ್ಯ ಶಿರಸಿ ಸ್ವಕರಂ ನಿಧಾಯ |
ಆವರ್ತಯೇನ್ಮನುಮಿಮಂ ಸ ಚ ವೀತರೋಗ:
ಪಾಪಾದಪೈತಿ ಮನಸಾ ಯದಿ ಭಕ್ತಿನಮ: ||೧೦೪||

ಶತಂ ಸಹಸ್ರಮಯುತಂ ಲಕ್ಷಂ ವಾಽಽರೋಗಸಂಕ್ಷಯಾತ್ |
ಇಮಮೇವ ಜಪೇನ್ಮಂತ್ರಂ ಸಾಧೂನಾಂ ದು:ಖಶಾಂತಯೇ ||೧೦೫||

ಜ್ವರ (ಜೂತಿ) ದಾಹಾದಿಶಾಂತ್ಯರ್ಥಂ ತರ್ಪಯೇನ್ಮನುನಾಽಮುನಾ|
ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಹರಿಂ ಜಲೇ ಸಪ್ತರಾತ್ರಾಜ್ಜೂತಿರ್ವಿನಶ್ಯತಿ ||೧೦೬||

ಅಯುತಾಮೃತಸಮಿದ್ಧೋಮಾತ್ ಗೋಘೃತಕ್ಷೀರಸಂಯುತಾತ್ ।
ಸರ್ವರೋಗಾ ವಿನಶ್ಯಂತಿ ವಿಮುಖೋ ನ ಹರೇರ್ಯದಿ ॥೧೦೭॥

ಭೂತಾಭಿಚಾರಶಾಂತ್ಯರ್ಥಮಪಾಮಾರ್ಗಾಯತಿಕ್ರಿಯಾ ।
ದ್ವಿಗುಣಾಽಮೃತಯಾ ಪಶ್ಚಾತ್ಕೇವಲೇನ ಘೃತೇನ ವಾ ॥೧೦೮॥

ಆಯುರ್ವಿವೃದ್ಧಯೇ ನಿತ್ಯಂ ಜನ್ಮನಕ್ಷತ್ರ ಏವ ವಾ ।
ಚತುಶ್ಚತುರ್ಭಿರ್ದೂರ್ವಾಭಿಃ ಕ್ಷೀರಾಜ್ಯಾಕ್ತಾಭಿರಿಷ್ಯತೇ ॥೧೦೯॥

ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾ ಹರೌ ಭಕ್ತೇ ಹರಿಭಕ್ತೈಸ್ಸ್ವನುಷ್ಠಿತಾಃ ।
ಗುರುಭಕ್ತೈಃ ಸದಾಚಾರ್ಯೆ ಫಲಂತ್ಯದ್ಧಾ ನ ಚಾನ್ಯಥಾ . ॥೧೧೦॥

ಅ॥ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತವಾದ ಧನ್ವಂತರಿ ಶಬ್ದ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಸ್ವಾರ ಸಹಿತವಾದ ಧಕಾರವು, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಮಶ್ಶಬ್ದವು, ಇವು ಸೇರಿದಾಗ 'ಧಂ ಧನ್ವಂತರಯೇ ನಮಃ' ಎಂದು ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದ ಧನ್ವಂತರಿ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಮಂತ್ರವಾಗುವುದು. ॥೯೯॥ ಈ ಮಂತ್ರವು ಜಪಿಸಿದವರ ಸರ್ವ ವ್ಯಾಧಿ ಪರಿಹಾರಕವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷದಾಯಕವಾಗುವುದು, ಈ ಮಂತ್ರವು ಈ ೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮಣಿಸದೃಶವು, ಉತ್ತಮವು ॥೧೦೦॥ (ಧ್ಯಾನವು) ಅನಂತಾನಂತ ಚಂದ್ರರ ಕಾಂತಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶವಿರುವವನು, ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ವರೂಪ ಕಿರಣಗಳಿಂದ ಸರ್ವ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬದುಕಿಸುವವನು, ನಿರವಧಿಕ ಆನಂದ ಸ್ವರೂಪನು, ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಾಮಕನು, ೨ ಕೈಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಮುದ್ರೆ ಸುಧಾ ಪೂರ್ಣ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು, ಚಂದ್ರ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತಿರುವವನು, ಇಂತಹ ಧನ್ವಂತರಿಯೇ ಧ್ಯಾನಿಸತಕ್ಕ ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಿರಿ. (ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿದ್ದವನೇ ತನ್ನಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು) ॥೧೦೦॥ ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವಿನಲ್ಲಿಯೂ, ದವಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಹೊಕ್ಕಳದಲ್ಲಿಯೂ ಮತ್ತು ಗುಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯದ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಸರ್ವಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಂದ್ರ ಮಂಡಲಾಂತರ್ಗತನಾದ ಶ್ರೀ ಧನ್ವಂತರಿರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಮೃತ ಧಾರೆಯನು (ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ) ಸುರಿಯುತ್ತಿರುವವನೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಿ, ಆ ಅಮೃತ ಧಾರೆಯಿಂದ ತನ್ನ ಶರೀರವು ತುಂಬಿಯದೆ ಎಂದು ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವವನು ಧುರಿತಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಧೂರೀಕರಿಸುವವನು (ಅಂದರೆ ಆವಾವ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಹಿತನಾದ ಧನ್ವಂತರಿಯು ತನ್ನ ಶಿರಸ್ಸು ಮೊದಲಾದ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಸರ್ವಾನಿಷ್ಟ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದು.) ॥೧೦೨॥ ಈ ಧನ್ವಂತರಿ ಮಂತ್ರವು ಅಜ್ಞಾನ, ಸಂಶಯ, ವಿಪರೀತ ಜ್ಞಾನ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾದಿ ತ್ರಿವಿಧದುಃಖ, ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳಿಂದುಂಟಾಗತಕ್ಕ ಭಯ, ನಾನಾವಿಧ ರೋಗ, ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಮರಣಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಭುಕ್ತ ವಿಷ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಹರಿಸಿ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದು, ಅಲ್ಲದೆ ಉನ್ಮಾದ ವಿಭ್ರಮಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುತ್ತಾ ಪರಲೋಕದಲ್ಲಿಯೂ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪ ಸುಖವಿರುವ ಶಾಶ್ವತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಜಾಪಕರಿಗೆ ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಡುವುದು. ॥೧೦೩॥ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುವವನು ತನ್ನ ಶಿರಆದ್ಯಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಿರುವ ಶ್ರೀ ಧನ್ವಂತರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಹಸ್ತದಲ್ಲಿದವನನ್ನಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸಿಕೊಂಡೇ ಅಂತಹ ಅಂಗೈಯನ್ನು ಯಾವನಾದರೂ ಒಬ್ಬ ರೋಗಿಯ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟು ಈ ಧನ್ವಂತರಿ ಮಹಾಮಂತ್ರವನ್ನು ಆವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಜಪಿಸುವನೋ ಆ ರೋಗಿಯಾದರೂ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ, ಶ್ರದ್ಧಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿಯೇ ಸಂಪೂರ್ಣ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಟ್ಟವನಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ನಿರೋಗಿಯೂ ಸಮಸ್ತ ಪಾಪಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿದವನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ॥೧೦೪॥ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಸಜ್ಜನರು ೧೦೦, ೧೦೦೦, ೧೦೦೦೦, ೧೦೦೦೦೦೦೦ ಆವೃತ್ತಿ ರೋಗಗಳ ರೋಗ ನಿವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಜಪಿಸಬೇಕು. ಲಕ್ಷ ಆವೃತ್ತಿ ಜಪಿಸಿದರೂ ರೋಗ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗದಿದ್ದರೆ ರೋಗ ಪರಿಹಾರವಾಗುವ ವರೆಗೆ ಜಪಿಸಬೇಕು. ರೋಗವು ಬಹಳ ಕಠಿಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿ ನೂರು ಸಾವಿರ ಇತ್ಯಾದಿ ರೀತಿಯಾಗಿ ಸಜ್ಜನರ ದುಃಖ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಮಂತ್ರವನ್ನೇ ಜಪಿಸಬೇಕು. ॥೧೦೫॥ ಜ್ವರದಿಂದುಂಟಾಗತಕ್ಕ ದಾಹಾದಿಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ

ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಧನ್ವಂತರಿರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿ ೭ ದಿನಗಳ ಪರ್ಯಂತ ಈ ಮಂತ್ರದಿಂದ ತರ್ಪಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ ರೋಗವು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುವುದು. ||೧೦೭|| ರೋಗಿಯು ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ವಿಮುಖನಾಗದೆ ಭಕ್ತನಾಗಿದ್ದರೆ ಧನ್ವಂತರಿ ಮಂತ್ರದಿಂದಲೇ ನೋವಿನ ತುಪ್ಪ ಹಾಲುಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾದ, ಹತ್ತು ಸಾವಿರ (೧೦೦೦೦) (೪, ೪, ಅಂಗುಲಗಳುಳ್ಳ) ಅಮೃತ ಬಳ್ಳಿಯ ಸಮಿಧೆಗಳಿಂದ ಹೋಮ ಮಾಡಿದರೆ ರೋಗಿಯ ಎಲ್ಲಾ ರೋಗಗಳೂ, ಸಂಪೂರ್ಣ ನಾಶವಾಗುವುದು. ||೧೦೭|| ಭೂತ ಪ್ರೇತ ಪಿಶಾಚಾದಿಗಳ ಪೀಡೆ, ಮಾರಣ ಹೋಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದುಂಟಾಗತಕ್ಕ ಅಪಮೃತ್ಯ್ವಾದಿಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ತರಣೆಯ ಸಮಿಧೆಗಳಿಂದ ಹೋಮ ಮಾಡಿ ಆ ಮೇಲೆ ಇಮ್ಮಡಿ ಅಮೃತ ಬಳ್ಳಿಯ ಸಮಿಧೆಗಳಿಂದಲೂ (ಅಮೃತಬಳ್ಳಿಯೇ ಸಿಗದಿದ್ದರೆ) ಇಮ್ಮಡಿ ಗೋವಿನ ತುಪ್ಪದಿಂದಲೂ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. (೨ ಹೋಮಗಳಿಂದ ಭೂತ-ಅಭಿಚಾರಗಳ ಶಾಂತಿಯಾಗುವುದು) (ಉತ್ತರಣೆಯ ಸಮಿಧೆಗಳಿಂದ ಮಾಡತಕ್ಕ ಹೋಮವು ಅತಿ ಕ್ರೂರವಾದ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಇಮ್ಮಡಿಯಾಗಿ ಅಮೃತ ಬಳ್ಳಿಯ ಹೋಮ, ಅಥವಾ ಗೋಘೃತದಿಂದ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ||೧೦೮|| ಆಯುಷ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ, ಅಥವಾ ಜನ್ಮನಕ್ಷತ್ರ ದಿನದಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ ದನದ ಹಾಲು ತುಪ್ಪಗಳಿಂದ ಮಿಶ್ರವಾದ, ಕದಿರಿನ ೪, ೪, ಕುಡಿಗಳಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಹೋಮ ಮಾಡಬೇಕು. ||೧೦೯|| ಹರಿಭಕ್ತನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನರಾದ ಹರಿಗುರು ಭಕ್ತರಿಂದಲೇ ಜಪಹೋಮ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಕ್ರಿಯೆಗಳೂ ಹರಿಸ್ಮರಣ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟರೇನೇ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಫಲಿಸುವುದು. ಮಾಡತಕ್ಕವನಿಗೆ ಹರಿಭಕ್ತಿಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸರ್ವತಾ ಫಲಿಸಲಾರದು. ಭಗವದ್ಭಕ್ತನು ಭಗವದ್ಭಕ್ತನ ಉಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಜಪಹೋಮ ಮೊದಲಾದ ಸತ್ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಫಲಿಸಲಾರದು) ||೯೯-೧೧೦||

ಗುರುಗಳು ಯಾರೆಂದರೆ ಅವರನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾ ಅವರ ಪೂಜಾದಿನಗಳೂ ಸಮಸ್ತಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಅಂಗವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ಬ್ರಹ್ಮಾಂತಾ ಗುರವಶ್ಚೈವ ಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕಾಃ |
ತತ್ತದ್ಗುಣಾನುಸುರೇಣ ಪೂಜ್ಯಾಃ ಧ್ಯೇಯಾಶ್ಚ (ಮಾನ್ಯಾಶ್ಚ) ಕೃತ್ಸ್ನಶಃ ||೧೧೧||

ಸರ್ವೇಭ್ಯೋಽಭ್ಯಧಿಕಾ ಭಕ್ತಿರ್ವಿಷ್ಣೌ ಸ್ಯಾದತಿನಿಶ್ಚಲಾ |
ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಷು ತತಃ ಕ್ರಮೇಣ ಸ್ಯಾತ್ಸುಭಾವಿತಾ ||೧೧೨||

ಏವಂ ವಿದ್ಯಾಃ ಫಲಿಷ್ಯಂತಿ ನನ್ಯಥಾ ತು ಕಥಂಚನ |
ಶುಭಾನ್ ಧ್ಯಾಯಂತಿ ಯೇ ಕಾಮಾನ್ ಗುರುದೇವಪ್ರಸಾದಜಾನ್ ||೧೧೩||

ಇತರಾನಾತ್ಮಪಾಪೋತ್ಥಾನ್ ತೇಷಾಂ ವಿದ್ಯಾ ಫಲಿಷ್ಯತಿ |
ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಚ ಸಂಸಾರೇ ನಾಽತ್ಮನೋ ವಿಷ್ಣುತಾಂ ಕ್ವಚಿತ್ ||೧೧೪||

ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಭಾವಂ ವಾ ಸಾಮ್ಯಂವಾಽಽಧಿಕ್ಯಮೇವ ವಾ|
ಅತದ್ವಶತ್ವಮಥವಾ ಯಃ ಸ್ಮರೇತ್ಸ ತು ಸಿದ್ಧಿಭಾಕ್ ||೧೧೫||

ನಾನ್ಯಥಾ ಸಿದ್ಧಿಮಾಪ್ನೋತಿ ಕಲ್ಪಕೋಟಿಶತೈರಪಿ |
ಸ್ಮೃತ್ವಾ ಗುರುಂ ಪೂರ್ವಗುರುಮಾದಿಮೂಲಗುರೂ ತಥಾ ||೧೧೬||

ದೇವತಾಂ ವಾಸುದೇವಂ ಚ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸೀ ತು ಸಿದ್ಧಿಭಾಕ್ |
ಅವಜ್ಞಾತಾ ಗುರೂಣಾಂ ಚ ದೇವತಾನಾಂ ನ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ||೧೧೭||

ಪ್ರಯಾತಿ ಚ ತಮೋ ಘೋರಂ ಮಂತ್ರಾವಜ್ಞಾಕೃದೇವಚ |
ಯಸ್ಮಾತ್ತಾರತಮ್ಯವೇತ್ತಾ ಸ್ಯಾದ್ಗುರೂಣಾಂ ದೇವತಾಸ್ವಪಿ ||೧೧೮||

ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಗುರುದೇವೇಷು ತದ್ಭಕ್ತೇಷು ಚ ಸಿದ್ಧ್ಯತಿ ।
ಗುರುದೇವಪ್ರತೀಪಾನಾಂ ವಿಮುಖಸ್ತತ್ಪ್ರಿಯೇ ರತಃ ॥೧೯॥

ಅಕಾಮಕ್ರೋಧಲೋಭಶ್ಚ ನ ಚಿರಾತ್ಸಿದ್ಧಿಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ।
ಸಕಾಮೇಭ್ಯೋಽಮಿತಾಗುಣಾ ಯಾಽಕಾಮ್ಯೈಸ್ತು ಕೃತಾ ಕ್ರಿಯಾ ॥
ತಸ್ಮಾದಕಾಮ ಏವಾಲಂ ಭಜೇದ್ವಿಷ್ಣುಂ ಸನಾತನಂ ॥೨೦॥

ಅ॥ ಶಾಸ್ತ್ರಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕರಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನಮ್ಮ ಗುರುಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಚತುರ್ಮುಖ ಪರ್ಯಂತರಾದವರು ಎಲ್ಲರೂ ಗುರುಗಳೆನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವರವರ ಜ್ಞಾನ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗುಣ ಆಧಿಕ್ಯವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಅವರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು, ಗೌರವಿಸಬೇಕು. ॥೧೧॥ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಿರವಧಿಕವೂ ನಿರತಿಶಯ ನಿಶ್ಚಲವೂ ಆದ ಪರಮ ಭಕ್ತಿಯನ್ನಿಡಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಸ್ವರೂಪ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ॥೧೨॥ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳುಳ್ಳವರಿಗೇನೇ ಮಂತ್ರಾದಿ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಫಲಪ್ರದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಆ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಫಲಿಸಲಾರವು. ತಮಗೆ ಆದ ಅಭೀಷ್ಟಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಮ್ಮ ಗುರು ದೇವತೆಗಳ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಆದವುಗಳು, ॥೧೩॥ ನಮಗೆ ಆದ ಅಶುಭಗಳೆಲ್ಲವೂ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಪಾಪದಿಂದಲೇ ಆದದ್ದು ಎಂದನುಸಂಧಾನವುಳ್ಳವರಿಗೇನೇ ವಿದ್ಯೆಗಳು ಫಲಪ್ರದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. (ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ) ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲಿಯೂ ತನಗೆ ಬ್ರಹ್ಮೈಕ್ಯವನ್ನೂ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಐಕ್ಯವನ್ನೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಅಧಿಕ್ಯವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅಧೀನರಲ್ಲದವೆಂದೂ ಸರ್ವಥಾ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಭಾವಿಸಬಾರದು. (ಮತ್ತೆ ತನಗಿಂತ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಭಿನ್ನನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದುತ್ತಮನು, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯು, ಎಂದೇ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು) ಅಂತಹವನಿಗೇನೇ ವಿದ್ಯೆಯು ಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲವಾದರೆ ನೂರಾರು ಕೋಟಿ ಕಲ್ಪಗಳ ಪರ್ಯಂತ ಸಾಧನ ಮಾಡಿದರೂ ಫಲಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರನು. ॥೧೩॥ ೧೪॥೧೫॥ ವಿದ್ಯೋಪದೇಶಕರಾದ ಗುರುಗಳು, ಅವರ ಗುರುಗಳೂ ಆದಿಗುರುಗಳಾದ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರೂ ವ್ಯಾಸಾದಿ ನಾರಾಯಣ ಪರ್ಯಂತರಾದ ಮೂಲ ಗುರುಗಳೂ, ವಿದ್ಯಾದೇವತೆಗಳೂ, ವಾಸುದೇವನೂ ಇವರೆಲ್ಲರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದರೇನೇ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವವನು ಫಲವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ವ್ಯಾಸಂ ಚ ಭಾರತೀಂ, ವಾಣೀಂ ವಿಧಿಂ ವಾಯುಂ ರಮಾಂ ತಥಾ । ತಥಾ ನಾರಾಯಣಂ ಮೂಲ ಗುರೂನಾಹುರ್ವಿಪಶ್ಚಿತಃ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ೭ ಮಂದಿ ಮೂಲಗುರುಗಳು ॥೧೬॥ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ನಿಂದಿಸುವವನು. ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅವಹೇಳನ ಮಾಡುವವನು, ಫಲಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಾರನು, ಅಲ್ಲದೆ ಘೋರವಾದ ತಮಸ್ಸನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ॥೧೭॥ ಯಾವನು ಗುರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಗುರುಗಳು, ದೇವತೆಗಳೂ, ಹರಿಗುರು ದೇವತಾಭಕ್ತರೂ, ಅವರಲ್ಲಿಯೂ, ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವನೋ, ಆತನು ಫಲಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ॥೧೮॥ ಹರಿಗುರು ದೇವತೆಗಳ ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ವಿಮುಖನೋ (ಅವರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹರಹಿತನಾಗಿ) ಹರಿಗುರು ದೇವತೆಗಳ ಹಿತದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತನೋ, ನಿಷಿದ್ಧ ಕಾಮ ಸರ್ವಾತ್ಮನಾ ಕ್ರೋಧ ಲೋಭ ಇವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟವನೋ, ಅಂತಹನು ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ॥೧೯॥ ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸತ್ಕರ್ಮ ಮಾಡತಕ್ಕ ಪುರುಷರು ಮಾಡತಕ್ಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಫಲಾಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪುರುಷರು ಮಾಡತಕ್ಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಅನಂತ ಫಲದಾಯಕಗಳು. ಆದ ಕಾರಣ ನಿಷ್ಕಾಮನಾಗಿಯೇ ಜಪ ಪೂಜಾದಿಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸನಾತನನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಭಜಿಸಬೇಕು. ॥೨೦॥ ॥೧೧-೨೦॥

ವೈದಿಕ ಧನ್ವಂತರಿಮಂತ್ರವು

ಮೂ॥ ಅಯಂ ಮೇ ಹಸ್ತ ಇತಿ ಚ ಮಂತ್ರಃ ಪೂರ್ವೋಕ್ತವತ್ಸ್ಮೃತಃ ॥
ಅತ್ರೋಕ್ತಾಸ್ತು ಕ್ರಿಯಾಃ ಪೂರ್ವಮಂತ್ರೇಷ್ವಪ್ಯುಪಲಕ್ಷಣಂ ॥೨೧॥

ವಿಜಯಸ್ತಂಭನಾದೀನಿ ನಾರಸಿಂಹೈರ್ವಿಶೇಷತಃ ।
ಜಾಮದಗ್ನೈಶ್ಚ ಕಾರ್ಯಾಣಿ ರಾಘುವೈರ್ಯಾದವೈರಪಿ ॥
ವಾರಾಹೈಃ ಸ್ತಂಭನಂ ಕ್ಷಿಪ್ರಂ ಶ್ರೀಕರಾಃ ಕಥಿತಾಃ ಪುರಾ ॥೧೨೨॥

ಬಹುಬಾಹುಂ ಮಹಾಕಾಯಮುದ್ಯುಕ್ತಂ ಚೋದ್ಯತಾಯುಧಂ ।
ಸ್ಮರನ್ ವಿಜಯ ಮಾಪ್ನೋತಿ ಸ್ತಂಭನಾದೀಂಶ್ಚ ಕಾರಯೇತ್ ॥೧೨೩॥

ವಸುಪೂರ್ಣಕರಂ ರತ್ನಪರ್ವತಸ್ಥಂ ವಿಭಾವಯನ್ ।
ವಸುಸಿದ್ಧಿಮವಾಪ್ನೋತಿ ಸೇವ್ಯಮಾನಮಜಾದಿಭಿಃ ।
ಶ್ರಿಯಾ ವಿಭೂತಿಭಿರ್ಯುಕ್ತಂ ಭಾವಯನ್ ಭೂತಿಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ॥೧೨೪॥

ಯದ್ಯನ್ಮನೋಗತಂ ತಸ್ಯ ತತ್ತದಾಪ್ನೋತ್ಯಸಂಶಯಂ ।
ತಥಾ ತಥಾ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಕ್ರಿಯಾಸ್ತಾಸ್ತಾಶ್ಚ ಸಾಧಯನ್ ॥೧೨೫॥

ಶ್ರಿಯೇ ಪದ್ಮಾನಿ ಜುಹುಯಾತ್ ಸಂಪ್ರೀತ್ಯಾ ಉತ್ಪಲಾನಿ ಚ ।
ಶರಾನ್ ಜಯಾಯ ಜುಹುಯಾದಭಿಮಂತ್ರ್ಯಪ್ರಯೋಜಯೇತ್ ॥೧೨೬॥

ವಿದ್ಯಾಯ್ಯೆ ಮಂತ್ರಿತಂ ವಾರಿ ವಚಾಂ ವಾ ತುಲಸೀಮಪಿ ।
ಬ್ರಾಹ್ಮೀಂ ಘೃತಂ ಸುವರ್ಣಂ ವಾ ಶತಾವೃತ್ಯಾ ತು ನಿತ್ಯಶಃ ॥೧೨೭॥

ಅಕುರ್ವಂಶ್ಚ ಕ್ರಿಯಾ ಭಕ್ತ್ಯಾನಿರಪೇಕ್ಷೋ ಭಜನ್ ಹರಿಂ ।
ಸರ್ವಮೇತದವಾಪ್ನೋತಿ ವಿಶೇಷೇಣ ನ ಸಂಶಯಃ ॥೧೨೮॥

ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಿತಿಲಯನ್ಯಾಸಾಃ ಪ್ರತಿಲೋಮಾನುಲೋಮತಃ ॥೧೨೯॥

ಸ್ಥಿತ್ಯಂತಾ ಏವ ವರ್ಣಾನಾಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಏವ ಚತುರ್ದಶ ।
ಸಂಹೃತ್ಯಂತಾ ಮೋಕ್ಷಿಣಾಂ ಏಕವಿಂಶತಿರೇವ ವಾ ॥೧೩೦॥

ಅ॥ 'ಅಯಂ ಮೇ ಹಸ್ತೋ ಭಗವಾನಯಂ ಮೇ ಭಗವತ್ತರಃ । ಅಯಂ ಮೇ ವಿಶ್ವಭೇಷಜೋಽಯಂ ಶಿವಾಭಿಮರ್ಶನಃ' ಎಂಬ ಮಂತ್ರವು ಹಿಂದಿನ ಮಂತ್ರದಂತೆಯೇ ಧನ್ವಂತರಿ ಪ್ರತಿಪಾದಕವು. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಅಶೇಷ ಫಲದಾಯಕವೂ ಆಗಿದೆ. (೪ ಪಾದ, ಸಮಸ್ತ ಪಾದಗಳಿಂದ ಪಂಚಾಂಗ ನ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು) ಈ ಧನ್ವಂತರಿಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಜಪ ಹೋಮ ವಿಧಾನಾದಿಗಳು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜಪಹೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಪಕಗಳು. ॥೧೨೧॥ ನಾರಸಿಂಹಮಂತ್ರ, ಪರಶುರಾಮ ಮಂತ್ರ, ರಾಮಮಂತ್ರ, ಕೃಷ್ಣ ಮಂತ್ರ, ಈ ಮಂತ್ರವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷ ವಿಜಯ ಅಗ್ನಸ್ತಂಭನ, ಜಲಸ್ತಂಭನ, ಪ್ರತಿವಾದಿಸ್ತಂಭನ, ವಿಷಸ್ತಂಭನ, ಶತ್ರುಸ್ತಂಭನ, ಶತ್ರೂಚ್ಚಾಟನ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ವಾರಾಹಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಶೀಘ್ರದಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಸ್ತಂಭಾನಾದಿಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ. ಇವಲ್ಲದೆ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರೀಕರ ಮಂತ್ರ ಹಂಸಮಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸಂಪತ್ಕರಗಳೆಂದು ಮೊದಲು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ॥೧೨೨॥ (ನರಸಿಂಹಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ವಿಜಯ ಮೊದಲಾದ ಆವಾವ ಕಾಮ್ಯ ಫಲ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಧ್ಯಾನ ವಿಶೇಷವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಅನೇಕ ತೋಳುಗಳುಳ್ಳವನು, ದೊಡ್ಡ ಶರೀರವುಳ್ಳವನು, ಶತ್ರು ಹನನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ನದ್ಧನಾದವನು, ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡವನು, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ವಿಜಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೊಂದುವುದಲ್ಲದೆ ಸ್ತಂಭನ, ಶತ್ರು ಮರಣ ಉಚ್ಚಾಟನ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನೂ ಹೊಂದುವನು. ॥೧೨೩॥ (ದ್ರವ್ಯಾದ್ಯುದ್ದೇಶದಿಂದ ಮಾಡತಕ್ಕ ಮಂತ್ರ ಜಪದ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ)

ಧನಧಾನ್ಯಾದಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕೈಗಳುಳ್ಳವನೂ ರತ್ನಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವನೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ, ಎಂದು ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಧನಧಾನ್ಯಾದಿ ಸಂಪತ್ತುಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಐಶ್ವರ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕಳಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದಲೂ ನಾನಾವಿಧ ಸಂಪತ್ತುಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಧನಧಾನ್ಯಾದ್ವೈಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದುವನು ||೧೨೪|| ಫಲಕಾಮಿಗೆ ವಿದ್ಯೆ ಮೊದಲಾದುದು ಯಾವುದು ಯಾವುದು ಅಭಿಲಷಿತವಾಗಿದೆಯೋ, ಹಾಗೆ ತಂತಮಗೆ ಇಷ್ಟವಾದ ಫಲಪ್ರದನೆಂದು ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ತಂತಮ್ಮ ಮನಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ರತಕ್ಕ ಆವಾವ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನು ತಮಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಫಲವನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ||೧೨೫|| ಐಶ್ವರ್ಯ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ತಾವರೆಗಳನ್ನೂ, ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸಂಪಾದನ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನೈದಿಲೆ ಹೂಗಳನ್ನೂ ಹೋಮಿಸಬೇಕು. ವಿಜಯಾಪೇಕ್ಷೆಯಿದ್ದರೆ ಮೊದಲು ಹೋಮಿಸಿ ಆ ಮೇಲೆ ಬಾಣಗಳನ್ನು ನರಸಿಂಹಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಬಿಡಬೇಕು. ||೧೨೬|| ವಿದ್ಯಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಪ್ರತಿದಿನವೂ ೧೦೦ ಆವರ್ತಿ ವೇದ ವ್ಯಾಸಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ನೀರನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕು. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅಭಿಮಂತ್ರಿತವಾದ ಬಜೆಯನ್ನು ತುಳಸಿಯನ್ನು, ತಿಮರೆಯನ್ನು, ತುಪ್ಪವನ್ನು, ತೇದ ಸುವರ್ಣವನ್ನಾಗಲೀ ಭಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ||೧೨೭|| ಕೇವಲ ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಕ ಕಾಮನಾವಿಲ್ಲದವನಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಭಜಿಸುವವನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಫಲವೆಲ್ಲವನ್ನು ಸಕಾಮನು ಹೊಂದತಕ್ಕ ಫಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ||೧೨೮|| ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವರ್ಣಗಳಿಗೇನೇ, ಪ್ರಾತಿಲೋಮ್ಯ, ಅನುಲೋಮ್ಯ, ಪ್ರಾತಿಲೋಮ್ಯಾನುಲೋಮ್ಯ ಇವುಗಳಿಂದ ಜಪವನ್ನು ಮಾಡುವವರೆಲ್ಲರೂ ಸೃಷ್ಟಿನ್ಯಾಸ, ಸ್ಥಿತಿನ್ಯಾಸ, ಲಯನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. (ಅಂದರೆ - (೧)ಕ್ರಮವಾಗಿ ನ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ಸೃಷ್ಟಿನ್ಯಾಸವು. ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ೮ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಶಿರಸ್ಸು ಕಣ್ಣು ನಾಸಾ, ವಾಕ್, ಹೃದಯ ನಾಭಿ ಜಾನು ಪಾದಗಳೆಂಬ ೮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿರ ಆದಿಕ್ರಮದಿಂದ ಪಾದಪರ್ಯಂತ ಮಾಡತಕ್ಕ ನ್ಯಾಸವು ಸೃಷ್ಟಿನ್ಯಾಸವು (೨) ಇದೇ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವಕ್ರಮ, ವಿಪರೀತವಾಗಿ ಪಾದವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಶಿರಃ ಪರ್ಯಂತ (ಅಂದರೆ ತುದಿಯಿಂದ ಮೊದಲಿನ ವರೇಗೆ) ಮಾಡತಕ್ಕ ನ್ಯಾಸವು ಲಯನ್ಯಾಸವು (೩) ಇದೇ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಶಿರ ಆದಿಕ್ರಮದಿಂದ ಅರ್ಧಭಾಗ, ಪಾದಾದಿವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅರ್ಧ, ಹೀಗೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ನ್ಯಾಸವು ಸ್ಥಿತಿನ್ಯಾಸವು, ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಆ ಮೂರು ವರ್ಣನ್ಯಾಸಗಳ ಸ್ಥಿತಿನ್ಯಾಸವು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವರಿಗೆ ೧೪ ಆವರ್ತಿ ವರ್ಣನ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ಉತ್ತಮವು. ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಲಯನ್ಯಾಸವು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ೨೧ ಆವರ್ತಿ ಮಾಡುವುದೇ ಉತ್ತಮವು. (ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವಂತೆ ೧೦ ಸಲ ನ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು ಪ್ರಶಸ್ತವು.) ||೧೨೯-೧೩೦||

ಅವ || ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು, ಹೇಳದಿದ್ದುದೂ ಆದ ಏಕಾಕ್ಷರ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವರ್ಣಗಳ ನ್ಯಾಸಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ಪಾದಹೃತ್ಕೇಷು ನಾಭ್ಯಾಸ್ಯಯಂತಂ (ಕ್ರಂ) ಚ ಸಲಲಾಟಕಂ |
ಸನಾಸಿಕಾಕ್ಷ್ಣ ದೃಕ್ಜಾನ್ವೋಃ ಸಶ್ರೋತ್ರಂ ಸೋರುಕಂ ತಥಾ ||೧೩೧||

ಸೋರಸ್ಕಂ ಚ ಸಂಕಂಠಂ ಚ ಸಭುಜದ್ವಯಮೇವ ಚ |
ಸಗಂಡಯುಗ್ಮಂ ಸಾಲೀಕಂ ಸತುಂಡಕ್ರೋಡಕಂ ತಥಾ ||೧೩೨||

ಸತಲಂ (ಸಮೂಲಂ) ಚ ಸಗುಹ್ಯಂ ಚ ಸಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯಮೇವ ಚ
ಸದೋರ್ದ್ವಯಂ ವ್ಯಾಪಕಂ ಚ ಗಲಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯೇನ ಚ | (ಯಂ ತಥಾ)
ಕಕುತ್ಸ್ತನದ್ವಯೇನಾಪಿ ಪೃಷ್ಠಮೂಲೇನ ಸರ್ವಶಃ | ||೧೩೩||

ನ್ಯಾಸೋ ಯಥಾಕ್ರಮಂ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ಮಂತ್ರೇಷ್ವೇತೇಷು ಕೃತ್ಸ್ನಶಃ |
ಪ್ರತಿಮಾಯಾಮಾತ್ಮನಿ ಚ ನ್ಯಾಸೋಽಯಂಸನ್ನಿಧಾನಕೃತ್ ||೧೩೪||

ಅ॥ ಪಾದ, ಹೃದಯ, ಶಿರಸ್ಸು, ಹೊಕ್ಕಳು, ಮುಖ, ಹಣೆ, ಮೂಗು, ಕಣ್ಣು, ಮೊಣಗಾಲು, ಕಿವಿ, ತೊಡೆ, ॥೧೩೧॥ ವೃಕ್ಷಸ್ಥಲ, ಕುತ್ತಿಗೆ, ಬಲಭುಜ, ಎಡಭುಜ, ಬಲಗೈ, ಎಡಗೈ, ಇಡಿದೇಹ, ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಬಲಬದಿ, ಎಡಬದಿ, ಬಲಕೆನ್ನೆ, ಎಡಕೆನ್ನೆ, ಹಣೆ ತಲೆಗಳ ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶ, ಹೊಕ್ಕುಳಿನ ಕೆಳಪ್ರದೇಶ (ಹೊಟ್ಟೆ) ಭುಜಗಳ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶ, ವೃಷಣ, ಗುಹ್ಯಪ್ರದೇಶ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಬಲಬದಿ, ಎಡಬದಿ ॥೧೩೨॥೧೩೩॥ ಕುತ್ತಿಗೆಯ ಹಿಂಬದಿ, ಬಲಕುಚ, ಎಡಕುಚ, ಬೆನ್ನಿನ ಬುಡ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪಾದವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಪೃಷ್ಠಮೂಲ ಪರ್ಯಂತ ಹೇಳಿದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಏಕಾಕ್ಷರ ಮೊದಲಾದ ೩೩ ಅಕ್ಷರಾಂತ ಆವಾವ ಮಂತ್ರಗಳ ವರ್ಣ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. (ಏಕಾಕ್ಷರ ಮೊದಲಾದ ಸರ್ವಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಾದವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಶಿರಃಪರ್ಯಂತವಾಗಿ ಈ ವರ್ಣನ್ಯಾಸ ಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ಲಯನ್ಯಾಸವು, ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವಾಗಿ ಶಿರಸ್ಸನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಪಾದಪರ್ಯಂತ ಮಾಡತಕ್ಕದು. ಸೃಷ್ಟಿನ್ಯಾಸವು. ಅರ್ಧ ಶಿರ ಆದಿಕ್ರಮದಿಂದ, ಅರ್ಧ ಪಾದಾದಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸ್ಥಿತಿನ್ಯಾಸವು) ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವರ್ಣನ್ಯಾಸವು ಪೂಜಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದ ಉಪಾಸ್ಯಗಳಾದ ರಾಮಕೃಷ್ಣಾದಿ ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, (ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅವಾಹಿಸಲ್ಪಡತಕ್ಕ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವರ್ಣಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೂಪ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೂ) ಜಪಪೂಜಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವನ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೂ ದೇಹಾಂತರ್ಯಾಮಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಮಂತ್ರವರ್ಣ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯರೂಪ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೂ ವಿಶೇಷತಃ ಸನ್ನಿಧಾನ ಪ್ರದವಾಗುತ್ತದೆ. ॥೧೩೧-೧೩೪॥

ಮೂ ॥ ಬೀಜಾಂತಃ ಸಾಧ್ಯಮಧ್ಯಂ ಚ ವಿಭಕ್ತದಲಮಂತ್ರಯುಕ್ ॥೧೩೫॥

ವರ್ಣಾನುಪ್ರ (ಪ್ರಾ) ತಿಲೋಮೇ (ಮ್ಯೇ)ತಂ (ನ) ವೃತ್ತಂ ಭೂಪುರಸಂಯುತಂ ।
ಬೀಜಸಂಧ್ಯಕೋಣಂ ಚ ಯಂತ್ರಂ ರಕ್ಷಾದಿಸಾಧಕಂ ॥೧೩೬॥

ಸಮಂ ತತ್ಸರ್ವಮಂತ್ರೇಷು ಜಪ್ತಂ ಧಾರ್ಯಂತು ವಾ ಭುವಿ ।
ವಿಲಿಖ್ಯ ಮಂಡಲೇ ವಾ ತತ್ಪೂಜಯೇದ್ಧರಿಮಂಜಸಾ ॥೧೩೭॥

ಅ॥ ಮೊದಲು ಸುವರ್ಣಾದಿಗಳಿಂದ ರಚಿತವಾದ ಚಚ್ಚೌಕ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿ ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನಿಂದ ಜಪ್ಯವಾದ ಮಂತ್ರದ ಬೀಜಾಕ್ಷರವನ್ನೂ ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ, `ಮಮ ತತ್ವಜ್ಞಾನಂ ಭೂಯಾತ್' ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುವ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಬರೆದು, ಅದರ ಸುತ್ತಲೂ ತನ್ನಿಂದ ಜಪ್ಯ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವರ್ಣಗಳ ಸಮಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಮಧ್ಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಧಾನವಿರುವ ಪದ್ಮದಳಗಳಂತೆ ಆಕಾರವುಳ್ಳ ಗೃಹರೂಪದಳಗಳನ್ನು ಬರೆದು, ಆ ವಿವಿಕ್ತ ದಲಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ - ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಬರೆದು ಆ ದಲಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ತೋರುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಮಧ್ಯ ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾರವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಕ್ಷಕಾರ ಪರ್ಯಂತ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿಯೂ, ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವಾಗಿಯೂ ಬರೆದು ಅದರ ಹೊರಮೈಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾರರೇಖೆಯನ್ನೂ, ಅದರ ಹೊರಗೆ ದ್ವಾರಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಭೂಪುರಗಳನ್ನೂ (ಚಚ್ಚೌಕ ೨ ರೇಖೆಗಳನ್ನೂ) ಬರೆದು, ೪ ಭೂಪುರ ಕೋಣ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಬೀಜಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ದಿಕ್ಪಾಲಕರ ಬೀಜಾಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಬರೆದು ಸರ್ವ ಯಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಯಂತ್ರವನ್ನು ರಚಿಸಬೇಕು. ಈ ಯಂತ್ರವು ವಿಶೇಷತಃ ರಕ್ಷೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳನ್ನೂ ಕೊಡಬಲ್ಲುದು. ॥೧೩೬॥ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಬರೆಯುವ ವಿಧಿಯು ವರಾಹ್ಯಮಂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮವೇ ಆಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಯಂತ್ರವನ್ನು `ಯಂತ್ರರಾಜಾಯ ವಿದ್ಮಹೇ ದೇವಗ್ರಹಾಯ ಧೀಮಹಿ । ತಂ ನೋ ಯಂತ್ರಃ ಪ್ರಚೋದಯಾತ್ ॥' ಎಂಬ ಯಂತ್ರ ಗಾಯತ್ರೀ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ (ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಬೇಕು) (ಇಂತಹ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ, ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಆಗಲೀ, ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಪೂಜಿಸಬೇಕು) ಅಥವಾ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಮಂಡಲ ಬರೆದು ಅದರಲ್ಲಿ ಯಂತ್ರವನ್ನು ಬರೆದು ಆ ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಆವಾವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ॥೧೩೫-೧೩೭॥

ಅವ॥ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಗುರುಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ॥ ಪ್ರತಿಮೋಕ್ತ (ಪ್ರತಿಮಾ) ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯಾವದ್ಯುಕ್ತ ಆಚಾರ್ಯ ಉತ್ತಮಃ ।
ಸರ್ವವಿತ್ತಪಸಾ ಯುಕ್ತ ಆಜ್ಞಾಶಕ್ತಿಯುತೋ ಹರೇಃ ॥೧೩೮॥

ಯಾವದ್ಭಕ್ತೋ ಯಥಾ ಲಬ್ದೈರ್ಗುಣೈರ್ಯುಕ್ತೋಹಿ (ಽಥ) ವೈಷ್ಣವಃ ।
ಗುರುಃ ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯಜ್ಞಸ್ತಾರತಮ್ಯೇನ ಸಿದ್ಧಿದಃ ॥೧೩೯॥

ಉತ್ತಮಾದುತ್ತಮಾ ಸಿದ್ಧಿರ್ಧರ್ಮಮೋಕ್ಷಾದಿಷು ಸ್ಫುಟಾ ।
ತಸ್ಮಾದುತ್ತಮ ಆಚಾರ್ಯೇ ಲಬ್ಧೇ ನಾತೋಽವರಂ ವ್ರಜೇತ್ ॥೧೪೦॥

ಏಕಸ್ಯ ಶಿಷ್ಯತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ತದಾಜ್ಞಾಂ ನ ವಿನಾ ಸಮಂ ।
ಅವರಂ ವಾ ವ್ರಜೇದುಚ್ಚಗುಣಶ್ಚೇನ್ನೈವ ದುಷ್ಯತಿ ॥೧೪೧॥

ವಿಶೇಷತೋ ಗುಣಶ್ಚ ಸ್ಯಾದ್ದೇವೇಷ್ವಪ್ಯೇವಮೇವ ಹಿ ।
ತಸ್ಮಾದುತ್ತಮಮಾಚಾರ್ಯಂ ದೇವೇಶಂ ಚಾಽಶ್ರಯೇದ್ಧರಿಂ ॥೧೪೨॥

ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶೇರೇವ ಯಸ್ಮಾನ್ಮೋಕ್ಷೋನ ಚಾನ್ಯಥಾ ।
ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶಿಶ್ಚೈವ ಶ್ರವಣಾನ್ಮನನಾದನಂ ॥
ಸಮ್ಯಕ್ ನಿಶ್ಚಿತತತ್ವಸ್ಯ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಯಾ ಭವೇತ್ ॥೧೪೩॥

ಅ॥ ಪ್ರತಿಮಾ ನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಲೂ (೩೨ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಲೂ) ಕೂಡಿದವನೂ, ಸರ್ವಜ್ಞನೂ ವ್ರತ ಜಪ ಮೊದಲಾದ ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಕೂಡಿದವನೂ, ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಆಜ್ಞಾರೂಪ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಹಿತ ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಶಕ್ತಿಯಿರುವವನೂ ಆದ ಗುರುವೇ ಉತ್ತಮ ಗುರುವು ॥೧೩೮॥ ತನ್ನ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನೂ, ತಂತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಪ್ರಾಪ್ತಗಳಾದ ಸಾರ್ವಜ್ಞ ಪಾಠಪ್ರವಚನ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದವನೂ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿ ಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೂ, ವೈಷ್ಣವ ದೀಕ್ಷೆಯುಳ್ಳವನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಗುರೂಪದೇಶ ಪರಂಪರೆಯಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಸತ್ಸಿದ್ಧಾಂತಜ್ಞಾನವುಳ್ಳವನೂ ಆದ ಎಲ್ಲಾ ಗುರುಗಳೂ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಮುಖ್ಯ ಗುರುಗಳು (ತಮಗಿಂತ ಉತ್ತಮರಾದವರೆಲ್ಲರೂ ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಗುರುಗಳು, ತಾರತಮ್ಯಾನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಫಲವನ್ನು ಕೊಡುವವರು.) (ಚತುರ್ಮುಖನೇ ಮುಖ್ಯಗುರುವು. ಬೇರೆಯವರೆಲ್ಲರೂ ಅಮುಖ್ಯ ಗುರುಗಳು) ॥೧೩೯॥ ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳಿಂದ, ಪುಣ್ಯಜ್ಞಾನ, ಮೋಕ್ಷ, ವೈರಾಗ್ಯ ಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಸಿದ್ಧಿಯು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. (ಅಧಮ ಗುರುಗಳಿಂದ ಅಲ್ಪಫಲ ಸಿದ್ಧಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.) ಉತ್ತಮವಾದ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿ ಕೊಡುವುದರಿಂದ (ಅತಿಶಯಿತ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ) ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳು ದೊರೆತರೆ ಅಂತಹ ಗುರುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಧಮಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು ॥೧೪೦॥ ಒಬ್ಬ ಗುರುಗಳ ಶಿಷ್ಯತನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವರ ಆಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ಸಮಾನನನ್ನಾಗಲೀ ಅವರಿಗಿಂತ ಅಧಮ ಗುರುಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದು. (ಪೂರ್ವ ಗುರುಗಳ ಆಜ್ಞೆಯಿದ್ದರೆ ಸಮಾಸಿಕನನ್ನೂ ಅಧಮ ಗುರುವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು.)

ಮೊದಲಿನ ಗುರುಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳುಳ್ಳ ಗುರುಗಳು ದೊರೆತರೆ ಪೂರ್ವ ಗುರುಗಳ ಆಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದೇನೇ ಉತ್ತಮ ಗುರುವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಪುರುಷನು ಪ್ರತ್ಯವಾಯವುಳ್ಳವನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ॥೧೪೧॥ ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರ ಮಾಡುವುದರಿಂದ. ಮೊದಲಿನ ಗುರುಗಳಿಂದುಂಟಾಗತಕ್ಕ ಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಅತಿಶಯವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಾದಿ ಗುಣ ಸಮುದಾಯವೂ ಉಂಟಾಗುವುದು.

ಗುರುಗಳ ಸ್ವೀಕಾರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ನ್ಯಾಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ ಕಾರಣ ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯುತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನೂ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು. ||೧೪೨|| ಭಗವದಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸುವುದು. ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಮರಣ ಮೊದಲಾದ ಬೇರೆ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಮೋಕ್ಷವಾಗಲಾರದು. ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿಂದ ಭಗವತ್ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದವರಿಗೇನೇ ಭಗವದುಪಾಸನೆಯಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದು. ಶ್ರವಣಾದಿಗಳು ಗುರುಗಳಿಂದಲೇ ಆಗಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಗಾಗಿ ಗುರುಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕು. ||೧೩೮-೧೪೩||

ಮೂ || ದ್ವಿವಿಧಾ ಸಾ ಚ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಾ ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಾವಮರ್ಶನಂ ||೧೪೪||

ಏಕಂ ಧ್ಯಾನಂ ಹರೇರನ್ಯಚ್ಚತ್ವಾರ್ಯಂಗಾನಿ ತಸ್ಯ ಚ |
ಯಮಶ್ಚ ನಿಯಮಶ್ಚಾಸಾ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಇತೀರಿತಃ ||೧೪೫||

ಅಹಿಂಸಾ ಸತ್ಯಮಸ್ತೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾಪರಿಗ್ರಹೌ |
ಯಮಾಃ ಶೌಚಂ ತಪಸ್ತುಷ್ಟಿಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋ ಹರಿಪೂಜನಂ ||೧೪೬||

ನಿಯಮಾ ವೀರಪದ್ಮೇ ಚ ಸ್ವಸ್ತಿಕಾದ್ಯಾನಿ ಚಾಸನಂ |
ರೇಚಕಃ ಪೂರಕಶ್ಚೈವ ಕುಂಭಕಶ್ಚ ತ್ರಿಧಾ ಸ್ಮೃತಃ ||೧೪೭||

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಃ ಸ್ಮೃತಿಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿನಾ ನಿಯಮ ಉಚ್ಯತೇ |
ಅಧೀತಿಃಸ್ಮೃತಿಯುಕ್ತಾತ್ತು ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಮೇವ ಹಿ ||೧೪೮||

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮೇಽಪಿ ವಿಷ್ಣೋರ್ಯತ್ಸ್ಮರಣಂ ಧ್ಯಾನಮೇವ ತತ್ |
ಆಸಾ ಶೌಚಂ ಪ್ರಾಣಯಾಮೋ ನಿಷ್ಪರಿಗ್ರಹಪೂರ್ವಕಾಃ ||೧೪೯||

ತಪ ಆದ್ಯಾಃ ಕ್ರಮಾತ್ಸರ್ವೇ ಉತ್ತರೋತ್ತರತೋಽಧಿಕಾಃ |
ಸರ್ವಸ್ಮಾಚ್ಛ್ರವಣಾದ್ಯಾಸ್ತು ಮುಖ್ಯಾ ಮುಕ್ತಿಪ್ರಸಾಧನೇ ||೧೫೦||

ಅಜ್ಞಸ್ಯ ಶ್ರವಣಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮಯುಕ್ತೇರ್ಮನನಂ ತಥಾ |
ಧ್ಯಾನಂ ನಿಶ್ಚಿತತತ್ತ್ವಸ್ಯ ತಸ್ಮಾಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಾವಮರ್ಶನಂ ||೧೫೧||

ವರಂ ದಶಗುಣಂ ತಸ್ಮಾದ್ವ್ಯಾಖ್ಯೈಕಸ್ಯ ಶತೋತ್ತರಾ |
ಅಪರೋಕ್ಷದೃಶಾಽಪ್ಯೇಷಾ ಕರ್ತವ್ಯಾಂ ವಿಷ್ಣುತುಷ್ಟಿದಾ || ||೧೫೨||

ಯ ಇಮಂ ಪರಮಂ ಗುಹ್ಯಂ ಮದ್ಭಕ್ತೇಷ್ವಭಿಧಾಸ್ಯತಿ |
ಭಕ್ತಿಂ ಮಯಿ ಪರಾಂ ಕೃತ್ವಾ ಮಾಮೇವೇಷ್ಯತ್ಯಸಂಶಯಃ ||೧೫೩||

ನ ಚ ತಸ್ಮಾನ್ಮನುಷ್ಯೇಷು ಕಶ್ಚಿನ್ಮೇ ಪ್ರಿಯಕೃತ್ತಮಃ |
ಭವಿತಾ ನ ಚ ಮೇತಸ್ಮಾದನ್ಯಃ ಪ್ರಿಯತರೋ ಭುವಿ ||೧೫೪||

ಶೌಚಾಸನೇ ತ್ವಂಗಮಾತ್ರಂ ನ ಪೃಥಗ್ಧರ್ಮಕಾರಣಂ |
ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಯಸ್ತುಷ್ಟಿಪರ್ಯಂತಾ ದ್ವಿಗುಣಾಧಿಕಾಃ ||೧೫೫||

ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋಽತಃ ಕೋಟಿಗುಣಸ್ತತೋಽನಂತಗುಣಾ ಹರೇಃ
ಪೂಜಾಽತಸ್ತ್ರಿಗುಣಂ ಧ್ಯಾನಮಿತಿ ಧರ್ಮಕ್ರಮಃ ಸ್ಮೃತಃ ||೧೫೬||

ಅ|| (ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನಾರೂಪವಾದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ) ಆ ಉಪಾಸನೆಯು (1) ವಿಷ್ಣುತಾಸ್ತ್ರಾವಮರ್ಶನ ರೂಪವಾದುದು (ಅಂದರೆ ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿಂದ ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತಾನಾಗಿಯೇ ಸರ್ವದಾ ವೈಷ್ಣವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು. ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಪಾಠ ಹೇಳುವುದು. (2) ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದುದು ಎಂದು ೨ ವಿಧವು. ಆ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಯಮ, ನಿಯಮ, ಆಸನ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಎಂದು ೪ ಅಂಗಗಳು. ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತಾನೇ ಸರ್ವದಾ ವೈಷ್ಣವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು. ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಸರ್ವದಾ ವೈಷ್ಣವ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪಾಠ ಹೇಳುವುದು.) ||೧೪೫|| ಅಹಿಂಸಾ = ಹಿಂಸೆ ಮಾಡದಿರುವಿಕೆ (ಅಂದರೆ ಕರ್ಮದಿಂದಲೂ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೂ, ವಚನದಿಂದಲೂ, ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಸರ್ವದಾ ಕ್ಲೇಶವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸದಿರುವಿಕೆ) ಸತ್ಯಂ - ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಿಕೆ, ಅಸ್ತೇಯಂ ಪರರ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ವಥಾ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಎಲ್ಲಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವಧಾ ಸರ್ವತ್ರ ೮ ವಿಧ ಮೈಥುನ ತ್ಯಾಗವು. ಅಪರಿಗ್ರಹಃ = ವೈರಾಗ್ಯವು ಇವು ಐದು ಯಮಗಳು. ಬಾಹ್ಯ ಅಭ್ಯಂತರ ಶುದ್ಧಿಗಳು, ಜಪ ಹೋಮ ಅತಿಥಿ ಸತ್ಕಾರಾದಿ ರೂಪ ತಪಸ್ಸು, ವಿಷಯಾಲಂಬುದ್ಧಿ, ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯ ಸೇವನೆ, ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪೂಜೆಯು, ಇವುಗಳು ನಿಯಮಗಳು, ವೀರಾಸನ, ಪದ್ಮಾಸನ, ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಸನ, ಸಿದ್ಧಾಸನ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಆಸನಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ರೇಚಕ, ಪೂರಕ, ಕುಂಭಕ ಎಂದು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವು ಮೂರು ವಿಧವು ||೧೪೬|| ೧೪೭|| ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ಮರಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ವೇದಾಧ್ಯಯನಾದಿ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವು ನಿಯಮವೆಂದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣ, ಮಂತ್ರವಾಚ್ಯ ದೇವತಾಸ್ಮರಣ, ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವಾದರೂ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ||೧೪೮|| ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡದೆ, ಕೇವಲ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ಮರಣವೇ ಇದ್ದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಕ್ಕೆ ಧ್ಯಾನವೆಂದು ಹೆಸರು. ಆಸನ, ಶೌಚ, ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ವೈರಾಗ್ಯ ಅಹಿಂಸಾ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ||೧೪೯|| ತಪಸ್ಸು, ತುಷ್ಟಿ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಎಲ್ಲವೂ, ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೊದಲು ಮೊದಲಿನವುಗಳಿಂದ ಮೇಲು ಮೇಲಿನವುಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳಾಗಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲವುಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರವಣ, ಮನನ, ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ವಿಚಾರಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಗಳು. ||೧೫೦|| ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ (ಗುರುಮುಖದಿಂದ) ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣವು ಮುಖ್ಯವು. (ಆತನಿಗೆ ಮನನಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ.)ಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಯುಕ್ತಾಯುಕ್ತ ಸಂಶಯವಿದ್ದು ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವಿಲ್ಲದವನಿಗೆ (ಶಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಮೇಯವು ದೃಢವಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ) ಮನನವು ಶ್ರೇಷ್ಠವು, ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ಸಂಶಯ ವಿಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ತತ್ವನಿಶ್ಚಯವಿದ್ದವನಿಗೆ ಧ್ಯಾನವೂ, ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಾಮರ್ಶನವೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ವಿಚಾರವೇ ಹತ್ತು ಪಾಲುವ ಶ್ರೇಷ್ಠವು (ಹೇಗೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣು ಶಾಸ್ತ್ರಾವಮರ್ಶನದಿಂದ ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರವಾದ ಮಂತ್ರೋಪನಿಷತ್ತು, ಭಾರತ ಭಾಗವಾತಾದಿಗಳು ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠವೇ) ||೧೫೧|| ತಾನೇ ಮಾಡುವ ಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರಕ್ಕಿಂತ ಒಬ್ಬ ಶಿಷ್ಯನಿಗಾದರೂ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುವುದು (೧೦೦) ನೂರು ಪಾಲು ಶ್ರೇಷ್ಠವು. ಪ್ರವಚನಸಾಧ್ಯ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನರೂಪ ಫಲವುಳ್ಳವನೂ ಕೂಡ ಪ್ರವಚನವು ವಿಶೇಷತಃ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸತಕ್ಕುದಾದ ಕಾರಣ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಪ್ರವಚನವು ಸರ್ವದಾ ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವು ||೧೫೨|| ಯಾರು ಈ ಪರಮ ರಹಸ್ಯವಾದ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ನನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಪ್ರವಚನಾದಿಗಳಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾನೋ ಅಂತಹವನು ನನ್ನಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿ ನಿಶ್ಶಂಶಯವಾಗಿ ನನ್ನನ್ನೇ ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ||೧೫೩|| ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವಚನ ಮಾಡುವವನಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ನನಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯವನ್ನು ಮಾಡುವವನು ಇಷ್ಟರ ವರೇಗೆ ಹುಟ್ಟಲಿಲ್ಲ. ಅವನಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನೊಬ್ಬನು ಭೂಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಿಯನಾದವನು ಇನ್ನು ಮುಂದೆಯೂ ಹುಟ್ಟುವಂತಿಲ್ಲ. ||೧೫೪|| ಶೌಚ ಆಸನಗಳು ಸರ್ವ ಕರ್ಮಗಳಿಗೂ ಅಂಗಭೂತಗಳಾಗಿವೆ. ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಫಲ ಜನಕಗಳಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ವೈರಾಗ್ಯ, ಅಹಿಂಸಾ, ಸತ್ಯ ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ತಪಸ್ಸು, ತುಷ್ಟಿ ಇವುಗಳು ಇಂದು ಹಿಂದಿನವುಗಳಿಂದ ಮೇಲು ಮೇಲಿನವುಗಳು, ಎರಡು ಎರಡು ಪಾಲು ಹೆಚ್ಚು

ಫಲವುಳ್ಳವುಗಳು ||೧೫೫|| ತುಷ್ಟಿಗಿಂತಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವು ಕೋಟಿ ಪಾಲು ಹೆಚ್ಚು ಫಲವುಳ್ಳದ್ದು. ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪೂಜೆಯು ಅನಂತಾನಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪೂಜೆಗಿಂತಲೂ ಧ್ಯಾನವು(೩) ಮೂರು ಪಾಲು ಹೆಚ್ಚು ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು. ಧರ್ಮ ಸಾಧನಗಳಾದ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯವು ಈ ರೀತಿಯಾದುದು. (ಅಂತೂ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಿಂತ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ವಿಚಾರವು ೧೦ ಪಾಲು, ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವಚನವು ೧೦೦ ಪಾಲು ಶ್ರೇಷ್ಠವು) ||೧೫೬|| ||೧೪೪-೧೫೬||

ಅವ || (ವೀರಾಸನಾದಿ 3 ಆಸನಗಳ ಲಕ್ಷಣ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.)

ಮೂ|| ಊರ್ಮೋರಧಃ ಪದೋರೂರ್ಧ್ವಂ ವಿಭಾಗೇನೇತಿ ಚ ತ್ರಿಧಾ |
ಆಸನತ್ರಯಮುದ್ದಿಷ್ಟಂ ಮಂತ್ರಸ್ಮರಣಪೂರ್ವಕಂ ||೧೫೭||

ದ್ವಿಗುಣೋತ್ತರಂ ರೇಚಕಾದಿ ಷೋಡಶಾದಿಕ್ರಮೇಣ ತು ||
ಮಾತ್ರಾಣಾಂ ಹ್ರಸ್ವವರ್ಣಸ್ಯ ಕಾಲೋ ಮಾತ್ರೇತಿ ಶಬ್ದ್ಯತೇ ||೧೫೮||

ಕ್ರಮೇಣೈವಾಭ್ಯಸೇನ್ಮಾತ್ರಾವೃದ್ಧಿಮೇಕಾಗ್ರಧೀಃ ಪುನಃ |
ರೇಚಯಿತ್ವಾ ದಕ್ಷಿಣತಃ ಪೂರಯಿತ್ವಾ ತು ವಾಮತಃ ||೧೫೯||

ಕುಂಭಕಂ ಚ ಸುಷುಮ್ನಾಯಾಂ ವಿಷ್ಣುಂ ವಾಯುಂ ಚ ಸಂಸ್ಮರೇತ್ |
ಮೂಲಾಧಾರಂ ಸಮಾರಭ್ಯ ತ್ವಾಮೂರ್ಧಾನಮ್ಯುದುಸ್ಥಿತಾ ||೧೬೦||

ಮಧ್ಯೇ ಸುಷುಮ್ನಾ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ವಜ್ರಕಾಽಽರ್ಯಾಽವಭಾಸಿನೀ (ಪ್ರಕಾಶಿನೀ)
ವೈದ್ಯುತಾ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀತಿ ಸೈವ ಪಂಚಪ್ರಭೇದಿನೀ ||೧೬೧||

ಪೃಷ್ಠವಾಮಾಗ್ರದಕ್ಷಾಂತರ್ಭೇದಾಸ್ತೇ ಚ ಕ್ರಮೇಣ ತು |
ಹರಿನ್ನೀಲಃ ಸಿತಃ ಪಿಂಗೋ ಲೋಹಿತಶ್ಚಾತ್ರ ಕೇಶವಃ ||೧೬೨||

ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾದಿ ಸ್ವರೂಪೇಣ ಧ್ಯೇಯಃ ಸಿದ್ಧಿಮಭೀಪ್ಸತಾ |
ಮೂಲೇ ಚ ನಾಭೌ ಹೃದಯೇಂದ್ರ ಯೋನಿಭ್ರೂಮಧ್ಯ ಮೂರ್ಧದ್ವಿಷಡಂತಕೇಷು ||೧೬೩||

ಚತುಃ ಷಡಷ್ಟದ್ವಿಚತುರ್ದ್ವಿಷಟ್ಕದಲೇಷು ಪದ್ಮೇಷು ಸಿತಾರುಣೇಷು |
ಪಂಚಾತ್ಮಕೋಽಸೌ ಭಗವಾನ್ ಸದೈವ ಧ್ಯೇಯೋಹೃದಂತಾನ್ಯರುಣಾನಿ ತಾನಿ ||೧೬೪||

ತ್ರಿಕೋಣವಹ್ನೌ ಚ ಷಡಸ್ರವಾಯೌ ದ್ವಿಸ್ತಾವದತ್ರರವಿವೃತ್ತ ಶಶಿತ್ರಿವಹ್ನೌ |
ವೃತ್ತೇ ವಿಧಾವಪಿ ವಿಚಿಂತ್ಯಮಿದಂ ದಶಾರ್ಧರೂಪಂ
ಸಿತಂ ತದಖಿಲಂ ಹೃದಯಾತ್ಪರಸ್ಥಂ ||೧೬೫||

ಅ|| ೨ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ತೊಡೆಗಳ ಕೆಳಗಡೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಋಜುಕಾಯನಾಗಿ ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಸನವು. ೨ ಕಾಲುಗಳನ್ನು ತೊಡೆಗಳ ಮೇಲುಗಡೆ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಪದ್ಮಾಸನವು. ೧ ಕಾಲನ್ನು ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆಯೂ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕೆಳಗೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೂತುಕೊಳ್ಳುವುದು ವೀರಾಸನವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ (ಉತ್ತಮಗಳಾದ ೮ ಆಸನಗಳಲ್ಲಿಯೂ) ಮೂರು ಆಸನಗಳು ಉತ್ತಮೋತ್ತಮಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಆಸನಗಳನ್ನು `ಪೃಥ್ವಿ ತ್ವಯಾ ಧೃತಾ ಲೋಕಾಃ | ಇದು ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ||೧೫೭|| ೧೬ ಮಾತ್ರೆಗಳಷ್ಟು ಕಾಲವು ರೇಚಕ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಕ್ಕೆ ಪೂರಕ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಕ್ಕೆ ೩೨ ಮಾತ್ರೆಗಳಷ್ಟು ಕಾಲವು, ಕುಂಭಕ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಕ್ಕೆ ೬೪ ಮಾತ್ರೆಗಳಷ್ಟು ಕಾಲವು. ಹೀಗೆ ಮೊದಲು

ಮೊದಲಿಗಿರಂತ ೨, ೨ ಪಾಲು ರೇಚಕ ಪೂರಕ ಕುಂಭಕಗಳನ್ನೂ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೇ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಬರಬೇಕು. ಹ್ರಸ್ವ ಅಕಾರಾದ್ಯುಚ್ಚಾರಣ ಕಾಲವು ಮಾತ್ರಾವೆನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ||೧೫೮|| (ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿಯೇ ೧೬ ಮಾತ್ರಾ ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಮಾಡಲು ಅಶಕ್ತನಾದರೆ) ಏಕಾಗ್ರ ಚಿತ್ತನಾಗಿ ಕ್ರಮದಿಂದಲೇ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ಮಾತ್ರಾವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ೨, ೩, ಮೊದಲಾದ ಕ್ರಮದಿಂದ ೧೬ ಮಾತ್ರಾ ಪರ್ಯಂತ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಸಬೇಕು. ಅಭ್ಯಾಸವಾದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾತ್ರಾ ಕಾಲಗಳ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು.) (೧೬ ಮಾತ್ರಾ ಪರ್ಯಂತ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ) ಬಲಭಾಗದ ನಾಸಾಪುಟದಿಂದ ಶ್ವಾಸವಾಯುವನ್ನು ಹೊರಗೆತಳ್ಳಿ (೩೨ ಮಾತ್ರೋಚ್ಚಾರಣ ಕಾಲ ಪರ್ಯಂತ) ಎಡಭಾಗದ ನಾಸಾಪುಟದಿಂದ ಶ್ವಾಸವಾಯುವನ್ನು ಒಳಗೆ ಸೆಳೆದುಕೊಂಡು ||೧೫೯|| (೬೪ ಮಾತ್ರೋಚ್ಚಾರಣ ಕಾಲಪರ್ಯಂತ) ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಸವಾಯುವನ್ನು ನಿರೋಧ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನೂ ವಾಯುವನ್ನೂ ಕೂಡ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು. ಶರೀರದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವೃಷಣಕ್ಕೆ ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಕೆಳಭಾಗದಿಂದ ಶಿರಸ್ಸಿನ ವರೇಗೆ ಮೋಟಾಗದೆ ದೀರ್ಘವಾಗಿರುವ ನಾಡಿಯು ಸುಷುಮ್ನಾ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಸುಷುಮ್ನಾ ಒಂದೇ ನಾಡಿಯೂ ವಜ್ರಿಕಾ, ಆರ್ಯಾ, ಅವಭಾಸಿನೀ (ಪ್ರಕಾಶಿನೀ), ವೈದ್ಯುತಾ, ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀ ಎಂದು ೫ ಭೇದವುಳ್ಳದ್ದು ||೧೬೦|| ೧೬೧|| ಸುಷುಮ್ನಾ ಎಂಬ ಒಂದೇ ನಾಡಿಯ ಹಿಂಬದಿಗೆ ವಜ್ರಿಕಾ ಎಂದೂ, ಎಡಬದಿಗೆ ಆರ್ಯಾ ಎಂದೂ, ಇದಿರಿಗೆ ಅವಭಾಸಿನೀ (ಪ್ರಕಾಶಿನೀ) ಎಂದೂ, ಬಲಬದಿಗೆ ವೈದ್ಯುತಾ ಎಂದೂ ನಡುವಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡೀ ಎಂದೂ ಹೆಸರು. ಏವಂಚ ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ಹಿಂಬದಿ ಮೊದಲಾದ ೫ ಪ್ರದೇಶಗಳೇ ವಜ್ರಿಕಾ ಮೊದಲಾದ ೫ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಇಷ್ಟಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಲಿಚ್ಛಿಸುವ ಪುರುಷನು ವಜ್ರಿಕಾ ಮೊದಲಾದ ೫ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಮೊದಲಾದ ೫ ರೂಪವುಳ್ಳ ಕೇಶವನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ ವಜ್ರಿಕಾ ಎಂಬ ಹಿಂಬದಿಯಲ್ಲಿ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನನನ್ನೂ, ಆರ್ಯಾ ಎಂಬ ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ನೀಲರೂಪವುಳ್ಳ ಅನಿರುದ್ಧನನ್ನೂ, ಅವಭಾಸಿನೀ (ಪ್ರಕಾಶಿನೀ) ಎಂಬ ಇದಿರುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿವರ್ಣವುಳ್ಳ ವಾಸುದೇವನನ್ನೂ, ವೈದ್ಯುತಾ ಎಂಬ ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ಪಿಂಗಲ ವರ್ಣವುಳ್ಳ ಸಂಕರ್ಷಣನನ್ನೂ, ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯಂಬ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ||೧೬೨||೧೬೩|| ಗುದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ೪ ದಲದಪದ್ಮ, ಹೊಕ್ಕಳಿನಲ್ಲಿ ೬ ದಲದ ಪದ್ಮ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ೮ ದಲದ ಪದ್ಮ, ಕಿರಿ ನಾಲಗೆಯಲ್ಲಿ ೨ ದಲದ ಪದ್ಮ, ಹುಬ್ಬುಗಳ ನಡುವೆ ೪ ದಲದ ಪದ್ಮ, ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ೧೨ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ೧೨ ದಲದ ಪದ್ಮ, ಹೀಗೆ ಬಿಳಿಪು ಕೆಂಪು ಆಗಿರುವ ೬ ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ, ಪಂಚರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಕೇಶವನನ್ನು ಸದಾ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ೬ ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಗುದಪ್ರದೇಶ ಹೊಕ್ಕುಳು ಹೃದಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೩ ಪದ್ಮಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿವೆ. ಹೃದಯಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಿನ ೩ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೩ ಪದ್ಮಗಳು ಬಿಳಿಪೇ ಆಗಿವೆ. ||೧೬೪|| (ಆ ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಮಂಡಲಗಳನ್ನೂ, ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಧ್ಯೇಯರೂಪಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.) ವೃಷಣ ಮೂಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕೋಣ ವಹ್ನಿ ಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಷಟ್‌ಕೋಣ ವಾಯು ಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹೃದಯಲ್ಲಿರುವ ದ್ವಾದಶ ಕೋಣ ಸೂರ್ಯಮಂಡಳದಲ್ಲಿ ಉರುಟಾದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಇರುವ ತ್ರಿಕೋಣವಹ್ನಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಕಿರಿನಾಲಿಗೆ, ಭ್ರೂಮಧ್ಯ, ಶಿರಸ್ಸಿನಿಂದ ೧೨ ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ವರ್ತುಲವಾದ ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಈ ಕ್ರಮದಿಂದ ೬ ಪದ್ಮಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೬ ಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನ ಮೊದಲಾದ ೫ ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನೂ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆ ೫ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಹೃದಯ ಪರ್ಯಂತ ಇರತಕ್ಕ ೩ ರೂಪಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿಯೂ, ಹೃದಯದಿಂದ ಮೇಲಿನವುಗಳು ಬಿಳಿಪಾಗಿಯೂ ಇವೆ. ||೧೬೫||

ಅವ || ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ಸುತ್ತಲೂ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಬೇರೆ ನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ || ಇಡಾ ಚ ಪಿಂಗಲಾ ಚೈವ ವಜ್ರಿಕಾ ಧಾರಿಣೀ ತಥಾ |
ಸುಷುಮ್ನಾಯಾಶ್ಚತುರ್ದಿಕ್ಷು ವಜ್ರಿಕಾದ್ಯಾಸು ತತ್ರ ಚ ||೧೬೬||

ಚತುರ್ಮೂರ್ತಿಸ್ಸ ಭಗವಾನ್ ಹೃದಯೇ ಸಂವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ |
ದ್ವಾಸಪ್ತತಿಸಹಸ್ರಾಣಿ ನಾಡ್ಯೋಽನ್ಯಾಸ್ತು ಪ್ರಧಾನತಃ ||೧೬೭||

ಬೃಹತೀಸಹಸ್ರಸ್ಪರ್ಶಾನಾಂ ಋಚಾಂ ವಾಚ್ಯೋಽತ್ರ ಕೇಶವಃ ।
ರೂಪಾಣಾಂ ಲಕ್ಷಣಂ ತೇಷಾಂ ರಹಸ್ಯತ್ವಾನ್ನ ಕಥ್ಯತೇ ||೧೬೮||

ವಿಷ್ಣುನಾ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಗ್ರಂಥಸಂಕೋಚತಸ್ತಥಾ ।
ಖಂಡಸ್ಮೃತಿರ್ಧಾರಣಾ ಸ್ಯಾದಖಂಡಾ ಧ್ಯಾನಮುಚ್ಯತೇ ||೧೬೯||

ಅಪ್ರಯತ್ನಾತ್ಸಮಾಧಿಶ್ಚ ದರ್ಶನಂ ಚಿರಯಾ ತಯಾ ।
ಅಥವಾ ಸತತಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಮರ್ಶೇನ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||೧೭೦||

ಪರಮಸ್ನೇಹಸಂಯುಕ್ತಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನತೋ ಭವೇತ್ ।
ಸಾ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ವಿಜ್ಞೇಯಾ ಸಾಧನಂ ಭೋಗಮೋಕ್ಷಯೋಃ ||೧೭೧||

ಮುಖ್ಯಮೇಷ್ವವ ಸಾನ್ಯತ್ವಾತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯರ್ಥಂ ತಯಾ ವಿನಾ ।
ಸೈಕಾಽವ್ಯಭೀಷ್ಟಫಲದಾ ಮೋಕ್ಷೋ ದರ್ಶನಯುಕ್ತಯಾ ||೧೭೨||

ದರ್ಶನಂ ಚ ತಯಾ ಹೀನಂ ವ್ಯರ್ಥಮನ್ಯತ್ಕಿಮುಚ್ಯತೇ ।
ಯೋಗ್ಯಂ ತು ದರ್ಶನಂ ನೈವ ತಯಾ ಹೀನಂ ಭವಿಷ್ಯತಿ ||೧೭೩||

ಅ|| ೫ ಭೇದಗಳುಳ್ಳ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿನ ಪಶ್ಚಿಮ ಮೊದಲಾದ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ವಜ್ರಿಕಾ, ಇಡಾ, ಧಾರಿಣೀ, ಪಿಂಗಲಾ, ಎಂಬ ೪ ನಾಡಿಗಳು ಕ್ರಮದಿಂದ ಇರುತ್ತವೆ. ವಜ್ರಿಕಾಮೊದಲಾದ ೪ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ೫ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪದ್ಯುಮ್ನ ಅನಿರುದ್ಧ ವಾಸುದೇವ ಸಂಕರ್ಷಣ ಎಂಬ ೪ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಹೃದಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಐದು ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ||೧೬೬|| ಪ್ರಧಾನಗಳಾದ ಸುಷುಮ್ನಾದಿ ನಾಡಿಗಳ ದೆಶೆಯಿಂದ ಬೇರೆಯಾದ ಪ್ರತಿ ಶಾಖಾನಾಡಿಗಳು ೭೨ ಸಹಸ್ರ ದೇಹದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ||೧೬೭|| ಬೃಹತೀಸಹಸ್ರ ಸ್ತೋತ್ರ ಸಂಬಂಧಿಗಳಾದ ಋಕ್ಕುಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನಾದ ಕೇಶವನನ್ನು ೭೨ ಸಹಸ್ರ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಈ ೭೨ ಸಹಸ್ರ ನಾಡಿಗಳಿಗೆ ನಿಯಮಕಗಳಾದ ೭೨ ಸಹಸ್ರ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ @ ಲಕ್ಷಣಗಳು (ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲದವರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದ ಕಾರಣ) ಅತಿಗೋಪ್ಯಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ||೧೬೮||(೭೨ಸಹಸ್ರಭಗವದ್ರೂಪಗಳಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳು)ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಈಗ್ರಂಥವುಅತಿಸಂಕುಚಿತವಾದ ಕಾರಣ (ಉತ್ತಮಾಧಿಕಾರಿಗಳ ಉದ್ದಿಶ್ಯವೂ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. (ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣ ದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದುಂಟಾದ ವಾಸನಾವಿಷಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆಯು ಸ್ಮೃತಿಯು) ಆ ಸ್ಮೃತಿಯು ಖಂಡಸ್ಮೃತಿ, ಅಖಂಡಸ್ಮೃತಿಯೆಂದು ೨ ವಿಧವು. ಅಖಂಡಸ್ಮೃತಿಯೂಧ್ಯಾನರೂಪವುಸಮಾಧಿರೂಪವುಎಂದು೨ವಿಧವು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನ ಒಂದೊಂದು ಅವಯವಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯು ಅಥವಾ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಸ್ಮರಣೆ, ಕೆಲವು ಕಾಲ ಸ್ಮರಣೆಯಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆಯು ಧಾರಣಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಸ್ತ ಅವಯವಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯು ಅಥವಾ ನಿರಂತರ ಭಗವದ್ಗುಣಗಳ ಸ್ಮರಣೆಯು ಧ್ಯಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ||೧೬೯|| ಧ್ಯಾನಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂಭಗವಂತನಸರ್ವಾಂಗಸ್ಮರಣೆಯುಸಮಾಧಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇನೇಬಹುಕಾಲದಿಂದ ಅನುವೃತ್ತವಾದಸಮಾಧಿಯಿಂದಶ್ರೀಹರಿಯಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುವುದು. (ಅಂದರೆಭಗವಂತನದರ್ಶನವಾಗುವುದು.) ಅಥವಾ

@ ವಿ|| ೭೨ ಸಹಸ್ರನಾಡಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ಬಲಬದಿಯಲ್ಲಿ ೩೬ ಸಹಸ್ರನಾಡಿಗಳು. ಎಡಬದಿಯಲ್ಲಿ ೩೬ ಸಹಸ್ರ ನಾಡಿಗಳು, ಬೃಹತೀ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ೩೬ ಅಕ್ಷರಗಳು. ಬೃಹತೀ ಸಹಸ್ರ ಋಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ೩೬ ಸಹಸ್ರ ಸ್ವರಾಕ್ಷರಗಳು. ೩೬ ಸಹಸ್ರ ವ್ಯಂಜನಾಕ್ಷರಗಳು. ಏವಂಚ ೭೨ ಸಹಸ್ರ ಅಕ್ಷರಗಳು. ಪುರುಷರ ಆಯುಷ್ಯವು ೧೦೦ ಸಂವತ್ಸರವು. ಹಗಲು ರಾತ್ರೆಗಳು ಒಟ್ಟು ೭೨ ಸಹಸ್ರಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ೩೬ ಸಹಸ್ರ ಹಗಲಿಗೆ ನಿಯಾಮಕಗಳಾದ ಸ್ವರ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ೩೬ ಸಹಸ್ರ ಪುರುಷ ರೂಪಗಳು. ಬಲಬದಿಯ ೩೬ ಸಹಸ್ರ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ೩೬ ಸಹಸ್ರ ರಾತ್ರಿ ನಿಯಮಾಯಕ ವ್ಯಂಜನ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯ ೩೬ ಸಹಸ್ರ ಸ್ತ್ರೀ ರೂಪಗಳು. ಎಡಬದಿಯ ೩೬ ಸಹಸ್ರ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನಿಯಾಮಕಗಳಾಗಿವೆ ಎಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಇವು ಐತರೇಯ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶದವಾಗಿವೆ.

ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವಿಚಾರದಿಂದ ಭಗವದ್ದರ್ಶನವಾಗುವುದು. ||೧೭೦|| (ಭಗವದ್ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳು ಅಮುಖ್ಯ ಸಾಧನಗಳು. ಶ್ರೀ ಹರಿಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವು. ಆದಕಾರಣ) ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕ ಸುದೃಢ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತವಾದ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಭಗವದ್ದರ್ಶನವಾಗುವುದು. ಅಂತಹ ಯಥಾರ್ಥಜ್ಞಾನವೇ ಭಕ್ತಿಯೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೂ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಆನಂದಾತಿಶಯಾನುಭವಕ್ಕೂ ಸಾಧನವು. ||೧೭೧|| ಎಲ್ಲಾ ಸಾಧನಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯಸಾಧನವು. ಭಕ್ತಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೆಲ್ಲವೂ ಮುಖ್ಯ ಸಾಧನವಲ್ಲ. ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೆ ಕರ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿಷ್ಫಲವಾಗುವುದು. ಭಕ್ತಿಯೊಂದೇ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಲ್ಲುದು. ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನ ಸಹಕೃತವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದು. ||೧೭೨|| ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವೂ ಕೂಡ (ದ್ವೇಷಿಗಳಿಗೆ ಭಗವದವತಾರಗಳ ಅಪರೋಕ್ಷ ದರ್ಶನದಂತೆಯೇ) ವ್ಯರ್ಥವು ಆಗುವುದು. ಕರ್ಮಾದಿಗಳು ವ್ಯರ್ಥವೆಂದು ಏನು ಹೇಳಬೇಕು. ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವಾದರೆ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನವಾದ ಯೋಗ್ಯ ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೂ ಆಗುವಂತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ||೧೭೩||

ಅವ || ತಾರತಮ್ಯದಿಂದ ಗುಣೋಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನಿಸುವ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ಆನಂದಚಿತ್ಸದಿತಿ ಪೂರ್ವಗುಣೈಃ ಸಮಸ್ತೈಃ
ಮರ್ತ್ಯಾದಿಭಿರ್ವಿಧಿಪರೈರ್ಭಗವಾನ್ ಕ್ರಮೇಣ ।
ಧ್ಯಾತೋಽಧಿಕೈರಧಿಗುಣೋಽಧಿಕಮೇವ ಸೌಖ್ಯಂ
ಮುಕ್ತೌ ದದಾತಿ ಸತತಂ ಪರಮಸ್ವರೂಪಃ ||೧೭೪||

ನಿರ್ದೋಷಾಖಿಲಸಂಪೂರ್ಣಗುಣೇನ ಹರಿಣಾ ಸ್ವಯಂ
ಬ್ರಹ್ಮಣೇ ಕಥಿತಾತ್ತಂತ್ರಸಾರದುದ್ಧೃತ್ಯ ಸಾದರಂ ||೧೭೫||

ಆನಂದತೀರ್ಥಮುನಿನಾ ಕೃತೋ ಗ್ರಂಥೋಽಯಮಂಜಸಾ ।
ಗ್ರಂಥೋಽಯಂ ಪಾಠಮಾತ್ರೇಣ ಸಕಲಾಭೀಷ್ಟಸಿದ್ಧಿದಃ ।
ಕಿಮು ಜ್ಞಾನಾದನುಷ್ಠಾನಾದುಭಯಸ್ಮಾತ್ಪುನಃ ಕಿಮು ||೧೭೬||

ಅ|| ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತ ಶರೀರವುಳ್ಳ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಮನುಷ್ಯರನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಚತುರ್ಮುಖ ಪರ್ಯಂತ ಎಲ್ಲಾ ಅಧಿಕಾರಿ ಜೀವರಿಂದಲೂ, ಆನಂದ, ಜ್ಞಾನ, ಸತ್ವ (ನಿರ್ದುಷ್ಟತ್ವ) ಆತ್ಮತ್ವ ಎಂಬ ಗುಣಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸ್ವಯೋಗ್ಯ ಬಹುಗುಣಗಳಿಂದ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನಾದ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದ ಮೊದಲಾದ ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಗಳುಳ್ಳವನೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನಾಗಿ, ಅವರವರ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ತಾರತಮ್ಯದಿಂದಲೇ ಹೆಚ್ಚಿನದಾದ ಸುಖವನ್ನು ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭಕ್ತರಿಗೆ ದಯಪಾಲಿಸುತ್ತಾನೆ. ||೧೭೪|| ದೋಷಲೇಶ ವಿದೂರನೂ, ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನೂ ಆದ ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ತಾನೇ ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಆದರದಿಂದ ಉಪದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ತಂತ್ರಸಾರ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೆಲವು ಪ್ರಧಾನಾಂಶಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ||೧೭೫|| ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪರಮಪವಿತ್ರವಾದ ಈ ಗ್ರಂಥವು ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಅರ್ಥಾನು ಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಪಠನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಗಳ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೊಡಲು ಸಮರ್ಥವು ||೧೭೬|| ಹೀಗೆ ಇರಲು ಗ್ರಂಥಾರ್ಥ ಪರಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟ ಸಿದ್ಧಿಯು ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಏನು ಹೇಳಬೇಕು? ಜ್ಞಾನ ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನನುಷ್ಠಾನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸಕಲ ಇಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕರ್ಮ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅಭೀಷ್ಟಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

೧೭೬

ಅವ ॥ ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರು ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಮಾಪಿಸಿ, ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವು ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವಾದಂತೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವೂ ಅತೇಷ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳಿಗೆ ಅಂತರಂಗ ಸಾಧನವೆಂದು ಬಳಿತ್ಥಾದಿ ಸೂಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟ ತನ್ನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಕಟೀಕರಿಸುತ್ತಾ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ॥ ಯಸ್ಯ ತ್ರೀಣ್ಯುದಿತಾನಿ ವೇದವಚನೇ ರೂಪಾಣಿ ದಿವ್ಯಾನ್ಯಲಂ
ಬಟ್ ತದ್ದರ್ಶನಮಿತ್ಥಮೇವ ನಿಹಿತಂ ದೇವಸ್ಯ ಭರ್ಗೋ ಮಹತ್ ।

ವಾಯೋರಾಮವಚೋನಯಂ ಪ್ರಥಮಕಂ ಪೃಕ್ಷೋ ದ್ವಿತೀಯಂ ವಪು:
ಮಧ್ವೋ ಯತ್ತು ತೃತೀಯಮೇತದಮುನಾ ಗ್ರಂಥ: ಕೃತ: ಕೇಶವೇ ॥೧೭೭॥

ಅಶೇಷದೋಷೋಜ್ಝಿತ ಪೂರ್ಣ ಸದ್ಗುಣಂ ಸದಾ ವಿಶೇಷಾಪಗತೋರುರೂಪಂ ।
ನಮಾಮಿ ನಾರಾಯಣಮ ಪ್ರತೀಪಂ ಸದಾ ಪ್ರಿಯೇಭ್ಯ: ಪ್ರಿಯಮಾದರೇಣ ॥೧೭೮॥

ಇತಿ ಶ್ರೀ ಮದಾನಂದ ತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೇ
ತಂತ್ರಸಾರ ಸಂಗ್ರಹೇ ಚತುರ್ಥೋಽಧ್ಯಾಯ: ।

ಅ ॥ ಯಾವ ವಾಯುದೇವರ ದಿವ್ಯರೂಪಗಳು 'ಬಳಿತ್ಥಾ ಸೂಕ್ತ' ಮೊದಲಾದ ವೇದವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆಯೋ, ಅಂತಹ ವಾಯುದೇವರ ಮೂಲರೂಪವು, ಪೂರ್ಣಬಲ ಸ್ವರೂಪವು ಜ್ಞಾನಪೂರ್ಣವು. ಜಗತ್ತಿನ ಪೋಷಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕುದ್ದು. ಜೀವೋತ್ತಮವು, ಅವತಾರ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ ೩ ರೂಪಗಳಿಂದ ಅವತಾರ ಮಾಡಿದ್ದು. ಆ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ೧ನೇ ಹನುಮದ್ರೂಪವು ಶ್ರೀ ರಾಮದೇವರ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಸೀತಾದೇವಿಗೂ ಸೀತಾದೇವಿಯ ವೃತ್ತಾಂತಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ರಾಮದೇವರಿಗೂ ಒಯಿದದ್ದು. ಶ್ರೀ ರಾಮನ ಚರಿತ್ರರೂಪಗಳಾದ ಮೂಲರಾಮಾಯಣಾದಿಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ್ದು. ೨ನೇ ಭೀಮರೂಪವು ಕೌರವ ಸೇನೆಯನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸಿದುದು, ಯಾವ ೩ನೇ ರೂಪವು ಶ್ರೀ ಹರಿಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದುದರಿಂದ ಮಧ್ವ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳದ್ದೋ ಅಂತಹ ೩ನೇ ರೂಪದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ತಂತ್ರಸಾರಾಖ್ಯ ಗ್ರಂಥವು ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. (ಆದ ಕಾರಣ ಪರಮಾಪ್ತರು ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಕಲ ಸಜ್ಜನರೂ ಅತ್ಯಾದರಿಸಬೇಕು.) ॥೧೭೭॥ ಸರ್ವದೋಷವಿದೂರನೂ, ಸರ್ವಸದ್ಗುಣ ಭರಿತನೂ ಸರ್ವದಾ ಪರಸ್ಪರ ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವವಿಲ್ಲದ ಅನಂತಾನಂತ ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನೂ, ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದ ಮೊದಲಾದ ಅಪರಿಮಿತ ವಿಶೇಷವುಳ್ಳ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನೂ, ಅಸದೃಶನೂ, ಪ್ರೀತಿ ವಿಷಯಗಳಾದ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಸದಾ ಅತಿಪ್ರಿಯನಾದವನೂ, ಇಂತಹ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಅತ್ಯಾದರದಿಂದ ಸರ್ವದಾ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ॥೧೭೮॥

ಅ॥ (1) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿದ ತಂತ್ರಸಾರ ಗ್ರಂಥದ ಸಾರವನ್ನು ತೆಗೆದು ತಂತ್ರಸಾರ ಸಂಗ್ರಹ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರು ಮಾಡಿರುವರು.

(2) ಈ ಗ್ರಂಥವು ಅತಿಚಿಕ್ಕದಾದಾಗ್ಯೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಿಗೆ ಅತ್ಯುಪಯುಕ್ತಗಳಾದ ಸದಾಚಾರ ದೇವಪೂಜಾ ಮಂತ್ರ ಜಪಾನುಷ್ಠಾನ ಮೊದಲಾದ ವಿಷಯಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿಯದೆ.

(3) ಇದರಲ್ಲಿ ೪ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವಮಹತ್ತ್ವ, ನಾರಾಯಣಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ದ್ವಾದಶಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಾದಿ ಮಂತ್ರ, ಪೂಜಾಕ್ರಮ, ಹೋಮ ಭಗವನ್ಮಹಿಮೆ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಿರೂಪಿತಗಳಾಗಿವೆ.

೨ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ೧ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಂತ್ರ, ಜಪ, ಪೂಜಾ, ಹೋಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಇತಿ ಕರ್ತವ್ಯತಾ ವಿಶೇಷವು ರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೩ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾನಿರ್ಮಾಣವಿಧಿ ಪ್ರತಿಮಾಲಕ್ಷಣ, ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಾಣವಿಧಿ, ಪ್ರತಿಮಾ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾವಿಧಿ, ಸಂಪ್ರೋಕ್ಷಣ ವಿಧಿ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

೪ನೇ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಐಹಕಾಮುಷ್ಮಿಕ ಪುರುಷಾರ್ಥ ಪ್ರದಗಳಾದ ಭೂವರಾಹ ಮಂತ್ರ ಮೊದಲಾದ ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರಗಳೂ, ದುರ್ಗಾದ್ಯನ್ಯ ದೇವತಾ ಮಂತ್ರಗಳೂ, ತದುಪಯುಕ್ತ ಋಷ್ಯಾದಿಗಳೂ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ವಿಜಯಸ್ತಂಭನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ, ಗ್ರಂಥದ ಮಹಿಮೆಯೂ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ.

೫ ಅರ್ಥಾನುಸಂಧಾನವಿಲ್ಲದೆ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪಠನ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ. ಅರ್ಥಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪಠನ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಸಮಸ್ತಾಭೀಷ್ಟಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆಂಬುವುದು ಸುತರಾಂಸಿದ್ಧ. ಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಾನುಷ್ಠಾನದಿಂದ ಐಹಿಕಾಮುಷ್ಮಿಕ ಸರ್ವ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆಂಬುವುದು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ.

(5) ಆದಕಾರಣ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೆಲ್ಲರೂ ಆದರದಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಶ್ರವಣಮನನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವ ಉದ್ದಿಶ್ಯವೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀವಾಯು ದೇವರ ಅವತಾರಭೂತರಾದ ಶ್ರೀ ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ರಚಿಸಿ ಅನುಗ್ರಹಿಸಿರುವರು. ||೧೭೮||

ಮಂತ್ರವರ್ಣ ಪದೈರ್ವಾಚ್ಯಂ ಸರ್ವಪೂಜ್ಯಂ ಸುಖಪ್ರದಂ ।
ನರಾದಿಕಾಂತೋಪಾಸ್ಯಂ ಚ ವಂದೇ ಶ್ರೀಮಧ್ವವಲ್ಲಭಂ ॥

ಅಶೇಷ ಗುಣಪೂರ್ಣಾಯ ದೋಷದೂರಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ ।
ನಮಃ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣನಾಥಾಯ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟಪ್ರದಾಯಿನೇ ॥

ವ್ಯಾಸಾಯ ಭವನಾಶಾಯ ಶ್ರೀಶಾಯ ಗುಣರಾಶಯೇ ।
ಹೃದ್ಯಾಯ ಶುದ್ಧವಿದ್ಯಾಯ ಮಧ್ವಾಯ ಚ ನಮೋ ನಮಃ ॥

ತಂತ್ರಿನಾರಾಯಣಾಖ್ಯೇನ ಭಾಷಾಯಾಂ ಸಾಧುತುಷ್ಟಯೇ ।
ರಚಿತಾ ಕೃಷ್ಣಪಾದಾಬ್ಜೇ ಸ್ವರ್ಪಿತಾ ಜಯತಾದ್ಭುವಿ ॥

॥ ಹರಿಃ ಓಂ ॥

॥ ಶ್ರೀರಸ್ತು ॥

॥ ಶ್ರೀ ಮಧ್ವನಾಥೋ ವಿಜಯತೇ ॥

ಜಗದ್ಗುರು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಸರ್ವಮೂಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯದಾದ

ಯತಿಪ್ರಣವಕಲ್ಪ

ದ್ವೈತವೇದಾಂತ ವಿದ್ವಾನ್, ದ್ವೈತವೇದಾಂತ ಶಿರೋಮಣಿ

ಉಡುಪಿ ಸಂಸ್ಕೃತ ಮಹಾಪಾಠಶಾಲಾ ಮತ್ತು

ಉಡುಪಿ ಆಯುರ್ವೇದ ಕಾಲೇಜಿನ ನಿವೃತ್ತ ಪ್ರಾಚಾರ್ಯ

ವೇದಾಂತ ವಾಚಸ್ಪತಿ ಶ್ರೀ ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿಗಳಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ಕನ್ನಡ ಟೀಕಾ ಭಾಷಾಂತರ ಸಹಿತ

॥ ಶ್ರೀರಸ್ತು ॥

ಯತಿಪ್ರಣವಕಲ್ಪಃ

ನಮಸ್ತೇ ದೇವದೇವೇಶ ಪ್ರಪನ್ನಾರ್ತಿ ಹರಾವ್ಯಯ ।
ಪ್ರಪನ್ನಾನ್ಪಾಹಿ ನಃ ಕೃಷ್ಣ ನಿರ್ವಿಣ್ಣಾನ್ಘೋರ ಸಂಸೃತೇಃ ॥
ರಕ್ಷಿತಾಖಿಲ । ವಿಶ್ವಾಯ ಶಿಕ್ಷಿತಾಖಿಲರಕ್ಷಸೇ ।
ರುಗ್ಮಿಣೀಪತಯೇ ನಿತ್ಯಂ ಭಿಕ್ಷುಶ್ಲಾಘ್ಯಾಯ ತೇ ನಮಃ ॥
ಲಸತು ಶ್ರೀಮದಾನಂದ ತೀರ್ಥೇಂದುರ್ನೋ ಹೃದಂಬರೇ ।
ಯದ್ವಚಶ್ಚಂದ್ರಿಕಾ ಸ್ವಾಂತಸಂತಾಪಂ ವಿನಿಕೃಂತತಿ ॥
ಓಂ ನಮೋ ವಾದಿರಾಜಾಯ ದೀರ್ಘದಾರಿದ್ರ್ಯ ಘಾತಿನೇ ।
ರಾಜಭೋಗಪ್ರದಾತ್ರೇ ಚ ನಮೋಽಸ್ತು ಜಯದಾಯಿನೇ ॥
ಮನೋಜ್ಞಮೂರ್ತ್ಯೈರ್ಭಾರತ್ಯೈ ಮತಿಮತ್ಯೈ ಹರೇಃ ಪದೇ ।
ಕೃತರತ್ಯೈ ಸದೋನ್ನತ್ಯೈಮಹಾಭೂತ್ಯೈ ನಮೋ ನಮಃ ॥
ದಶಪ್ರಮತಿಸತ್ಕೃತೀರ್ವಿವೃತಿಭಿಃ ಸುಭಾಷಾಮಯೈಃ
ಪ್ರಕಾಶಮುಪನೀತವಾನ್ ಹರಿಗುರುಪ್ರಸಾದ್ಯೈಧಿತಃ ।
ಯತಿಪ್ರಣವ ಕಲ್ಪಕಂ ಪ್ರಗುಣತಂತ್ರಿ ನಾರಾಯಣಾಭಿದೋ
ವಿವೃಣುತೇಽಧುನಾ ಸುಗಮಹೃದ್ಯ ಭಾಷಾಗಿರಾ ॥
ಶ್ರೀಮದ್ಧನುಮದ್ಭೀಮಮಧ್ವಾಂತರ್ಗತ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ವೇದವ್ಯಾಸಾತ್ಮಕ
ಲಕ್ಷ್ಮೀಹಯಗ್ರೀವಾಯ ನಮಃ । ಹರಿಃ ಓಂ ॥

ಮೂ ॥ ಸಮಿಚ್ಚರ್ವಾಜ್ಯಕಾನ್ ಹುತ್ವಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಪುರುಷಸೂಕ್ತತಃ ।
ಸರ್ವೇಷಾಮಭಯಂ ದತ್ವಾ ವಿರಕ್ತಃ ಪ್ರವ್ರಜೇದ್ಧರಿಂ ॥ ೧ ॥

ಅ ॥ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಸಮಿಧೆ, ಚರು, ಆಜ್ಯಗಳನ್ನು ಹೋಮಿಸಿ, ಸರ್ವರಿಗೂ ಅಭಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದವನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು (ಮೋಕ್ಷವನ್ನು) ಹೊಂದುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

ವಿರಕ್ತಃ (1) ಸ್ರಕ್ ಚಂದನಾದಿಗಳು ಐಹಿಕ ವಿಷಯಗಳು, ಸ್ವರ್ಗಾದಿ ಸುಖಸಾಧನಗಳು ಪಾರಲೌಕಿಕ ವಿಷಯಗಳು. ಈ ಎರಡು ವಿಧ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೊನೆಗೆ ಕೆಡುಕು ಕಾಣುವುದರಿಂದ ಅಭಿಲಾಷೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಿಕೆ, ಅಂದರೆ ಇವುಗಳು ನನ್ನ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವುಗಳು. ನಾನು ಇವುಗಳ ಅಧೀನನಾಗಲಾರೆನು, ಎಂಬೀ ಭಾವನೆಯು ವೈರಾಗ್ಯವೆನಿಸುವುದು. (2) ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನಗಳು ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು. ಬಹು ವಿಧ ಸಾಂಸಾರಿಕ ದುಃಖಗಳನ್ನು ನೋಡಿಯೂ, ಸಜ್ಜನರ ಸಹವಾಸದಿಂದಲೂ, ಐಹಿಕ ಆಮುಷ್ಮಿಕ ಫಲಭೋಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ನಿತ್ಯಾನಿತ್ಯ ವಸ್ತು ವಿವೇಕಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೈರಾಗ್ಯವು ಹುಟ್ಟುವುದು. (4) ಅತಏವ" ಪರೀಕ್ಷ್ಯ ಲೋಕಾನ್ ಕರ್ಮಚಿತಾನ್ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನಿರ್ವೇದಮಾಯಾತ್" ಎಂಬ

ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಾಪಾದಿತಗಳಾದ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ (5) "ಅರಾಗಾದ್ಯಿಹಿತಾತ್ಮಾಗಾದಿತ್ಯೇತ್ಯೆರೇವ ಸಂಯುತ್ಯೆ:। ಅಪರೋಕ್ಷದರ್ಶನಂ ವಿಷ್ಣೋರ್ಜಾಯತೇ ನಾನ್ಯಥಾ ಕ್ವಚಿತ್" ॥ ವೈರಾಗ್ಯ, ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಪ್ರಕಾರ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವುದು, ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವೈರಾಗ್ಯವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವು (6) ಆಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಂಬಪರ್ಯತಮಸಾರಂ ಚಾಪ್ಯನಿತ್ಯಕಂ । ವಿಜ್ಞಾಯ ಜಾತವೈರಾಗ್ಯ: ಎಂದು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ತೃಣಪರ್ಯಂತ ಸರ್ವವಸ್ತುಗಳೂ ನಿಸ್ಸಾರವು ಅನಿತ್ಯವು ಎಂದು ತಿಳಿದು ವಿರಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. (7) "ಯಾವದ್ರಾಗವಿನಾಶ:ಸ್ಯಾದ್ವಿರಕ್ತೋ ಭಕ್ತಿಸಂಯುತ: । ಸರ್ವದೈವಾಪ್ರಮತ್ತಶ್ಚ ಪಶ್ಯೇದೇವ ಹರಿಂ ಪರಂ:" ಯಾವಾಗ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗವು ವಿನಾಶವಾಗುವುದೋ, ಆಗ ವಿರಕ್ತವಾಗಿ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತನಾಗಿ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸುವನು, ಎಂದು ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಭಾಷ್ಯ (8) "ಅಸಕ್ತಿರನಭಿಷ್ವಂಗ: ಪುತ್ರದಾರಗೃಹಾದಿಷು" ॥ ಎಂದು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವೈರಾಗ್ಯಾದಿಗಳು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದೆ (9) ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಡೆ ವೈರಾಗ್ಯವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದೆ (10) "ಅಸಜ್ಜನೈಶ್ಚ ಸಂವಾಸೋ ನ ಕರ್ತವ್ಯ: ಕಥಂಚನ । ಸಜ್ಜನೈ: ಸ ತು ಮುಕ್ತಿದ"॥ ಸರ್ವಥಾ ದುರ್ಜನರ ಸಹವಾಸ ಮಾಡಬಾರದು. ಸಜ್ಜನರ ಸಹವಾಸವನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನೆಂದು ೧೧ನೇ ಸ್ಕಂಧದ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (11) ಏವಂಚ ಮುಖ್ಯತ: ಭಗವತ್ಪ್ರಸಾದವೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಸಾಧನವು. ಆ ಪ್ರಸಾದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವೈರಾಗ್ಯ, ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿ, ಭಗವದುಪಾಸನಾ, ಭಗವತ್ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ, ಹೀಗೆ ೪ ಸಾಧನಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ಭಕ್ತಿದಾರ್ಢ್ಯ, ಅವುಗಳಿಂದುಪಾಸನಾ, ಅದರಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ವೈರಾಗ್ಯವು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ವಿರಕ್ತ: ಪ್ರವ್ರಜೇದ್ವರಿಂ ಎಂದು ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗುವನು ಎಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು (2) ಪ್ರವ್ರಜೇದ್ಧರಿಂ=ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದುವಕ್ರಮವು ಹೇಗೆಂದರೆ= (1) ಜೀವಶ್ರಾದ್ಧಂ ತಥಾ ಕ್ಷೌರಂ ಶಾಕಲಂ ಹೋಮಜಾಗರಂ ಕೃತ್ವಾ ಪರೇದ್ಯು: ಪುಂಸೂಕ್ತವಿರಜಾಖ್ಯಸಹೋಮಕೇ। ಷಟ್‌ಕೃತ್ವಾ ಸನ್ನ್ಯಸೇದ್ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯಥವಾ ಗೃಹೀ॥ ಎಂದು ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಯು ಅಥವಾ ಗೃಹಾಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಯು ಜೀವ ಶ್ರಾದ್ಧ, ವಪನಕರ್ಮ ಶಾಕಲಹೋಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಮರುದಿವಸ ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತ ಹೋಮ, ವಿರಜಾ ಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. (2) ಅಧಿಮಾಸೇ ಶೂನ್ಯ ಮಾಸೇ ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯವ್ರತೇ ತಥಾ। ಅಸಧ್ಯಾಯತಿಥೌ ದಗ್ಧೇಯೋಗೇ ವಿಪ್ರೋ ನ ಸಂನ್ಯಸೇತ್।ದೋಷಾನೇತಾನ್ವಿಸೃಜ್ಯಾನ್ಯಾನ್ ಕೇಂದ್ರೇ ಶುಕ್ರೇ ಗುರೌ ಸ್ಥಿರೇ।ಸುಮುಹೂರ್ತೇ ಸ್ಥಿರೇ ಲಗ್ನೇಕುರ್ಯಾತ್ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಚನಂ ॥ ಎಂದು ಜ್ಯೋತಿಶ್ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಅಧಿಕಮಾಸ, ಶೂನ್ಯ ಮಾಸ, ಚಾತುರ್ಮಾಸ್ಯ ಕಾಲ, ಅನಧ್ಯಾಯ ತಿಥಿ, ದಗ್ಧಯೋಗ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಕೊಡಕೂಡದು, ಸ್ವೀಕರಿಸಕೂಡದು. ಆದ ಕಾರಣ ಇಂತಹ ದೋಷಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಶುಕ್ರಾಚಾರ್ಯರು ಬೃಹಸ್ಪತ್ಯಾಚಾರ್ಯರು ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸುಮೂಹೂರ್ತದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರವಾದ ಲಗ್ನದಲ್ಲಿ ಗುರುಗಳು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. (3) ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವರು. ಪೂರ್ವೋಕ್ತವಿಧಿನಾಽಭ್ಯರ್ಚ್ಯ ಪ್ರತಿಮಾಂ ಶಿಷ್ಯಮೇವ ವಾ । ಸ್ನಾಪಯೇತ್ । ಪ್ರತಿಮಾಯಾಂ ಸನ್ನಿಧಿಕೃಚ್ಛಿಷ್ಯೇ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಕೃದ್ಭವೇತ್। ಕಲಶ: ಕೀರ್ತಿಮಾಯುಶ್ಚ ಪ್ರಜ್ಞಾಂ ಮೇಧಾಂ ಶ್ರಿಯಂ ಭಗಂ। ಯೋಗ್ಯತಾಂ ಪಾಪಹಾನಿಂ ಚ ಪುಣ್ಯವೃದ್ಧಿಂಚ ಸಾಧಯೇತ್॥ ಗುರುಗಳು ಕಲಶಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಿ ಶುದ್ಧೋದಕದಿಂದ ತುಂಬಿಸಿ ತುಲಸೀದಲವನ್ನು ಇಟ್ಟು ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿ ಅಜಾದಿಶತಕಲಾಮೂರ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಹಿತವಾದ ಮೂಲಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಆವಾಹನ ಮಾಡಿ ಧೂಪಾದಿ ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಆ ಕಲಶಗಳಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕು. ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿಧಾನ ಬರುವಂತೆ ಮಾಡತಕ್ಕ ಗುರುಗಳು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು (ವರ್ಚೋವಿಶೇಷವನ್ನು) ಉಂಟು ಮಾಡುವರು. ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಕಲಶವು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟರೆ ಕೀರ್ತಿ. ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯ, ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ, ಧಾರಣಾಶಕ್ತಿ, ಶರೀರಕಾಂತಿ, ಐಶ್ವರ್ಯಾದಿಷಡ್ಗುಣಗಳು, ಯೋಗ್ಯತಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಪಾಪಹಾನಿ. ಪುಣ್ಯಾಭಿವೃದ್ಧಿ, ಇವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದು (೪) ಕಲಶವು ಎಂತಹುದಾಗಬೇಕೆಂದರೆ- ಸೌವರ್ಣಂ ಕಲಶಂ ರಮ್ಯಂ ರೌಪ್ಯಂ ತಾಮ್ರಮಥಾಪಿ ವಾ । ನಿರ್ದೋಷಂ ಮೃಣ್ಮಯಂ ವಾಪಿ ಚಂದನೇನ ವಿಲೇಪಿತಂ। ಷಡಂಗುಲೋನ್ನತಾ: ಕಾರ್ಯಾ। ಎಂಬ

ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸುವರ್ಣ, ಬೆಳ್ಳಿ, ತಾಮ್ರ, ಅಥವಾ ಮೃಣ್ಮಯ ಕಲಶಗಳನ್ನು ಚಂದನದಿಂದ ಲೇಪಿಸಿ, ಪೂಜಿಸಿ ಅವುಗಳಿಂದ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕು (5) ಏತಕ್ಕೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವುದೆಂದರೆ ಪರಮಹಂಸಾಖ್ಯ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದಾಧಿರೂಢರಾದ ಸಂಸ್ಥಾನಯತಿಗಳಿಗೆ ಇತರ ಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗಿಂತ ಮಹಾಮಾಹಾತ್ಮೆಯನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡುವುದು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಹಂಸಾದಿಸಂನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗಿಂತ ಈ ಯತಿವರ್ಯರು ಉತ್ಕೃಷ್ಟರೆಂದು ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು. (6) ಈ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪಾರಮ ಹಂಸ್ಯಸನ್ಯಾಶ್ರಮವನ್ನು ಕೊಡಲು ಉಪಯುಕ್ತಗಳಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಯಾವುವು? ಏನು ಹೇಳುತ್ತಾ ಕೊಡಬೇಕು ಎಂದರೆ- ಆಬಾಲ್ಯಾದ್ಧರಿಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಪಟುವಟೋಽನೂಚಾನಭಾವಾಸ್ಪದಃ ಆಬ್ರಹ್ಮಾಖಿಲವಸ್ತುರಾಗರಾಹಿತಃ ವಿಷ್ಣ್ವೇಕತಾನಸ್ಸದಾ। ಕಾಮಾದೀನ್ ಪರಿಹೃತ್ಯ ತಾನ್ ಶಮಮುಖಾನ್ ಧರ್ಮೋತ್ತಮಾನ್ ಜೋದ್ಧಿತಾನ್ ನಿತ್ಯಂ ವೃದ್ಧಿಪರಾನ್ ಕ್ರಮೇಣ ಹಿ ಚರನ್ ಬ್ರಹ್ಮಾಪರೋಕ್ಷ್ಯಂ ಭಜೇಃ ॥೧॥ ತತ್ಪ್ರತೇಽದ್ಯವಯಮೇವ ಪರಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ಮನುವರಂ ಹ್ಯುಪದೇಷ್ಯುಂ । ಮಾನಸೀಂ ಕೃತಿಮವಾಪ್ಯ ದೃಢಾಶಾಃ ತತ್ವಮೇತ್ಯ ಕುರು ತೀರ್ಥತಟಾಂತೇ ॥೨॥ ಪೈತೃಕಾದಿಋಣಮೋಚನ ಕರ್ಮ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಕ್ತವಿಧಿನೈವ ಸಮಾಪ್ಯ । ತೇನ ಬಂಧುಸಹಜಾಂ ವಿಗಣಯ್ಯ ಪ್ರೀತಿಮಾಪ್ನುಮಮೃತಂ ಪುನರೇಹಿ ॥೩॥ ಇಮಾಂ ಸಂಕಲ್ಪದೀಕ್ಷಾಂ ನೋ ಫಲಾಕ್ಷತಮಿಷೇಣ ವಾ । ತ್ವಯಿ ಸಂಘುಟಯಾಮೋಽದ್ಯ ಗೃಹಾಣ ಕರಸಂಪುಟೇ ॥೪॥ ತತಃ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಖ್ಯಾಂ ತುರೀಯಾ ಶ್ರಮಸಂಪದಂ । ತ್ವಯಿ ಸಂಯೋಜಯಾಮಶ್ಚ ತೇನ ಶತ್ವದ್ಧೃತೀ ಭವ ॥೫॥ ತೇನ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನ್ ದರ್ಶಯೇಚ್ಚ ಸ್ವಕಾಂ ತನುಂ ॥ ತತಃ ಸ್ವರೂಪಪ್ರಾಕಾಶ್ಯಂ ದದ್ಯಾಚ್ಚಾಶ್ವತಿಕಂ ಹರಿಃ ॥೬॥ ಇದಂ ಫಲಂ ಮಯಾ ತುಭ್ಯಂ ತುರೀಯಾಶ್ರಮಸಿದ್ಧಯೇ ॥ ತೇನ ತೇ ಜನ್ಮಸಾಫಲ್ಯಂ ಹರಿಭಕ್ತಿರ್ಭವೇತ್ಸದಾ ॥೭॥ ಮಂಗಲಂ ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣುಃ ಮಂಗಲಂ ಮಧುಸೂದನಃ । ಮಂಗಲಂ ದೇವಕೀಪುತ್ರೋಮಂಗಲಂ ಗರುಡಧ್ವಜಃ ॥೮॥ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಫಲಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಈಯುವುದು.

ಉಪೋದ್ಘಾತವು ಸಮಾಪ್ತವಾಯಿತು (1) ೧ನೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾತಾಪಿತೃಗಳಿಂದ ಅನುಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಗುರುಗಳಿಂದ ಫಲಮಂತ್ರಾಕ್ಷತೆಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಸ್ನಾನ ನಿತ್ಯ ಕರ್ಮಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಗುರುದೇವತಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಗಣಯಾಗ, ಪಂಚಗವ್ಯ ಹೋಮ, ಪವಮಾನಹೋಮ, ಕೂಷ್ಮಾಂಡ, ತಿಲ ಹೋಮಗಳೆಂಬ ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತ ಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಯಥಾ ಶಕ್ತಿ ದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ, ಶಕ್ತ್ಯನುಸಾರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಭೋಜಿಸಬೇಕು.

(2) ೨ನೇ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಸ್ನಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಪ್ರಕಾರ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಾಖ್ಯಚತುರ್ಥಾಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅಂಗ ಭೂತವಾದ 'ಕೃತ್ವಾ ಶ್ರಾದ್ಧಾನಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಪಿತ್ರಾದಿಭ್ಯೋಽಷ್ಟಕಂ ಪೃಥಕ್ । ವಾಪಯಿತ್ವಾ ಚ ಕೇಶಾದೀನ್ ಮಾರ್ಜಯೇನ್ಮಾತೃಕಾ ಇಮಾಃ॥" ಎಂದು ಬೋಧಾಯನಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ನವಶ್ರಾದ್ಧ, ಷೋಡಶಶ್ರಾದ್ಧ, ಮೊದಲಾದುವುಗಳನ್ನು ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ ಪ್ರಕಾರ ಜೀವ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ತಿರುಗಿ ಸ್ನಾನಮಾಡಿ ಸರ್ವಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತರೂಪ ಗೋದಾನ, ದಶದಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. 'ಕೃಚ್ಛ್ರಾಂಸ್ತು ಚತುರಃ ಕೃತ್ವಾ ಪಾವನಾರ್ಥಮನಾಶ್ರಮೀ ॥ ಆಶ್ರಮೀ ಚೇತ್ತಪ್ತಕೃಚ್ಛ್ರಂ ತೇನಾಸೌ ಯೋಗ್ಯತಾಂ ವ್ರಜೇತ್॥ ಎಂದು ಕಾತ್ಯಾಯನರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯತೆಯು ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದಕ್ಕಾಗಿ ೪ ಕೃಚ್ಛ್ರಾಚರಣೆ, ಹಿರಣ್ಯಾದಿ ದಾನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು. 'ತತಃ ಸ್ಮರನ್ ವಾಸುದೇವಂ ಕೃತ್ವಾವಪನಕರ್ಮ ಚ । ಸಹಶ್ಮಶ್ರು ಲೋಮ ನಖಂ ಸ್ನಾಯಾತ್ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮಾಹಿತಃ' ಎಂದು ಸಂನ್ಯಾಸಿ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ೭ ಕೇಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಪನ ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ನಾನ ಮಾಡುವುದು. ಆಮೇಲೆ ಹಸ್ತಪಾದನಖೇಷ್ವದ್ಧಾ ಮುಖೇ ಚೈವ ಮೃದಂ ಕ್ಷಿಪೇತ್। ಪ್ರತಿ ಪ್ರತಿ ದ್ವಿಷಟ್ ಕೃತ್ವೋ ವೃಷಲಸ್ಪೃಷ್ಟಿ ಶುದ್ಧಯೇ ॥ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಗೋಮಯ ಮೃತ್ತಿಕಾ ಸ್ನಾನಗಳು. ನಿಮಜ್ಯ ತ್ರಿರಥಾಚಮ್ಯ ಸಂಸ್ಮರನ್ ಪರಮಂ ಹರಿಂ ॥ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಕಲ್ಪ ಮಾಡಿ ೧೦೮ ಸಲ ಮುಳುಗಿ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಅನಂತರ ಆಪೋಹಿಷ್ಠೇತಿ ತಿಸೃಭಿಃ ತರ್ಪಯೇದ್ದೇವತಾಸ್ತಾಃ॥ ಋಷೀನ್ ಪಿತೄನ್ ವ್ಯಾಹೃತಿಭಿರ್ಯುಕ್ತಾನ್ ಕ್ರಮಶ ಏವಹಿ॥ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ದೇವಋಷಿ ಪಿತೃತರ್ಪಣ, ಆ ಮೇಲೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಂದ ಪರಮಹಂಸ್ಯಾಖ್ಯ ತುರೀಯಾಶ್ರಮ ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅಂಗಭೂತವಾದ ಸ್ವಸ್ತಿ ಪುಣ್ಯಾಹ ವಾಚನವನ್ನು ಮಾಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸಕ್ತುಪ್ರಾಶನ ದಧಿ ಘೃತ ಮಿಶ್ರ ಕ್ಷೀರ ಪ್ರಾಶನ, ಶಾಕಲಹೋಮ (ಶಕಲ=ಸಮಿಧ, ೪ ಸಮಿಧೆಗಳಿಂದ ಅಗ್ನಿ, ವಾಯು ಸೂರ್ಯ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನು, ೧೨ ಶಕಲಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ದೇವ ಕೃತಸ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿ ಶಾಕಲ

ಮಂತ್ರದಿಂದ ಹೋಮಿಸಿ) ಪುರಾಣಶ್ರವಣಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಜಾಗರ ಮಾಡಬೇಕು. (3) ೩ನೇ ದಿವಸದಲ್ಲಿ ಸಮಿಚ್ಚರ್ವಾಜ್ಯಕಾನ್ ಹುತ್ವಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಪುರುಷಸೂಕ್ತತಃ|| ಎಂದು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರಭಾತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿತ್ಯಾಹ್ನಿಕ ಮಾಡಿ ಪುರುಷಸೂಕ್ತಹೋಮ, ವಿರಜಾಹೋಮ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಹೋಮಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ (ಅಂದರೆ-ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತದಿಂದ ಸಮಿಧೆ, ಆಜ್ಯ, ಚರು, ಜುಹಯಾದ್ವಿ ರಜಾಮಂತ್ರೈಃ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿಭಿಸ್ತತಃ| ಅನುವಾಕಾಂತಮೇಕಾಗ್ರಃ ಸಮಿದಾಜ್ಯಚರೂನ್ ಪೃಥಕ್ || ಎಂದು ಶಿವ ಗೀತೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಾಣಾಪಾನಾದಿ ವಿರಜಾ ಮಂತ್ರಗಳು (ನಾರಾಯಣಪನ್ನ ಮಂತ್ರಗಳು) ಇದು ಮೊದಲಾದ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಸಮಿಧೆ, ಅಜ್ಯ, ಚರುಗಳನ್ನು ಹೋಮಿಸಬೇಕು. (೫) ಸರ್ವೇಷಾಮಭಯಂ ದತ್ವಾ (೧) ದದ್ಯಾದ್ಭೂತಾಭಯಂ ಚಾಂಬುಪೂರ್ಣೇನಾಂಜಲಿನಾ ಸ್ಮರನ್ ಪ್ರೀಯತಾಂ ವಾಸುದೇವೋ ಮ ಐಶಾನೀಂ ದಿಶಮೇವ ತಂ ||೧|| ನಿನೀಯಾದಭಯಂ ಸರ್ವಭೂತೇಭ್ಯಃ ಇತಿಮಂತ್ರತಃ|| ಸರ್ವಭೂತೇಷು ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ವಿಶೇಷಾವಸ್ಥಿತೇಸ್ಸದಾ ||೨|| ತತ್ರಸ್ಥಂ ಕೇಶವಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಸರ್ವಭೂತಾನಿ ನ ದ್ರುಹೇತ್| ಅಥೈಶಾನೀಂ ವಿಶಂ ಗಚ್ಛೇತ್ ಪುಣ್ಯತೀರ್ಥಂ ಜಲಾಶಯಂ ||೩|| ದಂಡಾದಿಕಂ ತಮನ್ಯೇವ ನಯೇಯುರ್ಬ್ರಹ್ಮಣಾಸ್ತತಃ|| ಎಂದು ಸಂನ್ಯಾಸ ಪಪ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ನ ಮೇ ಕಶ್ಚಿತ್ ನಾಹಂ ಕಸ್ಯಚಿತ್ | ಎಂದು ಬಂಧುಗಳೊಡನೆ ಹೇಳಿ ಬಂಧುಬಾಂಧವರನ್ನು ಬಿಡುವುದು. ಆ ಮೇಲೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತರೀತ್ಯಾ ಸ್ನಾನ, ಅನಂತರ "ಪುತ್ರೇಷಣಾ ವಿತ್ತೇಷಣಾ ಲೋಕೇಷಣಾ ಸರ್ವೇಷಣಾ ಮಯಾ ಪರಿತ್ಯಕ್ತಾ" "ಅಭಯಂ ಸರ್ವಭೂತೇಭ್ಯಃ ಮತ್ತಃ ಸ್ವಾಹಾ"ಎಂದು ೩ ಆವರ್ತಿ ಕರಸಂಪುಟದಲ್ಲಿದ್ದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಹಾರಿಸಿ ಅಭಯದಾನ ಮಾಡುವುದು. ಯತ್ಕಿಂಚಿದ್ಬಾಧಕಂ ಕರ್ಮ ಕೃತಮಜ್ಞಾನತೋ ಮಯಾ|| ಪ್ರಮಾದಾಲಸ್ಯದೋಷೋತ್ಥಂ ತತ್ಸರ್ವಂ ಸಂತ್ಯಜಾಮ್ಯಹಂ ||೧|| ಏವಂ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಭೂತೇಭ್ಯೋ ದದ್ಯಾದಭಯದಕ್ಷಿಣಾಂ| ತ್ಯಕ್ತಸರ್ವವಿಶುದ್ಧಾತ್ಮಾ ಗತಸ್ನೇಹಶುಭಾಶುಭಃ||೨|| ಏಷ ತ್ಯಜಾಮ್ಯಹಂ ಸರ್ವಂ ಕಾಮಭೋಗಸುಖಾದಿಕಂ | ರೋಷಂ ತೋಷಂ ವಿವಾದಂ ಚ ಗಂಧಮಾಲ್ಯಾನುಲೇಪನಂ ||೩|| ಭೂಷಣಂ ನರ್ತನಂ ಗೇಯಂ ದಾನಮಾದಾನಮೇವಚ | ನಮಸ್ಕಾರಂ ಜಪಂ ಹೋಮಂ ಯಾಶ್ಚ ನಿತ್ಯಾಃ ಕ್ರಿಯಾ ವ ಯಾ||೪|| ನಿತ್ಯಂ ನೈಮಿತ್ತಿಕಂ ಕಾಮ್ಯಂ ವರ್ಣಧರ್ಮಾಶ್ರಮಾಶ್ಚ ಯೇ | ಸರ್ವಾನೇವ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ದದಾಮ್ಯಭಯದಕ್ಷಿಣಾಂ ||೫|| ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಕರಾಭ್ಯಾಂ ವಿಹರನ್ನಾಹಂ ವಾಕ್ಕಾಯ ಮಾನಸ್ಯೈಃ || ಕರಿಷ್ಯೇ ಪ್ರಾಣಿನಾಂ ಹಿಂಸಾಂ ಪ್ರಾಣಿನಃ ಸಂತು ನಿರ್ಭಯಾಃ ||೬|| ಹೀಗೆ ಜಾಬಾಲ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಜ್ಞಾನವಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬಾಧಕಕರ್ಮವನ್ನೂ ಪ್ರಮಾದ ಆಲಸ್ಯಾದಿಗಳಿಂದುಂಟಾದ್ದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅಭಯ ದಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಕಾಮ, ಭೋಗ, ಸುಖಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಕ್ರೋಧಾದಿಗಳನ್ನೂ, ಆಭರಣಾದಿಗಳನ್ನೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಅಭಯ ದಾನ ಮಾಡುತ್ತೇನೆ. ವಚನ ಶರೀರ ಮನಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡಲಾರೆನು. ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಭಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಡಲಿ ಎಂದು ಅಭಯದಾನ ಮಾಡಬೇಕು. ಯೋ ದತ್ವಾ ಸರ್ವಭೂತೇಭ್ಯಃ ಪ್ರವ್ರಜತ್ಯಭಯಂ ಗೃಹಾತ್ | ತಸ್ಯ ತೇಜೋಮಯಾ ಲೋಕಾಃ ಭವಂತಿ ಬ್ರಹ್ಮವಾದಿನಃ || ಎಂದು ಮನುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಅಭಯ ದಾನ ಮಾಡಿ ಮನೆಯಿಂದ ಹೊರಟು ಹೋದವನಿಗೆ ತೇಜೋಮಯ ಲೋಕಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. (೩) ಆಮೇಲೆ ಆಚಮ್ಯ ವಿಷ್ಣುಂ ತೀರ್ಥೇ ತಂ ಸತ್ವಾ ದೇವಾಂಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ | ನಿಮಜ್ಯಾಪ್ಸು ತ್ರಿಶೋ ಹಸ್ತೇ ಶಿಖಾಯಜ್ಞೋಪವೀತಕೇ ||೧|| ಆದಾಯ ಜುಹುಯಾದಪ್ಸು ಪ್ರಣವೇನ ಸಮಾಹಿತಃ || ಸಸ್ವಾಹೇನ ಪಟಾದ್ಯಂ ಚ ತ್ಯಕ್ತ್ವಾ ಸರ್ವಂ ಸ್ತುತ್ತರೇತ್ || ಎಂದು ಸನ್ಯಾಸ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ೩ ಸಲ ಮುಳುಗಿ ಶಿಖಾ ಯಜ್ಞೋಪವೀತ ಉತ್ತರೀಯ ವಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ವನಾಯ ಸ್ವಾಹಾ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ನೀರಿಗೆ ಹಾಕಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ದೀಯಮಾನಂ ತು ಗೃಹ್ಣೀಯಾತ್ಕೌಪೀನಾಚ್ಛಾದನಾದಿಕಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳು ಕೊಡತಕ್ಕ ಕಟಿಸೂತ್ರ ಕೌಪೀನಗಳನ್ನುಟ್ಟುಕೊಂಡು ೨ ಕಾವಿಶಾಟಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಸನ್ಯಸ್ತಂ ಮಯಾ ಎಂದು ಪ್ರೈಷೋಚ್ಚಾರಣ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ- "ತತಃ ಪ್ರಭೃತಿ || ಯಾವತ್ತು ಗುರೋರ್ವಿದ್ಯಾಮ ವಾಪ್ನುಯಾತ್"| ತಾವಚ್ಚ ವಾಗ್ಯತಸ್ತಿಷ್ಠೇಜ್ಜಪೇತ್ಸೂಷಾಂ ತತಃ ಪರಂ ||೧|| ಅನಿರುದ್ಧಾದಿನಾಮಾನಿ ಚತುರ್ಥ್ಯಂತಾನಿ ಮೂಲತಃ || ಸವ್ಯಾಹೃತೀನಿ ಸನ್ಯಸ್ತಂ ಮಯೇತ್ಯೇತಾಸು ದೇವತಾಃ ||೨|| ಉದ್ದಿಶ್ಯ ಸರ್ವಮಪ್ಯ ೦ ಸ್ಯಾತ್ತದ್ವಿಭಾಗಂ ಬ್ರವೀಮ್ಯಹಂ| ಅನಿರುದ್ಧಾಯ ವಿತ್ತಂಚ ಶರೀರಂಚ ಸಮರ್ಪಯೇತ್ ||೩|| ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಓಂ ಅನಿರುದ್ಧಾಯ ವಿತ್ತಂ ಶರೀರಂ ಚಂ, ಓಂ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನಾಯ ದಶೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ, ಓಂ ಸಂಕರ್ಷಣಾಯ ಮನೋಬುದ್ಧ್ಯಹಂಕಾರ ಚಿತ್ತಾನಿ, ಓಂ ವಾಸುದೇವಾಯ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಸಮರ್ಪಯೇತ್| ಏವಂಚ ಅನಿರುದ್ಧಾದಿಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ

ದೇಹಇಂದ್ರಿಯಆತ್ಮಾದಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಪ್ರೈಷೋಚ್ಚಾರಣೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಸನ್ನ್ಯಸ್ತಂ ಮಯಾ ಎಂದು ಪ್ರೈಷೋಚ್ಚಾರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಜಲಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. (೪) ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ 'ಓಂ ಭೂರ್ಭುವಃ ಸ್ವಃ ಸನ್ನ್ಯಸ್ತಂ ಮಯಾ' ಎಂದು ೩ ಸಲ ಮೆಲ್ಲಗೆ ೩ ಸಲ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಪುನಃ ೩ ಸಲ ಅತ್ಯುಚ್ಚವಾಗಿ ಬಾಹುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ಕೊಂಡು ಪ್ರೇಷೋಚ್ಚಾರಣ ಮಾಡಬೇಕು. (೫) ಸನ್ನ್ಯಸ್ತಮಿತಿ ಯೋ ಬ್ರೂಯಾತ್ಪ್ರಾಣೈಃ ಕಂಠಗತೈರಪಿ । ನ ತಕ್ಕ್ರತುಶತೈಃ ಪುಣ್ಯಂ ಪ್ರಾಪ್ತುಂ ಶಕ್ನೋತಿ ಮಾನವಃ । ಎಂದು ವಿಷ್ಣುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸನ್ನ್ಯಾಸವು ಮಾಹಾಪುಣ್ಯದಾಯಕವು. "ಸರ್ವಭೂತೇಭ್ಯೋ ಮತ್ತಃ" ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸರ್ವಭೂತಾಂತರ್ಯಾಮೀ ವಾಸುದೇವಃ ಪ್ರೀಯತಾಂ (೬) ಅನಂತರ ತ್ರಾಹಿ ಮಾಂ ಸರ್ವಲೋಕೇಶ ವಾಸುದೇವ ಸನಾತನ । ಸನ್ನ್ಯಸ್ತಂ ಮೇ ಜಗದ್ಯೋನೇ ಪುಂಡರೀಕಾಕ್ಷ ಮೋಕ್ಷದ ||೧|| ಯುಷ್ಮಚ್ಚರಣಮಾಪನ್ನಂ ತ್ರಾಹಿ ಮಾಂ ಪುರುಷೋತ್ತಮ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು. (೮) ಆ ಮೇಲೆ ಇಂದ್ರಸ್ಯ ವಜ್ರೋಽಸಿ ತಥಾ ಸಖಾ ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರತಃ । ದಂಡಂ ಹರೇದ್ಯುಗ್ಮಪರ್ವಂ ಸಂಪೂರ್ಣಂ ಚಾಪಿ ಕಂಚನ ||೧|| ಸರ್ವತಃ ಸತ್ವಚಂ ವೃತ್ತಮೃಜುಂ ಲೋಮಪ್ರಮಾಣಕಂ || ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಗೃಹಸ್ಥರು ಕೊಡತಕ್ಕ ದಂಡವನ್ನು ಇಂದ್ರಸ್ಯ ವಜ್ರವದಸಿ ಸಖಾ ಮೇ ಗೋಪಾಯ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು. (೯) ದಂಡ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹೋಮಾಂಗ ಕಲಶತೀರ್ಥಗಳನ್ನು ೮ ಅಥವಾ ೪ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಉತ್ತರಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ನಿಂತುಕೊಂಡು ಪುರುಷಸೂಕ್ತ, ವಿಷ್ಣುಸೂಕ್ತ, ವಿರಜಾ ಮಂತ್ರ ಓಂ ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಂ ಭೋಜ್ಯಂ ಸ್ವಾರಾಜ್ಯಂ ವೈರಾಜ್ಯಂ ಪಾರಮೇಷ್ಠ್ಯಂ ರಾಜ್ಯಂ ಮಹಾರಾಜ್ಯಮಾಧಿಪತ್ಯಮಯಂ ಸಮಂತಪರ್ಯಾಯಿ ಸ್ಯಾತ್ ಸಾರ್ವಭೌಮಃ ಸಾರ್ವಾಯುಷ ಆಂತಾದಾ ಪರಾರ್ಧಾತ್ ಪೃಥಿವ್ಯೈ ಸಮುದ್ರ ಪರ್ಯಂತಾಯಾ ಏಕರಾಳಿತಿ ತದಪ್ಯೇಷ ಶ್ಲೋಕೋಽಭಿಗೀತೋ ಮರುತಃ ಪರಿವೇಷ್ಟಾರೋ ಮರುತ್ತಸ್ಯಾವಸನ್ ಗೃಹೇ । ಆವಿಕ್ಷಿತಸ್ಯ ಕಾಮಪ್ರೇರ್ವಿಶ್ವೇದೇವಾಃಸಭಾಸದ ಇತಿ।ಯೋ ವೈತಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಣೋ ವೇದ।ಅಮೃತೇನಾವೃತಾಂ ಪುರೀಂ। ತಸ್ಮೈ ಬ್ರಹ್ಮ ಚ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಚ। ಆಯುಃಕೀರ್ತಿಂ ಪ್ರಜಾ ದದುಃ (ಇತಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ) ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರೋಕ್ಷಣೆಮಾಡಿ ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ಆಶ್ರಮಕೊಡತಕ್ಕ ಗುರುಗಳು ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ವೇದಾಂತವಿದ್ಯಾ ನಿಜರಾಜ್ಯಪಾಲನೇ ಸಂಕಲ್ಪ್ಯಮಾನೋ ಗುರುಣಾಗರಿಯಸಿ । ಅದಭ್ರಚೇತಾ ಅಭಿಷಿಚ್ಯತೇ ಪುರಾ ಸ ವಾರಿಭಿರ್ವಾರಿ ಜಪೂರಿತ್ಯೆರಥ|| ಎಂದು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಪೂಜಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಕಲಶತೀರ್ಥವನ್ನು ಶಂಖದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಸಿ ಆ ಶಂಖವನ್ನು ೧೨ ಆವರ್ತಿ ಪ್ರಣವಗಳಿಂದ ಅಭಿಮಂತ್ರಿಸಿ ಶಂನೋ ಮಿತ್ರಃ ಶಂ ವರುಣಃ । ಶಂ ನೋ ಭವತ್ವರ್ಯಮಾ || ಶಂ ನ ಇಂದ್ರೋ ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ । ಶಂ ನೋ ವಿಷ್ಣುರುರುಕ್ರಮಃ || ಓಂ ನಮೋ ಬ್ರಹ್ಮಣೇ । ನಮಸ್ತೇವಾಯೋ । ತ್ವಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಿ ತ್ವಮೇವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವದಿಷ್ಯಾಮಿ|| ಋತಂ ವದಿಷ್ಯಾಮಿ| ಸತ್ಯಂ ವದಿಷ್ಯಾಮಿ || ತನ್ಮಾಮವತು । ತದ್ವಕ್ತಾರಮವತು । ಅವತುಮಾಂ ಅವತು । ವಕ್ತಾರಂ|| ಓಂ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ ಶಾಂತಿಃ || ಪುರುಷ ಸೂಕ್ತ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರೋಕ್ಷಿಸಿ ವೇದಾಂತವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಿಪಾಲಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಪೂರ್ಣಕಲಶವನ್ನು ಅಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕು.

(೧೦) ಹೀಗೆ ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ಸನ್ನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಶುಷ್ಕಕಟಿಸೂತ್ರ ಕೌಪೀನಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಗೋಪೀ ಚಂದನ ಧಾರಣ ಮಾಡಿ ಕಮಂಡಲು ದಂಡಾದಿಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಜಪತರ್ಪಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು.

(೧೧) ಸನ್ನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಮಹಾ ಪುಣ್ಯದಾಯಕವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಸನ್ನ್ಯಾಸಿಗಳ ಮಹಿಮೆಯು ಎಂತಹುದು? ಅವರಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಭೇದವು? ಭೇದಕಧರ್ಮವು ಯಾವುದು? ಸೇವಾದಿಗಳಿಂದ ಏನು ಪ್ರಯೋಜನವು ಎಂದರೆ (ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ ಪುರಾಣ. ಅಧ್ಯಾ. ೮೩) ದಂಡಗ್ರಹಣಮಾತ್ರೇಣನರೋ ನಾರಾಯಣೋ ಭವೇತ್ ||೮೨|| ಪೂರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ ದಗ್ಧ್ವಾ ಚ ಪರಕರ್ಮನಿಕೃಂತನಂ| ಕುರುತೇ ಚಿಂತಯೇನ್ಮಾಂ ಚ ಹ್ಯಾಯಾತಿ ಮಮ ಮಂದಿರಂ ||೮೩|| ಸಂನ್ಯಾಸಿನಃ ಪದಸ್ಪರ್ಶಾತ್ಸದ್ಯಃ ಪೂತಾ ವಸುಂಧರಾ । ಸದ್ಯಃ ಪುನಂತಿ ತೀರ್ಥಾನಿ ವೈಷ್ಣವಸ್ಯ ಯಥಾ ವ್ರಜ ||೮೪|| ಸನ್ನ್ಯಾಸಿನಶ್ಚ ಸ್ಪರ್ಶೇನ ನಿಷ್ಪಾಪೋ ಜಾಯತೇ ನರಃ । ಸನ್ನ್ಯಾಸಿನಂ ಭೋಜಯಿತ್ವಾಽಶ್ವಮೇಧಫಲಂ ಭವೇತ್ ||೮೫|| ನತ್ವಾ ಚ ಕಾಮತೋ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ರಾಜಸೂಯಫಲಂ ಲಭೇತ್ || ಫಲಂ ಸನ್ನ್ಯಾಸಿನಾಂ ತುಲ್ಯಂ ಯತೀನಾಂ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಣಾಂ ||೮೬|| ದಂಡಗ್ರಹಣ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯರು ಮುಕ್ತರಾಗುವರು. ಯತಿಗಳ

ಸ್ಪರ್ಶಮಾತ್ರದಿಂದ ಪಾಪದಿಂದ ಜನರು ಮುಕ್ತರಾಗುವರು. ಯತಿಗಳಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆ ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞದ ಫಲವುಂಟಾಗುವುದು. ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ನಿರೂಪಿತಗಳಾಗಿವೆ.

(೧೨) ಕುಟೀಚಕೋ ಬಹೂದಕೋ ಹಂಸಶ್ಚೈವ ತೃತೀಯಕಃ। ಚತುರ್ಥಃ ಪರಮೋಹಂಸೋ ಯೋ ಯಃ ಪಶ್ಚಾತ್ಸ ಉತ್ತಮಃ ॥ ಕುಟೀಚಕ, ಬಹೂದಕ, ಹಂಸ, ಪರಮಹಂಸ ಎಂದು ಸನ್ಯಾಸವು ೪ ವಿಧವೆಂದೂ, ಉತ್ತರೋತ್ತರವು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದೂ ಹಾರೀತರು ಹೇಳಿರುವರು.

(೧೩)(೧) ಕುಟೀಚಕ= ಪುತ್ರಾದಿಗಳ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ವಾಸಿಸುತ್ತಾ, ಕಾವಿಶಾಟಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಶಿಖಾ, ಯಜ್ಞೋಪವೀತ, ತ್ರಿದಂಡಗಳುಳ್ಳವನಾಗಿ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ತಮ್ಮ ಮನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಉಣ್ಣುತ್ತಾ ಭಗವಜ್ಜ್ಞಾನಿಯಾಗಿರುವುದು. (೨) ಬಹೂದಕ=ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ೭ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷಾಟನೆ ಮಾಡುತ್ತಾ ಹಿಂದಿನವರಂತೆ ಕಾವಿಶಾಟಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು (೩) ಹಂಸ=ಹಿಂದಿನವರಂತೆ ಕಾವಿಶಾಟಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಏಕಂ ತು ವೈಣವಂ ದಂಡಂ ಧಾರಯೇನ್ನಿತ್ಯಮಾದರಾತ್। ಎಂಬ ಸ್ಕಾಂದವಚನಾನುಸಾರ ಒಂದು ದಂಡವನ್ನು ಧರಿಸುವುದು. (೪) ಪರಮಹಂಸ=ಪರಮಹಂಸಸ್ತ್ರಿದಂಡಂ ಚ ರಜ್ಜುಂ ಗೋವಾಲನಿರ್ಮಿತಾಂ। ಶಿಖಾಂ ಯಜ್ಞೋಪವೀತಂ ಚ ನಿತ್ಯಂ ಕರ್ಮ ಪರಿತ್ಯಜೇತ್। ಎಂದು ಸ್ಕಾಂದ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇರುವುದು. ಕಾವಿಶಾಟಿ ಮೊದಲಾದುವುಗಳು ಹಿಂದಿನವರಂತೆ (ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ತ್ರಿದಂಡ ಧಾರಣ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇದೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದೆಂದರೆ) ವಾಗ್ದಂಡೋಽಥ ಮನೋದಂಡಃ ಕರ್ಮದಂಡಸ್ತಥೈವಚ। ಯಸ್ಯೈತೇ ನಿಯತಾ ದಂಡಾಃ ಎಂಬ ಮನುಸ್ಮೃತಿ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ವಚನ, ಮನಸ್ಸು, ಕರ್ಮಗಳು ನಿಯತಗಳಾಗಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳು ತ್ರಿದಂಡಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದಲೇ ತ್ರಿದಂಡೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಸ್ತುತಃ ಕುರ್ಯಾತ್ಪರಮಹಂಸಸ್ತು ದಂಡಮೇಕಂ ತು ಧಾರಯೇತ್। (ವಿಷ್ಣುಸ್ಮೃತಿ. ೨೪. ೨೬) ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದೇ ದಂಡವನ್ನು ಧರಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ. (14) ಏಕದಂಡೀ ತ್ರಿದಂಡೀ ವಾ............ಕಾಷಾಯಮಾತ್ರಸಾರೋಽಪಿ ಯತಿಃ ಪೂಜ್ಯೋ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ॥ (ಭಾರತ ಅಶ್ವಮೇಧ ಪರ್ವ) (15) ಚತುರ್ಥಮಾಶ್ರಮಂ ಗಚ್ಛೇತ್ಸನ್ಯಾಸವಿಧಿನಾ ದ್ವಿಜ॥ (ಹಾರೀತಸ್ಮೃತಿ ಅಧ್ಯಾ ೬.೪)(16) ಚತುರ್ಥಮಾಶ್ರ, ಮಂ ಗಚ್ಛೇಜ್ಜಿತಕ್ರೋಧೋ ಜಿತೇಂದ್ರಿಯಃ........... ವೇದಾಭ್ಯಾಸರತೋ ನಿತ್ಯಂ-ಅತ್ಮವಿದ್ಯಾ ಪರಾಯಣಃ॥ (ಸಂವರ್ತ ಸ್ಮೃತಿ)(17) ಧ್ಯಾನಯೋಗರತೋ ಭಿಕ್ಷುಃ ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮಾಂ ಗತಿಂ॥ (ಶಂಖಸ್ಮೃತಿ ಅ ೭-೭)(18)ಸನ್ಯಸೇತ್ಸರ್ವಕರ್ಮಾಣಿ ವೇದಮೇಕಂ ನ ಸನ್ಯಸೇತ್॥ (ವಸಿಷ್ಠ ಸ್ಮೃತಿ ೧೦-೨)(19) ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಾದೇವ ಪ್ರವ್ರಜೇತ್ ಗೃಹಾದ್ವಾ ವನಾದ್ವಾ ॥ ಜಾಬಾಲ ಶ್ರುತಿಃ) ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳಾಗಲೀ, ಗೃಹಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಾಗಲೀ ವಾನಪ್ರಸ್ಥಾಶ್ರಮಿಗಳಾಗಲೀ. ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮುಕ್ತರಾಗುವರು. ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ ಪದಸ್ಥರು

ಹೀಗೆ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ೪ ಪ್ರಭೇದಗಳೂ ಅವರವರ ಧರ್ಮಗಳೂ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಧರ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಿರೂಪಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಸಂಸ್ಥಾನಯತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳು ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳದಿದ್ದ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಗಳೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳು ಹೇಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುವು ಎಂದರೆ (೧) ಹಂಸಾಃ ಪರಮಹಂಸಾಶ್ಚ ಕುಟೀಚಕ ಬಹೂದಕಾಃ। ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದಸ್ಥಾಶ್ಚ ಇತಿ ಪಂಚಪ್ರಭೇದಿನಃ ॥೧॥ ತತ್ರಾಂತ್ಯೋಕ್ತಸ್ತು ಗುರುಣಾಽಭಿಷಿಕ್ತಃ ಪದಂ ವ್ರಜೇತ್। ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದಸ್ಥಸ್ಯ ತಪ್ತ ಮುದ್ರಾಧಿಕಾರಿತಾ ॥೨॥ ನಿಗ್ರಹೋಽನುಗ್ರಹ ಶ್ಚೈವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಪೂಜಾ ಮುರದ್ವಿಷಃ। ಅನ್ನಾಭಯ ಪ್ರದಾನಂಚ ವೈಭವೋ ರಾಜವತ್ಸ್ಮೃತಃ ॥೩॥ ದಾನಾದಾನಂ ಕಾ ಚನಾದೇಃ ಸಂಗ್ರಹಃ ಸ್ನೇಹವರ್ಜನಂ। ಅಹಂ ಮಮೇತಿ ತದ್ಭಾವಂ ವರ್ಜಯೇದ್ದೇಹಗೇಹಯೋಃ ॥೪॥ ಇತ್ಯಾದಿ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡೇ ॥ ಹಂಸ ಪರಮಹಂಸ, ಕುಟೀಚಕ, ಬಹೂದಕ, ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ ಪದಸ್ಥ, ಎಂದು ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಲ್ಲಿ ೫. ಪ್ರಭೇದಗಳು. ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದಸ್ಥರಿಗೆ ಗುರುಗಳು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವರಿಗೇನೇ ತಪ್ತಮುದ್ರಾಧಿಕಾರವು. ನಿಗ್ರಹಾನುಗ್ರಹಶಕ್ತಿ, ಪಾಠ ಪ್ರವಚನ, ಶ್ರೀ ಭಗವತ್ಪೂಜಾ, ಅನ್ನದಾನ, ಅಭಯದಾನ, ರಾಜರಂತೆ ವೈಭವವು. ಸುವರ್ಣಾದಿಗಳ ದಾನ, ಪ್ರತಿಗ್ರಹ, ದ್ರವ್ಯಸಂಗ್ರಹ, ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹಪರಿತ್ಯಾಗ, ಶರೀರಗೃಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಮತಾಪರಿತ್ಯಾಗ

ಇತ್ಯಾದಿ ವಿಷಯಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಸಂಸ್ಥಾನಯತಿಗಳು ೫ನೇ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದಸ್ಥರಲ್ಲಿ ಸೇರಿದವರು. (೨) ಹೀಗೆಯೇ ವಿಷ್ಣುಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ (ಅಧ್ಯಾ ೨೪) ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ ಪದಸ್ಥರು ನಿರೂಪಿತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ವಿರಕ್ತಃ ಸರ್ವಕಾಮೇಷು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ಸಮಾಶ್ರಯೇತ್ । ಆತ್ಮನ್ಯಗ್ನೀನ್ ಸಮಾರೋಪ್ಯ ದತ್ವಾ ಚಾಭಯದಕ್ಷಿಣಾಂ ॥೧॥........ ಅಹಿಂಸಾಂ ಸತ್ಯಮಸ್ತೇಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಮಫಲ್ಗುತಾಂ । ದಯಾಂ ಚ ಸರ್ವಭೂತೇಷು ನಿತ್ಯಮೇತದ್ವ್ರತಿಶ್ಚರೇತ್ ॥೨॥ ಸಮಸ್ತಕಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿರಕ್ತನಾಗಿ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ಅವರು ಅಹಿಂಸೆ, ಯಥಾರ್ಥನುಡಿ, ಚೌರ್ಯಾಭಾವ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಸರ್ವಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ದಯಾ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಆಚರಿಸುತ್ತಾ ಇರಬೇಕು, ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. (೩) ಏವಂಚ ಪರಮಹಂಸರಲ್ಲಿ (೧) ಕೇವಲ ಪರಮಹಂಸ (೨) ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದಸ್ಥ ಪರಮಹಂಸ, ಎಂದು ೨ ಪ್ರಭೇಧಗಳು. ಸಂಸ್ಥಾನಯತಿಗಳು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದಸ್ಥ ಪರಮಹಂಸರಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಪರಮಹಂಸ ಧರ್ಮಗಳೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಶೇಷಧರ್ಮಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಕುಶಂಕೆಗೂ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ. (೪) ಹಾಗಾದರೆ ಸಂಸ್ಥಾನಯತಿಗಳು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ ಪದಸ್ಥ ಪರಮಹಂಸರೆಂದು ಏತಕ್ಕಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು? ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದ್ದಂತೆ ಪರಮಹಂಸರೆಂದೇ ಏತಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಕೂಡದು ಎಂದರೆ ಶ್ರೀ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಅಸಂಗಮಸ್ಮಾತ್ಪ್ರಕಟೀಕರೋಮ್ಯಹಂ ನಿಜಂ ಭಜನ್ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯಮಾಶ್ರಮಂ, (ಸರ್ಗ ೪೦ ಶ್ಲೋ ೪) ತಮ್ಮದ್ದಾದ ಪಾರಮಹಂಸ್ಯ ಆಶ್ರಮವನ್ನು (ಯತ್ಯಾಶ್ರಮವನ್ನು) ತಾನು ಹೊಂದಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಇತರಗಳಾದ ವೈಷಯಿಕವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸರ್ವರಿಗೆ ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತೇನೆಂದು ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು (೫) ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಂ ಪ್ರಾರ್ಥಯಂತಂ ಪಾದಾನ್ನಮ್ರಮಿಮಂ ಮುಹುಃ॥ (ಮಧ್ವ. ಸ. ೧೫ ಶ್ಲೋ೯೩) ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸತಕ್ಕ ತಮ್ಮ ಅನುಜನನ್ನು ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿದರು, ಎಂದಿದೆ (೬) ಹೀಗೆಯೇ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶಿಷ್ಯರಾದ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಪಂಡಿತಾಚಾರ್ಯರು 'ಭೂತ್ವಾ ಕ್ಷೇತ್ರೇ ವಿಶುದ್ಧೇ ದ್ವಿಜಗಣನಿಲಯೇ ರೂಪ್ಯಪೀಠಾಭಿಧಾನೇ ತತ್ರಾಪಿ ಬ್ರಹ್ಮಜಾತಿಸ್ತ್ರಿಭುವನವಿಶದೇ ಮಧ್ಯಗೇಹಾಖ್ಯಗೇಹೇ। ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಾಧಿರಾಜಃ (ವಾಯುಸ್ತುತಿ, ಶ್ಲೋ ೩೯) ವಾಯುದೇವರು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ನಿಯಾಮಕರಾಗಿ ಅವತರಿಸಿರುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು (೫) ಹೀಗೆ ಕೆಲವು ಕಡೆ ಪರಮಹಂಸಾಶ್ರಮಿಗಳೆಂದೂ, ಕೆಲವೆಡೆ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದಸ್ಥರೆಂದೂ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಸಂಸ್ಥಾನಯತಿಗಳನ್ನು ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ ಪದಾಧಿಕಾರಿ ಪರಮಹಂಸರೆಂದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಯ್ತು. ಹಂಸಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯ ಪದಸ್ಥರಿಗೆ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು (೬) ಯದ್ಯಪಿ ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ಆಶ್ರಮದವರಿಗೂ ಗಂಧ ಪುಷ್ಪಾದಿಗಳ ಸ್ವೀಕಾರ ಪೀತಾಂಬರ ಧಾರಿಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದಸ್ಥರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅಧಿಕಾರವಿದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ 'ಕೃತಪರಮಸಪರ್ಯಃ ಸಾಂದ್ರಸಚ್ಚಂದನಾಂಭಃ ಪರಿಮಲಿತಭುಜೋರೋ ಮಂಡಲಾಂಸೋ ಮನೀಷೀ । ಸ್ಮಿತರುಚಿರಮುಖೇಂದುಃ ಸ್ನಿಗ್ಧಕೌಶೇಯವಾಸಾಃ ಸ ಮುನಿಸುರನರಾಣಾಂ ಚಕ್ಷುಷಾಮುತ್ಸವೋಽಭೂತ್ (ಮ. ಸರ್ಗ ೧೪. ಶ್ಲೋ ೩೮) ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಭಗವಂತನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ 'ತ್ವಯೋಪಭುಕ್ತ ಸ್ರಗ್ಗಂಧ ವಾಸೋಽಲಂಕಾರ ಚರ್ಚಿತಾಃ । ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಭಗವಂತನಿಗೆ ಸಮರ್ಪಿಸಿದ ಪರಿಮಲಿತ ಶ್ರೀಗಂಧ ಅಗರುಗಂಧಾದಿಗಳನ್ನು ತೋಳು ಹೆಗಲು ಎದೆಗಳಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಪೀತಾಂಬರಧಾರಿಯಾಗಿ ಮಂದಹಾಸ ಮಾಡುತ್ತಾ ದೇವಾದಿಗಳಿಗೆ ಮಹಾಸಂತೋಷಕಾರಿಗಳಾದರು (೭) ಸಹಚರಪರಿಕ್ಲೃಪ್ತೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತ್ರಾಸ್ತೃತೇಽಸಾವವಿತನುರುಹರೂಪೌ ಶೀರವರ್ಯೇ ನಿಷಣ್ಣಃ ॥ (ಸರ್ಗ ೧೪ ಶ್ಲೋ ೪೦) ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಶಿಷ್ಯನು ಮಾಡಿದ ರತ್ನಕಂಬಲವೆಂಬ ಆಸನ ಶ್ರೇಷ್ಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಬಹುವಿಧ ವಿದ್ಯಾ ವಿಲಾಸಗಳಿಂದ ಪಂಡಿತರನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿದರು ಎಂದು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಗಂಧಧಾರಣ, ಪೀತಾಂಬರಧಾರಣ ಯಾನಾರೋಹಣಾದಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಹಂಸಾದಿಯತಿಗಳಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ಪಾರಿವ್ರಾಜ್ಯಪದಸ್ಥರಾದ ಪರಮಹಂಸರಿಗೆ ನಿಷಿದ್ಧಗಳಲ್ಲ. ವಿಹಿತಗಳೇ ಆಗಿವೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. ॥೧॥

ಅವತರಣಿಕೆ ॥ ವಿರಕ್ತಃಪ್ರವ್ರಜೇತ್ ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಯಾರಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು? ಹೇಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು? ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಏನು ಮಾಡಬೇಕು? ಎಂದರೆ

ಮೂ॥ಶ್ರುತ್ವಾ ಭಾಗವತಂ ಶುದ್ಧಮಾಚಾರ್ಯಂ ಶರಣಂ ವ್ರಜೇತ್ ಅಧೀಹಿ ಭಗವೋಬ್ರಹ್ಮೇತ್ಯಸ್ಮೈ ಬ್ರೂಯಾದ್ಗುರುಃ ಪರಂ॥೨॥ ಉಚ್ಚಾರಯೇತ್ತ್ರಿಶಸ್ತಾರಂ ದಕ್ಷಿಣೇ ಶ್ರವಣೇತಥಾ ॥೩॥

ಅ॥ ಭಗವನ್ಮಹಿಮಾದಿಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರೂ ಭಗವತ್ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿ ಗುಣ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ವೇದಾಂತವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾರಂಗತರೂ ಶುದ್ಧಾಂತಃ ಕರಣರೂ, ಆದ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು (ಗುರುಗಳನ್ನು) ಪೂಜ್ಯರೇ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನುಪದೇಶಿಸಿರಿ, ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುತ್ತಾ ಶರಣುಹೊಂದಬೇಕು.

ಆಮೇಲೆ ಗುರುಗಳು ಶಿಷ್ಯನಿಗಾಗಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. (ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು.) ಹಾಗೆಯೇ ಬಲ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ೩ ಸಲ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು (ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು).

ವಿ॥ (1) ನತ್ವಾ ವಿಷ್ಣುಂ ಚ ಸಂಸ್ತೂಯ ಪ್ರವ್ರಜೇದಂತಿಕಂ ಗುರೋಃ ॥೧೦೭॥.......... ಯೋಯ ಏವೋತ್ತಮಃ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ತಂ ಗುರುಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ವಂದಯೇತ್ ॥೧೧೦॥........ ಪ್ರಾರ್ಥಯೇದ್ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತ್ಯಾದಿ ಪುನಃ ಕುರ್ಯಾನ್ನತಿತ್ರಯಂ। ತೇನೋಕ್ತಃ ಪ್ರಣಮೇದ್ವಿಷ್ಣುಂ ದ್ವಿಗುಣಂ ವಾದಿಕಂ ತತಃ ॥೧೧೮॥ ತತೋಽನುಜ್ಞಾಮವಾಪ್ಯಾಥ ತದುಕ್ತ್ಯೋಪವಿಶೇತ್ತತಃ। ಪ್ರಬ್ರೂಯಾತ್ಪರಮಂ। ಬ್ರಹ್ಮ ಏಕವಾರಂ ಸನಾತನಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಸನ್ಯಾಸ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಸ್ತುತಿಸಿ ಯಾರು ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳೋ ಅವರನ್ನು ಹೊಂದಿ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಅವರೊಡನೆ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ತಿರುಗಿ ೩ ಸಲ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಅವರ ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ತಿರುಗಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಿ ಅವರ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಕೂತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ಗುರುಗಳು ಪ್ರಣವಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನುಪದೇಶಿಸಬೇಕು. (2) ಹಾಗಾದರೆ ಗುರು (ಆಚಾರ್ಯ)ಗಳೆಂದರೆ ಯಾರು? ಅವರು ಎಂತಹವರು ಆಗಬೇಕು? ಎಂದರೆ- ದ್ವಾತ್ರಿಂ ಶಲ್ಲಕ್ಷಣೈರ್ಯುಕ್ತೋ ಗುರುರುತ್ತಮ ಉಚ್ಯತೇ। ಬ್ರಹ್ಮೈವತಾದೃಶಸ್ತಸ್ಯ ಸಮೋ ನಾನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ಕಶ್ಚನ॥ (ಸನ್ಯಾಸಪದ್ಧತಿ) ೩೨ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವರು ಉತ್ತಮ ಗುರುಗಳು. ಅಂತಹವರು ಬ್ರಹ್ಮವಾಯುಗಳೇ. (3) ಅಶ್ರುತಪ್ರತಿಭಾ ಯಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತ್ಯವಿರೋಧಿನೀ ವಿಶ್ರುತಾ ನೃಷು ಜಾತಂ ಚ ತಂ ವಿದ್ಯಾದ್ವೇ ವಸತ್ತಮಂ॥ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ॥ ಇಂತಹ ಲಕ್ಷಣವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. (4) ಆದಕಾರಣ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಉತ್ತಮರಾದ ಸನ್ಯಾಸಿಗುರುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಅವರಿಂದ ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. (5) ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯರೆಂದರೆ ಆಚಾರ್ಯಃ ಶ್ರೇಷ್ಠೋಗುರುಣಾಂ ಎಂದು ಗೌತಮ ಧರ್ಮಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದ ಅರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವವರು ಗುರುಗಳು. ಅಂತಹ ಗುರುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಚಾರ್ಯರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು. (6) ಹಾಗಾದರೆ ಗುರುಗಳಿಗೂ ಆಚಾರ್ಯರಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನು? ಎಂದರೆ- ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರ ನಿರ್ಮಾಣಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವವರಾದರೆ ಅಂತಹವರನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಆಚಿನೋತಿ ಹಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಣಿ ಆಚಾರಾನ್ ಗ್ರಾಹಯತ್ಯುತ। ಸ್ವಯಮಾಚರತೇ ಯಸ್ತು ತಮಾಚಾರ್ಯಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವವರು, ಅಥವಾ ತಾವು ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಪ್ರವಚನನಿರತರೂ, ತಾವು ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನರಾಗಿ ಇತರರಿಗೆ ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವವರು. ಇಂತಹವರನ್ನು ಆಚಾರ್ಯರೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು. (7) ಸನ್ಯಾಸಿನಾಂ ಸದ್ಗುರುಣಾಂಚ ಸಂಗಂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮ ಶಂಸಕಾನಾಂತೇನೈವ ಸಜ್ಞಾನ ಮವಾಪ್ಯ ರಾಜನ್ ಸಂಯಾಸ್ಯಸೇ ಮೋಕ್ಷ ಗತಿಂ ಚ ನಾನ್ಯಥಾ ॥ (ಗ. ಪು. ಬ್ರ. ಅಧ್ಯಾ. ೩೯. ಶ್ಲೋ ೫.) ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನುಪದೇಶಿಸುವ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳ ಮತ್ತು ಸದ್ಗುರುಗಳ ಅಥವಾ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳಾದ ಸದ್ಗುರುಗಳ ಸಂಗದಿಂದ ಸಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು, ಹೊಂದುವಿ, ಎಂದು ಪ್ರಹ್ಲಾದನು ಹಿರಣ್ಯಕಶಿಪುವಿಗೆ ಹೇಳಿರುವನು. (8) ಗುರುಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಆಚಾರ್ಯರನ್ನು ನೋಡುವಾಗ ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ಗುರೂಣಾಂ ದರ್ಶನೇ ಕಾಲೇ ವ್ಯಾಸರೂಪಂ ಹರಿಂ ಸ್ಮರೇತ್ ॥ ಎಂದು ಸುರೋತ್ತಮ ತೀರ್ಥರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಗುರುಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀವ್ಯಾಸರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಗುರುಗಳನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದಿ "ತ್ರಾಯಸ್ವ ಭೋ ಜಗನ್ನಾಥ ಗುರೋ ಸಂಸಾರವಹ್ನಿನಾ। ದಗ್ಧಂ ಮಾಂ ಕಾಲದಷ್ಟಂ ಚ ತ್ವಾಮಹಂ ಶರಣಂ ಗತಃ॥" "ಯೋ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ವಿದಧಾತಿ ಪೂರ್ವಂ ಯೋ ವೈ ವೇದಾಂಶ್ಚ ಪ್ರಹಿಣೋತಿ ತಸ್ಮೈ। ತಂಹ ದೇವಮಾತ್ಮ ಬುದ್ಧಿ ಪ್ರಕಾಶಂ ಮುಮುಕ್ಷುರ್ವೈ ಶರಣಮಹಂ ಪ್ರಪದ್ಯೇ। ಗುರುಗಳೇ ತಮ್ಮನ್ನು ಶರಣು ಹೊಂದಿದ್ದೇನೆ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಬೇಕು. ನಂತರ ಅಧೀಹಿ ಭಗವೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವುದು. ಪೂಜ್ಯೇ ತತ್ರಭವಾನತ್ರಭವಾನ್ ಭವಾಂಶ್ಚ ಭಗವಾನಿತಿ। ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಭಗವತ್ ಶಬ್ದವು ಪೂಜ್ಯ ವಾಚಕವು. ಪೂಜ್ಯ ಗುರುಗಳೇ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿರಿ ಎಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡು

ಸಮೀಪಿಸಬೇಕು. (3) ಆ ಮೇಲೆ ಗುರುಗಳು ಶಿಷ್ಯನ ಬಲ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವಾದಿಮಂತ್ರಗಳನ್ನುಪದೇಶಿಸಿ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಸ್ತವನ್ನಿಟ್ಟು ಪುರುಷಸೂಕ್ತ, ಅಯಂ ಮೇ ಹಸ್ತೋ ಭಗವಾನಯಂ ಮೇ ಭಗವತ್ತರಃ । ಅಯಂ ಮೇ ವಿಶ್ವಭೇಷಜೋಽಯಂ ಶಿವಾಭಿಮರ್ಶನಃ ॥ (ವೇದೋಕ್ತ ಧನ್ವಂತರಿ ಮಂತ್ರ) ಪ್ರಣವೋಮಾತ್ರಕಾಶ್ಚಾರ್ಣೌ ವ್ಯಾಹೃತಿರ್ದ್ವಾದಶಾಕ್ಷರಃ। ಗಾಯತ್ರೀ ಪೌರುಷಂ ವಿಷ್ಣುರ್ಮಹಾಮಂತ್ರಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ॥ ಅಥವಾ ಪ್ರಣವೋಽಷ್ಟೌ, ವ್ಯಾಹೃತಯೋ ದ್ವಿಷಟ್ ಸಾವಿತ್ರ. ಮಾತೃಕಾಃ। ಪೌರುಷಂ ವೈಷ್ಣವಂ ಚೇತಿ ಜಪೇ ಕ್ರಮ ಉದಾಹೃತಃ ॥ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಪ್ರಣವಮೊದಲಾದ ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರ, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಮಹಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು. ತಾರಃ=ತರಂತ್ಯನಿಷ್ಟನಿಚಯಮನೇನ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವದ್ಭಕ್ತರು ಈ ಪ್ರಣವದಿಂದ ಅನಿಷ್ಟಸಮುದಾಯವನ್ನು ದಾಟುವುದರಿಂದ ಪ್ರಣವವು ತಾರಃ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ತಾರಯಂತೀತ ತಾರಃ ಎಂಬವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜಪಿಸುವ ಸದ್ಭಕ್ತರನ್ನು ಸಂಸಾರದಿಂದ ಅಥವಾ ಅನಿಷ್ಟಸಮುದಾಯದಿಂದ ದಾಟಿಸುವುದರಿಂದ ತಾರಃ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. (5) ಅತಏವ ತಾರಯೇದ್ಯದ್ಭವಾಂಭೋಧೇಃ ಸ್ವಜಪಾಸಕ್ತಮಾನಸಾನ್। ತರಸ್ತಾರ ಇತಿ ಖ್ಯಾತಃ ಎಂದು ಸ್ಕಾಂದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆ. (6) ತಸ್ಮಾ ದೋಮಿತಿ ಪ್ರಣೌತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೂ ವೇದಸ್ಥಃ ಪ್ರಣವಾಖ್ಯೋಽಸಾವಾತ್ಮಾನಂ ಯತ್ಪ್ರಣೌತ್ಯತಃ । ಎಂಬ ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯೋದಾಹೃತ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಪ್ರಣೌತೀತಿಃ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ವೇದಾದಿಗಳಿಕ್ಕಿಂತೆಲ್ಲಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸ್ತುತಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಣವಃ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. (7) ಏವಂಚ ಪ್ರಣವ ಮಹಾಮಂತ್ರವು ಸಂಸಾರತಾರಕವಾದ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ತಾರವೆಂದೂ, ಭಗವಂತನನ್ನು ಎಲ್ಲದಕ್ಕಿಂತ ವಿಶೇಷತಃ ಸ್ತುತಿಸುವ ಕಾರಣ ಪ್ರಣವವೆಂದೂ ಪ್ರಾಜ್ಞರು ವ್ಯವಹರಿಸುವರು (8) ಓಂಕಾರಂ ಯೋ ವಿಜಾನಾತಿ ಸ ಯೋಗೀ ಸ ಹರಿಃ ಪುಮಾನ್ । ಸರ್ವಮಂತ್ರ ಪ್ರಯೋಗೇಷು ಪ್ರಣವಃ ಪ್ರಥಮಃ ಸ್ಮೃತಃ॥ (ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ) (9) ಓಂಕಾರಶ್ಚಾಥಶಬ್ದಶ್ಚ ದ್ವಾವೇತೌ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಪುರಾ । ಕಂಠಂ ಭಿತ್ವಾ ವಿನಿರ್ಯಾತೌ ತಸ್ಮಾನ್ಮಾಂಗಲಿಕಾವುಭೌ ॥ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಓಂಕಾರಕ್ಕೆ ಇದ್ದಷ್ಟು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ಬೇರೆ ಯಾವ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲ. ವೇದಾದಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಓಂಕಾರದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. (10) ಶ್ರೀಹರಿಯು ಸರ್ವದೇಶಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತನಾಗಿದ್ದು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿದ್ದುದರಿಂದಲೂ ಸರ್ವರಿಗೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಸರ್ವತ್ರ ಪ್ರವಿಷ್ಟನಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಓಂ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದಕಾರಣ ಓಂಕಾರವು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಮುಖ್ಯನಾಮಧ್ಯೇಯವು. (11) ಈ ಓಂಕಾರವು ಅ, ಉ, ಮ, ಎಂಬ ೩ ವರ್ಣ ಸ್ವರೂಪವು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸರ್ವರಿಂದ ಭಿನ್ನನಾಗಿ ದೋಷಲೇಪರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಅಃ ಎಂದೂ, ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಉತ್ಕೃಷ್ಟನಾದುದರಿಂದ ಉಃ ಎಂದೂ, ಸಮಸ್ತವೇದಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವವನಾದುದರಿಂದಲೂ, ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪರಾದುದರಿಂದಲೂ ಮ್ ಎಂದೂ ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ ಮತ್ತು (12) ಅವರ್ಣಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವನೂ, ಉ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ತೈಜಸನೂ, ಮ್ ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಜ್ಞರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೂ ದೇವತೆಯು. (13) (೧) ಅಕಾರಃ ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಾ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧಾಯಕಃ । (೨) ಅಕಾರೋ ವೈ ಸರ್ವಾ ವಾಕ್ (೩) ಅಕ್ಷರಾಣಾಮಕಾರೋಽಸ್ಮಿ (೪) ಅಕಾರನಾಮಾ ನಾನ್ಯೋಽಸ್ತಿ ತಮೃತೇ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ । (೫) ಅಕಾರಃ ಪ್ರಥಮಂ ನಾಮ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸರ್ವಗುಣಾನ್ ಬ್ರುವನ್ ॥ (೬) ಅಭಾವಂ ಚೈವ ದೋಷಾಣಾಂ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಕೇಶವೇ ವದೇತ್ (೭) ತಸ್ಮಾದಕಾರ ಏವಾಯಂ ಸರ್ವವಾಗಾತ್ಮಕಃ ಶ್ರುತಃ । ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಕಾರವೇ ಪ್ರಧಾನವು. (13) ಆದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಸರ್ವದೋಷ ವಿರಹಿತನು, ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅಧೀನದಲ್ಲಿರುವವರು, ಎಂದು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯವು ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು ಎಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವವು (ಓಂಕಾರವು) ಪ್ರಮಾಣವು. (14) ಹೇಗೆಂದರೆ - (೧) ಏಷಮೇಕೋಽಖಿಲಗುಣೋ ವಾಚಕಃ ಪ್ರಣವೋ ಮಮ॥ (೨) ಓಂ ಬ್ರಹ್ಮ (೩) ಓಂಕಾರಃ ಪ್ರಣವಂ ಬ್ರಹ್ಮ (೪) ಓತತ್ವವಾಚೀ ಹ್ಯೋಂಕಾರಃ (೫) ಓತಮಸ್ಮಿತ್ ಜಗತ್ಸರ್ವಮತ್ಯುಚ್ಚಶ್ಚಾಖಿಲೈರ್ಗುಣೈಃ (೬) ಓಮಶೇಷ ಗುಣಾಧಾರಃ (೭) ಸರ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಣವೋ ಹ್ಯಾದಿಃ (೮) ಓ ಮಿತ್ಯೇತದಕ್ಷರಮಿದಂ ಸರ್ವಂ (೯) ಪ್ರಣವಂ ಹೀಶ್ವರಂ ವಿದ್ಯಾತ್ (೧೦ ಓಂಕಾರೋ ವಿದಿತೋ ಯೇನ ಸ ಮುನಿರ್ನೇತರೋ ಜನಃ । (೧೦) ಓಮಿತ್ಯೇಕಾಕ್ಷರಂ ಬ್ರಹ್ಮ (೧೨) ಪ್ರಣವಃ ಸರ್ವವೇದೇಷು (೧೩) ಗಿರಾಮಸ್ಮ್ಯೇಕಮಕ್ಷರಂ (೧೪) ಓಮಿತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಗೀತಾ ದಶೋಪನಿಷತ್ತು ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಓಂಕಾರವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಮುಖ್ಯ ನಾಮವು ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಾಡುತ್ತಿವೆ. (15) ಏವಂಚ ಓಂಕಾರವೊಂದನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡರೆ ಎಲ್ಲವನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತೆ ಆಯ್ತು. (16) ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು (೧) ಪ್ರಣವಾದ್ಯಾಸ್ತಥಾ ವೇದಾಃ (೨) ನ

ವರ್ಣೋರ್ಂಕಾರಸಮ್ಮಿತಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸಾರುತ್ತಿವೆ. (17) ಆದುದರಿಂದ ಗುರುಗಳು ಇಂತಹ ಪ್ರಣವನನ್ನು ಅಷ್ಟಮಹಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು. (18) ಅಂತಹ ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ನಿಯಮೇನ ಜಪಿಸಲೇಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂಧ್ಯಾಸು ಮಂತ್ರಾ ಇಮ ಏವ ಜಪ್ಯಾಸ್ತಾರೋ ಯತೀನಾಂ ಪ್ರಥಮೋ ಹಿ ಮಂತ್ರಃ। ಸಾವಿತ್ರ ಉಕ್ತಶ್ಚ ತಥಾ ಪರೇಷಾಂ ದ್ವಿಜನ್ಮನಾಂ ಶಶ್ವದ ನಿಂದಿತಾನಾಂ ಎಂಬೀ ಮಾಧವ ತೀರ್ಥ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ತಾರೋಽಷ್ಟವರ್ಣೋ ದ್ವಿಷಡಕ್ಷರೋಽನ್ಯ ಷಡಕ್ಷರೋ ವ್ಯಾಹೃತಯಃ ಕ್ರಮೇಣ ॥ ಪಂಚಾಶದರ್ಣಾ ಸವಿತುಶ್ಚ ಪತ್ನೀ ಮಂಸೂಕ್ತಮಷ್ಟಾವಿತಿ ಮೂಲಮಂತ್ರಾಃ॥ ಎಂಬೀ ವಾಸುದೇವ ಸ್ಮೃತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಯತಿಗಳು ಪ್ರಥಮತಃ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ, ಗೃಹಸ್ಥರು ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನೂ ಜಪಿಸಿ ಎಲ್ಲರೂ ಅಷ್ಟಮಹಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ನಿಯಮೇನ ಜಪಿಸಲೇಬೇಕು. ಆ ಮೇಲೆ ಇತರ ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. (19) ಏತೇ ಹ್ಯಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಾಃ ಜ್ಞಾನಮೋಕ್ಷಫಲಪ್ರದಾಃ। ಅನ್ಯೇ ಚ ಕಾಮದಾ ಮಂತ್ರಾಃ ಕೃಷ್ಣ ಮಂತ್ರಾದಿಕಾಸ್ತಥಾ ॥೧॥ ನ್ಯಾಸ ಧ್ಯಾನ ಸಮಾಯುಕ್ತಾ ಸ್ವಋಷಿಛಂದದೇವತಾಃ । ವಿಷ್ಣುಧ್ಯಾನ ಸಮಾಯುಕ್ತಾಃ ಜಪ್ಯಾಸ್ತಾಸ್ಸರ್ವಸಿದ್ಧಯೇ ॥೨॥ ಏತೇಷಾಂ ಮಂತ್ರರತ್ನಾನಾಂ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತ್ಯಾದೀಕೇಷ್ವಪಿ ಮಹಿಮಾ ವರ್ಣಿತಸ್ಸಮ್ಯಕ್ ಪುರಾಣೇಷ್ವಪಿ ಸರ್ವಶಃ ॥೩॥ ತಸ್ಮಾತ್ಸರ್ವಪ್ರಯತ್ನೇನ ನಿತ್ಯಂ ಜಪ್ಯಾದಿಮಾನ್ ಮನೂನ್ ॥ ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ಸಹಸ್ರಂ ತು ಹ್ಯಷ್ಟೋತ್ತರಶತಂ ತು ವಾ ॥೪॥ ಇತಿ ಸಂಗ್ರಹೇ. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಗಳು ಜ್ಞಾನ ಮೋಕ್ಷರೂಪ ಫಲಗಳನ್ನು ಕೊಡುವವುಗಳು - ಆದಕಾರಣ ಇತರ ಮಂತ್ರಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಧಾನಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿದರೆ, ಇತರ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಿದಂತೆ ಆಗುವುದು. ಅಂದರೆ ಇತರೆ ಸಮಸ್ತಮಂತ್ರಗಳ ಜಪದ ಫಲವು ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಗಳ ಜಪಫಲದಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತದೆ. (20) ಪ್ರಣವೋ ಯತೀನಾಮೇವ ಗೃಹಿಭಿರ್ಜ್ಞಾಯತೇ ನ ಸಃ । ಎಂಬೀ ವಾರಾಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಯತಿಗಳಿಗೇನೇ ಅಧಿಕಾರವು. ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ, ಎಂದರೆ - ಪ್ರಣವಂಚ ಜಪೇದ್ವಿಷ್ಣುಂ ಧ್ಯಾಯನ್ನುತ್ತಮರೂಪಿಣಂ ॥ ಎಂದು ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರೇ ಗೃಹಸ್ಥರೂ ಜಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. (21) ಮತ್ತು ದ್ವಾದಶಾರ್ಣೋರ್ವ್ಯಾಹೃತಯಃ ಷಡೇತೇ ಮನವೋಽಖಿಲೈಃ। ಮುಮುಕ್ಷುಭಿಸ್ಸದಾ ಜಪ್ಯಾಃ ಯತಿಭಿಸ್ತತ ಏವ ಹಿ॥ ಎಂದು ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥರು ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಾದ ಗೃಹಸ್ಥಾದಿಗಳು ಪ್ರಣವಾದಿ ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸುವ ಪ್ರಯುಕ್ತವೇ ಯತಿಗಳೂ ಜಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿರುವರು. (22) ಪ್ರಣವೋ ಯತೀನಾಮೇವ ಎಂಬೀ ಪಾರಾಹವಚನಕ್ಕೆ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪುನಶ್ಚರಣೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಗೃಹಸ್ಥನಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲವೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು. (23) ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಶೌನಕರು ಹೇಳಿರುವರು. ಗೃಹಸ್ಥಾದ್ಯಾಃ ತಥಾ ಶುದ್ರಾಃ ಪೌನಶ್ಚರಣಕಂ ವಿನಾ। ನಿತ್ಯಮೇವ ಜಪಂ ಕುರ್ಯುಸ್ತೇಷಾಂ ಮಂತ್ರವಿಧಿಂ ಶೃಣು ॥ ಎಂದು ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಪುನಶ್ಚರಣ ಮಾಡಕೂಡದು. ಜಪಮಾಡಬೇಕು. (24) ಏಕೋಂಕಾರಾ ಸಂಪುಟಾ ಚ ಷಡೋಂಕಾರೇತಿ ಸಾ ತ್ರಿಧಾ । ಆದ್ಯೋಂಕಾರಾ ಗೃಹಸ್ಥಸ್ಯ ವರ್ಣಿನಶ್ಚ ನ ಚೇತರೇ ॥ ವಾನಪ್ರಸ್ಥ ಯತೀನಾಂ ತು ಷಡೋಂಕಾರಾ ಪ್ರಶಸ್ಯತೇ ॥ ಎಂಬೀ ಆಗ್ನೇಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿ ಗೃಹಸ್ಥರಿಗೆ ಆದಿಯಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವುಳ್ಳ ಗಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಯತಿಗಳಿಗೆ ಷಡೋಂಕಾರ ಗಾಯತ್ರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಏವಂಚ ಗೃಹಸ್ಥರೂ ಯತಿಗಳೂ ಎಲ್ಲರೂ ಗಾಯತ್ರೀ ಜಪವನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಮಾಡಲೇಬೇಕು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. (25) ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಕುಟೀಚಕೋ ಬಹೂದಶ್ಚ ಹಂಸಃ ಪರಮಹಂಸಕಃ । ವೇದಮಾತ್ರಪರಿತ್ಯಾಗೀ ಚಂಡಾಲಾದಧಮಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ ಎಂದು ಉಶನರೂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಂ ಚ ಕುತಸ್ತೇಷಾಂ ಗಾಯತ್ರೀರಹಿತಾತ್ಮನಾಂ ಎಂದು ವಸಿಷ್ಠರೂ ದೃಢೀಕರಿಸಿರುವರು. ॥೨-೩॥

ಅವ॥ (೧) ಯೋ ಹ ವಾ ಅವಿದಿತಾರ್ಷಛಂದೋದೈವತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇನ ಮಂತ್ರೇಣ ಯಜತಿ ಯಜಯತಿ ಅಧ್ಯಾಪಯತಿ ವಾ ಸ್ಥಾಣುಂ ವರ್ಚ್ಛತಿ ಗರ್ತೇ ವಾ ಪದ್ಯತೇ ಪ್ರ ವಾ ಮೀಯತೇ ವಾ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ (೨) ದೇವರ್ಷಿಛಂದಾಂಸಿ ಸಮ್ಯಗೇವ ವಿಚಾರಯೇತ್॥ ಮೃತ್ಯುಸ್ಸ್ಯಾದ್ದೇವತಾಽಜ್ಞಾನೇ ಛಂದೋಽಜ್ಞಾನೇ ತು ನಿಷ್ಫಲಂ॥ ಅಂಗನ್ಯಾಸಂ ತಥಾ ಧ್ಯಾನಂ ಸಮ್ಯಗೇವಸಮಭ್ಯಸೇತ್ । ನ್ಯಾಸಹೀನೇ ಹರೇದಾಯುಃ ಧ್ಯಾನಹೀನೇ ತು ನಿಷ್ಫಲಂ ॥ ಇತಿಸ್ಮೃತಿಃ॥ (೩) ಋಷಿಛಂದೋ ದೈವತಾನಿ ಜ್ಞಾತ್ವಾರ್ಥಂ ಚೈವ ಭಕ್ತಿತಃ । ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇನೈವ ಮೋಕ್ಷಃ ಸ್ಯಾದ್ವಿರಕ್ತಸ್ಯ ಹರಿಸ್ಮೃತೇಃ ॥ ಇತಿಸ್ಮೃತಿಃ ॥ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸುವಾಗಲೂ, ಪಠಿಸುವಾಗಲೂ ಋಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿದರೇನೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಮಹಾನರ್ಥವುಂಟಾಗುವುದು. (೪) ಮತ್ತು ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ಛಂದಸ್ತ್ವೇನ ಮುನಿತ್ವೇನ ತಾಸಾಂ ಸ್ಮೃತಿರುದಾಹೃತಾ ॥ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಛಂದಸ್ಸುಗಳ

ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆದ ಕಾರಣ ಪ್ರಕೃತ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಋಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ ॥ ಋಷಿ ಛಂದೋ ದೈವತಾನಿ ಬ್ರೂಯಾತ್ತಸ್ಯ ಕ್ರಮಾತ್ಸುಧೀಃ ॥೩॥
ಅಂತರ್ಯಾಮೀತಿ ಗಾಯತ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮೇತ್ಯನುಕ್ರಮಾತ್ ॥೪॥

ಅ॥ ಆ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಂತರ್ಯಾಮಿಯು ಋಷಿಯು. ದೈವೀಗಾಯತ್ರೀ ಛಂದಸ್ಸು. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು (ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು) ದೇವತೆಯು, ಎಂದು ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಗುರುಗಳು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು.

ವಿ॥ (1) ಅಂತರ್ಯಾಮೀ = ಎಲ್ಲರ ಶರೀರದೊಳಗೆ ನಿಯಾಮಕವಾಗಿದ್ದು ಆಯಾಯ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುವ ಭಗವದ್ರೂಪ ವಿಶೇಷವು, ಋಷಿಯು (2) ಋಷಿಶ್ಚ ದೇವತ್ವೈಕೋಽಹಂ ತಾರಾದೀನಾಂ ವಿಶೇಷತಃ ॥ (ತಂತ್ರಸಾರ) (ಅ. ೧. ಶ್ಲೋ. ೧೭) ಪ್ರಣವ ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲಾ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ವಾರಾಹಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ಆಗಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಇತರ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೂ ನಾನೇ ಮುಖ್ಯ ಋಷಿಯು. (ಮಂತ್ರದ್ರಷ್ಟನು.) ನಾನೇ ದೇವತೆಯು (ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು) ಎಂದು ಚತುರ್ಮುಖನನ್ನು ಕುರಿತು ಮೂಲರೂಪಿ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು. ಆದುದರಿಂದ ಮೂಲರೂಪಿ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನೇ ಋಷಿಯು. ಮತ್ತು ದೇವತೆಯು, ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (3) ರಮಾ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಋಷಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ ಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು ಅಮುಖ್ಯ ಋಷಿಗಳು. ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನೇ ಮುಖ್ಯ ಋಷಿಯೆಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (4) ಹಾಗಾದರೆ ಋಷಿ ಛಂದಸ್ಸು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಯಾವ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದರೆ "ಋಷಿದೈವತ ಛಂದ ಊಹನಿರ್ಣಯಃ" ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ತತ್ವವಿಚಾರವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಪ್ರಥಮತಃ ಋಷಿ ದೇವತೆಗಳು ಕೊನೆಗೆ ಛಂದಸ್ಸು ಎಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುವರು. ಆದರೆ ಅದು ಯುಕ್ತವಲ್ಲ. (5) ಏಕೆಂದರೆ ನಿಯಮೋಽಯಂ ಜಪೇ ಹೋಮೇ ಋಷಿ ಛಂದೋಽಥ ದೈವತಂ। ಅನ್ಯಥಾ ಚೇತ್ಪ್ರಯುಂಜಾನಃ ತತ್ಫಲಂ ಚಾತ್ರ ಹೀಯತೇ ॥ (ಇತಿಬೃಹದ್ದೇವತಾ) (6) ಋಷಿಂ ತು ಪ್ರಥಮಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಛಂದಸ್ತು ತದನಂತರಂ। ದೇವತಾಮಥ ಮಂತ್ರಾಣಾಂ ಕರ್ಮಸ್ವೇವಮಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ। (7) ಋಷಿಛಂದೋ ದೈವತಂ ಚ ವಿನಿಯೋಗಮನುಕ್ರಮಾತ್ ॥ (ಇತಿ ಆಚಾರ್ಯಖಂಡ) (8) ಋಷಿಮಾದೌ ಪ್ರಯುಂಜೀತ ಛಂದೋ ಮಧ್ಯೇ ಪ್ರಯೋಜಯೇತ। ದೇವತಾಮವಸಾನೇಚ ಮಂತ್ರಜ್ಞೋ ಮಂತ್ರಸಿದ್ಧಯೇ ॥ (ಇತಿ ಗೃಹ್ಯಕಾರಃ) (9) ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಋಷಿ ಛಂದಸ್ಸು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪಠಿಸಬೇಕೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರೂ ಹಾಗೆಯೇ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವರು.

ಗಾಯತ್ರೀ (1) ಛಂದೋ ಮದೀಯಾ ಗಾಯತ್ರೀ ತಾರಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಯೋರ್ಮತಾ ॥ (ತಂತ್ರಸಾರ, ೧, ೧೭) ಪ್ರಣವ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ನನ್ನ ಪತ್ನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ದೈವೀಗಾಯತ್ರಿಯು ಛಂದಸ್ಸು (2) ಅಭಿಮಾನಿನೀ ತು ಗಾಯತ್ರ್ಯಾಃ ಮುಖ್ಯಾ ಶ್ರೀಃ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ। ಬ್ರಹ್ಮಾಣ್ಯಮುಖ್ಯತೋ ಜ್ಞೇಯಾ ಎಂದು ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಗಾಯತ್ರೀ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನಿನಿಯು, ಸರಸ್ವತಿಯು ಅಮುಖ್ಯಾಭಿಮಾನಿನಿಯು, ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು, (3) ಇಂತಹ ಗಾಯತ್ರೀ ಛಂದಸ್ಸಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದಿಗಳು ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಮುಖ್ಯತಃ ಗಾಯತ್ರೀ ಎನಿಸಿಕೊಂಡವನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ.(4) ಹೇಗೆಂದರೆ ಅನಿತ್ಯತ್ವಂ ದೇಹಹಾನಿರ್ದುಃಖಪ್ರಾಪ್ತಿರಪೂರ್ಣತಾ। ನಾಶಶ್ಚತುರ್ವಿಧಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ನಾಶ ರಹಿತನಾದುದರಿಂದ ಅಕ್ಷರವೆನಿಸಿದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ನಾಮಕ ಪರಬ್ರಹ್ಮನೇ ಗಾಯಂತಂ ತ್ರಾಯತೇ (ತ್ರೈಜ್‌ಪಾಲನೇ) ಯಸ್ಮಾತ್ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಗಾಯಂತು ತ್ರಾಯತೇ ಯಸ್ಮಾದ್ಗಾಯತ್ರೀ ಷೋ ಬುಧೈಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ ಎಂಬ ಸ್ಮೃತ್ಯನುಸಾರ ಗಾನ ಮಾಡುವವನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ತ್ರೈಜ್ ರಕ್ಷಣೇ ಗಾನದಿಂದ ರಕ್ಷಿಸುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ "ಗಾಯತಿ ತ್ರಾಯತಿ ಚ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಗಾನ ರಕ್ಷಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರೀ ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ. (5) ಹಾಗಾದರೆ ಗಾಯತ್ರೀ ಶಬ್ದವಾಚ್ಯನು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೆಂದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಪ್ರಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಕೂಡುವುದು? ಎಂದರೆ ತತೋ ಹರಿರ್ಜಗೃಹೇ ಸ್ತ್ರೀವಪುಶ್ಚ ನಾರಾಯಣೇತಿ ಪ್ರವದಂತಿ ಲೋಕೇ ॥ (ಗ, ಪು, ಅಧ್ಯಾ ೧೫ ಶ್ಲೋ, ೧೯) ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಸ್ತ್ರೀರೂಪವಿದ್ದುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಶಬ್ದ ಸ್ವಭಾವವಾದುದರಿಂದ ಗಾಯತ್ರೀ ಎಂದು ಸ್ತ್ರೀಲಿಂಗ ಶಬ್ದ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಂಗತವಾಗುವುದು. (6) ಸೈಷಾ ಚತುಷ್ಪದಾ ಗಾಯತ್ರೀ ಎಂಬುವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ

ಗಾಯತ್ರಿಗೆ (೪) ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳು. ಆ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳಿಂದ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನ, ವೈಕುಂಠಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ, ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ, ವೈಕುಂಠ, ಸರ್ವಜೀವಾಂತರ್ಗಸ್ಸರೂಪ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. (7) ಅಥವಾ ಗಾಯತ್ರೀ ನಾಮಕ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ ಅನಂತಾಸನ ವೈಕುಂಠಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪಭೂತಗಳಾದವುಗಳು ಮೂರು. ಪಾದೋಽಸ್ಯ ವಿಶ್ವಾಭೂತಾನಿ।ತ್ರಿಪಾದಸ್ಯಾಮೃತಂ ದಿವಿ । ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಜೀವರೆಂಬುವುದು ಒಂದು. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳು. (8) ಅತಏವ ತ್ರಿಭಿಃ ಸ್ವರೂಪಪಾದೈಶ್ಚ ಭಿನ್ನೇನೈಕೇನ ಚೈವ ಹಿಃ ಗಾಯತ್ರೀನಾಮಕೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಚತುಷ್ಪಾತ್ವಂಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ ॥೧॥ ಭಿನ್ನಪಾದಾಃ ಸರ್ವಜೀವಾಃ। ತತ್ತತ್ಸಾದೃಶ್ಯಮಾತ್ರತಃ । ಸ್ವರೂಪಪಾದಾಃ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ತ್ರಯೋ ಹಿ ದಿವಿ ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ ॥೨॥ ನಾರಾಯಣೋ ವಾಸುದೇವೋ ವೈಕುಂಠ ಇನಿ ಚ ತ್ರಯಃ॥...... ಏವಂಚಾಪಿ ಚತುಷ್ಪಾತ್ತ್ವಂ ವಾಸುದೇವಸ್ಯ ಕೀರ್ತಿತಂ ॥ ಎಂದು ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆಯೂ 3 ಸ್ವರೂಪ ಭೂತಗಳಾದವುಗಳು. ಒಂದು ಭಿನ್ನಾಂಶವು ಹೀಗೂ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದು. (9) ಹೀಗೆಯೇ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳೆನ್ನುವುದು ಸಂಗತವಾಗುವುದು. ವಿಸ್ತರಭಯದಿಂದ ವಿವರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (10) ಗಾಯತ್ರೀ ಎಂಬ ಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಗಾಯತ್ರಿಗೆ (೩) ಮೂರೇ ಪಾದಗಳು. ಆಗ ಚತುರ್ಥಪಾದೋ ಗಾಯತ್ರ್ಯಾಃ ಪ್ರಣವಸ್ಸಮುದಾಹೃತಃ ಎಂದು ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪ್ರಣವವು ಗಾಯತ್ರಿಯ ೪ನೇ ಪಾದವು. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಪಾದಗಳನ್ನುವುದು ಕೂಡುವುದು. (11) ಗಾಯತ್ರೀ ತ್ವನಿರುದ್ಧೋಽಸೌ ತ್ರಿಕಾಲೇಗೀಯತೇಃ ಯತಃ॥ (ಐತ. ೨.೩.೪.) ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಗಾಯತ್ರೀ ಎನಿಸಿಕೊಂಡವನು ಅನಿರುದ್ಧನು. (12) ವೇದಮಾತಾ ತು ಗಾಯತ್ರೀ ವೇದಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವೇದಾಧ್ಯೇತೃಗಳಿಗೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟು ವೇದಗಳಿಗೆ ಪೋಷಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಗಾಯತ್ರಿಯು ವೇದಮಾತಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. (13) ಹಾಗಾದರೆ ಗಾಯತ್ರೀ ತ್ರಿಪದಾ ದೇವೀ ಎಂದು ಗಾಯತ್ರಿಗೆ ಮೂರು ಪಾದಗಳೆಂದದ್ದು ಹೇಗೆ ಸಂಗತವಾಗುವುದೆಂದರೆ-ಗಾಯತ್ರೀ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಮೂರು ಪಾದಗಳೆಂದದ್ದು ಸಂಗತವೇ ಆಗುವುದು. ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ ಮೊದಲಾದ ೩ ಮಂದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಾರಾಯಣ ವಾಸುದೇವ ವೈಕುಂಠರೆಂಬ ೩ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಪಾದಗಳೆನ್ನುವುದು ಸಂಗತವಾಗುವುದು. (14) ಇಂತಹ ಗಾಯತ್ರಿಯನ್ನು ಯಾರು ಯಾರು ಎಷ್ಟು ಎಷ್ಟು ಜಪಿಸಬೇಕೆಂದರೆ-ಸ್ಮೃತಿರತ್ನಾಕರೇಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಃ॥ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರ್ಯಾಹಿರಾಗ್ನಿಶ್ಚ ಶತಮಷ್ಟೋತ್ತರಂ ಜಪೇತ್। ವಾನಪ್ರಸ್ಥೋ ಯತಿಶ್ಚೈವ ಸಹಸ್ರಾದಧಿಕಂ ಜಪೇತ್॥ (15) ಸಂವರ್ತಃ॥ ಗೃಹಸ್ಥೋ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರೀ ಚ ಶತಮಷ್ಟೋತ್ತರಂ ಜಪೇತ್। ವಾನಪ್ರಸ್ಥೋ ಯತಿಶ್ಚೈವ ಜಪೇದಷ್ಟ ಸಹಸ್ರಕಂ ॥(16) ಭರದ್ವಾಜಃ॥ ಅಷ್ಟೋತ್ತರಸಹಸ್ರಂ ವಾ ಶತಮಷ್ಟೋತ್ತರಂ ತು ವಾಜಪ್ತ್ವಾಷ್ಟಾವಿಂಶತಿಂ ವಾಪಿ ಬೀಜಶಕ್ತಿಕ್ರಮಾಜ್ಜಪೇತ್ ಇಂದು ಮೊದಲಾದ ಬಹು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳೂ ಸಹಸ್ರಾಧಿಕ ಗಾಯತ್ರೀ ಜಪ, ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ಆದರೆ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ೧೦ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಗಾಯತ್ರೀ ಜಪ ಮಾಡುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಆವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು ದೊರಕಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರಸ್ತು ಸಂಧ್ಯಾರ್ಥೇ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳೂ ಸಂಧ್ಯಾವಂದನೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಯಾಗಿ ೧೦ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಗಾಯತ್ರೀ ಜಪವನ್ನು ಮಾಡುವುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಯತಿಗಳೂ ಸಹಸ್ರಾಧಿಕ ಗಾಯತ್ರೀ ಜಪ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ತದನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ । ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಗಾಯತ್ರೀ ಪರವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಟಾಚಾರದಿಂದಲೇ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ನಮ್ಮಭಿಪ್ರಾಯ.

ಪರಮಾತ್ಮಾ (1) ಯೋ ಹರಿಃ ಯಃ ಪರಮಃ ಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ । ಯಚ್ಚಾಪ್ನೋತಿ ಯದಾದತ್ತೇ ಯಚ್ಚಾತ್ತಿ ವಿಷಯಾನಿಹ । ಯಚ್ಚಾಸ್ಯ ಸಂತತೋ ಭಾವಸ್ತಸ್ಮಾದಾತ್ಮೇತಿ ಭಣ್ಯತೇ ॥ (3) ಆತ್ಮೈಕಸ್ತು ಜನಾರ್ದನಃ ॥ (4) ಏಷ ಉ ಏ ಬ್ರಹ್ಮ ಏ ಷ ಉ ಏವಾತ್ಮಾ (5) ಆತ್ಮಾ ಅಂತರಾತ್ಮೇತಿ ಹರಿರೇಕೇವ (6) ಆತ್ಮಾಹಿ ಪರಮಃ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಅಧಿಗುಣಃ (7) ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಾ ವಿಷ್ಣುರೇ ವ ಹಿ ॥ (8) ಆತ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಾದಯ ಶ್ಶಬ್ದಾಸ್ಸ್ಮೃತೇ ವಿಷ್ಣುಮವ್ಯಯಂ । ನ ಸಂಭವಂತಿ ಯಸ್ಮಾತ್ತೆ ನ್ಯೆವಾಪ್ತಾ ಗುಣಪೂರ್ಣತಾ ॥(9) ಯ ಆತ್ಮಾ ಅಪಹತಪಾಪ್ಮಾ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಜ್ಯೋತಿಃ ವಿಷ್ಣುರೇವಾತ್ಮಾ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಬ್ರಹ್ಮ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟವನು ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದುತ್ತಮನಾದುದರಿಂದ ಪರಮನೆಂದೂ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ ಆತ್ಮನೆಂದೂ ಅನಿಸಿಕೊಂಡ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಪ್ರಣವ ಮಹಾಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ದೇವತೆಯು (ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು) (11) ಪ್ರವತ್ಯನೋಂಕೃತಂ

ಬ್ರಹ್ಮ ಪರಸ್ತಾಚ್ಚ ವಿಶೀರ್ಯತೇ ॥ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸಬೇಕು. ಅಂತೂ ಮೂರು ಓಂಕಾರಗಳು. (12) ಪ್ರಣವಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಆದ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನುಚ್ಚರಿಸಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕೆಲವರು ಅನ್ನುವರು. ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವು ಕಂಡುಬರಲಿಲ್ಲ. ಉಪದೇಶಾನುಸಾರವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ||೩-೪||

ಅವ|| ಪ್ರಣವ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯದೇವತೆ, ಪ್ರಣವಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ|| ವಿಶ್ವಶ್ಚ ತೈಜಸಃ ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ತುರ್ಯಶ್ಚಾಕ್ಷರದೇವತಾಃ ||೪|| ಕೃಷ್ಣೋ ರಾಮೋ ನೃಸಿಂಹಶ್ಚ ವರಾಹೋ ವಿಷ್ಣುರೇವ ಚ| ಪರಂಜ್ಯೋತಿಃ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ವಾಸುದೇವ ಇತಿ ಕ್ರಮಾತ್ ||೫|| ಅಕಾರಾದೇಸ್ತಥಾ ಶಾಂತಾತಿಶಾಂತಾಂತಸ್ಯ ದೇವತಾಃ ||೬||

ಅ|| ವಿಶ್ವ, ತೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ, ತುರ್ಯ, ಎಂಬ ೪ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಪ್ರಣವಾಂಶಗಳಾದ ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರ ನಾದ ಎಂಬ ೪ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು (ಅಂದರೆ ಅಕಾರಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಕೃಷ್ಣ ರಾಮ ನರಸಿಂಹ ವರಾಹ ವಿಷ್ಣು ಪರಂಜ್ಯೋತಿ, ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ, ವಾಸುದೇವ ಎಂಬ ೮ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಣವಾಂಶವಾದ ಅಕಾರವನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಶಾಂತ, ಅತಿಶಾಂತ, ಪರ್ಯಂತ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು.

ವಿ|| (1) ಪ್ರಣವವು ಅಕಾರ, ಉಕಾರ, ಮಕಾರ, ನಾದ, ಬಿಂದು, ಘೋಷ, ಶಾಂತ, ಅತಿಶಾಂತ, ಎಂಬ ೮ ಅಕ್ಷರಾತ್ಮಕವು. (2) ನಾದಾದ್ವಿನಿರ್ಗತೋ ಬಿಂದುಃ ಬಿಂದೋರ್ಜಾತಾ ಕಲಾ ತತಃ ॥ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಘೋಷಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಲಾ ಎಂದು ಕ್ವಚಿತ್ ವ್ಯವಹಾರವು ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅಕಾರಾದ್ಯತಿ ಶಾಂತಾಂತಃ ಪ್ರಣವೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮತಃ ಎಂಬುವ ತಂತ್ರಸಾರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಅಕಾರ ಉಕಾರಾದಿ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. (3) ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಣವವು ಗುಣ ಪೂರ್ಣವಾದ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಣವದ ಅಂಶಗಳಾದ ಅಕಾರಾದಿಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವಾದಿಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ವಾಚ್ಯಗಳು-(4) ಆದ್ಯೈಸ್ತಾರಚತುರ್ವರ್ಣೈರ್ಭಿನ್ನಾ ವ್ಯಾಹೃತಯಃ ಕ್ರಮಾತ್। ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಅಕಾರ, ಉಕಾರ, ಮಕಾರ, ನಾದ ಎಂಬ ೪ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಭೂಃಭುರ್ವಃ ಸ್ವಃ (ಎಂದು ವ್ಯಸ್ತ) ಭೂರ್ಭುವಃಸ್ವಃ ಎಂದು ಸಮಸ್ತ ವ್ಯಾಹೃತಿಗಳು ವ್ಯಕ್ತಗಳಾಗುತ್ತವೆ; ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅಕಾರಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವಾದಿ ೪ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆ. (5) ನಾದವು ಬಿಂದ್ವಾದಿಗಳಿಗೆ ಜನಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಾದವು ವಿನಹ ಅಕಾರಾದಿಗಳ ಉಚ್ಚಾರಣೆಯಾಗದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಬಿಂದ್ವಾದಿಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುವ ಪ್ರಯುಕ್ತ 'ವಿಶ್ವಶ್ಚ, ತೈಜಸಃ, ಪ್ರಾಜ್ಞಃ ತುರ್ಯಶ್ಚಾಕ್ಷರದೇವತಾಃ' ಎಂದು ಅಕಾರಾದಿ ನಾಲ್ಕು ಅಕ್ಷರಗಳ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಒಂದೊಮ್ಮೆ ಹೇಳಿ ತಿರುಗಿ ಕೃಷ್ಣೋರಾಮಃ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಅಕಾರಾದಿ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. (6) ಮತ್ತು ಇಲ್ಲಿ ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರ ನಾದ ಎಂಬುವುದು ೪ ಅಕ್ಷರಗಳು ಪ್ರಣವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನಾಕ್ಷರಗಳೆಂಬ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ವಿಶ್ವಾದಿ ೪ ಭಗವನ್ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. (7) ನಾದದಿಂದ ಹುಟ್ಟತಕ್ಕ ಬಿಂದ್ವಾದಿಗಳೂ ಪೃಥಕ್ ಅಕ್ಷರಗಳೇ ಎಂಬ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಂದ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ೮ ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. (8) ಕೃಷ್ಣೋ ರಾಮೋ ನೃಸಿಂಹಶ್ಚ ಎಂಬುವಲ್ಲಿದ್ದ ಚ ಶಬ್ದಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ ಸವಿಶ್ವ ತೈಜಸ ಪ್ರಾಜ್ಞ ತುರೀಯಾತ್ಮಾಂತರಾತ್ಮನಾಂ ಪರಮಾತ್ಮಜ್ಞಾನಾತ್ಮಯುಚಾಂ ಎಂಬ ವಿಶ್ವ ತೈಜಸ, ಪ್ರಾಜ್ಞ, ತುರೀಯ, ಆತ್ಮ, ಅಂತರಾತ್ಮ, ಪರಮಾತ್ಮ, ಜ್ಞಾನಾತ್ಮ ಎಂಬ ಎಂಟು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಅಕಾರಾದಿ ೮ ವರ್ಣಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. (9) (10) ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ೮ ಅಕ್ಷರಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದು ಅಯುಕ್ತವು ಏಕೆಂದರೆ- ಪ್ರಣವಾಂಶಗಳಾದ ನಾದಾದಿಗಳು ವರ್ಣಧರ್ಮಗಳಾಗಿವೆ. ವರ್ಣಗಳಲ್ಲ. ನಾದಾದಿಗಳೂ ವರ್ಣಗಳಾದರೆ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಕ್ಷರಗಳು ಆಗಬೇಕಾಗುವುವು. (11) ಹಾಗೆ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣವಾಚ್ಯಾಸ್ತಾಃ ವರ್ಣಾಸ್ತಾರಾರ್ಣಭೇದಿತಾಃ। ಇತ್ಯಾದಿ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ೫೦ ವರ್ಣಗಳೆಂದೂ ವರ್ಣಗಳು ವರ್ಣಾಂತರಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದು ವಿರುದ್ಧವಾಗುವುದು (12) ಆದಕಾರಣ ೫೦ ವರ್ಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ನಾದಾದಿಗಳು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲ. ವರ್ಣಧರ್ಮಗಳೇ ಎಂದರೆ-(೧) ಸೋಽಯಮಷ್ಟಾಕ್ಷರೋ ಮತಃ।(೨) ವರ್ಣಾಸ್ತಾರಾರ್ಣ ಭೇದಿತಾಃ (೩) ತಾರೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಭೇದವಾನ್ (೪) ಆದ್ಯೈಸ್ತಾರ ಚತುರ್ವರ್ಣೈಃ (೫) ಆದಿವರ್ಣತ್ರಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ತಂತ್ರಸಾರದಲ್ಲಿ ಅಕಾರಾದಿಗಳಂತೆಯೇ ನಾದಾದಿಗಳನ್ನೂ ವರ್ಣಗಳೆಂದೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವರು. (13) ಹಾಗಾದರೆ-

ಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣವಾಚ್ಯಾಶ್ಚ ಎಂದು ೫೦ ವರ್ಣಗಳೆಂದದ್ದು ಹೇಗೆ ಸಮಂಜಸವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ-ಅಷ್ಟವರ್ಣಾತ್ಮಕವಾದ ಪ್ರಣವದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗಳಾದ ವರ್ಣಗಳು ೫೦ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ ೫೦ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಣವದ ಅಂಶಭೂತಗಳಾದ ನಾದಾದಿಗಳು ವರ್ಣಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ವರ್ಣಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. (14) ಆದುದರಿಂದಲೇ (೧) ಏಕಪಂಚಾಶದ್ವರ್ಣಾನಾಂ (೨) ಮಾತೃಕಾ ಏಕಪಂಚಾಶತ್ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ೫೦ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗಿಂತ ಅಧಿಕವಾದ ಕ್ಷಕಾರವೂ ಅಕ್ಷರವೆಂದದ್ದು ಸಮಂಜಸವಾಗುವುದು. (15) ಮತ್ತು ಕರ್ಮನಿರ್ಣಯ ಟೀಕೆಯಲ್ಲಿ ಗರ್ಗರ ಗೋಧಾ ಪಿಂಗಾದೀನಾಂ ಘೋಷಾ ಅಪಿ ನಾದಮಾತ್ರವ್ಯಂಜಕತ್ವೇನ ಭಗವದ್ವಾಚಕಾ ಏವ ಎಂಬುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಘೋಷಾಣಮಕಾರಾದಿ ಪಂಚಾಶದಕ್ಷರಾವ್ಯಂಜಕತ್ವೇಽಪಿ ತದತಿರಿಕ್ತ: ಘೋಷವ್ಯಂಗ್ಯ: ನಾದೋ ನಾಮ ವರ್ಣ:ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರೇ ಪ್ರಸಿದ್ಧ: ಎಂದು ನಾದವನ್ನು ವರ್ಣವೆಂದೂ ೫೦ ವರ್ಣಗಳಿಗಿಂತ ಬೇರೆಯೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುವರು. (16) (೧) ಸಮುದ್ರ ಮೇಘ ವೃಕ್ಷಪತನ ಭೇರೀತಾಡನಾದಿ ಸರ್ವಘೋಷಾ ಅಪಿ ತಸ್ಯೈವ ನಾಮಾನಿ (ಐ.ಭಾ) (೨) ಹುಂಕಾರೇಣೈವ ಸಹ್ಯೆವಾಬ್ಧಿ: ಸರ್ವಾಭಿಭವಶಕ್ತತಾಂ। ವಿಷ್ಣೋರ್ವಕ್ತಿ ಯತೋ ಹುಂ ಹಿ ಪರಾಭಿಭವವಾಚಕ: ॥......... ಇತ್ಯಾದಯ: ಸರ್ವಘೋಷಾ: ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಗುಣೋನ್ನತಿಂ ॥ ವದಂತಿ ಕಿಮು ಕಿಮುವೇದಾದ್ಯಾ: ಮಾರ್ಜಾರಾದ್ಯ ಭಿಧಾಸ್ತಥಾ ॥(೩) ತಾವಾ ಏತಾ ಸ್ವರ್ವಾ ಋಚ: ಸರ್ವೇ ವೇದಾ: ಸರ್ವೇ ಘೋಷಾ: (ಶ್ರುತಿ:) (೪) ಸರ್ವೈಶ್ಚ ವೈದಿಕಪದ್ಯೈರಪಿ ಲೋಕಶಬ್ದೈರ್ಮೇಘಾಗ್ನಿವಾರಿಧಿತಲಾದಿರವೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈ:। ಏಕೋಽಭಿಧೇಯ ಪರಿಪೂರ್ಣಗುಣ: ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಮುದ್ರಾದಿಗಳ ಧ್ವನಿಗಳೂ ಶ್ರೀಭಗವಂತನದ್ದೇ ನಾಮಗಳು. ಆತನಿಗೇನೇ ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ. (೫) ಏವಂಚ ಪದಗಳಂತೆ ಸ್ವರಾದಿಗಳೂ ಭಗವದ್ಗುಣ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. (೬) ಅತ ಏವ ನದೀ ಸಮುದ್ರಘೋಷಾಶ್ಚ ನಾದತ್ವಾಚ್ಛ್ರೀಕೃಷ್ಣವಾಚಕಾ:।ನಾದೋ ಹಿ ಕೃಷ್ಣ ವಾಚೀ ಸ್ಯಾದೇವಂ ಘೋಷಾ: ಪರೇಽಪಿಚ॥ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಾದಾದಿಗಳು ವರ್ಣಗಳೆಂದೂ ಭಗವದ್ಗುಣಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. (17) ಹಾಗಾದರೆ-ಅಕಾರ ಉಕಾರ ಮಕಾರಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ನಾದಾದಿಗಳಿಗೆ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಇದು ಹೇಗೆ ಕೂಡುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ-ಹ್ರಸ್ವ: ಕೃಪಾಲು: ಸೇತುಶ್ಚ ಸ್ವಯಮಸ್ಯ: ಸ್ವಯಂ ತಥಾ। ಸತಾರೋಽಷ್ಟಾಕ್ಷರ: ಸೌರ: ಕ್ರಮವ್ಯುತ್ಕ್ರಮತ: ಪದ್ಯೈ:॥ ಅಂಗಾನಿ (ತಂತ್ರ ಅ. ೪ ಶ್ಲೋ ೯೪) ಎಂಬಲ್ಲಿ ಓಂ ಘೃಣಿ: ಸೂರ್ಯ ಆದಿತ್ಯ: ಎಂಬ ಸೂರ್ಯಾಷ್ಟಾಕ್ಷರಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರಕ್ಕೆ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಬೇರೆ ೩ ಪದಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಕ್ರಮವ್ಯುತ್ಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಷಡಂಗನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿದಂತೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು (18) ಅಥವಾ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ನಾದಾದಿಗಳಿಗೆ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (19) ತ್ರಿಮಾತ್ರಮಾದಿತ: ಕೃತ್ವಾ ಯಾವದ್ವಾನಂತ ಮಾತ್ರಕಾ:। ಪ್ರಣವಾಸ್ತೇ ವಿಭೇದೇನ ಹ್ಯನಂತಾ: ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ:। ಏಕಮಾತ್ರೋತ್ತರಾ: ಸರ್ವೇ (ಪ್ರಣವ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ) ೩ ಮಾತ್ರೆಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಒಂದೊಂದು ಮಾತ್ರೆಯು ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಪ್ರಣವಗಳು ಚತುರ್ಮಾತ್ರೆ ಪಂಚಮಾತ್ರೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅನಂತಮಾತ್ರ ಅವಸಾನವಾಗಿ ಉಳ್ಳವುಗಳು. (20) ಅತ ಏವ ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಅನಂತಮಾತ್ರಾಂತಮುದಾಹರಂತಿ ಯಂ ತ್ರಿಮಾತ್ರಪೂರ್ವಂ ಪ್ರಣವೋಚ್ಚಯಂ ಬುಧಾ:॥ ಎಂದು ಹೇಳಿರುವರು (21) ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳ ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಣವದ ಅರ್ಥವು. (22) ೩ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಅನಂತ ಅಕ್ಷರಗಳುಳ್ಳ ಪ್ರಣವ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ೩ ಪ್ರಣವಗಳುಳ್ಳ ಮಂತ್ರವನ್ನು ಜಪಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಅಕಾರಾದಿ ೩ ವರ್ಣಗಳಿಗೇನೇ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. (23) ಬೇರೆ ಪ್ರಣವಗಳಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಮುಖಾದಿಗಳಿಗೆ ಅಧಿಕಾರವಿರುವುದರಿಂದ ನಾದಾದಿಗಳ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. (24) ನ್ಯಾಸವು ಜಪಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಕಾರಣ ಜಪಿಸತಕ್ಕ ಮಂತ್ರದ ವರ್ಣಗಳಿಗೇನೇ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿರುವರು. (25) ಮತ್ತು ಷಡಕ್ಷರ, ಸಪ್ತಾಕ್ಷರ, ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ, ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ವಿಧಗಳಾದ ಹಂಸ ಮಂತ್ರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರ ಹಂಸ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ತಾರಯೋಗೋಽಪ್ಯೇವ ಮೇವ ಬ್ರಹ್ಮಾದಾವೇವ ವರ್ತತೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳೇ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದುದರಿಂದ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರ ಹಂಸ ಮಂತ್ರದ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಷಡಕ್ಷರ ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಹಂಸ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರು ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಿಯದೆ ಅದರಂತೆಯೇ ನಾದಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

(೧) ಪಿಶ್ವಾದ ಶಬ್ದಗಳ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯು ಹೇಗೆ? ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವೇನು? ಎಂದರೆ-ವಿಶ್ವ:=(1)ತತ್ಸೃಷ್ಟ್ವಾ। ತದೇವಾನುಪ್ರಾವಿಶತ್॥

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಶತಿ ಸರ್ವ ಮಸ್ಮಿನ್ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸರ್ವಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ವಿಶ್ವನು. (2) ಅಥವಾ ಯತ್ಪ್ರಯಂತ್ಯಭಿಸಂವಿಶಂತಿ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಶಂತಿ ಭೂತಾನಿ ಯಸ್ಮಿನ್ ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ತ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ವನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (3) ಸತ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಮನಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಶಂತಿ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಯೋ ಗುಣಾಃಯಸ್ಮಿನ್ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದುದರಿಂದ ವಿಶ್ವನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (4) ವಿಶ್ವನಾಮಕಂ । ಜಾಗ್ರತಾಂ ಸರ್ವಜೀವಾನಾಂ ಸ ವಿಷ್ಣುರ್ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿಗಃ । ಇತಿ ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ (5) ತಥಾಚ ಓಂ ಎನಿಸಿಕೊಂಡ ಅಕ್ಷರನೆನಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರಿಗೂ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿ ಸ ತು ವಿಶ್ವಾದಿರೂಪೇಣ ಆಸ್ತೇ ದೇಹೇ ಸದಾ ಹರಿಃ ॥ (ಗರು. ಬ್ರ ಅಧ್ಯಾ. ೩೯ ಶ್ಲೋ. ೧೦೨) ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅವರವರ ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾದಿ ೪ ರೂಪಗಳಿಂದ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವನು ಬಲಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿದ್ದು ಜೀವರಿಗೆ ಬಾಹ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಿಷಯೀಕರಿಸುವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವನು. ಆದ ಕಾರಣ ಬಹಿಃ ಪ್ರಜ್ಞನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ.

(2) ತೈಜಸಃ=ತೇಜೋಮಯವಾದ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ತೈಜಸನಾಮಕನಾಗಿ ಕಂಠ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವನು. ಬಾಹ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದುಂಟಾದ ಸಂಸ್ಕಾರ ಪರಿಣಾಮ ರೂಪಗಳಾದ ಆಂತರ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ದೇಹದೊಳಗೆ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಜೀವನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವವನು. ತಾನೂ ತಿಳಿಯುವವನು. ಆದ ಕಾರಣ ಅಂತಃ ಪ್ರಜ್ಞನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಚಿತ್ತಸ್ಥೋ ದರ್ಶಯೇತ್ತಸ್ಮಾತ್ತೈಜಸಃ ಸ್ವಪ್ನಕೃದ್ಧರಿಃ ॥ ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವಿದೆ.

(3) ಪ್ರಾಜ್ಞಃ=ಜ್ಞಾ ಅವಬೋಧನೆ. "ಜ್ಞೋ ಬ್ರಹ್ಮಬುಧವಿದ್ವತ್ಸು", ಎಂಬ ಮೇದಿನೀ ಕೋಶಾನುಸಾರ ಪ್ರಕರ್ಷೇಣ ನ ಜ್ಞಾಪಯತಿ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಜೀವ ಸ್ವರೂಪ, ಕಾಲ, ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಂದ ಇತರವಾದ ಯಾವ ಬಾಹ್ಯ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲೀ, ಸ್ವಾಪ್ನ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನಾಗಲೀ ತಿಳಿಸಿಕೊಡದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞನೆನಿಸಿಕೊಂಡವನು. ಅಂದರೆ ಹೃದಯಾಕಾಶದಲ್ಲಿ ಸುಷುಪ್ತಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀವಸ್ವರೂಪ ಸುಖ ಅಜ್ಞಾನ ಕಾಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಜೀವನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವವನು. ಹೀಗೆ ಅಜ್ಞಾನಯುಕ್ತನಾದ ಜೀವನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಘನಪ್ರಜ್ಞನೆನಿಸುತ್ತಾನೆ. (೪) ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿಸ್ಥಿತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಭುಜ್ಯೇsರ್ಥಾನ್ ಜಾಗ್ರದಾಸ್ಥಿತಾತ್ । ಕಂಠಸಂಸ್ಥಸ್ತಥಾಸ್ವಪ್ನಾನ್ ಜೀವಾನಂದಂ ಚ ಸುಪ್ತಿಗಃ ॥ ಬಲಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ವಿಶ್ವರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಜಾಗ್ರದಾದಿಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಜೀವನಿಗೆ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಂಠದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ತೈಜಸನು ಸ್ವಪ್ನಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸುಷುಪ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪ್ರಾಜ್ಞರೂಪಿ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಜೀವನಿಗೆ ಆನಂದವನ್ನುಣ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ 'ತತ್ತ್ವ'ವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (೫) ಚತುರ್ಥಾವಸ್ಥಿತೋ ದೇಹೇ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಸನಾತನಃ ॥ ವೈಶ್ವಾನರೋ ಜಾಗರಿತ ಸ್ಥಾನಗೋ ಗಜವಕ್ತ್ರಕಃ ॥ ನಿರ್ಮಾತಾ ಬಾಹ್ಯಸಂವಿತ್ತೇರ್ಜೀವಾನಾಂ ತದಗೋಚರಃ। ಅಷ್ಟಾದಶಮುಖಾನ್ಯಸ್ಯ ಪುಮಾಕಾರಾಣಿ ಸರ್ವಶಃ । ಮಧ್ಯಮಂ ತು ಗಜಾಕಾರಂ ಚತುರ್ಬಾಹುಃ ಪರಃ ಪುಮಾನ್ ॥ ಪಾದೌ ಹಸ್ತಿಕರೋ ಹಸ್ತಾ ಇತಿ ಸಪ್ತಾಂಗ ಈರಿತಃ ॥ ಇತಿ ಮಾಂಡೂಕಭಾಷ್ಯ (೬) ಜಾಗರಿತಸ್ಥಾನೋ ಬಹಿಃಪ್ರಜ್ಞಸ್ಸಪ್ತಾಂಗಃ ಏಕೋನವಿಂಶತಿಮುಖಃ।ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿಮುಖೇ ವಿಶ್ವೋ ಮನಸ್ಯಂತಸ್ತು ತೈಜಸಃ॥ ಮಾಂಡೂಕೋಪನಿಷತ್॥

(4) ತುರ್ಯಃ=ಚತುರಃ ಛಯತೌ ಆದ್ಯಕ್ಷರಲೋಪಶ್ಚ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಚತುಶ್ಶಬ್ದದ ಆದ್ಯವಾದ ಚ ಎಂಬ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಲೋಪವೂ ಯತ್ ಪ್ರತ್ಯಯವೂ ಬಂದರೆ ತುರ್ಯ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವು ತುರೀಯರೂಪದಿಂದ ಶಿರಸ್ಸಿನ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಮುಕ್ತರ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೂ ಕಾರಣನು ಸಂಸಾರದಶೆಯಲ್ಲಿ ಅಮುಕ್ತರಿಂದ ಕಾಣಲ್ಪಡದಿರುವವನು. ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣನ ಪರಮಾನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಜೀವನ್ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಣದಿರುವವನು. ಆದರೆ ಪ್ರಾರಬ್ಧ ಕರ್ಮ ಪ್ರತಿಬಂಧಕ ನಿವೃತ್ತಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವಪ್ನಾವಸ್ಥೆ, ಜಾಗ್ರದವಸ್ಥೆ, ಸುಷುಪ್ತ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಕೊಡದಿರುವವನು ಸರ್ವದುಃಖಗಳ ನಿವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣನು. ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಪೂರ್ಣಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. (೮) ಸರ್ವಜ್ಞಾನ ಪ್ರದಶ್ಚಾಪಿ ಮುಕ್ತಸ್ಯೈವ ತುರೀಯಕಃ । ಸರ್ವಂ ತು ದರ್ಶಯೇನ್ಮುಕ್ತೌ ತುರೀಯಃ ಪರಮೇಶ್ವರಃ ॥ ಮುಕ್ತಸ್ಯ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಾರ ಹೇತುರೇವ ತುರೀಯಕಃ ॥ (ಮಭಾ) ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳು ವಿಶ್ವಾದಿ ೪ ರೂಪಗಳುಳ್ಳ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಉಪಾಸನಾ ಮಾಡಬೇಕು.

(೧) ಕೃಷ್ಣಃ=(ಕೃಷ ವಿಲೇಖನೇ) ಕರ್ಷತೀತಿ ಕೃಷ್ಣಃ=ಭಕ್ತರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತನ್ನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಸೆಳೆಯುವವನು. ದುರ್ಜನರನ್ನು ಅಂಧಂತಮಸ್ಸಿಗೆ ಸೆಳೆಯುವವನು. ಭಕ್ತರನ್ನು ಮುಕ್ತಿಗೆ ಸೆಳೆಯುವವನು. (1) ಕೃಷಿರ್ಭೂವಾಚಕಶ್ಶಬ್ದಃ ಣಶ್ಚ ನಿರ್ವೃತಿವಾಚಕಃ । ವಿಷ್ಣುಸ್ತದ್ಭಾವಯೋಗಾಚ್ಚ ಕೃಷ್ಣೋ ಭವತಿ ಶಾಶ್ವತಃ ॥ ಇತಿ ಮಹಾಭಾರತೇ ॥ ಕೃಷೇಃ ಣಃ ಯಸ್ಮಾತ್ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಭೂಮಿಗೂ, ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಜನರಿಗೂ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಕೃಷ್ಣನೆನಿಸುವನು. (2) ತತೋ ಹರಿಃ ಕೃಷ್ಣರೂಪೋಬಭೂವ ದೇವಕ್ಯಾಂ ವೈ ವಸುದೇವಾಚ್ಚ ವಿಷ್ಣುಃ। ಕಂಸಾದೀನಾಂ ನಿತರಾಂ ಹಂತುಕಾಮೋ ಸಮಕ್ಕರ್ತುಂ ಪಾಂಡವಾನಾಂ ಖಗೇಂದ್ರ ॥ (ಗ. ಬ್ರ ಅಧ್ಯಾ ೧೫॥ ೨೭) ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕಂಸಾದಿಗಳನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಪಾಂಡವರನ್ನುದ್ಧರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ದೇವಕೀ ದೇವಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ನಾಮಕನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದನು.

(೨) ರಾಮಃರಮು ಕ್ರೀಡಾಯಾಂಘಞ ರಮಂತೇ ಯೋಗಿನಃ ಅಸ್ಮಿನ್ ಅಥವಾ ಅನೇನ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಯೋಗಿಗಳು ಈತನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಈತನಿಂದ ಕ್ರೀಡಿಸುವುದರಿಂದ ರಾಮನೆನಿಸುವನು. (1) ರಮಂತೇಃ ಯೋಗಿನೋಽನಂತೇ ನಿತ್ಯಾನಂದೇ ಚಿದಾತ್ಮನಿ। ಇತಿ ರಾಮಪದೇನಾಸೌ ಪರಬ್ರಹ್ಮಾಭಿಧೀಯತೇ॥ ಎಂದು ಪದ್ಮಪುರಾಣವು (2) ರಮತೇ ಇತಿ ರಃ, ನ ವಿದ್ಯತೇ ಮಾ ಪರಿಚ್ಛೇದೋ ಯಸ್ಯ ಇತ್ಯಮಃ।ರಶ್ಚಾಸೌ ಅಮಶ್ಚೇತಿ ರಾಮಃ । ರಮಯತೀತಿ ವಾ ರಾಮಃ ಆನಂದರೂಪೋ ನಿಷ್ಪರೀಮಾಣ ಏಷ ಲೋಕಶ್ಚೈತಸ್ಮಾದ್ರಮತೇ ತೇನ ರಾಮಃ । ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ । ನಿತ್ಯಾನಂದ ಲಕ್ಷಣೇ ಅಸ್ಮಿನ್ ಯೋಗಿನೋ ರಮಂತೇ ಇತಿ ರಾಮಃ । ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ರಮಣೀಯಂ ವಪುರ್ವಹನ್ವಾ ರಾಮ (3) ರಾಮಸ್ಸರ್ವಾಭಿರಾಮತ್ವಾದಾತ್ಮಾರಾಮತ್ವತೋಽಪಿವಾ । ದೇವೋ ಮರಕತಶ್ಯಾಮಃ ಇತಿ ವಾ ರಾಮನಾಮಕಃ ॥ ನಿತ್ಯಂ ರಮಾಭಿಸಂಬಂಧಾದ್ವಾನಂ ಶ್ರೀಸ್ತಸ್ಯ ಹೇತಿ ವಾ। ರಾಮಾಣಾಂ ಹೃದ್ಯ ಭಾವಾದ್ವಾ ರಾಮಂ ತಂ ಸಜ್ಜನಾ ವಿದುಃ ॥ (4) ನಿತ್ಯ ಪೂರ್ಣ ಸುಖಜ್ಞಪ್ತಿ, ಸ್ವರೂಪೋಽಸೌಯತೋ ವಿಭುಃ। ಅತೋಽಸ್ಯ ರಾಮ ಇತ್ಯಾಖ್ಯಾ ತಸ್ಯ ದುಃಖಂ ಕುತೋಽಣ್ವಪಿ ॥ ತಥಾಪಿ ಲೋಕಶಿಕ್ಷಾರ್ಥಂ ಅದುಃಖೋ ದುಃಖವರ್ತಿವತ್ ॥ ಅಂತರ್ಹಿತಾಂ ಲೋಕದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಸೀತಾಮಾಸೀತ್ಸ್ಮರನ್ನಿವ॥

(೩) ನೃಸಿಂಹಃ=(1) ನೃ ನಯೇ ನಯತೀತಿ ನಾ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಜ್ಞಾನಾನಂದಾದಿಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವವನು. ನರಃ =ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ನಾಶವಿಲ್ಲದವನು. ಸಿಂಚತೀತಿ ಸಿಂಹಃ (ಷಿಚ ಕ್ಷರಣೇ ಸಿಂಚೇಃಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಹನುಮೌಕಶ್ಚ) ಇಷ್ಟಾರ್ಥದಾಯಕನು ಅಥವಾ ಹಿನಸ್ತೀತಿ ಸಿಂಹಃ (ಹಿಸಿ ಹಿಂಸಾಯಾಂ ಅಚ್‌ಪ್ರತ್ಯಯವು ವರ್ಣವಿಪರ್ಯಯವು) ನಾ ಚಾಸೌ ಸಿಂಹಶ್ಚ. ನೃಸಿಂಹಃ ನರಶ್ಚಾಸೌ ಸಿಂಹಶ್ಚ ನರಸಿಂಹಃ=ನಾಶ ರಹಿತನು. ದುರ್ಜನರ ಸಂಹಾರಕನು ಅಥವಾ ಸಿಂಹೋ ವರ್ಣವಿಪರ್ಯಾತ್ ಎಂಬ ವಚನದಿಂದ ಹಿಂಸಾಶೀಲನು (2) ಚಕ್ರಾಂಭೋಜಗದಾದರಾಂಕಿತ ಚತುರ್ಬಾಹುಃ ನೃಸಿಂಹಃ ಸುಖಂ ದದ್ಯಾತ್ ಎಂದು ಶ್ರೀವಾದಿರಾಜರು (3) ದೇವೋನೃಸಿಂಹಶ್ಚಕ್ರಾಬ್ಜಗದಾಶಂಖೀ ನಮಾಮಿ ತಂ ॥ (ಅಗ್ನಿಪು)

(೪) ವರಾಹಃ=(1) ವರಂ ಶ್ರೇಷ್ಠಮಾಹಂತೀತಿ ವರಾಹಃ । (ಹನಹಿಂಸಾಗತ್ಯೋಃ) ವರಾಹೋ ನಾಣಕೇ....ವಿಷ್ಣೌ ಇತಿ ಹೇಮ॥ ಬ್ರಹ್ಮದತ್ತವಾದ ವರವನ್ನು ಲಕ್ಷೀಕರಿಸದೆ ದೈತ್ಯ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದವನು. ಮತ್ತು ಭಕ್ತಾಗ್ರೇಸರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಗೆ ಜ್ಞಾನೋಪದೇಶಕನು (2) ಸ ಏವ ವಿಷ್ಣುಃ ಸೂಕರತ್ವಂ ಹ್ಯವಾಪ ಕ್ಷೋಣೀಮುದ್ಧರ್ತುಂ ದೈತವರ್ಯಂ ನಿಹಂತುಂ। ಹಿರಣ್ಯಾಕ್ಷಂ ಸಜ್ಜನಾನಾಂ ಖಗೇಂದ್ರ ತಥಾ ಭೂಮೇಃ ಸ್ಥಾಪನಾಯೈ ಸದೈವ (ಗ. ಪು. ಬ್ರ ಅಧ್ಯಾ ೧೫ ಶ್ಲೋ ೯)॥

(೫) ವಿಷ್ಣುಃ=(1) ವೇವೇಷ್ಟಿ=ವ್ಯಾಪ್ನೋತೀತಿ ವಿಷ್ಣುಃವಿಷಲ್, ವ್ಯಾಪ್ತೌ ವಿಷೇಃ ಕಿಚ್ಚ, ಇತಿನುಃ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನು (2) ಅಥವಾ ವಿಶ ಪ್ರವೇಶನೇ ವಿಶತಿ ಸರ್ವಮಸ್ಮಿನ್ ಇತಿ ವಾ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವವೂ ಇವನಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವು (3) ವ್ಯಾಪ್ತೌಮೇ ರೋದಸೀ ಪಾರ್ಥಕಾಂತಿರಭ್ಯಧಿಕಾಸ್ಥಿತಾ । ಕ್ರಮಣಾಚ್ಚಾಪ್ಯಹಂ ಪಾರ್ಥ ವಿಷ್ಣುರಿತ್ಯಭಿಸಂಜ್ಞಿತಃ (ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮವಚನ ಮಹಾಭಾರತ) (4) ಷಕಾರೋ ಬಲಂ ಣ ಕಾರಃ ಪ್ರಾಣ ಆತ್ಮಾ. ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಲ ವ್ಯಾಪಾರವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವನು. ಷಣೌ ಬಲ ಪ್ರಾಣ ಪ್ರೇರಕತ್ವಾಖ್ಯಗುಣೌ ಯಸ್ಯ ಸ ವಿಷ್ಣುಃ ॥ ಅಥವಾ ಷಣು ದಾನೇ ವಿಶೇಷೇಣ ಸನೋತಿ ದದಾತಿ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟಂ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಅಥವಾ ವಿಶೇಷೇಣ ಸ್ನೌತಿ=ಪ್ರಸ್ರವತಿ ಫಲಂ ಯಸ್ಮಾತ್ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಯಾರಿಂದ ಫಲವುಂಟಾಗುತ್ತದೋ, ಅವನು ವಿಷ್ಣುವು. (ಅಂದರೆ ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭೀಷ್ಟದಾಯಕನು)

ಅಥವಾ ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿತ್ವಾದ್ವಾ ವಿಷ್ಣು:॥ ಅಥವಾ ಸರ್ವಸ್ಯ ಹೃದಯೇ ಅಂತರ್ನಿಯಾಮಕತ್ವೇನ ಪ್ರವಿಷ್ಟತ್ವಾದ್ವಾ ವಿಷ್ಣು: (5) ಬಹಿರಂತಶ್ಚ ಸರ್ವಶ:॥ ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದ್ವ್ಯಾಪಕೋ ವಿಷ್ಣು: (ಗ ಬ್ರ ೬೫।೭೮) (6) ವಿಷಂ ನದೀಜಲಂ ನುದತಿ ಪ್ರೇರಯತೀತಿ ವಿಷ್ಣು: । ಏತಸ್ಯ ವಾ ಅಕ್ಷರಸ್ಯ ಪ್ರಶಾಸನೇ ಗಾರ್ಗಿ ಪ್ರಾಚ್ಯೋಽನ್ಯಾ ನದ್ಯ: ಸ್ಯಂದಂತೇ ಇತಿಶ್ರುತಿ:॥ (7) ವಿಷಂ=ಕಾಲೀಯನಾಗಾಖ್ಯವಿಷಂ ನುದತಿ ನಾಶಯತೀತಿ ವಿಷ್ಣು:। ನುದ ವ್ಯಥನೇ ಇತಿ ಧಾತು:॥ (8) ಮೋಕ್ಷದ: ಶ್ರೀಗದೀ ಪದ್ಮೀ ಶಂಖೀ ವಿಷ್ಣುಶ್ಚ ಚಕ್ರಧೃಕ್॥ (ವಿಷ್ಣುಪು)

(೬) ಪರಂಜ್ಯೋತಿ:=ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ದ್ಯೋತತೇ ಇತಿ ಜ್ಯೋತಿ:। ಪ್ರಕಾಶಿಸುವವನು. ದ್ಯೋತನಂವಾ ಜ್ಯೋತಿ:। ಪ್ರಕಾಶಸ್ವರೂಪನು. ದ್ಯೋತ ನಂ ಅನೇನ ಇತಿವಾ ಸೂರ್ಯಾದಿಗಳಿಗೆ ಇವನಿಂದ ಪ್ರಕಾಶವುಂಟಾಗುವುದು. ದ್ಯುತ ದೀಪ್ತೌ. ದ್ಯುತೇರಿಸಿನ್ನಾದೇಶ್ಚಜ:। ಏವಂಚ ಪ್ರಕಾಶರೂಪನು ಅಥವಾ ಜ್ಞಾನರೂಪನು ಮತ್ತು ಜಾತಮೋತಂ ಹರೌಯಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಯೋತಿ: ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದೆಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಶ್ರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜ್ಯೋತಿ: ಎನಿಸುತ್ತಾನೆ.

(೭) ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ=ಬೃಂಹತೀತಿ ಬ್ರಹ್ಮ=ಪ್ರಜೆಗಳನ್ನು ವೃದ್ಧಿಗೊಳಿಸುವವನು ಬೃಹಿ ವೃದ್ಧೌ ವೃದ್ಧಿ=ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವವು ಬೃಂಹೇರ್ನೋಽಚ್ಚ ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಮನಿನ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಅಥವಾ ಬೃಂಹತಿ ವರ್ಧತೇ ಇತಿ ವಾ ಬ್ರಹ್ಮ ಏವಂಚ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾಗಿಯೂ ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾಗಿಯೂ ಇರುವವನು. (1) ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾ: ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು (2) ಬೃಹಜಾತಿ ಜೀವ ಕಮಲಾಸನ ಶಬ್ದರಾಶಿಷು. (3) ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದ: ಪರೇ ವಿಷ್ಣೌ ನಾನ್ಯತ್ರ ಕ್ವಚಿದಿಷ್ಯತೇ (4) ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ ಪರಮಾತ್ಮೇತಿ ಭಗವಾನಿತಿ ಶಬ್ದ್ಯತೇ॥

(೮) ವಸುದೇವ: 'ವಸನಿವಾಸೇ' ವಸಂತಿ ಸರ್ವ ಭೂತಾನಿ ಅಸ್ಮಿನ್ನಿತಿ ವಾಸು:। ಅಥವಾ ವಸತೀತಿ ವಾಸು:ದಿವು ಕ್ರೀಡಾ ವಿಜಿಗೀಷಾ ವ್ಯವಹಾರದ್ಯುತಿಸ್ತುತಿ ಮೋದ ಮದ ಸ್ವಪ್ನ ಕಾಂತಿಗತಿಷು। ಇತಿಧಾತೋ: ದೀವ್ಯತೀತಿ ದೇವ: ವಾಸುಶ್ಚಾಸೌ ದೇವಶ್ಚ ವಾಸುದೇವ: ವಸನಾತ್ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ (2) ವಸುತ್ವಾದ್ದೇವ ಯೋನಿಷು । ವಾಸುದೇವಸ್ತತೋ ಜ್ಞೇಯ ಯೋಗಿಭಿಸ್ತತ್ವದರ್ಶಿಭಿ:॥ ಎಂದು ಉದ್ಯೋಗಪರ್ವ (3) ಸರ್ವತ್ರಾಸೌ ಸಮಸ್ತಂಚ ವಸತ್ಯತ್ರೇತಿ ವೈ ಯತ:। ತತಸ್ಸವಾಸುದೇವೇತಿ ವಿದ್ವದ್ಭಿ: ಪರಿಪದ್ಯತೇ। ಸರ್ವಾಣಿ ತತ್ರ ಧೂತಾನಿ ವಸಂತಿ ಪರಮಾತ್ಮನಿ। ಭೂತೇಷು ಚ ಸ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ವಾಸುದೇವ ಸ್ತತ: ಸ್ಮೃತ:॥ಇತಿ ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ (4) ಅಥವಾ ವಕ್ಷಸಿ ಸದಾ ವಸತೀತಿವಾಸು:=ವಕ್ಷ:ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಸದಾ ಆವಾಸ ಮಾಡತಕ್ಕ ಶ್ರೀಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ತಯಾ ಸಹ ಸದಾ ದೀವ್ಯತೀತಿ (ಕ್ರೀಡತೇ ಇತಿ) ವಾಸುದೇವ:॥ಸದಾ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಿಂದ ಕ್ರೀಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು. (ಶೇಷೇ ಇತ್ಯಣ್) (5) ಅಥವಾ ವಸುದೇವೇ=ಶುದ್ಧಾಂತ: ಕರಣವುಳ್ಳವನಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶತೇ=ಶೋಭಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು. (ಸನ್ನಿಹಿತನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ.) (ಶೇಷೇ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಅಣ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು.) (6) ಚತುರ್ದಶಾನಾಂ ಭುವನೇಷು ನಿತ್ಯಂ ವಸತಿ ವಾಸುದೇವ:। ತತ್ರೈವ ನಿತ್ಯಂ ಕ್ರೀಡತೇ ಸರ್ವದೈವ ಅತೋ ದೇವೇತ್ಯೇವಮಾಹುಶ್ಚ ತಜ್ಜ್ಞಾ:॥ (ಗ. ಬ ೨೫।೧೨) (7) ಅತೋ ಹರಿರ್ವಾಸುದೇವೇತಿ ಚಾಹು: ಭೋ ವಾಸುದೇವೇತಿ ನನ್ನತು: ಸದ್ವೈವ । (8) ಯೋ ಬೀಜಭೂತ: ಪುರುಷಾಖ್ಯವಿಷ್ಣು: ಸ ಏವಾಭೂತ್ ವಾಸುದೇವೇತಿ ಸಂಜ್ಞ: । ಸೃಷ್ಟಿಂ ಕರ್ತುಂ ಪುರುಷಾಖ್ಯ ವಿರಿಂಚಂ ಮಾಯಾಖ್ಯಾಮಾಂ ಮೂಲರೂಪೀ ಯಥಾಸ: (ಗ.ಬ .೮.೧೫.೨) (9) ಆಚ್ಛಾದಯತಿ ಸರ್ವಮಿತಿ ವಾಸು:।ವಸು ಆಚ್ಛಾದನೇ ಇತ್ಯತ: ಉಣ್ ಕ್ರೀಡಾದಿಗುಣ ವಿಶಿಷ್ಟತ್ವಾದ್ದೇವ: ॥ ಛಾದಯಾಮಿ ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ಭೂತ್ವಾ (ಪ್ರಾಪ್ಯ) ಸೂರ್ಯ ಇವಾಂಶುಭಿ: । ಸರ್ವಭೂತಾಧಿವಾಸಶ್ಚ ವಾಸುದೇವಸ್ತತೋಽಸ್ಮ್ಯಹಂ ॥ (ಇತಿ ಮೋಕ್ಷ ಧರ್ಮವಚನಂ) (10) ಸೋಗ್ರ್ಯಗದಾ ದರಾರಿ ಕಮಲೀ ಶ್ರೀವಾಸುದೇವೋಽಸ್ತು ಮೇ ॥ (ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜರು) (11) ಸತ್ವಂ ವಿಶುದ್ಧಂ ವಸುದೇವಸಂಜ್ಞಿತಂ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಸುದೇವಾಖ್ಯ ಸತ್ವಗುಣ ಪ್ರವರ್ತಕನು. (12) ರಕ್ಷೇದ್ಗದೀ ಶಂಖಚಕ್ರೀ ವಾಸುದೇವೋಽಬ್ಜಭೃಜ್ಜಗತ್॥ (ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ) ॥೪-೫-೬॥

ಅವ ॥ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರಕ್ಕೆ ಋಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಧ್ಯಾನ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ ॥ ಏವಮುಕ್ತ್ವಾತು ತದ್ಧ್ಯಾನಂ ಬ್ರೂಯಾದ್ಭಕ್ತಾಯ ಸದ್ಗುರು: ॥೬॥ಅಷ್ಟ। ಪತ್ರೇ ತು ಹೃತ್ಪದ್ಮೇ ಮಧ್ಯೇ ಸೂರ್ಯೇಂದುವಹ್ನಿಗಂ । ಪೀಠಂ ತತ್ಪದ್ಮಮಧ್ಯಸ್ಥಂ ನಾರಾಯಣಮನಾಮಯಂ ॥೭॥ ಉದ್ಯದಾದಿತ್ಯಸಂಕಾಶಂ ತೇಜಸಾಽನುಪಮಂ ಸದ್ಧಾಸಹಸ್ರೇಣಾಪಿ ಸೂರ್ಯಾಣಾಂ ಸಜ್ಜ್ಞಾನಾನಂದರೂಪಿಣಂ ॥೮॥ ಅತಿ ರಕ್ತತಲಂಭಾಸ್ವನ್ನಖವ್ರಾತವಿಭೂಷಿತಂ । ವೃತ್ತಜಂಘಂ

ವೃತ್ತಬಾಹುಂ ಹಸ್ತಿಹಸ್ತೋರುಮೀಶ್ವರಂ ||೯|| ಮಹಾಕಟತಟಾಬದ್ಧ ಕಾಂಚೀಪೀತಾಂಬರೋಜ್ಜ್ವಲಂ | ಸುನಿಮ್ನನಾಭಿಂ ತ್ರಿವಲಿಂ ಸುವೃತ್ತೋದರ ಬಂಧನಂ ||೧೦|| ವಿಶಾಲವಕ್ಷಸಂ ಭ್ರಾಜತ್ಕೌಸ್ತುಭಾಮುಕ್ತಕಂಧರಂ | ವನಮಾಲಾಧರಂ ಹಾರವೈಜಯಂತ್ಯಾದಿಭಿರ್ಯುತಂ ||೧೧|| ಪೃಥುದೀರ್ಘಚತುರ್ಬಾಹುಂ ಚಕ್ರಶಂಖ ಗದಾಂಬುಜೈಃ | ಯುಕ್ತಮುನ್ನಿದ್ರ ಪದ್ಮಾಕ್ಷಂ ಸ್ಫುರನ್ಮಕರಕುಂಡಲಂ ||೧೨|| ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರಾಯುತೋದ್ರಿಕ್ತ ಕಾಂತಿ ಮನ್ಮುಖ ಪಂಕಜಂ| ಸುಭ್ರುವಂ ಸುಲಲಾಟಾಂತಂ ಕಿರೀಟಾಬದ್ಧ ಮೂರ್ಧಜಂ ||೧೩|| ನಿಶ್ಶೇಷ ದುಃಖದಮನಂ ನಿತ್ಯಾನಂದಂ ಶುಚಿಸ್ಮಿತಂ ||೧೪||

ಅ|| ಸಮೀಚೀನರಾದ (ಅಂದರೆ ಸದಾಚಾರ ಸಂಪನ್ನರೂ, ವೇದಾಂತ ವಿದ್ಯಾಪಾರಂಗತರೂ ಆದ) ಗುರುಗಳು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಋಷ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಆ ಪ್ರಣವಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಹರಿ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತನೂ, ವಿನಯಾದಿ ಸಂಪನ್ನನೂ ಆದ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕು (ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು.) ||೬||೮ ದಳಗಳುಳ್ಳ ಹೃದಯ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಆದರೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಆದಿತ್ಯಮಂಡಲ, ಚಂದ್ರಮಂಡಲ, ವಹ್ನಿಮಂಡಲಗಳಲ್ಲಿ ರತಕ್ಕದು ಪೀಠವು. ಆ ಪೀಠದಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಮ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ರತಕ್ಕವನು ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು. ಆತನು ದೋಷಲೇಶವಿಲ್ಲದಿರುವವನು. ಉದಯಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುವ ಸೂರ್ಯನಿಗೆ ಸದೃಶನು ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಕಾಶದಿಂದ ಸೂರ್ಯರ ಸಹಸ್ರಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಸದೃಶನು. (ಅಂದರೆ ಸಾವಿರಾರು ಸೂರ್ಯರಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕಾಶವಿರುವವನು.) ಸಚ್ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪಿಯು. ಅತ್ಯಂತ ಕೆಂಪಾದ ಪಾದಾದಿತಲಗಳುಳ್ಳವನು. ಪ್ರಕಾಶಮಾನಗಳಾದ (ಅಂದರೆ ದೀರ್ಘಗಳೂ ಕೆಂಪೂ ಆದ) ಉಗುರುಗಳ ಸಮೂಹಗಳಿಂದ ಅಲಂಕೃತನೂ, ವರ್ತುಲಗಳಾದ ಮೊಣಗಂಟುಗಳುಳ್ಳವನು, ವರ್ತುಲಗಳಾದ ಮೊಣಕಾಲುಗಳುಳ್ಳವನು, ಆನೆಯ ಶುಂಡಾದಂಡದಂತೆ ತೊಡೆಗಳುಳ್ಳವನು, ಸರ್ವನಿಯಾಮಕನು ಮತ್ತು ಸರ್ವೇಶ್ವರನು, ಮಹತ್ತಾದ (ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ವಿಶಾಲವಾದ) ಕಟಿಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಸಂಬದ್ಧವಾದ (ಅಲಂಕೃತವಾದ) ಒಡ್ಯಾಣ, ಪೀತಾಂಬರಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಾಶಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಆಳವಾದ ಗಂಭೀರವಾದ ಹೊಕ್ಕುಳುಳ್ಳವನು. ೩ ರೇಖೆಗಳುಳ್ಳವನು, ಚೆನ್ನಾಗಿ ವರ್ತುಲವಾದ (ಉರುಟಾದ) ಉದರ ಬಂಧನವುಳ್ಳವನು. ವಿಶಾಲವಾದ, ಉನ್ನತವಾದ ಉರಃ ಪ್ರದೇಶವುಳ್ಳವನು. ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯಿಂದ ಬಿಡಲ್ಪಡದಿರುವ (ಸಂಬದ್ಧವಾದ) ಅಂದರೆ ಅಲಂಕೃತವಾದ ಕುತ್ತಿಗೆಯುಳ್ಳವನು, ಪಾದಪರ್ಯಂತ ಜೋತಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ವನಮಾಲೆಯನ್ನು ಧರಿಸಿರುವವನು, ಮುತ್ತಿನಸರ, ವೈಜಯಂತೀ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುವವನು, ಪುಷ್ಟಗಳೂ ದೀರ್ಘ (ಉದ್ದ)ಗಳೂ ಆದ ೪ ಬಾಹುಗಳುಳ್ಳವನು, ಚಕ್ರ ಶಂಖ ಗದಾ ಪದ್ಮಗಳೆಂಬ ಆಯುಧಗಳಿಂದೊಡಗೂಡಿದವನು, ಅರಳಿದ ಕಮಲಗಳಂತೆ ಕಣ್ಣುಗಳುಳ್ಳವನು, ಪ್ರಕಾಶಮಾನಗಳಾದ ಮಕರಕುಂಡಲಗಳುಳ್ಳವನು, ಷೋಡಶಕಲಾ ಪರಿಪೂರ್ಣರಾದ ಅಯುತ (೧೦೦೦೦) ಚಂದ್ರರಿಗಿಂತಲೂ ಅತಿಶಯಿತವಾದ ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ, ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾದ ಕಮಲದಂತಿರುವ ಮುಖವುಳ್ಳವನು, ಸುಂದರವೂ, ದೀರ್ಘವೂ ಆದ ಹುಬ್ಬುಗಳುಳ್ಳವನು. ಸುಂದರವಾದ (ಉನ್ನತವಾದ) ವಿಶಾಲವಾದ ಲಲಾಟ (ಹಣೆ) ದ ಅಂತವುಳ್ಳವನು, ಕಿರೀಟದಿಂದ ಸಂಬದ್ಧವಾದ (ಅಲಂಕೃತವಾದ) ಶಿರಸ್ಸುಳ್ಳವನು. ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ದುಃಖವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವವನು, (ಭಕ್ತರಿಗೆ ದುಃಖಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವವನು.) ಸರ್ವದಾ ಆನಂದ ಭರಿತನು, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮಂದಹಾಸವುಳ್ಳವನು, ಇಂತಹ (ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣ ಭರಿತನಾದ) ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು.

ವಿ || (1) ಬಾಲಸಂಘಮಪಿ ಬೋಧಯದ್ಭೃಶಂ ದುರ್ನಿರೂಪವಚನಂ ಚ ಪಂಡಿತೈಃ|| ಎಂದು ಸುಮಧ್ವವಿಜಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಬಾಲಕರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗುವಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಪಂಡಿತರಿಗೂ ದುರವಗಾಹವಾದ ಅರ್ಥವಿಶೇಷಗಳಿಂದ ಭರಿತವಾದುದು ಈ ಗ್ರಂಥವು. ಇದರ ಪ್ರತಿಶಬ್ದಗಳೂ ಅರ್ಥತಃ ಬಹುವಿಸ್ತೃತಗಳಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಪಾಕ್ಷರವುಳ್ಳವುಗಳಾದಾಗ್ಯೂ ಬಹ್ವರ್ಥಕಗಳಾಗಿವೆ (2) ಆ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣಗಳು ಯಾವುವು? ಎಂದರೆ ಪಂಚದೀರ್ಘಃ ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಸಪ್ತರಕ್ತಃ ಷಡುನ್ನತಃ| ತ್ರಿಪೃಥುಲಘುಗಂಭೀರೋ ದ್ವಾತ್ರಿಂ ಶಲ್ಲಕ್ಷಣಸ್ತ್ವಿತಿ ||(3) ಭುಜನೇತ್ರಹನೂರ್ಕರ್ಣನಾಸಾಸ್ಥಾನೇಷು ಪಂಚದೈರ್ಘ್ಯಾಣಿ | ತಥಾ ತ್ವಕ್ಕೇಶ ನಖಾಂಗುಲೀ ಪರ್ವಸು ಪಂಚ ಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಾಣಿ || (4) ತಥಾ ಪಾದ ತಲದ್ವಯೇ ನೇತ್ರಾಂತೇ ತಾಲು ಸ್ಥಾನೇ ಜಿಹ್ವಾಯಾಮಧರೋಷ್ಠೇ ನಖೇಷು ಚೇತಿ ಸಪ್ತ ಸ್ಥಾನೇಷು ರಕ್ತಾನಿ|| ತಥಾ ವಕ್ಷಃ ಕುಕ್ಷ್ಕಲಿಕಾ ಸ್ಕಂಧ ಕರಚರಣೇಷು ಷಟ್‌ಸು ಸ್ಥಾನೇಷು ಔನ್ನತ್ಯಾನಿ ಷಟ್ | ತಥಾ ಲಲಾಟ ಕಟಿ ವಕ್ಷಸ್ಸು ತ್ರಿಷು ಸ್ಥಾನೇಷು ತ್ರೀಣಿ ಪೃಥುತ್ವಾನಿ|| ತಥಾ ಜಂಘಾಯಾಂ ಗ್ರೀವಾಯಾಂ ಮೇಢ್ರೇಚ ತ್ರೀಣಿ ಹ್ರಸ್ವಾನಿ || ತಥಾ ನಾಭ್ಯಾದಿತ್ರಿಷು

ಸ್ಥಾನೇಷು ತ್ರೀಣಿ ಗಂಭೀರತ್ವಾನಿ ॥ (5) ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಪಂಚದೀರ್ಘಃ ಸಪ್ತರಕ್ತಃ ಷಡುನ್ನತಃ । ತ್ರಿಪೃಥುಹ್ರಸ್ವಗಂಭೀರೋ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣಸ್ತ್ವಿತಿ॥(ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಕಾಂದಪುರಾಣ ಕಾಶೀಖಂಡ) ಹೀಗೆ ೩೨ ಲಕ್ಷಣಗಳು. (6) ಅತಿರಕ್ತತಲಂ=ಪಾಣಿತಲದ್ವಯೇ ಪಾದತಲದ್ವಯೇ ನೇತ್ರಾಂತೇ ತಾಲುಸ್ಥಾನೇ ಜಿಹ್ವಾಯಾಮಧರೋಷ್ಠೇ ನಖೇಷು ಚೇತಿ ಸಪ್ತ ಸ್ಥಾನೇಷು ಸಪ್ತರಕ್ತತ್ವಾನಿ ॥ ಪಾಣ್ಯೋಸ್ತಲೇ ಚ ನೇತ್ರಾಂತೇ ತಾಲುಜಿಹ್ವಾಧರೋಷ್ಠಕಂ । ಸಪ್ತಾರುಣಂ ಚ ಸನಖಂ (ಇತಿ ಸ್ಕಾಂದ, ೨ ಕೈಗಳು ೨ ಪಾದಗಳು ಇವುಗಳ ತಲ, ಕಣ್ಣಿನ ಅಂತ, ತಾಲುಸ್ಥಾನ, ನಾಲಿಗೆ, ಕೆಳ ತುಟಿ, ಉಗುರು ಈ ೭ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ವರ್ಣವಿರಬೇಕು. (2) ಭಾಸ್ವನ್ನಖ ವ್ರಾತ ವಿಭೂಷಿತಂ ವೃತ್ತಾಜಾನುಂ ಭುಜನೇತ್ರ ಹನುಜಾನು ನಖಸ್ಥಾನೇಷು ಪಂಚದೈರ್ಘ್ಯಾಣಿ । ಭುಜೌ ನೇತ್ರೇ ಹನುರ್ಜಾನು ನಾಸಾ, ಪಂಚ ದೀರ್ಘಾಣಿ ಶಸ್ತಾನಿ (ಸ್ಕಾಂದ.) ಬಾಹು, ಕಣ್ಣು, ದವಡೆ, ಮೊಣಕಾಲು, ನಖಸ್ಥಾನ ಈ ಐದು ಉದ್ದವಾಗಿರಬೇಕು. ಅತಏವ ಪ್ರಕಾಶಮಾನವಾದ ನಖಗಳ ಸಮೂಹವು, ಮೊಣಕಾಲು ದೀರ್ಘವೂ, ವರ್ತುಲವೂ ಆಗಿರಬೇಕು. (೮) ವೃತ್ತಜಂಘಂ=ಜಂಘಾಯಾಂ ಗ್ರೀವಾಯಾಂ ಮೇಹನೇ ಚ ತ್ರೀಣಿ ಹ್ರಸ್ವಾನಿ । ಗ್ರೀವಾ ಜಂಘಾ ಮೇಹನ್ಯಶ್ಚ ತ್ರಿಭಿರ್ಹ್ರಸ್ವೋಽಯಮೀಡಿತಃ। (ಎಂದು ಸ್ಕಾಂದ ಮೊಣಗಂಟು, ಕುತ್ತಿಗೆ ಗುಹ್ಯಸ್ಥಾನ ಇವು ಹ್ರಸ್ವವಾಗಿರಬೇಕು (೯) ವಿಶಾಲವಕ್ಷಸಂ=ಲಲಾಟ ಕಟಿ ವಕ್ಷಸ್ಸು ತ್ರಿಷು ಸ್ಥಾನೇಷು ತ್ರೀಣಿ ಪೃಥುತ್ವಾನಿ । ವಕ್ಷಃ ಕುಕ್ಷ್ಯಲಕ ಸ್ಕಂಧ ಕರವಕ್ತ್ರಂ ಷಡುನ್ನತಂ । ಲಲಾಟಕಟಿ ವಕ್ಷೋಭಿಸ್ತ್ರಿವಿಸ್ತೀರ್ಣೋ ಯಥಾ ಹ್ಯಸೌ । ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಹಣೆ, ಕಟಿಪ್ರದೇಶ, ವಕ್ಷಸ್ಥಳ ಈ ೩ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲತನವೂ, ಔನ್ನತ್ಯವೂ ಇರಬೇಕು. (೧೦) ಸುನಿಮ್ನನಾಭಿಂ=ಸ್ವರೇಣ ಸತ್ವನಾಭಿಭ್ಯಾಂ ತ್ರಿಗಂಭೀತಃ (ಸ್ಕಾಂದ) ಸ್ವರ, ಅಂತಃಕರಣ, ನಾಭಿ ಈ ಮೂರು ಗಂಭೀರವಾಗಿರಬೇಕು. ಹೊಕ್ಕಳು ಆಳವಾಗಿರಬೇಕು. (೧೧) ಅತಿರಕ್ತತಲಂ=ಪಾದೌ ಸುಮಾಂಸಲೌ ರಕ್ತೌ ಸಮೌಸೂಕ್ಷ್ಮೌ ಸುಶೋಭನೌ । ಸಮಗುಲ್ಫೌ ಸ್ವೇದ ಹೀನೌ ಸ್ನಿಗ್ಧೌ. (ಸ್ಕಾಂದ) ಪಾದಗಳು ರಕ್ತಗಳಾಗಬೇಕು. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸಾಮುದ್ರಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಇಹ ಭವತಿ ಸಪ್ತರಕ್ತಃ ಷಡುನ್ನತಃ ಪಂಚಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ದೀರ್ಘೋ ಯಃ । ತ್ರಿವಿಪುಲಲಗಂಭೀರೋ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣಃ ಸ ಪುಮಾನ್ । ೭ರಲ್ಲಿ ರಕ್ತಿಮಾ, ೬ ರಲ್ಲಿ ಔನ್ನತ್ಯ, ೫ರಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ, ೫ರಲ್ಲಿ ದೈರ್ಘ್ಯ, ೩ರಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲತನ, ೩ರಲ್ಲಿ ಲಘುತ್ವ, ೩ರಲ್ಲಿ ಗಾಂಭೀರ್ಯ, ಎಂದು ಹೇಳಿದ ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಹೇಳಿದಂತೆ ಆಯ್ತು. (೧೧) ಈ ಗ್ರಂಥವು ಬಹು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ ತೋರಿದರೂ ಬಹ್ವರ್ಥಭರಿತವಾದುದು, ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಬಹುಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನನುಸರಿಸಿ ಶ್ರೀಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. (೧೨) ದ್ವಾತ್ರಿಂಶಲ್ಲಕ್ಷಣೈಃಸಮ್ಯಕ್ ಯುಕ್ತಾಃ ವಾಯುತ್ವಯೋಗ್ಯಕಾಃ । ನಿಯಮೇನೈವ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತು ಪ್ರಾದುಭಾವಾಃ ವಿಶೇಷತಃ । ಸಹಸ್ರಾರೇಣ ಚಕ್ರೇಣ ಚಿಹ್ನಿತಾ ದಕ್ಷಿಣೇ ಕರೇ । ಗದಯಾಽ ಪ್ಯಾಶ್ರಯಾ ಚೈವ ಶತಾವರ್ತೇನ ಕಂಬುನಾ । ವಾಮೇ ಕರೇ ತಥಾಽಬ್ಜೇನ ಸಹಸ್ರದಲಶೋಭಿನಾ । (ಇತ್ಯಾದಿ ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ) (೧೩) ಷಣ್ಣವತ್ಯಂಗುಲೋ ಯಸ್ತು ತಾಲಾಸ್ಯೋ ದಶತಾಲಕಃ । ದಶಪ್ರಾದೇಶಕಃ ಸಪ್ತಪಾದೋ ಹಸ್ತಚತುಷ್ಟಯಃ ॥ ಕಲಮತ್ರಯಾಂಗುಲಶ್ಚೈವ ವಾಗ್ಮೀ ಸಂದೇಹ ವರ್ಜಿತಃ । ವಾಸುದೇವೈಕಶರಣೋ ಗುರುರಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುಧೈಃ ॥ ಗುರು ಲಕ್ಷಣ ಸಂಪೂರ್ಣಃ ಸಾಕ್ಷಾದೇಕಶ್ಚತುರ್ಮುಖಃ ॥ ತತಃ ಶೇಷೇಂದ್ರವಹ್ನ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಕ್ರಮೇಣೈವ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ॥ (ಇತಿ ಶ್ರುತಿಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ.) ಸಂಪೂರ್ಣ ಗುರುಲಕ್ಷಣವಿದ್ದವರು ಚತುರ್ಮುಖ ಮುಖ್ಯಪ್ರಾಣರು. ಆ ಮೇಲೆ ಶೇಷ ಗರುಡ ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು. ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಇತರ ಗುರುಗಳನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಷ್ಟಪತ್ರೇ ತು ಹೃತ್ಪದ್ಮೇ=(ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೃತ್ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಂಟಪವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾ ಭಗವಂತನನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕೆಂದು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು) (೧) ಹೃನ್ಮಧ್ಯೇಽಷ್ಟದಲಂ ಪದ್ಮಂ ಕರ್ಣಿಕಾಮಧ್ಯಶೋಭಿತಂ।ಓಂಕಾರನಾದ ವಿಲಸದ್ವೇದಗಂಭೀ(ಧೀ) ರವಿ ಪ್ರಭಂ ॥೧॥ ತನ್ಮಧ್ಯೇ ನವರತ್ನಾಢ್ಯಂ ತಪ್ತಹಾಟಕಸನ್ನಿಭಂ। ತಸ್ಯೋಪರಿಷ್ಟಾಚ್ಚತುರಂ ನಾನಾ ರತ್ನವಿಭೂಷಿತಂ । ॥೨॥ ವಿದ್ರುಮ ಸ್ಫಟಿಕಾಕಾರ ಶತಸ್ತಂಭ ಸಮನ್ವಿತಂ । ಸೂರ್ಯಕೋಟಿ ಪ್ರತೀಕಾಶಂ ವಿಮಾನೇನ ವಿರಾಜಿತಂ ॥೩॥ ಮುಕ್ತಾದಾಮವಿಭೂಷಾಢ್ಯಂ ಚಿತ್ರಧ್ವಜ ಪತಾಕಿನಂ।ಮಲ್ಲಿಕಾಕುಂದ ಮಂದಾರ ಕೇತಕೀ ಚಂಪಕಾದಿಭಿಃ ॥೪॥ ಅನ್ಯೈಶ್ಚ ಗಂಧವತ್ಪುಷ್ಪೈಃಸಮಂತಾದವಕೀರಿತಂ ॥ ಮಂದರಾಖ್ಯಸ್ಸು ರತ್ಪುಷ್ಪ ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಾಂತರಸ್ಥಿತಂ ॥೫॥ ಏತನ್ಮಂಡಲಮಧ್ಯಸ್ಥ ಸ್ವರ್ಣಪದ್ಮೋಪಶೋಭಿತಂ । ಸಿಂಹಾಸನಸಮಾರೂಢಂ ಸೂರ್ಯಕೋಟಿಸಮಪ್ರಭಂ ॥೬॥ ವಿಷ್ಣುಂ ಚತುರ್ಭುಜಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಭೂಮಿಭ್ಯಾಂ ಪಾರ್ಶ್ವಶೋಭಿತಂ । (ತ್ರಿಸಂಧ್ಯಾಸು ತ್ರಿ ಶ್ರೀ ದುರ್ಗಾ ಭೂಮಿಭ್ಯಾಂ ಪಾರ್ಶ್ವಶೋಭಿತಂ ।)

ಕಿರೀಟಹಾರಕೇಯೂರ ಕುಂಡಲೈರ್ಮಂಡಿತಾಕೃತಿಂ ||೭|| ಕಟಿಸೂತ್ರ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರನೂಪುರ್ರೈರುಪಶೋಭಿತಂ| ಶ್ರೀವತ್ಸ ವನಮಾಲಾಢ್ಯಂ ತುಳಸೀದಾಮಭೂಷಿತಂ ||೮|| ಅನೇಕದಿವ್ಯಾಭರಣಂ ಕನ (ಟ) ಕಾಭರಣೋಜ್ಜ್ವಲಂ|ವರದಾಭಯಹಸ್ತಾಢ್ಯಂ ಶಂಖಚಕ್ರಸ್ಫುರತ್ಕರಂ ||೯|| ಪೀತಾಂಬರಧರಂ ವಿಷ್ಣುಂ ಪ್ರಸನ್ನವದನಂ ಶುಭಂ| ಮನೋಹರಂ ದಯಾಮೂರ್ತಿಂ ಮಂದಹಾಸ ಮುಖಾಂಬುಜಂ ||೧೦|| ಅಣಿಮಾದ್ಯೈಶ್ವರ್ಯ ಮೂರ್ತಿಮದ್ಭಿರಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯೈರುಪಾಸಿತಂ । ಬದ್ಧಾಂಜಲಿಪುಟೈರ್ಭಕ್ತೈರ್ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಭಿಸ್ಸುರೈಃ ||೧೧|| ಗಾಯದ್ಭಿರ್ನಾರ ದಾದ್ಯೈಶ್ಚ ಸನಕಾದ್ಯೈಶ್ಚ ಸೇವಿತಂ । ಸ್ತು (ಸ್ತು) ತಂ ಪರಮಕಲ್ಯಾಣಂ ಸೂತಮಾಗಧವಂದಿಭಿಃ । ||೧೨|| ಅನೇಕದಿವಾಭ್ಯರಣಂ ಕರಕಂಕಣ ಶೋಭಿತಂ। ದಿವ್ಯಸ್ತ್ರೀಕರಯುಗ್ಮೇನ ಮಂದಂ ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯೇ ಪರಂ(ಹರಿಂ) ||೧೩|| ಸ್ವರ್ಣದಂಡ ವಿಚಿತ್ರಾಭ್ಯಾಂಚಾಮರಾಭ್ಯಾಂ ಸುವೀಜಿತಂ|ಮಾಧವಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಂ ಭಕ್ತವತ್ಸಲಮೀಶ್ವರಂ ||೧೪|| ಧ್ಯಾತ್ವೈವಂ ಹೃದಿಗಂ(ವಾ) ಸೂರ್ಯಮಂಡಲೇ ಮಾಧವಂ (ಇತಿ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥೀಯ ಸನ್ಯಾಸ ಪದ್ಧತಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಸುರೋತ್ತಮತೀರ್ಥೀಯಾ||) ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸುರೋತ್ತಮ ತೀರ್ಥರು ಈ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಷ್ಟ ಪತ್ರೇತು ಎಂಬ ಮೂಲದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸಿ ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. (೨) ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಸಂಧ್ಯಾ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉದಾಹೃತವಾದ ಅಗ್ನೇಯ ಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ವಿವೃತವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಹೃದಯೇಽಷ್ಟದಲಂ ಪದ್ಮಂ ಕರ್ಣಿಕಾಮಧ್ಯಶೋಭಿತಂ| ಓಂಕಾರನಾಲೇ ವಿಲಸತ್ಸ್ವೇದ ಗಂಧೀ ರವಿ ಪ್ರಭಂ ||೧||...... ||೪|| ಅನ್ಯೈಶ್ಚ ಗಂಧಪುಷ್ಪೈಶ್ಚ ಸಮಂತಾದವಕೀರಿತಂ || ಮಂದರಾಖ್ಯಸ್ಫುರತ್ಪುಷ್ಪಕಲ್ಪವೃಕ್ಷಾಂತರಸ್ಥಿತಂ ||೫|| ಸಿಂಹಾಸನೇ ಸಮಾಸೀನಂ ಸೂರ್ಯಕೋಟಿ ಸಮಪ್ರಭಂ || ವಿಷ್ಣುಂ ಚತುರ್ಭುಜಂ ಸ್ವೈವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪ್ರಾಣನಿಯಾಮಕಂ ||೬|| ಇತಿ || (೩|| ವೈಕುಂಠೇ ಪರಮೇ ವ್ಯೋಮ್ನಿ । ದುಗ್ಧಾಬ್ಧೌ ವೈಷ್ಣವೇ ಪದೇ|| ಅನಂತಭೋಗಪರ್ಯಂಕೇ ಸಮಾಸೀನಂ ಶ್ರಿಯಾ ಸಹ ||೧|| ಇಂದ್ರ ನೀಲಮಣಿಶ್ಯಾಮಂ ಶಂಖ ಚಕ್ರಗದಾಧರಂ| ಪೀತಾಂಬರಧರಂ ದೇವಂ ಪದ್ಮಪತ್ರನಿಭೇಕ್ಷಣಂ ||೨|| ಶ್ರೀ ವತ್ಸಕೌಸ್ತುಭೋರಸ್ಕಂ ಸರ್ವಾಭರಣ ಭೂಷಿತಂ| ಚಿಂತಯಿತ್ವಾ ನಮಸ್ಕೃತ್ವಾ ಕೀರ್ತಯೇದ್ದಿವ್ಯನಾಮಭಿಃ ||೩|| ಇತಿ ವಿಷ್ಣುತೀರ್ಥೀಯ ಸನ್ಯಾಸ ಪದ್ಧತಿಃ|| ಸೂರ್ಯೇಂದು ವಹ್ನಿಗಂ= (೧) ಶ್ವೇತದೀಪಂ ಮಂಟಪಂ ಚ ದಿವ್ಯ ರತ್ನಮಯಂ ಶುಭಂ|ರತ್ನ ಸಿಂಹಾಸನಂ ತತ್ರ ಪೂಜಯೇನ್ಮಂಡಲಾನ್ವಿತಂ|| (೨) ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಂ ತಥಾ ರತ್ನಮಂಟಪಂ ಪದ್ಮಮೇವಚ| ಅಮುಂ ಮಂತ್ರಾರ್ಕಸೋಮಂಚ ವಹ್ನಿಮಂಡಲಮೇವಚ ||೧|| ಸಂ ಸತ್ವಂ ರಂ ರಜಶ್ಚೈವ ತಂ ತಮಶ್ಚ ತತಃ ಪರಂ ||೨|| (ಯೋಗದೀಪಿಕಾ) (೩) ಶ್ವೇತದ್ವೀಪೋ ಮಂಟಪಶ್ಚ ದಿವ್ಯರತ್ನಮಯಂ ಶುಭಂ|| ಪದ್ಮಂ ತನ್ಮಧ್ಯತಃ ಪೂಜ್ಯಂ ಸತಾರಂ ಮಂಡಲತ್ರಯಂ ||೧|| ಗುಣತ್ರಯಾತ್ಮಿಕಾ ಶ್ರೀಶ್ಚ ತಥಾಽತ್ಮಾದಿಚತುಷ್ಟಯಂ| ವಿಮಲಾದ್ಯಾ ಅಷ್ಟದಿಕ್ಷು ಪುರುಷಶ್ಚೇತಿ ಶಕ್ತಯಃ ||೨|| ಮಧ್ಯೇಽನಂತಂ ಯೋಗಪೀಠಸ್ವರೂಪಂ ಮೂಲಮಂತ್ರತಃ|| (ಸನ್ಯಾಸ ಪದ್ಧತಿ) (೩) ಪುರುಷಂ ಶಕ್ತಿಕೂರ್ಮೌ ಚ ಶೇಷಂ ಪೃಥ್ವೀಂ ಚ ಸಾಗರಂ । ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಂ ಮಂಟಪಂಚ ದಿವ್ಯರತ್ನಮಯಂ ಶುಭಂ|| ರತ್ನಸಿಂಹಾಸನಂ ತತ್ರ ಪೂಜಯೇನ್ಮಂಡಲಾನ್ವಿತಂ || (೪) ಸವಿಷ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ವಾಯುರಂಡೋದಕೇಸ್ಥಿತಃ| ವಿಷ್ಣುನಾ ಕೂರ್ಮರೂಪೇಣ ಧಾರಿತೋಽನಂತಧಾರಕಃ ||೧|| ಅಷ್ಟು ಪಾದಾ ಹಿ ಚತ್ವಾರೋ ಹ್ಯಂಡೋದೇ ಕೋಣಸಂಸ್ಥಿತಾಃ|ಉರಸ್ತು ಭೂಮಿಸಂಶ್ಲಿಷ್ಟಮತಿರಿಚ್ಯ ಭುವಂಪುನಃ ||೨|| ಪಾರ್ಶ್ವತಃ ಪೃಷ್ಠತಶ್ಚೈವ ಶಿರಶ್ಚೋದಕ ಸಂಸ್ಥಿತಂ||ಆಕಾಶಮುದರೇ ತಸ್ಯದ್ಯೈಃಪೃಷ್ಠೇ ಸಂಸ್ಥಿತಾ ವಿಭೋಃ ಇತಿಪ್ರಭಂಜನೇ|| (೫) ಬಿಭರ್ತ್ಯಂಡಂ ಹರಿಃ ಕೂರ್ಮಸ್ತ್ವಂಡೇಚಾಪ್ಯುದಕಂ ಮಹತ್| ಉದರೇ ಕೂರ್ಮರೂಪಸ್ಯ ವಾಯುಃ ಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಃ ||೧|| ವಾಯೋಃಪುಚ್ಛಂ ಸಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ಶೇಷಸ್ತು ಪೃಥಿವೀಮಿಮಾಂ|| ಬಿಭರ್ತಿ ತಸ್ಯಾಂಚ ಜಗದಿದಂ ಸರ್ವಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಂ ||೨|| ಇತಿ ವೈಭವೇ|| (೬) ಪರಂಬ್ರಹ್ಮೈವ ಮಧ್ಯೇಚಕ್ರಮಾಡುತ್ತದಮುತ್ತರಂ|| ಎಂದು ವಿಷ್ಣು ತೀರ್ಥೀಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಪರಮಪುರುಷಾದಿಗಳನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಶ್ವೇತ ದ್ವೀಪ ಪರ್ಯಂತವಾದವುಗಳನ್ನು ಪೀಠದಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಮೇಲೆ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. (೭) ಚತುಃ ಕೋಣಂ ತು ಪೀಠಂ ಸ್ಯಾತ್ ಷಟ್ಕೋಣಂ ತಸ್ಯ ಮಧ್ಯತಃ । ತನ್ಮಧ್ಯೇಽಷ್ಟದಲಂ ಪದ್ಮಂತತ್ರ ಪದ್ಮೇಶಮರ್ಚಯೇತ್ (ತಂತ್ರತಿಲಕ) || ಪೀಠವು ಚತುರಸ್ರವಾಗಿರಬೇಕು. ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಷಟ್ಕೋಣವಿರುವುದು. ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ೮ ದಲಗಳುಳ್ಳ ಪದ್ಮವು, ಆ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದು ತಂತ್ರತಿಲಕಾನುಸಾರವಾಗಿಯೂ ಮೂಲಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (೧೧) ಅಂದರೆ ಪುರೋಭಾಗದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪದ್ಮದಷಟ್ಕೋಣಗಳ ಮಧ್ಯದ ಅಗ್ರ ಭಾಗದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೩ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಕಾರವಾಗಿ ದೀಪ ರೂಪಗಳಾಗಿರುವ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲ ಚಂದ್ರಮಂಡಲ ಅಗ್ನಿಮಂಡಲಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

ಪೃಷ್ಠಭಾಗದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ೩ ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ವರಜಸ್ತಮೋಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಅದರಲ್ಲಿ ಸತ್ವಗುಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯು ಶ್ರೀದೇವಿಯು, ರಜೋಗುಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯು ಭೂದೇವಿಯು, ತಮೋಗುಣಕ್ಕೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯು ದುರ್ಗಾದೇವಿಯು, ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೇಸರ ಸಹಿತವಾಗಿ ಕಂದವೇ ಮೂಲವಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಪತ್ರವಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. (೧೪) ಆತ್ಮಾನಮಂತರಾತ್ಮಾನಂ ಪರಮಾತ್ಮಾನಮೇವ ಚ। ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾನಂ ತಥಾ ಪೂಜ್ಯಾಃ ಪದ್ಮೇ ಪೂರ್ವಾದಿಷುಕ್ರಮಾತ್ ॥ ಆ ಹೃತ್ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾದಿ ೪ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆತ್ಮಾ, ಅಂತರಾತ್ಮಾ, ಪರಮಾತ್ಮಾ, ಜ್ಞಾನಾತ್ಮಾ ಎಂಬ ೪ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕೆಂದು ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೧೫) ಆ ೮ ಪತ್ರಗಳುಳ್ಳ ಪದ್ಮದ ೮ ದಳ, ಮಧ್ಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಮಲಾ, ಉತ್ಕರ್ಷಿಣೀ, ಜ್ಞಾನಾ, ಕ್ರಿಯಾ, ಯೋಗಾ, ಪ್ರಹ್ವೀ, ಸತ್ಯಾ, ಈಶಾನಾ, ಅನುಗ್ರಹಾ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು (ಪೂಜ್ಯರಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು) ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಪತ್ರಂ ಸಮಾರಭ್ಯ ತದ್ದಲೇಷು ಯಥಾಕ್ರಮಂ ವಿಮಲಾದ್ಯಾಸ್ತು ಪೂಜ್ಯಾಃ ಸ್ಯುಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಕಾರ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. (೧೬) ಹಾಗೆಯೇ ಪೀಠ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಬ್ರಹ್ಮವಾಯು (ರುದ್ರ)ಶೇಷ ಗರುಡರನ್ನೂ, ವಿಮಲಾದಿ ೯ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. (೧೭) ಇಚ್ಛಾದಿತ್ವೇನ ತ್ರಿವಿಧಾ ವಿಮಲಾದ್ಯಾಸ್ತು ಶಕ್ತಯಃ।ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತಾಶ್ಚತಾಭ್ಯಸ್ತನ್ನಾಮಿಕಾಃ ಪರಾಃ ॥೧॥ ಜಾಯಂತೇ ತತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ತಾಶ್ಚ ಪೀಠೇ ಪ್ರಪೂಜಯೇತ್ । ತದ್ಭಿನ್ನಜೀವಾಸ್ತಸ್ಯೈವ ಪ್ರಸಾದಾತ್ತತ್ಸಮೀಪಗಾಃ ॥೨॥ ಇತಿ ತಂತ್ರ ನಿರ್ಣಯೇ (೧೮) ಇಚ್ಛಾಜ್ಞಾನ ಪ್ರಯತ್ನ ನಿಯಾಮಕ ರೂಪಗಳು ೩ ವಿಧಗಳು. ಇಚ್ಛಾಜ್ಞಾನ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಇಚ್ಛಾತ್ವಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿವೆ. ವಿಮಲಾದಿಗಳು ೯ ವಿಧ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತ ಶಕ್ತಿಗಳು. ಆ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ರಮಾ ಶಕ್ತಿಗಳು ಭಿನ್ನಗಳು. ಅವುಗಳಿಂದ ಆವಾವ ನಾಮಗಳುಳ್ಳ ವಿಮಲಾದಿ ಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯು ಶೇಷ ಗರುಡರೆಂಬ ಜೀವರು ಆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಭಿನ್ನ, ಅಭಿನ್ನ ಎಲ್ಲಾ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತ ಶಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನರಾದ ಜೀವರು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ವರೂಪ ಭೂತಗಳಾದ ವಿಮಲಾದಿ ಶಕ್ತಿಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ, ಎಂದು ತಂತ್ರ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿದೆ. (೮) ವಿಷ್ಣೋಃ ಶ್ರಿಯಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಶ್ಚ ವಾಯೋಃ ಸಂಕರ್ಷಣಸ್ಯ ಚ । ಗರುಡಸ್ಯಚ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ನವಮೂರ್ತಯಃ ॥೧॥ ಪೂಜ್ಯಾಃಸ್ವಾತ್ವತತಂತ್ರೇಷು ತತ್ರಾದ್ಯಾ ಮೂರ್ತಯೋ ಹರೇಃ ॥ ಪ್ರಧಾನಾಸ್ತಾನಿ (ಸ್ತು) ಸರ್ವಾಸಾಂ ಮೂರ್ತೀನಾಂ ಹರಿಮೂರ್ತಯಃ ॥೨॥ ಇತಿ ಸಹಸ್ರಾವರಣೇ ॥ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣು ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಯು ಸಂಕರ್ಷಣ, ಸುಪರ್ಣ, ಇವರಿಗೆ ಪ್ರತಿಒಬ್ಬರಿಗೂ, ೯, ೯, ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜ್ಯಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದಿ ೯ ಮೂರ್ತಿಗಳಿಗೆ ಆದಿ ಭೂತಗಳಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ೯ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಪೂಜ್ಯಗಳೂ ಪ್ರಧಾನಗಳೂ ಆಗಿವೆ, ಎಂದು ಸಹಸ್ರಾವರಣ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (೧೯) ಯೋಗದೀಪಿಕಾಯಾಂ ॥ ಅಗ್ನ್ಯಾದಿಕೋಣಗಾನರ್ಚೇತ್ಪೀಠಪಾದಸ್ಥಲೇ ಸ್ಥಿತಾನ್ । ವಿಪಶ್ಚಿದ್ಗರುಡಂ ವ್ಯಾಸಂ ದುರ್ಗಾಂಚೈವ ಸರಸ್ವತೀಂ ॥೧॥ ಧರ್ಮಂ ಜ್ಞಾನಂಚ ವೈರಾಗ್ಯಮೈಶ್ವರ್ಯಂ ಚ ತತಃ ಪರಂ ॥ ತದೂರ್ಧ್ವಗಾನಧರ್ಮಾದೀನ್ ಪೂರ್ವಾದೌ ಫಲಕಾಶ್ರಯಾನ್ ॥೨॥ ಹೀಗೆ ಯೋಗದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. (೨೦) ಸ್ವರ್ಣಾದಿರಚಿತೇ ಪೀಠೇ ಪೂಜಾಚಕ್ರಂ ಸಮುದ್ಧರೇತ್।ಅಸ್ಮಿನ್ ಸಂಸ್ಥಾಪ್ಯ ದೇವೇಶಂ ಪುಷ್ಪಾದ್ಯೈರಪಿ ಪೂಜಯೇತ್ ॥ ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ (೨೧) ಪಂಚರಾತ್ರೇ=ಆದೌ ಸಿಂಹಾಸನಂ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ಪೂಜ್ಯಃ ಪರಮ ಪೂರುಷಃ।ಆಧಾರಶಕ್ತಿಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಕೂರ್ಮೋಽನಂತೋ ವರಾಹಕಃ ॥೧॥ ಪೃಥ್ವೀಕ್ಷೀರಾರ್ಣವಶ್ಚೈವ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಸ್ತಥೈವಚ । ಸುವರ್ಣಮಂಟಪಶ್ಚೈವ ಹೇಮಪ್ರಾಕಾರ ಇಷ್ಯತೇ ॥೨॥ ಸುವರ್ಣವೇದಿಕಾಮಧ್ಯೇ ಮಂತ್ರೈಸ್ಸಿಂಹಾಸನೇ ಯಜೇತ್ । ಪುರುಷಂ ಶಕ್ತಿಕೂರ್ಮೌಚ ಶೇಷಂ ಪೃಥ್ವೀಂ ಚ ಸಾಗರಂ ॥೩॥ ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಂ ಮಂಟಪಂ ಚ ದಿವ್ಯರತ್ನಮಯಂ ಶುಭಂ । ರತ್ನಸಿಂಹಾಸನಂ ತತ್ರ ಪೂಜಯೇನ್ಮಂಡಲಾನ್ವಿತಂ ॥೪॥ (೨೨) ತಲ್ಪಾಕಾರಂ ತತೋಽನಂತಂ ಪೀಠಮಧ್ಯೇ ಸಮರ್ಚಯೇತ್ ॥ (೨೩) ಹೀಗೆ ಶ್ರೀ ಮದಾಚಾರ್ಯರು ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನನುಸರಿಸಿಯೇ ಅಷ್ಟಪತ್ರೇ ತು ಹೃತ್ಪದ್ಮೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು. (೨೪) ತಂತ್ರಸಾರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಪೀಠಪೂಜೆಯು (೨೫) ಅರ್ಚಯೇದ್ಗಂಧ ಪುಷ್ಪಾದ್ಯೈಃ ಪೀಠಪಾರ್ಶ್ವೇ ತು ಸವ್ಯಕೇ। ವಾಯುಮಾದ್ಯಗುರುಂ ಲೋಕೇ ಪೀಠಪಾರ್ಶ್ವೇತು ದಕ್ಷಿಣೇ ॥೧॥ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ವಿಷ್ಣು ಮೀಶಂಚ ಸಮಾರಾಧ್ಯ ತಥೋತ್ತರೇ । ಸನತ್ಕುಮಾರಂ ಸನಕಂ ಸನಂದನಸನಾತನೌ ॥೨॥ ಎಂದು ಪಾದ್ಮ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಾಯ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸಬೇಕು. (೨೬) ಪುರುಷಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಆವಾಹನ ಪ್ರಕಾರವು

ಧ್ಯಾನ ಪ್ರಕಾರಾದಿಗಳೂ ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಅದನ್ನು ಮೂಲೀಕರಿಸಿ ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಕಲ್ಪನೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಅಷ್ಟಪತ್ರೇ ತು ಹೃತ್ಪದ್ಮೇ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ವಿರಚಿಸಿರುವರು. ಹೇಗೆಂದರೆ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಸಮಾಯುಕ್ತಂ ಶ್ವೇತಮತ್ಯಂತ ದುರ್ಲಭಂ। ಶ್ವೇತಾಬ್ಜಸ್ಥಂ ಪದ್ಮ ಕರಂ ಗದಿನಂ ಶಂಖಚಕ್ರಿಣಂ ॥೧॥ ಶುದ್ಧಸ್ಫಟಿಕಸಂಕಾಶಂ ಸರ್ವಾಭರಣಭೂಷಿತಂ । ವನಮಾಲಾಧರಂ ದೇವಂ ಧ್ಯಾಯೇನ್ನಾರಾಯಣಂ ಪ್ರಭುಂ ॥ (ಪರಂ) ॥೨॥ ಮಾನಸೈರುಪಚಾರೈಶ್ಚ ಪೂಜಾಂ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಮಾಚರೇತ್ । ಬಹಿರ್ಯಾಶಪ್ರಸಿದ್ಧ್ಯರ್ಥಮುಚ್ಚರನ್ ಪ್ರಣವಂ ತಥಾ ॥೩॥ ದೇವಂ ಸುಷುಮ್ನಾಮಾರ್ಗೇಣ ಆನೀಯ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಕಂ। ವಾಮನಾಸಾಪುಟೇ ಧ್ಯಾತ್ವಾ ನಿರ್ಗತಂ ಸ್ವಾಂಜಲಿಸ್ಥಿತಂ ॥೪॥ ಸಂಪೂಜ್ಯ ಪ್ರತಿಮಾದೌ ತು ಪುಷ್ಪಮಾರೋಪ್ಯ ಮಂತ್ರತಃ । ಸಹಸ್ರಶೀರ್ಷಮಂತ್ರೇಣ ಕುರ್ಯಾದಾವಾಹನಂ ವಿಭೋಃ ॥೫॥ ಅಧೋಮುಖಂ ಹೃತ್ಕಮಲಂ ವಾಯುಬೀಜೇನ ಸನ್ಮುಖಂ । ಪ್ರಣವೇನೋನ್ಮುಖೀಕೃತ್ಯ ಜ್ಞಾನಾರ್ಕೇಣ ವಿಕಾಸಯೇತ್ ॥೬॥ ಅಂದರೆ ಅಧೋಮುಖವಾಗಿರುವ (ಅಂದರೆ ಒಳಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕುಂಚಿತವಾದ ಪತ್ರಾಗ್ರವುಳ್ಳ) ನಮ್ಮ ಹೃದಯ ಕಮಲವನ್ನು ವಾಯು ಬೀಜದಿಂದ (ಯಂ ಎಂಬ ಬೀಜಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರದಿಂದ) ಅಭಿಮುಖೀಕರಿಸಿ ಪ್ರಣವ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಆ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಊರ್ಧ್ವಮುಖ ಅಗ್ರದಳವುಳ್ಳದ್ದನ್ನಾಗಿ, ಮಾಡಿ ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಸೂರ್ಯನಿಂದ (ಅಂದರೆ ಸರ್ವಸದ್ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣಃ ವಿದೋರ್ಷಃ ಸರ್ವೇಶಃ ಸ್ವೇಷು ಯಥಾಭಕ್ತಿ ವತ್ಸಲೋ ಹರಿಃ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನ ಸೂರ್ಯನಿಂದ) ಅರಳಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ವಿಕಸಿತವಾದ ಹೃತ್ಕಮಲದಂತಿರುವ ಅಷ್ಟೈಶ್ವರ್ಯಯುಕ್ತನೂ, ದೋಷಲೇಶರಹಿತನೂ ಶಂಖ ಚಕ್ರ ಗದಾ ಪದ್ಮಧಾರಿಯೂ ಆದ ಸರ್ವೋತ್ತಮನಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನನ್ನು (ಅಂದರೆ ಬಿಂಬರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸ್ಯ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು) ಅರ್ಘ್ಯ, ಅರಿಭ್ಯ, ಪುಷ್ಪ ಪರ್ಯಂತ ಮಾನಸ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಉದ್ಯದ್ಭಾಸ್ವತ್ಸಮಾಭಾಸಃ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಧ್ಯಾನ ಮಾಡಿ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡೀ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಕ್ಕೆ ತಂದು ವಾಮನಾಸಾಪುಟದಿಂದ ಬಹಿರ್ನಿರ್ಗತವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕರಸಂಪುಟದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿ ತಂತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ತುಳಸೀ ಬಿಲ್ವಪತ್ರ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿ, ಪುರುಷಸೂಕ್ತ, ಮೂಲ ಮಂತ್ರ, ಅಷ್ಟಾಕ್ಷರಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆವಾಹನ ಮಾಡಬೇಕು. (ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳೊಳಗೆ ಭಾರತೀರಮಣ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನನ್ನು ಅನುಸಂಧಾನ ಮಾಡುವುದೇ ಆವಾಹನವು. ಹೀಗೆ ಆವಾಹನ ಮಾಡಿ ವಿಧ್ಯುಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಪೂಜಿಸಬೇಕು. ಪೂಜೆ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಉಪಾಸ್ಯ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಿಂದ ಯಥಾಪ್ರಕಾರ ತಂತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರಿಸುವುದೇ ವಿಸರ್ಜನವು. ಹೀಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಮಾಡುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಆ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸನ್ನಿಧಾನವೂ, ವಿಶೇಷ ಶಕ್ತಿಯೂ ಉಂಟಾಗಿ ಅರ್ಚಕರಿಗೆ ಸರ್ವಾಭೀಷ್ಟವೂ ಲಭಿಸುವುದು. [೨೭] ಅದರಲ್ಲಿಯೂ "ಆತ್ಮಾರ್ಥೇ ಹೃದ್ಗತಂ ವಿಷ್ಣುಂ ಪರಾರ್ಥೇ ಸೂರ್ಯಗಂ ಹರಿಂ। ತಥಾ ದೇವಾಲಯೇ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಾಂತರ್ಗತಂ ಹರಿಂ ॥ ಆವಾಹಯೇತ್।" ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ತಮಗಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದಾದರೆ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವನ್ನು ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾ ದೇವಾನಾಂ ಭುವನಸ್ಯಗರ್ಭೋ ಯಥಾವಶಂ ಚರತಿ ದೇವ ಏಷಃ। ಘೋಷಾಯದಸ್ಯ ಶೃಣ್ವಿರೇನ ರೂಪಂ ತಸ್ಮೈ ವಾತಾಯ ಹವಿಷಾ ವಿಧೇಮ । ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಿಂದ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಆವಾಹನಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು (೨೮) ಪರಗೃಹದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪರಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಥವಾ ದೇವಾಲಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾರ್ಚನೆ ಮಾಡುವುದಾದರೆ ಮೂಲರೂಪೇಣ ಸಹಿತಾಃ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಸಂಸ್ಥಿತಾಃ। ರಾತ್ರೌ ಶುಕ್ಲೇ ತ್ವಿಂದುಸಂಖ್ಯಾ ಹ್ಯನ್ಯದಾ ವಹ್ನಿ ಮಧ್ಯಗಾಃ॥ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಗಲಿಗೆ ಸೂರ್ಯಮಂಡಲಾಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನೂ, ರಾತ್ರಿಗೆ ಅಗ್ನಿಮಂಡಲಾಂತರ್ಗತ ಶ್ರೀಹರಿಯನ್ನು ಆವಾಹನ ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು (೨೯) ಏವಂಚ ಅಷ್ಟಪತ್ರೇ ತು ಹೃತ್ಪದ್ಮೇ ಎಂಬ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಾರಾಂಶವು.

ನಮ್ಮ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತ ಭಗವಂತನು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಕಟಾಹವನ್ನೇ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಶೋಭಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು ಹೇಗೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕಟಾಹದ ಅಡಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಪುರುಷನಾದ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನು, ಜಲಾದಿ ಆವರಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡವನ್ನು ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಪದ್ಮಾಸನನಾಗಿ ಪೂರ್ವಾಭಿಮುಖವಾಗಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಪೀಠಸ್ಥಾಪನ

ದೇಶದ ಮಧ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಸಮಾನವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಿಂದ ಕೆಳಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು ಅದರ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್‌ನವಾವರಣಗಳಿಗೆ ಆಧಾರರೂಪಿಣಿಯಾದ ಶಕ್ತಿನಾಮಕ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ದೇವಿಯು. ಆ ಆಧಾರಶಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡಕ್ಕೆ ಆಧಾರ ಭೂತನಾದ ವಿಷ್ಣುಕೂರ್ಮ, ಆ ವಿಷ್ಣುಕೂರ್ಮನ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಒಳಗಿನ ಅಗಾಧ ಜಲಾಧಾರವಾದ ಪರಮ ಪುರುಷಾಯ ನಮಃ ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಷ್ಣುಕೂರ್ಮವು ಅದರ ಮೇಲೆ ವಾಯುಕೂರ್ಮ ಹೀಗೆ ೩ ಕೂರ್ಮಗಳು. ಆ ವಾಯುಕೂರ್ಮನ ಪುಚ್ಛವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ ಶೇಷನು, ಶೇಷನ ಮೇಲೆ ಪೃಥಿವಿಯು. ಪೃಥಿವಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿನಿಯಾದ ಭೂದೇವಿಯು ಕೂಡ. ಆ ಪೃಥಿವಿಯ ಮೇಲೆ ಕ್ಷೀರಸಾಗರ ಮತ್ತು ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ವರುಣನು. ಆ ಕ್ಷೀರಸಾಗರದ ಮೇಲೆ ಶ್ವೇತ ದೀಪವು, ಆ ಶ್ವೇತ ದೀಪದ ಮೇಲೆ ದಿವ್ಯ ನಾನಾ ವಿಧ ರತ್ನಗಳಿಂದ ಖಚಿತವಾದ ಸುವರ್ಣಮಂಟಪವು. ಆ ಮಂಟಪದೊಳಗೆ ಸೂರ್ಯ ಮಂಡಲ, ಚಂದ್ರ ಮಂಡಲ, ಅಗ್ನಿಮಂಡಲಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ರತ್ನ ಸಿಂಹಾಸನವು. ಅವರಲ್ಲಿ ಚತುಷ್ಕೋಣಾಕಾರವಾದ ಪೀಠದ ಮೇಲೆ ಷಟ್‌ಕೋಣ ಪದ್ಮವನ್ನು, ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟದಲಪದ್ಮವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಿ ಆ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು "ಭೋ ಸ್ವಾಮಿನ್ ಜಗತಾಂ ನಾಥ ಯಾವತ್ಪೂಜಾವಸಾನಕಂ। ತಾವತ್ಸಂಪ್ರೀತಿಭಾವೇನ ಬಿಂಬೇಽಸ್ಮಿನ್ ಸನ್ನಿಧೋಭವ" ಎಂದು ಸಂಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿ ಪೂಜಿಸಬೇಕು.

(20) ನಾರಾಯಣಂ=(1) ಅರಾಣಾಂ ವಿರುದ್ಧತ್ವಾತ್=ದೋಷಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ನಾರಾಃ=ಗುಣಗಳು ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನು. ಅಥವಾ ನಾರೈಃ ಸಹ ಈಯತೇ ನಾರಾಯಣಃ "ಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನು (2) ಅರಾಣಾಂ ಅಯನಂ ನಭವತಿ=ದೋಷಲೇಶರಹಿತನು (3) ನಾರೇಣ=ಚೇತನ ವಿಶೇಷ ಸಂಬಂಧಿ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಈಯತೇ. ಜ್ಞೇಯನು (4) ನ ರೀಯಂತೇ ಇತಿ ನರಾಃ=ಮುಕ್ತರು. ತೇಷಾಂ ಸಮುದಾಯೋ ನಾರಃ, ತೇನ ಈಯತೇ ಮುಕ್ತರ ಸಮುದಾಯದಿಂದ ಹೊಂದಲ್ಪಡುವವನು. ಗಮ್ಯನು. (5) ಸತ್ ಚಿತ್, ಆನಂದ; ಆತ್ಮಾ ಎಂಬ ೪ ಗುಣಗಳೂ ನಾರಾಯಣ ಶಬ್ದಾರ್ಥವು. (6) ಸಮಸ್ತ ಚೇತನರಿಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತವಾದ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನಾದುದರಿಂದಲೂ ಸಮಸ್ತ ಚೇತನರ ಸಮೂಹಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಮಿಯಾಗಿ ಆಶ್ರಯನಾದುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು.(7) ನರಾಣಾಂ ಯೋಗ್ಯಂ ಜ್ಞಾನಂ ನಾರಂ. ಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ವಿಷಯನಾಗಿ ಆಶ್ರಯನಾದುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನು. (ಅಥವಾ ನ ವಿದ್ಯತೇ ಅರಂ ಅರಮಣಂ ಯೇಷಾಂ ತೇ ನಾರಾಃ=ಮುಕ್ತರು. ಅವರಿಗೆ ಗಮ್ಯನಾಗಿ ಆಶ್ರಯನಾದುದರಿಂದ ನಾರಾಯಣನು. ಅಥವಾ ಅರ= (ದುಃಖ) ರಹಿತವಾದುದರಿಂದ ನಾರಾಃ=ಮುಕ್ತರು. (8) ಅಥವಾ ರ=ನಾಶವು. ನಾಶರಹಿತರಾದವರು ನರಾಃ, ನರಾ ಏವ ನಾರಾಃ=ಮುಕ್ತರು. ಅವರಿಗೆ ಆಶ್ರಯನು. ಮುಕ್ತಗಮ್ಯನು. ಅಥವಾ "ಆಪೋ ನಾರಾ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಆಪೋ ವೈ ನರಸೂನವः। ಅಯನಂ ತಸ್ಯ ತಾಃ ಪೂರ್ವಂ ತೇನ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಮೃತः॥ ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ವನಮಾಲಾಧರಂ=(1) ಆಜಾನುಲಂಬಿನೀಂ (ನಿ) ಮಾಲಾಂ (ಲಾ) ಸರ್ವರ್ತುಕುಸುಮೋಜ್ವಲಾಂ (ಲಾ) । ಮಧ್ಯೇ ಸ್ಥೂಲಕದಂಬಾಢ್ಯಾಂ (ಢ್ಯಾಂ) ವನಮಾಲಾಂ ವಿದುರ್ಬುಧಾಃ (ಲೇತಿ ಕೀರ್ತಿತಾ) ॥ ಆಪಾದಪದ್ಮಂ ಯಾ ಮಾಲಾ ವನಮಾಲೇತಿ ಸಾ ಮತಾ । (2) ಅಥವಾ ಆಪಾದಲಂಬಿನೀ ಮಾಲಾ ವನ ಮಾಲಾಭಿಧಾ ಮತಾ. ಅಥವಾ ಅಮ್ಲಾನಪಂಕಜಾಂ ಮಾಲಾಂ ವನಮಾಲಾಂ ವಿದುರ್ಬುಧಾಃ ॥ (3) ಪಂಚವರ್ಣಮಯೀ ಮಾಲಾ ವೈಜಯಂತೀತಿ ಕಥ್ಯತೇ॥ ॥೫॥೬॥೭॥೮॥೯॥೧೦॥೧೧॥೧೨॥೧೩॥೧೪॥

ಅವ॥ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನು, ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಎಂದುಪದೇಶಿಸಿ ವಿಶ್ವಾದಿ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳೂ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನಂತೆ ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣಗಳು, ಅಭಿನ್ನಗಳೇ ಎಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ ॥ ವಿಶ್ವಾದೀಂಶ್ಚೈವ ಕೃಷ್ಣಾದೀನೇವಂಭೂತಾನ್ ಸನಾತನಾನ್ ॥೧೪॥ಅಭಿನ್ನಾನೇವ ಸತತಂ ತಸ್ಮಾದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಾತ್ಮನः। ವರಾಭಯೋದ್ಯತಕರಾನ್ನಿತ್ಯಾನಂದೈಕರೂಪಿಣः ॥೧೫॥ ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ಗುರುರ್ಧ್ಯಾನಂ ಶಪಥಂ ಕಾರಯೇತ್ತತः। ನ ವಿಷ್ಣುಂ ವೈಷ್ಣವಾಂಶ್ಚೈವ ವಿಸೃಜೇಯಮಿತಿ ತ್ರಿಶः ॥೧೬॥ ನ ಚಾನ್ಯದೇವತಾಸಾಮ್ಯಂ ತದೈಕ್ಯಮಥವಾ ಹರೇः। ಚಿಂತಯೇಯಂ ಮೃತೋ ವಾಪಿ ನ ಚಾಪ್ಯೇಕತ್ವವಾದಿಭಿः ॥೧೭॥ ಸಮತ್ವವಾದಿಭಿರ್ವಾಽಹಂ ಸಂಗಚ್ಛೇಯಂ ಕದಾಚನ। ತನ್ನಿಂದಕೈಶ್ಚ ತದ್ಭಕ್ತನಿಂದಕೈರ್ವಾ ಮಹಾಮುನೇ ॥೧೮॥

೮|| ಆ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೂ ಸರ್ವತ್ರ ವ್ಯಾಪ್ತನೂ ಆದ ಆ ಶ್ರೀನಾರಾಯಣನ ದೆಸೆಯಿಂದ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ವಿಶ್ವ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳೂ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ರಾಮ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳೂ ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವಥಾ ಭೇದಲೇಶವೂ ಇಲ್ಲದವುಗಳೇ. ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳುಳ್ಳವುಗಳೇ. ಶಶ್ವದೇಕ ಪ್ರಕಾರಗಳೇ. ಸಮೀಚೀನವಾದ ವರಮುದ್ರಾ ಅಭಯ ಮುದ್ರಾ ಸನ್ನದ್ಧಗಳಾದ ಕೈಗಳುಳ್ಳವುಗಳು. ನಾಶವಿಲ್ಲದವುಗಳು. ಸರ್ವದಾ ಕೇವಲ ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪ ಉಳ್ಳವುಗಳು. ||೧೪||೧೫|| ಹೀಗೆ ಗುರುಗಳು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳ ಧ್ಯಾನವನ್ನು ಹೇಳಿ (ಉಪದೇಶಿಸಿ) ಆ ಮೇಲೆ ಶಿಷ್ಯರಿಂದ (ಸನ್ಯಾಸಾಶ್ರಮವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಯತಿಗಳಿಂದ) ಶಪಥವನ್ನು (ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು) ಮಾಡಿಸಬೇಕು. (ಹೇಗೆಂದರೆ) ನಾನು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವನ್ನು ವಿಷ್ಣು ಭಕ್ತರನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಬಿಡಲಾರೆನು ಎಂದು ೩ ಸಲ ಶಪಥ ಮಾಡಿಸಬೇಕು. ||೧೬|| ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಇತರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನೂ (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳೂ ಸಮಾನಿಕರು ಎಂದಾಗಲೀ) ಅಥವಾ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನೂ (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀಹರಿಗೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗಲೀ) ಮೃತನಾದರೂ (ಅಂದರೆ ಮರಣ ಬರುವ ಸಂದರ್ಭವುಂಟಾದಾಗ್ಯೂ) ಹೇಳಲಾರೆನು. ಸ್ಮರಿಸಲಾರೆನು. ಎಲೋ ಮಹಾ ಮುನಿಗಳೇ, ಮಹಾ ಜ್ಞಾನಿಗಳಾದ ಗುರುಗಳೇ, ಪರ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಜೀವರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಐಕ್ಯವು ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಜೀವರ ಸಮಾನಿಕರು, ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಾದಿಗಳಿದಲೂಅಥವಾಭಗವಂತನನ್ನುನಿಂದಿಸುವವರಿಂದಲೂಅಥವಾಭಗವದ್ಭಕ್ತರನ್ನುಯಾರುನಿಂದಿಸುತ್ತಾರೋ, ದ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾರೋ ಅಂತಹವರಿಂದಲೂಸರ್ವಥಾಯಾವಾಗಲೂನಾನುಕೂಡಲಾರೆನು. (ಅಂದರೆಅಂತಹವರೊಡನೆಸಹವಾಸವನ್ನುಮಾಡಲಾರೆನು.)

೯ || ಅಭಿನ್ನಾನೇವ ಸತತಂ= (೧) ಮೂಲರೂಪಶ್ಚತಯೋ ವಿಷ್ಣುಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾದಿಶ್ಚಸಃ। ಗುಣತಃ ಸ್ವರೂಪತೋ ವಾಪಿ ವಿಶೇಷಂ ಯೋಽತ್ರ ಪಶ್ಯತಿ || ಅತ್ಯಲ್ಪಮಪಿ ಮತ್ವಾ ಸಃ ತಮೋಽಂಧಂ ಯಾತ್ಯಸಂಶಯಂ । (ಎಂದು ಕಾಠಕ ಭಾಷ್ಯ.) (೨) ಸರ್ವೇ ಸರ್ವಗುಣೈಃ ಪೂರ್ಣಾಃಸರ್ವೇ ಭೇದವಿವರ್ಜಿತಾಃ। ಅನ್ಯೂನಾನಧಿಕಾಶ್ಚೈವ ಗುಣೈಃ ಸರ್ವೈಶ್ಚ ಸರ್ವತಃ|| (ಎಂದು ಪ್ರಥಮಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯ) (೩) ವಿಷ್ಣೋಃಸರ್ವಗುಣೈಃ ಪೂರ್ತಿರಪಿ ಮತ್ಸ್ಯಾದಿರೂಪಿಣಃ|| ಅಜೇಯತ್ವಮಭೇದ್ಯತ್ವಮಚ್ಛೇದ್ಯತ್ವಂಚ ಸರ್ವಶಃ ||೧|| ಸರ್ವಾವತಾರರೂಪಾಣಾಮಪಿ ಚಿತ್ಸುಖರೂಪತಾ। ಅವತಾರಾ ಹಿ ವಿಷ್ಣೋಶ್ಚಸರ್ವೇ ಪೂರ್ಣಾಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ||೨|| ಪೂರ್ಣಂ ಚ ತತ್ಪರಂ ರೂಪಂ ಪೂರ್ಣಾತ್ಪೂರ್ಣಾಃ ಸಮುದ್ಗತಾಃ।ನ ದೇಶಕಾಲ ಸಾಮರ್ಥ್ಯೈ ಪಾರಾವರ್ಯಂ ಕಥಂಚನ ||೩|| (ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ) ( ) ಸರ್ವದೋಷವಿಹೀನತ್ವಂ ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣತಾ। ಅಭೇದಸ್ಸರ್ವರೂಪೇಷು ಜೀವಭೇದಸ್ಸದೈವ ಹಿ। ||೧|| ವಿಷ್ಣೋರುಕ್ತಾನಿ ಸೂತ್ರೇಷು ಸರ್ವವೇದೇಡ್ಯತಾ ತಥಾ। ತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ವಿಮುಕ್ತಿರ್ವಿದ್ಯಯಾ ತಥಾ। ತಸ್ಮಾದೇತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಯನ್ಮೋಹಾರ್ಥಂ ತದುದಾಹೃತಂ ||| ಇತ್ಯಾದಿ|| ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಭಗವದ್ರೂಪಗಳು ದೋಷಲೇಶರಹಿತಗಳು. ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣಗಳು. ಭೇದವಿಲ್ಲದವುಗಳು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಜೀವರಿಂದ ಭಿನ್ನಗಳೇ. ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯಗಳು, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತಗಳಾಗಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದು ಅಜ್ಞಜನರನ್ನು ಮೋಹಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದು. (೫) ವಾಸುದೇವಃ ಸಂಕರ್ಷಣಃ ಪ್ರದ್ಯುಮ್ನೋಽನಿರುದ್ಧೋಽಹಂ ಮತ್ಸ್ಯಃಕೂರ್ಮೋ ವರಾಹೋ ನಾರಸಿಂಹೋ ವಾಮನೋ ರಾಮೋ ರಾಮಃ ಕೃಷ್ಣೋ ಬುದ್ಧಃಕಲ್ಕಿರಹಂ ಶತಧಾ ಸಹಸ್ರಧಾಽಹಮಮಿತೋಽಹಮನಂತೋಽಹಂ ನೈವೇತೇ ಜಾಯಂತೇ ನ ಮ್ರಿಯಂತೇ ನೈಷಾಮನುಜ್ಞಾನ ಬಂಧೋನ ಮುಕ್ತಿಃಸರ್ವ ಏತೇಪೂರ್ಣಾಃ ಅಜರಾಃ ಅಮೃತಾಃ ಪರಮಾಃ ಪರಾನಂದಾಃ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ|| (೬) ಅಸಂಖ್ಯಾತಾಃ ಜ್ಞಾನಕಾಸ್ತಸ್ಯ ದೇಹಾಃ ಸರ್ವೇ ಪರೀಮಾಣವಿವರ್ಜಿತಾಶ್ಚ|| (ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ.) (೭) ಸ ಏವ ದಶಧಾ ಪ್ರೋಕ್ತೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಮತ್ಸ್ಯಾದಿ ರೂಪಕಃ। ಶತಂ ನಾರಾಯಣಾದ್ಯಾತ್ಮಾ ವಿಶ್ವಾದ್ಯಾತ್ಮಾ ಸಹಸ್ರಕಃ ||೧|| ಪರಾದಿಬಹುರೂಪೋಽಸೌ । ಸೋಽನಂತಾತ್ಮಾಜಿತಾದಿಕಃ। (ಇತಿ ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯಂ.) (೮) ಅಂಶಿನೋ ಯತ್ತು ಸಾಮರ್ಥ್ಯಂ ಯತ್ಸ್ವರೂಪಂ ಯಥಾ ಸ್ಥಿತಿಃ।ಸ ಏವ ಚೇತ್ಸ್ವರೂಪಾಂಶಃ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾ ಹರೇರ್ಯಥಾ (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ) (೯) ಅತೋಽನಂತಗುಣಾತ್ಮೈ ಕೋ ಭಗವಾನೇಕ ಏವ ತು। ಉಚ್ಯತೇ ಸರ್ವವೇದೈಶ್ಚ ತೇ ಚಾಖಿಲವಿಲಕ್ಷಣಾಃ ||೧|| ಸರ್ವೇ ಸರ್ವಗುಣಾತ್ಮಾನಃ ಸರ್ವಕರ್ತಾರ ಏವ ಚ । ತಥಾಪಿ ಸವಿಶೇಷಾಶ್ಚ ವಿದ್ವದ್ಭ್ಯುತ್ಪತ್ತಿತೋಪಿಚ|| (೧೦) ಕಾಲಕೋಟಿವಿಹೀನತ್ವಂ ಕಾಲಾನಂತ್ಯಂ ವಿದುರ್ಬುಧಾಃ। ದೇಶಕೋಟಿ ವಿಹೀನತ್ವಂ ದೇಶಾನಂತ್ಯಂ ತಥೈವ ಚ ||೧|| ಗುಣಾನಾಮಪ್ರಮೇಯತ್ವಂ ವಸ್ತ್ವಾನಂತ್ಯಂ ವಿದೋ ವಿದುಃ|| ಆನಂತ್ಯಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ನಿತ್ಯಂ ಹರೇರ್ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಕಸ್ಯಚಿತ್

।।೨।। ತಸ್ಯ ಸರ್ವಸ್ವರೂಪೇಷ್ವಪ್ಯಾನಂತ್ಯಂ ತು ತ್ರಿಲಕ್ಷಣಂ (ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯ.) ಹೀಗೆ ದೇಶತಃ ಕಾಲತಃ ಗುಣತಶ್ಚ ಆನಂತ್ಯವು. (೧೧) ವಿಷ್ಣೋರೇವ ಸ್ವರೂಪಾಣಾಂ ತದ್ಗುಣಾನಾಂ ತಥೈವಚ। ತಸ್ಯೈವ ಶಿರಆದೀನಾಂ ನೈವ ಭೇದೋಽಸ್ತಿ ಕಶ್ಚನ।।೧।। ವಿಷ್ಣೋಃ ಕ್ರಿಯಾಶ್ಚ ಯಾಃ ಕಾಶ್ಚಿತ್ ಅಭೇದಸ್ತೈರಪಿ ಧ್ರುವಂ ॥ (ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ.) ಏವಂಚ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಗೆ ಮತ್ಸ್ಯ ಮೊದಲಾದ ತನ್ನ ಅವತಾರಗಳಿಂದಲೂ ಕರ ಚರಣಾದ್ಯವಯವಗಳಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾನ ಆನಂದಾದಿ ಗುಣಗಳಿಂದಲೂ ಜಗತ್ಸರ್ಜನಾದಿ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದಲೂ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವೇ. (೧೨) ಮತ್ಸ್ಯ ಕೂರ್ಮಾದಿರೂಪಾಣಾಂ ಗುಣಾನಾಂ ಕರ್ಮಣಾಮಪಿ । ತಥೈವಾವಯವಾನಾಂ ಚ ಭೇದಂ ಪಶ್ಯತಿ ಯಃಕ್ವಚಿತ್ ।।೧।। ಭೇದಾಭೇದೌ ಚ ಯಃಪಶ್ಯೇತ್ ಸ ಯಾತಿ ತಮ ಏವ ತು। ಪಶ್ಯೇದಭೇದಮೇವೈಷಾಂ ಬುಭೂಷುಃ ಪುರುಷಸ್ತ್ವತಃ ।।೨।। ಸರ್ವತಃ ಪಾಣಿಪಾದಾದಿಃ ಯತಃ ಪಾಣ್ಯಾದಿ ಶಕ್ತಿಮಾನ್ ॥ ಕೇಶಾದಿಷ್ವಪಿ ಸರ್ವತ್ರ ಕೃಷ್ಣಕೇಶೋ ಹಿ ಯಾದವಃ ।।೩।। ಅಣೋರಣುತರೈಃ ರೂಪೈಃ ಪಾಣಿಪಾದಾದಿಸಂಯುತೈಃ । ಸರ್ವತ್ರ ಸಂಸ್ಥಿತತ್ವಾದ್ವಾ ಸರ್ವತಃ ಪಾಣಿಪಾದವಾನ್ ।।೪।। (ಗೀತಾತಾತ್ಪರ್ಯ) (೧೩) ಯಥೋದಕಂ ದುರ್ಗೇ ವೃಷ್ಟಂ ಪರ್ವತೇಷು ವಿಧಾವತಿ।ಏವಂ ಧರ್ಮಾನ್ ಪೃಥಕ್‌ಪಶ್ಯನ್ ತಾನೇವಾನು ವಿಧಾವತಿ ॥ (೧೪) ಮೃತ್ಯೋಃಸ ಮೃತ್ಯುಮಾಪ್ನೋತಿ ಯ ಇಹ ನಾನೇವ ಪಶ್ಯತಿ ॥ (ಕಾಠಕ) ಮೂಲರೂಪಕ್ಕೂ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೂ ಭಗವದ್ಧರ್ಮಗಳಿಗೂ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವೇ. ವಿಶೇಷಬಲದಿಂದ ಭೇದವ್ಯವಹಾರವು, ಇದು ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತಾಭೇದವೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಅಭಿನ್ನಾನೇವ ಸತತಂ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಉದಾಹರಿಸಿರುವರು.

ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಾತ್ಮನಃ= (1) 'ವ್ಯಾಪ್ತೌ ಮೇ ರೋದಸೀ ಪಾರ್ಥ' ಇತ್ಯಾದಿ ಮೋಕ್ಷಧರ್ಮ ವಚನವು. ಮತ್ತು ಬಹಿರಂತಶ್ಚ ಸರ್ವಶಃ।ವ್ಯಾಪ್ತತ್ವಾದ್ವ್ಯಾಪಕೋ ವಿಷ್ಣುಃ (ಗ.ಪು.೩೯-೭೮) ಸರ್ವತ್ರವ್ಯಾಪ್ತನು. ಪರಾತ್ಮಾ=ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನು. ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಿಸ್ತೃತಗಳಾದ ಪೂರ್ಣಗುಣಗಳುಳ್ಳವನು. ಪರಿಪೂರ್ಣಗಳಾದ ಅಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ನಿರವಧಿಕಗಳೂ, ನಿರತಿಶಯಗಳೂ ಆದ ಅನಂತಾನಂತಗುಣಗಳಿಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನು. (2) ಮಯ್ಯನಂತಗುಣೇಽನಂತೇ ಗುಣತೋಽನಂತವಿಗ್ರಹೇ। ಗುಣತೋಽನಂತೇ=ಪ್ರತ್ಯೇಕಶೋ ಗುಣಾನಾಂ ತು ನಿಸ್ಸೀಮತ್ವಮುದೀರ್ಯತೇ। ಯದಾನಂತ್ಯಂ ತು ಗುಣತಸ್ತೇ ಚಾನಂತಾ ಹಿ ಸಂಖ್ಯಯಾ ॥ ಅತೋಽನಂತಗುಣೋ ವಿಷ್ಣುರ್ಗುಣತೋಽನಂತ ಏವ ಚ॥ (ಭಾಗವತ, ಷಷ್ಠ ತಾತ್ಪರ್ಯ.) (3) ಪರಾತ್ಮಜ್ಞಾನವು ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅಪರಿಮಿತವು. ಬಹುಬಲಾ ಚಾತಿವಿಶದಾ ಸ್ಪಷ್ಟಾ ಚೈವ ಶ್ರಿಯೋ ಮತಿಃ।ಮಹಾಶುದ್ಧ ಚಿತಿತ್ವೇನ ತತೋಽಪ್ಯತಿ ಮಹಾ ಚಿತಿಃ।ಅಶೇಷೋರುವಿಶೇಷಾಣಾಮತಿಸ್ಪಷ್ಟತಯಾ ದೃಶಿಃ ।ನಿತ್ಯಮೇಕಪ್ರಕಾರಾಚ ನಾರಾಯಣಮತಿಃ ಪರಾ ।।೨।। ಸೂರ್ಯಪ್ರಭಾವದಖಿಲಂ ಭಾಸಯಂತೀ ನಿರಂತರಾ। ನಿರ್ಲೇಪಾ ವೀತದೋಷಾ, ಚ ನಿತ್ಯಮೇವಾವಿಕಾರಿಣೀ ।।೩।। (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ) (5) ಸುಸೂಕ್ಷ್ಮೈರಪ್ಯಶೇಷೈಶ್ಚ ವಿಶೇಷೈಸ್ಸಹ ಪಶ್ಯತಿ । ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣುಸ್ಸರ್ವರೂಪೋಽಪಿ ಸರ್ವದಾ ।।೧।। ಸರ್ವತ್ರ ಚಾನ್ಯದಪ್ಯೇವಂ ತೇನಾದೃಷ್ಟಂ ನ ಹಿ ಕ್ವಚಿತ್ ।।೨।। (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ) (6) ವಿಚಿತ್ರಶಕ್ತಿಃ ಪುರುಷಃ ಪುರಾಣಃ ನ ಚಾನ್ಯೇಷಾಂ ಶಕ್ತಯಸ್ತಾದೃಶಾಃ ಸ್ಯುಃ (7) ವಿಜ್ಞಾನ ಶಕ್ತಿರಹಮಾಸಮನಂತ ಶಕ್ತೇಃ ॥ (ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯ) (8) ಸತ್ಯಂ ಸತ್ಯಂ ಪುನಸ್ಸತ್ಯಂ ಶಪಥೈಶ್ಚಾಪಿ ಕೋಟಿಭಿಃ । ವಿಷ್ಣುಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಲೇಶಸ್ಯ ವಿಭಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಕೋಟಿಧಾ ।।೧।। ಪುನಾಶ್ಚಾನಂತಧಾ ತಸ್ಯ ಪುನಶ್ಚಾಪಿ ಹ್ಯನಂತಧಾ । ನೈಕಾಂಶಸಮ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಾಃ ಶ್ರೀ ಶೇಷಬ್ರಹ್ಮಶಂಕರಾಃ ॥ (9) ಸರ್ವೇಽಲ್ಪಶಕ್ತಯಶ್ಚೈವ ಪೂರ್ಣಶಕ್ತಿಃ ಪರೋ ಹರಿಃ ॥ (10) ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಸ್ಸಹೈವೇತನ್ಮದ ಧಸ್ತಾಜ್ಜಗತ್ಸದಾ । ಧನ್ಯಾಕ್ಷಯೋರ್ಽಹಮೇವೈಕೋ ಮಿತ್ರಂ ಮೇ ದಕ್ಷಿಣಾ ರಮಾ।ಇತ್ಯವಾದೀದ್ಧರಿಃ॥ (ನಾರದ ವಚನಂ) (11) ವಿಷ್ಣ್ವಾವಿಷ್ಣ್ವಾ ಯಜ್ಞನಾಮ್ನೀ ತದಂಕಸ್ಥಿತಾ ಸೋಚೇ ಕೇಶವೋ ಹ್ಯುತ್ತಮೋಽಲಂ। ನ ತತ್ಸಮಶ್ಚಾಭ್ಯಧಿಕಃ ಕುತಸ್ಸ್ಯಾದ್ಧೃಷೇ ಸತ್ಯಂ ನಾನ್ಯಥೇತಿ ಸ್ಮ ಭೂಪಾಃ ।।೧।। (12) ನಾಹಂ ನ ಚ ಶಿವೋಽನ್ಯೇಚ ತಚ್ಛಕ್ತ್ಯೇಕಾಂಶಭಾಗಿನಃ ॥ (13) ಪರಾಽಸ್ಯ ಶಕ್ತಿರ್ವಿವಿಧೈವ ಶ್ರೂಯತೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ಜ್ಞಾನ ಬಲ ಕ್ರಿಯಾಚ (14) ಕೃಷ್ಣರಾಮಾದಿರೂಪೇಷು ಬಲಕಾರ್ಯೋ ಜನಾರ್ದನಃ । ದತ್ತ ವ್ಯಾಸಾದಿ ರೂಪೇಷು ಜ್ಞಾನಕಾರ್ಯಸ್ತಥಾ ಪ್ರಭುಃ (15) ಮತ್ಸ್ಯ ಕೂರ್ಮವರಾಹಶ್ಚ ಸಿಂಹವಾಮನಭಾರ್ಗವಾಃ ॥ ರಾಘವಃ ಕೃಷ್ಣ ಬುದ್ಧೌ ಚ ಕೃಷ್ಣದ್ವೈಪಾಯನಸ್ತಥಾ। ಕಪಿಲೋ ದತ್ತಋಷಭೌ ಶಿಂಶುಮಾರೋ ರುಚೇಸ್ಸುತಃ ॥ ನಾರಾಯಣೋ ಹರಿಃ ಕೃಷ್ಣಃ ತಾಪಸೋ ಮನುರೇವಚ ।।೨।। ಮಹಿದಾಸಃ ತಥಾ ಹಂಸಃ ಸ್ತ್ರೀರೂಪೋ ಹಯಶೀರ್ಷವಾನ್। ತಥೈವ ವಡವಾವಕ್ತ್ರಃ ಕಲ್ಕಿಃ ಧನ್ವಂತರಿಃ ಪ್ರಭುಃ ।।೩।। ಇತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಕೇವಲೋ ವಿಷ್ಣುಃ ನೈಷಾಂ ಭೇದಃ ಕಥಂಚನ ॥ ನ ವಿಶೇಷೋ ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರ್ಬಲಜ್ಞಾನಾದಿಭಿಃ ಕ್ವಚಿತ್ ।।೪।। (16) ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವಾಃ ಹರೇಃ ಸರ್ವೇ ನೈವ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹಿನಃ॥

ನಿತ್ಯಾನಂದ್ಯೆಕರೂಪಿಣಃ (೧) ನ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಕೃತಾ ಮೂರ್ತಿರ್ಮಾಂಸಮೇದೋಽಸ್ಥಿಸಂಭವಾ ॥ ಸರ್ವೇ ನಿತ್ಯಾಃಶಾಶ್ವತಾಶ್ಚ ದೇಹಾಸ್ತಸ್ಯ ಪರಾತ್ಮನಃ ॥ (ಭಾ. ತಾತ್ಪರ್ಯ) (೨) ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕಂ ದೇಹಂ ವಿಷ್ಣೋಃ ಪಶ್ಯಂತ್ಯಯೋಗಿನಃ । ತಥಾನ ಯೋಗಿರಾದ್ಧಾಂತೋ ಜ್ಞಾನದೇಹೋ ಯತೋ ಹರಿಃ॥ (ಚ. ಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯ) (೩) ಸ್ತಂಭಾದ್ಯಾ ನರದೇಹಾದ್ಯಾನ ತಸ್ಯ ಪ್ರಾಕೃತೀ ತನುಃ॥ (ಐತ.ಭಾಷ್ಯ) (೪) ಬ್ರಹ್ಮಾ ಶಿವಃ ಸುರೇಶಾದ್ಯಾಃ ಶರೀರಕ್ಷರಣಾತ್ ಕ್ಷರಾಃ॥ಲಕ್ಷ್ಮೀರಕ್ಷರದೇಹತ್ವಾದಕ್ಷರಾ ತತ್ಪರೋ ಹರಿಃ॥ (ತತ್ವ ನಿರ್ಣಯ.) ಅವತಾರಾ ಅಸಂಖ್ಯೇಯಾ ವಿಷ್ಣೋರ್ನಾರಾಯಣಸ್ಯ ಚ॥ ಸ್ವಯಂ ನಾರಾಯಣಸ್ತ್ವೇತೇ ನಾಣುಮಾತ್ರವಿಭೇದಿನಃ ॥೧॥ ಬಲತಃ ಸ್ವರೂಪತಶ್ಚೈವ ಗುಣತಶ್ಚ ಕಥಂಚನ॥ ಅನಂತಾನಂತಗುಣತಃ ಪೂರ್ಣೋ ವಿಷ್ಣುರ್ನಚಾನ್ಯಥಾ ॥೨॥ (ಗ.ಪು. ಅಧ್ಯಾ ೧೫. ಶ್ಲೋ. ೩೦ ॥೩೧॥ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ ರೂಪಗಳು ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪಗಳೇ ಸರ್ವಥಾ ಪ್ರಾಕೃತದೇಹವುಳ್ಳವುಗಳಲ್ಲ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು.

(೫) ಏವಮುಕ್ತ್ವಾ ಗುರುಃ (1) ನಿಯತಗುರು (2) ಅನಿಯತಗುರು ಎಂದು ೨ ವಿಧ ಗುರುಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ (1) ಶಿಷ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಆತನಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಭಗವದ್ರೂಪ ವಿಶೇಷ ವಿಷಯಕ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನುಪದೇಶಿಸುವವರು ನಿಯತಗುರುಗಳು. ೧) ದೃಷ್ಟ್ವೈವ ಹ್ಯವತಾರಾಣಾಂ ಮುಚ್ಯಂತೇ ಕೇಚಿದಂಜಸಾ। ದರ್ಶನೇನಾಂತರೇಣ್ಯಾನ್ಯೇ ದೇವಾಸ್ಸರ್ವತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್ ॥೧॥ ತೇಷಾಂ ವಿಶೇಷಮಾಚಾರ್ಯೋ ವೇತ್ತಿ ಸರ್ವಜ್ಞತಾಂ ಗತಃ॥ (ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ) (೩) ಅಪರೋಕ್ಷ ದೃಶಿಶ್ಚಾಪಿ ಮಹಾಚಾರ್ಯೋಕ್ತದರ್ಶನಂ। ಸೋಽಪಿ ಯನ್ಮೋಕ್ಷನಿಯತಮನಸಾ ಸಮುದೀರಯೇತ್॥ ತಸ್ಯ ದರ್ಶನತೋಯಾತಿ ಮುಕ್ತಿಂ ನಾಸ್ತ್ಯತ್ರ ಸಂಶಯಃ ॥ (೪) ಮತಿಶ್ರುತಿಧ್ಯಾನಕಾಲ ವಿಶೇಷಂ ಗುರುರುತ್ತಮಃ। ವೇತ್ತಿ ತಸ್ಯೋಕ್ತಿಮಾರ್ಗೇಣ ಕುರ್ವತಃ ಸ್ಯಾದ್ಧಿ ದರ್ಶನಂ ॥೫॥ ಯಯಾ ಯಸ್ಯ ವಿಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ಯಾತ್ತದ್ದಾತಾ ಮುಖ್ಯತೋ ಗುರುಃ। ಏಕದೇಶ ಗುರುತ್ವಂ ಸ್ಯಾದನ್ಯವಿದ್ಯಾಪ್ರದಸ್ಯ ತು ॥ (ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ (೬) ಧ್ರುವಂ ತಯೈವ ಮುಚ್ಯಂತೇ ಯಾಂ ಮೂರ್ತಿಂ ಪ್ರದಿಶೇದ್ಗುರುಃ । ಶಿಷ್ಯಾಣಾಂ ಯೋಗ್ಯತಾಭಿಜ್ಞಃ ॥ (ಭಾಗವತತಾತ್ಪರ್ಯ) (೭) ಋಷಿಭ್ಯಸ್ತೂತ್ತಮಾ ದೇವಾಃ ದೇವೇಭ್ಯೋ ವಾಯುರುತ್ತಮಃ। ವಾಯೋಶ್ಚ ಭಗವನ್ವಿಷ್ಣುಃ ನ ತಸ್ಮಾದುತ್ತಮೋ ಗುರುಃ ॥ (ಛಾಂದೋಗ್ಯ, ಭಾಷ್ಯ) (೮) ಸಮ್ಯಕ್ ಗುರುಪ್ರಸಾದಶ್ಚ ಮುಖ್ಯತೋ ದೃಷ್ಟಿಕಾರಣಂ ॥ (೯) ಗುರುಪ್ರಸಾದೋ ಬಲವಾನ್ನ ತಸ್ಮಾದ್ಬಲವತ್ತರಂ ॥ (೧೦) ಸರ್ವಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನಃ ಸರ್ವಜ್ಞೋ ವಿಷ್ಣುತತ್ಪರಃ । ಯದ್ಗುರುಃ ಸುಪ್ರಸನ್ನಃ ಸನ್ ದದ್ಯಾತ್ತನ್ನಾನ್ಯಥಾ ಭವೇತ್ ॥೧॥ ಲಭೇದ್ಗುರುಪ್ರಸಾದಂ ಚ ತಸ್ಮಾದೇವಚ ತದ್ಭವೇತ್ । (೧೧) ಸಮ್ಯಕ್ ಲಕ್ಷಣಸಂಪನ್ನಃ ಯುದ್ದದ್ಯಾತ್ಸುಪ್ರಸನ್ನಧೀಃ । ಶಿಷ್ಯಾಯ ಸತ್ಯಂ ಭವತಿ ತತ್ಸರ್ವಂ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ॥ ಆಗಮ್ಯತ್ವಾದ್ದರಿಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನಾವಿಷ್ಣೋಃ ಮುಕ್ತಿದೋ ಭವೇತ್ । ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣ ಭರಿತರಾದ ಗುರುಗಳು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಭಗವದ್ಧ್ಯಾನವನ್ನುಪದೇಶಿಸಬೇಕು.

ನ ವಿಷ್ಣುಂ ವೈಷ್ಣವಾಂಶ್ಚೈವ= (೧) ಯೇ ವೈಷ್ಣವಾಃ ವೈಷ್ಣವದಾಸವರ್ಯಾಃತೇಷಾಂ ದ್ರೋಹಂ ಸರ್ವಥಾ ನಾಚರೇಯಂ। ಹರಿಪ್ರೀತಿಸ್ತೇನ ಭವೇಚ್ಚ ನಿತ್ಯಮಾನಂದವೃದ್ಧಿಸ್ತೇನ ಭವೇಚ್ಚಮುಕ್ತೌ॥ (ಗ. ಪು. ೩.೩೭)ನ ಚಾನ್ಯ ದೇವತಾ ಸಾಮ್ಯಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

(1) ಶ್ರೀಹರಿಯಿಂದ ಐಕ್ಯವನ್ನು ಏಕೆ ಚಿಂತಿಸಬಾರದು ಎಂದರೆ ವಿಷ್ಣುಬ್ರಹ್ಮಾದಿರೂಪಾಣಾಮೈಕ್ಯಂ ಜಾನಂತಿ ಯೇದ್ವಿಜ॥ ತೇ ಯಾಂತಿನರಕಂ ಘೋರಂ ಪುನರಾವೃತ್ತಿವರ್ಜಿತಂ॥ (ಗ.ಪು.೪.೮.) ಐಕ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದರೆ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥವು. (2) ಅಭೇದದರ್ಶನಾದ್ಯಾತಿ ತಮೋ ನಾಸ್ತ್ಯತ್ರ ಸಂಶಯಃ । ರಾಜಾಽಹಂ ವದತೇ ಮಾರ್ಗೇ ಅನರ್ಥಃ ಪ್ರಾಪ್ಯತೇ ಯಥಾ। ತಥಾ ವಿಷ್ಣ್ವಹಮಿತಿ ಚ ವದತಃ ತಮೋ ನಾಸ್ತ್ಯತ್ರ ಸಂಶಯಃ । (3) ಅವೈಷ್ಣವಾನ್ ದೂಷಯಿಷ್ಯೇ ಸದಾಽಹಂ ಸದ್ವೈಷ್ಣವಾನ್ ಪಾಲಯಿಷ್ಯೇ ಮುರಾರೇಃ।ವಿಷ್ಣುದ್ರುಹಾಣಾಂ ಪಾಪಕರ್ಮಣಃ॥ (3) ಅವೈಷ್ಣವಾನ್ ದೂಷಯಿಷ್ಯೇ ಸದಾಽಹಂ ಸದ್ವೈಷ್ಣವಾನ್ ಪಾಲಯಿಷ್ಯೇ ಮುರಾರೇಃ।ವಿಷ್ಣುದ್ರುಹಾಣಾಂ ಛೇದಯಿಷ್ಯೇಚ ಜಿಹ್ವಾಂ ತಚ್ಛೂನ್ಯತಾಂ ಪೂರಯಿಷ್ಯೇ ತ್ರಪೂರಸಾನ್ ॥ (ಗ.ಪು. ೬.೨೨.೨೩) ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು. (4) ನವದ್ವೇಷೈರ್ವಿಧುರಶ್ಚೇ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತಃ ನವದ್ವೇಷಾನ್ ಶೃಣುಭದ್ರೇ ಚ ಸಮ್ಯಕ್ । ಜೀವಾಭೇದೋ ಹರಿಣಾಽಪ್ರಾಕೃತೇನ ಸ್ವತಂತ್ರೇಣ ಹ್ಯಸ್ವತಂತ್ರೇಣ ನಿತ್ಯಂ ॥೧॥ ಜ್ಞಾನಾನಂದೇ ಪೂರ್ಣರೂಪೇ ಹರೌ ಚ ಸದಾ ಶೂನ್ಯೇ ಪ್ರಾಕೃತೈರ್ವಾ ಗುಣೈಶ್ಚ । ಜ್ಞಾನಾನಂದೈರ್ವಿಧುರತ್ವಾಚ್ಚ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸದಾ ಹರಿರ್ನಿರ್ಗುಣೇತಿ ಪ್ರಚಿಂತನಂ ॥೨॥ ಸದಾ ಕಾಮಾದ್ಯೈಃ ಪೂರ್ಣರೂಪೇ ಹರೌಚ ಗುಣೈರಪೂರ್ಣೋ ಹರಿರೇವೇತಿ ಚಿಂತನಂ ॥ ಶ್ರೀ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ಸಮಸ್ತದೇವಾಃ ತಥಾ ದ್ವಿಜಾನಾಂ ಸಮ್ಯಸ್ವರೂಪಚಿಂತನಂ ॥೩॥ ವಿಷ್ಣೋರಪೇಕ್ಷ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಕಾನಾಂ

ಸದಾಧಿಕ್ಯಂ ಚಿಂತನಂ ದ್ವೇಷ ಏವ । ವಿಷ್ಣೋರ್ದೇಹೇ ಹಸ್ತಪಾದಾದಿಕಾನಾಂ ಭೇದಜ್ಞಾನಂ ದ್ವೇಷಮಾಹುರ್ಮಹಾಂತಃ ೪ ॥ ಅವತಾರಾಣಾಂ ಭೇದ ಭೇದಾದಿಕಂ ಚ ತಥೋತ್ಪತ್ತಿರ್ಮರಣಂ ಚಿಂತನಂ ಚ । ತದ್ಭಕ್ತಾನಾಂ ಚಿಂತನಂ ಚಾಪುರಾರ್ಯಾ ಸದ್ವಾಕ್ಯಾನಾಂ ದೂಷಣಂ ದ್ವೇಷ ಏವ ॥ (5) (೧) ಪಂಚಭೇದಾಂಶ್ಚ ವಿಜ್ಞಾಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವಾಭೇದಮೇವ ಚ । ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ಗುಣೋದ್ರೇಕಂ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ಮುಕ್ತಿರ್ನಚಾನ್ಯಥಾ ॥ (ತಥಾಚ ಪಂಚಭೇದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯು. ಐಕ್ಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಅಂಧಂತಮಸ್ಸು) ಆ ಪಂಚಭೇದಗಳು ಯಾವುವು? ಎಂದರೆ (೨) ಜೀವೇಶ್ವರಭಿದಾ ಚೈವ ಜಡೇಶ್ವರಭಿದಾ ತಥಾ। ಜೀವಭೇದೋ ಮಿಥಶ್ಚೈವ ಜಡ ಜೀವಬಿದಾ ತಥಾ। (೧) ಮಿಥಶ್ಚ ಜಡಭೇದೋಽಯಂ ಪ್ರಪಂಚೋ ಭೇದಪಂಚಕಃ । ಸೋಽಯಂ ಸತ್ಯೋ ಹ್ಯನಾದಿಶ್ಚ ಸಾದಿಶ್ಚೇನ್ನಾಶಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ॥೨॥ ನ ಚ ನಾಶಂ ಪ್ರಯಾತ್ಯೇಷಃ ನ ಚಾಸೌ ಭ್ರಾಂತಿಕಲ್ಪಿತಃ (ತತ್ವನಿರ್ಣಯ) (2) ಜೀವೇಶಯೋರ್ಭಿದಾ ಚೈವ ಜೀವಭೇದಃ ಪರಸ್ಪರಂ। ಜಡೇಶಯೋರ್ಜಡಾನಾಂ ಚ ಜಡಜೀವಭಿದಾ ತಥಾ ॥೧॥ ಪಂಚಭೇದಾ ಇಮೇ ನಿತ್ಯಾಃ ಸರ್ವಾವಸ್ಥಾಸು ನಿತ್ಯಶಃ ॥ (ಆದ ಕಾರಣ ಭೇದ ಜ್ಞಾನವು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವು. ಅನಾದಿ ನಿತ್ಯವು.

ತನ್ನಿಂದಕ್ಯೈಃ = ಭಗವಂತನನ್ನುನಿಂದಿಸುವವರು ದ್ವೇಷಿಗಳು. ದ್ವೇಷಗಳು ಯಾವುವು? ಎಂದರೆ (1) ಜೀವಾಭೇದೋ ನಿರ್ಗುಣತ್ವಮಪೂರ್ಣಗುಣತಾ ತಥಾ। ಸಾಮ್ಯಾಧಿಕ್ಯೇ ತದನ್ಯೇಷಾಂ ಭೇದಸ್ತದ್ಗತ ಏವಚ ಪ್ರಾದುರ್ಭಾವ ವಿಪರ್ಯಾಸ ಸ್ತದ್ಭಕ್ತದ್ವೇಷ ಏವಚ। ತತ್ಪ್ರಮಾಣಸ್ಯ ನಿಂದಾ ಚ ದ್ವೇಷಾ ಏತೇಽಖಿಲಾ ಮತಾಃ (1) ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಜೀವರಿಂದ ಐಕ್ಯಜ್ಞಾನವು. (2) ಶ್ರೀಹರಿಯು ನಿರ್ಗುಣನು. (3) ಪೂರ್ಣ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದವನು. (4) ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿಗಳೂ ಶ್ರೀಹರಿಯೂ ಸಮಾನಿಕರು. (5) ಶ್ರೀಹರಿಗಿಂತ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಅಧಿಕರು. (6) ಮೂಲರೂಪಕ್ಕೂ ಅವತಾರರೂಪಗಳಿಗೂ ಭೇದಜ್ಞಾನವು. (7) ಅವತಾರಗಳನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೂಳ್ಳುವಿಕೆ. (8) ಭಗವದ್ಭಕ್ತರನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು. (9) ವೇದಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಿಂದಿಸುವುದು. ಇವು ೯ ವಿಧ ದ್ವೇಷಗಳು. ಇಂತಹ ದ್ವೇಷವುಳ್ಳವರೊಡನೆ ಸಹವಾಸ ಮಾಡಬಾರದು. ಆದಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪರಿವಾರಭೂತರು. ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಅವರಿಂದ ಸಾಮ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ, ಐಕ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ. (2) ನ ಹರೇರೀಶ್ವರಃ ಕಶ್ಚಿತ್ಕದಾಚಿತ್ಕ್ವಾಪಿ ವಿದ್ಯತೇ। ನಾನಾಮಾನವಿರುದ್ಧಂ ಹಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಂ ಜಗತಸ್ಸದಾ ॥೧॥ ಸ್ವತಂತ್ರೋ ಭಗವಾನ್ವಿಷ್ಣುರೇಕ ಏವ ನ ಸಂಶಯಃ॥ (ಭಾಗ. ತಾತ್ಪ೧ಸ್ಕಂ) (3) ಮತ್ತಃ ಪರತರಂ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ ಧನಂಜಯ॥ (ಗೀತಾ) (4) ಸಾಮ್ಯಂ ನ ಚಾಸ್ಯ ಪರಮೇಣ ಚ ಕೇನ ಚಾಪ್ಯಂ ಮುಕ್ತೇನ ಚ ಕ್ವಚಿದತಸ್ತ್ವಭಿದಾ ಕುತೋಽಸ್ಯ ॥ (ಮುಕ್ತನಿಗೂ ಸಾಮ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದಾದ ಮೇಲೆ ಐಕ್ಯವು ಹೇಗೆ ತಾನೇ ಸಿಗುವುದು?) (5) ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣಸಮಂ ನ ಭೂತಂ ನಭವಿಷ್ಯತಿ ॥ (6) ಯಸ್ಮಿನ್ ಪರೇಽನ್ಯೇಽಪ್ಯಜ ಜೀವಕೋಶಾಃ ನಾಹಂ ಪರಾಯುರ್ನ ಮರೀಚಿಮುಖ್ಯಾಃ। ಜಾನಂತಿ ಯದ್ಗುಣಗಣಾನ್ನ ರಮಾದಯೋಽಪಿ ॥ (7) ಬಲಮಿಂದ್ರಸ್ಯ ಗಿರಿಶಃ ಗಿರಿಶಸ್ಯ ಬಲಂ ಮರುತ್। ಬಲಂ ತಸ್ಯ ಹರಿಃ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ನ ಹರೇರ್ಬಲಮನ್ಯತಃ ॥ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು. (8) ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಭೇದಸ್ಸಾಮ್ಯಂ ವಾ ಕುತಸ್ತಸ್ಯ ಮಹಾತ್ಮನಃ ॥ (9) ಯದೇವಂವಾಚಕಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ತದ್ಧಿ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪರಂ ಮತಂ ॥ ಹೀಗೆ ಹರಿಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು. ಇತರವಾದುದು ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಅಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಮಹಾನರ್ಥವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಭಗವದ್ದ್ವೇಷಿಗಳೊಡನೆ ಸರ್ವಥಾ ಸಹವಾಸ ಮಾಡಬಾರದು. ॥೧೪॥೧೫॥೧೬॥೧೭॥೧೮॥

ಅವ ॥ ಶಿಷ್ಯನು ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾದ ಶಪಥವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಗುರುಗಳು ಏನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ

ಮೂ ॥ ಏವಂ ಕೃತೇ ತು ಶಪಥೇ ಮಸ್ತಕೇ ಹಸ್ತಪಂಕಜಂ। ನಿಧಾಯೋತ್ತೀರ್ಯ ಸಂಸಾರಾತ್ಸುಖೀ ಭವ ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಃ ॥೧೯॥ ಸರ್ವದುಃಖಾದಿಭಿರ್ಮುಕ್ತೋ ನಿತ್ಯಾನಂದ್ಯೆಕರೂಪಕಃ। ಸಂಪ್ರಾಪ್ಯ ವಿಷ್ಣುಸಾಮೀಪ್ಯಂ ತತ್ರಾಪಿ ಹರಿಭಕ್ತಿಮಾನ್ ॥೨೦॥ ಭಕ್ತಿಮಾಂಶ್ಚಾನ್ಯದೇವೇಷು ತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಸಂಸ್ಮರನ್ । ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಂ ಸ್ಮರನ್ವಿಷ್ಣೋ ರ್ಭೂಯಾಶ್ಚೈವ ಸದಾ ಸುಖೀ ॥೨೧॥ ನ ಮುಕ್ತೌ ವಿಷ್ಣುನೈಕ್ಯಂ ವಾ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸಾಮ್ಯಮೇವ ವಾ। ಸ್ಮರೇಥಾ ಇತಿ ಚೋಕ್ತ್ವಾಽಥ ಸಮಯಾನನು ಶಿಕ್ಷಯೇತ್ ॥೨೨॥

ಅ॥ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಶಿಷ್ಯರಾದ ಯತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾರೂಪವಾದ ಶಪಥವು ಮಾಡಲ್ಪಡುತ್ತಿರಲು (ಗುರುಗಳು ಶಿಷ್ಯನ) ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ (ತಮ್ಮ) ಹಸ್ತಕಮಲವನ್ನು ಇಟ್ಟು (ಶಿಷ್ಯನೇ) ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀಹರಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾಗಿ

ಸುಖವುಳ್ಳವನಾಗು ॥೧೯॥ ಎಲ್ಲಾ ದುಃಖ (ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆಧಿಭೌತಿಕ, ಆಧಿದೈವಿಕ ಎಂಬೀ ತಾಪತ್ರಯ) ದ್ವೇಷ ಮೊದಲಾದುವುಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದಿ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಾಮೀಪ್ಯರೂಪವಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸರ್ವದಾ ಕೇವಲ ಚಿದಾನಂದ ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳವನಾಗು. ಅಂತಹ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗು. ॥೨೦॥ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಇತರರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಿ ಅವರಲ್ಲಿ ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ಸದಾ ಸುಖವುಳ್ಳವನಾಗಿಯೇ ಆಗು ॥೨೧॥ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಅಭೇದವನ್ನಾಗಲೀ ಮುಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮ ಶೇಷ ಗರುಡ ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಾಮ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ಸರ್ವಥಾ ಸ್ಮರಿಸಬಾರದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿ (ಉಪದೇಶಿಸಿ) ಆಮೇಲೆ ಸದಾಚಾರಗಳನ್ನೂ, ಸಿದ್ಧಾಂತ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೂ ಶಿಷ್ಯನ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಿಸಬೇಕು, ಉಪದೇಶಿಸಬೇಕು. ॥೨೨॥

ವಿ॥ಉತ್ತೀರ್ಯ ಸಂಸಾರಾತ್=(1) ಅಜ್ಞಾನ ದುಃಖ ಭಯ ಮೋಹ ಮೊದಲಾದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವರು ಸಂಸಾರಿಗಳು. ಏವಂಚ ಅಜ್ಞಾನಾದಿ ದೋಷ ಯುಕ್ತತ್ವವು ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವು. ಅಥವಾ ಸಂಸಾರಿತ್ವವು. ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿ ಬಂಧವೇ ಸಂಸಾರವು. ಇದು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಸರ್ವಜೀವ ಸಾಧಾರಣವಾದುದು. ಇಂತಹ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಹೊಂದುವುದು. (2) ಅತ ಏವ ಭೂತ ಬಂಧಸ್ತು ಸಂಸಾರೋ ಮುಕ್ತಿಸ್ತೇಭ್ಯೋ ವಿಮೋಚನಂ॥ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣವು ಪಂಚ ಭೂತಗಳ ಸಂಬಂಧವೇ ಸಂಸಾರವು. ಅವುಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯೇ ಮುಕ್ತಿಯು. (3) ಸರ್ವಂ ಪಂಚಭಿರಾವಿಷ್ಟಂ ಭೂತೈರೀಶ್ವರ ಬುದ್ಧಿಜೈಃಇತಿ (4) ಚಿದಾನಂದ ಶರೀರಸ್ತುಪ್ರವಿಷ್ಟೋಽಂಡೇ ಹರಿಃ ಸ್ವಯಂತನ್ನಾಭೇರ್ಭೂತದೇಹೋಽಭೂತ್ತದ್ವಾಮ್ದಪಿ ಚತುರ್ಮುಖಃ॥ (ಏಕಾದಶಸ್ಕಂಧ ತಾತ್ಪರ್ಯ.) ಇದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನ ಶರೀರವೂ ಪಾಂಚಭೌತಿಕವೆಂದುಕ್ತವಾಯ್ತು. (5) ಅಂತಹ ಜೀವನ ಬಂಧವೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನವೇ. ಈಶ್ವರನ ಇಚ್ಛೆ ಅವಿದ್ಯೆ, ಕಾಮ್ಯಕರ್ಮ, ಲಿಂಗ ಶರೀರ, ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕ ಮನಸ್ಸು, ಸ್ಥೂಲ ಶರೀರವು ಇದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬಂಧಗಳು. (6) (ಇವುಗಳು ಬಂಧಗಳೆಂದು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವವು ಎಂದರೆ ಅಶರೀರಸ್ಯ ಜೀವಸ್ಯ ಶರೀರೋತ್ಪತ್ತಿಕಾರಣಂ। ಈಶ್ವರೇಚ್ಛಾ ಪ್ರಾಥಮಿಕೀ ತಾಂ ವಿನಾ ನಹಿ ಕಿಂಚನ ॥೧॥ ದ್ವಿತೀಯಾ ಪ್ರಕೃತಿಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ತದ್ರೂಪಾ ಹಿ ಗುಣಾಸ್ತ್ರಯಃ। ತೇಷಾಂ ಸಂಪಾತಜೋ ಭಾವೋ ಮಮಾಹಮಿತಿ ಯಾ ಮತಿಃ ॥೨॥ ದೇಹಾತ್ಪರಸ್ಯ ದೇಹಿತ್ವ ಮಹಂ ಭಾವಮೃತೇ ಕುತಃ ॥ (ಇತಿ ಭಾಗವತ ತಾತ್ಪರ್ಯ ೨ನೇ ಸ್ಕಂಧ) (7) ಅನಾದಿಮಾಯಯಾ ವಿಷ್ಣೋರಿಚ್ಛಯಾ ಸ್ಥಾಪಿತೋ ಯದಾ। ತಯಾ ಪ್ರಬೋಧಮಾಯಾತಿ ತದಾ ವಿಷ್ಣುಂ ಪ್ರಪಶ್ಯತಿ॥ (ಮಂಡೂಕ ಭಾಷ್ಯ) (8) ಅಜ್ಞಾನೇನಾವೃತಂ ಜ್ಞಾನಂ ತೇನ ಮುಹ್ಯಂತಿ ಜಂತವಃ॥ (ಗೀತಾ) ಈ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಈಶ್ವರೇಚ್ಛೆ, ಅವಿದ್ಯೆ, ಇವು ಬಂಧಕಗಳು. (9) ಕರ್ಮಣಾ ಬಧ್ಯತೇ ಜಂತುರ್ವಿದ್ಯಯಾ ಚ ವಿಮುಚ್ಯತೇ (ಕಾಮ್ಯ ಕರ್ಮವೂ ಬಂಧಕವು.) (10) ಅನಾದಿಕರ್ಮಣಾ ಬದ್ಧೋ ಜೀವಸ್ಸಂಸಾರಮಂಡಲೇ । ವಾಸುದೇವೇಚ್ಛಯಾ ನಿತ್ಯಂ ಭ್ರಮತೀತಿ ಹಿ ತದ್ವಚಃ॥ (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ) (11) ಮನ ಏವ ಮನುಷ್ಯಾಣಾಂ ಕಾರಣಂ ಬಂಧಮೋಕ್ಷಯೋಃ । (ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕ ಮನಸ್ಸೂ ಬಂಧಕವು) (12) ತ್ರಿಗುಣಾತ್ಮಕಂ ಮನೋಽಸ್ತ್ಯೇವ ಯಾವನ್ಮುಕ್ತಿಸ್ಸದಾತನಂ । ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವೇನ ಲಯೇ ಸಚ್ಚ ಪ್ರಾಕೃತೈರುಪಚೀಯತೇ॥ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಲೇ ಯದಾ ತನ್ನ ಕುತಸ್ಸಂಸಾರಸಂಸ್ಥಿತಿಃ॥ (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು) (13) ಸ್ಥೂಲಶರೀರವು ನಾನಾ ವಿಧಗಳಾದ ಪುಣ್ಯ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದರಿಂದ ಬಂಧಕವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಿದ್ಧವು. (14) ಜೀವರಿಗೆ ಬಂಧದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೂ ಭಗವದಧೀನವೇ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಬಂಧಕೋ ಭವಪಾಶೇನ ಭವಪಾಶಾಚ್ಚ ಮೋಚಕಃ ।ಎಂದು. (15) ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಬಂಧದಿಂದ ಹೇಗೆ ಬಿಡಿಸುವನು ಎಂದರೆ-ಸ್ವೋದಯಾತ್ಫಲದಂ ಜ್ಞಾನಮಾದೇಹಂ ಕರ್ಮ ವಾ ರವೇಃ ॥ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಾನಂತರ ಬಂಧದಿಂದ ಬಿಡಿಸುವನು. (16) ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಶೇಷಸ್ತು ವಿರಜಾತರಣಾವಧಿ। ತಥಾಪಿ ಪ್ರಕೃತೇರ್ಬಂಧೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಭಿದ್ಯತೇ॥ (17) ಶರೀರೇ ಪಾಪ್ಮನೋ ಹಿತ್ವಾ ಸರ್ವಾನ್ ಕಾಮಾನ್ ಸಮಶ್ನುತೇ। ಸ ತೇಜಸಿ ಸೂರ್ಯೇಸಂಪನ್ನೋ ಯಥಾ ಪಾದೋ ದರಸ್ತ್ವಚಾ ವಿನಿರ್ಮುಚ್ಯತೇ ಏವಂ ಹ್ಯೇವ ಸ ಪಾಪ್ಮನಾ ವಿನಿರ್ಮುಕ್ತಃ ಸಮಾಪ್ನೋತಿ ವಿರಜಾಂ ನದೀಂ ತತ್ಸುಕೃತದುಷ್ಕೃತೇ ವಿಧೂನತೇ ॥ (18) ವಿಧೇರ್ದೇಹಾಪಗಮೇ ಲಿಂಗಮಾತ್ರಶರೀರಣಃ। ವಿರಜಾಯಾಂ ಕೃತಸ್ನಾನಾಃ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸಹ ಸರ್ವಶಃ। ತ್ಯಕ್ತಲಿಂಗಾಸ್ತತಸ್ಸರ್ವೇ ಸ್ವರೂಪೇಣ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ॥ (ವಿಷ್ಣು ರಹಸ್ಯ) (19) ಪ್ರಾಣೇಂದ್ರಿಯಾಂತಃ ಕರಣಭೇದೇನ ತ್ರಿವಿಧಂ ಮತಂ। ಪಂಚ ಪಂಚೈವ ತೇ ಸರ್ವೇ ಪ್ರಾಣಾಃ ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ ॥೧॥ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ ತಥಾ

ತಸ್ಮಾತ್ಪಂಚ ವಿಧಂ ಸ್ಮೃತಂ । ಲಿಂಗಂ ಷೋಡಶಕಂ ಪ್ರಾಹುರ್ಮನಸಾ ಸಹ ತತ್ಪುನಃ ॥೨॥ ಏವಂಚ ದಶೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪಗಳು, ಪಂಚ ಪ್ರಾಣಗಳು, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪವು ಆಹತ್ಯ ಷೋಡಶಕಲೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ಲಿಂಗಶರೀರವುಲಿಂಗಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಂಗವೆಂದರೆಜೀವಸಂಬಂಧವಿನಾಶವು. ಆಷೋಡಶಕಲೆಗಳು (ಲಿಂಗಶರೀರವು) ವಿರಜಾನಾದೀಸ್ನಾನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೀವರನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಿರಜಾನದಿಯಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ಆ ವಿರಜಾನದಿಯು, ಪ್ರಧಾನ ಅವ್ಯಾಕೃತಾಕಾಶಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಲಕ್ಷ್ಮ್ಯಾತ್ಮಕವು. ಆ ನದಿಯಲ್ಲಿಯೇ ತೇಲಾಡುತ್ತಾ ಇರುತ್ತವೆ. ಅಥವಾ ಆ ಲಿಂಗಶರೀರವು ಅನಾದಿಯಾದುದಾಗ್ಯೂ ಪ್ರಾಗಭಾವ ಅವಿದ್ಯಾಧಿಗಳಂತೆಯೇ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪತ ಏವ ನಾಶವು ಅಂದರೆ ಸ್ವರೂಪ ಧ್ವಂಸವೇ.

ಹರೇಃ ಪ್ರಿಯಃ = ಹರಿಃ = ಅನಿರುದ್ಧ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ರೂಪಗಳುಳ್ಳವನು. (1) ಪರಮೋ ಹರಿರಾದಿ ರನಂತೋಽನಂತ ಶೀರ್ಷೋಽನಂತಾಕ್ಷೋಽನಂತ ಬಾಹುರನಂತ ಗುಣಃ ಇತಿಶ್ರುತಿಃ ॥ ಹರತೀತಿ ಹರಿಃಸಮಸ್ತ ಆಪತ್ಪರಿಹಾರಕನು. ಇಷ್ಟಪ್ರದನು. ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದಿ ಕ್ರೀಡೆಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯನು ಜನನ ಮರಣಾದಿರೂಪ ಸಂಸಾರದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸುವವನು. (2) ಪ್ರಾಣ ಬುದ್ಧಿ ಮನಃಖಾತ್ಮ ದೇಹಾಪತ್ಯಧನಾದಯಃ । ಯತ್ಸಂಪರ್ಕಾತ್ಪ್ರಿಯಾ ಆಸನ್ತತಃಕೋ ನ್ವಪರಃ ಪ್ರಿಯಃ ॥

ವಿಷ್ಣುಸಾಮಿಪ್ಯಂ = (1) ಸಾಮಿಪ್ಯ ರೂಪ ಮೋಕ್ಷವು. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮೀಪ್ಯವೆಂಬುದು ಉಪಲಕ್ಷಣವು. ಆದಕಾರಣ ನಾಲ್ಕುವಿಧ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏತಕ್ಕೆಂದರೆ-ಎಲ್ಲಾ ಮುಕ್ತರಿಗೂ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ವಿಧವಾದ ಭೋಗವಲ್ಲ. ಮತ್ತೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವೇ ಭೋಗವು. ಆದಕಾರಣ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಭೇದವಿದೆ ಎಂದು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಲೇಬೇಕು. ಆದಕಾರಣ ಆ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಭೇದವಿದೆ. ಅವು ಯಾವುದೆಂದರೆ - (2) ಸಾಲೋಕ್ಯಂ ಚ ಸರೂಪತ್ವಂ ಸಾಮಿಪ್ಯ ಯೋಗ ಏವಚ । ಇಮಾಮಾರಭ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಯಾವತ್ಸು ಕ್ಷೀರಸಾಗರೇ । ಪುರುಷೋಽನಂತಶಯನಃ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣಾಭಿದಃ ॥ (೧) ಸಾಲೋಕ್ಯ (೨) ಸಾರೂಪ್ಯ (೩) ಸಾಮಿಪ್ಯ(೪) ಸಾಯುಜ್ಯ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧ ಮೋಕ್ಷವು. ಅಂತಹ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮುಕ್ತರು ನಾಲ್ಕು ವಿಧರಿದ್ದಾರೆ. (೩) ಹಾಗಾವರೆ ಸಾಲೋಕ್ಯ ಸಾರ್ಷ್ಟಿ ಸಾಮೀಪ್ಯ ಸಾರೂಪ್ಯೈಕತ್ವ ಮಿತ್ಯುತ । ಎಂಬೀ ಭಾಗವತ ತೃತೀಯ ಸ್ಕಂದದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಷ್ಟಿ ಎಂಬ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪೃಥಕ್ ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವು ಐದು ವಿಧವಾಗಬೇಕು. ನಾಲ್ಕು ವಿಧವೆಂದದ್ದು ಹೇಗೆ? ಎಂದರೆ - ಸಮಾನೈಶ್ವರ್ಯ ಭೋಗರೂಪವಾದ ಸಾರ್ಷ್ಟಿಮೋಕ್ಷವು ಸಾಯುಜ್ಯ ಮೋಕ್ಷದ ಪ್ರಭೇದವೇ. ಆದಕಾರಣ ನಾಲ್ಕು ವಿಧವೆಂದದ್ದು ಯುಕ್ತವೇ. (5) ಸಾಯುಜ್ಯವೆಂದರೆ - ಭಗವಂತನನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಭಗವಂತನ ಶರೀರದಿಂದಲೇ ಭೋಗವು. ಅದಕ್ಕೆ ದೇವತೆಗಳು ಅಧಿಕಾರಿಗಳು.(6) ಭೋಗಸ್ತು ಸರ್ವ ದೇವಾನಾಂ ನರಾದೀನಾಂ ಚ ವಿದ್ಯತೇ । ತತ್ರ ಪ್ರವೇಶೋ ದೇವಾನಾಮುತ್ತರೋತ್ತರತಃ ಕ್ರಮಾತ್ ॥ ಸಮಸ್ತ ದೇವತೆಗಳಿಗೂ ಮನುಷ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾನುಭವವು ಇದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರವೇಶವು. (ಎಂದು ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು) ಇಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರೋತ್ತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶದಿಂದಲೂ ಭಗವಂತನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶದಿಂದಲೂ ಭೋಗವು. ಚತುರ್ಮುಖನಿಗಾದ್ದರೂ ಭಗವಂತನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶದಿಂದಲೇ ಭೋಗವು. ಅದು ಹೇಗೆಂದರೆ (7) ಉತ್ತರೇಷೂತ್ತರೇಷ್ವೇವ ಯಾವದ್ವಾಯುಂ ವಿಮುಕ್ತಿಗಾಃ । ಪ್ರವಿಶ್ಯ ಭುಂಜತೇ ಭೋಗಾಂಸ್ತದಂತರ್ಬಹಿರೇವ ವಾ॥ ವಾಯುರ್ವಿಷ್ಣುಂ ಪ್ರವಿಶ್ಯೈವ ಭೋಗಾಂಶ್ಚೈ ವೋತ್ತರೋತ್ತರಂ ॥ ಕರ್ಮಾದಿಬಂಧದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಎಲ್ಲಾ ದೇವತೆಗಳೂ ತಂತಮ್ಮ ತಾರತಮ್ಯ ಕ್ರಮಾನುಸಾರವಾಗಿ ತಂತಮಗೆ ಜನಕರಾದ ಉತ್ತಮ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿ ಅವರ ದೇಹದೊಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಯೋಗ್ಯಗಳಾದ ಭೋಗಗಳನ್ನೇ ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಕ್ಲೇಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ. ಚತುರ್ಮುಖ ಪರ್ಯಂತವಾಗಿಯೇ ಹೀಗೆ ಭೋಗವು. ಚತುರ್ಮುಖನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಯೇ ಶರೀರದೊಳಗೂ ಹೊರಗೂ ಭೋಗಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. (ಎಂದು ಅಣುಭಾಷ್ಯ) (8) ಪ್ರವೇಶ ನಿರ್ಗಮಗಳು ತಮ್ಮ ಇಚ್ಛೆಯಿಂದಲೇ ಆಗುವುವು. ಹೇಗೆಂದರೆ - ಪ್ರಾಪ್ನೋತಿ ಪರಮಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಪ್ರಲಯೇ ಪ್ರಲಯೇ ಸದಾ । ಅನ್ಯದಾ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ವರೂಪಾದ್ಬಹಿರೇಷ್ಯತಿ ॥ ಸ್ವೇಚ್ಛಯಾಽಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚೈವ ರಮತೇ ಮುಕ್ತ ಆತ್ಮವಾನ್ ॥ ಎಂದು ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ (9) ಮರ್ತ್ಯಂ ದೇಹಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಚಿತಿಮಾತ್ರಾತ್ಮದೇಹಿನಃ । ಚಿತಿಮಾತ್ರೇಂದ್ರಿಯಾಶ್ಚೈವ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾ ವಿಷ್ಣುಮವ್ಯಯಂ ॥ ತದಂಗಾನುಗ್ರಹೀತೈಶ್ಚ ಸ್ವಾಂಗೈರೇವ ಪ್ರವರ್ತನಂ ॥ ಕುರ್ವಂತಿ

ಭುಂಜತೇ ಭೋಗಾಂಸ್ತದಂತರ್ಬಹಿರೇವ ವಾ॥ ಯಥೇಷ್ಟಂ ಪರಿವರ್ತಂತೇ ತಸ್ಯೈವಾನುಗ್ರಹೇರಿತಾಃ ॥ (ಎಂದು ಭಾಷ್ಯ) (10) ಆದತ್ತೇ ಹರಿಹಸ್ತೇನ ಹರಿದೃಷ್ಟ್ಯೈವ ಪಶ್ಯತಿ । ಗಚ್ಛೇಚ್ಚ ಹರಿಪಾದೇನ ಮುಕ್ತಸ್ಯೈಷಾ ಸ್ಥಿತಿರ್ಭವೇತ್ ॥ ಹೀಗೆ ಸಾಯುಜ್ಯ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದವರ ಭೋಗ ಪ್ರಕಾರವು (11) ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದ ಕೂಡಿ ಭೋಗವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದರೆ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದಾದಿ ಭೋಗಗಳು ಮುಕ್ತನಿಗೆ ಬರಬೇಕಾಗುವುವು ಎಂದರೆ- ಮುಕ್ತಾಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪರಂ ವಿಷ್ಣುಂ ತದ್ಭೋಗಾನ್ ಲೇಶತಃ ಕ್ವಚಿತ್ । ಬಹಿಷ್ಠಾನ್ ಭುಂಜತೇ ನಿತ್ಯಂ ನಾನಂದಾದೀನ್ ಕಥಂಚನ"। (ಎಂದು ಭಾಷ್ಯ) ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಆನಂದಾದಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ತಂತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪಾನಂದಾದಿಗಳ ಭೋಗವೇ ಇರುವುದು. (12) ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನಾದರೂ ಜೀವಭೋಜ್ಯವಾದ ಆನಂದವನ್ನೇ ಭೋಗಿಸುವವನು. ಜೀವನು ಭಗವಂತನ ಭೋಗವನ್ನು ಭೋಗಿಸುವವನಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಜೀವಭೋಗ್ಯಸ್ಯ ಭೋಕ್ತೇಶಃ । ಜೀವಸ್ತದ್ಭೋಗ ಭುಕ್ನ ತು॥ (ಎಂದು ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ)

(1) ಸಾಲೋಕ್ಯ ಮುಕ್ತಿಯು. ಭೂಲೋಕ ಸ್ವರ್ಗಾದಿಲೋಕಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ತಂತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಯಥೇಷ್ಟ ಭೋಗವೇ ಸಾಲೋಕ್ಯ ಮುಕ್ತಿಯು. ಕೇಚಿದತ್ರೈವ ಮುಚ್ಯಂತೇ ನೋತ್ಕ್ರಾಮಂತಿ ಕದಾಚನ, ಅತ್ರೈವ ಚ ಸ್ಥಿತಿಸ್ತೇಷಾಮಂತರಿಕ್ಷೇತು ಕೇಚನ ॥ ಕೇಚಿತ್ಸ್ವರ್ಗೇ ಮಹರ್ಲೋಕೇ ಜನೇ ತಪಸಿ ಜಾಪರೇ । ಕೇಚಿತ್ಸತ್ಯೇ ಮಹಾಜ್ಞಾನಾಃ ಗಚ್ಛಂತಿ ಕ್ಷೀರಸಾಗರಂ । (ಭಾಷ್ಯ) ಶ್ವೇತದ್ವೀಪಂ ತತೋಗತ್ವಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ ವಿಷ್ಣುಂ ಚ ತೇ ತತಃ । ಅನುಜ್ಞಾತಾಃ ಪ್ರಮೋದಂತೇ ನಿರ್ದುಃಖಾಸ್ತು ಧರಾದಿಷು ॥ ಕೆಲವು ಮನುಷ್ಯರು ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಮುಕ್ತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ ಕೆಲವು ಮುಕ್ತರು ಒಂದಾವರ್ತಿ ಶ್ವೇತ ದ್ವೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನು ನೋಡಿ ಆ ಭಗವಂತನ ಅನುಜ್ಞೆಯಿಂದ ತಿರುಗಿಬಂದು ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿಯೇ ದುಃಖ ವಿರಹಿತರಾಗಿಯೇ ಸ್ವರೂಪಾನಂದವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿರುವರು. ಲೋಕಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ನೋತ್ಕ್ರಾಮಂತಿ ಕದಾಚನ ಅಂದರೆ ಇತರ ಮುಕ್ತರಂತೆ ಒಂದಾವರ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯಿಂದ ಉತ್ಕ್ರಮಣ ಹೊಂದಿ ಮುಕ್ತಿಯಾಗೋಣ. ತಮಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಪುನಃ ಊರ್ಧ್ವ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದಭಿಪ್ರಾಯವು. ಕೆಲವು ಮುಕ್ತರು ಸ್ವರ್ಗ ಮಹರ್ಲೋಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಮೀಪ್ಯಮುಕ್ತಿಯು. ಕೆಲವರು ಭಗವಂತನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಯಥೇಷ್ಟ ಭೋಗವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾರೆ. (1) ತತ್ರಾಪಿ ಕ್ರಮಯೋಗೇನ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕ್ಯಾತ್ಸಮೀಪಗಾಃ ॥ (ಭಾಷ್ಯ) ಋಷ್ಯಾದಿಗಳು ಅಧಿಕ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಭಗವತ್ಸಮೀಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತಾರೆ. (2) ಉಪಾಸನಾಬಲಾನ್ಮುಕ್ತೋ ಭೋಗಾನ್ ಕರ್ಮಫಲಾನ್ಸದಾ ॥ ಭುಂಕ್ತೇ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸಮೀಪಸ್ಥಃ (ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ) ಮುಕ್ತನು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿದ್ದವನಾಗಿ ಭೋಗಗಳನ್ನುಣ್ಣುತ್ತಾನೆ.

ಸಾರೂಪ್ಯ ಮುಕ್ತಿಯು. ಜಯ ವಿಜಯಾದಿ ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ಭಗವಂತನಂತೆ ನಾಲ್ಕುಭುಜಗಳುಳ್ಳವರೂ ಶಂಖ ಚಕ್ರಾದ್ಯಾಯುಧಧಾರಿಗಳೂ ಆಗಿ ಯಥೇಷ್ಟಭೋಗವುಳ್ಳವರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. (1) ಸರ್ವೇ ಚತುರ್ಬಾಹದ ಉನ್ಮಿಷನ್ಮಣಿ ಪ್ರವೇಕ ನಿಷ್ಕಾಭರಣಾಃ ಸುವರ್ಚಸಃ ॥ (ಭಾಗವತ) ಭೂಮ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತನು ಇರುವುದಾದರೆ ಅದು ಮೋಕ್ಷವೇ ಆಗದೆ ಹೋಗುವುದು., ಎಂದರೆ - ಭೂಮಿಯನ್ನಾರಂಭಿಸಿ ಅಂತರಿಕ್ಷಾದಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು ಇದ್ದಾನೆ. ಆವಾವ ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಭಗವದ್ರೂಪವಿಶೇಷದಿಂದ ಕೂಡಿ ಇರೋಣ ಮಾತ್ರದಿಂದಲೇ ಸಾಲೋಕ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ಸಾಲೋಕ್ಯಾದಿಯು ಅಮುಖ್ಯ ಮುಕ್ತಿಯು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಲೋಕ್ಯಾದಿಗಳು ವೈಕುಂಠ, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪ, ಅನಂತಾಸನಗಳೆಂಬ ಭಗವಲ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿ ವಿಶೇಷಗಳೊಂದಿಗೆ ಇರುವುದೇ ಆಗಿದೆ.

ತತ್ರಾಪಿ ಹರಿಭಕ್ತಿಮಾನ್. ಭಗವದ್ವಿಷಯಕ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಬೇಕು. (1) ಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯ ಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಸ್ತು ಸುದೃಢಃ ಸರ್ವತೋಽಧಿಕಃ । ಸ್ನೇಹೋ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ತಯಾ ಮುಕ್ತಿರ್ನಚಾನ್ಯಥಾ ॥ (2) ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಪರಮಭಕ್ತಿಯು. ಪರಮಭಕ್ತಿಯೆಂದರೆ ನಿರವಧಿಕಾನಂತ ಅನವದ್ಯಕಲ್ಯಾಣಗುಣತ್ವಜ್ಞಾನಪೂರ್ವಕಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾತ್ಮೀಯ ಸಮಸ್ತವಸ್ತುಭ್ಯೋನೇ ಕಗುಣಾಧಿಕಃ ಅಂತರಾಯ ಸಹಸ್ರೇಣಾಪ್ಯಪ್ರತಿಬದ್ಧಃ ನಿರಂತರ ಸ್ನೇಹಪ್ರವಾಹಃ ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿರುವ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಪುತ್ರ ಮಿತ್ರ ಕಳತ್ರಾದಿ ಬಂಧುಗಳಲ್ಲಿರುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿದ್ದು ಎಂತಹ ಆಪತ್ತುಗಳು ಬಂದರೂ ಚಲಿಸದೆ ಮಾಡುವ

ಸ್ನೇಹ ವಿಶೇಷವೇ ಪರಮಭಕ್ತಿಯು. (3) ಸರ್ವಸ್ಮಾದುತ್ತಮ ಇತಿ ಸಮ್ಯಕ್ ಸ್ನೇಹಯುತಾ ಮತಿಃ ॥ ಸುಸ್ಥಿರಾ ಭಕ್ತಿರುದ್ದಿಷ್ಟಾ ತಯಾ ಮುಕ್ತಿರ್ನಚಾನ್ಯತಃ ॥ (4) ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಮಾದಿಭ್ಯೋಽಪ್ಯುತ್ತಮತ್ವಂ ಸ್ವತಂತ್ರತಾಂ ಸರ್ವಸ್ಯ ತದಧೀನತ್ವಂ ಸರ್ವಸದ್ಗುಣ ಪೂರ್ಣತಾಂ ॥೧॥ ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ಚ ವಿಜ್ಞಾಯ ವಿಷ್ಣೋಃ ಸ್ತತ್ರಾಖಿಲಾಧಿಕಃ । ಸ್ನೇಹೋ ಭಕ್ತಿರಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಸ್ಸರ್ವೋಪಾಯೋತ್ತಮೋತ್ತಮಃ ॥ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ರಮಾಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದಲೂ ಉತ್ತಮನು, ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನ್ನು, ಸರ್ವವೂ ಭಗವದಧೀನವು, ಸಮಸ್ತ ಸದ್ಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನು, ದೋಷ ಲೇಶ ರಹಿತನು, ಎಂದು ತಿಳಿದು ಸರ್ವಾಧಿಕವಾಗಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಉಪಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿಯೂ, ಇರುವ ನಿರಂತರ ಸ್ನೇಹ ಪ್ರವಾಹವೇ ಭಕ್ತಿಯೆನಿಸುವುದು. (5) ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಸನ್ನೋ ಭಗವಾನ್ ದದ್ಯಾಜ್ಞಾನಮನಾಕುಲಂ । ತಯೈವ ದರ್ಶನಂ ಯಾತಃ ಪ್ರದದ್ಯಾನ್ಮುಕ್ತಿಮೇತಯಾ ॥ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ (6) ಅನಿಮಿತ್ತಾ ಭಗವತಿ ಭಕ್ತಿಸ್ಸಿದ್ಧೇರ್ಗರೀಯಸೀ । ಜರಯತ್ಯಾಶು ಯಾ ಕೋಶಂ ನಿಗೀರ್ಣಮನಲೋ ಯಥಾ ॥ (7) ಭಕ್ತ್ಯಾತ್ವನನ್ಯಯಾ ಶಕ್ಯ ಅಹಮೇವಂವಿಧೋಽರ್ಜುನ । ಜ್ಞಾತುಂ ದ್ರಷ್ಟುಂ ಚ ತತ್ವೇನ ಪ್ರವೇಷ್ಟುಂ ಚ ಪರಂತಪ ॥ (ಗೀ, ಅಧ್ಯಾ. ೧೧, ಶ್ಲೋ ೫೪) ಎಲ್ಲದಕ್ಕೂ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವು. (8) ಅಭ್ಯಾಸ ಪಾಟವಾತ್ಸ್ನೇಹಾದಶ್ರಮತ್ವಾದುಪಾಸನಾ । ಭಕ್ತಿಶ್ಚ ಸುಖರೂಪೈವ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ನತು ಸಾಧನಂ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ॥ (9) ಮತ್ತು ಭಕ್ತಿಯೇ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಧಾನ ಕಾರಣವು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಮಾಣವು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು. ವ್ಯಾಧಸ್ಯಾಚರಣಂ ಧ್ರುವಸ್ಯ ಚ ವಯೋ ವಿದ್ಯಾ ಗಜೇಂದ್ರಸ್ಯ ಕಾ ಕಾ ಜಾತಿರ್ವಿದುರಸ್ಯ ಯಾದವಪತೇರುಗ್ರಸ್ಯ ಕಿಂ ಪೌರುಷಂ । ಕುಬ್ಜಾಯಾಃ ಶಮನೀಯರೂಪಮಪಿ ಕಿಂ ಕಿಂ ತತ್ಸುದಾಮನ್ನೋ ಧನಂ ಭಕ್ತ್ಯಾತುಷ್ಯತಿ ಕೇವಲಂ ನ ತು ಗುಣೈಃ ಭಕ್ತ್ಯೈಕವಶ್ಯೋ ಹರಿಃ ॥ ಇದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕೇವಲ ಭಕ್ತ್ಯಧೀನನು ಎಂದುಕ್ತವಾಯ್ತು. (10) ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಭಕ್ತಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಭಕ್ತಿಯು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುದನ್ನೂ, ಹರಿಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಎಂಬುವುದರಿಂದ ವಿವರಿಸಿ ಮೋಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ತಿಯು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವು ಎಂಬುದನ್ನು ತತ್ರಾಪಿ ಹರಿ ಭಕ್ತಿಮಾನ್ ಎನ್ನವುದರಿಂದ ವಿವರಿಸಿದರು. (11) ಇಂತಹ ನಿರಂತರ ಪ್ರೇಮ ಪ್ರವಾಹ ರೂಪವಾದ ಭಕ್ತಿಯು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗದೆ ಕೂಡಲಾರದು. ಆ ಮೇಲೆ ಅತ್ಯರ್ಥ ಪ್ರಸಾದವು. ಜಿಜ್ಞಾಸೋತ್ಥ ಜ್ಞಾನಜಾತ್ತತ್ಪ್ರ ಸಾದಾದೇವ ಮುಚ್ಯತೇ ॥ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿರುವರು.

ಭಕ್ತಿಮಾಂಶ್ಚಾನ್ಯದೇವೇಷು = ಇತರ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನಾಗಬೇಕು. ಹೇಗೆಂದರೆ (1) ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿರ್ದೇವಭಕ್ತಿಃ ಗುರುಭಕ್ತಿಸ್ತಥೈವಚ । ತತ್ರಜ್ಯೈಷ್ಠ್ಯಾನುಸಾರೇಣ ಮುಕ್ತೌ ನಿಯತಸಾಧನಂ ॥ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ತೌ ಭವೇನ್ಮುಕ್ತಿಃ ತದಾಭಾವೇಚ ನೋ ಭವೇತ್ ॥ ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತಿ, ದೇವಭಕ್ತಿ, ಗುರುಭಕ್ತಿ ಇವುಗಳು ಅವರವರ ಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯನ್ನನುಸರಿಸಿ ಮುಕ್ತಿಗೆ ನಿಯಮೇನ ಸಾಧನವು ಭಕ್ತಿಯು ಪೂರ್ಣವಾದರೇನೇ ಮುಕ್ತಿಯು. ಪೂರ್ಣವಾಗದಿದ್ದರೆ ಮುಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು. (2) ಯಸ್ಯ ದೇವೇ ಪರಾ ಭಕ್ತಿರ್ಯಥಾ ದೇವೇ ತಥಾ ಗುರೌ । ತಸ್ಯೈತೇ ಕಥಿತಾ ಹ್ಯರ್ಥಾ ಪ್ರಕಾಶಂತೇ ಮಹಾತ್ಮನಃ ॥ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಪರಮಭಕ್ತಿಯು. ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಥಾಯೋಗ್ಯವಾಗಿ ಭಕ್ತಿಯು. ಹಾಗೆಯೇ ಗುರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತದ್ಯೋಗ್ಯವಾದ ಭಕ್ತಿಯು. ಇಂತಹವರಿಗೆ ಸಮಸ್ತ ಅಭೀಷ್ಟಗಳೂ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. (3) ವಿಷ್ಣೌ ಭಕ್ತಿರ್ವಿಶೇಷೇಣ ಮೋಕ್ಷಾವಾಪ್ತೌ ಹಿ ಕಾರಣಂ । ತದ್ಭಕ್ತೇಷು ಕ್ರಮೇಣೈವ ರಮಾದ್ಯೇಷು ತ್ವನಂತರಂ ॥ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಸರ್ವಾಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿ. ಭಗವದ್ಭಕ್ತರಾದ ರಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಆಧಿಕ್ಯ ಕ್ರಮವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಖ್ಯತಃ ಮುಕ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವು (4) ಏವಂಚ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದ ಪರಮಭಕ್ತಿಯು ಯಾರಿಗೂ ತತ್ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಲಾರದು. ಮತ್ತೆ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅಲ್ಪವಾಗಿದ್ದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಭಗವಂತನನ್ನು ಸೇವಿಸಿ ಆ ಸೇವೆಯಿಂದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಸನ್ನೀಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಭಗವಂತನು ಶಾಸ್ತ್ರ ತತ್ವ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಧಿಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು. ಅಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾಗಿ ತನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಅನಂತರ ನಿಸ್ಸೀಮನಾದ ಫಲೇಚ್ಛಾರಹಿತವಾದ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂತಹ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿಯೇ ಮುಕ್ತಿ ಸಾಧನವು. ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆಯೂ ಭಗವಂತನ ಅಧೀನನಾಗಿಯೇ ಪರಮಭಕ್ತಿಯುಕ್ತನಾಗಿಯೇ ಇರುವನು, ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಈ ಪ್ರಮಾಣವು ದೃಢಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಸನ್ನಃ ಪರಮೋ ದದ್ಯಾಜ್ಞಾನಮನಾಕುಲಂ । ಭಕ್ತಿಂ ಚ ಭೂಯಸೀಂ ತಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಸನ್ನೋ ದರ್ಶನಂ ವ್ರಜೇತ್ ॥೧॥

ತತೋऽಪಿ ಭೂಯಸೀಂ ಭಕ್ತಿಂ ದದ್ಯಾತ್ತಾಭ್ಯಾಂ ವಿಮೋಚಯೇತ್ । ಮುಕ್ತೋऽಪಿ ತದ್ವಶೋ ನಿತ್ಯಂ ಭೂಯೋಭಕ್ತಿ ಸಮನ್ವಿತಃ ॥ (3) ಇದು ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಪರಮಭಕ್ತಿಯೆಂದೂ, ಉತ್ತಮರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೆಂದೂ, ಸಮರಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹವೆಂದೂ, ಅಧಮರಲ್ಲಿ ದಯೆಯೆಂದೂ, ಅನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು.

ತಾರತಮ್ಯಂಚ ಸಂಸ್ಮರನ್ = (1) ಎಲ್ಲಾ ಜೀವರೂ ನೀಚೋಚ್ಚ ಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ವಿಷಯವು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅನುಭವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತನಾಗಿ ಅವರಿಂದಲೇ ತಾನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ೧೪ ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ರಕ್ಷಣೆ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾನೆ. (2) ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ. ಎಂಬೀವಿಷಯವು ತಸ್ಯೇಯಂ ಪೃಥಿವೀ ಸರ್ವಾ ವಿತ್ತಸ್ಯ ಪೂರ್ಣಾ ಸ್ಯಾತ್ । ಇತ್ಯಾದಿ ತೈತ್ತಿರೀಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶದವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. (3) ಹೇಗೆಂದರೆ ತಾಮಸಜೀವರಿಂದ ಮಧ್ಯಮರು, ಅವರಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರು ಉತ್ತಮರು ಅವರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾವರ ಜೀವರು ನಿಕೃಷ್ಟರು. ಅವರಿಂದ ಜಂಗಮಗಳಾದ ಪಶುಪಕ್ಷ್ಯಾದಿಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠಗಳು. ಅವರಿಂದ ಮನುಷ್ಯರು, ಅವರಿಂದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು, ಅವರಿಂದ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳು, ಅವರಿಂದ ಮನುಷ್ಯ ಗಂಧರ್ವರು, ಅವರಿಂದ ದೇವಗಂಧರ್ವರು, ಅವರಿಂದ ಚಿರಪಿತೃಗಳು, ಅವರಿಂದ ಅಜಾನಜ ದೇವತೆಗಳು, ಅವರಿಂದ ಪಿತೃದೇವತೆಗಳು ಕರ್ಮಜ ದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮರು. (4) ಕಾರ್ತವೀರ್ಯ ಪೃಥುಶ್ಚೈವ ದೌಷ್ಯ ತಿರ್ಭರತಸ್ತಥಾ ॥ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಕರ್ಮಜ ದೇವತೆಗಳು (5) ೬ ಕೋಟಿ ದೇವಗಣಗಳೂ, ಪಾವಕ ಪ್ರಹ್ಲಾದಾದಿಗಳೂ ಕರ್ಮಜ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಿಕರು. (6) ಇವರಿಂದ ವಿಷ್ವಕ್ ಸೇನ, ಅಶ್ವಿನೀ ದೇವತೆಗಳು, ಗಣಪತಿ, ಕುಬೇರ, ಸೋಮಾರ್ಹ ೧೦೦ ದೇವತೆಗಳು ಉತ್ತಮರು. (7) ಮರುದ್ರುದ್ರಾದಿತ್ಯ ವಸುವಿಶ್ವೇದೇವಾಃ ಬೃಹಸ್ಪತಿಃ । ಋಭ್ವಶ್ವಿನೌಚ ರೋದಸ್ಯೌ ಪಿತೃಪಾಶ್ಚ ಶತಂ ಸುರಾಃ ॥ ೫೦ ಮರುತ್ ಮೊದಲಾದವರು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಗಣಪತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮರು. (8) ಉಷಾಃ ಸ್ವಾಹಾ ಚ ಪರ್ಜನ್ಯೋ ಮಿತ್ರೋಗ್ನಿರ್ವರುಣೋ ವಿಧುಃ ॥ ಪ್ರವಹೋऽನಿರುದ್ಧ ಇಂದ್ರೋಮೇ ರುದ್ರೋ ವಾಣೀಚ ಮಾರುತಃ ॥ ಉತ್ತರೋತ್ತರತಶ್ಚೈತೇ ಗುಣ್ಯೈಃ ಸರ್ವೈಶ್ಚ ಮುಕ್ತಿಗಾಃ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಮಿತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರಾದಿಗಳು ಉತ್ತಮರು. ಅವರಿಂದ ಇಂದ್ರ ಕಾಮರು, ಅವರಿಂದ ಪಾರ್ವತೀ ಸೌಪರ್ಣೀ ವಾರುಣಿಯರು, ಅವರಿಂದ ರುದ್ರ ಗರುಡ ಶೇಷರೂ, ಅವರಿಂದ ಭಾರತೀ ಸರಸ್ವತಿಯರು ಅವರಿಂದ ವಾಯು ಬ್ರಹ್ಮರೂ ಅವರಿಂದ ಏತೇಭ್ಯಃ ಶ್ರೀಸ್ತು ಮುಕ್ತೇಭ್ಯೋ ಗುಣ್ಯೈಃ ಕೋಟಿಗುಣೋತ್ತರಾ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ಕೋಟಿಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮಳು. (9) ಇಂದ್ರಿಯೇಭ್ಯಃ ಪರಾ ಹ್ಯರ್ಥಾ ಅರ್ಥೇಭ್ಯಶ್ಚ ಪರಂ ಮನಃ । ಮನಸಸ್ತು ಪರಾ ಬುದ್ಧಿರ್ಬುದ್ಧೇರಾತ್ಮಾ ಮಹಾನ್ ಪರಃ ॥೧॥ ಮಹತಃ ಪರಮವ್ಯಕ್ತಮವ್ಯಕ್ತಾತ್ಪುರುಷಃ ಪರಃ । ಪುರುಷಾನ್ನ ಪರಂ ಕಿಂಚಿತ್ಸಾ ಕಾಷ್ಠಾ ಸಾ ಪರಾ ಗತಿಃ ॥೨॥ ಎಂಬೀಕಾಠಕ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಉತ್ತಮತ್ವಕ್ಕೆ ಅವಧಿಭೂತನು (10) ತತ್ಸಮೋನಾಸ್ತಿ ಪರಮೋ ಹರಿರೇವ ನ ಚಾಪರಃ ॥ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಸಮಾನಿಕನೇ ಇಲ್ಲ. ಉತ್ತಮರು ಸುತರಾಂ ಇಲ್ಲ. (11) ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪತಯೋ ದೇವಾಃ ದೇವಾನಾಂಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ । ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುರ್ನಚೈವೇದಂ ಪಾರಾವರ್ಯಂ ವಿನಶ್ಯತಿ ॥ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ ॥ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನೀಚೋಚ್ಚ ಭಾವವಿದ್ದಂತೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವದಾ ನೀಚೋಚ್ಚ ಭಾವವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. (12) ವಿಷ್ಣುಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಲೇಶಸ್ಯ ವಿಭಕ್ತಸ್ಯ ಚ ಕೋಟಿಧಾ । ಪುನಶ್ಚಾನಂತಧಾ ತಸ್ಯ ಪುನಶ್ಚಾಪಿ ಹ್ಯನಂತಧಾ ॥ ನೈಕಾಂಶ ಸಮಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಾಃ ಶ್ರೀ ಶೇಷ ಬ್ರಹ್ಮ ಶಂಕರಾಃ ಇತಿ ಸ್ಮೃತಿಃ ॥ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಮಹಿಮೆಯ ಲೇಶವೂ ಕೂಡ ಲಕ್ಷ್ಮೀ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. (13) ಶೃಣ್ವೇ ವೀರ ಉಗ್ರಮುಗ್ರಂ ದಮಾಯನನ್ಯ ಮನ್ಯಮತಿನೇನಿಯಮಾನಃ । ಏಧಮಾನದ್ವಿಳುಭಯಸ್ಯ ರಾಜಾ ಚೋಷ್ಕೂಯತೇ ವಿಶ ಇಂದ್ರೋ ಮನುಷ್ಯಾನ್ ॥ ಶ್ರುತಿಃ । ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಕ್ರೂರರಾದ ದೈತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ನರಕಾದಿಗಳಿಗೂ, ದೇವಾದಿಗಳನ್ನು ಉತ್ತಮ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೂ ಒಯ್ಯುವನು. ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ತಿರುಗಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ದೇವಾದಿಗಳು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂದೂ, ದೈತ್ಯಾದಿಗಳು ಅಂಧಂತಮೋಯೋಗ್ಯರೆಂದೂ ನಿತ್ಯ ಸಂಸಾರಿಗಳು ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿಯೇ ತೇಲಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತಾರೆಂದೂ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ತಮ ಮಧ್ಯಮ ಅಧಮರೆಂದು ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರು ಇದ್ದಾರೆಂದೂ, ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ ಎಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. (14) ಹೀಗೆಯೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನು ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಊರ್ಧ್ವಂ ಗಚ್ಛಂತಿ ಸತ್ವಸ್ಥಾಃ ಮಧ್ಯೇ ತಿಷ್ಠಂತಿ ರಾಜಸಾಃ । ಜಘನ್ಯ ಗುಣವೃತ್ತಿಸ್ಥಾಃ ಅಧೋಗಚ್ಛಂತಿ ತಾಮಸಾಃ ॥ ಸತ್ವಗುಣ ಪ್ರಧಾನರಾದ ಜೀವರು ಮುಕ್ತಿಯೋಗ್ಯರೆಂದೂ, ರಜೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನರಾದ ಮಧ್ಯಮರು ನಿತ್ಯಸಂಸಾರಿಗಳೆಂದೂ, ತಮೋಗುಣ ಪ್ರಧಾನರಾದ ಅಧಮರು ತಮಸ್ಸಿಗೆ ಯೋಗ್ಯರೆಂದೂ, ನಿರೂಪಿಸಿ ಜೀವತ್ರೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಉಪಪಾದಿಸಿರುವನು. (15)

ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸ್ವಭಾವತಸ್ತ್ರಿಧಾ ಜೀವಾಃ ಉತ್ತಮಾಧಮಮಧ್ಯಮಾಃ । ಉತ್ತಮಾಸ್ತತ್ರ ದೇವಾದ್ಯಾಃ ಮರ್ತ್ಯಾ ಮಧ್ಯಾಸ್ತು ಮಧ್ಯಮಾಃ ॥ ಅಧಮಾ ಅಸುರಾದ್ಯಾಶ್ಚ ನೈಷಾ ಮಸ್ತ್ಯನ್ಯಥಾಭವಃ ॥ ಎಂದು ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಲ್ಲದೆ ಆ ತ್ರಿವಿಧ ಜೀವರ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದಂತೆಯೇ ಆಯ್ತು. (16) ಋಜುಗಣಸ್ಥ ಜೀವರಿಂದ ರುದ್ರಪದಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವೂ, ರುದ್ರಪದಯೋಗ್ಯ ಜೀವರಿಂದ ಇಂದ್ರ ಪದಯೋಗ್ಯರಿಗೆ ತತ್ತ್ವೋಪದೇಶವೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮತ್ವವೂ, ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಅಪಕೃಷ್ಟತ್ವವೂ ಲೋಕ ರೀತಿಯಾಗಿಯೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಷ್ಟೆ. (17) ತಾರತಮ್ಯೇನ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಗುಣೈರಾನಂದ ಪೂರ್ವಕೈಃ । ಭೂಪಾ ಮನುಷ್ಯಗಂಧರ್ವಾ ದೇವಾಃ ಪಿತರ ಏವಚ ॥೧॥ ಆಜಾನೇಯಾಃ ಕರ್ಮದೇವಾಃ ತತ್ತ್ವದೇವಾಃ ಪುರಂದರಃ । ಶಿವೋ ವಿರಿಂಚಿರಿತ್ಯೇತೇ ಕ್ರಮಾತ್ ಶತಗುಣೋತ್ತರಾಃ ॥೨॥ ನ ಸಮೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಕಶ್ಚಿತ್ ಮುಕ್ತಾವಪಿ ಕಥಂಚನ ॥೩॥ ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಆಘೋಷಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. (18) ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಚ ನ ಹೀಯಂತೇ ತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಸರ್ವದಾ (19) ನಿರ್ದೋಷತ್ವಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಮುಕ್ತಾನಾಮಪಿ ಚೋಚ್ಯತೇ (20) ಮಾನುಷಾದಿ ವಿರಿಂಚಾಂತಂ ಸುಖಂ ಮುಕ್ತೌಶತೋತ್ತರಂ (ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ) (21) ವಿಷ್ಣೋಃ ಪ್ರಾಣಸ್ತಥಾ ಶ್ರದ್ಧಾ ಎಂದಾರಂಭಿಸಿ ಕರ್ಮಾತ್ಮಾ ಪುಷ್ಕರಸ್ತತಃ । ಕ್ರಮಾತ್ಪೃತ್ಯವರಾ ಏತೇ ಮುಕ್ತಾಃ ಸರ್ವಗುಣೈರಪಿ । (ಷಟ್ಪ್ರಶ್ನಭಾಷ್ಯ) (22) ಮಾನುಷಾದಿ ವಿರಿಂಚಾಂತಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ವಿಮುಕ್ತಿಗಂ ॥ (ಈಶಾವಾಸ್ಯಭಾಷ್ಯ) (23) ಕಾಮಃ ಸಂಕಲ್ಪಃ ಆನಂದೋ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯತಃ ॥ (ತೈತ್ತಿರೀಯ ಭಾಷ್ಯ) (24) ಮುಕ್ತಾನಾಂ ತಾರತಮ್ಯಂಚ ಮಾನ್ಯೈರುಕ್ತೈರ್ನ ಚಾಲ್ಯತೇ ॥ (ಅನುವ್ಯಾಖ್ಯಾನ) (25) ಪ್ರಾಪ್ತಾನಾಂ ಪರಮಾನಂದಂ ತಾರತಮ್ಯಂ ಸದೈವ ಹಿ ॥ (ಗೀತಾ ಭಾಷ್ಯ) (26) ಮುಕ್ತಾಃ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಪರಂ ವಿಷ್ಣುಂ ತದ್ದೇಹಂ ಸಂಶ್ರಿತಾ ಅಪಿ । ತಾರತಮ್ಯೇನ ತಿಷ್ಠಂತಿ ಗುಣೈರಾನಂದ ಪೂರ್ವಕೈಃ ॥ (ಗೀತಾ ತಾತ್ಪರ್ಯ) ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. (27) ಹಾಗಾದರೆ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು "ಪರಮಂ ಸಾಮ್ಯಮುಪೈತಿ" ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಜೀವರಿಗೆ ಸಂಸಾರ ದೆಶೆಯಲ್ಲಿಯೇ ತಾರತಮ್ಯವು. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವರೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿಯೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನಿಂದಲೂ ಸಮಾನಿಕರೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹೇಳಕೂಡದು. ಏಕೆಂದರೆ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವೂ ತಾರತಮ್ಯವೂ ಇದೆ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವ ಅನೇಕಾನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ. ಸಾಮ್ಯವಚನವು ಪ್ರಾಚುರ್ಯ ವಿಷಯಕವು. ಮತ್ತು ದುಃಖಾಭಾವ ವಿಷಯಕವು. ಅತ ಏವ ದುಃಖಾಭಾವಃ ಪರಾನಂದೋ ಲಿಂಗಭೇದಃ ಸಮಾಮತಾಃ।ತಥಾಪಿ ಪರಮಾನಂದೋ ಜ್ಞಾನಭೇದಾತ್ತು ಭಿದ್ಯತೇ ॥ (ಎಂದು ಗೀತಾಭಾಷ್ಯ) (29) ತಾರತಮ್ಯಾಪರಿಜ್ಞಾನಾದನುತ್ಥಾನಂ ತಮೋ ವ್ರಜೇತ್ ॥ (30) ಏವಂಚ ತಾರತಮ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ನರಕಾದ್ಯನರ್ಥಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ನೀಚೋಚ್ಚ ಭಾವವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಭಗವಂತನ ಪ್ರಸಾದದಿಂದ ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕು. ಇಷ್ಟು ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ತಾರತಮ್ಯಂಚ ಸಂಸ್ಮರನ್ ಎಂದು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವರು.

ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಂ ಸ್ಮರನ್ ವಿಷ್ಣೋಃ (1) ನ ತೇ ವಿಷ್ಣೋಜಾಯಮಾನೋ ನ ಜಾತೋ ದೇವ ಮಹಿಮ್ನಃ ಪರಮಂತಮಾಪ । ನ ತೇ ಮಹಿತ್ವಮನ್ವಶ್ನುವಂತಿ ॥ (2) ಯದಾ ಪಶ್ಯಃಪಶ್ಯತೇ ರುಗ್ಮವರ್ಣಂ ಕರ್ತಾರಮೀಶಂ ಪುರುಷಂ ಬ್ರಹ್ಮಯೋನಿ ಇತ್ಯಾದಿ ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. (3) ಇಂದ್ರನನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಪರ್ಯಂತ ದೇವತೆಗಳು ಪೂರ್ವಾದಿ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀವಿಷ್ಣು ಯಾವುದೊಂದು ದಿಕ್ಕಿಗೂ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗದಿರುವುದರಿಂದ ಅಖಂಡಾಧಿಪತಿಯೆಂದು ಸುತರಾಂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. (4) ಪಾರ್ವತೀಪತಿಯಾದ ರುದ್ರನು ತನ್ನ ಮಗನಾದ ಷಣ್ಮುಖನಿಗೆ 'ಅಹಂ ಭೋಗಪ್ರದೋ ವತ್ಸ ಮೋಕ್ಷದಸ್ತು ಜನಾರ್ದನಃ' ॥ ತಾನು ಭೋಗವನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವನು. ಮೋಕ್ಷದಸ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರಸ್ಯಾತ್ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವವನೇ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿರುವನು. (5) ನತಾದೃಶೀ ಪ್ರೀತಿರೀಡ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾತರಿ ಯಾದೃಶೀ ಸ್ಯಾತ್ (ತತ್ಪ್ರೀಣನಾನ್ಮೋಕ್ಷಮಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವ ತತೋ ವೇದಾಸ್ತತ್ಪರಾಸ್ಸರ್ವ ಏವ ॥ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟನು ಎಂದು ತಿಳಿದವನಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿಗೆ ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಮುಕ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಆದ

ಕಾರಣ ವೇದಗಳೆಲ್ಲವೂ ಭಗವತ್ಪರಗಳೇ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯು (6) ಕೃಷ್ಣೋ ಮುಕ್ತೈರಿಜ್ಯತೇ ವೀತಮೋಹೈಃ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವ ಮುಕ್ತರಿಂದಲೂ ಮೂಲರೂಪಿ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನು ಪೂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವಿದೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯ್ತು. (7) ಅಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ತಮವಾದ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿಯೂ (೧) ಮತ್ತಃ ಪರತರಂ ನಾನ್ಯತ್ಕಿಂಚಿದಸ್ತಿ ಧನಂಜಯ ॥ (೨) ಅತೋಽಸ್ಮಿ ಲೋಕೇ ವೇದೇ ಚ ಪ್ರಥಿತಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ। ಯೋಮಾಮೇವಮಸಂಮೂಢೋ ಜಾನಾತಿ ಪುರುಷೋತ್ತಮಂ ॥ (೩) ನ ಮೇ ವಿದುಃ ಸುರಗಣಾಃ ಪ್ರಭವಂ ನ ಮಹರ್ಷಯಃ । (೪) ಮತ್ತಃ ಸರ್ವಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ (೫) ಉತ್ತಮಃ ಪುರುಷಸ್ತ್ವನ್ಯಃ ಪರಮಾತ್ಮೇತ್ಯು ದಾಹೃತಃ । ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು ಎಂದು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು. (8) ಹಾಗೆಯೇ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ತಮವಾದ ವಿಷ್ಣು ಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿಯೂ (೧) ಭೂತಭವ್ಯಭವತ್ಪ್ರಭುಃ । (೨) ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ (೩) ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪರಮಾಗತಿಃ (೪) ಸುರಾಧ್ಯಕ್ಷಃ ॥ (೫) ಯೋಗೀಶಃ ಸರ್ವಕಾಮದಃ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿಯೂ, ಹಾಗೆಯೇ ವಾಸುದೇವಸಹಸ್ರ ನಾಮದಲ್ಲಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದ್ಯುತ್ಪೃಷ್ಟಚೇತನಃ ॥ ಎಂದು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. (9) ಹಾಗೆಯೇ ಮಯ್ಯನಂತಗುಣೇಽನಂತೇ ಗುಣತೋಽನಂತವಿಗ್ರಹೇ । ಎಂದು ಭಾಗವತ, ವೇದಶಾಸ್ತ್ರತ್ಪರಂ ನಾಸ್ತಿ ನ ದೈವಂ ಕೇಶವಾತ್ಪರಂ ಎಂದು ಭಾರತ, ಹೀಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತಿ ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳು ಆತನ ಪರಿವಾರ ಭೂತರು, ಸೇವಕರು ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. (10) ಚತುರ್ಮುಖನು ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಪಾದಪ್ರಕ್ಷಾಳನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂಬುವುದೂ, ಶಿವನು ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪಾದೋದಕವಾದ ಗಂಗೆಯನ್ನು ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿರುವನೆಂದೂ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಷಯ. (11) ಹಾಗೆಯೇ ಅಂಭ್ರಣೀಸೂಕ್ತದಲ್ಲಿ ಯಂ ಕಾಮಯೇ ತಂತಮುಗ್ರಂಕೃಣೋಮಿತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಂ ತಮೃಷಿಂ ತಂ ಸುಮೇಧಾಂ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸತಕ್ಕ ಶಕ್ತಿಯು ತನಗೆ ಇದೆ. ತನಗೆ ಕಾರಣನಾದವನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿದ್ದಾನೆಂದು ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯು ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಸಾಧಿಸಿರುತ್ತಾಳೆ. (12) ಮತ್ತು ಭಾರತಂ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೇಷು ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತೆ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರೋತ್ತಮವಾದ ಭಾರತದಲ್ಲಿ "ನಾಸ್ತಿ ನಾರಾಯಣ ಸಮಂ ನ ಭೂತಂ ನ ಭವಿಷ್ಯತಿ", ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. (13) ತ್ವಂ ಮುಕ್ತಿದೋ ಬಂಧದೋಽತೋ ಮತೋ ನಃತ್ವಂಜ್ಞಾನದೋಽಜ್ಞಾನದಶ್ಚಾಸಿ ವಿಷ್ಣೋ ॥ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೋಕ್ಷಾದಿಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು, ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಕೊಡುವವನೆಂದು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. (14) ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಷ್ವಧೀಶೇಷು ಕೋ ಮಹಾನ್ ಎಂದು ಋಷಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಶ್ರೇಷ್ಠರು ಎಂದು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ಭೂಯಾಂಸಂ ಶ್ರದ್ಧಧುಃ ವಿಷ್ಣುಂ ಎಂದು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಂಡಿರುವರು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. (15) ಹಾಗೆಯೇ ನಾಹಂ ನ ಚ ಶಿವೋಽನ್ಯೇಚ ತಚ್ಛಕ್ತ್ಯೈ ಕಾಂಶಭಾಗಿನಃ । ಎಂದು ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದು ಸಾಧಿಸಿರುವರು. (16) ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷೇ ದೇವ ದೇವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಮಹಾತಾತ್ಪರ್ಯಂ ನೈವಚಾನ್ಯತ್ರ ಸತ್ಯಂ ॥ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಸ್ತ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ಮುಖ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯವು. (17) ಯತೋವಾ ಇಮಾನಿ ಭೂತಾನಿ ಜಾಯಂತೇ ಯೇನ ಜಾತಾನಿ ಜೀವಂತಿ । ಯತ್ಪ್ರಯಂತ್ಯ ಭಿಸಂವಿಶಂತಿ ತದ್ವಿಜಿಜ್ಞಾಸಸ್ವ । ತದ್ಬ್ರಹ್ಮೇತಿ (ತೈ. ಉ.) (18) ಬೃಹಂತೋ ಹ್ಯಸ್ಮಿನ್ ಗುಣಾಃ । (19) ಬ್ರಹ್ಮಶಬ್ದಃಪರೇ ವಿಷ್ಣೌ ನಾನ್ಯತ್ರ ಕ್ವಚಿದಿಷ್ಯತೇ (20) ವಿಷ್ಣೋರ್ನುಕಂ ವೀರ್ಯಾಣಿ ಪ್ರವೋಚಂ ಯಃ ಪಾರ್ಥಿವಾನಿ ವಿಮಮೇ ರಜಾಂಸಿ ॥ (ಋಗ್ವೇದ) (21) ಏಕೋ ನಾರಾಯಣ ಆಸೀನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾನ ಚ ಶಂಕರಃ (22) ನಾರಾಯಣ ಮಹಾಜ್ಞೇಯಂ ವಿಶ್ವಾತ್ಮಾನಂ ಪರಾಯಣಂ (23) ಪ್ರಾಣೋ ವಾ ಆಶಾ ಯಾ ಭೂಯಾನ್ । ವಿಷ್ಣುರ್ವೈ ದೇವೇಭ್ಯೋ ಭೂಯಾನ್ । (24) ಅಯಂ ಚ ಲೋಕಃ ಪರಶ್ಚ ಲೋಕಃ ವಿಷ್ಣಾವೇವೋತಶ್ಚ ಪ್ರೋತಶ್ಚ ಭವಂತಿ (25) ಅಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಮೀಳ್ಹುಷೋ ವಯಾ ವಿಷ್ಣೋರೇಷಸ್ಯ ಪ್ರಭೃಥೇ ಹವಿರ್ಭಿಃ । ವಿದೇ ಹಿ ರುದ್ರೋ ರುದ್ರಿಯಂ ಮಹಿತ್ವಂ ಯಾಸಿಷ್ಟಂ ವರ್ತಿರಶ್ವಿನಾವಿರಾವತ್ । (ಋಗ್ವೇದ) (26) ವಾಸುದೇವೋವಾ ಇದಮಗ್ರ ಆಸೀನ್ನ ಬ್ರಹ್ಮಾನ ಚ ಶಂಕರಃ (27) ಪರೋ ಮಾತ್ರಯಾ ತನ್ವಾ ವೃಧಾನ ನ ತೇ ಮಹಿತ್ವಮನ್ವಶ್ನುವಂತಿ । (28) ಯೋ ನಃಪಿತಾ ಜನಿತಾ ಯೋವಿಧಾತಾ ಧಾಮಾನಿ ವೇದ ಭುವನಾನಿ ವಿಶ್ವಾ ॥ (ಋಗ್ವೇದ) (29) ವಾಸುದೇವಃ ಸಂಕರ್ಷಣಃ.... ಸರ್ವೇ ಹ್ಯೇತ್ಯೇ ಪೂರ್ಣಾಃ ಅಜರಾಃಅಮತಾಃ ಪರಮಾಃ ಪರಾನಂದಾಃ ॥ (30) ಏಕಃ ಪುರಸ್ತಾದ್ಯ ಇದಂ ಬಭೂವ ಯತೋ ಬಭೂವ ಭುವನಸ್ಯ ಗೋಪಾಃ । ಯಮಪ್ಯೇತಿ ಭುವನಂ ಸಾಂಪರಾಯೇ ಸ ನೋ ಹರಿಘೃತಮಿಹಾಯುಷೇಽತ್ತು

ದೇವಃ । (ಯಜು) (31) ಯಚ್ಚ ಕಿಂಚಿಜ್ಜಗತ್ಸರ್ವಂ ದೃಶ್ಯತೇ ಶ್ರೂಯತೇಽಪಿವಾ । ಅಂತರ್ಬಹಿಶ್ಚ ತತ್ಸರ್ವಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ನಾರಾಯಣಃ ಸ್ಥಿತಃ ॥ (32) ಸ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ವಿಸೃಜತಿ ಸ ರುದ್ರೇಣ ವಿಲಾಪಯತಿ ಸೋಽನುತ್ಪತ್ತಿಲಯಃ ಏಕ ಏವ ಹರಿಃ ಪರಃ ಪರಾನಂದಃ । (33) ಪರಾಽಸ್ಯ ಶಕ್ತಿರ್ವಿವಿಧೈವ ಶ್ರೂಯತೇ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೀ ಜ್ಞಾನಬಲಕ್ರಿಯಾಚ (34) ಏತಸ್ಯೈವಾನಂದಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾಮುಪಜೀವಂತಿ । (35) ನ ತತ್ರ ಭಾವ ವೃಷಯಶ್ಚ ದೇವಾಃ ವಿದುಃ ಕುತೋಽನ್ಯೇಽಲ್ಪ ಧೃತಿ ಪ್ರಮಾಣಾಃ (36) ಪರಾತ್ಪರಂ ಯನ್ಮಹತೋ ಮಹಾಂತಂ ಯದೇಕಮವ್ಯಕ್ತಮನಂತರೂಪಂ (37) ಮುಖ್ಯಂ ಚ ಸರ್ವವೇದಾನಾಂ ತಾತ್ಪರ್ಯಂ ಶ್ರೀ ಪತೇಃ ಪರಂ । ಉತ್ಕರ್ಷೇತು (38) ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಿತಿ ಸಂಹಾರಾ ನಿಯತಿರ್ಜ್ಞಾನಮಾವೃತಿಃ । ಬಂಧಮೋಕ್ಷೌ ಚ ಪುರುಷಾದ್ಯಸ್ಮಾತ್ಸ ಹರಿರೇಕರಾಟ್ (39) ಬಂಧಕೋ ಭವಪಾಶೇನ ಭವಪಾಶಾಚ್ಚ ಮೋಚಕಃ । ಕೈವಲ್ಯದಃ ಪರಂ ಬ್ರಹ್ಮ ವಿಷ್ಣುರೇವ ನ ಸಂಶಯಃ (40) ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಸರ್ವೋತ್ಕರ್ಷಂ ಸ್ಮರನ್ ವಿಷ್ಣೋಃ ಎಂದು ಆಚಾರ್ಯರು ಉಪದೇಶಿಸಿರುವರು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತಿ ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣ ಲೌಕಿಕಯುಕ್ತಿ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನೆಂದೂ ಸೃಷ್ಟ್ಯಾದ್ಯಷ್ಟಕರ್ತನೆಂದೂ, ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನೂ ಸಾವಿರಾರು ಶ್ರುತ್ಯಾದಿಗಳು ಜಗಜ್ಜನ್ಮಾದಿಕಾರಣನಾದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನಿಗೇನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತವೆ.

ನ ಮುಕ್ತೌ ವಿಷ್ಣುನೈಕ್ಯಂ ವಾ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಸಾಮ್ಯಮೇವ ವಾ ॥ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಐಕ್ಯವಾಗಲೀ ಸಾಮ್ಯವಾಗಲೀ ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುವುದು ಹಿಂದೆ ಉದಾಹರಿಸಿರುವ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮೃತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. (1) ಅಲ್ಲದೆ ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಇದಂ ಜ್ಞಾನಮುಪಾಶ್ರಿತ್ಯ ಮಮ ಸಾಧರ್ಮ್ಯಮಾಗತಾಃ । ಎಂದು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಉಪದೇಶಿಸಿರುವನು. (2) ಮುಕ್ತಾನಾಂ ಪತಯೋ ದೇವಾಃ ದೇವಾನಾಂ ಚ ಪ್ರಜಾಪತಿಃ । ತಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುರ್ನಚೈವೇದಂ ಪಾರಾವರ್ಯಂ ವಿನಶ್ಯತಿ ॥ ಮುಕ್ತರಾದ ಮನುಷ್ಯೋತ್ತಮರಿಗೆ ದೇವತೆಗಳು ಅಧಿಪತಿಗಳು. ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಚತುರ್ಮುಖನು. ಚತುರ್ಮುಖನಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವು ಅಧಿಪತಿಯು. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ನೀಚೋಚ್ಚಭಾವವು ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ನಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (3) ಹಾಗಾದರೆ ಪರೇಽವ್ಯಯೇ ಸರ್ವ ಏಕೀಭವಂತಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಐಕ್ಯಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಗೆ ಉಪಪನ್ನವಾಗುವುದು ಎಂದರೆ - ಜೀವಸ್ಯ ಪರಮೈಕ್ಯಂ ತು ಬುದ್ಧಿಸಾರೂಪ್ಯ ಮೇವ ತು । ಏಕಸ್ಥಾನನಿವಾಸೋವಾ ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ಥಾನಮಪೇಕ್ಷ್ಯಸಃ ॥ ನ ಸ್ವರೂಪೈಕತಾ ತಸ್ಯ ಮುಕ್ತಸ್ಯಾಪಿ ವಿರೂಪತಃ ॥ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪೂರ್ಣತೇಽಲ್ಪತ್ವಪಾರತಂತ್ರ್ಯೇ ವಿರೂಪತಾ ॥ ಇತಿ ಪರಮಶ್ರುತಿಃ ॥ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಐಕ್ಯವೆಂದರೆ ಬುದ್ಧಿ ಸಾಮ್ಯವೇ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಆವಾಸವು, ಐತಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಿಗೆ ಸರ್ವಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣತ್ವಗಳೂ, ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಗುಣಾಲ್ಪತ್ವವೂ, ಪರಾಧೀನತ್ವವೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಸ್ವರೂಪೈಕ್ಯವು ಸರ್ವಥಾ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯತಃ ಐಕ್ಯಪರವಾಗಿ ತೋರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ನಿರವಕಾಶವಾದ ಪ್ರಮಾಣಬಲದಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಲ್ಲದೆ ಐಕ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ಸಾಮ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ಸರ್ವಥಾ ಹೇಳಕೂಡದು. (4) ಸರ್ವೇವೇದಾ ಹರೇರ್ಭೇದಂ ಸರ್ವಸ್ಮಾಜ್ಜ್ಞಾಪಯಂತಿ ಹಿ । ಎಂಬೀ ನಾರಾಯಣ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಗೆ ಭೇದವೇ ಇರುವುದು ಎಂದು ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳೂ ಸಾರುತ್ತಿವೆ ಎಂದು ನಿರೂಪಿಸಿದೆ (5) ತಸ್ಮಾನ್ನ ಮುಕ್ತಾ ನ ಚ ಸಾ ನ ಕ್ವಚಿದ್ವಿಷ್ಣುವೈಭವಂ । ಪ್ರಾಪ್ನುವಂತಿ ಸ ಏವೈಕಃ ಸ್ವತಂತ್ರಃ ಪೂರ್ಣಷಡ್ಗುಣಃ ॥ ಮುಕ್ತರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಾಗಲೀ, ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯಾಗಲೀ ಯಾರೂ ಕೂಡ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಲಾರರು. ಆತನೊಬ್ಬನೇ ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರನು. ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನು ಎಂದು ಪರಮ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಿದೆ. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮುಕ್ತರಿಗೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿನಿಂದ ಐಕ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ, ಸಾಮ್ಯವನ್ನಾಗಲೀ ಸರ್ವಥಾ ತಿಳಿಯಕೂಡದು. ॥೧೯॥೨೦॥೨೧॥೨೨॥

ಅವ ॥ ಗುರುಗಳು ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಸಮಯಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಶಿಕ್ಷಿಸಬೇಕು ಎಂದರೆ -

ಮೂ ॥ ನಿತ್ಯಶಶ್ಚ ಹರೇಃ ಪೂಜಾ ಜಪಧ್ಯಾನ ಸಮರ್ಪಣಂ । ಕರ್ತವ್ಯಂ ತು ತ್ವಯಾ ವತ್ಸ ಜಪಶ್ಚ ತ್ರಿಸಹಸ್ರಕಃ ॥೨೩॥ ಮಧ್ಯಮಃ ಪ್ರಣವಸ್ಯೋಕ್ತೋ ಯೋಽವರಸ್ಸ ಸಹಸ್ರಕಃ । ತ್ರಿಸಹಸ್ರಾತ್ಪರೋ ಯಸ್ತು ಸ ಉತ್ತಮಜಪಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥೨೪॥

ಅ॥ ಎಲೋ ಶಿಷ್ಯನೇ, ನಿನ್ನಿಂದ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪೂಜೆ ಜಪಧ್ಯಾನಗಳ ಸಮರ್ಪಣೆಯು ಮಾಡಲ್ಪಡತಕ್ಕದು. (ಅಂದರೆ ಭಗವಂತನ ಪೂಜೆ ಜಪಧ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಹರಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. (೩೦೦೦) ಮೂರುಸಹಸ್ರ ಪ್ರಣವ ಜಪವು ಮಧ್ಯಮವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಯಾವುದು ಒಂದು ಸಹಸ್ರ (೧೦೦೦) ಪ್ರಣವ ಜಪವೋ ಅದು ಅವರ (ನಿಕೃಷ್ಟ)ವು ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವುದು ಮೂರು ಸಹಸ್ರ (೩೦೦೦) ಪ್ರಣವ ಜಪಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಜಪವೋ ಅದು ಉತ್ತಮ ಜಪವೆಂದು ಸ್ಮೃತವಾಗಿದೆ.

ವಿ॥ (೧) ಪೂಜಾ=ಪೂಜ ಪೂಜಾಯಾಂ, ಚಿಂತಿಪೂಜಿ ಇತ್ಯಾದಿಯಿಂದ ಅಜ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು. ನಮಸ್ಕರಣವು ಸಾಷ್ಟಾಂಗ ಪ್ರಣಾಮವು. ಅದು ಕಾಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಎಂದು ೩ ವಿಧವು. ಕಾಯಿಕ = ದಂಡವತ್ಪ್ರಣಾಮವು. ಉರಸಾ ಶಿರಸಾ ದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಮನಸಾ ವಚಸಾ ತಥಾ । ಪದ್ಭ್ಯಾಂ ಕರಾಭ್ಯಾಂ ಜಾನುಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಣಾಮೋಽಷ್ಟಾಂಗ ಈರಿತಃ ॥ ಹೀಗೆ ಅಷ್ಟಾಂಗಯುಕ್ತವಾದುದು ನಮಸ್ಕಾರವು. ವಾಚಿಕ = ಹರಯೇ ನಮಃ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು. ಮಾನಸಿಕ = ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಯೋಚಿಸುವುದು. (೨) ಜಪಃ = ಜಕಾರೋ ಜನ್ಮವಿಚ್ಛೇದಃ ಪಕಾರಃ ಪಾಪನಾಶನಃ । ತಸ್ಮಾಜ್ಜಪ ಇತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಃ ಜನ್ಮಪಾಪವಿನಾಶತಃ ॥ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಪಾಪಗಳನ್ನು ವಿನಾಶಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಜಪವೆನ್ನಿಸುವುದು. ಜಪಃ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ಬಹ್ವಾವೃತ್ತಿ ಅಧ್ಯಯನವು.

(೩) ಧ್ಯಾನಂ ॥ ದ್ವಿವಿಧಾ ಸಾ ಚ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಾ ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಾವಮರ್ಶನಂ । ಏಕಂ ಧ್ಯಾನಂ ಹರೇರನ್ಯತ್. ಅಂದರೆ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನಭೂತವಾದ ಉಪಾಸನೆಯೆಂಬ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವು (1) ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಾವಮರ್ಶರೂಪವಾದುದು (2) ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಧ್ಯಾನರೂಪವಾದುದು ಹೀಗೆ ೨ ವಿಧವು ಅದರಲ್ಲಿ (1) ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಾವಮರ್ಶವೆಂದರೆ ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರ ಶ್ರವಣಮನನಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತತ್ತ್ವ ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಕೇವಲ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ತಾನಾಗಿಯೇ ನಿರಂತರದಲ್ಲಿಯೂ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿಚಾರ ಮಾಡುವುದು. ಅಥವಾ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ವಿಷ್ಣುಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನುಪದೇಶಿಸುವುದು. ಅತ ಏವ "ಅಥವಾ ಸತತಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಮರ್ಶೇನ ಭವಿಷ್ಯತಿ" । ಎಂದು ಹೇಳುವರು. (2) ಧ್ಯಾನಂ ॥ ಇತರ ತಿರಸ್ಕಾರಪೂರ್ವಕ ಭಗದ್ವಿಷಯಕ ಅಖಂಡ ಸ್ಮರಣೆಯು ಅಥವಾ ಸಮಾಧಿಯು ಅದುವೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಅಪರೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾದುದು. ಅಥವಾ ಖಂಡಾಸ್ಮೃತಿರ್ಧಾರಣಾ ಸ್ಯಾದಖಂಡಾ ಧ್ಯಾನಮುಚ್ಯತೇ । ಅಪ್ರಯತ್ನಾತ್ಸಮಾಧಿಶ್ಚ ದರ್ಶನಂ ಚಿರಯ್ನಾನಯಾ ॥ ಅಥವಾ ಸತತಂ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಮರ್ಶೇನ ಭವಿಷ್ಯತಿ ॥ (ಎಂದು ತಂತ್ರಸಾರ) ಸಚ್ಛಾಸ್ತ್ರಶ್ರವಣದರ್ಶನಾದಿಗಳಿಂದುಂಟಾದ ವಾಸನಾ (ಸಂಸ್ಕಾರ) ಮಯವಾದ ವಸ್ತುವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನೋಡುವುದು ಸ್ಮೃತಿಯು. ಅಂತಹ ಸ್ಮೃತಿಯು (1) ಖಂಡಸ್ಮೃತಿ (2) ಅಖಂಡ ಸ್ಮೃತಿ ಎಂದು ೨ ವಿಧವು. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಆ ಅಖಂಡ ಸ್ಮೃತಿಯು (1) ಧ್ಯಾನರೂಪವು (2) ಸಮಾಧಿ ರೂಪವು ಎಂದು ೨ ವಿಧವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಖಂಡಸ್ಮೃತಿಯು (ಒಂದೊಂದು ಅವಯವದ ಸ್ಮೃತಿಯು) ಧಾರಣಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಖಂಡ ಸ್ಮೃತಿಯು (ಅಂದರೆ ಶ್ರೀ ಭಗವಂತನ ಸಮಸ್ತ ಅವಯವವಿಷಯಕವಾದಸ್ಮೃತಿಯು) ಧ್ಯಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ.ಅಥವಾ ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯು ಕೆಲವುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸ್ಮೃತಿಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಧಾರಣಾ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಬಹುಕಾಲದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸ್ಮೃತಿಯು ಧ್ಯಾನವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅತ ಏವ ನೈರಂತರ್ಯಂ ಮನೋವೃತ್ತೇರ್ಧ್ಯಾನಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ ಬುಧೈಃ ॥ ಎಂದು ಸೂತ್ರ ಭಾಷ್ಯವು. (2) ಧ್ಯಾನಾದಿ ರೂಪವಾದ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡದಿದ್ದರೂ ಸರ್ವದಾ ಇರತಕ್ಕ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಂಗಗಳ ಸ್ಮೃತಿಯು ಸಮಾಧಿಯು. ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೇನೇ ಬಹುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನುವೃತ್ತನಾದ ಸಮಾಧಿಯೆಂಬ ಸ್ಮೃತಿಯಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಸರ್ವದಾ ವಿಚ್ಛೇದನವಿಲ್ಲದೇನೇ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರದಿಂದ ಅಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಧ್ಯಾನವೇ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವು. ಧ್ಯಾನ ಸಮಾಧಿಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಭೇದವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಧ್ಯಾನಶಬ್ದದಿಂದ ಸಮಾಧಿಯನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (3) ಧ್ಯಾನಂ ನಿಶ್ಚಿತತತ್ತ್ವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣುಶಾಸ್ತ್ರಾ ವಮರ್ಶನಂ ॥ ಶ್ರವಣ ಮನನಗಳಿಂದ ಅಜ್ಞಾನ ಸಂಶಯ ವಿಪರ್ಯಯಗಳನ್ನು ಕಳಕೊಂಡು ತತ್ತ್ವನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಪುರುಷನಿಗೆ ಧ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸರೂಪ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನೆಯು ಮುಖ್ಯವು. (4) ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೋತಃ ಕೋಟಿಗುಣಸ್ತತೋಽನಂತ ಗುಣಾ ಪರೇಃ । ಪೂಜಾತತ್ತ್ರಿಗುಣಂ ಧ್ಯಾನಮಿತಿ ಧರ್ಮಕ್ರಮಃ ಸ್ಮೃತಃ ॥ ತುಷ್ಟಿಗಿಂತಲೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಯನವು ಕೋಟಿಪಾಲು ಮಿಗಿಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪೂಜೆಯು ಅನಂತಾನಂತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಶ್ರೀ ಹರಿ ಪೂಜೆಗಿಂತಲೂ ಧ್ಯಾನವು ಮೂರು ಪಾಲು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದೆ. ಧರ್ಮ ಸಾಧನಗಳಾದ

ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾದಿಗಳ ತಾರತಮ್ಯ ಕ್ರಮವು ಈ ರೀತಿಯಾದುದು.

(5) ಅಂತಹಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ (1) ಯಮ, (2) ನಿಯಮ (3) ಆಸನ (4) ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಎಂದು ೪ ಅಂಗಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಮಾಃ = ಅಹಿಂಸಾ, ಸತ್ಯ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಅಪರಿಗ್ರಹಗಳು (೧) ಅಹಿಂಸಾ = ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ; ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಸರ್ವಭೂತೇಷು `ಸರ್ವದಾ । ಅಕ್ಲೇಶಜನನಂ ಪ್ರೋಕ್ತಮಹಿಂಸಾತ್ವೇನ ಯೋಗಿಭಿಃ ॥ (೨) ಸತ್ಯಂ =ಸತ್ಯಂ ಭೂತಹಿತಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ನ ಯಥಾರ್ಥಾಭಿಭಾಷಣಂ (೩) ಅಸ್ತೇಯಂ = ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಪರದ್ರವ್ಯೇಷು ನಿಸ್ಪೃಹಃ । ಅಸ್ತೇಯಮಿತಿ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಂ (೪) ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ = ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಪರದ್ರವ್ಯೇಷು ನಿಸ್ಪೃಹಃ । ಅಸ್ತೇಯಮಿತಿ ಸಂಪ್ರೋಕ್ತಂ (೪) ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ = ಕರ್ಮಣಾ ಮನಸಾ ವಾಚಾ ಸರ್ವಾವಸ್ಥಾಸು ಸರ್ವಥಾ । ಸರ್ವತ್ರ ಮೈಥುನತ್ಯಾಗಃ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಂ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ ॥ ಅಷ್ಟವಿಧ ಮೈಥುನತ್ಯಾಗವು ಸ್ಮರಣಂ ಕೀರ್ತನಂ ಕೇಲಿಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಣಂ ಗುಹ್ಯಭಾಷಣಂ । ಸಂಕಲ್ಪೋಽಧ್ಯವಸಾಯಶ್ಚ ಕ್ರಿಯಾನಿರ್ವೃತಿರೇವ ಚ । ಏತನ್ಮೈಥುನಮಷ್ಟಾಂಗಂ (೫) ಅಪರಿಗ್ರಹಃ = ಲೌಕ್ಕಿಕ ವಾಗ್ವ್ಯಾಪಾರವಿಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ. ಅಂದರೆ ವೈರಾಗ್ಯವು. ಅಥವಾ ಯದ್ವಾ ತದ್ವಾ ಪರದ್ರವ್ಯಮಪಹೃತ್ಯ ಬಲಾನ್ನರಃ । ಅವಶ್ಯಂ ಯಾತಿ ತಿರ್ಯಕ್ತ್ವಂ ಜಗ್ಧ್ವಾಚೈವಾಹುತಂ ಹವಿಃ ॥೧॥ ಕೌಪೀನಾಚ್ಛಾದನಂ ವಾಸಃ ಕಂಥಾಂ ಶೀತನಿವಾರಿಣೀಂ । ಪಾದುಕೇ ಚಾಪಿ ಗೃಹ್ಣೀಯಾ ತ್ಕುಯಾನ್ನಾನ್ಯಸ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಂ ॥೨॥ ದೇಹಸ್ಥಿತಿನಿಮಿತ್ತಸ್ಯ ವಸ್ತ್ರಾದೇಃಸ್ಯಾತ್ಪರಿಗ್ರಹಃ । ಶರೀರಂ ಧರ್ಮಸಂಯುಕ್ತಂ ರಕ್ಷಣೀಯಂ ಪ್ರಯತ್ನತಃ ॥ (ಅಗ್ನಿಪುರಾಣ)

2) ನಿಯಮಾಃ = (೧) ಶೌಚಂ (೨) ತಪಃ (೩) ತುಷ್ಟಿಃ (೪) ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಃ (೫) ಹರಿಪೂಜನಂ ಎಂದು ೫ ವಿಧ ನಿಯಮಗಳು. (೧) ಶೌಚಂತು ದ್ವಿವಿಧಂ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಬಾಹ್ಯಮಾಭ್ಯಂತರಂ ತಥಾ । ಮೃಜ್ಜಲಾಭ್ಯಾಂ ಸ್ಮೃತಂ ಬಾಹ್ಯಂ ಮನಶ್ಶುದ್ಧಿಸ್ತಥೋತ್ತರಂ ॥೧॥ ಧರ್ಮದಿಂದಲೂ ವೇದಾಂತ ವಿದ್ಯೆಯಿಂದಲೂ ಮನಶ್ಶುದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. (೨) ತಪಃ=ಜಪ ಹೋಮಾತಿಥ್ಯ ತೀರ್ಥಾಟನ ಪರಾರ್ಥ ಚೇಷ್ಟಾರೂಪವು. ಮನಸಶ್ಚೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂಚ ಐಕಾಗ್ರ್ಯಂ ತಪ ಉಚ್ಯತೇ ॥ ಇತಿ (೩) ತುಷ್ಟಿಃ = ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲಂಬುದ್ಧಿಯು ಯಥಾ ಕಥಂ ಚಿತ್ಪ್ರಾಪ್ತ್ಯಾಚ ಸಂತೋಷಸ್ತುಷ್ಟಿರುಚ್ಯತೇ ॥ ಇತಿ (೪) ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಃ = ವೇದಗಳ ಅಧ್ಯಯನವು ಮತ್ತು ಆಚಾರ್ಯಸೇವನವು. ಗುರವಃ ಪಂಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ಚತುರ್ಣಾಂ ಶ್ರುತಿಚೋದಿತಾಃ। ಮಾತಾಪಿತಾ ತಥಾಽಽಚಾರ್ಯೋ ಮಾತುಲಃ ಶ್ವಶುರಸ್ತಥಾ ॥ ಏಷಾಂ ಮುಖ್ಯಾಸ್ತ್ರಯಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ಆಚಾರ್ಯಃಪಿತರೌ ತಥಾ ॥ ಏಷಾಂ ಮುಖ್ಯತಮಸ್ತ್ವೇಕಃ ಆಚಾರ್ಯಃ ಪರಮಾರ್ಥವಿತ್ ॥ ಇತಿದಕ್ಷಃ ॥ (೫) ಹರಿಪೂಜನಂ = (ತಂತ್ರಸಾರದ) ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಷೋಡಶೋಪಚಾರಗಳಿಂದ ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಪೂಜೆಯು ಇವು ಐದು ನಿಯಮಗಳು (3) ಆಸನಂ = (೧) ವೀರಾಸನ (೨) ಪದ್ಮಾಸನ (೩) ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಸನ (೪) ಸಿದ್ಧಾಸನ (೫) ಭದ್ರಾಸನ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅಥವಾ ಪದ್ಮಾಸನಂ ಸ್ವಸ್ತಿಕಾಖ್ಯಂ ವಜ್ರಂ ಭದ್ರಾಸನಂ ತಥಾ । ವೀರಾಸನಮಿತಿ ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಕ್ರಮಾದಾಸನಪಂಚಕಂ ॥ ಎಂದು ಐದು ಆಸನಗಳು. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಾಃ (೧) ರೇಚಕ, (೨) ಪೂರಕ, (೩) ಕುಂಭಕ ಎಂದು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವು ಮೂರು ವಿಧವು. ಪ್ರಾಣಸ್ಸ್ವದೇಹಗೋ ವಾಯುಸ್ತಸ್ಯ ವಾಯೋರ್ನಿರೋಧನಂ । ತದ್ರೇಚನಂ ಪೂರಕಂ ಚ ಕುಂಭಕಂ ಚ ತ್ರಿಧೋಚ್ಯತೇ ॥ (5) ಅಂತಹ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವು ಕೆಲವು ಆಗಮಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯಮವೆಂದೂ ಕೆಲವೆಡೆ ನಿದಿಧ್ಯಾಸನವೆಂದೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಧ್ಯಾನವೆಂದೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಸ್ಮರಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇವಲ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣ ಅಥವಾ ಪಾರಾಯಣಾದಿ ರೂಪವಾದ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ನಿಯಮದಲ್ಲಿಯೂ, ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣ ಮಂತ್ರವಾಚ್ಯದೇವತಾಸ್ಮರಣಗಳಿಂದ ಯುಕ್ತವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಾಯನವು ನಿದಿಧ್ಯಾಸನ ರೂಪವಾದ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮಂತ್ರೋಚ್ಚಾರಣವಿಲ್ಲದೆ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುಸ್ಮರಣ ಪೂರ್ವಕವೇ ಆದ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವು ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ಗತವಾಗುವುದು.

ಸಮರ್ಪಣವೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡು ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನು ಇದರಿಂದ ಪ್ರೀತನಾಗಲಿ ಎಂದು ಕೃಷ್ಣಾರ್ಪಣವನ್ನು ಮಾಡುವುದು. (೧) ಕುರ್ವನ್ ಕರ್ಮಫಲತ್ಯಾಗೀ ಕುರ್ವನ್ ವಿಷ್ಣ್ವರ್ಪಣಂತಥಾ । ತತೋಽಂತಃಕರಣಶುದ್ಧಿಃ ತದ್ವಾರಾ ಜ್ಞಾನಮಾಪ್ನುಯಾತ್ ॥೧॥ ಅನುಷ್ಠಾತಾ ತಪಸ್ವೀಚ ಸರ್ವಧರ್ಮಪರೋಽಪಿ ವಾ ವಿನಾ ಮದರ್ಪಣಂ ಸಮ್ಯಕ್ಕರ್ಮ ಫಲಂ ನಾಪ್ನೋತ್ಯಸಂಶಯಂ ॥೨॥ ದೇಹಿನಾಂ ಯಾಃ ಪ್ರವರ್ತಂತೇ ಪ್ರಾತರಾರಭ್ಯ ಸತ್ಕ್ರಿಯಾಃ । ತಾಶ್ಚ ವಿಷ್ಣ್ವರ್ಪಣಂ ಕುರ್ಯಾತ್ಕರ್ಮಪಾಶಾದ್ವಿಮುಚ್ಯತೇ ॥೩॥ ಇತಿವಾಯುಪುರಾಣೇ (೨) ವಿಷ್ಣೋರರ್ಥೇ ಕರಿಷ್ಯಾಮಿ ಚಾಹರಾಮಿ

ದದಾಮಿ ಚ । ನಾತ್ಮಾರ್ಥಮಿತಿ ವೈ ಕ್ವಾಪಿ ವದನ್ ಕರ್ಮ ಕರೋತಿ ಯಃ ॥೧॥ ಶ್ರುತಿಸ್ಮೃತೀ ಹರೇರಾಜ್ಞಾ ತಸ್ಮಾಹಮನುಗಸ್ಸದಾ । ತಸ್ಯ ಹ್ಯಾಜ್ಞಾಧರೋ ಭೂತ್ವಾ ಯಾವಜ್ಜೀವಂ ವಸಾಮ್ಯಹಂ ॥೨॥ ಇತ್ಥಂ ಜಪನ್ ಸದಾ ಕುರ್ವನ್ ಧ್ಯಾಯೇದ್ವಿಷ್ಣುಮತಂದ್ರಿತಃ ॥ ಇತಿ ವಾಯು ಪುರಾಣೇ ॥ (೩) ನಾಹಂಕರ್ತಾ ಹರಿ ಕರ್ತಾ ತತ್ಪೂಜಾ ಕರ್ಮ ಚಾಖಿಲಂ । ತಥಾಪಿ ಮತ್ಕೃತಾ ಪೂಜಾ ತತ್ಪ್ರಸಾದೇನ ನಾನ್ಯಥಾ ॥೧॥ ತದ್ಭಕ್ತಿಸ್ತಫಲಂ ಮಹ್ಯಂ ತತ್ಪ್ರಸಾದಃ ಪುನಃ ಪುನಃ । ಕರ್ಮನ್ಯಾಸೋ ಹರಾವೇವಂ ವಿಷ್ಣೋಸ್ತೃಪ್ತಿಕರಸ್ಸದಾ ॥೨॥ ಆದಕಾರಣ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಎಲ್ಲಾ ಯಜ್ಞಾದಿ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವಿಗೇನೇ ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಎಲೋ ಶ್ರೀಹರಿಯೇ ಎಲ್ಲವೂ ನಿನ್ನದ್ದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೊಂದೂ ನನ್ನದಿಲ್ಲ. ಎಂಬೀ ಜ್ಞಾನವು ನಿವೇದನವು. ಪವಂಚ ನಾನು ಮಾಡಿದ ಪೂಜಾದಿಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಆ ಭಗವಂತನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಿದವುಗಳು. ಆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಪತಿಯಾದ ಶ್ರೀಮನ್ನಾರಾಯಣನ ಪ್ರೀತಿಗೇನೇ ಆಗಲಿ, ಎಂಬೀ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಅರ್ಪಿಸುವುದು. ॥೨೩+೨೪॥

ಅವ॥ ಧ್ಯಾನಾದಿಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ

ಮೂ॥ ಆತ್ಮಾನಂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವೇ ಧ್ಯಾಯನ್ ಬಿಂಬಂ ಜನಾರ್ದನಂ । ಧ್ಯಾಯಸ್ವ ಸತತಂ ವತ್ಸ ಸಪರ್ಯಾಂ ನಿತ್ಯಶಃ ಕುರು ॥೨೫॥

ಅ॥ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯನೇ, ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬತ್ವದಲ್ಲಿ (ಅಂದರೆ ತನ್ನನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬನನ್ನಾಗಿ) ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ ದುರ್ಜನ ಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಬಿಂಬರೂಪವನ್ನಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯವೂ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರು. ಮತ್ತು ಶ್ರೀಹರಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು ನಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡು. ॥೧॥

ವಿ॥ (1) ಯಾರಿಗೆ ಬಾಹ್ಯೋಪಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವಾಗುವುದೋ ಅಂತಹವರೂ ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಭಗವದ್ರೂಪದಿಂದ ವಿಶೇಷ ಸಂಬಂಧವಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಂತಮ್ಮ ಹೃದಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಬಿಂಬರೂಪನಾದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯ ಉಪಾಸನವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. ಅತ ಏವ ಹೃದ್ಯುಪಾಸ್ಯ ಹರಿಂ ಪುನಃ । ಮುಕ್ತಿಮೇತ್ಯಥ ಯೋ ಬಾಹ್ಯಾನ್ ಮುಕ್ತಿಮೇಷ್ಯತಿ ಸೋsಪಿತಃ ॥ ಹೃದಿ ಕಿಂಚಿದುಪಾಸ್ಯೈವ ವಿಷ್ಣುಂ ಮುಕ್ತಿಮಸುವ್ರಜೇತ್ ॥ ಎಂದು ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸರ್ವರೂ ಬಿಂಬರೂಪಭಗವದ್ರೂಪವನ್ನುಪಾಸನಾ ಮಾಡಲೇಬೇಕು. (2) ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರಾಜ್ಞರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನೇ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿಯೂ, ಆಶ್ರಯನಾಗಿಯೂ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞರೂಪಿಪರಮಾತ್ಮನೇ ಬಿಂಬರೂಪನೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯಭಿಜ್ಞರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. (3) ಹೃದಯೇ ಸರ್ವಶೋವ್ಯಾಪೀ ಪ್ರಾದೇಶಃ ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ ಜೀವಾನಾಂ ಸ್ಥಾನಮುದ್ದಿಷ್ಟಃ ಸರ್ವದೈವ ಸನಾತನಃ ॥೧॥ ಹೃತ್ಕರ್ಣಿಕಾ ಮೂಲಗತಃ ಸೋsಂಗುಷ್ಠಾಗ್ರ ಪ್ರಮಾಣಕಃ ॥ಮೂಲೇಶ ಇತಿ ನಾಮಾಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವೇ ಜೀವಾಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾಃ ॥೨॥ ಅಂಗುಷ್ಠಮಾತ್ರೇ ಪುರುಷೇ ಕಣಿಕಾಗ್ರಸ್ಥಿತೇ ಹರೌ ॥ ಪ್ರವಿಶಂತಿ ಸುಷುಪ್ತೌತು ಪ್ರಬುದ್ಧ್ಯಂತೇ ತತಸ್ತಥಾ ॥೩॥ ಸೋsಯಂ ತ್ರಿರೂಪೋ ಭಗವಾನ್ ಹೃದಯಾಖ್ಯಃಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ ॥ ಎಂದು ಬೃಹದ್ಭಾಷ್ಯ. ಅಂದರೆ ಆ ಬಿಂಬರೂಪವು 1 ಪ್ರಾದೇಶ 2 ಮೂಲೇಶ 3 ಅಗ್ರೇಶ ಹೀಗೆ 3 ವಿಧವು (4) ಕೆಲವರು ಆತ್ಮಾ ಅಂತಾರಾತ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿರೂಪವೇ ಬಿಂಬರೂಪವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ (5) ಕೆಲವರು ಬಿಂಬನಾಮಕವು ರೂಪಾಂತರವೇ ಇದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. (6) ಹೃದಯದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಪ್ರಾದೇಶ ಉಪಾಸನೆಗೆ ಯೋಗ್ಯರು ಕೆಲವರು (7) ಹೃತ್ಕರ್ಣಿಕಾ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕುಷ್ಠಾಗ್ರ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಮೂಲೇಶ ನಾಮಕ ಭಗವದ್ರೂಪೋಪಾಸಕರು ಕೆಲವರು. (8) ಹೃತ್ಕರ್ಣಿಕಾ ಅಗ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಗುಷ್ಠ ಮಾತ್ರ ಪರಿಮಾಣವುಳ್ಳ ಅಗ್ರೇಶ ನಾಮಕ ಭಗವದ್ರೂಪೋಪಾಸಕರು ಕೆಲವರು (9) ಈ ಪ್ರಮೇಯವು ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ಕಂದ ಭಾಗವತದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿದೆ. ಕೇಜಿತ್ಸ್ವದೇಹಾಂತರ್ಹೃದಯಾವಕಾಶೇ ಪ್ರಾದೇಶಮಾತ್ರಂ ಪುರುಷಂ ವಸಂತಂ । ಚತುರ್ಭುಜಂ ಕಂಜರಥಾಂಗ ಶಂಖಗದಾಧರಂ ಧಾರಣಯಾ ಸ್ಮರಂತಿ ॥ ಇತ್ಯಾದಿ (10) ದೇಹಾಂಗುಷ್ಠಮಿತೋ ಪುರುಷಂ ವಸಂತಂ । ದೇಹೇ ಜೀವಾಂಗುಷ್ಠಮಿತೋ ಹೃದಿ । ಜೀವಸ್ಯ ಸತು ವಿಜ್ಞೇಯೋ ಜೀವಾದ್ಭೇದೇನ ಮುಕ್ತಯೇ ॥ (ಇತಿ ಕಾಠಕ ಭಾಷ್ಯ) (11) ಅಂಗುಷ್ಠ ಮಾತ್ರಃ ಪುರುಷೋಂತರಾತ್ಮ ಸದಾ ಜನಾನಾಂ ಹೃದಯೇ ಸನ್ನಿವಿಷ್ಟ (ಇತ್ಯಾದಿ ಕಾಠಕೋಪನಿಷತ್) (12) ಪ್ರಾದೇಶಾದಿ ಭಗವದ್ರೂಪೋಪಾಸಕರ ಭೇದವು ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕ ಭಾವಬೋಧದಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (13) ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯೇನೈವ ಮೋಕ್ಷಃ

ಸ್ಯಾದ್ವಿರಕ್ತಸ್ಯ ಹರಿಸ್ಮೃತೇಃ । ಜಪ್ಯೇನೈವ ತು ಸಂಸಿದ್ಧ್ಯೇದ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ನಾತ್ರ ಸಂಶಯಃ ॥ .... ತಸ್ಮಾನ್ನಿತ್ಯಂ ಹರಿಂ ಧ್ಯಾಯನ್ ಕುರ್ಯಾತ್ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮಂಜಸಾ ॥ಇತಿ॥ (14) ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾತ್ವಾ ತು ಯೋ ವಿಷ್ಣುಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯೀತ ಜಪೇತ ಚ । ನ ತಸ್ಯ ಕಿಂಚಿದಕೃತಂ ॥ (15) ಶ್ರವಣಂ ಮನನಂ ಚೈವ ಧ್ಯಾನಂ ಭಕ್ತಿ ಸ್ತಥೈವಚ । ಸಾಧನಂ ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತೌ ಪ್ರಧಾನಂ ನಾನ್ಯದಿಷ್ಯತೇ ॥ (ಇತಿ ಭಾಷ್ಯ) ॥೨೫॥

ಅವ ॥ ಯಾವ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸಬೇಕು. ಹೇಗೆ ಜಪಿಸಬೇಕು. ಎಂದರೆ.....

ಮೂ॥ ಮಾನಸೈರ್ವಾಥ ಪುಷ್ಪೈರ್ವಾ ಪ್ರಣವೇನ ಸಮಾಹಿತಃ । ಅನ್ಯಾಂಶ್ಚ ವೈಷ್ಣವಾನ್ ಮಂತ್ರಾನ್ ಜಪೇಥಾ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ ॥೨೬॥

ಅ॥ (ಎಲೋ ಪ್ರಿಯ ಶಿಷ್ಯನೇ, ನೀನು) ಪ್ರಣವಮಂತ್ರದಿಂದ ಸಮಾಹಿತಚಿತ್ತನಾಗಿ ಅಹಿಂಸಾ ಮೊದಲಾದ ಮಾನಸಪುಷ್ಪಗಳಿಂದಾಗಲೀ, ಪಾರಿಜಾತಾದಿ ಪುಷ್ಪಗಳಿಂದಾಗಲೀ, ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಷ್ಟಮಹಾಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ, ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕಗಳಾದ, ಇತರ ಭೂವರಾಹ ಶ್ರೀಕರಾದಿ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಜಪಿಸು. ಭಕ್ತ್ಯಾ ತುಷ್ಯತಿ ಕೇವಲಂ ನತುಗುಣೈಃ ಭಕ್ತ್ಯೈಕವಶ್ಯೋ ಹರಿಃ ॥ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಜಪಿಸಬೇಕು.

ವಿ॥ (೧) ಅಹಿಂಸಾ ಪ್ರಥಮಂ ಪುಷ್ಪಂ ಪುಷ್ಪಮಿಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹಃ । ಸರ್ವಭೂತದಯಾ ಪುಷ್ಪಂ ಕ್ಷಮಾ ಪುಷ್ಪಂ ತಥೈವಚ ॥೧॥ ಜ್ಞಾನಪುಷ್ಪಂ ತಪಃ ಪುಷ್ಪಂ ಧ್ಯಾನಪುಷ್ಪಂ ತಥೈವ ಚ॥ ವಸತ್ಯಂ ಚೈವಾಷ್ಟಮಂ ಪುಷ್ಪಮೇಭಿಸ್ತುಷ್ಯತಿ ಕೇಶವಃ ॥ (೨) ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೇ ಪದ್ಮಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪಾಣ್ಯಷ್ಟೌಸಮರ್ಪ್ಯಾಥ ಮೂಲಮಂತ್ರೇಣ ವೈಷ್ಣವಃ । ವೇದ ಮಂತ್ರೈಶ್ಚ ಪೌರಾಣೈರರ್ಪಯೇ ತ್ಕುಸುಮಾಂಜಲಿಂ ॥ ಎಂದು ಅಹಿಂಸಾ ದಮ ದಯಾ ಕ್ಷಮಾ ಜ್ಞಾನ ತಪೋ ಧ್ಯಾನ ಸತ್ಯ ಎಂಬೀ ೮ ಪುಷ್ಪಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. (೨) ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರ ಪ್ರಣವ ಮೊದಲಾದ ಅಷ್ಟಮಹಾ ಮಂತ್ರಗಳು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಇತರ ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರಗಳು (1) ಭೂವರಾಹ ಮಂತ್ರ (2) ಶ್ರೀಕರ (3) ನಾರಸಿಂಹ (4) ಹಂಸಮಂತ್ರ (5) ದಧಿವಾಮನ ಮಂತ್ರ (6) ವಾಮನಾಷ್ಟಾಕ್ಷರ ಮಂತ್ರ (7) ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಗಾಯತ್ರೀ (8) ರಾಮಷಡಕ್ಷರ (9) ಪರಶುರಾಮ (10) ದಾಶರಥಿರಾಮ (11) ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಮಂತ್ರ (12) ಕೃಷ್ಣ ಷಡಕ್ಷರ (13) ವೇದವ್ಯಾಸ ಮಂತ್ರ (14) ಹಯಗ್ರೀವ ಮಂತ್ರ (15) ಕಪಿಲ ಮಂತ್ರ (16) ದತ್ತಾತ್ರೇಯ ಮಂತ್ರ (17) ವಿಷ್ಣೋರ್ನುಕಂ ಇತ್ಯಾದಿ ವೈದಿಕ ಮಂತ್ರ (18) ಧನ್ವಂತರಿ ಮಹಾ ಮಂತ್ರ ಇದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರಗಳು.

(1) ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕಂ (1) ಮಾಹಾತ್ಮ್ಯಜ್ಞಾನ ಪೂರ್ವಸ್ತು ಸುದೃಢಸ್ಸರ್ವತೋಽಧಿಕಃ ಸ್ನೇಹೋ ಭಕ್ತಿರಿತಿಪ್ರೋಕ್ತಃ । (2) ಭಕ್ತ್ಯಾಪ್ರಸನ್ನಃ ಪರಮೋ ದದ್ಯಾಜ್ಜ್ಞಾನಮನಾಕುಲಂ । ಭಕ್ತಿಂ ಚ ಭೂಯಸೀಂ ತಾಭ್ಯಾಂ ಪ್ರಸನ್ನೋ ದರ್ಶನಂ ವ್ರಜೇತ್ ॥೨॥ ತತೋಽಪಿ ಭೂಯಸೀಂ ಭಕ್ತಿಂ ದದ್ಯಾತ್ತಾಭ್ಯಾಂ ವಿಮೋಚಯೇತ್ ॥ ಮುಕ್ತೋಽಪಿ ತದ್ವಶೋ ನಿತ್ಯಂ ಭೂಯೋಭಕ್ತಿ ಸಮನ್ವಿತಃ ॥೨॥ ಅಂದರೆ ಬಹುಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನನ್ನು ಸೇವಿಸಿದರೆ ಸೇವೆಯಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಶಾಸ್ತ್ರ ತತ್ವಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಅಧಿಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವನು. ಅವುಗಳಿಂದ ಸಂತುಷ್ಟನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು ತನ್ನ ದರ್ಶನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ನಿರವಧಿಕಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವನು. ಅಂತಹ ಪರಮಭಕ್ತಿಯೇ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನವು. ಮುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಭಕ್ತಿಯುಕ್ತನಾಗಿಯೇ ಇರುವನು. ಆದ ಕಾರಣ ಸರ್ವರೂ ಭಗವಂತನ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಸರ್ವದಾ ಅತ್ಯಧಿಕವಾದ ಭಕ್ತಿಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸುತ್ತಾ ಭಗವದನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಬೇಕು. ಈ ಭಕ್ತಿಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ವಿವರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತಿರುಗಿ ವಿವರಿಸಲಿಲ್ಲ. ॥೨೬॥

ಅವ ॥ ವೈಷ್ಣವ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಜಪಿಸುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಮತ್ತೆ ವೈಷ್ಣವ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಕೇಳಿ ಮನನಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮೂ॥ ಶೃಣುಷ್ವ ವೈಷ್ಣವಂ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಸದಾ ವೇದಾರ್ಥತತ್ಪರಃ । ವೇದಾನ್ಮಂತ್ರಾನುಪನಿಷತ್ಸಹಿತಾನ್ ಸರ್ವದಾ ಶೃಣು ॥೨೭॥ ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಂ ಚ ಪಂಚರಾತ್ರಂ ತಥೈವ ಚ । ತದರ್ಥಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರೈಶ್ಚ ಸಮ್ಯಕ್ ನಿರ್ಣೀಯ ತತ್ವತಃ ॥೨೮॥ ವಿಷ್ಣೋಃ

ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಂ ಚ ಸರ್ವದಾ ಪ್ರತಿಪಾದಯ ॥೨೯॥

ಅ॥ ಎಲೋ ಶಿಷ್ಯನೇ, ಸರ್ವದಾ ವೇದಾರ್ಥವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾಗಿ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕೇಳು. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವೇದಗಳನ್ನು, ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ಸರ್ವದಾ ಕೇಳು. ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮನವನ್ನು, ಅವುಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಂಡು ಸರ್ವದಾ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸು.

ವಿ॥ (೧) ವೈಷ್ಣವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ (1) ಋಗ್ಯಜುಸಾಮಾಥರ್ವಾಶ್ಚ ಭಾರತಂ ಪಂಚರಾತ್ರಕಂ । ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ ಚೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ॥ ಯಚ್ಚಾನುಕೂಲ ಮೇತಸ್ಯ ತಚ್ಚ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಂ । ಅತೋಽನ್ಯೋ ಗ್ರಂಥ ವಿಸ್ತಾರೋ ನೈವ ಶಾಸ್ತ್ರಂ ಕುವರ್ತ್ಮ ತತ್ ॥ (೭) ಋಗಾದಯಶ್ಚ ಚತ್ವಾರಃ ಪಂಚರಾತ್ರಂ ಚ ಭಾರತಂ । ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಂ ಮಾನಂ ಸ್ವತಃ ಸ್ಮೃತಂ ॥ ಅವಿರುದ್ಧಂ ತು ಯತ್ತ್ವಸ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಂ ತಚ್ಚ ನಾನ್ಯಥಾ । ಏತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಯತ್ತು ಸ್ಯಾನ್ ನ ತನ್ಮಾನಂ ಕಥಂಚನ । ವೈಷ್ಣವಾನಿ ಪುರಾಣಾನಿ ಪಂಚರಾತ್ರಾತ್ಮಕತ್ವತಃ । ಪ್ರಮಾಣಾನ್ಯೇವ ಮನ್ವಾದ್ಯಾಃ ಸ್ಮೃತಯೋಽಪ್ಯನುಕೂಲತಃ । ಏತೇಷು ವಿಷ್ಣೋರಾಧಿಕ್ಯ ಮುಚ್ಯತೇ (3) ಋಗಾದ್ಯಾ ಭಾರತಂ ಚೈವ ಪಂಚರಾತ್ರಮಥಾಖಿಲಂ । ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ ಚೈವ ಪುರಾಣಂ ಚೈತದಾತ್ಮಕಂ ॥ ಯೇ ಚಾನುಯಾಯಿನಸ್ತ್ವೇಷಾಂ ಸರ್ವೇ ತೇಚ ಸದಾಗಮಾಃ ॥ ದುರಾಗಮಾಸ್ತದನ್ಯೇ ಯೇ ತೈರ್ನಜ್ಞೇಯೋ ಜನಾರ್ದನಃ ॥ ಜ್ಞೇಯ ಏತೈಸ್ಸದಾ ಯುಕ್ತೈರ್ಭಕ್ತಿಮದ್ಭಿಃ ಸುನಿಷ್ಠಿತೈಃ ॥ ಇದು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಪ್ರಕಾರ ಋಗಾದಿ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳೂ ಭಾರತ, ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮ, ಮೂಲ ರಾಮಾಯಣ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ ಇವುಗಳೂ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರಿಯಾದುದೂ ಅವಿರುದ್ಧವಾದುದೂ, ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೂ ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಸಾತ್ವಿಕ ಪುರಾಣಗಳೂ, ಮನ್ವಾದಿ ಸ್ಮೃತಿಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಇವುಗಳೇ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳು. ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧಗಳಾದವುಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲ. ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಅಲ್ಲ.

(೨) ಸದಾ ವೇದಾರ್ಥತತ್ಪರಃ = (1) ಸರ್ವೇ ವೇದಾ ಯತ್ಪದಮಾಮನಂತಿ ತಪಾಂಸಿ ಸರ್ವಾಣಿ ಚ ಯದ್ವದಂತಿ ॥ ಸಮಸ್ತ ವೇದಗಳೂ ತಪಸ್ಸುಗಳು ಎಲ್ಲವೂ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. (2) ನಾನಾವೇದೈರೀತಿಹಾಸೈಃ ಪುರಾಣೈಃ ಸುಜ್ಞೇಯ ಏಕೋ ಭಗವಾನ್ ಯುಕ್ತಿಭಿಶ್ಚ ॥ ಸರ್ವವೇದ ಇತಿಹಾಸ ಪುರಾಣಾದಿಗಳಿಂದ ಭಗವಂತನೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯನು. ಸುಜ್ಞೇಯನು. (3) ನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ನಾನುಮಾನಂ ವೇದಾ ಹ್ಯೇವೈನಂ ವೇದಯಂತಿ ಶ್ರೀಹರಿಯು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ ಗೋಚರನಲ್ಲ. ವೇದಗಳು ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀ ಹರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವೇದಾಃ ಎನಿಸುತ್ತವೆ. (೪) ಸರ್ವೇ ವೇದಾಃ ಯುಕ್ತಯಃಸ್ಸು ಪ್ರಮಾಣಾಃ ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ಜ್ಞಾನಂ ಪರಮಂ ತ್ವೇಕಮವ । ಪ್ರಕಾಶಯಂತೇ ॥ ಸರ್ವವೇದಗಳು, ಸಪ್ರಮಾಣ ಯುಕ್ತಿಗಳೂ ಎಲ್ಲವೂ ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಪ್ರಕಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. (5) ನ ತಾದೃಶೀ ಪ್ರೀತಿರೀಡ್ಯಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ಗುಣೋತ್ಕರ್ಷಜ್ಞಾತರಿ ಯಾದೃಶೀ ಸ್ಯಾತ್। ತತ್ಪ್ರೀಣಾನ್ಮೋಕ್ಷಮಾಪ್ನೋತಿ ಸರ್ವಸ್ತತೋ ವೇದಾಸ್ತಾತ್ಪರಾಃ ಸರ್ವಏವ ॥ (ಸೌಪರ್ಣ ಶ್ರುತಿಃ) ಶ್ರೀ ನಾರಾಯಣನೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನು ಎಂದು ತಿಳಿದವನಲ್ಲಿದ್ದಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿಯು ಯಾರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆತನನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸಿಯೇ ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದುವನು. ಆದಕಾರಣ ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳೂ ಭಗವತ್ಪರಗಳೇ (6)ನಾರಾಯಣ ಪರಾಃ ವೇದಾಃ (7) ವಾಸುದೇವಪರಾಃ ವೇದಾಃ (8) ವೇದೈಶ್ಚ ಸರ್ವೈರಹಮೇವ ವೇದ್ಯಃ (9) ವೇದೇ ರಾಮಾಯಣೇ ಚೈವ ಪುರಾಣೇ ಭಾರತೇ ತಥಾ । ಆದಾವಂತೇಚ ಮಧ್ಯೇಚ ವಿಷ್ಣುಃ ಸರ್ವತ್ರ ಗೀಯತೇ॥ (10) ಕೇವಲಾಗಮವಿಜ್ಞೇಯೋ ಭಕ್ತೈರೇವ ನಚಾನ್ಯಥಾ (11) ಯೋಹಿ ವೇದೇಚ ಶಾಸ್ತ್ರೇಚ ಗ್ರಂಥಧಾರಣತತ್ಪರಃ । ನಚಗ್ರಂಥಾರ್ಥ ತತ್ವಜ್ಞಃತಸ್ಯ ತದ್ಧಾರಣಂ ವೃಥಾ ॥ ವೇದಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಶುಕ ಪಾಠದಂತೆ ಕಲಿತರೆ ಅದು ವ್ಯರ್ಥವು. ಆದಕಾರಣ ವೇದಾರ್ಥ ತತ್ಪರನಾಗಿರಬೇಕು. (12) ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ವೇದೈಕವೇದ್ಯನು. ಎಲ್ಲಾ ವೇದಗಳೂ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ. ಭಗವಂತನೇ ವೇದಾರ್ಥನು. ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವಾದಿ ರೂಪ ವೇದಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತನಾಗಬೇಕು.

(3) ವೇದಾನ್ ಮಂತ್ರಾನ್-(1) ವೇದಾಸ್ತ್ವೇ ನಿತ್ಯವಿನ್ನತ್ವಾತ್ ಶ್ರುತಯಶ್ಚಾಖಿಲೈಃಶ್ರುತೇಃ । ಆಮ್ನಾಯೋಽ ನನ್ಯಥಾ ಪಾಠಾತ್ ।

ಈಶಬುದ್ಧಿಸ್ಥಿತಾಃ ಸದಾ || ಸರ್ವದಾ ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಅಥವಾ ವೇದಯಂತೀತಿ ವೇದಾಃ ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪಾದಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ವೇದಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಶ್ರುತಗಳೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ. ಸರ್ವರಿಂದಲೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲ್ಪಡುವುದರಿಂದ ಆಮ್ನಾಯಗಳೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಲಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಹರಿಯ ಬುದ್ಧಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಸರ್ವದಾ ನಾಶವಿಲ್ಲದವುಗಳು, ಎಂದು ಮಹಾವಾರಾಹದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಂತಹ ವೇದಗಳು ಋಗ್ವೇದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ, ಅಥರ್ವವೇದ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳು. ಅಂತಹ ವೇದಗಳು ಮಂತ್ರರೂಪ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ರೂಪ ಎಂದು ೨ ವಿಧವು. ಅದರಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಗಳು ಪ್ರಯೋಗ ಸಮವೇತ ಅರ್ಥ ಸ್ಮಾರಕಗಳು. ಅನುಷ್ಠಾನಕಾಲಿಕ ಅರ್ಥಗಳ ಸ್ಮರಣೆಗೆ ಹೇತುಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವು. ವಿಧಾಯಕ ವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಶೇಷವು ಅರ್ಥವಾದವು. ಅದು ವಿಧೇಯವು, ಪ್ರಶಸ್ತವು ಎಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತಾ ವಿಧಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರುವುದು.

(೪) ಉಪನಿಷತ್ = ಉಪ, ನಿ, ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದ್ವಯ ಪೂರ್ವಕ, ವಿಶರಣ ಗತಿ ಅವಸಾದನಾರ್ಥಕವಾದ ಸದ್ಳಲ್‌ಧಾತುವಿನ ರೂಪವು, ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛುಗಳು ಶಮದಮಾದಿ ಗುಣ ಸಂಪನ್ನರಾಗಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಉಪದೇಶದಿಂದ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿ ಸಂಸಾರ ಕಾರಣವಾದ ಅವಿದ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಶಿಥಿಲೀಕರಣ ಮಾಡಿ ವಿನಾಶಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಉಪನಿಷತ್ ಎನಿಸುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಉಪ, ನಿತರಾಂ ಸಾದಯತಿ ಎಂಬ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ಶಮದಮಾದಿ ಗುಣ ಸಂಪನ್ನರಾದ ಮೋಕ್ಷೇಚ್ಛುಗಳನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ (ಮುಕ್ತಿಯನ್ನು) ಹೊಂದಿಸಿಕೊಡುವುದರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೆಯು ಉಪನಿಷತ್ ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಐತರೇಯ, ತೈತ್ತಿರೀಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಐತರೇಯೋಪನಿಷತ್ತು ಋಗ್ವೇದಕ್ಕೂ, ತೈತ್ತಿರೀಯೋಪನಿಷತ್ ಯಜುರ್ವೇದಕ್ಕೂ, ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ತು ಸಾಮವೇದಕ್ಕೂ, ಅಥರ್ವಣೋಪನಿಷತ್ತು ಅಥರ್ವವೇದಕ್ಕೂ ಸೇರಿದವುಗಳು. ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

(೫) ಇತಿಹಾಸಃ = ಪಂಚರಾತ್ರಂ ಭಾರತಂ ಚ ಮೂಲರಾಮಾಯಣಂ ತಥಾ । ಇತಿಹಾಸ ಇತಿಪ್ರೋಕ್ತಃ । ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಇತಿಹಾಸ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪಂಚರಾತ್ರ, ಭಾರತ, ಮೂಲ ರಾಮಾಯಣಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಭಾರತ, ಮೂಲ ರಾಮಾಯಣಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

(೬) ಪುರಾಣಂ = ವಿಷ್ಣು ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಭಾಗವತ ಮೊದಲಾದ ಸಾತ್ವಿಕ ಪುರಾಣಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಅವಿರುದ್ಧವಾದುದನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

(೭) ಪಂಚರಾತ್ರಂ = ಪಂಚರಾತ್ರಾಖ್ಯ ಸಂಹಿತೆಗಳು, ಅಥವಾ ಪಂಚರಾತ್ರಾಗಮ

(೮) ತದರ್ಥಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರೈಃ । ನಿರ್ಣಯಾಯೈವ ಯತ್ಪ್ರೋಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಂ ತು ವಿಷ್ಣುನಾ । ವ್ಯಾಸರೂಪೇಣ ತದ್ಗ್ರಾಹ್ಯಂ ತತ್ಪ್ರೋಕ್ತಾಸ್ಸರ್ವನಿರ್ಣಯಾಃ ॥ ಯಥಾರ್ಥವಚನಾನಾಂ ಚ ಮೋಹಾರ್ಥಾನಾಂ ಚ ಸಂಶಯಂ । ಅಪನೇತುಂ ಹಿ ಭಗವಾನ್ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಮಚೀಕ್ಲೃಪತ್ ॥ ತಸ್ಮಾತ್ಸೂತ್ರಾರ್ಥಮಾಗೃಹ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಃ ಸರ್ವನಿರ್ಣಯಃ । ಸರ್ವದೋಷ ವಿಹೀನತ್ವಂ ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣತಾ ॥ ಅಭೇದಸ್ಸರ್ವರೂಪೇಷು ಜೀವಭೇದಸ್ಸದೈವ ಹಿ ॥ ವಿಷ್ಣೋರುಕ್ತಾನಿ ಸೂತ್ರೇಷು ಸರ್ವದೇವೇಡ್ಯತಾ ತಥಾ। ತಾರತಮ್ಯಂ ಚ ಮುಕ್ತಾನಾಂ ವಿಮುಕ್ತಿರ್ವಿದ್ಯಯಾ ತಥಾ ॥ ತಸ್ಮಾದೇತದ್ವಿರುದ್ಧಂ ಯನ್ಮೋಹಾರ್ಥಂ ತದುದಾಹೃತಂ ॥ ಆ ವೇದಾದಿಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ವ್ಯಾಸರೂಪಿಯಾದ ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುವು ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದು. ಆದ ಕಾರಣ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದೇ ಎಲ್ಲಾ ನಿರ್ಣಯಗಳು. ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥಭೇದಸಂಶಯವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿರುವರು. ಆದಕಾರಣ ಸೂತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಸಮಸ್ತ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಬೇಕು. ಶ್ರೀಹರಿಯು ದೋಷಲೇಶರಹಿತನು. ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನು. ಭಗವದ್ರೂಪಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಜೀವರಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮ ರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಹರಿಯು ಸರ್ವದಾ ಸೇವಿಸಲ್ಪಡುವವನು. ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವನು. ಮುಕ್ತರಿಗೂ ತಾರತಮ್ಯವು ಇದೆ. ತತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಮೋಕ್ಷವು. ಶ್ರೀ ಹರಿಯೇ ಸರ್ವೋತ್ತಮನು. ಇತ್ಯಾದಿ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆದಕಾರಣ

ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಗಳಿಂದಲೇ ವೇದಾದಿಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ಅ) ಮತ್ತು ಮಮ ಸ್ವಾಮೀ ಹರಿರ್ನಿತ್ಯಂ ದಾಸೋಽಹಂ ಸರ್ವದಾ ಹರೇಃ ॥೧೮॥ ಬ್ರಹ್ಮಾದ್ಯಾಃ ದೇವತಾಸ್ಸರ್ವಾ ಗುರವೋ ಮೇ ಯಥಾಕ್ರಮಂ । ಏತೇಷಾಂ ಹಿ ಹರಿಃಸ್ವಾಮೀ ವೇದೇ ಸರ್ವತ್ರ ಗೀಯತೇ ॥ ಹೀಗೆ ಸರ್ವದಾ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. (ಇದು ಗರುಡ ಪುರಾಣ)

ಇತಿ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ ವಿರಚಿತೋ ಯತಿಪ್ರಣವಕಲ್ಪಃ ಸಂಪೂರ್ಣಃ॥

ಹೀಗೆ ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥ ಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿರುವ ಯತಿಪ್ರಣವಕಲ್ಪವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಯಿತು.

ಅಶೇಷಗುಣಪೂರ್ಣಾಯ ದೋಷದೂರಾಯ ವಿಷ್ಣವೇ ।
ನಮಃ ಶ್ರೀ ಪ್ರಾಣನಾಥಾಯ ಭಕ್ತಾಭೀಷ್ಟ ಪ್ರದಾಯಿನೇ ॥

ಪ್ರಣಮತ ಪದಪದ್ಮಂ ವ್ಯಾಸ ದೇವಸ್ಯ ವಿಷ್ಣೋರ್ವಿಧಿಮುಖ
ವಿಬುಧಶ್ರೀ ಮೌಲಿ ಸಂಕ್ರಾಂತ ರೇಣು ।

ಗುರುರಯಮಮಿತಾರ್ಥಂ ಯತ್ಪ್ರಸಾದೈಕಬಂಧುಃ
ವ್ಯಧಿತ ಪರಮವಿದ್ಯಾಭಾಷ್ಯಮೀರೋತ್ತಮಮಾಂಶಃ ॥

ನಮಾಮಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣಂ ನಮಾಮಿ ಹಯಕಂಧರಂ ।
ನಮಾಮಿ ವೇದವ್ಯಾಸಂ ಚ ನಮಾಮಿ ಸುಖಸನ್ಮುನಿಂ ॥

ಭೂಯಾನ್ನಾರಾಯಣಾಖ್ಯಾರ್ಯತಂತ್ರಿಣಾ ಕೃತಿನಾ ಕೃತಾ।
ಯತಿಪ್ರಣವಕಲ್ಪಸ್ಯ ಭಾಷಾವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಮುದೇ ಸತಾಂ ॥

ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಮುನಿ ಪ್ರಬರ್ಹವಿಲಸಚ್ಚಿತ್ತಾರವಿಂದಾಲಯಃ
ಸಾಂದ್ರಾನಂದಚಿದಾದಿ ಸದ್ಗುಣತನುರ್ದೋಷಾತಿದೂರಸ್ಸದಾ ।

ಬ್ರಹ್ಮಾಹೀಂದ್ರವರೇಂದ್ರ ಪೂರ್ವವಿಬುಧೈರಾರಾಧಿತಾಂಘ್ರಿದ್ವಯಃ
ಸುಪ್ರೀತೋ ಭವತಾತ್ಸದಾ ಮಮ ಹರಿರ್ಭಕ್ತೇಷ್ಟ ಚಿಂತಾಮಣಿಃ ॥

ವಿದ್ವದ್ವಿರಾಜದುದುಪಿಸ್ಥಿತ ಪಾಠಶಾಲಾ
ಯಸ್ಯಾಭವದ್ಗುರುಕುಲಂ ಮನನಾನುಕೂಲಂ ॥

ಮಾಧ್ವೀ ಕೃತಿಃ ಸುವಿವೃತಾ ಸಕಲಾ ಹಿ ತೇನ
ನಾರಾಯಣೇನಃ ಮೃದುದ್ದೈಶಿಕ ಭಾಷಯಾಽಲಂ ॥

ಶ್ರೀಮದ್ಭಾರ್ಗವಗೋತ್ರೋದ್ಯದೋಕುಣ್ಣಾಯ ಕುಲೋದ್ಭವೇ ।
ಅಧ್ವರ್ಯುರ್ಗುರುರಾಯಾರ್ಯಸುತೇ ನಾರಾಯಣೇಽಸ್ತು ಶಮ್ ॥

ಓಂ ನಮೋ ವಾದಿರಾಜಾಯ ದೀರ್ಘದಾರಿದ್ರ್ಯ ಘಾತಿನೇ ।
ರಾಜಭೋಗಪ್ರದಾತ್ರೇ ಚ ನಮೋಽಸ್ತು ಜಯದಾಯಿನೇ ॥

ಅನಯಾ ಸೇವಯಾ ಶ್ರೀಶಃ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಮೇ ಹಯಾನನಃ ।
ಹರಿಭಕ್ತಾಗ್ರಣೀರ್ಮಧ್ವೋ ಗುರುಶ್ಚ ಪ್ರೀಯತಾಂ ಮಮ ॥

॥ಓಂ ಶ್ರೀಃ ಓಂ॥

॥ಶ್ರೀಃ॥

ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯಂ ಸರ್ವಮೂಲದೊಳಗಣ ರಹಸ್ಯಾಶೀರ್ವಚನ

"ಬಿಲ್ವಮಂಗಲಃ ಸಾಧುಃ "

ಎಂಬೀವಾಕ್ಯವು ಶ್ರೀಮದಾನಂದತೀರ್ಥಭಗತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ರಚಿಸಿರುವ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಸರ್ವಜ್ಞಾಚಾರ್ಯರ ಉಕ್ತಿಯು ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗಿದೆ, ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿವೇಶಿತವಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯಾಭಿಜ್ಞರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಅರ್ಥವು.

(೧) ಬಿಲೇ=ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ, ವರ್ತತೇ=ನಿಯಾಮಕನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಅದ ಕಾರಣ ಬಿಲ್ವಃ=ಸರ್ವನಿಯಾಮಕನಾದ ಶ್ರೀಹರಿಯು, ಬಿಲ್ವಪದದಲ್ಲಿ ಲಕಾರದ ಮೇಲೆ ಇರತಕ್ಕ ಅಕಾರಕ್ಕೆ ಲೋಪವು. ವರ್ಣಾಗಮೋ ವರ್ಣವಿಪರ್ಯಯಶ್ಚ ದ್ವೌ ಚಾಪರೌ ವರ್ಣವಿಕಾರನಾಶೌ। ಎಂಬ ವಾರ್ತಿಕ ವಚನರೂಪನಿರುಕ್ತದಿಂದ ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಗುಹಾಂ ಪ್ರವಿಷ್ಟಾವಾತ್ಮಾನೌ ಹಿ ತದ್ದರ್ಶನಾತ್ (೧-೨-೧೧) ಎಂಬ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಪರಮಾತ್ಮನು ಹೃದಯ ಗುಹೆಯಲ್ಲಿ ನಿಯಾಮಕನಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ಸಮರ್ಥಿತವಾಗಿದೆ. ಮಗಿಗತೌ ಯೇ ಯೇ ಗತ್ಯರ್ಥಕಾಃ ತೇ ತೇ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕಾಃ । ಗತೇರಲಚ್ ಪ್ರತ್ಯಯವು ಇದಿತೋ ನುಮ್‌ಧಾತೋಃ ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ನುಮ್. ತಥಾಚ ಮಂಗಲಃ=ಜ್ಞಾನಸ್ವರೂಪನು. ಅಥವಾ ಮಂಗಲಾನಾಂ ಚ ಮಂಗಲಂ ಮಂಗಲ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಮಾಂಗಲ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುವವನು ಬಿಲ್ವಶ್ಚಾಸೌ ಮಂಗಲಶ್ಚ ಬಿಲ್ವಮಂಗಲಃ.

(೨) ಮಃ ಶಿವಶ್ಚಂದ್ರಮಾಃ ವೇಧಾಃ ಎಂಬ ವಿಶ್ವಕೋಶಾನುಸಾರವಾಗಿ, ಮಃ=ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮನು. ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯ ಮಾನವಾದ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯು ಮಶಬ್ದ ವಾಚ್ಯವು. ವಿಜ್ಞಾನತತ್ವಂಮಹತಃ ಸಮುತ್ಪನ್ನಂ ಚತುರ್ಮುಖಾತ್। ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತತ್ವಾಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ವಿಜ್ಞಾನತತ್ವವು ಹುಟ್ಟಿತು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನ್ಯಭಿಮನ್ಯಮಾನಗಳಿಗೆ ಐಕ್ಯವ್ಯಪದೇಶವಿದ್ದಂತೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಮಃ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯುಗಲೇ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಮಂಗಲಃ ಆಧಿಕ್ಯೇಽಧಿಕಂಎಂಬ ಸೂತ್ರಾನುಸಾರವಾಗಿ ಆಕ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನುಸ್ವಾರವು ತಥಾಚ ಮಂಕೌಸ್ತುಭ ಮಣಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಚತುರ್ಮುಖನು ಅಧಿಕ ಪ್ರೀತ್ಯಾಗಲೇ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಏವಂಚ ಮಂಗಲಃ=ಚತುರ್ಮುಖನಿಂದ ಅಭಿಮನ್ಯಮಾನವಾದ ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಯನ್ನು ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವವನು. ವಿರಿಂಚಃ ಕೌಸ್ತುಭಸ್ತಥಾ ಎಂಬ ಪದ್ಯಮಾಲಾನುಸಾರವಾಗಿ ಚತುರ್ಮುಖನು ಕೌಸ್ತುಭಮಣಿಗೆ ಅಭಿಮಾನಿಯೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

(೩) ಸಾಧುಃ=ನ ವಿದ್ಯತೇ, ಧುಃ (ಧೂಞ ಕಂಪನೇ) ವೈರಿಕೃತ ಕಂಪನಂ ಯಸ್ಯ ಸಃ ಆಧುಃ=ಸರ್ವಥಾ ವೈರಿಗಳಿಗೆ ಹಂದಾಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಶಕ್ಯನಾದವನು. ಸಕಾರಃ ಸಾರವಾಚೀ ಸ್ಯಾತ್ ಸತ್ಯವಾಚೀ ತಥೈವಚ। ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಾನುಸಾರ ಸಃ=ಸರ್ವಶ್ರೇಷ್ಠನು. ಸಶ್ಚಾಸೌ ಅಧುಶ್ಚ ತಥಾಚ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಚೇತನನು ವೈರಿಗಳಿಗೆ ಹಂದಾಡಿಸಲಶಕ್ಯನು. (ಹೆದರದವನು.)

(೪) ವೈರಿವರ್ಗಕ್ಕೆ, ಆ=ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಧುಃ=(ಧೂಞ ಕಂಪನೇ) ಕಂಪನವು ಯಸ್ಮಾತ್, ಸಃ ಆಧುಃ ಸಶ್ಚಾಸೌ ಆಧುಶ್ಚ ಸಾಧುಃ =ಸರ್ವೋತ್ತಮನು, ಭಯವಿಲ್ಲದವನು, ಔಣಾದಿಕಃ=ಡು ಪ್ರತ್ಯಯವು, ಡ ಕಾರಕ್ಕೆ ಇತ್ ಸಂಜ್ಞಾಯಾಂ ಡಿತ್ವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಿಂದ ಭ ಸಂಜ್ಞೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಟಗೆ ಲೋಪವು.

(೫) ಸಾನಾಂ=ಇಂದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದುತ್ತಮರಾದ ಬ್ರಹ್ಮರುದ್ರಾದಿ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ, ಆ=ಚೆನ್ನಾಗಿ, ಧುಃ=(ಡುಧಾಞಧಾರಣ ಪೋಷಣಯೋಃ) ಧಾರಣ ಪೋಷಣಗಳು, ಯಸ್ಮಾತ್ ಸಃ ಸಾಧುಃ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ದೇವತೆಗಳ ಧಾರಣ ಪೋಷಣಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವವನನು.

(೬) ಸಾಧ್ನೋತೀತಿ ಸಾಧುಃ (ರಾಧಸಾಧ ಸಂಸಿದ್ಧೌ) ಸಜ್ಜನರ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವವನು (ಕೃ ವಾ ಪಾ ಜಿಮಿ ಸ್ವದಿ ಸಾಧ್ಯ ಶೂಭ್ಯ ಉಣ್)

(೭) ಗೌರಶ್ವಃ ಪುರುಷೋ ಹಸ್ತೀ ಇತ್ಯಾದಿ ವಾಕ್ಯಗಳಂತೆ ಕ್ರಿಯಾಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯವು, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಲರ್ಹವಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ವಿಶ್ವಂ ವಿಷ್ಣುರ್ವಷಟ್ಕಾರಃ, ಸರ್ವತ್ರಾಖಿಲ ಸಚ್ಛಕ್ತಿಃಸ್ವತಂತ್ರೋಽಶೇಷದರ್ಶನಃ ॥ ನಿತ್ಯಾತಾದೃಶ

ಚಿಚ್ಛೇತ್ಯ ಯಂತೇಷ್ಯೋ ನೋ ರಮಾಪತಿಃ।ತತ್ಯೋದ್ಯೋತ ಮಂಗಲಾಚರಣ) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಂತೆ ದೇವತಾ ಸ್ತುತಿ ಮಾತ್ರರೂಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಕ್ರಿಯಾ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ದೋಷಾದಾಯಕವಲ್ಲ.

(೮) ಅಥವಾ ಬಿಲೇ=ಪಾತಾಲ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವರ್ತತೇ ಇತಿ, ಬಿಲ್ವಃ=ಪಾತಾಲಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಯು. ಬಿಲ್ವಸ್ಯ=ಬಲಿರಾಜನಿಗೆ ಮಂಗಲಂ ಯಸ್ಮಾತ್ಸಃ ಬಿಲ್ವಮಂಗಲಃ=ಬಲಿಚಕ್ರವರ್ತಿಗೆ ಮಂಗಲಕಾರಿಯಾದ ವಾಮನರೂಪಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು.

(೯) ಅಥವಾ ಬಿಲೇ=ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವಃ ಎಂಬ ಕುದುರೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ತತೇ ಆರೂಢನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇತಿಬಿಲ್ವಃ=ಇಂದ್ರನು. ಬಿಲ್ವಸ್ಯ ಮಂಗಲಂ ಯಸ್ಮಾತ್ಸಃ ದೇವೇಂದ್ರನಿಗೆ ಸ್ವರ್ಗಾಧಿಪತ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟವನು.

(೧೦) ಅಥವಾ ವಿಶೇಷ ವಾಚಕಶ್ಶಬ್ದಃ ಸಾಮಾನ್ಯೇಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ ಎಂಬ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಬಿಲಸ್ಯ=ಹಯರೂಪನಾದ ಕೇಶಿ ನಾಮಕ ದೈತ್ಯನಿಗೆ, ವಃ=(ವಾಗತಿ ಗಂಧನಯೋಃ) ಗಂಧನವು ನಾಶವು ಯಸ್ಮಾತ್ಸಃಬಿಲ್ವಃ=ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು, ಬಿಲ್ವಶ್ಚಾಸೌ ಮಂಗಲಶ್ಚ.

(೧೧) ಅಥವಾ ವಬಯೋರಭೇದಾತ್, ಬಿ= ವಿ= ವಿಶಿಷ್ಟರಾದ ಸಜ್ಜನರು-ಬೀನ್= ವೀನ್= ಲುನಾತಿ (ಲೂಞಭೇದನೇ) ಬಿಲುಃ ಸಜ್ಜನರಿಗೆ ನಾಶಕವಾದ ದೈತ್ಯ ಸಮುದಾಯವು. ಬಿಲೋಃ ಅಮಂಗಲಂ ಯಸ್ಮಾಸ್ಸಃ ದೈತ್ಯ ಸಮೂಹವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುವ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು.

(೧೨) ಅಥವಾ ಬಿಲಸ್ಯ= ಹಯಗ್ರಿವಾಸುರನಿಗೆ, ವಃ= ನಾಶವು, ಯಸ್ಮಾಸ್ಸಃ, ಬಿಲ್ವಃ= ಮತ್ಸ್ಯರೂಪಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು ಅಥವಾ ಹಯಗ್ರೀವರೂಪಿ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು.

(೧೩) ಅಥವಾ ಬಿಲೆ= ಅಶ್ವದಲ್ಲಿ, ವರ್ತತೇ, ಆರೂಢನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಅಶ್ವಾರೂಢನಾಗಿ ದುಷ್ಟ ಸಂಹಾರಕನಾದ ಕಲ್ಕಿರೂಪ ಶ್ರೀಪರಮಾತ್ಮನು.

(೧೪) ಯದ್ವಾ, ಬಿಲಾತ್=ಕಿಷ್ಕಿಂಧಾಖ್ಯ ಬಿಲದಿಂದ ವಾತಿ=ರಾಮನ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಬಿಲ್ವಃ=ವಾಲಿಯು. ಬಿಲ್ವಸ್ಯ=ವಾಲಿಯ, ಗಲೇ=ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮಂ=ವಿಷವು, ವಿಷ ಸದೃಶವಾದ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥವಾದ ಬಾಣವು ಯಸ್ಯ ಸಃ, ಬಿಲ್ವಮಂಗಲಃ=ವಾಲಿ ಸಂಹಾರಕನಾದ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರದೇವರು.

(೧೫) (1) ಬಿಃ= ವಿಃ= ನಿಷೇಧಾರ್ಥಕವು ಲ್ವಃ= ಲವಃ= ಲೇಶಾರ್ಥಕವು ತಥಾಚ ಬಿಲ್ವಃ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅಲವಃ= ಲೇಶವಲ್ಲ, (ಪೂರ್ಣವು) ಬಿಲ್ವಂ ಮಂ= ಜ್ಞಾನವು ಯಸ್ಯ ತತ್ ಬಿಲ್ವಮಂ= ಸರ್ವಗುಣಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಪರಬ್ರಹ್ಮನು. (ಇದರಿಂದ ಗುಣೈಸ್ಸರ್ವೈರುದೀರ್ಣಂ ಎಂಬ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾಯದ ಅರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಯ್ತು. (2) ನ ವಿದ್ಯತೇ ಧುಃ= ಕಂಪನವು, (ಉಪಲಕ್ಷಣ ಯಾ ನಿಖಿಲ ದೋಷ ಸಮುದಾಯವು) ಯಸ್ಯ ಸಃ ಅಧುಃ (ಸಮ್ಯಕ್ ಅಧುಃ= ಸಾಧುಃ= ಚೆನ್ನಾಗಿ ದೋಷ ಲೇಶ ರಹಿತನು. (ಇದರಿಂದ ದೋಷ ವರ್ಜಿತಂ ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವು ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಯ್ತು. (3) ಗಲಃ ಗಂ= ಜ್ಞಾನವನ್ನು, ಲಾತಿ= ರಾತಿ, ದದಾತೀತಿ (ರಾದಾನೇ) ಗಲಃ= ಭಕ್ತರಿಗೆ ಜ್ಞಾನದಾಯಕನು. (ಇದರಿಂದ ಜ್ಞೇಯಂ ಎಂಬ ತೃತೀಯಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವು ವಿವೃತವಾಯ್ತು) (೪) ಸಾಧುಃ =ಸಾನಾಂ=ಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿ ಮುಕ್ತರಿಗೆ, ಧುಃ=ಡುಧಾಞ ಧಾರಣ ಪೋಷಣಯೋಃ ಧಾರಣ ಪೋಷಣಗಳು ಯಸ್ಮಾತ್ಸಃ ಸಾಧುಃ ಆದರಿಂದ ಗಮ್ಯಂ ಎಂಬುವ ಚತುರ್ಥಾಧ್ಯಾಯಾರ್ಥವು ಉಕ್ತವಾಯ್ತು.

(೧೬) ಅಥವಾ (ಗಲಃ=ಗಮ್‌ಲ್ ಗತೌ ಭಾವೇಡಃ) ಗಂ=ಜ್ಞಾನವು ರಲಗಳಿಗೆ ಅಬೇಧವಿದ್ದ ಪ್ರಯುಕ್ತ ಲಂ= ರಂ= ಸುಖವು, ಆನಂದವು (ರಮು ಕ್ರೀಡಾಯಾಂ) ಅಂತೂ, ಗಂ ಲಂ ಯಸ್ಯಸಃ ಗಲಃ ಜ್ಞಾನಾನಂದ ಪರಿಪೂರ್ಣನು.

(೧೭) ಬೌ= ವೌ= (ವಿಃ ಪಕ್ಷಿಪರಮಾತ್ಮನೋಃ) ಗರುಡನಲ್ಲಿ, ಲ್ವಃ= ಲವಃ= ವಿಲಾಸವು ಯಸ್ಯಸಃ ಬಿಲ್ವಃ= ಗರುಡಾರೂಢನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು (ಬಿಲಂ ಛಿದ್ರೇ ಗುಹಾಯಾಂಚಬಿಲ ಉಚ್ಚೈಃಸ್ರವೋ ಹಯೇ, ಲವೋ ಲೇಶೇ ವಿಲಾಸೇಚ ಭೇದನೇ ರಾಮನಂದನೇ।। ಇತಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು (ಬಿಲ್ವ ಸ್ಚಾಸೌ ಮಂಗಲಶ್ಚ=ಗರುಡಾರೂಢನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಂಗಲಕರನಾಗುವನು. ಸಾಧುಃ=ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಚ ವಿಶ್ವಃ) ಬಿಲ್ವ ಸ್ಚಾಸೌ ಮಂಗಲಶ್ಚ=ಗರುಡಾರೂಢನಾದ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ಮಂಗಲಕರನಾಗುವನು. ಸಾಧುಃ=ಮೋಕ್ಷಾದಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುವವನು. ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಆಚಾರ್ಯವದನಾಂ ಭೋಜ ನಿಸ್ಸೃತಾ ಯಾ ಸುಧಾಝುರೀ।
ವಿವೃತಾ ಸಾಭಾಷಯಾ ಚ ಪ್ರೀತ್ಯೈ ಮಾಧವ ಮಧ್ವಯೋಃ॥

ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ.

ಬಿಲ್ವ ಮಂಗಲ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದವನು ಮಹಾ ಪಂಡಿತನು. ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತನು. ಕೃಷ್ಣಕರ್ಣಾಮೃತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧೀಕರಿಸಿದವನು.

ಆತನು ಕೃಷ್ಣಕರ್ಣಾಮೃತ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶೈವಾ ವಯಂ ನ ಖಲು ತತ್ರ ವಿಚಾರಣಾಸ್ತಿ ಪಂಚಾಕ್ಷರೀ ಜಪ ಪರಾ ನಿತರಾಂ ತಥಾಪಿ। ಚೇತೋ ಮದೀಯಮತಸೀಕುಸುಮಾವಕಭಾಸೇ । ಸ್ಮೇರಾನನೇ ಕಿಮಪಿ ಕೌತುಕಮಾತನೋತಿ॥ ಎಂದು ಮಂಗಲಾಚರಣ ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ. ಆತನು ಆಚಾರ್ಯರಿಗೆ ವಿಶೇಷತಃ ಪ್ರೀತಿ ಪಾತ್ರನಾದುದರಿಂದ ದಕ್ಷಿಣಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಲೀಲಾಶುಕನೆಂದೂ ಬಂಗಾಲ ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ವಮಂಗಲನೆಂದೂ ತ್ರಿಚೂರಮಠ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಮಠಾಧೀಶನೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದನು. ಕೃಷ್ಣಚೈತನ್ಯನು ತಾನು ದಕ್ಷಿಣಯಾತ್ರೆ ಮಾಡುವಾಗ ಲಬ್ಧವಾದ ಬಿಲ್ವಮಂಗಲನು ಮಾಡಿದ್ದ ಕೃಷ್ಣ ಕರ್ಣಾಮೃತವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ನೋಡಿಯೇ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗವನ್ನು ತಾನು ಅಭಿವೃದ್ಧೀಕರಿಸಿಕೊಂಡನು. ಭಕ್ತರಿಗೆ ಅಭಿವೃದ್ಧೀಕರಿಸಿದನು, ಹೀಗೆ ಅಭಿಜ್ಞರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಯು ಹೀಗೆ ಇರಲು ಒಂದಾನೊಂದು ದಿನ ಲೀಲಾಶುಕನೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಬಿಲ್ವಮಂಗಲನು ಶ್ರೀಮದಾಚಾರ್ಯರ ಸರ್ವಮೂಲ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದನು. ಸ್ವಯಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಭಕ್ತನು, ಸಮುದ್ರರಾಜನಿಗೆ ಪೂರ್ಣಚಂದ್ರ ದರ್ಶನವಾದಂತಾಯ್ತು. ತನ್ನ ಅಂತರಂಗದ ಮೇರೆಮೀರಿ ಹರಿಯಲಾರಂಭಿಸಿತು. ಭಕ್ತಿಯ ಸ್ರೋತಸ್ಸು ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಬಳಿಗೆ ಬಂದು ಸೇರಿತು. ಶ್ರೀಮತ್ಸನ್ನಿಧಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ದಾಸತ್ವೇನ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡ. ಶ್ರೀ ಆಚಾರ್ಯರ ಬಳಿ ಸೇವಕನಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದ ತನ್ನ ಜೀವನದ ಕೊನೆಗಳಿಗೆ ಸಮೀಪಿಸಿತೆಂದು ತಿಳಿದ ಆತನು ಶ್ರೀ ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಹೆಸರು ಸಾಧುಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವಂತೆ ತನ್ನ ಮೇಲೆ ಕೃಪಪೆ ತೋರಬೇಕೆಂದು ಬೇಡಿಕೊಂಡನು. ದಯಾಳು ಆಚಾರ್ಯರು ತಮ್ಮ ಸರ್ವಮೂಲಗ್ರಂಥವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡತಕ್ಕ ಮುಮುಕ್ಷುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಂ ದೇವೋತ್ತಮರಾದುದರಿಂದ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನಮಾಡಿ ಗ್ರಂಥ ನಿವೇಶವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಬಗೆದಿದ್ದರು. ಅದಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಬಿಲ್ವಮಂಗಲಃ ಸಾಧುಃ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಈ ವಾಕ್ಯವನ್ನು ಸರ್ವಮೂಲದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವಂತೆ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ಅಜ್ಞಾಪಿಸಿದರೆಂದೂ ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಸ್ವಸ್ತಿವಾಚನವು ಹೇಗೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಅದರ ಅರ್ಥಾನುವಾದವನ್ನು ಓದುವಲ್ಲಿ ವಾಚಕರಿಗೆ ಗೊತ್ತಾಗದಿರದು.

ತುಳಸೀರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಮಾಡಿರುವ ತುಳಸಿದಾಸನಿಗೂ ಬಿಲ್ವಮಂಗಲ ಎಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಕೆಲವರು ಅನ್ನುವರು. ಆದರೆ ತುಳಸೀದಾಸನು ಸಾಧಾರಣ 1700ನೇ ಇಸವಿಯವನಾದ ಕಾರಣ ಆತನನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದು ಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಆದ ಕಾರಣ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆಚಾರ್ಯರ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾಗಬೇಕು.

ಮಹಾನಂದತೀರ್ಥಸ್ಯ ಯೇ ಭಾಷ್ಯಭಾವಂ ಮನೋವಾಗ್ಗಿರಾವರ್ತಯಂತೇ ಸ್ವಶಕ್ತ್ಯಾ ॥ ಸುರಾದ್ಯಾನರಾಂತಾ ಮುಕುಂದಪ್ರಸಾದಾದಿಮಂ ಮೋಕ್ಷಮೇತೇ ಭಜಂತೇ ಸದೇತಿ॥ ಶ್ರೀಃ ॥

ಕರೋತು ಮಮ ಕಲ್ಯಾಣಂ ಹರಿರ್ಹಯಮುಖಾಭಿಧಃ ।
ಗುರುಶ್ಚ ಮಧ್ವನಾಮಾ ಮೇ ವರದೋಸ್ತು ನಿರಂತರಂ ॥
ತಂತ್ರಿನಾರಾಯಣೇನಾಸ್ಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಕಾರ್ಣಾಟಕೀ ಕೃತಾ।
ಭೂಯಾತ್ಕುಸುಮ ಮಾಲೇವ ಪ್ರೀತ್ಯೈ ಮಾಧವ ಮಧ್ವಯೋಃ॥

-ಅಗ್ರಹಾರ ನಾರಾಯಣ ತಂತ್ರಿ